

FRANCISCI PATRICII

NOVA DE UNIVERSIS PHILOSOPHIA.

IN QUA ARISTOTELICA METHODO.

non per motum, sed per lucem, et lumina, ad primam causam ascenditur.

DEINDE PROPRIA PATRICII METHODO;

Tota in contemplationem venit Divinitas:

Postremo methodo Platonica, rerum universitas, a conditore Deo deducitur.

AD SANCTISS. GREGORIUM XIII PONT. MAX.

Et eius successores futuros PONTT. MAXX. omnes.

OPUS

Rerum copia, et vetustissima novitate, Dogmatum varietate, et veritate,

Methodorum frequentia et raritate, ordinis continuitate,

Rationum firmitate, Sententiarum gravitate,

Verborum brevitate, et claritate,

maxime admirandum.

FERRARIAE,

Apud Benedictum Mammarellum.

ANNO MDXCI. *Superiorum Concessu.*

SANCTISS. D. N.

GREGORIO XIII

PONT. MAX.

Futurisq. Romm. Pontt. Maxx.

Quinque hoc volumine, pias omnes, omnes Catholicæ fidei consonas, Gregori Pater Beatissimus tibi offerimus philosophias. Nostram recens conditam, Chaldaicam Zoroastri, Hermetis Trismegisti Aegyptiam. Aegyptiam aliam Mysticam, et aliam Platonis propriam. A nobis sane non minimo labore, eruinis vix erutas, in unum collatas, atque illustratas, et in ordines suos scientificos distinctas. Eas omnes, tuo Pat. Sanctiss. nec non etiam futurorum omnium Pontificum Romanum nomini ac numini donamus, dicamus, et consecramus. Atque uni vestro Patrocinio, humiliter ac devote comendamus. Id autem facimus, et ut præsentis meæ erga tuam veram profecto Sanctitatem, venerationis, atque adorationis, perpetuum apud posteros extet indicium. Veterisque erga te observantiæ meæ, ac cultus, memoria renovetur. Forte enim recordaberis, quodcum tu adolescentulus cum fratre tuo, Paulo Barone Patavii litteris dares operam, vos unos, et Hieronymum Ruuereum, qui S. R. E. Cardinalis apud te sedet, præter cæteros, qui tum aderant, principes viros, eximie coluerim. Non alia sane de causa, quam quod eximiam modestiam, morumque probitatem, atque animi innatam quandam integritatem in vobis, ego quoque perspiciebam, et suspiciebam maxime. Ac cum apud vos frequens versarer, et iucundissima vestra fruere humanitate, in aliqua me fuisse apud te presertim, existimatione sentiebam, nonnullamque spem, mei in philosophia profectus te concepisse. Quæ spes ne te fallaret, dialogos de Rhetorica meos, adolescens, iuniori tibi dicavi. Nunc a seniore me, quamvis privato homine, tibi, licet nondum seni, summo tamen principi, maiora hæc deberi cognosco. Quæ Pontifici tibi Max. tuisque in isto supremo solio successoribus, cur dicari a me debeant, pietatis meæ in Deum ergo, ac paternæ benevolentia, qua filiam hanc meam dilectam, ac reliquas, opera mea renatas, et ornatas sorores eius, prosequor, et cur a vobis ob paternam debitamque erga totam Christianam Remp. Charitatem, nobilissimæ istæ quinque et piæ sorores, suscipi, foveri, ac protegi debeant, causas audire libeat. Vulgi, et litteratorum etiam multorum animis insedit, plerosque eorum qui philosophiæ operam navant, de fide catholica, non bene, non pie sentire, et aut non recte, aut nihil credere, ridentque passim philosophos, hoc dicterio, iam vulgato, hic philosophus est, in Deum non credit. Neque id sane temere. Vident enim in omnibus Europæ gymnasiis, in omnibus monachorum cænobiis, solam Aristotelis philosophiam, magnis præmiis, et magna cum ambitione doceri. Hanc autem solam (nam Epicurea, quæ in Lucretio vix superest, fere ignota iacet) Deo et omnipotentiam, et providentiam auferre, et sciunt, et audiunt. Quid igitur de eius cultoribus, et propugnatoribus concipiant? Aut quas meliores de eis imbibant opiniones?

Ego vero hæc olim considerans, simulque illud sapientissimi Trismegisti dictum, mente sæpius revolvens: Sine philosophia impossibile esse summe esse pium. Vehementem enim, subdit, amorem habet, et malorum omnium obliviscitur, ea anima quæ suum didicerit authorem. Nam a bono discedere amplius non potest. Et Deo facta similis, vel pura fit mens, vel Deus evadit, aliam quam Peripateticam, veriore in rebus reperiri posse philosophiam suspicatus sum. Cuius ope ad authorem nostrum, Deum nempe immortalem redire, ac puræ mentes, ac pene Dei evadere possemus. In eam igitur perquirendam, me totum conieci. Vetustissimorum, et Deo afflatorum sapientum dogmata, rationesque in adiutorium advocavi, ut si quod tanto malo, remedium aliquando, contemplantando adinvenirem,

id et publicæ utilitatis causa, et gloriolæ aliquid meæ, in publicum proponerem. Experimenta enim multa docuerunt, Divini verbi veritatem, ab Ethnicis, a Maumetistis sperni. Sedis Apostolicæ auctoritatem a Iudæis, et ab Hæreticis contemni. Oecumenicis synodis et orthodoxorum dogmatibus, eos non persuaderi. Vitæ exemplis et sanctimonia, non flecti: honoribus et muneribus non allici. Hæc enim partim supra humanæ mentis captum sunt, partim: fraudes in eis timent, partim naturæ vim videntur inferre. Vis omnis et fraus horrentur. Ratione sola, ratio humana ducitur, Rationem ratio, libens sequitur. A ratione, ratio volens nolens etiam trahitur. Ratione igitur, sunt homines ad Deum ducendi. In hanc ergo veram ac divinam philosophiam, ratione sola philosophando, totis viribus incubui. Et ingenti, sed obstinatissimo labore, ad finem, eam mihi videor perduxisse. Socias eis addidi, quas dixi pias. Omnes namque propositum sibi finem habent, ut doceant, Deum rerum esse conditorem, rectorem, curatorem, ac provisorem. Et ut homines tum illum, tum se ipsos cognoscant. Et addiscant quibus modis, ad creatorem Deum, animæ humanæ redeant, æternæque apud eum beatitudine fruantur.

Cur ergo Pater Beatiss. sperare non debeam, quin tu primus, quando philosophiæ istæ tampiæ, te summo animarum pastore præsidente, ac Christi vices in ternis gerente, partim natæ sunt, partim renata, tuoque nomini ac numini consecratæ, ac commendatæ, in quoque eas libentissime suscipias, ac iubeas atque horreris, et te imitati, reque ipsa admoniti successores omnes tui, patiantur etiam ac velint, ut in omnibus ditionis tuæ, et Romæ præsertim, ac reliquis Christiani orbis gymnasiis, cænobiisque harum aliqua, publice legatur philosophia. Quæ ingenti futura sit adiumento, ad Christi fidem fovendam, tuendam, ac per reliquum nondum christianum orbem propagandam. Quippe quæ rationibus firmet, ea quæ sola ratio firmitare potest. Cur Aristotelis philosophiæ, solæ eæ præleguntur partes, quæ magis et Deo, et Ecclesiæ suæ sunt hostes? Piæ hæc adiutrices, nullo sunt in numero? Certe Hermetis libellus, de pietate et philosophia, plus philosophiæ, quam universa Aristotelis philosophia continet. Qui facillime munus hoc piissimum adimpleat. Pæmander creationem mundi, et hominis, cum Mosaica fere eandem, complectitur. Et Trinitatis mysterium, longe apertius, quam Moses ipse, enarrat. Multi apud eum, et vera pietate, et vera philosophia, sunt plenissimi libelli, qui pro Aristotelis impiis subrogari, et possint, et debent. Aegyptia vero illa Mystica, tam firmis, pietate erga Deum demonstrationibus fulcit, ut vix apud christianos Theologos, ullæ tales demonstrationes inveniantur, aut ullæ apud Mathematicos tales extant. Sunt apud Platonem multi dialogi, qui sine impietatis periculo ullo, pietatis adiumento multo, publice doceri possint: Philebus, Timæus, Sophista, Parmenides, Phædo. Plotini libri omnes, sacram quandam continent verius Theologiam, quam philosophiam. Neque argumentationum viribus philosopho ulli cedit: alios omnes acutie superat. Theologica Procli elementa, quæ nos ante paucos annos Latina fecimus, ad instar mathematicarum demonstrationum sunt contexta. Et cum iis ipsis de certitudine certant. Deus Bone, quam sacrosancta, quam admiranda est apud Damascium, Opere de Principiis, de Deo, de Trinitate, de divinis ordinibus Theologia? Platonicos hosce philosophos. D. Agostinus Theologorum columnen et culmen, philosophorum omnium nobilissimos, semper in ore habet, et cæteris omnibus anteponebat. Et tantus Theologiæ pater, cænobitarum animos non movet? Aristotelicam, pro nephas, manifestissimam impietatem eis præferunt. Sed præferunt ignorantia. Neque enim,

quantum venenum inventus inde bibat, animadvertunt, aut notunt. Hos vero nobilissimos, hos divinos, pro dedecus, de nomine etiam ignorant. Perfecto Theologi veteres omnes, qui et sacrosanctæ fidei iecerunt fundamenta, et Ecclesiam tam alte extruxerunt, D. Dioniisius, Iustinus, Clemens Alexandrinus, Origenes, Ciirillus, Basilius, Eusebius, Theodoretus, Arnobius, Lactantius, Augustinus, Ambrosius, alii plerique omnes, quia scirent paucis mutatis, Platonicos, facile christianos fieri posse (Augustini verbis utor) Platonem, eiusque sectatores hosce, philosophis reliquis omnibus antetulerunt. Aristotelem, non nisi cum infamia nominarunt. Quadringentis vero ab hinc circiter annis, Scholastici Theologi, in contrarium sunt annexi. Aristotelicis impietatibus, pro fidei fundamentis sunt usi. Excusatos eos habemus, quod cum Græcas litteras nescirent, illos cognoscere non potuerunt. Non vero eos excusamus, quod impietate pietatem adstruere sint conati. Iube ergo pater sanctissime tu primus, iubeant futuri Pontifices omnes, honoribus, qui artes alunt: premiis quæ omnis expetit labor, propositis, per omnia tuæ ditionis gymnasia, per omnes Coenobiorum, Scholas, librorum quos nominavimus, aliquos continue exponi, quod nos per annos XIII fecimus Ferrariæ. Cura ut christiani orbis principes, idem in suis iubeant gymnasiis, satis cito acutissima Italorum, peracuta Hispanorum, fervida Gallorum ingenia, ad Ecclesiæ amica dogmata excitabis. Quid vero si, istorum imitatione Scholæ etiam Germanicæ, et quæ ab Ecclesia Romana Catholica sunt auversæ, ad eadem excitentur: non ne adolescentium suorum mentes, pia dogmata imbibent, et facile ad Catholicam redibunt fidem? Longe sane facilius, quam vel censuris Ecclesiasticis ullis cogantur, aut secularibus armis. Magnam Gregorius XIII antecessor tuus, in Ecclesia gloriam, apud Deum magna æternæ gloriæ præmia, est consecutus, tot nationum gymnasiis, et Romæ et alibi, sub cura, ac disciplina Iesuitarum patrum institutis. Incipe tu P. B. tam pium, tam utilem, tam necessarium pietatis instituere institutum. Te authore, iussoreque per Christianum orbem, tam pium studium introducatur, constituaturque et divulgetur. Sperandum enim est, opera eorundem Iesuitarum, qui hoc seculo Catholicæ fidei per totum Christianum orbem et verbis, et sanguine optimi sunt propugnatores, ac per nondum Christianum propagatores, brevi rationibus firmissimis, titubantium animi firmabuntur, et hostium perversitate convincentur. Fac igitur, in suis collegiis tam pia philosophia doceatur, et stabiliatur. Ingens te apud posteros gloria manebit. Deo opus egeris charissimum: me vero, tam gloriosi, tam proficui operis, apud te promotorem, atque hortatorem, pro veteris erga te mei cultus ratione, pro præsentis tuæ gloriæ, et futuræ studio, in clientelam tuam, potes enim, suscipe.

Ferrariæ, Augusti Die V. Anno M.D.XCI.

Qui Sanct. tuæ
pedes humiliter exosculatur
Franciscus Patricius.

TITULORUM ELENCHUS.

Panaugia.

De luce. fol. 1

De Diaphano. 4

De Radiis. 6

De lumine. 9

De opaco. 12

De Aereo lumine. 14

De cœlesti luce et lumine. 16

De luce et lumine supercœlesti. 18

De lumine incorporeo. 20

De fonte et patre luminum. 22

Panarchia.

In universitate an sit primum. 1

An sit rerum aliquod principium. 3

An plura uno principia esse queant. 5

Quid principium. 8

De uno. 9

Unum omnis multitudinis esse principium. 11

An in uno sint omnia. 13

An ab uno fuerint omnia. 15

De uno trino principio. 18

De secundo ac tertio principio. 21

De entium ordinibus. 23

De divinis unitatibus. 25

De essentia et ente. 28

De vita. 30

De intellectu. 31

An Deus pater sit intellectus. 34

De creatis mentibus. 37

De mentibus Dei ministris. 39

De divinis proprietatibus. 42

Divinitas an sit ubique. 43

De sempiternitate. 45

De rerum creatione. 47

Pamsychia.

Unde sit animus. 49

Quod sit animus. 51

Quotuplex sit animus. 53

An mundus sit animatus. 54
De animis irrationalibus. 57

Pancosmia

De spacio physico. 61
De spacio mathematico. 66
De utriusque spacii affectionibus. 69
De primævo lumine. 74
De primævo calore. 76
De primævo fluore. 78
De mundo empyreo. 80
An mundus fit finitus. 83
De æthera. 84
De cæli rotunditate. 87
De circulari cæli motu. 88
De cælorum numero. 90
Cælum an sit unum 93
An ær cum cælo sit continuus. 95
An sidera sint ignes. 97
De lactea. 101
De astrorum motum. 102
De Planetis. 106
De Sole. 108
De Luna. 112
An stellæ aliquid agant. 115
De ignis elemento. 118
De Aere. 121
De aqua et mari. 124
De aquæ rotunditate. 129
An aqua et terra unum efficiant globum. 132
De maris universi motibus. 135
De maris affluxus, et refluxus varietate. 138
De causis affluxus, et refluxus maris. 141
Oceani et mediterranei motus alii. 145
De proprio terræ loco. 149
De terræ substantia. 152

ILLUSTR.^{MO} AC REVER.^{MO}
PAULO CAMILLO
SFRONDATO
S. R. E. Cardinali Amplissimo.
ET GREGORII XIII PONT. MAX. NEPOTI.

Patruo tuo, Paule Camille Card. Ampliss. Pont. Max. universum hoc, meæ novæ Philosophiæ opus dicavi, et consecravi, iis de causis, quas ad eum, antecedenti consecratione perscripsi. Tibi vero Nepoti suo, eique proximo, et charissimo, cur non iisdem fere de causis, partem eius, primam, ac pene primariam, quæ est de luce, et lumine, per quæ ad Deum, luminum patrem, ascendas, tibi dicem? Multis luminibus splendidissimo. Pater enim tuus Paulus Barro, dum puer adhuc esset; et cum fratre, nunc Pont. Max. Patavii bonis litteris incumberet, eodem quo frater cultu, est a me maximopere cultus. Cuius rei ergo, magnis me postea benevolentiæ testimoniis est prosecutus. Ego illius, nunc in te memoriam renovo. Et mei erga te cultus etiam maioris, et observantiæ, et venerationis agnosco debitum. Et quod illi, si viveret forte, nunc debuissim, id totum in te transfero. Do ergo tibi et Dico, et Sacro, hosce primos x. meæ novæ Philosophiæ libros, quos inscripsi Panaugiæ, eo quod, omnium lucis specierum, contemplationem continet, deque eis accuratam, qualem ante nos peregi nemo, tractationem instituunt. Debentur autem tibi, omnium maxime. Non n. auorum, tantum atque atavorum, aut Francisci avi tui Cardinalis, postea Carolo V. Cæsari chariss. sed et Paterno fulges splendore. Pater namq; tuus, non solum Patri, et præsentì Sereniss. Sabaudia Ducibus fuit acceptiss. Verum etiam Philippi Regis Cath. gratiam ita promeruit, ut ea in re inter paucos numeretur. Splendes quoque Pont. Max. omnium maximo fulgore, quem in terris uti Dei Christi vicarium colimus. Præfulges etiam tuo, non solum pro dignitatis, quæ prope maximam est, gradu, sed tuo proprio, doctrinæ, prudentiæ, modestiæ, virtutumque omnium cumulo. Refulges etiam, religionis, et Christianæ pietatis œstro, et vitæ sancti astro fulgentissimo. Qua te, et Dei Vicario charissimum, et Deo gratissimum et faciunt, et facient. Hos autem quos in omnem tibi æternitatem voveo libros, qui ad veram pietatem, veris rationibus, ducatum præstant, tu pietatis vere cultor, favore tuo prosequere. Et me veterem, in qua pater tuus habuit, clientela, protege.

Tibi deditiss.

Franciscus Patricius.

FRANCISCI PATRICII
PANAUGIAE
LIBER PRIMUS
DE LUCE.
SALUTIS ANNO MDLXXXVIII .
ÆTATIS SUÆ LVIII.

Franciscus Patricius, Novam, Veram, Integram, de universis conditurus Philosophiam, sequentia, uti verissima, pronunciare est ausus. Pronunciata, ordine persecutus, Divinis oraculis, Geometricis necessitatibus, Philosophicis rationibus, clarissimisq; experimentis comprobavit.

Ante Primum, nihil.

Post Primum, omnia.

A Principio, omnia.

Ab Uno, omnia.

A Bono, omnia.

A Deo, Uno Trino omnia.

Deus, Bonum, Unum, Principium, Primum, idem.

Ab Uno, Unitas primaria.

Ab Unitate primaria, Unitates omnes.

Ab Unitatibus, Essentiæ.

Ab Essentiis, Vitæ.

A Vitis, Mentis.

A Mentibus, Animi.

Ab Animis, Naturæ.

A Naturis, Qualitates.

A Qualitatibus, Formæ.

A Formis, Corpora.

Hæc omnia sunt in Spacio.

Hæc omnia sunt in Lumine.

Hæc omnia sunt in Calore.

Per hæc paratur ad Deum reditus.

Hic Finis et scopus nostræ huius Philosophiæ, esto germanus.

Inaudita hæc a seculis forsitan omnibus et axiomata, et paradoxa, certissimis constare rationibus, ut demonstramus, in hunc modum philosophemur.

Philosophia, studium est sapientiæ. Sapientia, universitatis est cognitio. Rerum universitas, constat ordine. Ordo priore constat, et posteriore. Si quis a posteris, philosophari cœperit, rerum ordinem confuderit, eisq; sibi tenebras offuderit. A primis ergo philosophandi initium nobis esto. A primis, cognitisne? An ab incognitis? Si ab incognitis incipiamus, sequentia, incognita erunt omnia. De incognitis, nulla nobis condetur Philosophia. A cognitis ergo initium sumendum. Cognitio omnis, a mente primam originem: a sensibus exordium habet primum. Inter sensus, et naturæ nobilitate, et virium præstantia, et actionum dignitate, visus est primarius. Visui prima, et primo cognita, sunt lux, et lumen. Eorum ope, et opera, plurimæ patescunt rerum differentia. Lux, et lumen, statim natis, se se offerunt. Per hæc, prisci homines, sublimia, et media, et ima conspexerunt. Conspecta, sunt admirati. Admirando, sunt contemplati, contemplando sunt philosophati. Philosophia ergo,

lucis, luminis, admirationis, contemplationis proles est verissima. A luce ergo, eiusque prole lumine, rerum sensibilibum præstantia omni primis, primarioq; sensui, primo cognitis, Philosophiæ nostræ, prima iacimus fundamenta. Quod si philosophi veteres fecissent, nec ignota sensibus, ac mentibus omnibus, Chaos, Homœomerias, Atomos, Materias primas, secundasve, rerum principia statuissent; nec in tantas ipsi dissensiones venissent: neque in abyssum tenebrarum, philosophiam coniecissent. Lux ergo, et lumen primaria eius proles, ante omnia sunt nobis cognoscenda. Per ea, ad primam lucem, patremque luminum ascendendum. Apud eum tantisper commorandum. Ab eoque res omnes deducendæ. Per deductas, ad eum iterum revertendum: ut apud eum mansionem perpetuam faciamus.

A luce igitur, et lumine, quæ nos maxime admiramur, exordium sumamus. A luce inquam, quæ Dei ipsius, eiusque bonitatis est imago. Quæ omnem supramundanam, omnem circummundanam, omnemque mundanam, illustrat regionem. Quæ sese per omnia extendit. Per omnia se fundit. Per omnia permeat. Omnia permeando format, et efficit. Omnia vivificat. Omnia continet. Omnia sustinet. Omnia congregat. Omnia unit. Omnia disgregat. Omnia quæ vel sunt, vel illuminantur, vel calescunt, vel vivunt, vel gignuntur, vel nutriuntur, vel aucescunt, vel perficiuntur, vel moventur, ad se convertit. Conversa purgat. Omnia perficit. Omnia renovat. Omnia conservat: et ne in nihilum abeant, efficit. Omnium rerum est, et numerus et mensura. Lux rerum omnium purissima. Inalterata, inalterabilis: Impermista, impermiscibilis: Indomita, indomabilis. Nullius indiga. Dives omnium. Ab omnibus optata: Omnibus optabilis. Cœlorum ornamentum. Ornamentum corporum omnium. Mundi decor. Mundi pulchritudo. Mundi gaudium. Mundi risus. Qua, aspectui nihil iucundius. Nihil animo lætius. Nihil vitæ commodius. Nihil cognitu præstantius. Nihil ad agendum utilius. Sine qua, iacerent in tenebris, inertia sibi ipsis omnia, nobisque incognita.

Hanc ergo lucem contemplationis omnis primariam causam, contemplando prosequamur, et propositorum probationes exordiamur.

Lux in corporibus quibusdam cernitur: in aliis non cernitur. Corpora ergo distinguenda. Corporum igitur, alia sui natura, lucida sunt, Sol, stellæ, ignis. Alia sui natura sunt opaca, Luna, terra, nubes. Alia neque lucem habent, neque opacitatem, utramque tamen in se recipiunt, neutram vero retinent: Æther, ær, aqua. Hæc Græci diaphana, Latini perspicua, et transpicua appellavere. Lucida, luce plena sua, alienis tenebris sunt impervia. Opaca, tenebris plena suis, alieno lumini, non sunt pervia. Diaphana propriis et lumine, et tenebra carentia, alienis, et lumine, et tenebra permeantur.

Lucida ergo corpora, ea sunt, quæ semper lucent. Lucent autem semper, quæ lucem propriam, sibi que innatam, et connatam habent, ut Sol, sidera, ignis. Quid ergo triplex lux? Et non una? Vel una in tribus? An his, aliqua prior? An vero hæ, primæ sunt luces? Profecto, si tres hæ, sunt inter se diversæ, multitudo sunt, et numerus. Ante vero numerum et multitudinem omnem, est unitas. Neque ulla, aut est; aut esse potest multitudo, quæ a sua non profluat unitate. Ergo et ante hasce tres luces: videtur una lux existere necessario. Si hoc, una hæc lux, prima ne lucium omnium erit? An vero ante ipsam alia? Et ante hanc alia? Et in infinitum fiet lucium progressus? Hoc nequaquam. Ergo una, erit omnium, lux prima. Hæc lux una, ac prima, cum nullam aliam ante se habeat, corporea ne erit? An incorporea? Si corporea dicatur: necesse est eam, vel in corpore alio esse, antequam in Sole, vel in astris, vel in igne. Vel harum aliquam esse primam. Ignis quidem unius, a nostro hoc differentis esse, dici non videtur posse (cum nullus alius conspiciatur). Neque ex nostratis genere videtur esse

posse. Quia neque unus in corporibus est, quia et primus sit, neque lux eius, lucem reliquis, aut dare, aut dedisse videri potest. Una ergo illa lux, et prima, ignis corporei non est. An vero est siderea, et sideris alicuius? Neq; id videtur. Nullum enim sidus apparet usquam, a quo in reliqua lux sit diffusa, aut diffundatur. Quid si dicamus, cum Philosophorum multis, et astrologis omnibus, qui adhuc in ea perstant opinione, a Sole uno, in reliqua astra omnia, lucem diffundi? Hoc secus est, ut postea ostendetur. Hoc in præsentia dicatur. Si Sol, lucium corporearum, non sit causa; nullam corpoream lucem, unam illam, ac primam esse posse lucem, quæ lucium aliarum omnium sit fons, et prima scaturigo.

Si corporea non est, hæc prima, incorpoream eam esse, est necesse. Si incorporea sit, necesse erit eam, et in se consistere, et a se subsistere, et per se existere: et per se substantiam esse. Hæ enim sunt incorporeorum entium proprietates. Luces vero hasce multas, quæ in Sole, in astris, in ignibus fulgent, ab ea luce una profluxisse est necessarium. Lucida enim ut effectus, a luce, ut a causa sunt, non autem lux causa, est a lucidis effectus. An vero, et hæc multæ, ab illa una derivatæ substantiæ sunt, et ipsæ? Et illa harum genus unum sit, hæc vero eius species, in dubio est maximo. Nam qui de luce, quamvis parum, sunt aliquid philosophari; neque hæc dubia attigerunt, neque eorum solutionem ullam attulerunt; et in dubio alio sunt versati, hoc scilicet. An lux, quæ in Sole, quæ in astris, et quæ in igne cernitur, qualitas sit simpliciter? An qualitas quædam fere divina? An etiam qualitas prima, primi corporis cœli? Qui primum, terrestrius. Qui tertium cœlestius. Qui medium, divinius pronunciarunt, omnium pessime, qui lucem, colorem esse affirmarunt. In genus ergo qualitatis, eam omnes coniecerunt. Quia forte viderent, lucem in ignibus esse variam: eamque omnem, minorem esse quam in astris. Quorum itidem aliqua, minimam haberent. In Sole vero esse maximam. Hæc autem varietas, in substantias, non est eis visa, cadere posse. Cadere autem posse in accidentia, et precipue in qualitatem, quæ magis recipiat, et minus. Sed utrumque errore maximo. Nam accidentia reapse, et adesse subiecto, et ab eo abesse, eo servato, possunt. At lux a lucido natura, a Sole, ab astris, ab ignibus, nec naturæ vi, nec vi humanæ cogitationis potest abesse. Neque enim Sol, si non luceat, Sol remaneat. Neque sidera, ablata luce, sidera iam essent. Neque ignis peterit esse ignis perseverare et non lucere. Id si nequit fieri, lux neque accidens est ullum, neque est in Sole, in astris, in igne, ut qualitas. Sed est ipsis pars essentialis. At Sol, et astra, et ignis, corpora sunt, substantiæ sunt. Ergo et lux, ad corpora eorum constituenda pertinet, et essentiæ eorum pars est principalis. Neque magis recipiunt lucis et minus, singula in seipsis, etiam si Sol maxime omnium luceat, et stellæ magis fulgeant quam ignes, et ignis idem magis hodie lucere appareat quam cras. Idem pro materiæ ardentis, raritate et densitate, et copia et inopia evenit, essentiam tamen ignis, nequaquam mutat. Refert equidem D. Augustinus, ex Marco Varrone, Castorem quendam historicum, testimoniis Adrasti Cizyceni, et Dionis Neapolitæ, nobilium mathematicorum, scriptum reliquisse, sub Ogyge: Veneris stellam nobilissimam, et colorem mutasse et magnitudinem, et figuram et cursum. Quod nec antea, nec postea factum est umquam. Sub Iustiniano vero Cæsare narrant historiæ, Solem sereno cœlo, sex continuis mensibus, languidius luxisse. Ex quibus quis arguat, et in Venere, et in Sole lucem esse accidens. Si ita sit, verum non fuerit, lucem ad eorum essentiam pertinere, nec illa sine luce, esse non posse. At si hoc verum sit. Substantia magis recipiet, et minus. Vel qualitas non erit accidens: vel lux non erit qualitas, et si qualitas sit accidens, lux qualitas non erit, sed excellentius quiddam. Excellentius autem si sit qualitate, proculdubio fuerit substantia. At quæ substantia? Triplicem veteres fecere, materiam, formam, ex his compositum. Si lux Solis, siderum, ignium, substantia sit ut materia, et materia sola, ac nuda sine forma stare nequeat, et

formæ subiiciatur semper, lux quoque alicui suberit formæ. At cui nam formæ? Quæ ei scilicet superveniat: et eam intus, forisque quasi obvestiat. Nihil autem luci supervenire posse videtur, ita ut lux adhuc permaneat. Sin vero lux composita substantia sit, materiam habere, et formam est necesse. At quænam materia tali subest composito? Aut quæ forma inest? Sed ne cogitatione quidem id assequi videmur posse. Solis equidem et astrorum forte materia fuerit æther. Ignis materias videmus multas, sed nos lucis solius materiam uti compositæ substantiæ, nunc quærimus. Eius quidem lucis, quæ in Sole est, quæ in astris, quæ in igne, materia forte alia nulla fuerit, quam Sol, et astra, et ignis. Atque ita horum luces, aut æthera, aut ipsamet astra solem, ignem, pro materia habebunt; et lux eorum forma erit. Atque hinc est, ut veterum nonnulli dixerint lucem, primam esse formam ætheris totius, ac Cœli. Quod quidem a Chaldæis venit. Neque enim solum in sole, aut solis sideribus dixerunt esse lucem, verum etiam eam universum tenere cœlum, et cœli totius substantialem formam esse. Quæ lux, et quæ forma universalis Cœli, sit etiam lucidorum omnium astrorum, et Solis efficiens causa. Quæ ab ea sint lucida, non tamen ipsa sit lux universalis, sed ad corpora illorum singularia, partibus suis sit contracta. Lux ergo quæ in cœlo, quæ in astris, quæque in sole est, substantia eorum est, non ut materia, non ut compositum, sed ut forma. Quod et autoritas magnorum sapientum autumat, et rationes dictant et iam allatæ, et eæ quas nunc addemus.

Si Solis, et astrorum lux, composita sit ex materia, et forma quæremus, ea materia, ea forma, lucidæ ne et ipsæ sint, vel diaphanæ, vel opacæ? Si opacæ dicantur esse, quomodo tenebræ lucere poterunt? Si diaphanæ, quomodo, quod lucem propriam non habet, et quod est sæpe tenebris oppletum, poterit perpetuo lucere? Si id nequeat fieri, igitur et materia, et forma lucidæ necessario erunt, vel alterutra, vel utraque. Si id detur, per lucem lucidas esse est necesse. De hac ergo iterum quæremus luce, an ipsa ex lucidis sit composita? Atque ita vel ex duobus illis, diaphano et opaco, necesse erit eam componi, quod nemo dixerit, vel de luce, in lucem abibimus in infinitum. Quod itidem fieri nequit. Verius ergo fuerit, lucem in Sole, ac sideribus, formam esse asserere. Formam inquam eam, perquam res sit, et quæ rei det esse, lux enim Solis, Soli dat, ut Sol sit, et sine qua Sol non esset Sol, neque esse posset.

Idem de astris est dicendum. An vero etiam de ignibus, æreis, nostratibus? Si rationibus demonstratur, Solem et astra, esse ignes, etiam de ignibus hisce dicendum erit, lucem eorum formam esse.

Si astra et Solem, ignes non esse demonstratio valida ostendat, nostrorum ignium fortasse lux forma non erit: sed vel calor, vel aliud quid, quod in eo sit; vel etiam utrumque. Sed hac alias. Nunc de Sole et astris, vel etiam de Sole tantum, donec appareat verum, an astra, propria luceant luce, an aliena?

Ergo in Sole forma hæc lux, in superficie ne tantum Solis est, et materiam aliam interiorem, extrinsecus obvestit? An vero totum solis corpus penetrat intrinsecus et permeat. In nostris quidem ignibus, lux, et extrinsecus totum vestit, et intrinsecus totum corpus replet. Cur non in similibus igni, astra, et Sole, idem eveniat? Quæ id res, quæ ratio prohibet? Ignis certe nostrates, crassam plerumque, et impuram materiam habent, attamen toti, quaquaversum collucent. Multo id magis, in astris, in Sole, fiat est necesse. Idque necessitate multa, si æther, astris ac Soli, materia sit, quem æthera primum diaphanum posuimus, et diaphana tota, omnibus suis partibus pellucent. An vero, quia Sol, naturale corpus esse dicatur, materiam aliam, quam æthera sub lucis forma latentem habeat? Si ea materia, ut ignium nostratium crassa sit, et ignes hi collucent, et pellucent toti, qui ab ea impediri, et opacari videbantur posse, nihil vetabit id in Sole etiam evenire. Si vero materia eius, æther sit, diaphanorum primus, multo magis pellucebit. Sin vero materia eius, famigerata illa quinta essentia dicatur

esse, quæ non materia, verum tota cœlestium corporum essentia, et dicta, et docta fuit; nihil itidem vetabit, solem totum, et intus, et extra collucere, et pellucere. Tota enim cœlorum essentia diaphana videtur. Si Sol, si astra, corpora sunt simplicia, ut cœlum reliquum, materia ne eadem constabunt, qua constat cœlum, an alia? Si eadem cur non ut cœlum, et ipsa, sunt diaphana? Cur non ut astra, ut Sol, cœlum quoque fulget universum? Si alia, purior ne ea est, an impurior cœlesti? Si impurior dicatur, Sol ergo et astra, cœlo sunt præstantia minus. At pulcherimæ sunt, totius cœli partium. Pulcritudo autem in divinitatis limine sedet. Ergo, et præstantior, et purior, Solis et astrorum est materia, quam sit materia cœli reliqui. At quæ nam alia ea esse poterit, quam ipsamet lux, cœlo pulchrior, et fulgentior? Sed lux hæc eadem, forma erat etiam Solis, forma, etiam astrorum. Ergo lux, vel duplex est, alia forma, alia materia, vel eadem una, et materia sibi est et forma. At lux simplicissima rerum est. Non ergo duplex est, ut alia materia sit; alia sit forma. Unica igitur est, sibi ipsi et materia, et forma. Atque hac quidem præstantia, divinas attingit essentias quamproxime, earumque est imago simillima, incorporeorum scilicet incorporea. Sed et corporea eorum est imago. Quia Sol et astra, trine sunt dimensa, et mole maxima extenduntur. Ergo et corpora videntur esse. Et lux eorum, corporum quoque imago esse, quia et ipsa trine sit dimensa. Lux ergo et incorporeorum, et corporum æque, simulachrum est et imago, et medium quoddam inter divina incorporea, et corporum naturam. Sol igitur, et astra si hæc propriis, si luce quoque Solis luceant, mediæ quædam essentiæ sunt, et substantiæ. Incorporeæ simul, quod ad lucem, et corporeæ quo ad dimensiones. Cuius autem divinitatis sunt imagines? Lucis scilicet incorporeæ. A qua et factæ ab initio sunt: et ab ea servantur, et in ea conservantur, et ab ea veluti a proprio fonte, eoque fulgentissimo, derivantur perpetua, et perenni quadam derivatione, sed oculis corporeis ob nimium fulgorem invisibili. Nihil enim hi, nisi corporeum discernunt. Derivatio autem hæc, uti postea ostendetur, per media quædam in Solem, in astraque descendit, a primissima illa luce, lucium fonte omnium. Quæ quamvis infinita in se sit, eo ipso quod finita non est, a finitis oculorum viribus, non discernitur. Sicuti etiam Solis finita lux, oculis nullis, vel extra, vel intra discernitur plene. Qua ratione, Solis finita lux, infinitæ primæ lucis, satis plena est imago. Infinita enim illa, infinitarumque virium, finitam hanc, infinitarum tamen propre virium, ad imaginem suam produxit. Eamque præter vires lucendi, et producendi, duplici alia præditam infinitate protulit. Figuræ nimirum orbicularis. In qua, nullum principium, nullus finis. Et centri, cuius itidem, neque principium, neque finem, quæ est infinitorum proprietas, reperias ullum. Et præter hoc; centrum, quamvis rerum sit minimum, est tamen infinitum, infinitasque ex se vires ad circumferentia emittit.

Qua ergo centrum, et infinitum et immensum, et suas vires infinitas, tametsi non immensas: ad infinitum, etiamsi non immensum, sui orbis superficiem protendit. Et extra eam quasi in infinitum, suæ lucis propaginem aliam, lumen scilicet in immensum, ac forte in infinitum porrigit ad eam, et ultra eam, quæ putatur, supremi cœli, superficiem in infinitum forte spacium, quo ea superficies ambitur. Sed de his postea. Lux igitur corporea, varie infinita, infinitæ illius simpliciter incorporeæ, et vere infinitæ, verissima est imago. Alia re forte nulla ab ea degenerans, quam quod per dimensionem trinam, corporea evadit, finita simul et infinita.

Quid autem utraque est? Fulgor nimirum. Ille mentalis, et intelligibilis, et simpliciter incorporeus. Hæc vero, inter incorporeum et corporeum, medius visualis. At fulgor, iterum quid est? Forte non aliud dicere eum poterimus, aut significantius, quam candorem? Ita ut fulgor maximus, sit etiam candor maximus. Candor quoque medius, et minimus, fulgor quoque sit, et medius et minimus.

Certe, solem esse fulgorem, oculis cernimus. Hunc vero fulgorem, esse candorem, quomodo probamus? Oculis itidem eisdem. Sed illum, fulgore ipso oblæsis: hunc vero læsis nihil. Si quis enim per nubem tenuem, oculos in Solem dirigat, candorem maximum, et qualem in re alia forte nulla, intuebitur. Si quis vero sereno ære, non lippus, in eundem Solem visum intendat, candorem eundem, sed fulgentissimum, et quem visus non sustineat, conspiciet. Itaque is, qui inter veteres, Solem esse flavum dixit, eum vel numquam, vel lippis oculis aspexit. Est enim candidissimus. Candorem hunc solarem lucem appellamus. Candor hic in Sole, purissimus est, a macula omni: a nigrore omni, atque alio colore procul positus. Et quia talis est candorum ac lucium corporearum omnium, etiam est maximus. Ibi enim, ratio dictat, esse candorem maximum, ubi nihil est nigroris. Candor igitur in Sole, est simplicissimus. Ideoque fulgentissimus, ita ut fulgentior, non videatur esse posse.

Itaque candor, et fulgor non solum uti diximus in Solis superficie apparet. Sed in intimo quoque Solis corpore, eum esse ratio suadet. Nisi enim fulgor in intimo Solis esset, Sol, totus, lux non esset. Et nigrorem haberet intus. Qui nigror, a candore necessario, vel seiunctus esset, vel ei coniunctus. Si seiunctus esse dicatur, vel interstitium aliquod, vel terminus inter eos intercederet. Interstitium omne alieni est corporis. At Solem, nec sensus indicat, nec ratio ostendit, ex suo, et alieno corpore, esse conflatum. Terminus vero, quales in luna conspiciamus plures, in Sole visus est nunquam. Neque eo quo minus splenduit tempore Iustiniani, nec quando eclipsim patitur. Nec sensus igitur, nec ratio ostendit in Sole candorem esse a nigrore ullo separatum. At neque coniunctos esse indicant, neque commistos, neque foris, neque intus contemperatos. Nullus ergo nigror, vel apparet, vel est in sole. Ergo sol totus est candor. Ergo, et foris ei candor est et intus, et qui foris apparet candor, idem est cum eo candore, qui solis viscera, et tota, et omnia replet. Et eadem lux interior est soli, et exterior. Imo, quod ex his rationibus colligitur; sol et candor, et fulgor, et lux, nimirum corporea, et corpori innata, una eademque sunt res. Neque exterior, (quod quidam voluerunt) imago est interioris. Neque interior fons est exterioris, sed unum et idem sunt reipsa; partibus tantum sui, et locis dissita.

De astrorum vero luce; forte non est ita sentiendum. Namque est ab Astronomis observatum, de tanto stellarum numero, quinque esse nebulosas, obscuras novem. Habent ergo hæ, nigroris in se non parum, sicuti et luna. Reliquas vero, quæ clare lucent, eiusdem sunt cum sole rationis. Nimirum unaquæque, et stella est, et candor, et fulgor, et lux, una eademque res. Sed quia non omnes, eadem luce lucent; neque eodem candore fulgent: sed lucibus ita inter se differunt invicem, ut singularum luces, specie videantur a singulis aliarum lucibus distare: necesse est in lucibus earum nigro rem aliquem, aut colorem alium esse admistum, minore et maiore copia prout lucium claritas, vel maior est, vel minor. Aliæ, quæ clarissimæ visuntur, ut Venus, ut Sirius, ut Spica, ut aliæ quæ primæ dicuntur esse magnitudinis, et quæ ad polum Antarcticum, ex neotericorum navigationibus, fulgentissimæ omnium, crucis figuram formant, nullum nigrorem, neque intra, neque extra habere est necesse. Sed de hac lucium syderearum differentia suo loco agetur postea. De luce ergo corporea, cœlestique. Nam de ignea suo loco, hæc nobis dicta sunt. Quæ, ni fallimur, neque veteres, neque neoterici ulli philosophi, aut attentarunt, aut attigerunt; rei lucentissimæ, nimia, uti remur, deterriti obscuritate.

FINIS PRIMI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANAUGIAE
LIBER SECUNDUS
DE DIAPHANO

Trium generum corpora, in universo esse diximus, Lucida, Diaphana, et Opaca. Lucida ea esse, quæ lucem habent ingenitam et perpetuo sibi hærentem. Lucida enim omnia a luce sunt, et nominantur. Sed addidere optici, lucida corpora ea esse, quæ sunt sui luminis diffusiva. Quod sicuti optime dixerunt, ita lucem eis esse innatam videntur esse obliti. Integra ergo lucidorum corporum fuerit definitio. Lucida corpora esse quæ innatam habent lucem, ex qua lumen diffunditur. At quæ in loca, et quo versum, lumen hoc diffunditur?

In corpora generis secundi, et generis etiam tertii, diaphana, et opaca, et in lucida quoque generis primi. Sed in omnia proprio quodam modo; et conditione non eadem in omnia.

Ad opaca enim et lucida, non pervenit lucidorum lumen, nisi prius transeat per diaphana, et postquam eo pervenit, diversos in utroque edit effectus. De quibus locis suis. Nunc de Diaphanis. Optici iidem, Corpus diaphanum esse, per quod lumini est transitus, diffinire. Opacum vero, per quod lumini non est transitus. Recte quidem hæc. Sed nos planius in hunc modum Lucida et opaca corpora inter se contraria esse asserimus. Diaphana vero inter hæc extrema esse media. Hæc diversitas in eo consistit, ut sicuti lucida corpora illa, Sol, astra, ignis, lucem sibi inexistentem habent, vel lux ipsa corporea sunt, ita opaca corpora, sui natura sunt tenebricosa, et sicut lucida a luce sua, lumen diffundunt, ita opaca ab obscuritate innata, tenebras extra se effundunt. Diffundunt ergo utraque extra se, veluti germina quædam sua, et suarum naturarum, quasi testimonia, lucida lumen, opaca tenebras. Diffusio autem utriusque in una sit diaphana. Quæ nec lucida sunt, nec opaca. Inter hæc vero extrema veluti medium posita diaphana, utriusque extremi germina in se recipiunt per vices, æque tenebras ac lumina. Tria specie fuerunt lucida, sol, stellæ, ignis, unum participatione: Ignea. Tria specie sunt, et opaca, Luna, nubes, terra; et quartum participatione terrea. Totidem sunt, et diaphana, æther, aer, aqua. Et quæ hanc participant, aquea. De lucidis, et luce iam est actum. De opacis postea. Nunc de diaphanis, brevibus agamus.

Diaphana Græco nomine, dicta sunt hæc corpora, quoniam διαφαίνει transparent, ita ut per ea lux cernatur, et lumen, et colores; et visus etiam per ea transeat. Ideoque Latinis, et transparentia, et transpica, et perspicua, a meliore officio sunt appellata, lucis inquam et luminis vehendi, atque oculis representandi. Nam non minus, quam lucem et lumen, tenebras, atque obscuritatem, et vehunt et representant. Sed de his suo loco, nunc meliora. Dubia res apud veteres, nec minus posteris seculis, an diaphana corpora per se essent luminosa, vel per se essent obscura; et tertio dubio, an per se sub visum caderent: et per se essent visilia æther, aer, aqua. Quæstiones sane, non faciles solutu. Peripati magister docuit lumen esse energiam, et entelechiam diaphani. Utraque hæ voces, solent illi essentialem formam significare. Si id ita esset, lumen esset diaphani forma essentialis. At singulis diebus, et singulis sæpe horis, aer et aqua, umbris, tenebrisque obruuntur, lumenque amittunt prorsus. Quod esse talibus nullis formis accidit, ut et adveniant, et recedant, et etiam revertantur. Si vero energia hæc ad visum referatur, ut sine eo, visilia non cernantur, et cum eo cernantur rursum, verum forte id fuerit, quo ad colores, qui lumine in diaphano existente, onspiciuntur, atque ita per lumen diaphanum, coloribus et visui fieret diaphanum, non autem per se in sui natura consideratum, lumen est diaphani energia vel actus essentialis. Non ergo nos docuit, aut quid lumen esset, aut quid sit diaphanum. Sin vero e contra, diaphana per se essent, et essentialiter obscura, lumen recipere nequirent; perpetuo namque, tenebris obsiderentur. Diaphana ergo, non sunt sui natura vel luminosa, vel tenebricosa. Verum cum et lumen, et tenebras, æque in se suscipiant, media quadam prædita esse natura est necesse. Utrum autem

diaphana sui natura, per se sint visibilia, maior forte fuerit difficultas. Namque si verum sit, quod Peripati pater scripsit, colorem esse primum visile, et color sit diaphani terminus, poterunt diaphana videri, esse visibilia. Sed triplici hac in re, vir a suis tam adoratus, labitur errore. Neque enim color est primum visile. Neque color est terminus diaphani. Et præter colores, lux, et lumen et contrariæ tenebræ, et umbræ, sunt visibiles. Umbras enim fere semper cernimus, tenebras sæpe. Eas enim cognoscimus, quod nemo negat, sensu tamen non alio quam visu, quod omnes fatentur. Visiles ergo, et tenebræ sunt et umbræ, colores tamen non sunt, neque visuntur per colores. Imo e contra, colores per tenebras non visuntur. Lucem autem esse visilem, quis dubitet? Quando et in lumine, et per tenebras cernitur. Neque color est, diaphani ætheris, vel aeris, vel aquæ terminus, quæ sui natura quatenus diaphana dicuntur, sunt interminata. Neque color est primum visile, quia per se non est visilis. Per umbras enim densiores, per tenebras etiam cerneretur, sicuti lux. At in tenebris color non videtur. Non est ergo color primum visile. Neque est visile per se, quando non nisi per lumen visitur, et luminis beneficio visilis tedditur, sicuti obscuritatis maleficio redditur invisilis. Sed hunc in philosophia errorum omnium patrem, ommittamus.

Primum visile est lux, quando etiam per tenebras, quæ alia oculunt, videtur, et stellæ, et ignes. Secundum visile, lucis proles, radii sunt. Tertium, radiorum proles lumen. Quartum colores luminis progenies. Quintum umbræ. Sextum obscuritas. Septimum tenebræ. Hæc postrema tria, per se visuntur, longe prius, quam colores, qui non nisi in lumine visuntur, et per lumen. Non sunt ergo per se visiles colores, nec primo, sed per aliud, ut quid in umbra etiam visuntur, non tamen in tenebris visuntur.

Alia illa quæstio. Sunt ne diaphana sui natura visibilia? Si sui natura viderentur, vel luces essent, vel radii, vel lumen, vel umbræ, vel obscuritates, vel tenebræ, vel horum aliquid haberent innatum. At horum nihil sunt. Neque horum quicquam innatum habent. Visilia ergo per se non sunt. At utrum per horum aliquod fiunt visilia? Visitur ne æther? Cernitur ne aer, vel aqua? Si lumine videntur, non per se videntur. Si in lumine cernuntur, sui natura non cernuntur. At si lumen per se non videtur, neque diaphana per se visentur. Lumen autem per se non cerni, indicio adducunt, quod in aere non discernatur. In terra, in pariete, opacis omnibus cernatur. Si hoc ita sit, lumen per se non videbitur. At in æthere, visitur, quia semper apparet luminosus. In aqua quoque visitur, in crystallis, vitrisque visitur. Cur ergo et in aere non visatur, quando et aerem, sicuti et æthera et aquam, et aquea reddat illuminata, et opaca illustret? Visitur quidem in his omnibus lumen. Verum in opavis discernitur magis, quia in eo multiplicatur repercussu. An vero aer, quando est lumine plenus, per lumen visitur, non visi tur per tenebras? Sive potius aer, neque illuminatus cernitur; sed lumen in aere visitur, sive aer in lumine? Potius enim videri possit, arr esse in lumine, quam lumen in aere, quando quod maius atque amplius est, loci rationem obtinet: minus vero et angustius, qualis aer est, locati vices tenet. At longe quam aer, lumen amplius est, æthera enim implet, et aquam, quæ aeres non sunt, et aerem continent. Opacam etiam lumen ambit Lunam, terramque, et nubes operit, et intra eas non raro penetrat. Quid ergo, sive sit in aere lumen, sive sit in lumine aer, dicendum ne erit, aerem videri? Per se quidem cerni non videtur, quoniam dum sine lumine est, non videtur, si videtur illuminatus, non per se, sed videbitur per lumen. Si visilis per se esset, cerneretur, sicuti lux, etiam in obscuro. An vero aer, sicuti color est qui in tenebris non cernitur, cernitur in lumine? Et eo devolvetur quæstio hæc, ut iuxta Stratonis physici sententiam dicatur, aerem, et aquam, et terram natura esse alba, quia simplicia sint corpora? Et ut colorata sunt cernantur, quamvis non nisi illuminata? At alba quæ revera sunt, quamvis non in tenebris, in obscuro tamen visuntur, colores alii non visuntur. Aer et aqua, si alba essent, in obscuro cernerentur. At non cernuntur. Non sunt ergo alba. Si non alba sunt revera, num saltem album sit eorum οἶον χρώμα, veluti color? Si ita esset in eis albedo, veluti color, eandem cum lumine haberent proportionem. At lumen, et conspici videtur, et in causa esse, ut alia conspiciantur. Albedo hæc, neque conspicitur in diaphanis,

neque in causa est, cur vel ipsa diaphana, vel alia per ipsa conspiciantur. Non ergo albedo, in diaphanis, vel color est, vel tamquam color. Cum ergo aer colorem non habeat, neque lucidum corpus sit, nec tenebrosum, non videtur posse per se videri, neque esse visibilis. An vero, eodem modo alia diaphana non sunt per se visibilia? Sane æther, nequaquam est conspicuus. Sed huius rei, duplex potest esse ratio, quia scilicet, et procul est a nobis; et quia ab aere occultitur. His addatur, ratio tertia quia sit maximæ, et raritatis, et tenuitatis. Quibus, cum minus credatur præditus esse aer, et aer non cernitur, multo minus cernitur æther. Quid ergo illud est, quod oculis clara die in cœlum sublatis, fornix instar conspici videtur, cœrulei coloris, aer ne ille est, an æther? cœruleus quidem color, inter nigricantes uti postea apparebit set numerandus. At nigror re vera omnis est ab opaco: in æthere vero nulla est opacitas, ut ab ea cyaneus ille color esse, possit dici. Qui ergo ibi apparet? An aeris profunditas, eam reddit apparentiam? Ita videtur, ut scilicet in magna distantia, ob multarum sui partium interiectionem, ac mutuam subitionem, opacitatis aliquas sumat vices. Hoc enim proprii muneris habet aer, ut longo sui intervallo res etiam coloratas, et bene visiles, et in claro lumine obtegat, sano etiam atque acuto visui, ut illæ nempe minime cernantur, et ipse appareat umbrosior. Hæc utraque opaci corporis sunt propria, non autem diaphani. Partes ergo aeris multæ, quamvis omnes, lumine æque collustrentur, inter obiectum, et visus interpositæ, veluti densitatem quandam induunt: atque ideo in perspicuo corpore contra sui naturam, opacitatem aliquam efficientes coeruleum illum, vel cyaneum colorem representant. Cur autem in fornix modum visitur? Quia circumquaquam ab æquali intervallo, oculos nostros incurrunt quasi in centrum, partes illæ aeris omnes, opacitatem eam referentes. Hanc ob causam opacitatem in aere efformari, ob partium videlicet multiplicationem et subitionem testimonio sunt diaphana omnia, quæ nobis sunt præ manibus. Nam si quis duo, vel vitra, vel crystallæ, unum alteri superponat, opaciora efficientur ambo. Luminis enim penetrationi, ac pertransitioni præcludunt viam, magis quam prius, quando una tantum erant. Si tertia vel quarta adiunges, opacantur etiam magis. Et quanto plura superposueris, tanto effeceris opaciora, ita ut tandem, et lumini negent transitum, et visui, et colori. Omnium ergo diaphanorum, eadem hac in re est natura, ut partium multiplicatione ac subitione, opacitatem vel sententiant, vel efficiant. Nam maria quoque idem patiuntur, si vera, urinatores unionum, in orbe novo referunt: Solis radios, non nisi, ad certam profunditatem, fundum illustrare. Ubi altius sit mare, non illuminari. Quin statim aqua, in vitreo vase parvo, lumini ac visui dat transitum liberiolem, quam si maius vas fuerit. In lacubus quoque ac fluminibus, etiamsi limpidissima sit aqua, minus, quæ sunt in fundo visu percipimus, si alta; quam si brevior alicubi fuerit aqua eadem. Magno ergo intervallo, limpidissima diaphana vel opacitatis rationem subeunt, vel reapse redduntur opaca. Ita ut et visum rerum adimant, et lumini transitum præcludant. An vero æther, et ipse sit huius modi, nec negaverim, nec affirmaverim. Tam enim a nobis procul positus est, ut visus noster, eo non pertingat. Satis illud constat, stellarum luces, a nobis per tenebras etiam cerni, et lumina Veneris et Lunæ, usque ad terram pervenire; aere lumine Solis apud nos vacuo. An vero, eadem ætheris, vel profunditas, vel opacitatio, luces stellarum infra sextam magnitudinem, nobis occultet, in incerto est. Nulla enim orbium, (si orbis sunt) opacitas sui dat sensum. Vel etiam potius aeris est ea opacitas, quæ nobis visus stellarum æstate adimit, quæ hyeme, noctibus serenis, infinitæ fere numero visuntur? Vel vaporum id vitium est, qui aerem implent, et visui nostro se se opponunt, hieme vero liberum aerem relinquunt, cum nulli ob pororum, terræ frigore constipationem, attolluntur. Quid ergo concludendum? Omnia ne diaphana sunt invisibilia? An vero visibilia? Et si visibilia sunt, per se ne, an per accidens sunt visibilia? An vero pars eorum visibilis est? Pars alia invisibilis? Omnia quidem in tenebris, in obscuro, in umbra densiore, invisibilia sunt, in umbra vero clariore ac lumine, visibilis est eorum pars, vitra atque crystallæ. Idque quia solida sunt, soliditas autem omnis est a terra. Terra autem omnis colorata? Pars vero alia invisibilis æther, et aer, luce carentes. Aqua vero, inter duo illa et duo hæc, medium quoddam videtur esse. Invisibilis videretur esse, nisi

fundum cui supernatant mare, lacus, flumina subesset. Ex cuius repercussu, indicaret ibi aquam esse. Visilis vero etiam videtur aqua esse, quoniam urinantes, et infra se fundum versus: et supra se versus aerem, vident aquam. Quod et nos pueri, sumus experti sæpe.

Sed et nocte obscura, aqua videtur conspici, ubi remi, et temo navis eam secant. Innumeras enim veluti stellulas lucentes excitant per aquam, et in superficie, et sub ea cursitantes, et salientes, perque eas, et circa eas aqua conspicitur, commota. At hæ non indicant aquam per se visilem esse. Non enim nisi luciditatis illius appositu, ac comparatione videtur cerni. Per accidens ergo cernitur. Per se etiam cerni videtur, ea quæ urinantibus superstat. Cernitur enim, non contra opacum, ut inferior contra fundum, sed contra diaphanum aera, eumque illuminatum. Et guttæ imbrium, contra partem aeris serenam per se visuntur. Est ergo aqua, et per se visilis, et per accidens. Vitra, et crystalla, quia cum duritie ac densitate, opacitate quadam sint induta, per se visilia sunt. Aer autem et æther, in dubio adhuc sunt, an omnino visilia sunt. De aere quidem ita videtur statuendum. Quia prope nos positus cerni ac discerni non videtur, eum per se esse invisibilem. Et si in fornice illa cœrulea cerni, dicatur procul posita, non nisi procul cerni dicitur. Idque per accidens, quando non locis omnibus conspicitur. Non est autem mirum, aerem atque alia diaphana, ab opacitate libera, non cerni. Sensio enim nisi rerum a sentiente diversarum est. Aer vero diaphanus est, et cornea oculi diaphana, humores eius tres, aqueus, crystallinus, et vitreus diaphani omnes sunt; eiusdemque cum aqua, crystallo, vitro, et naturæ et diaphanitatis. Non ergo, quæ intra sunt, ea quæ extra sunt, sibi similia, sentient, nisi hæc diversitatem aliquam aquirant.

De æthere vero nihil dixerimus. Altitudine enim sua, et sensum fugit, et iudicium. Spiritus enim, per quem anima videt, æthereus et ipse est, et ideo diaphanus, simile ergo sibi non sentiet, et nisi astra luce sua se proderent, sensus, nihil ibi esse, cognosceret. Diaphana ergo sui natura, invisilia sunt, ea nimirum quæ sunt rariora. Quæ vero densiora sunt, ut aqua et aquea, sunt quidem visilia, quia visus et ea densitate refrangitur, et opacitatis aliquid in se habent. Illud quæstioni aeris addamus. Quando in lumine tingitur coloribus, viridi, rubeo, croceo, aliis, visilis ne tunc ipse fit? An colores tantum in eo visuntur? Si colores tantum, ipse sicuti erat sui natura, invisilis remanet. Si per colores ipse quoque visitur, non per se, sed per eos videbitur, atque ideo per accidens cernitur.

Species autem, rerum obiectarum quas visile quidem, sed intentionales vocant, si in aere sunt, et non forte in lumine, visiles illæ quidem, sed per eas aer, nequaquam cernitur. Et si cerneretur, per accidens cerneretur, quando non suis, sed illarum viribus conspiceretur. At vero, non in aere illæ sunt, sed in lumine, in cognata, scilicet re potius, quam in aliena. Colores enim omnes lucis sunt progenies, sicuti et lumen. A cognata ergo re, facillime excitantur. In eamque insiliunt lætæ, uti per eam visantur. Ab eaque lætanter recipiuntur, ut non torpeant, sed suum munus obeant, visionique se se exponant. Et si quis eas in aere esse dicat, non quidem id negabimus nos, sed aiemus per accidens eas ibi esse: quia in aere lumen sit, vel aer in lumine. In quo lumine ipsæ sunt primo. Idque indicio patefieri, quia in aere si lumen absit, non videantur, si adsit illico, adsunt et illæ, ipsique miscentur, ut et prope, et quadam tenus procul conspiciantur. Quid vero in causa est, ut et vitra, et crystalla, et aqua, quasi specula quædam essent, speciem visilem referant ac reflectant. Corydon enim ille, Nuper se in litore viderat, dum placidum ventis staret mare. Neque id solum, sed eas specie reddunt viciniore; quamvis de longe veniant. Quales etiam, stellarum species faciunt, dum eas nobis prope positas ostentent. Id quidem inde fieri credam, quod reflexio ea, non ab ipso diaphano per se fiat, quamvis illuminato. Sed quoniam ab opaco, quod aquæ subest, quodque speciei illi, sicuti et lumini, non dat in se transitum, speciem, sicuti et lumen a se reiiciat. Illa reiecta, a reiiciente refugit, ex eo tamen non exit. Atque ita in sublimi suspensam se se ostentat. Idque clarissime apparet in pelui aqua pleno. Nam species quæ in fundo ab opaco redditur, sublimior visitur, et fere in superficie. Stellarum autem species vicina eadem ratione apparet, quia in tenebris, quæ opacitatis terræ sunt proles, a terra reflexa sistitur, ac

Species in
aere

vicina visitur. Idem, eadem ratione sit in vitris, atque crystallis, quæ quamquam diaphana sui natura sint, opacitate tamen uti ostendimus non carent. A qua species relata ad superficiem diaphani, quod in eis est advolat, ibique se se ostentat. Quæ res et in speculis, ea ipsa ratione evenit. Composita enim sunt, ex diaphano atque opaco. Ab hoc species resilit, in illo apparet. Quæ si in aere, eodem pacto dum est in lumine, oculis occurrit, a partium multiplicatione, quæ densitatem et opacitatem inducunt reiecta, in lumine quod in aere est, se se ostendit. In quo lumine et in speculis, et in vitris, et in crystallis, et in aqua, quasi in suo folio læta sedet, eo abeunte, tristis emoritur. Concludamus, diaphana corpora, æthera, aerem, aquam, aquea sui natura esse media, inter lucida et opaca. Utrorumque horum proles, lumen et tenebras, æque recipere. Et quæ ab his, vel proveniunt, vel pendent omnia. Æthera et aerem non esse per se visilia. Aquea crystalli et vitra per se esse visilia, non quatenus diaphana, sed quatenus opacitatis cuiusdam sunt participia. A quam vero et per se invisilem, qua est diaphana, et per se visilem qua opacitatem includit. Quatuor hæc, aerem minus, aquam magis, crystalli etiam magis, vitra quoque magis, multitudine partium atque earundem subitione opalescere. Eaque opacitate, et colores, et species in lumine edere, atque ostentare.

FINIS SECUNDI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANAUGIAE
LIBER TERTIUS
DE RADIIS.

Si quis in solis candorem illum, quem lucem appellamus oculos intendat, lucem aliam veluti secundam ex ea conspiciet emicare. Aliam inquam a sole, ac solis luce, quasi propaginem. Quæ ab ea quidem oritur, ab ea tamen non divellitur. Inde quidem diffunditur, inde tamen non effunditur. Radici namque suæ ac matri semper hæret. Germina, ramosque a radice propagat. Qui ab ea, et ortum habent, et propagantur, et nutriuntur, et augentur, et conservantur. Lux illa prima candidissima est. Candida est, et secunda hæc. Similis quidem primæ: a prima tamen dissimilis. Candore enim et fulgore, gradu est inferiore. Omne enim producens, præstantius est producto. Productum tamen semper simile est producenti. Prima illa lux unica est, et una, et in orbem acta. Secunda hæc multiplex, in ramos quasi et lineas innumerabiles dissita. Et illas quidem non longas tantum, sed et latiusculas, et in acutum abeuntes, et in conum definentes. Easque non nisi ortu iunctas, in progressu vero, intervallo distantes, minore quidem primo, deinde maiore. Atque hoc in causa fuit, ut optici: Radium, lineam esse luminosam deffinierint, sive radium esse, illuminationem per lineam rectam. Radios namque Latini nominarunt, quos Græci dixere ἀκτίνας, et radiationem, linearum talium extensionem et projectionem ἀκτινοβολίαν. Cognoverunt enim et hi et illi, quamvis multi philosophantium non distinxerint, quod patet oculis, radios longe rem aliam esse a lumine. Ut pote, ubi esset radius, ibi necessario esse et lumen. Non tamen converti, ut ubi lumen sit, ibi etiam esse radium. Inter enim radiorum intervalla illa quæ diximus, radii non sunt, lumen tamen ea replet omnia, et tota. Et radius quidem est lux secunda, a prima luce exiliens in rectum et in acutum. In rectum inquam et in acutum, sed non in lineam, ut optici, verum in pyramidem seu conum. Ita ut nostra sententia. Radius sit, fulgor a luce in conum promicans, et quasi lux secunda, a prima in eam figuram conformata. Lumen autem est lux tertia, tum a prima, tum a secunda emanans non in rectum progrediens, neque in acutum finiens. Circa radios namque circumvoluitur, et inter radios semper plus distantes, omnem implet locum. Radiorum ergo prius contemplationem aggrediamur.

Radios itaque si quis non novit, aut a lumine differre eos non credit, (quam rem Peripatus, nec animadvertit, nec distinxit) si modo lippis non sit oculis, Solem intueatur. Et si totum nequeat, manu aut tabella opposita aspiciat dimidium, profecto conos fulgoris, quos diximus ab eo profluere conspiciet rectissimos, longissimosque, candidissimos, rutilantissimosque, aliquando a medio etiam flavescentes; in radice simul iunctos, in progressu semper distantiores.

Similibus radiis stellas quoque radiare est necesse, quoniam noctu, serenoque cœlo, radiationem earum quadam tenuis videmus. Micant enim, et radios a se promunt, quamvis breves, et a se non multum digressos. Quod et in flammis nostratibus, et ignitis anthracibus perspicimus; si noctu, nec prope, nec procul nimium, sint a nobis positæ. Stellarum enim instar micant; et quamvis sursum sint flammæ erectæ, in orbem tamen quasi coactæ apparent radiis coronatæ, et stellæ figuram representant. Anthraces quoque præsertim quando sensim extinguuntur, si aliquantulum ab eis distemus, in stellam postremo apparent conformari. Sed lucernarum et candelarum evidentiores radios cernet is, longissimos et subtilissimos, si conniventibus oculis eas aspiciat; ab eis circumquaque emicare intuebitur. Lucis ergo progenies radii cuncti sunt, quæcumque lux ea sit, sive Solis, sive astrorum, sive nostratium ignium, flammarumque. A cunctis enim hisce lucibus, sui radii emicant, tanquam lucis cuiusque fons pulcherrimus. Suntque ipsi lux secunda, et cum sua luce prima naturæ eiusdem. Sed quoniam Solis radii, supra radios alios omnes sunt evidentissimi, fulgidissimique de solaribus radiis sermonem philosophando prosequamur, pro certo habentes, aliarum lucium

Radius
quid.
Lumen
quid.

radios, eiusdem esse, non solum cum sua luce, sed cum solaribus etiam naturæ essentiæque quod postea patescet. Verum quia lucem omnem, docuimus esse substantiam, de radiis, lucis prole quid dicendum? Substantiæ ne erunt, an accidentia? An species tantum, et imagines primæ lucis, et res uti vocant intentionales? Sunt quidem radii lucis primæ imagines et simulacra, non tamen ut species intentionales. Quandoquidem et per se lucent, et lumen emittunt, et formantur, et emicant, et calent, et calefaciunt. Quæ opera intentionalium non sunt, sed realium entium. Neque sunt accidentia. Nulli enim alienæ rei accidunt. Neque a fonte abesse, aut ei adesse iterum quærent. Quæ natura est accidentium. A luce, ac Sole discedunt numquam, luci, Solique semper adsunt. Neque eos lux et Sol, non prodere potest; neque ipsi a Sole non procedere. Accidentia ergo luci ac Soli, radii non sunt, sicuti nec filii sunt accidentia matri, et si his accidentia non sunt, cui nam alii subiecto, ut accidentia inhærebunt cum nulli alii, præter quam productrici luci inhæreant? Diaphano ne, quod penetrant quidem et permeant, non tamen in eo, vel sistuntur, vel figuntur. An vero opaco, in quod per diaphanum incidunt? Sane utrique et diaphano et opaco accidere videntur, quoniam utrique adsunt aliquando; et ab utroque etiam aliquando absunt. Sed quoniam in opacum non incidunt, neque ei accidunt, aut ad id accedunt nisi prius per diaphanum transeant, de eorum in diaphanum accessione prius disputemus. Diaphana esse docuimus, æthera, aera, aquam, aquea. Radii stellarum, radiique Solis in æthere semper sunt, æthera continue illustrant, ab æthere exeunt numquam. Ætheri ergo accedunt numquam. Accidunt ergo ei numquam. Radii ergo superi ætheris, et in æthere non sunt accidentia. Quod ætheri non sunt, erunt ne aeri? Id videtur. Aer namque ubi nulli adsunt radii, obscurus est. Radiis accedentibus, fit luminosus. Radii ergo quoniam ex aere sæpe exeunt, ærem quoque ineunt sæpe, sicuti ad eum accedunt, et ab eo recedunt, ita ei erunt accidentia. Id ipsum et in aqua, et in aqueis contingit. His ergo radii erunt accidentia. At qualia nam eius erunt accidentia? Ut qualitas forte? Ut color? Quod Peripati Pater dixit. Verum qualitas ita subiecto inditur: color ita ei infigitur, ut si a subiecto auferantur, subiectum dent corruptioni. At radiorum abitio ab aere, ab aqua, ab aqueis, aerem, aquam, et aquea non corrumpunt. At qualitas et color corrupto subiecto, et ipsa corrumpuntur.

Radii vero, nec ipsi ab aere, ab aqua, ab aqueis patiuntur quicquam, aut corrumpuntur, vel accedentes, vel recedentes. Neque ipsi aerem, vel aquam, vel aquea corrumpunt. Neque hæc propria radiis subiecta sunt. Neque radii in his uti in proprio sunt subiecto. Non sunt ergo radii diaphanorum corporum, aut qualitas, aut color. At neque sunt eorum qualitas: neque relatio, neque actio, neque passio, neque tempus, neque locus, neque situs: neque ea habent ipsi: neque ab eis habentur. Nullo ergo de genere, radii sunt diaphanis accidentia. Verum non hoc forte est inquæstiones: num quia alicui accedunt, et ab eo recedunt, sint ei accidentia? Quandoquidem hoc modo, et substantiæ ipsæ primæ, ita alicui accedunt et recedunt inde. Veluti nos, qui et Dalmatiæ, et Græciæ, Asiæ, et Italiæ, et Galliæ, et Hispaniæ aliquando accessimus, et ab eis abscessimus: neque tamen de substantia, in accidens sumus conversi. Sed quærendum fuerit, an radii natura sua et essentia, de accidentium genere sint aliquo? An scilicet ut sint, necesse habeant sustentaculo quoppiam, ac fulcimento cui innitantur, et in eo ita hæreant, ut eo subtracto ipsi pereant, et in nihilum abeant.

Si res hæc recte perpendatur, non videntur radii subiecto ullo egere ut consistant, aut existant. Namque si ullo egerent, cognato sibi potius, quam alieno egerent. Et si hoc egerent, aereo, aqueove non egerent. Cur ergo et in aera descendunt, et in aquam, in non propria scilicet subiecta? Si æthere solo proprio sustententur, his aliis non propriis sustineri nequeunt. His ergo aliis ut sint, nequaquam indigent. Si ergo neque his egent ut sint, neque eis sustententur, et in his tamen sunt quotidie, nulla eorum ope in eis sunt, sed per se sunt in eis, et suis viribus in eis consistunt. Ergo aer, et aqua, aquea, radiorum non sunt subiectum. Radii ergo et subiecto carent, et subiecto nullo indigent. Per se ergo stant, et per se sunt, et per se procul a luce, a soleque existunt, et per se consistunt; et potius aer, aqua, aquea illis adsunt, et

Radii an
accidentia.

Radii in
diaphana.

ab eis absunt, et sunt radiis accidentia verius, quam radii, aut accidentia ipsis sint, aut per se sint accidentia. Nullo igitur modo radii sunt accidentia. Quid ergo, substantiæ ne erunt? Si subiecto non egent, ut sint, et per se substant et extant, et existunt, cui dubium eos substantias esse?

At cuius modi substantia? Materia ne? An vero forma? An ex his composita utrisque? Composita substantia si essent, materiam haberent. Eamque vel sibi propriam, vel cum aliis communem. At propriam nullam habent, neque ullam cum aliis communem. Permeant namque eum æthera, quo Venus, et Mercurius, et Luna regnant: eorum tamen nullis immanent. Nam per ipsos in aera transeunt sub Luna proxime positum, seu is siccus et calidus sit, seu calidus et humidus. Neque tamen in eis restitant. Inde in mediam aeris regionem perveniunt, non tamen in eo remanent. Ad infimum descendunt, neque ibi mansionem faciunt). Sed ex eo in aquas, in flumina, in lacus, atque in maria incidunt, eaque omnia, sicuti et supera transuerberant, et ut in superis, ita in inferis non permanent. Si solida corpora, crystallæ, vitra, similiaque invadunt, eodem quo alia modo permeant, neque tamen ea pro materia sibi deligunt. De tot ergo materiis, solidis, fluidis, liquidis, tenuibus, nullam sibi propriam faciunt, nulli communi insistunt. Materiam ergo nullam habent. Neque ipsi, harum, rei ulli materia fiunt. Neque ergo compositi ex materia et forma sunt. Neque materia ipsi sunt, rei ulli. Ergo neque materia sunt, neque compositum, et substantia tamen sunt. Quid ergo, forma ne sola erunt? At si forma sola sunt, corpus nequaquam fuerint; neque substantia ulla talis, qualia sunt corpora. At rursus alio modo radii esse videntur corpora. Longi enim sunt et lati, et pyramis, et conus. Ergo trine sunt dimensi. Corpus ergo radii sunt. Flecti quoque dicuntur, et frangi, et resilire, a planis superficiebus. Hæc autem corporum esse proprietates, concedunt omnes. Corpora ergo radii sunt. Sed corpora, non elementalia, non antitypa, nec quale corpus spacium est. Sed corpora sunt, spacio quidem densiora, rariora tamen rarissimis, aereo, æthereoque Soleque ipso, si Sol æthereus sit, etiam puriora, si Sol lucis suæ sit materia, radii autem sint immateriales prorsus. Sol quoque motum suum, non nisi tempore peragit: radii vero, per hemispherium totum momento porriguntur. At quo modo corpora sunt, si momento pervolant; motus autem corporum omnium fit in tempore? Quo modo etiam corpora sunt, si æthera, si aerem, si aquam, si aquea penetrant? An ergo corporum dabitur penetratio? Non dabitur, crassis et elementalibus, neque forte æthereis; neque eis dabitur motus momentaneus, sed excellentioribus, cur non dentur, et momentaneus, et penetratio? Quamvis mens priscis, decantatisque dogmatibus imbuta, non videatur id posse capere. Radii ergo, quia trine sunt dimensi, corpora equidem sunt. Quia vero et corpora penetrant densa, et id momento peragant, incorporei sunt; materia prorsus omni carentes. Carentes etiam motu, quando momentum, motus dici nequeat. Radii ergo, et corpora, et incorporei sunt, et substantiæ, et formæ simplices, non quale physicæ, materia ut sint egentes. Neque formæ, quales divinæ, penitus incorporeæ et immensæ. Sed mediæ inter utrasque. Cum physicis, quatenus corpora sunt communicantes, et cum divinis, quatenus sunt immateriale. Formæ inquam radii sunt et corpora simul, nulla materia indigentes, a se et in se substantes, et se se ipsas sustentantes, a fonte tamen suo non discedentes. Quid ergo, tertium quoddam entium genus, nunc in lucem prodit, veteribus ignotum? Quis vero id vetabit, si per naturam rei ipsius conceditur, quod veteres, vel non viderunt; vel viderunt negligenter? Ita autem se se rem habere, tum essentia radiorum, tum vires, tum actiones etiam ostendunt. Actiones ergo radiorum, proprietatesque singulas denuo perpendamus, ut colligere possimus, eos vel neutrum esse, vel utrumque. Quales enim entium singulorum sunt actiones, tales quoque eorum vires sunt, per quas actiones suas edunt, et quales vires cuiusque sunt tales quoque essentias, ex quibus vires oriuntur, et quibus hærent, necesse est esse. Hoc itaque agamus primo.

Dixere, veterum, recentiumque non pauci, a quolibet Solis puncto radios prosilire. Si radii, lineæ tantum sint, rectissime dictum esto. A punctis enim lineæ trahuntur. Si vero radii,

lati etiam sunt, quomodo prosilient a puncto? Sin vero profundi etiam sint, multo minus prosilient a puncto. Cur non a tota lucis latitudine dicuntur emicare? Cur non etiam a lucis profunditate? Si de Lunæ radiis quæstio poneretur, quæ non tota est lux, et quæ partibus quibusdam lucet, aliis est obscura, locum forte haberet dubitatio. Sed quoniam in Sole lux tota uniformis est, a tota potius Solis superficie emicabunt, quam a punctis. Non quidem ab una cuncti parte, sed proximis quisque tanta, quantus ipse latitudine prima sua est. Ita ut qui radii, ambitum Solis veluti coronant, ab ipsius ambitus partibus promanent.

Hæc ergo prima esto radiorum actio, ut a Solis tota superficie promicent. Secunda, ut a toto Solis profundo emergant. Dictum est namque, intus quoque, Solis corpus totum esse lucem. Lucis autem naturale ac necessarium munus est, radios emittere. Ab universis ergo Solis partibus, particulisque radios emanare, tum externis, tum internis est necesse. Quod in nostris flammis etiam videm? Quæ totæ, intus et extra, lux existunt. Nec ulla earum exterior pars est, quem interiorem, vel lucere impediatur, vel radios suos mittere non sinat, quamvis fumidæ aliquando visantur, et earum medium lycithus teneat. At in Solem nec fumus, nec lycithus est ullus. Emanant autem ab omnibus Solis partibus radii, in tractus longissimos, ita tamen ut a Sole numquam divellantur. Neque ullum est temporis momentum quo non emanent. Neque enim noctu, neque in eclipsibus non emicant. In æthere Solis radii numquam non fulgent. In aere fulgere numquam cessat qui a terræ umbra, vel a nubibus sit liber. Itaque in eis nulla est radiorum nova, emanatio, nulla nova propagatio. In inferiore autem aere, et terram ambiente, tenebrisque terræ, aut nubium umbris delitescentes, illico ac Sol ex tenebris, aut umbra se se exerit, emicant radii, momento locumque prius obumbratum illuminant, et quasi sui multiplicatione, atque amplificatione gaudentes quaqua versus se se effundunt, eiusque effusionis finem nullum videntur facere: et veluti lascivientes sisti nesciunt. Quo fit, ut vel hemisphærium totum, vel eius partem aliquam prius obscuram, sua in omnes partes diffusionem, impleant momento, et per eas quasi victores, ex sententia discurrunt saliuntque, omniaque momento penetrant. Nullam in partem magis, quam in aliam inclinant, in nullam torquentur, sed rectissimarum ad instar linearum rectissime procedunt. Alii in circulum circa solem, lucem eius coronantes, ab eoque profusi in conum desinunt. At cur non omnes vel longitudine, vel latitudine sunt æquales, quando ab eadem luce, et æque in omnibus partibus vigente, prodeunt?

Cur itidem ii, qui in ambitu, solem corona cingunt, conspiciuntur? Qui autem recta visum nostrum feriunt, non visuntur?

Secundæ huius rei, causa in promptu est. Quia luce sua nimia, spiritus visivi lucem obruunt, ita, ut etiam non raro lædant, unde factum proverbium. Excedens sensibile, sensum corrumpit. Prior illa difficilior quæstio, nisi dicatur, id non esse radiorum vitium; sed fieri aeris obscuritate aliqua intercedente, vel visionis nostræ debilitate, dum scilicet Solem intuetur, candore illius hebetatur. Ut resumamus. Radii Solis e luce sua semper emicant, tamquam luces aliæ prioris filiæ, eæque innumeræ, et candidissimæ semperque æthera atque aera, usque ad impedimenta opaca, repletos tenenti. Opacitate vel Lunæ, vel nubium, vel terræ ammota, illico, momento temporis usque ad terram illi poriguntur.

Quid usque ad terram dico? Si terram perspicua esset, universam eam, ut vitrum transuerberarent. Sed qui in eam non incidunt per aera, e lateribus terræ positum, ad cælos usque oppositos protenduntur. Stellarum vero ob longinquitatem, ignium ob imbecillitatem radii non tam longe porriguntur, præter eos, quos Venus ac Luna iaciunt. Astrorum reliquorum, atque ignium, pro magnitudine, fulgoris copiam ostentant. Hinc lucium vires variæ, et procul magis, et procul minus radios proiiciunt. Unde facta sunt opticis axiomata. Radios si a debili luce emicent, debiles et ipsos esse. Et tantum eos progredi, quantum lucis suæ vires iacere possint. Et quanto lux maior fuerit, et pro materia, ac copia validior, tanto radios longius diffundi, et tanto amplius illuminare. Tum etiam. Quanto, siderum, et ignium radii longius, se se propagant, tanto debiliores reddi: ita ut tandem vel

Cur radii
inæquales
sint?

in nitorem, vel in umbrationem finiant. Debilitati, in diaphano interminato, terminentur. Hoc præterea radii admirabile habent, ut immota luce, unde emicant, et ipsi immoti permanent loco eodem. A quo nulla, vel propria, vel aliena vi, vel pelluntur, vel depelluntur. Nec loco opus habent ullo, neque ipsi res inde pellunt, aut loco dimovent, neque ipsi a rebus loco dimoventur. Mota vero luce, ipsi vel eam sequuntur, vel ab ea trahuntur. Abeunte luce, abeunte et ipsi. Idque momento. Moto diaphano, quod permeauerant, non sequuntur. Moto etiam opaco illuminato, in loco perstant. In quodcumque diaphanum inciderint, sive tenue ut aer, sive fluidum ut aqua; sive solidum ut crystallum, momento eodem, penetrant, illuminant, permeant, implent. At id variis modis. Nam si in rarum et uniforme incidant diaphanum, qualis æther est et aer, liberi, uniformesque et penetrant et permeant et in conos innumerabiles diffunduntur, et ad omnia diaphani puncta tum feruntur, tum latitudine ac longitudine sua, ea cuncta occupant: se seque in singulis explicant, ut in omnibus cerni possint; non aliter ac flammæ in universo, perque universum aerem conspiciuntur. Si vero in densius diaphanum, qualis aqua est incidant, debiliores fieri videntur. Quod et ex altis navium puppibus spectatur, obscuriores nempe fieri, quo subeunt profundius, et testantur urinantes ad fundum maris eos non ubique pertingere. Si vero in crystallum incidant, si crassa sint, vix videntur ea permeare. Sin autem in vitra hæc serratilia, quæ non admodum sint uniformia, pro varia eorum densitate, aut raritate varias etiam suas luces, per ea transfundunt. Quocumque vero ferantur, non nisi recti, rectaque feruntur, et iter suum pertendere non cessant. Et quo usque recta ipsa diaphana subire possunt, motum suum non sistunt, donec in obiectum incidant, quod subire nequeant, et in quo velfrangantur, sparganturque id quasi horrentes refugiant, et ab eo resiliant. Hæc autem opaca corpora sunt quæ diximus, Luna, nubes, terra, terreaque. Lunam quidem, et terrea non penetrant, nec permeant. Nubem vero si rara sit penetrant: si rarissima etiam permeant. Sed per eam partesque eius minutissimas, in particulas, et ipsi fracti, languidiusculi transeunt, et minus efficaces, minusque fulgentes, candore tamen suo, nubem candidam efficiunt. Densiores autem nubem, et quæ iam aquescit, desuper penetrant, albamque reddunt: media vero, inferiorque, nigra permanet, et in pluvias solvitur. Quod bis nobis contigit videre, in Cypri monte altissimo quem incolæ Trogodon appellant. Et in Tarraconensi, in monte, quem vocant Serratim. Itaque nubem radii subeuntes, sicuti ipsi fulgorem suum illi communicant, ita vicissim ipsi opacitatis suæ indui aliquid videntur, eaque infici, atque fœdari. Indeque in nubibus, et iris fit; et ipsæ variis coloribus colorantur, et dum id agunt, et patiuntur, fiuntque a se alii, et ex æquo cum opacis tum agere tum pati, colorem quem nubibus induunt induere, sumereque ipsi ab eis videntur, et aliis colorari ipsi visuntur tum nubium coloribus, tum etiam nostratibus, tum in opacis, tum in diaphanis corporibus.

Sæpe namque si diaphana sint colore infecta, ut vitra, radii ea pertranseuntes, eosdem colores, præter unum nigrum secum ferunt, puniceum, viridem, croceum, rubeum, aliosque, quia lucis sunt progenies. Nigrum vero respuunt, atque horrent, quia luci contrariæ opacitatis est proles. Eos vero quos ferunt, in diaphano ostentant; in opaco vero quod feriunt, non ostentant.

Sed magno miraculo nobis illudere habent volupe, ut scilicet a fonte procul digressi in diaphano lascivientes, inter se confundi videri volunt, et iterum in opaco, distinctissimi apparere. Sed quis credat, rem incorpoream hanc, et corporeis nubibus immisceri, et corporeas qualitates etiam præter colores, alias secum vehere? Calorem nempe, et corporum passiones pati, et flecti et frangi, et resilire, et quasi retro agi. Sed de coloribus, et calore, suis locis exactius, nunc passiones hasce peragamus. Eas veteres, et neoterici omnes tum philosophi, tum optici radiis accidere et cognoverunt et sunt fassi. Recentior vero quidam de Peripato, ea omnia negavit. Rationem addidit, quia hæc, corporum passiones sunt, radii vero, seu lumen ut ipse loquitur, (differentiam hanc quoque ignorans) corpora non sunt. Non possunt ergo ipsi, vel moveri, vel percutere, vel flecti, vel frangi, vel resilire. Sed id apparet tantum, dum per

hos actus, novum lumen momento generatur, vel a lucido corpore, vel ab illuminato alio. Sed ratio hæc omnis tollitur, quia ostensum est iam a nobis, radios corpora esse conica, incorporea tamen et corporea simul. Itaque quatenus corpora sunt, corporum passiones pati eos, non est mirum. Quatenus vero incorporei sunt, id quod, vel agunt, vel patiuntur, momento id vel agere, vel pati. Dicimus igitur, sicuti corpora dura, vi aliqua impulsa, si in corpora alia incidant quæ nec loco suo amoveant, nec sibi in eis locum faciunt, vi eadem retro aguntur, ac resiliunt, vel integra, vel fracta, itaque quoque radiis accidere. Si vero illa percussione sua, loco priore dimoveant percussa, sibi que locus ibi inveniant, motu inflexo eum occupant. Radium vero quia incorporea corpora sunt, et vi nulla, vel propria impelluntur, vel aliena; neque loco ullo opus habent, neque corpora ipsi percutiunt, neque a corporibus percutiuntur ipsi, neque ab ullo removeantur loco; neque alia locis suis dimoveant: attamen et franguntur, et flectuntur, et a loco resiliunt, corpore locato minime dimoto. Id autem, ut plene, et plane intelligatur, ita distinguamus.

Omnis lux, in se lucet, et a se relucet. A luce et lucido, relucet radii: a radiis lumen; a lumine splendor. A splendore nitor, ut paulo post docebitur. Relucentia hæc omnis, per emissionem sui fulgoris sit. Ideo a luce relucet radii. Radium vero, ad locum nullum, quem lux recta non aspiciat, relucet. Recti enim ipsi sunt, recta tendunt, recta diffunduntur. Atque ita dum diffunduntur, in locum recta luci oppositum, necessario incurrunt; qui sit, vel diaphanus, vel semidiaphanus, vel opacus. Semidiaphana nunc appellamus, diaphana densiora, ut aquam et aquea. Si radii per diaphana vere, æthera aut aerem feruntur, integri feruntur, uni, continui, validique, uno, ac simplici rectoque itinere, et læti et exultantes totum permeant, totumque lumine, quousque licet implent. Licet autem donec vel in semidiaphanum incurrant, vel in opacum. Eo quidem usque unus, idemque conus rectus, quisque permanet. Semidiaphanum vero contingentes, partim flecti, partim frangi visuntur. Utroque modo, ex una linea, ut nunc ita loquamur, duæ aut etiam plures fiunt. Flecti quidem videntur ea parte, qua semidiaphanum subeunt, vel totum, vel si sit profundius, quadam tenuis. Ea enim radii pars, quæ aquam subiit, veluti tenuis, inflexa relucet. Id optici perperam frangi, et refrangi appellavere. Non enim unis in duos frangitur, sed inflectitur in duos. Pars vero superior, quæ aquam non subiit, ab eius superficie frangitur ita, si fuerit placida, ut resiliat etiam. Quod nos et alta maria navigantes, et in Venetis canalibus, et in rivis et fluminibus observavimus. Si vero radii in opaca incidunt corpora, nulla sui parte, videntur ea subire posse, nullamque reflexionis speciem præbere, sed ab ea tantummodo refraguntur. Idque duobus modis pro superficie ratione. Quæ vel tersa est necessario, vel scabra. Si tersa sit, qualia sæpe marmora, metallaque arte expolita apparent, radios incidentes frangit, fracta pars resilit, et alibi relucet in se integra non minus, quam ab aquæ placida superficie, a crystallis, a vitris, atque a speculis, et a talibus ad talia delata relucendi finem facere nescit. Sin vero opaci superficies glabra non sit, in eam incidentes radii, non iam infecundam unam, sed in multas franguntur partes. Quæ singulæ, ea fractione, languidiores factæ, nec tam procul resiliunt, nec tam fulgidæ relucet. Et præterea inter se confundi varie videntur, quod sæpe, a terra, a pratis herbis, a muris, a tegulis fieri spectamus; easque imminui sensim et deficere videmus tandem. Est et alia maioris, et minoris relucentiæ et resiliationis causa. Quod scilicet radii si perpendiculares cadant, ad angulos rectos resiliunt. Si vero veniunt acclives, in obliquos abeunt ita ut si acuti adeunt, acuti etiam discedunt. Si vero accedant obtusi, obtusi recedunt quoque. Summatim, ad quales angulos superficiem feriunt quamcumque, ad eosdem angulos etiam refugunt. Et undecumque resiliunt, in circulum ad eos angulos id faciunt; quoniam et ipsi conicam habent formam. Ad hæc illa quoque distinguamus. Opaca corpora, ad quæ radii accedunt, diaphanis densis, densiora esse. Ideo cum nullam radii partem in se admittant, tota eorum vis in illius superficie vividior servatur, quam si radiorum pars, semidiaphanum subeat, pars in superficie maneat. Tunc enim in duo divisi, proverbio illi locum dant: Virtus unita, fortior est divisa. Atque hinc sine dubio fit, ut quæ pars subiit, debilior ea subitione facta, sensim elanguescat, et

longius progressa, etiam evanescat. Quæ vero in superficie mansit, similiter dimidia facta, quarto gradu, languidior iis est, duabus, quæ in opacum incidunt et resiliunt. Utraque enim cum in se sit integra, quadruplices simul sunt, ad dimidiam illam, quæ in semidiaphani superficie remansit. Quod si aquæ fundum prope sit, radius subiens, ab eo repercussus quasi a speculo lamina subtensa, cum superiore parte veluti unitus et fortior quam prius factus, tamquam a speculo et resilit, et relucet. Ex qua duplicationis ratione facile est colligere, radios in se resilientes in perpendiculum, efficacissimos tum fulgore, tum calore esse. Proxime, qui acutiores angulos formant, quoniam unitiores sunt. Tertio qui minus acutos. Quarto qui minus obtusos. Quinto qui obtusiores. Sexto tandem qui obtusissimos, quos ita debilitari aspiciamus ut invalidissimi reddantur. Et quo magis ab incidentiæ loco abeunt, tanto sentiuntur, et relucere minus, et minus calere: ac tandem qui post hos sunt, in umbrationem et refrigerationem desinunt. Sed dum existunt, quanticumque sint, aut relucendo, aut abeundo fiant, agere tamen suo ingenio, se se amplificando non desistunt donec tandem pereant. Addamus et hoc. Radios a quacumque re, quocumque versus resilire. A luce, a lucidis, a se ipsis, a diaphanis, a semidiaphanis, et ab opacis; sive ea subeant, sive in superficie maneant, robustiores, ratione duplici esse. Contraria duplici minus robustos: unione scilicet et copia: et contrariis sparsione et inopia. Uniti quidem sunt, a luce proximi, uniuntur autem in causis, et in se refracti, et in transpicuis crystallis, et vitreis aqua plenis vasis. Qua unione varia, copia iis accedit maior, et ideo valentiores, et penetrantiores fiunt. Quando vero ab aqua placida, a speculis, a tersis resiliunt, veluti a luce altera, in politia illa existente, multiplicantur cognatorum accessione. Quod minime fit, si a scabris, et non nitidis re-silient. An vero fuerit verius dicere, radios, a re harum nulla, sed a seipsis tantum resilire? Nam sicut a lucidi luce priam, promicant ipsi lux secunda in diaphana, et in opaca; et ab ipsis lumen, tertia lux promanat, et a lumine lux quarta splendor: ita in loco, ut vocant incidentiæ et refractionis, si alio reluceant, a seipsis relucet, ab obiectis illis diaphanis, semidiaphanis, opacisque vel scabris, vel politis, adiuti tantum, ut magis, minusve vel frangantur, vel resilient. Ut autem reluceant, non ab obiectis, sed a seipsis ac propriis viribus habent, propria sibi luce secum semper circumlata. Atque ita fieri, ut hæc fractorum radiorum relucetia, propria eorum sit, et non nova lucis relucetia. Hisce expositis, quot forte ante nos nemo umquam docuit, radiorum naturam atque essentiam, ex viribus, ex actionibus passionibusque propriis in summam resumamus. Radios omnes, ut et solares, quoniam et longi, et lati, et corpus sunt, necesse est corpora esse. Necesse quoque est eos corpora esse, quoniam colores ferunt iisque inficiuntur, et calorem se cum vehunt, et flectuntur, et franguntur, et resiliunt. Nam hæc omnia, corporum sunt conditiones. E contra, momento eos promicare, momento in immensum porrigi; momento se ipsi hemispherium implere totum. Momento tot maxima corpora, ætherea, aerea, aquea, liquida, solida, mollia, dura, raraque densaque et subire, et penetrare, et permeare, eos rem corpoream non esse, est manifestum. Alia ex parte, nullo eos egere, vel hæere subiecto, ut existant, et consistent, se se accidens non esse, palam faciunt ipsi. Cumque nulli materiæ coniungantur, nullique innitantur, ut esse queant, eos, ex eo genere formarum non esse, quæ ut sint, materia egent sustentante, liquido patet. Si forma sunt, quæ materia non indiget, non sunt ex materia et forma compositi. Ergo forma erunt sola, per se stans, per se existens, se se sustinens; et substantia, elementalibus longe præstantior. Rursus, quoniam, et a luce oriuntur, et a luce pendent, luci hærent, luce egent ut sint, formæ et substantiæ sunt, minus præstantes quam divinæ. Quæ a corporeo nullo, vel ortum habent, vel salutem. Mediæ ergo formæ radii sunt inter naturales et divinas. Et cum formæ sint etiam corpora sunt. Sed corpora elementalibus diviniora, et talia, quale corpus fere est spacium, per quod primo effusi, et diffusi sunt. Trine quidem dimensi, sed antitypia, et antetesi et obsistentia nulla præditi. Neque enim ipsi ullo opaco corpori resistunt: neque eis diaphana corpora ulla obsistunt. Omnia hæc ipsi penetrant, et permeant, et ab his omnibus, ipsi quoque et penetrantur, et permeantur. Neque tamen hæc mutua corporum penetratio,

impossibile creat ullum, aut inconueniens; quod sequi elementalia simpliciter corpora est veteribus demonstratum. De his divinioribus corporibus, neque sunt locuti, neque ipsorum rationes, in his locum habent ullum.

FINIS TERTII LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANAUGIÆ
LIBER QUARTUS
DE LUMINE.

Lumen Dei Opt. Max. ad res proxime condendas, vivificandas, alendas, fovendas, servandas, et perficiendas, maximum atque optimum instrumentum, nullis pene philosophis bene cognitum: mentem nostram philosophandi avidam, quod, et qua ducat methodo, perpendamus. Ipsumque ad sui ipsius indagacionem nobis præferamus: et e tenebris, in quibus hactenus videtur dormitasse, eruamus: atque ad eorum philosophantium, qui in autoritatibus veterum, non obdormierunt, notitiam deducamus. Quo nobiscum per luminis cognitionem, ad patrem luminum, ac primam lucem ascendere; apud eum motari; ab eoque per rerum gradus descendere; iterumque per eosdem ascendere queant.

Igitur, lumen hoc quid nam est? Quotuplex nam est? Aliud ne est in coelo, et aliud in aere, et aqua? Quas nam habet vires? Quas nam edit actiones? Quas nam patitur passiones? Quorum nam operum est opifex, in elementis, in cœlestibus, supra etiam cœlos? Vera ne sunt encomia, quæ de eo modo præcinuimus? Esse scilicet lumen Dei Opt. Max. Maximum, optimumque instrumentum? Hæc omnia sunt nobis singillatim philosophanda. Sed ante omnia lumen ipsum philosophemur.

Græci communi cum luce nomine lumen appellavere. Utrumque enim φῶς dixere. Quod et Latinorum fecere quidam, lucem utrumque, et lumen nominantes. Nos hæc superius ex rerum natura, ita distinximus, ut radios, a luce discerneremus. Modo lumen a radiis, si tamen res sint inter se diversæ, dignoscamus. Sicuti eorum multa, quæ de radiis sumus contemplati, luci minime conveniunt, ita forte quæ radiis convennere, lumini non convenient. Neque enim lux, lucido corpori insita, nec refrangitur, vel reflectitur. Neque momento a Sole emicat. Neque diaphana penetrat. Quem omnia faciunt radii. Lumenautem, et radii, quomodo differant, ita perquiramus.

Lumen et radii, vel eadem res sunt, vel non sunt eadem. Vel partim eadem, partim non eadem sunt. Hanc ratiocinii necessitatem, nemo effugiat. Radios quidem docuimus a luce promicare, in conos lucentes, candidosque inter se intervallis aliquibus distinctos exire. Si alius fulgor, quam hic radiorum in diaphanis non effulgeat, proculdubio radii, et lumen idem candor erunt. Si vero fulgor alius, in conos non discretus, sed integer, et ea intervalla replens conspiciatur, radii, et lumen non idem candor erunt. Sed candores et fulgores, alius in lineas sue pyramides diffusus, alius in spacia, latiora fusus, et quasi effusus. In ea nimirum, quæ ipsos radios disternunt alium ab alio, et in reliqua omnia post radiorum apices, quaqua versum profusus. Id autem non lippis oculis in radios intuentibus, manifesto cernitur. Hoc ipsum appellamus lumen quod alio magis proprio nomine Græci, et ἀσγὴν et φέγγος nuncupavere. Duo ergo fulgores, inter se distincti sunt: radii scilicet fulgor in conum a luce profectus, et in cuspidem collectus, et lumen fulgor alter in latiora spacia fusus. Hoc quoque differunt, quod radii fulgentiores sunt, et visum acutius feriunt, ac lædunt: lumen vero inter radios, minus fulget, et oculos minus lædit.

Sed primum illum fulgorem, e luce ipsa emanare ostendimus, lumen vero, secundusfulgor, an etiam ab eadem luce promanabit? An a radiis solum? An ab utroque? Et a quo nam prius? A luce ne, an a radiis? Profecto, necesse est, lumen hoc, vel ab ipsa sola luce provenire, vel a Solis radiis, vel ab utrisque simul et luce, et radiis. Nullo enim in loco lumen cernitur, nisi ibi, et lux, et radii sint præsentés. Atque adeo lumen, non nisi in lumine conspicitur. Neoterici de Peripato, credunt lumen sui natura non cerni, et si cernatur, per accidens cernatur, quia scilicet non nisi in solo, aut pariete, quæ ferit cernitur, et potius esse instrumentum quo, et per quod alia cernantur, quam cernatur ipsum. Nos vero dicimus, utrumque lumen facere. Nam et colores, et alia quæ sub coloribus latent, quæ optici ad 22

enumeravere obiecta, per lumen conspiciuntur. Et ipsum, est sibi ipsi instrumentum, ut conspiciatur. Inter enim radios uno modo conspicitur, alio ubi radii non sunt, claritate sua se se pandit ubique, quamvis aliter visatur, quam colores. Qui omnes terminata in superficie visuntur, lumen autem nullo terminatur termino, et sicuti susum est, ita fuse cernitur quoque. In cubiculo clauso, et obscuro, nullum inest lumen. Illata, vel accensa in eo candela, flamma corpore lucido luceque ipsa, et radiis, illico totum illuminatur. Luce ergo adveniente, præsentique ea fit illuminatio. An vero, et radiis præsentibus, qui nulli ex candelæ illatæ flamma cernuntur emicare? Sane si quis, aliquantulum discedat a candela, et conniventibus oculis eam intueatur, lineas sive exiles conos qui radii dicuntur distinctissimas, a luce promicare intuebitur, sed finiri, haud ita multum a luce digressas cernet, lumen autem longius, quam vis minus fulgens quam radii progreditur, ac totum cubiculum illustrat. Quod in solaribus quoque radiis accidere videmus. Quid ergo, a luce ne lumen ortum habet? An vero tantum a radiis? An ab his et illa? A luce quidem oriri lumen rationi videtur consonum, quando sine luce, nullum cernitur lumen. Nam si a luce radii promicant, cur ab eadem lumen etiam non emanet? Cum et hoc et illi fulgores, et candores luci similes appareant? Huic rationi, ratio alia videtur posse repugnare. Nimirum, quod dixerimus a lucis qualibet particula, ac fere puncto radios micare. Qui basibus suis latiusculis, superficiem lucis totam occupant. Quod si verum sit, locus in luce a radiis vacuus relinqui non videtur, ex quo, lumen a radiis aliud, promicare queat. Sin vero promicat, cur minus quam radii candidum promicat, et minus fulgens. Videntur enim radii, et candidiores longe, et fulgentio res fuso lumine esse. Cur ergo ab eodem fonte candidissimo, alii magis, aliud minus fulgens effulgeant? At ab eadem causa naturali, non impedita, idem semper nascitur effectus. Non ergo a luce unica, et uniformi, duo effectus inter se diversi pronascentur, radii candidissimi, et lumen minus candens. Non ergo a luce lumen orietur. At et lumen diaphana illuminat, ut radii. Lucidum ergo fontem etiam lumen habet. At fons hic, lux illa primaria non est, a qua radii emicant. A radiis ergo qui secunda sunt lux, pronascentur, et quia radii a luce oriuntur, lumen vero a radiis, lumen quoque a luce per radios orietur. Itaque lumen tertia quædam erit lux; radii lux secunda. Neque mirum, cur lumen minus fulgeat quam radii, quando radii quoque minus, quam lux primaria fulgent. Prima enim in uno quoque entium genere, sunt etiam summa. Et quod primo propinquius est, et principalius est, et potentius. Primo igitur gradu lux est, radii secundo, lumen tertio. Familiariore experimento candelæ in cubiculum illatæ, id patescit. Subito namque illuminatur totum. At lux ipsa vivacissima est. Circa lucem vero vivacior est radiorum fulgor, quam longius progressis. Lumen vero a radiis se se effundens, minus etiam quam radii fulget, et magis etiam fulget ad radiorum radicem, quam vel in medio, vel ad apicem. Itaque triplex in singulis radiis fulgor, initio, medio, fine, prout proprus aut longius a luce ipsa progrediuntur. Eadem ratio est in lumine. Fulgentius enim est ad partem radiorum fulgentiorem, minus ad medium, minus quoque ad finem. Post quem languidius sensim sit semper, ita ut ad cubiculi angulos pro eius magnitudine, vel languidissimum apparet, et splendor potius, et nitor, quam lumen; vel etiam iam umbrescit. Quibus sane eventis colligimus duo. Alterum, radii usque ad angulos non perveniunt. Alterum quod lumen, a radiis differens sit res, et eorum proles. Ergo lumen non a luce prima, sed a radiis emanat. Vel ergo integris permanentibus radiis, lumen ab eis funditur, vel radii, dum deficient, a lateribus, et apice, funduntur in lumen. Ita ut lumen, res non sit alia, quam radius fusus, et radius itidem non alia res sit, quam lumen unitum, ac in se collectum. Vel etiam verius, lumen est fulgor, a radiis, luceque profusus, et radii instrumentum sunt lucis, lumini fundendo, ac diffundendo, vel lucis, effundendæ in lumen ac propagandæ. Sive igitur a luce ipsa, sive a radiis sive ab utrisque lumen emanet; communia quædam cum radiis habet, quorum perpetuus est comes. Nimirum quod et ipsum fulgeat. Quod momento emicet. Quod æthera, aerem, aquam, reliqua omnia diaphana momento penetret. Quod ea se ipso impleat. Quod usque ad terram, et ultra etiam diffundatur. Quod quaqua versus effundatur. Quod

quæcumque attingit illuminet. Quod opaca non permeet. Quod nulli proprio hæreat subiecto. Quod nullo etiam subiecto egeat, et forte istius modi alia plura. Inter quæ dicimus, lumen esse corpus incorporeum, et immateriale, trine dimensionum: et formam tantum esse, ab alio quidem pendente: in se tamen subsistentem, et substantialem. Atque ideo non obstare quin et momento moveatur, si tamen emicatio, motus dici vel potest, vel debet. Et corpora omnia diaphana nimirum penetret, sine ulla vel illorum, vel sui ipsius offensa. Et præter hæc. Quod se se per spacium fundat amplissimum, quod per diaphani omnes dimensiones effundatur. Totumque impleat, totumque illuminet. A fonte proprio non divellatur. Non tam insit diaphano quam ei adsit. Naturam illius non mutet. Neque ab illo mutetur sua. Moto diaphano, lumen non movetur. Per se nullo monetur modo. Neque accedit, neque recedit. Neque fluit, neque refluit. Diaphano recedente aliquo, ipsum non discedit. Opaco a se illuminato abeunte, ipsum non abit. Termino diaphani, non terminatur, sed ultra protenditur. Fonte suo abeunte abit; redeunte, redit. Sui multiplicatione, et amplificatione gaudet. Nulla re sordida inquinatur. Ab illuminante, non ab illuminato pendet. Diaphani non est proprium. Opaco impeditur. Ab opaco refrangitur. Ab opaco resilit, vel in se ipsum, vel ad angulos. Colorem secum fert, eumque ostentat. Eoque intingitur. Et alia fortasse his similia plura cum radiis habet communia. Propriam vero, ut habet lumen essentiam, ita et vires proprias habet, et actiones: nec non etiam passiones. Quæ omnia singulatim erunt pervestiganda si prius reiiciantur, quæ quasi de luminis essentia sunt in Peripato fere decantata, idque quam paucissimis.

Aiunt: lumen est præsentia lucidi in diaphano. Hæc assertio, nec lumen a radiis distinguit, neque luminis essentiam explicat. Neque unde veniat, indicat, neque vera est. Luminis enim essentia non est, ut sit præsentia, sed est aliquid in se prius postea præsens fit alicui. Æther quoque suo ipsius lumine, fulget, et diaphanus ipse est: nequetamen est lucidus, neque alterius lucis fulgore tantum fulget, sed et astrorum et suo. Altera assertio est: lumen est coloris actus sine energia. Neque hæc luminis essentiam declarat magis, quam proxima. Tantum enim colori largitur, ut cerni queat, non autem ut sit, neque suo adventu colorem generat, sed in re præexistentem in actum educit visionis. Hæc vero luminis operatio est, non essentia. Neque lumen est coloris vel essentia, vel forma. Ostendemus enim postea colores, non Solius luminis, sed et opacitatis esse progeniem. Tertia illa assertio. Lumen et calor generatur, attrito aere ab astrorum latione. Qua nihil esse potest stolidius. Nam quo ad lumen, omnibus noctibus, astra feruntur, noctu tamen lumen in aere non efficiunt. Hieme tota feruntur astra, attamen calor nullus, sed contrarium frigus in aere habitat. Neque ullo umquam tempore, a latione, aut orbibus, aut etiam corporibus astrorum, aer teritur, præsertim ipsi, qui inter Lunam, et aerem, ignis spheram collocat. His ergo tot falsitatibus reiectis ad proprias luminis operationes explicandas revertamur. Lumen sicuti a radiis pronascitur, sic radiorum perpetuus est comes, et circa eos veluti revolvitur, et volitat. Et spacium quod inter radios apparet, implet universum, et ubi desierint in conum funditur per omnia, et unum fit lumen, et continuum, et rumpitur aut interrumpitur numquam. Hæc non alia egent probatione, quam oculi valentioris, et ad radios non illico cæcutientis. Lumen diaphani qualitas non est, quia illico ab eo recedit totum. Qualitas autem omnis sensim, et inducitur in corpus, et educitur, per alterationem. Alteratio omnis, motus est, et motus omnis fit in tempore. Quod vero, non tempore, sed momento, et inditur, et exiit, ut lumen, qualitas esse non potest. Qualitas in corpore aliquandiu retinetur, lumen non retinetur. Neque ullis, vel diaphani, vel opaci qualitatibus miscetur. Neque sibi cognatis etiam coloribus commiscetur, opacum enim color penetrat, lumen opacum non penetrat. Colores tamen aliquando in se vehit, et representat, quoniam hi speciem suam in diaphanum lumine collustratum, et in lumen ipsum producunt. Quo lumine abeunte, species illa coloris, suo quasi hoste, obscuritate obruta, neque ab ea vehitur, neque in ea visitur. Speciem colorum, lumen in se tamquam rem cognatam recipit, et tantisper vehit, donec in solum, vel parietem eam

Lumen est
corpus
incorporeum

Lumini
propria.

Contra
peripatum

Propria
luminis.

deponat, ubi deponit, et se ipsum: non quidem ut ibi hæreat, aut habiet, sed ut bonitatem, atque hilaritatem ostendet suam; et quasi effundat, non tamen profundat, et ut largitate sua et beneficentia colores eos qui ibi inertes, et invisiles resident, in actum suscitet, et ad vitam revocet, ut suo munere fungantur visiles, et hilares rideant. Quod equidem argumento est, lumen suas vires, alterius rei societate non ammittere. Et quam in speciem corporis trine dimensi se se ostendet; incorporeum tamen est sicuti et fons eius radius, neque ullam cum corporibus antitypis habet cognationem. Neque etiam contrarietatem ullam, per quam ab eis lædatur, aut minuatur, aut obscuretur. Neque enim eorum umbram in se admittit. Neque ipsum in se umbram efficit. Cum in corporea incidit diaphana, quasi per cognata, lætabundum se se insinuat, eaque et penetrat, et quaquaversum permeat: ea tota hilaritate sua, et fœcunditate replens. Opaca vero, quasi hostilia, indignabundum aversatur. Et quasi ea tetigisse ipsum pæniteat, ab eis resilit illico, et cupit potius frangi, quam ibi immanere. Et si quod ibi sit foramen, per illud se se immittit. Et quasi ea fuga gloriabundum, latius, atque amplius, quam foramen se se contraria parte ostendat. Summa rei; lumen a sole amplissimo dependens, et amplissimum veniens, tanto se se amplificandi desiderio tenetur, ut quoquo modo potest, id faciat. Et ut id faciat, in angustissima foramina se se colligere non dedignatur, dummodo per illa in amplius se fundat. Trans enim foramina quæcunque, quantacunque, et qualiacunque trasire non indignatur, et trans ea, maius quam in foramine, et latius se se ostendere. Dedignatur tamen ibi remanere, si quis foramine obstructo nitatur ipsum quasi carceri includere: avolat enim illico, carceris impatiens. Si quis vero ingenue secum agat, et præterquam per fissuram, per quamvis aliam foraminis figuram transierit, perfectiore figura, orbiculari scilicet se se ostendat. Tantus est ei perfectionis amor. Id autem amoris habet, quia orbis solaris, et orbicularium radiorum est progenies. Omne enim productum, producenti partim est simile, partim dissimile. Neque tamen in transitu foraminum ullo, aut contrahitur, aut densatur, sicuti nec rarescit post transitum, quamvis dilatetur, a foramine abeundo magis. Inde est, ut per fenestram ingrediens, latius atque amplius in solo, aut pariete se fundat, quam sit fenestrarum amplitudo. Hac tamen conditione, ut minus spacium magis illuminet, quam spacium maius. Hoc ipso indicans vires suas fonti viciniore esse fortiores, quando ingressui proprus, illuminet vivacius, sed angustius. Maiore autem digressu, latius quidem illuminet, sed languidius: quasi coangustatum vividius, et robustius fiat: dilatatum quasi rarescat, fiat minus validum. Hoc enim suæ naturæ videtur proprium esse, ut in progressu semper magis, ac magis debilitetur. Ita ut tandem lumen esse obliviscatur, ac desinat, et vertatur in umbrationem: non quidem dum lumen permanet, sed postquam lumen esse ipsum poenitet, et contrariis tenebrarum filii locum cedit. Si vero valens sit, a maiore scilicet; et vividiore luce oriens, clarius illuminat, et longius se diffundit. Hinc fit manifestum, lumen etiamsi corpus incorporeum sit, et substantialis forma, attam en quasi esset qualitas, magis et minus recipit. Et maximum lumen, et minimum esse potest, et medium multis forte gradibus distinctum. Maximum autem lumen id esse ratio dictat, quod a fonte proxime derivat, et radiorum luci est proximius. Lumen e contra minimum illud est, quod a fonte abest longissime, et quod divisum, vel magis digrediens, luminis formam proxime ammittit. Lumen vero medium, quod inter hæc extrema duo fulget. Idque gradibus pluribus pro diaphanorum ratione. Est tamen lumen res in se tam perfecta, et absoluta, ut dum nulli miscetur, diaphano, non semidiaphano, non opaco, non semiopaco, non sordibus inquinatur; non coloribus proli suæ, non cognatis luminibus aliis, non sibi denique ipsi commisceatur. Lumen qualitatem corporum nullam esse, iam ostendimus. Lumen, sordibus non inquinari omnium oculis est manifestam. Cognatis quoque, luminibus non commisceri, certissimo est argumento, id quod sæpissime spectamus. Candelarum nimirum diversarum lumina, per idem oramen transeuntia in foramine non confundi. Quoniam trans illud recta profecta, distinctissima visuntur. Quinimo, si alterum a vivaciore candela venerit, in foramine ipso, inter socia alia lumina, vivacius fulget. Et inde egressum, reliquis apparet fulgentius, sicuti et per fenestras intrans,

Lumen nos
miscetur.

non prohibet quin lumen ab opaco nitido reflexum, ab ullo eorum inter se confusione in opposito conspiciatur. Sed in hac luminum diversorum cognatione, illa non minus sunt admiranda. Quod inter languidiora lumina, si quod sit vivacius, tale etiam visitur. Et quod minus fulget, nequaquam inter vivaciora, aut cernitur, aut sui dat sensum. Ita enim est a natura constitutum, ut luminis maioris præsentia minus quod est veneratione veluti quadam, se se oculit quidem, ac fit invisile, non tamen extinguitur, aut quicquam patitur. Sed et ipsum suam speciem procreat, quantacumque esse queat, tametsi in simili maiore non cernatur. Nam sicuti flammula, in maiore lumine quasi absorbetur, ita lumen minus absorberi videtur in maiore. Idque ideo quia ab utroque illuminatus aer, novi nihil patitur a minore. Imo vero similis accessione, rationi est consonum, ipsum augeri, et perfici quamvis lumen maius, id offuscet quod est minus. Cui rei fidem facit, quod plura lumina magnitudine flammularum, unde veniunt differentia, maiorem efficiunt candorem; multiplices nimirum inter se, vel reflexionem, vel coagmentationem. Præter hæc, lumen natura sua refrangitur a diaphanorum quoque corporum superficie; ut aquæ placidæ, glaciei, crystalli, vini, si eas oblique feriat: partim inquam refrangitur, partim quoque ea penetrat. Si vero feriat ad perpendicularum, penetrat tantummodo. Si vero duo diversa diaphana hoc modo feriat, et sint illa alterum alteri superposita, prius quidem permeat, a secundo vero refrangitur, non aliter, ac fiat in speculo, cuius partem perspicuam penetrat: ab opaca vero ei subtensa refrangitur, et resilit, et alio relucet. Et relucetia secundum vocari potest lumen. Ab hac iterum si refulgeat, lumen tertium, et deinceps alia, si refulgere adhuc pergat, donec refractionibus pluribus debilitetur ita, ut tandem elanguet, et lumen fiat minimum. Dum vero lumen est eodem momento, multas facit reflexiones. Neque tamen per eas deserit ibi esse, unde eas facit. Et dum facit, in qualibet aeris particula, vel minima, multiplices format rerum imagines, corporeas et incorporeas, quale ipsum est. Dum lumen refrangitur, refractum debilius est integro, validius vero refracto secundo, et hoc tertio, et sic usque ad ultimum deinceps. Sin autem opacum feriat, aspera et scabra superficie, in plurimas sui frangitur particulas, quæ plerumque non discernuntur, nisi diutius resiliant, et sui multiplicatione, se se conglomerando, veluti densentur. Quod æstate e parietibus ac tegulis domorum palam conspicitur. In hac ab opaco refractione, si colorem vividum ibi feriat, secum quasi convolutum avehit: et avehendo ostentat, donec in plures simul superficies refulgendo, elanguescant. Et dum simul sunt lumen et color, si in diaphana incidant simul, ea penetrant, et distincta ibi visuntur. Idem lumen si sit vehemens, colores minus vivos obscurat, et reddit invisiles. In ea colorum avectione, et vectione, non aer per quem lumen trasit, et colores defert, sed ipsummet lumen videtur colorari. Nam si aer coloraretur, obiecta non opposita et ubique et undecumque cernerentur, sed minime cernuntur nisi recta sint opposita. Ergo non aer undequaque fusus, sed lumen iis coloribus quos vehit intingitur. Neque vero colores solos, lumen coloratum secum defert, verum defert etiam colorem, et vires suas occultas quasdam et admirabiles. Quæ tum diaphana, tum opaca omnia penetrantes, opera edunt mirabilia, virtutes quasdam speciales admirandas in corpora inferendo, et infundendo. Est enim lumen virtutum coelestium vehiculum, et vinculum universi, superi et inferi. Quam rem Plato clarissime est testatus, quando in hanc sententiam scripsit.

“Per universum cœlum ac terram extensum lumen, veluti columnam, iridi similem sed putiorem. Quod lumen cœli, est ligamentum, et universæ circulationis. Cuius ligamenti extrema usque ad terram sunt extensa.”

Neque hoc sine magna dixit ratione. Lumen enim, quod elementis infunditur, cœlestis luminis est imago. Lumen autem cœleste, est cœli risus quidam, et animarum cœlestium actus, et energia, et ut Hermes, et Dionysius loquuntur, earum ἀκτίνας et radii. Lumina autem cœlestium animarum, a luce sunt intellectuali. Intellectuale autem lumen ab intelligibili luce emicat. Hæc autem lux, ab ipso fonte ac patre luminum, quæ per omnia effunditur efficacissima. Sed de his postea, sicuti et de tepore, luminis perpetuo comite; cum quo lumen

longe merito maximum atque optimum Dei in rebus fabrefaciendis esse instrumentum diximus. Quod suo loco palam fiet esse verissimum. Nunc quæ de lumine supersunt persequamur. Cum lumen a cœlo in elementa funditur, et cœlestis cum terrestri parte universique vinculum, efficitur, ut puris tenebris nusquam pateat locus. Nam sicuti in lumine et per lumen cernuntur omnia, colores opaca, diaphana, sic quoque lumen ipsum, non nisi in lumine cernitur, et sibi ipsi est quasi medium ut cerni queat. Unde sit, ut lumen, universalis quædam forma sit, totius visibilis, tum diaphani, tum opaci, tum colorum omnium. Colores autem particulares quædam sint visibilium formæ, et omnia sint evidentiam quædam et luces; et lumen ubique sit veluti color; et color ubique itidem sit veluti lux et lumen.

Unde concluditur, mundum hunc nostratem totum, participatione luminis, et visilem esse et pulchrum, et corpora quæ in mundo sunt, tanto esse pulchriora et perfectiora, quanto luminis plus sint participia. Itaque lumen, in mundo hoc universo, quasi in Dei Opt. Max. templo, est quasi visibile quoddam numen, Deique simulacrum. Nam et ipsum bonitate sua se cunctis et facillime, et felicissime communicat. Rebus omnibus se se largitur, et quaqua versum per omnia se se diffundit. Et causa est ut omnia, et illustrentur, et incalescant et formentur, et generentur, et nutriantur, et excitentur, et conserventur. Dum enim cuncta penetrat tepore suo, cuncta alit intus, et fœcundat intus, et extra. Luminis namqua participatione, omnia gignuntur.

Est enim lumen, quasi vita una per omnia means, blandissimaque suavitate sua, et intus et extra vita donat et nutrit, nutritio namque etiam fit ab extra. Cum lumine cœlesti calor advenit blandus et vitalis, in quo est vis motrix et formatrix omnium, et in omnibus est intimæ fœcunditatis effusio, et divinæ pulchritudinis, et bonitatis imago certissima, et evidentissima. Itaque mundus universus per lumen, et luminosus est, et visibilis, et pulcher, pulchritudinem suam, tum Diis, tum hominibus ostentat, et suomet lumine, se ipsum videt ipse, et sui aspectu pulcherrimo delectatur, et sibi placet, et seipsum amat. Est enim, et ipse anima præditus nobilissima. Quæ per lumen omnia et sentit, et agit, et vita donat. Mundus ergo hic universus, visibilis plenus, per lumen est perfectissimus. Lumen igitur est, Dei Opt. Max. optimum ac maximum, et instrumentum, et incrementum.

FINIS QUARTI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANAUGIÆ
LIBER QUINTUS
DE OPACO.

Corpora distinximus, in Lucida, Diaphana, et Opaca. Et opacorum species esse diximus, in æthere lunam; in aere nubem, in aqua et terra, terram ipsam et terrea. Hæc suis in locis, et umbras faciunt, et tenebris obruunt; hemisphærium hoc nostrum totum, obscuritate obvoluunt: et in terræ visceribus, semper atra incubat nox. Si hæc, vera esse oculi testantur, et brutorum et hominum, et sorte Solis, qui Orpheo atque Homero, cernit omnia: audebimus nos in ea persistere assertionem qua affirmavimus, Omnia esse in lumine? Et in eo iacere? Obiectum hoc vere solvamus.

Terra ut est
in lumine

Opaca omnia et in se sunt tenebricosa, et aliis umbras, obscuritates, ac tenebras offundunt. Terra ergo, inter opaca noctis ac tenebrarum mater, quo modo lumine tota illustratur? aut in eo iacet? Terræ sane superficiem, quotidie Solis lumine illustrari, oculato nemini dubium esse potest. Eandem tenebris etiam obduci, nemo est qui dubitet. At Opticorum filii, Geometricis necessitatibus, sensibus etiam notis demonstrarunt, si corpus lucidum Solis, corpore terræ opaco minus esset, partem huius minorem, ab illo illuminari, huiusque umbram, semper latiore, in partem oppositam protendi, quam umbram Calathoidem vocarunt. Si vero Sol sit terræ æqualis, dimidiam integram terræ circumferentiam ab eo illustrari: et a parte opposita, umbram terræ pene in infinitum ferri columnarem. Si vero Sol, terra sit maior, maiorem quam dimidium terræ orbem eius radiis percuti: et a parte contrapposita, umbram extendi, quæ in Coni apicem tandem finiat. Itaque concludendum, quia Solem, terra multo maiorem esse Astronomorum progenies contendit, et demonstrat totius superficiem terreni globi, maiorem quam dimidiam partem lumine Solis, semper collustrari. Quo fit ut eam, in lumine semper iacere sit necesse. At non semper eandem, sed per vices, non seculorum, non annorum, non mensium, sed dierum, atque horarum, terram, tota eius superficie Solis radiis circumspici. Dum enim Sol ab ortu per occasum XXIII horarum spacio in ortum iterum circumvolvitur, universam in superficie terram suis radiis perlustravit. Radiis enim ad eius partem aliquam accedentibus, tenebræ inde pelluntur, et qua tenebræ succedunt, pellitur lumen: ita ut se se mutuo, et fugiant, et fugent. Atque ita XXIII horis nulla terreni globi pars, Solis radios non senserit, et opacitatis terræ filiam tenebram non viderit. Et cum in lumine sumus, diem appellamus, et dum in tenebra, noctem. Dies autem et noctes, ita sunt circa terram, toto anni tempore distributæ, et locis omnibus contributæ, ut nec lumen tenebris, nec tenebræ lumen ullo temporis momento nullo in loco superent. Si vero omnium intervalla horarum, tum luminis, tum tenebrarum in unum simul tempus colligantur, nullus in terris locus reperietur, qui ex æquo per sex menses ad amusim integros, tenebras, per sex vero alios lumen non aspexerit.

Terra tam in
tenebris,
quam in
lumine iacet.

Itaque verissime concludetur, mundum hunc terrestrem, ex terra, aqua, et aeris parte conglobatum, totum in lumine iacere: si non semper, totum tamen per horarum, aut dierum, aut mensium vices. At si per vices, nox et dies lumen, et tenebra æque terræ incumbunt, eamque æque operiunt; vere dici non videtur posse, eam in lumine iacere, quin et in tenebra tantundem eam iacere asseratur. Dubium hoc dissolvamus.

Tenebrae
nullibi sunt
purae

Ubi terræ vertex alterutro cœli polo subiacet, nox est sex mensium continua, sub horizonte meante Sole. Sed tenebris ita languentibus, ut nulli homini, nulli bruto, visum adimant, omnia crepero lumine cernuntur. Nimirum quia Sol non amplius XXIII cum dimidio gradibus, quando plurimum, sub horizonte se se occulit. E quibus locis, supra horizonta lumen suum cum tenebris miscet, et obscuritatem earum temperat, ita ut visui sint perviæ. idem est in locis aliis, ubi noctes continuæ sint per dies, aut menses aliquot: eadem Solis, quamvis varia ad horizontem propinquitate. Quod, ex spheræ circulis apparet liquido.

Ubi autem noctes per horas variantur plerumque serenæ, stellarum luminibus collustrantur. Venerisque sidere, et matutino et vespertino clariores fiunt, et crepusculis utrisque creperis, tum tenebris, tum lumine constant, præsertim in apertis montibus, campis, mari, ubi obstaculum nullum, opacitate sua, tenebras facit densiores. Lunæ quoque lumine tota terra, Sole aut avverso, aut procul posito, circumdatur, continuis fere mensibus: ita ut vix ullo fere tempore anni, aere nubibus non obducto, tenebræ tantæ appareant, ut visum adimant. Multa quin etiam animalia et homines quoque multi, vel melius, vel æque, noctu, ac interdivident.

Qua ratione, dictu facile est, tenebras a lumine, in visionis munere fere non differre. Quid ergo, tenebræ quoque lumen erunt? Vel certe non sine luminis, admistione? Ita sane est. Nam et lumen, uti ostendimus admistum semper habent. Et si non habeant, ipsæ lumen sunt, sed minimum. Rem hanc novam, inauditam, paradoxam, rationibus, experimentisque comprobemus.

Confessum est philosophantibus, in natura rerum, si unum contrariorum reperitur, reperiri necessario et alterum. Esse in natura calorem sentiunt omnes homines, et humidum, et molle, et rarum, sentiunt iidem esse quoque in natura, hisce contraria, frigus, siccum, durum, densum. Contraria autem ea esse dicuntur, quæ sint eiusdem generis extrema.

In genere ergo visilium quoque duo erunt extrema, eaque inter se contraria. Maximum et minimum, quæ in cunctis rerum generibus existunt: in genere visilium quoque reperientur. Maximum visile, est solis lux. Minimum visile luci contrarium, est terræ nigror, seu opacitas.

Veterum quidam e Porticu philosophorum partim dubitarunt, an tenebræ essent visiles, partim etiam negarunt. Cæce equidem utrumque. Tenebras enim, nobis esse notas, nemo nescit. At id, sensuum alii nulli quam visui. Quæ vero visu cognoscuntur, visilia esse, nemo dubitaverit, nisi forte cæcus. Hanc eorum cæcitatem, alia vel præcessit, vel est subsecuta, quæ diceret, tenebras esse non aliud, quam lucis privationem. Quam positionem optici, avide arripuerunt, umbram esse dicentes, privationem luminis primarii, derivationem secundarii: ita enim loquuntur. Tenebras vero esse privationem luminis primarii, et secundarii.

Sed hæc forte ad scientiam eorum fuere satis. Nobis vero qui *Panaugiam* universam, lucis nempe, luminisque naturam pertractamus, quam exactissime sunt omnia perpendenda. Itaque primo dicimus contraria esse duplicia. Alia ut appellant positiva: alia privativa. Priora illa res veræ sunt utræque et in natura posita; qualia ea sunt, quæ attulimus contraria, calor, frigus, et reliqua his similia. Quæ plerumque et inter se pugnant, et se se alterant, et misceri possunt, et ex seipsis media quædam procreare, tepores, colores, sapes, et similia. Contraria vero privativa, ea conditione sunt, ut alterum earum existat, alterum vero aut nihil, ut fere nihil sit. Qualia sunt vox, et silentium, visus et cæcitas, auditus et surditas. Quorum secunda, silentium, cæcitas, surditas, neque fere existunt: neque cum prioribus pugnant; neque eis commiscentur; neque actionem ullam habent. His ita positus, dicimus corpora lucida, corporibus opacis esse contraria, sed positiva. Illa enim lumen emittunt: hæc vero emittunt tenebras. Ab his lumine, et tenebris, proles quædam pronascuntur, quæ uti matres, in media diaphana diffunduntur.

A corpore quidem lucido, radii primo emicant. A radiis lumen. A lumine splendor. A splendore nitor. De radiis ac lumine prius dictum. Nunc addimus splendorem. Qui lumen quidem est, diaphani crassitudine imminutum. Nitor vero et ipsæ lumen est, sed iam adumbrationi mistus et a splendore, quavis de causa diminutus, vel diaphani densitate maiore, vel reflexione alterius luminis a terso corpore procul resiliente.

A corpore e contra opaco proles aliæ proveniunt. Ac primo emicant tenebræ, radii respondententes lucis. A tenebris obscuratio, respondens lumini. Ab oscuratione umbra opposita splendori. Ab umbra, umbratio nitori contraposita ortum habet. Ex nitore vero, et umbratione, veluti composita res quædam media provenit, quam, quia aliter nescimus, adumbrationem liceat appellare. Omnia ergo hæc novem gradibus distincta,

Tenebræ
sunt lumen
minimum.

Proles
opacitatis.

Prima et
secunda
visilia.

Visilium
actiones.

primorum visilium constituunt genus. Quod Peripatus nequaquam vidit, qui asseruit prima visilia colores esse. Idque non minus cæce aspexit, quam Stoici, quæ de tenebris affirmarunt. Cum colores secundum et non primum visilium genus constituant. Quoniam per priora illa visuntur ipsi secundario. Nec vero tenebræ, et obscuritas, et umbra, et umbratio, sunt res vere minus constantes, quia lucis eiusque specierum ac prolium dicantur privationes. Nam si simplices essent privationes, agendi vim, aut actionem haberent nullam. Actionem autem in diaphanum habent manifestam. Id enim se ipsis replent, non minus quam lucis proles. Perque ipsum, se se longius propagant. Inque brevius se se retrahunt, obscurius et clarius faciunt. Lumen inde pellunt; indeque a lumine pelluntur, visum multis adimunt animalibus, sicuti lumen quoque multis aliis adimit visum. Hæc autem omnia actiones opacitatis esse nemo visu ac mente præditus negabit.

Actio autem omnis et passio provenit a viribus agendi et patiendi. Vires autem omnes ab essentia sibi propria procreantur, et in essentia sunt. In ea fundantur, ex eaque funduntur. Non sunt ergo tenebra, et obscuratio, umbra, umbratioque simplices, lucis et luminis privationes, sed vera sunt entia, qualia dicunt positiva, et si pertinacius privationes contendantur esse: non minus harum quoque privationes erunt radii, lumen, splendor ac nitor. Contrariotum namque et eadem sæpe et contraria est ratio. Non aliter scilicet, quam in contrariis, confessis positivis, calor frigoris sit privatio, et frigus privatio caloris, humiditas privatio siccitatis; et siccitas privatio humiditatis. Eodemque modo, in contrariis, deque contrariis cunctis. Inter quæ lux est, et opacitas, et singulæ harum proles sibi invicem, uti monstravimus contrapositæ, sunt altera alterius privationes, sed positivæ. Differunt autem, et obscuritates, et fulgores, maiore, et minore, vel candore, vel nigrore, prout vel fonti propiores fuerint, vel a fonte longius abscesserint. In quo quidem fonte suo, luce et opacitate, summa sunt utraque. Ab eo, quæ processerunt fonti propiores, fonti etiam sunt similiores. Omne enim producens sibi simile ante producit, quam dissimile. Atque hinc fit, quoto gradu fulgores a luce discedant, nigroris magis fiant participes: et quoto gradu nigrores discedant ab opacitate, tantundem candoris acquirant magis et in minorem abeant nigrorem. Hasce autem differentias omnes, visus quivis non cæcutiens diiudicare haud difficulter potest. Nam opacitas, lucem nullam, nullumque admittit candorem; sicuti nec lux, nigrorem admittit ullum.

Per tenebram vero non nisi lux et albedo fulgida, percipitur, colores nulli. Per obscuritatem vero, et lux, et albedo, et quadam tenuis colores perspiciuntur, sed exiliores, omnes. In umbra vero et præsentia et distantia cernuntur, ea quæ sunt colorata.

Umbratio etiam clarius omnia representat. In adumbratione vero, nitore, umbratione commista, medio quodam modo conspiciuntur omnia. Hæ autem differentiæ omnes non aliunde pronascuntur, quam ob lucis, atque opacitatis, et eorum quæ ab eis procreantur, mistionem. De qua quidem visilium primorum mistione commodiore loco peragetur. Satis nunc esto, demonstrasse, tenebras inter prima visilia esse reponendas, et luminis aliquid participare: eas scilicet quæ super terram sunt. Verum eæ quæ in terræ visceribus habitant, et noctem atram ibi perpetuam faciunt, eiusdem ne generis visilium primorum erunt: an aliud quid sunt? Sed quid aliud fuerint, aut esse possint? Tenebræ enim sunt, sed densiores et nigriores superterraneis. Magis autem et minus, speciem variare nequeunt, et specie ergo, et genere eodem sunt tenebræ utræque, visibiles utræque; luci, utræque contrapositæ. Lucis itaque, maximæ, contraria lux minima. Cum ergo de lucium genere, tenebræ etiam sint, et lumen et tenebræ universum terrenum globum, et intus et extra, teneant; verum fuit asserere, omnia in lumine iacere, quamvis minimo, vel maximo. Idque esse verissimum apparuit, ubi minime, vel contrarium credebatur esse, vel de veritate maxime dubitabatur.

Sed hoc ipsum, alia quoque ratione sensui manifesta verum esse constat. Omnia enim opaca corpora colore aliquo sunt, infecta. Color autem omnis est lux opacata, quod alias probabimus. Itaque cum universum hunc terrestrem mundum color obvestiat, color autem omnis sit lucis et luminis proles, omnia quæ in coloribus iacent, iacent etiam in lumine.

FINIS QUINTI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANAUGIAE
LIBER SEXTUS
DE AEREO LUMINE.

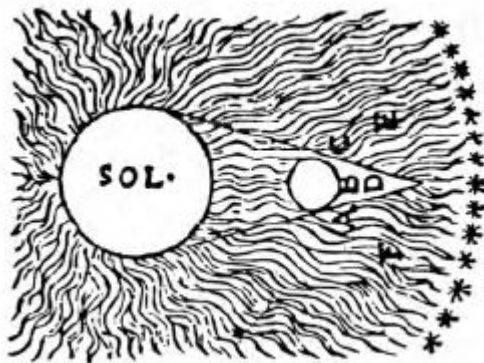
Hactenus de luce equidem coelesti, siderum et Solis, sed quæ proles suas in terram, in aquam, et terrenum aerem mittit, est satis disputatum. Ostensumque a nobis quo modo, mundus hic inferior, quem nos homines et bruta inhabitant, totus intus et extra iaceat in lumine.

Nunc altius ascendendum, et ad luminum patrem per suos gradus accedendum.

Quo tota hæc nostra præsens tendit speculatio, atque investigatio. Igitur, cum supra terrenum hunc aerem, qui regione nubium terminatur, immensus alius sit aer, qui supra nubes ad Lunam usque extenditur, quid de eo dicendum? Totum ne esse, et semper luminosum, an et ipsum, umbris, tenebrisve, aliquando aut perpetuo teneri? Sane, si ibi corpus aliquod opacum, vel terra, vel terreum, vel densata nubes inhabitet, etiam umbræ, etiam obscuratio, etiam tenebra poterit ibi aliquando inhabitare. Sed nulla in eo, vel umbra, vel obscuritas, vel tenebra ibi conspicitur, aut conspecta est unquam. Quia nimirum nihil ibi est, quod eam procreare possit, et si quæ creatur umquam, aliunde eam vel ascendere eo, vel descendere est necesse. Ascendit autem a terra; descendit vero a Luna; illa quotidie; hæc rarissime illa noctibus singulis; hæc in Solis tantum Eclipsibus. Utraque Pyramidali et conica figura. Sol enim et terra, et luna maior est, sed lunaris et angustior, et brevior. Terrena vero, et latior, et longior. Terra enim maior luna est, atque ideo ad basim hemisperii nostri, latam efficiet umbram, quæ continuo decrescens latitudine; longitudine, manifesto corpus lunæ superat, quando totam in sua eclipsi occultat. Et ad Mercurii, aut etiam Veneris apice summo pertingit cælos.

Superstante vero Sole Lunam ad perpendicularum, Lunæ corpus opacum umbram suam versus terram proiicit, pyramidalem seu conicam, quæ non totam terræ superficiem ambit, aut eius corpus amplectitur, quia terram maior est quam Luna. Partem tamen eius operit, quæ Solis aspectum iis, qui in ea sunt, solet auferre. Iis vero qui in ea non sunt, auferre nequit: et quæ nisi in terra finiretur, in conum ultra terram ipsa quoque desineret. Sed hæc eclipsis obscuratio, tam accidit raro, et tam brevibus horis durat, ut ad aerem illum superiorem totum illuminatum, nullius fere sit momenti; et si sit alicuius, eiusdem sit rationis, cuius et illa maior umbra terræ, singulis noctibus, nigrore tingens aerem, ostensa est esse de genere visillum, et luminis speciem quandam minimam, quæ visui, et lucibus stellarum igniumque det transitum. Sed cur lumini solari transitum non dat, noctibus, ita ut extra terræ umbram lumen quod in immensum aerem implet, minime cernatur? Cernantur tamen in eadem umbra, et accensi ignes, et stellarum luces. Res sane miraculo proxima, et quæ consideratione magna non sit indigna, quam nemo, quos legerimus scriptorum, aut vidit, aut attigit. Ut autem plenius quod dubitamus intelligatur, oculis figuram hanc subiiciamus.

Aer illuminatus .

Aer illuminatus .

Terræ superficies quæ in umbra iacet sit A, B, C, quæ umbram versus cælum promicat, cuius quasi centrum pyramidis sit B. Qui ergo in eo habitant, stellas quidem superiores recta positas, supra et extra umbram cernunt. Cernunt et igniculum, qui sit ad D accensus; aut alibi non procul valde situm, lumen autem extra umbram ad latera ubi sunt, E, F et toto circum spacio, nequaquam vident. Si quis dicat, lumen hoc ab eis non videri, quia ad latera sit positum; visum autem nostrum, non nisi quæ recta opposita sunt cernere tantum, atque ideo nec stellas, nec igniculum illum ab eo cerni nisi ad ea visus aciem recta intendat, aliquid sane dixerit, non tamen totum solverit. Nam etiam si recta versus lumen intendamus visionem, neque ita nobis conspicietur. In quas ergo causas hanc differentiam referemus? Profecto extra terræ umbram totum aerem lumine esse plenum figura ostendit, et ratio comprobatur, et experientia. Quod quidem lumen certum est ab iis qui ad centrum sunt illius Coni, nequaquam cerni. Iis vero qui sunt ad A et ad C in umbræ confinio, non cerni clarum, sed ut in crepusculo creperum ac dubium, donec tandem tota dimoveatur umbra. Quo tempore cernitur clarissimum, in ortu Solis. Hæc sane experientia docet aperte, in causa esse tenebras, cur id lumen non conspiciatur. Sicuti qui in eo lumine iam est, tenebras priores non cernit. Experimento hoc clarescit, oculos nostros proximis obiectis, et prius et magis moveri, quam longinquis. Quod nemo negare audeat. Nam et hoc alio comprobatur. Quod ignis ille accensus in tenebris, dum in distantia a nobis est non nimia, conspicitur. Si vero longius dimoveatur, non amplius cernitur. Tenebris nimium sui multiplicatione ac densatione eum offuscantibus. At vero cur Planetæ, cur astra tanta superiora, et igne, et lumine; et tanto longinquiore cernuntur? Si tenebræ in causa sunt, cur hæc propiora non cernantur; qua ratione non impediunt, ut ea quæ in immensa sunt distanti conspiciantur? An vero stellarum magnitudo in causa est, ut cerni possint, quandoquidem omnes, etiam minimæ quæ videntur, terra maiores esse ab Astronomis asserantur? Sed si tanta sunt magnitudine, cur tam pauxillæ apparent? Et cur non nisi in tenebris cernuntur: in lumine, non cernuntur? Ad hoc postremum, primo. Quia nimirum Solis lumen stellarum lumina, uti minora, non dico, ut stulta positio, lumen maius offuscat minus. Quomodo enim offuscet, res, quæ fusca non est omnino. Sed absorbet in se, et sibi unit, et oculis proxime circumquaque circumfusum se se ostendat, et eos sua claritate replet. Itaque, quæ plurima sunt lumina, unita maiori, ut unum se se ostendunt. At cernuntur etiam stellæ in lumine aerem replente. Si quis enim in profundum puteum descenderit, in quo non lumen oculos attingat proxime, sed umbra putei, et sursum suspiciat, stellas suprapositas conspiciet, unionis visualium radiorum ratione, qui in ea umbra, sicuti in lumine non disgregantur. Qua unione videntur, non quidem usque ad stellas scandere, sed ad earum lumina, quamvis cum solari unita sint, distincte cognoscenda. Cernuntur autem in tenebris, quæ secunda fuit quæstio, quoniam contraria, iuxta se posita magis elucescunt; tum quia visuales radii non ita vt in lumine disperguntur, tum etiam, quoniam stellarum luces, in terminata sunt sui corporis superficie. Quæ quamvis terræ superficie sit maior, attamen in tanta distantia basis eius pyramidis quæ ab oculo exit, in angustum terminatur. Quod ostendunt optici; quorum munus hoc proprium est. Sed cur earum luces, tam longe posita, visuntur tamen in tenebra: in qua eam circundans lumen non visitur? Quoniam scilicet hoc, dum est in diaphano, nulla terminatur superficie, sed vagum, in aere scandit in æthera, qui et ipse diaphanus, nulla terminatur superficie, coloris alterius. Visus autem noster, non nisi in terminata superficie certo cernit. Quoniam cum vires eius sint exiguæ, actiones suas supra vires non extendit. Et quamvis tum tenebra, tum lumen in aere diaphano, et cognoscuntur per se, et dignoscuntur alterum ab altero, et ita cernuntur, interminate cernuntur tamen. Eorumque sententia falsa est, qui negant in aere, aut lumen, aut tenebram videri. Videntur enim, et earum differentia a visu discernitur, et discernitur etiam diversitas crepusculorum, tum clariorum, tum obscuriorum. Cognoscitur tamen lumen aliter, ac secundatio quodam modo, in pariete, in Sole; quia in eis, et lumen et radius, coloris vicem subit. Differunt autem hi duo luminis cognoscendi modi. Quia hic in superficie finitum ibi sistitur, in diaphano vero, ubi

nulla superficies, non sistitur, et in interminatum spacium funditur, et diffunditur; claritate tamen sua spectatur; sicuti et tenebra, eadem spectatur itidem obscuritate. Radii quoque solares qui lumen primum sunt, et inter lucem et lumen diffusum medii, distinctissimi in aere contra solem spectantur. Quod de lumine extra terræ umbram posito dictum est; idem de eo dicatur, quod extra umbram, Lunæ in Solis eclipsi, vel spectatur, vel non spectatur: et quamquam nullus unquam ea lumina oculus spectaret, cœleste tamen lumen versus terram effunderetur, sicuti et nunc effunditur; et eam amplectitur ad instar columnæ. Lumen enim, ut inquit, Divinus Plato, per universum cœlum, ac terram extensum ut columna, iridi simile est, sed purius. Idque est coeli ligamentum, et terræ. Cuius vinculi extrema ad terram usque sunt protensa.

FINIS SEXTI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANAUGIAE
LIBER SEPTIMUS
DE COELESTI LUCE, ET LUMINE.

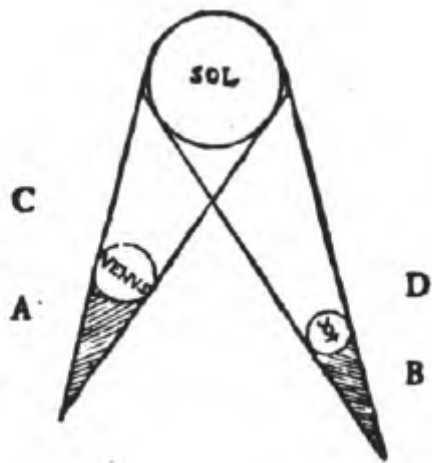
Supra purum aerem fere totum illuminatum, veteres æthera esse dixere. De cuius quidem essentia comodiore loco disquiretur. Nunc de luce eius et lumine, et perspicuitate, sermo esto. Communis philosophantium opinio, et fuit, et est, ætherem, quem et cœlum appellarunt, esse translucidum et diaphanum; et nos quoque in eam descendimus sententiam; non tam quia lumen receiptet a Sole, a stellis, quam quod umbræ terræ conum in se admittat in dies. Quæ res liquido appatet in Lunæ eclipsibus. Quæ cum aliquando toto corpore eum conum incurrat, necesse est tantam eius umbræ ibi esse latitudinem, quanta eam capere totam queat. Supra quam latitudinem necesse est apicem multo supra Lunam ascendere: finiri que vel in Mercurii orbe, vel etiam, (ut astrologorum quorundam est opinio) in orbe Veneris. Itaque si Lunæ, si Mercurii, si Veneris quoque orbes, terræ tenebras admittunt, cur non etiam orbes alii, Solis, Martis, Iovis, Saturnique eas admittere queant, si tam alte, ea umbra scandere posset? Nam vel tota ea regio, unum corpus ac continuum est, ut multorum fert opinio, ut unus et continuus est aer (de qua re postea) vel est in plura corpora et orbes plures divisa, qui singulos ferunt planetas.

Si unum continuumque sit, unius quoque verisimile est esse naturæ. Quod concesserunt ii quoque, qui in plures orbes eam regionem dividerunt. Itaque si unius est naturæ et pars eius umbræ conum admittit, totam quoque eam natura admittere posse ratio verissima persuadet, si modo eo umbra terræ porrigatur. Sed quod terræ umbra facere non potest ob eius brevitatem, et quia in Veneris regione desinit; cur non credatur, Lunæ corpus opacum, in superiorem sua regionem, suam umbram posse iacere?

Corpus lunæ profecto, esse opacum, et umbram facere, Solis eclipses faciunt manifestum. Solem enim opacitate corporis sui, visui nostro occulit. Quæ experientia, ostendit, quod nemo tamen, aut veterum, aut neotericorum, quod nos sciamus adnotavit: Lunæ corpus umbram suam iacere in ætherem superiorem, tempore quidem omni, præter quam in coniunctione cum Sole; et maxime cum est plena.

Quo usque autem coni eius apex pertingat, aut pertingere possit, ex corporis lunaris magnitudine ratio subduci potest. Namque eius umbram in Solis eclipsi, ad terram usque porrigitur; non quidem apice, sed latitudine tanta, ut terræ superficiem ad millia passuum multa obumbret; et apex eius si terram transpica esset, totam eam pertransiret, et in aeris regione ad millia passuum itidem multa desineret. Tantum ergo spacii in superos cœlos in plenilunio, luna umbram suam proiicit. Est autem, a luna ad terram usque distantia, uti Astrologi autumant millia pass. 109056. quibus addantur pass. mill. 3500. alterius nimirum terrame semidiametri in partem oppositam pass. mill. 112.556. Finiretur autem ni regione. Hæc de terrame et Lunæ umbra in ætherem admissa, quæ convincit ætherem quoque esse diaphanum. Admissa enim umbra, necesse est lumen quoque admitti. Nam de solo lumine, non est admodum certa ratio. Si namque argumentemur diaphanum esse æthera, quia lumini stellarum, tum superiorum, tum inferiorum dat transitum, id potius tenebris tribuemus, quam lumini. In tenebris enim, siderum luces conspiciuntur, non lumina, quærin lumine non cernuntur, nisi rarissime, et non omnes, sed propiores, nimirum Venus forte sola. Solis vero lux Solis etiam in lumine conspicitur, et radios eius, et lumen ex eis emissum inferior Sole regio suscipit, et ad nos usque porrigi sinit. Sed hæc arguunt, regionem ætheris, Sole inferiorem tantum esse perspicuam, superiorem vero minime. Lucis enim visioni superiorum siderum, superior dare transitum arguitur, non autem eorum lumini. Qui vero dixerunt superio res stellas a Sole lumen suum accipere, non videntur id vere satis tradidisse. Concesso enim hoc quod omnibus, tum philosophis, tum Astronomis

est confessum. Astra omnia cœli densiores esse partes, et uti tales sunt, eius dem esse naturæ, concludemus nos astra omnia propriam habere lucem sui natura; et non a Sole tantum. A quo etsi dicantur illuminari, quia eius lumen totum cœlum, imo mundum implendo universum, omnia quoque sidera attingit, et illuminat; non tamen eis lucem indit, qua lucent et visuntur. Hoc autem clare constabit hoc experimento, quod nos primi, ni fallimur, animadvertimus, ex Astronomorum positionibus. Qui docent, Solem, superiorem esse Venere; et hanc Mercurio; et hunc Lunæ. Si ita est, et Venus, et Mercurius, a Sole haud multum discedentes, parte ea corporis, qua Solem aspiciunt, eius radiis illustratur. Ea vero, quæ a Sole est aversa et eum non respectat, non possunt ab eo illuminari, neque eius lumine lucere. Quæ res in Luna valde est manifesta. Quæ ea parte qua Solem aspicit, ab eo collustratur, aversa vero, vel tenebrosa est, vel colores quosdam suos ostentat. In Venere autem, et Mercurio idem evenire, subiecta figura sit manifestum.

In qua id fit evidens hæc duo astra in parte superiore a sole illustrati ad C, D ab inferiore ubi A, B. non illustrati. At hac etiam parte semper lucent. Propriam ergo lucem habent, et ea lucent. Ergo et astra reliqua, cum eiusdem sint naturæ universa, et densiores cœli partes, propriis lucibus lucebunt. Quæ eorum corpora singula, tota occupent ab eorum centrīs ad universas circumferentias. A solis vero lumine ita illustrentur, ut nostrates ignes. Qui quidem, et noctu, et interdū, sui natura toti lucent luce propria. Noctu enim a sole non attinguntur, et interdū, tametsi attingantur, et magis illuminentur: non sunt tamen negandi propriis quoque lucibus fulgere. Quia et stellas eas, quæ nebulosæ dictæ sunt ab Astrologis, et obscuræ, Sol etiam si illuminet, non tamen lucentes facit. Ergo cum neque his lucem indat, nec Venere, nec Mercurio: stellarum nulli lucem indidit, aut indit, sicuti neque ignibus, ullis sive aereis sive terrenis conspicimus e proximo dari lucem ullam a Solis lumine. Quod si hæc corpuscula, materialia, impura, summus opifex et natura propriis lucibus donavit et adornavit, quanto magis verissimile est, et veritati, et potentiæ favoris consonatius, ingentia illa, materia carentia corpora, purissimaquæ præstantissimo lucis donasse dono, quo universum mundi corpus, ornatum redderent et vitale. Vita autem omnis a spiritu, et igne est. Ignis autem omnis lucet: neque non lucere sui natura potest. Quæ ratione, Veterum Græcorum sapientiores inducti, et crediderunt, et tradiderunt, non solum astra, sed etiam cœlum totum, et æthera universum, quoniam lucent, esse ignes. Quod Peripati Magister, non semel est attestatus. Quod scilicet alii crederent ignea esse astra, quia superum corpus ignem esse dicerent. Idque non ut ipse putat, absurda ratione. Sed eadem qua ipse e quinta essentia quadam, astra esse ait, e qua cœlum est, quia illa densiores huius essentia sint partes, et nihil prohibet cœlum esse, e quinta essentia, et esse ignem; non qualis est nostras ignis. Sed qualis cœlo competit. Itaque si

Tim. cœlum ignis est et astra cœli densiores partes sunt, nimirum efficitur, ut ignis densiores partes sint, et ignea. Esse autem ætherem, et cœlum ignem, Anaxagoram putasse affirmat alibi. Sed huic Plutarchus addit alios Thaletam Anaximenem, Empedoclem. Quibus nos et Heraclitum addemus, et Platonem. Qui affirmat, Opificem divini corporis plurimam ideam ex igne confecisse, ut lucentissimum esset, et visu pulcherrimum. Quem ignem cavillator hic, de coelo, ubi visibilis, et erat, et adhuc est, detraxit, et sub coelum, ubi nemo eum umquam vidit, reposuit, sensum secutus nullum. De qua re postea suo loco. Parmenides quoque vetustiorum sententiam comprobavit, cuius carmina in hanc rem, quia rara sunt inventu apponimus.

Ἀντία δεκρίνατο δέμας, καὶ σήματ, ἔθεντο
χωρίς ἀπ'ἀλλήλων, τῇ μὲν φλογὸς αἰθέριον πῦρ.
Ἦπιον ἂν μεγαραιόν, ἔλαφρὸν, ἑαυτῷ παντοτε
τῶυτόν

“Contra posuit faciem, et corpora posuit.
Seorsum a se ipsis, hæc quidem flammæ æthereum ignem.
Lenem, valde rarum, levem, sibi undique
eundem.”

Æther ergo universus ex veterum Græcorum sapientia, ignis est. Ex quo æthere, densiore facto, cum astra omnia sint facta, ignes esse ipsa astra, ex hoc dogmate nemo dubitabit. Nam et Solem esse ignem, idem cecinit Parmenides.

Καὶ καθαρᾶς, ἑυαγέος ἡελίοιο, λαμπάδος.

“Et puræ, sinceri solis, lampadis.”

Dogma autem hoc vetustissimorum Zoroastreorum Magorum prius fuerat. E quorum *Oraculis*, hæc, quæ a paucis leguntur ob raritatem, huc adscribam. De stellis:

Ἐπηξε δὲ πολὺν ὄμιλον ἀσέρων ἀπλανῶν.
Τὸ πῦρ πρὸς τό πῦρ ἀναγκάσας.

“Compegit multum cœlum stellarum inerrantium.
Ignem ad ignem cogens.”

Solem quoque ignem esse voluit, dum canit:

Ἐξ ανακρεμασας ζώνας ἑβδομον ἡελίου.
Μεσεμβολήσας πῦρ.

“Sex suspendit Zonas, septimum Solis.
Medium ponens ignem.”

Quem etiam vocat:

πῦρ πυρὸς ἐξοχέτευμα, καὶ πυρός ταμίας.

“Ignis, ignis derivatio, et ignis pœnu.”

Eundem Solem Philo, Iudæorum doctissimus, ait:

Φλογὸς ὄν πύλημα πολλῆς, Οκυδρομότατος
γέγονε τῶν ὄντων.

“Flammæ cum sit compactio multæ, Ocyssimus
entium est factus.”

Chaldæorum ergo prius, Hæbræorum postea Græcorum postremo sapientiorum hoc dogma fuit. Ignea esse astra, et Solem. Idque rectissima, uti diximus ratione, quando nimirum: cælum quoque, cuius partes densiores, ipsa astra sunt, sit ignis. Ignem autem cælum esse Moses quoque asseruit, ipsa vocis, qua cælum nominat significatione, appellatur enim asciamain; hoc est igneum et aqueum. Illud quod luceat, hoc vero quod transluceat, et ante Mosen Chaldei, cælum purum esse lumen, seu lucem docuere, idque totius cœli esse substantiam. Lucem autem et ignem pro re eadem acceperunt, ob eam rationem, quam post innumera secula Plato postea explicavit, quando ait.

Deum ex igne et terra cæpisse mundi corpus constituere. Cur autem ex igne rationem reddidit, dum inquit:

“Separatum ab igne, nihil unquam visile fiat.
Hanc autem ignem qualis esset expressit.

Lucem φῶς, accendit Deus circa secundam a terram circulationem. De Sole intelligens, quem et λαμπρότατον καὶ λευκοτάτον, fulgentissimum, et candidissimum appellat. Quasi ignis et φῶς, lux, et Sol, et fulgor, et candor eadem res esset.

Sed quia ignis, non solum lucem, verum etiam calorem habet innatum, de calore quia postea erit agendum, demonstrationes reliquas, quod astra ignea sint, in illud tempus differamus. Hoc tantum memoria retinentes, vetustissimos illos, rerum contemplatores, Aristoteli nondum addictos, ignem, lucem, astra pro eadem re accepisse, rationibus iis quas adduximus, aut aliis permoti. Et veriore longe sententia, quam sit in Peripato, qui docet calorem et lumen fieri in aere, atrito aere, ab astrorum latione. Namque id, et in aere, et in æthere est falsissimum. Quis enim aer in æthere ateritur? Quis in aere aer ateritur, ita ut luceat? Nam et noctibus tenebrosissimis etiam luceret, et longissimus, quandoquidem iis non minus quam interdiu, astra circumferuntur. Sed hi sensum præ cæteris professi, plerumque nullo sensu, sepississime contra sensus omnes philosophantur. Astra autem ignes esse, ipse ostendit sensus, ex ignium nostrorum effectibus, qui syderum effectibus sunt uniformes: nam flammæ nostræ, et anthraces accensi, si non proxime, sed spacio aliquanto conspiciantur, figuram orbicularem, radiis coronatam representant, ita ut stellæ appareant re vera. Quando item vel anthraces, vel lecythi extinguuntur, dum in eo extinctionis actu sunt, ad instar stellæ radiusculos emittunt. Sed et calor, qui a sole ad nos descendit et radiis vehitur, rem eandem comprobat. Solem scilicet, et astra omnia, præter unam forte Lunam, esse ignes. Sed de calore, uti diximus, postea. Concludamus ergo, longe quam Astronomi, quam Peripatus, et verius et firmiter, sydera omnia, propriis, quæque lucibus corruscant, et in propriis iacere lucibus, et quod ex his sequitur. Omnia in luminibus quoque iacere alienis, attamen sociis, atque cognatis. Totus enim æther, omnium siderum luminibus impletur, et collucet. Non enim Sol tantum unus æthera universum suo replet lumine. Sed stellæ quoque singulæ proprium a se in æthera fundunt lumen quaquaversum, et circa se, et supra et infra se. Nihil enim huic fusioni, aut diffusioni obstat. Nam sicuti Sol, in partes omnes, ad latera, ad supera; ad infera omnia, ultra

etiam terram, et aerem, lumen suum porrigit cur non idem reliqua astra faciant, propriis lucentia lucibus, nullum ibi corpus alienum, nulla ratio vera vetat ratio, cum præsertim Sole ipso non sint multo minora, et nulla re impediante. Quot ergo sunt stellæ in æthere, tot sunt etiam lumina ab eis effusa, quæ se se invicem non aliter quam apud nos plurium candelarum lumina, et commista, et sæparata se se permeant, se ipsis universum æthera replent. In lumine ergo, imo in luminibus, totus æther iacet, omnium scilicet astrorum, et omnia astra, in luminibus etiam iacent, tum propriis, tum reliquorum omnium alienis, tum etiam in lumine totius ætheris proprio. Nihil enim aliud ætheris substantia esse potest quam purum lumen. Quod dogma Chaldæorum sapientum antea fuit. Ergo universus corporeus mundus, et intus in lumine iacet, et extra.

FINIS SEPTIMI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANAUGIAE
LIBER OCTAVUS
DE LUCE ET LUMINE SUPERCOELESTI.

De luce, radiis, lumine, sociisque rebus, quæ sub visum caderent, satis a nobis, et quidem liberiore, et liberaliore philosophia libris præcedentibus est disputatum. Nunc eaque recta ratio ab his ducta indicare possit, perquiramus altiora: et quæ supra hylæum, æthereumque mundum posita videri queant; et ostendamus utriusque huius mundi molem, supercœlesti lumine, non solum esse circumdatam, sed etiam permeatam. Itaque dicamus si ex utroque hylæo, et æthereo, mundus unus constitutus, infinitus mole est, frustra docebitur, extra mundum nulla esse corpora, nulla loca, nullosque motus. Sin vero finitus mole sit, et superficie extima circumvolutus, quæstiones hæc rite proposita fuere olim, et nos spacium extra mundum esse, recte, et docuimus, et adhuc docebimus, illudque vacuum corporibus. Nam et Peripatus qui corpora ibi esse negavit, vacuum ibi spacium esse non negavit. In quo spacio sane substantiæ illæ, quas supra mundum habitare asseruit, æternoque ævo, beatissimam vitam degere, quid sint qualesque quibusque viribus polleant, in præsentia ommittamus inquirere, suo loco id reservantes. Ad eas enim contemplatio nostra, nos veluti manu ducet. Sane si modo concesserimus optimas ibi, incorporeasque substantias æterno ævo beatissime vivere, consequetur necessario, spacium illud, non omnino esse vacuum. Sequetur etiam eas vivere ibi, vel in tenebris, vel in lumine, vel in re alia, quæ neutra harum sit. Quæ res, est in præsentia perquirenda. Si optimæ, optimam ibi vitam degant, ratio suadet, eas ab omni talis vitæ impedimento esse liberatas, omnique tristitia vacare. At si tenebras ibi locaverimus, rem pessimam, omnique hominum, deorumque generi exosam, insensissimamque, beatissimi dabimus; quæ eas mœrore atque horrore perpetuo obrutus teneat. Abigendæ itaque sunt illinc tenebræ. Nam et rationes aliæ non esse illic tenebras demonstrant. Tenebræ enim in opaco, et ab opaco sunt. Opacum autem non aliud in mundo apparuit esse, quam quæ diximus tria, vel quatuor, lunam, nubes, terram, terrea. At in supera illa regione nullum tale habitare corpus, iam est statutum. Ergo ne opacum quidem corpus ullum ibi erit. Nec terreum ergo, nec terram, nec nubem ibi esse certum est. Umbram vero lunæ non eo usque porrigi, ratio superior demonstravit. Nullæ ergo tenebræ extra mundum a mundo porriguntur. Neque ibi ullæ aliæ vel esse, vel habitare, vel vagare possunt. Neque ibi sedebunt, quia luminis sint privatio, nec qua lumen sint minimum; nec qua lumini contrariæ. Hæc enim omnia vel corporea sunt, vel e corporibus exeunt. Corpus autem nullum ibi esse opacum, iam est constitutum. Neque, etiam si verum sit, ut oracula cecinerunt, ibi plurimum esse ignis, ibi vel anthrax, vel flamma, vel favilla est ulla. At si tertia ignis species, lux, et lumen ibi est, quod et asserimus, et probabimus, non tamen, vel se ipsam, vel sibi congenerem opacat; et si opacat, non tamen obscurat, quando et si noster ignis alium ignem, quamvis obtegat, non tamen obscurum reddit. Et ignes nostrates, quamvis transpicii non sint, nullas tamen tenebras proiciunt, neque ullas in se habent. Sed toti, vel lux sunt, vel luce circumtegentur et lumen ex se, quaquaversum emicant. Si quis ergo ignis, non transpicius, supra mundum concedatur esse, non ideo tenebræ ullæ ibi concedentur esse. Concludendum ergo in universum, nullas ibi prorsus aut esse, aut esse posse tenebras.

Quid vero aliud quippiam ibi erit? Quod nec tenebra sit, nec lumen? Equidem si res talis quæppiam ibi sit, vel media inter hæc, vel ultra utraque, erit aliquid. Quod neque imaginatio, neque cogitatio, neque ratiocinatio, neque intellectio ulla capit, aut assequitur. Si talis sit, quam neque mens, neque ratio, neque vis alia nostra cognitrix capiat, non est nobis in ea inquirenda, frustra laborandum. Sin autem media inter lucem sit, et tenebras, vel ea extremorum negatione, nihil lucis, nihil tenebrarum habebit; vel utriusque particeps, composita quædam media erit dicenda. Si prius sit, eam nec luminis, nec

tenebrarum quicquam habere, tertia res quædam erit, ultra utrasque. Talem autem nullam mente capimus. Est ergo ommittenda. Si vero media eo modo sit, ut et luminis, et tenebrarum partem habeat, ne fingi quidem posse videtur, ut ubi tenebræ nullæ sunt, aut esse possunt, ex tenebris aliquid conflatur. Si vero quis dicat nullas quidem ibi tenebras esse puras, esse tamen ex iis, et lumine mistum quippiam, interrogandus erit, quo modo ibi sit, misti ea pars, quæ tenebrarum sit? Aliunde enim eam eo migrasse erit necesse. Id si fateatur, unde nam illuc ascendisse potuit, aut continue ascendat, reperire est necessarium. De quatuor enim opacis illis, nihil eo posse surgere est demonstratum, aut alia quoque esse, cogetur ostendere. Et si sorte ostendat: necesse fuerit ea ita prope extrema mundi sita esse, ut eorum tenebræ ad spacium pertingant, quod extra mundum est. Ex eisque et lumine, mistio illa fiat media. In mundo quidem, media luminis, et tenebræ, cognoscimus umbrationem, umbram, et lumen creperum matutinum, ac vespertinum. Si quod tale medium extra mundum in spacio sit, necesse est, opaco a corpore proficisci. Quod nullum ibi esse est demonstratum. Stabiliendum ergo est, in spacio extra mundum, nihil horum omnino vel esse, vel esse posse. Quid ergo nos lumen ibi esse, dicere audebimus? Audebimus sane, si quæ umquam humanæ rationis vis ulla, quicquam persuadere valeat. Nam et ea quæ ibi beatissimam vitam degunt, in pulcherrima re, iucundissimaque degere, rationi est et æquitati valde consentaneum. Luce vero, et lumine nulla neque pulchrior, neque iucundior. Præstantissimas quoque substantias, in re eis similis, præstantissimaque; ævum agitare suadet ratio. Et potentissimas, quæque omnem mutationem superent, in potentissima, quæ universum penetrando, nullam sentiat ipsa mutationem; et qua corporibus vitam præstat omnibus, imo quæ vita una corporum sit omnium; in vitali maxime re habitare, nulla tam obtusa mentis acies fuerit, quæ neget. Hæ rationes, ex mentis vi deductæ. Aliæ ex vi sensus.

Sol quem cernimus, lumen suum usque ad terram propagat. Et, si tolleretur obstans terræ densitas, atque opacitas, visibiliter usque ad centrum penetraret. Quid dico ad centrum usque? Totum terræ globi locum, quaquaversum permearet, atque impleret, non aliter ac scintilla in centro globi vitrei posita, totum lumine suo replet. Neque id dubium esse potest, quando cælorum Sol inferiorum corpora, et aeris, et aquæ, tota impleat? Quando, solida, et dura, glaciem, vitra, crystallam, gemmas, adamantesque densissimos, durissimosque suo lumine, momento temporis transuerberet? Quando totum spacium, aerisque molem, usque ad oppositum lunæ globum, momento eodem transeat. Lunæ globum totum, orbem duos, Mercurii, ac Veneris; et trium superiorum, usque denique ad inerrantia astra lumen suum Sol profundat, illoque ea perfundat. Cuius spacii pars, a Sole ad terram commensa, videatur Astrologis fere immensa. Eorum enim acutiores quidam, nobis suadent, ut a terræ superficie, usque ad Lunæ concavum Mill. pass. sint 109037. Crassities orbis Lunæ sit Mill. pass. 109056. Crassities orbis Mercurii Mill. pass. 370479. Veneris M. 3413755. Solis M. 339102. Martis M. 27339375. Iovis Mill. 19775497. Saturni M. 29474573. Firmamenti denique M. 80942471. Cui universæ longitudini addantur diametri terræ M. 7159. et ultra terram usque ad Solis oppositam partem totidem; et inde rursus usque ad extimam firmamenti superficiem, aliud tantum. Ex quibus omnibus distantis, numerus millium passuum, inenarrabilis conficietur, et pene infinitus. Quæ omnia Solis unius lumen, illuminat ac replet, præter exiguum id, quod terram, et Luna, suis locis occupant. Summa autem, excepta terræ diametro, totius numeri suprapositi sunt M. 323.753. 849. Qui numerus si a Sole, ad superam firmamenti superficiem extendatur, supra eam in spacium illud vacuum protendatur M. 166. 221.933. Cumque Astrologorum computis atque rationibus, totius universi soliditas sit M. 384. 365. 443. 816. 687. 500. Tota solari lumine illustratur atque repletur; præter eam quam diximus terræ, et lunæ opacitatem. Si ergo solis lumen tantam universi soliditatem implet atque illuminat; et tanto spacio, quanto diximus extra mundum, circumquaque protendatur: quanto magis videbitur protendi, si ratio spacii, nullo obstaculo impediti computetur. Quid enim vetat, lumen illud Solis, quod per corpora,

rara, densa, mollia, duraque, et ut pat est aliquid obstantia, tanta spacia intra mundum penetrans compleat: extra quoque mundum, ubi nullum opponitur obstaculum, in tantundem saltem spacia, quaquaversum diffundi ac spargi? Ubi, si nihil itidem obiiciatur, nihilque impediatur, quid prohibet etiam ulterius progredi? Sed quo usque tandem? Quo usque nimirum nihil impediatur. At nihil usquam toto spacio impedit. Toto ergo spacio lumen Solis diffundetur. Spacium vero totum infinitum est, ut alias probavimus. Totum ergo infinitum spacium, solare lumen implebit. Et si quid desit, quo id non pertingat, addantur ei lumina Martis, Iovis, ac Saturni. Quorum corpora, si Astrologis danda fides, tam magna sunt, ut eorum lumina, cum defectum facile adimplere queant, Martem enim asserunt in se continere terræ, magnitudinem semel cum dimidia. Iovem vero, eandem continere nonagies quinquies, et dimidiam: Saturnum autem nonagies ac semel, cum parte una octava. Quæ magnitudines simul computaræ, terræ, corpora, globosve, continebunt centum octuaginta octo, cum parte octava. Cumque Solis corpus, terras centum sexantaginta sex cum tribus octavis, contineat, Solem alterum integrum tres illi Planetæ conficient ac terras viginti et unam cum dimidia, et amplius parte. Atque ideo tantundem extra mundum spacia lumine replebunt, ac tanto ultra solaris luminis confinia, quanto ipsi sunt extimæ mundi superficie, quam Sol propinquiores; et spacio illi de quo agimus, proximiores. Quorum trium cum firmamento simul crassitiem antedictam colligamus, summam efficiunt M. 157 531. 916. Tanto ergo intervallo plusquam Sol extra mundum sua lumina emittunt. Quibus luminibus si addantur lumina stellarum maximarum xv. quarum unaquæque centies septies terram maior est: et earum omnium magnitudo simul sumpta possit alios X decem Soles fere integros conficere, quanto credemus in spacium illud sua lumina profusuras? Hisce si addamus lumina stellarum magnitudinis secundæ, quas dicunt esse XLV et singulas nonagies terram superare profecto, conficient Soles integros XXIII. et unius LXVI. partes amplius. His vero si lumina iungantur CCVIII. stellarum magnitudinis tertiæ, quarum quæque LXXII. terræ globos cum parte tertia adæquant. Soles XC efficiunt cum XXXVI unius partibus. Addamus his stellis alias CCCCLXXIII magnitudinis quartæ; quarum singulæ LIII terræ globis æquales sunt, Soles confecerint integros CLIII et partes unius XXXII. Apponamus his lumina stellarum CCXVII quinti ordinis; quarum quæque XXXVI terræ globos implet, Soles perficient XLVII et unius partes X. Postremo si hisce adiiciantur lumina stellarum XLIX ordinis sexti, quarum unaquæque XVIII terræ corpora adæquat, Soles conflabunt V et amplius LII partes unius. Quos quidem Soles, si cum partibus in summam redigam exhibunt Soles CCCI; spacio illi supramundano proximi. Ut in nullum numerum ponamus, aut Veneris, aut Mercurii sidera, nec computemus stellas novem, quas obscuras, aut quinque, quas rubeas appellant, vel nebulosas; nullo etiam numero habeamus infinitas alias, quæ sexto ordine sunt minores. Itaque in hunc modum ratiocinemur. Si Sol unus mundi omnia spacia, præter Lunæ, ac terræ globulos, illuminat, et universi mundi intercapedinem, et extra mundum per innumerabilia milliaria lumen suum extendit, quid dicemus CCCI. Soles integros, nullis ibi ostantibus impedimentis posse implere? Nempe totum id, in quo nihil obstat. At in toto illo infinito spacio, obstat nihil; totum ergo infinitum spacium implebunt lumine. In infinitum ergo lumina extendi ratio hæc nostra, ex sensu, et ex Astrologorum decretis ducta, satis demonstrat.

Sin contra dicatur, corpora stellarum ingentia quidem esse, totque Soles constare posse, attamen non luce sua lucere, sed a Sole lumen omne accipere: atque ita sui parte ad nos versa lucere opposita non lucere, atque ideo non extra mundum lumina sua mittere. Deinde si opposita quoque luceant parte, non posse lumen proiici in vacuum. Tertio, quamvis etiam proiiciatur, non proiici posse in infinitum. Finiti enim corporis finitam esse virtutem. Atque inde fieri, si mundi totius finita virtus est; finiatur partis cuiusque virtus, necesse est. Præterea, si detur lumen in infinitum propagari spacium, quid prohibet, mundum quoque infinitum dici? Quando mundus id sit, quod omnia contineat? Et cui nihil desit? At mundum finitum esse, sapientibus est iam, et persuasum, et confessum. Ideoque

perfectum. Quod si lumen extra mundum diffundatur, mundus non omnia continebit; deerit illi lumen id quod extra illum porrigitur: Eo autem carens nulli dubium iri, mundum esse imperfectum.

Magna equidem sunt hæc obiecta omnia. Sed nostræ sententiæ officere nequaquam possunt. Nam et stellas omnes suis fulgere lucibus, et eas ignes, flammisque esse, indubie est demonstratum. Ideoque toto corpore lucere eas est necesse, et nulla parte opacas esse. Itaque obiecta illa priora, nullum locum habent. Cur autem lumen in vacuum proiici non potest. Nulla profecto res alia, in universo tanta corporum varietate conflato, lumini intercludat viam, nisi una opacitas. Lumini corpora omnia reliqua: rara, densa, mollia, duraque cedunt viam. In spacio illo vacuo, opacitas nulla est. Si hæc alia corpora ibi essent, transitum sine dubio lumini præberent. Cur ergo spacium quod nulli rei resistit, nulli obsistit, eidem lumini transitum non dabit? Cur eidem non cedat vacuum; quod nullam antitypiam, queat opponere? An vero vacuum, an vero spacium sui natura, erunt opaca? Ratio sane valida est reddenda, quo modo opacitas in spacio vacuo habitet? Et res quæ nulli rei mundanæ, aut eadem, aut similis sit, et fere nihil est, cum densissima opacitate conferre prope amentium est, et afferere tantam habere resistantiam id quod nullam habet, quantam corpora opaca, per se ad resistendum nata, dementia est iam plena. Nisi hæc valide solvantur demonstratioque afferatur valida, pro somnio relinquatur. Lumen in vacuum proiici non posse, quod etiam corpora omnia præter duo illa opaca, penetret suis viribus, et permeet. Quod vero dicitur non proiici in infinitum? Quoniam Solis, ac siderum corpora sint finita, viresque habere finitas, nullius est momenti. Lumen etenim, non est corpus tale, qualia omnia alia sunt corpora. Atque ideo cur et finitum dicitur ipsum, et finitæ ei vires attribuuntur, etiamsi a finitis promicet? Extra enim finita postquam est, si a nullo opaco coarctetur, finitorum condiciones habere non est necesse. Nam si id lumen, quod mundum replet, quandoque languescit, id ei uti docuimus contrariorum viribus, umbrarum, obscuritatis, tenebrarum, opacitatis accidere, visus etiam cognoscit. At extra mundum, quid nam dicemus esse lumini contrarium, ubi nulla opacitas, ubi nulla opacitatis proles? Hoc si adducere nesciamus, aut nequeamus, nullis contrariis ibi lumen languescere, nullisque terminis finiri posse, est affirmandum. At mundus, quarto obiiciebatur, sic infinitus ipse quoque esset. Huic res nulla alia obstat, nisi sapientum autoritas. Nos vero rationibus, philosophamur non autoritatibus. Quas suo loco explicandas, maneant nos lectores. Et satis sit eis modo demonstrasse, et conclusisse lumen a Sole, a stellis, a cælo ipso extra mundum hunc quem putant finitum, in infinitum progredi, ac protendi. (Quod alias in libello de spacio physico demonstratum, et mihi concessum fuit a Dominis superioribus.) Atque hoc lumen, illud est quod cælum empyreum, nostrates Theologi vocavere. In quo Deum, beatas mentes, animasque felices habitare tradiderunt. Cuius essentia purissimus sit ignis, unde nomen quoque habeat. Ignis inquam, non primi specie anthrax, non secunda specie flamma: sed tertia, Timei, Platonis, Theophrasti, Platoniorum nobiliorem omnium. Lux et lumen, sitque Zoroastris, Ζωηφόριον πῦρ. Vitifer ignis. Neque vero Theologi nostrates primi fuerunt, qui hoc dogma empyrei cæli induxerunt. Sed ante eos Parmenides de eo est locutus. Cuius verba raritatis eadem causa, oportuit afferre. Sunt autem:

Καὶ τὸ περιέχον δὲ τὸ πᾶν στοιχεῖον δίκην σφάνου σερεδὸν εἶναι πρῶτῳ πυρί, μεθ' οὗ ἀιθέρα, εἰταέρα, μεθ' οὗ ὕδωρ.

“Et id elementum quod ambit hoc universum coronæ instar, esse solidum primo igne. Post quod æthera, deinde aerem, post quem aquam.” Et addidit:

Πῦρ φῶς καθαρὸν, οἰκεῖ ἐν οὐρανῷ.

“Ignis, lux, lumenque purum habitat in cœlo.”

Cœlo in quam eo quod supra ætherem est primus, ut dicebat ignis. Deinde:

Πῦρ αἰθήρ, φλοξ, φῶς.

“Ignis, æther, flamma, lux, lumen.”

Præponens semper ignem primum illum, empyreum. A quo, ut a corpore diviniore, corpora æther, flamma, lux, et lumen corporeum ducit originem. Et a quo stellæ, Sol Planetæ, luces suas habent, luminaque nobis largiuntur, et illuc unde hauserunt a principio, refundunt. Sed ante Græcum Parmenidem, dogmata hæc in oraculis fuere Zoroastri, primi totius humanæ sapientiæ, vel repertoris, vel doctoris.

Is oraculo quodam suo cecinit.

Καὶ γὰρ τίς πυρὸς ὄγκος ἔην ἑτέρος, τὰ δὲ πάντα.
Αὐτουργῶν, ἵνα σῶμα τὸ κοσμικὸν ἐκτολυπευθῆ.

“Namque ignis moles erat altera. Ista omnia.
Per se efficiens, ut corpus mundanum perficeretur.”

In quo satis aperte dixit, aliam ignis ab æthere esse molem, a qua, et æther, et astra, et aer, et aqua, et terra efficerentur et perficerentur. Hanc molem, eandem alio loco proprio nomine mundum Empyreum appellat in hæc verba:

Πηγαῖον ἄλλον ὃς τὸν ἐμπύριον κόσμον ἀγει.

“Fontanum alium, qui Empyreum mundum agit.”

Alio quoque ignem eundem nominavit.

Ἀρδὴν ἐμπυροῦσα, φάος, πῦρ, αἰθέρα κοσμοῦς.

“Abunde animans, lucem, ignem, æthera, mundos.”

Hoc oraculum Proclus, qui omnia ea vidit, et quæ in tanta habuit admiratione, ut θεοδοτα, et θεοπαράδοτα, a Deo data, et a Deo tradita appellaverit, referente Simplicio, in hunc modum exposuit, sed afferam eius verba, quæ ab interpretibus, cum non intelligerentur, sunt versa perperam:

Δύο νοήσωμεν σφαῖρας, τὴν μὲν φωτὸς ἐν ὃς, τὴν δ' ἐκ πολλῶν σωμάτων, ἴσας ἀλλήλαις κατὰ τὸν ὄγκον. Ἀλλὰ τὴν μὲν ἔδρασον ὁμοῦ τῷ κέντρῳ. τὴν δ' ἐμβιβάσας εἰς ταύτην, ὅλον τε ὄψει τὸν κόσμον ἐν τόπῳ, ἐν τῷ ἀκινήτῳ φωτὶ κινούμενον, καὶ τοῦτον καθ' ὅλον μὲν εἶναι ἀκίνητον, ἵνα μιμεῖται τὸν τόπον κατὰ μέρος δε κινούμενον, ἵνα ταύτη ἔλαπον ἔχει τοῦ τόπου. Καὶ ἀπὸ τῶν λογίων δὲ τῶν Χαλδαιοῦς ἐκδοθέντων τὰ περὶ τῆς πηγαίας ψυχῆς εἰρημένα. Ἀρδὴν ἐμπυροῦσα φάος, πῦρ, αἰθέρα, κόσμους, τοῦτο γὰρ εἶναι τὸ φῶς τὸ ὑπὲρ τὸ ἐμπύριον, μονὰς ὃν πρὸ τριάδος τῆς τοῦ ἐμπυρίου καὶ αἰθερίου, καὶ ὕλαιου.

“Duas mente concipiamus sphaeras, alteram luminis unius, alteram ex corporibus multis; æquales adinvicem mole. Sed alteram colloca insimul cum centro, alteram in eam indens,

universum conspicias mundum, in loco immobili lumine motum, et eum totum per se immobilem, ut locum imitetur: per partes vero motum, ut hoc minus habeat quam locus; et ab oraculis quoque, quæ a Chaldeis sunt edita, ea quæ de anima dicuntur fontana. Abunde animans, lucem, ignem, æthera, mundos. Hoc enim esse lumen, quod supra Empyreum est, unitas ante trinitatem, Empyreï, æthereï, materialis.” Addit hæc Simplicius:

Δοκεῖ δὲ καὶ τὰ κέντρα τοῦ κόσμου παντός, ὡς ἔν τούτῳ πεπηγέναι, εἰ γὰρ τὰ λόγια, τὰ κέντρα τοῦ ὑλαίου κόσμου ὑπερ ἑαυτὸν ἔν αἰθέρι πέπηγεν, κατὰ τὸ ἀνάλογον αναβαίνοντας τοῦ ἀκροτάτου τῶν κόσμων, ἔν τῷ φωτὶ τούτῳ, τὰ κέντρα φησομεν ὑδρῦθαι, μηποτε δὲ τὸ φῶς τοῦτο, πρῶτον ἐστίν, εἰκὼν τοῦ πατρικοῦ βυθοῦ, καὶ δια τοῦτο ὑπερκόσμιον, ὅτι καὶ ἐκεῖνος.

“Videntur autem, et centra mundi totius, in hoc esse fixa. Nam si oracula, centra materialis mundi, in eo qui supra eum est æthere infixere, proportionem ascendentes, supremi mundorum in hoc lumine dicemus esse stabilita. Num vero, lumen hoc primum, imago est paterni profundi? Et ob id supramundanum sit, quoniam et ille.”

Post autem nonnulla etiam hæc adiungit:

Μάλιστα δ' ἐκ τῆς θείας παραδόσεως, εἶπερ καὶ τὸ ἐμπύριον διὰ τοῦ αἰθέρος, καὶ τὸν αἰθέρα φησὶ διὰ τοῦ ὑλαίου χωρεῖν, καὶ εἶπερ αἱ τετράδες, καὶ αἱ ἑβδομάδες αἱ νοεραὶ πάσαι πηγαίαν ἔχουσι τάξιν, καὶ διὰ τοῦτο ἐμπύριον τὴν ἐπιστάσιαν, συμπεριέχονται ὁμῶς τοῖς κόσμοις, ὡς καὶ τοῦ ἐμπυρίου διὰ πάντων χωροῦντος.

“Maxime vero ex divina traditione. Si quidem et Empyreum per ætherem, et æthera dicit per materialem penetrare; et si quaternitates, et septenitates omnes intellectuales fontanum habent ordinem, et ideo empyream præsentiam, continentur nihilominus mundis, ut pote Empyreo per omnes permeante.” His annectit deinde hæc alia.

Πῶς οὖν τὰ λόγια φησὶ, ἐπὶ γὰρ ἐξανγκώσε πατὴρ στερεώματα κόσμων, εἰ μὴδὲ δυσωπεῖ, καὶ τό μὴ ἂν ἀτελεῖς εἶναι τὰς σφαίρας ἀσπίδας μόνον οὔσας, καὶ οὐκέτι σφαιρας, εἰ ἀκρι τοῦ κέντρου χωροῖεν.

“Quo modo ergo oracula affirmant. Septem in moles duxit pater, firmamenta mundorum si non odit, non esse sphaeras imperfectas, sed fornices tantum esse, et non sphaeras, nisi ad centrum usque pertranseant.”

Hæc ex oraculis Zoroastri ac Chaldæorum, de Empyreo mundo, innumeris philosophantium incognita, voluti ex tenebris eruimus in lucem. De cuius Empyreï per reliquos penetratione, cum de eo singulatim agemus, aliquid amplius palam faciemus. Satis in presentia fuerit, supra ætherem, et supra mundum hunc ostendisse rationibus, et autoritatibus confirmasse, ignem seu lumen esse tantum, ut mundum alium constituat quem dicimus cælum empyreum, in quo ex Aristotelis, etiam traditione, substantiæ divinæ, divinam vitam degant, et Deus ipsemet, ex nostrorum dogmatibus Theologorum, et mentium beatarum ordines, et animarum. Idque recta ratione Zoroaster posuit; tum quoniam, ante mobilem æthera, immobile aliquid esset; natura id ferente; sicuti etiam fert, ut simplex omnino, composito sit antiquius, et anterior. Compositum autem esse æthera, cum ad eum tractatio nostra venerit, ostendemus.

FINIS OCTAVI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANAUGIAE
LIBER NONUS
DE LUMINE INCORPOREO.

Sed lumen hoc, quod extra finitum mundum infinitum protendi ostendimus. Quodque cœlum seu mundum Empyreum esse interpretamur, cum corpus sit, a corpore ne alio procedit, ac pendet, et inde essentiam habet, sicuti ab eo esse habent luces et lumina ætherea omnia? An ab incorporea causa est productum? Nam lumina omnia, quæ hactenus sunt a nobis examinata, et corporea simul sunt, quoniam a corporibus emicant, et corporeas quasdam patiuntur passiones; et sunt simul incorporea, quoniam incorporeas quasdam edunt operationes; et mediam inter corporea et incorporea obtinent naturam. Unde evenit, ut sicuti a corporibus, corporeas habent passiones, ita ab incorporeis habeant incorporeas actiones.

Ergo totum hoc æthereum et Empyreum lumen, neque a corporibus habent ortum suum, neque in se consistunt, sed necesse est utrumque ab incorporeo lumine alio originem duxisse. Æthereum quidem Empyreum mediante; hoc vero immediate ab alio, eoque incorporeo. Omnis enim actio incorporei est. Nullum enim corpus actionem sui natura habet ullam; et si quid corpora agere videantur, per incorporeum quid, quod in ipsis est, id operantur. Quod suo loco clarius fiet; et verissimum esse apparebit. In præsentia supponatur. Cum ergo actio omnis ab incorporeo proveniat, productio autem Empyreum actio sit, incorporei alicuius esse, erit necesse. Cui rei, Veterum meliores, et sapientiores, dedere assensum. Quoniam vero ætherea lumina multa sunt; multitudo autem omnis ab unitate nascitur: necesse fuit illa multa ab uno Empyreum provenisse. Hoc autem Empyreum, tametsi unum est, corpus tamen quia est, ab incorporeo, et eo quidem uno, necesse fuit originem duxisse. Incorporea autem appellamus ea, quæ ut sint nullis omnino egent corporibus. Talia autem sunt, quæ essentia sua nullam habent dimensionem, suntque prorsus indivisibilia. Non quidem ut punctus, qui spacio eget in quo sit, sed modo alio indivisibilia dicuntur, quia ad id quod nullas habeant partes, et dividi nequeant, nulla, ut sint, re alia egent quam seipsis, et in se consistunt, et per se constant, et in se subsistunt, et se se sustinent. Huiusmodi vero ea sunt, quæ nomine communi divina nuncupantur: Animæ immortales, Mentis, Angeli, Deus ipse summus ac primus, quem unum, bonumque appellamus. Itaque luces, luminaque corporea et divisibilia cum per se coexistere nequeant, neque a se sint, aliunde originem habuisse est necesse. Ab uno nimirum atque incorporeo. Illo fortasse, quod Simplicius ex Proclo, atque oraculis Zoroastreis attulit ad illud carmen, quo dictum est:

Ἀρδην ἐμψυχοῦσα φάος, πῦρ, αἰθέρα, κόσμους.

“Affatim animans lucem ignem æthera, mundos.”

Hanc enim esse lucem (subdit) quæ supra Empyreum est, quæ unitas existit, ante trinitatem, Empyreum, Æthereum, et Hylæum. Et inquit, lux empyrea, lux ætherea, lux hylæa et materialis, ignium nostrorum. Ante has tres luces, et supra empyream, necesse est lucem unam esse, quæ prima sit, atque anterior tribus illis. Quæ prima lux subdit:

Μηποτε δέ τὸ φῶς τοῦτο πρῶτον, περι ἐστὶν εἰκὼν τοῦ πατρικοῦ βυθοῦ, καὶ δια τοῦτο ὑπερκόσμιον, ὅτι καὶ ἐκεῖνος.

“Num forte lux hæc prima, est imago paterni profundi. et ideo supermundana, quoniam et illud, scilicet supramundanum est.”

Air lucem hanc, quæ imago sit paterni profundi, esse supramundanam, sicuti et exemplar eius supramundanum est; supramundana autem ea sunt, quæ essentiali suæ præstantia mundana corpora omnia, et excedunt, et excellent; hoc est incorporea sunt. Itaque lumen hoc primum et supra mundum est, et in corporeum est. Ad cuius contemplationem, Platonis auditor, eorum librorum author, qui sub Ægyptiæ sapientiæ titulo, circumferuntur; quem hoc semper nomine, quoniam proprium non habemus, nominabimus; nos adhortatur his verbis.

“Maiore tamen studio, in mundi eius qui cœlesti superior est, quam in ipsius cœlestis contemplationem incumbendum.”

Est autem incorporeum hoc lumen, quia simplicissimum est, et igni Empyreo simplicius. Quia ignis hic, et corpus est, et lucet, et calet. Lumen autem primum non aliud est quam lumen. Itaque ut simplicius, ita superius est Empyreo et excellentius. Cuius effectrix, sicuti et animatrix videtur anima Fontana; a qua animatur, simul cum igne, et æthere, et hyle. Quam affirmat idem Zoroaster opificem esse inferiorum: cum ait.

“Ὅτι ἐργάτις, ὅτι ἐκδότις ἐσί πυρός ζωηφόρου.

“Quoniam opifex, largitrixque est, ignis vitiferi.”

Per omnia scilicet inferiora fusi, quæ dum animat, calorem, lumenque vitamque eis largitur. Id autem facit potestate ei data a patre; ut ipsa sit ignis lucidus. Ait enim oraculo alio.

“Ὅτι ψυχῇ, πῦρ δηναμει πατρος οὔσα φαεινόν.

“Quoniam anima, ignis, potentia patris exiitens fulgidus.”

Qua potestate dum operatur anima, ait.

Μιγνυμένων δ' ὀχετῶν, πυρός αφθιτου ἔργα τελούσα.

“Mistis canalibus, ignis incorruptibilis opera efficiens.”

Omnia namque mundi corpora et supera, et infera, animæ Fontanæ opera sunt, partim sibi proxima, partim instrumentis aliis mediantibus operans. De quibus postea suo loco; Nunc propositum de incorporeo hoc primo lumine peragamus. Lumen hoc primum inquam, incorporeum est, et ideo imago paterni profundi, quod profundum, et ipsum incorporeum et supramundanum est. Necesse enim est, lumen hoc primum, incorporeum, et supramundanum, vel a proxima supramundana essentia provenisse, anima scilicet Fontana; vel a superiore aliqua per mediam animam. Supra autem animam Mens est secunda; ante secundam prima; ante primam pater. Qui quidem pater dicitur:

Πάντα ἐξετέλεσε πατήρ, καὶ νῶ παρέδοκε δευτερω.

“Omnia perfecit pater, et menti tradidit sæcundæ.”

Quæ paternum illud est profundum; et quam Platonis auditor vocat principem essentiam; eamque esse lucem infinitam. Sic enim scribit: Rursus igitur, ad institutum regressi dicamus, principem essentiam, quæ lux est infinita, nulla ex parte interite. Ideoque ab illa illustrari

perpetuo orbem eum, qui cœlesti est superior, et ab hoc cœlestem. Orbem nempe Empyreum, qui supra cœlum est. Addit mox eodem loco: Porro intelligibilem mundum lux primaria conservat, illeque cœlestem. Hic vero infimum, qui in sensum cadit. Inter quem, et ipsum intelligibilem, medius est. Itaque princeps essentia, ut Platonico modo loquamur, Archetypus atque Idealis mundus est, qui lux est infinita. Idearum lucibus omnium plenus, ideoque recte Paternum profundum, nuncupatus.

A quo inquit, illustratur orbis, qui cœlesti est superior, hoc est Empyreus. Lumen autem quod primum diximus, et imaginem paterni profundi, infinitæque, eius lucis, non cognitum ab hoc auditore, videtur fuisse. Qui alioqui divina Platonis præceptoris doctrina imbutus, infinitam illam lucem, per inferiorum gradus omnes lumen deduxit. Quam deductionem operæ precium est ascribere. Libro ergo 10 cap. 2 ita scribit. “Itaque inter essentias omnino primaria est ipsa mens. Quæ idcirco princeps dicitur. Quamquam eadem cum Dei verbo, atque cum eo, quod primæ formæ est subiectum. Eademque ut genus summum, omnes substantias illustres, absolutasque et puras sub se continet.”

Ipsum ergo Dei verbum, et Mens primaria, quam Zoroastres secundam nominavit, infinita est lux. A qua luce, incorporea, incorporeum illud primum lumen emicat, quod imago est paterni profundi. Huius ipsius Dei verbi, et mentis primariæ imago. Quod lumen ab ea luce productum funditur primo, per omnes substantias, veras, quas illustres appellat ideo, quia eo primo lumine illustrantur; et ab eo continentur.

Huic verbo, ac menti primariæ ex dogmate Zoroastri subordinat ipse intellectum secundum, primæ mentis quasi speciem, in quem, lumen illud, a prima luce, ait descendere. Inquit enim.

“Huic vero lumen inest, ab intellectus radice profectum, non aliter quam crystallo radius a Sole reflexus.”

Primo ergo loco a luce infinita, lumen, eius lucis imago emicans, substantias in ea contentas illustrat. Secundo vero intellectum secundum. Tertio ab hoc intellectu, lumen descendere ait debilius in animam ratiocinantem. Ait namque.

“Cuius lumen tenue est, et crepusculo matutino persimile. Quarto vero loco, amplius ex lumine animi ratiocinantis manat natura animi sentientis, in quo minus lumen est, quam in superiore. Ex huius vero lumine (quinto gradu) profluit natura animi in plantas cadentis. Quæ quoniam a luce pura, perfecta que longo intervallo seiuncta, crassior est relicta.” Itaque incorporei luminis, per hunc authorem a primaria, atque infinita luce emanati quinque sunt species. Lumen substantias in se contentas illustrans; lumen intellectus; lumen animæ ratiocinantis; lumen sentientis, lumen vegetantis. Atque hæc omnia vera esse, suis quæque locis demonstrabimus.

Quoniam vero Mens primaria, et Dei verbum, est lux infinita, non solum quinque hosce incorporei luminis gradus extra se producit ex dogmate Zoroastri superiore. (Scio et teneo tamen opera ad ex tua esse a tota trinitate, quemadmodum, et in sequentibus et intelligo, et teneo). Sed quinque etiam alios gradus luminis corporei, effusi in spacium primo infinitum, in Empyreum in Æthereum mundum, inque Hyleum universum, et in particularium ignium naturam. Quod iam antea est explicatum.

Quibus dogmatibus, omnium maxime admirandis, quoniam persimilia tradit Philo Iudæorum doctissimus, quæ huic nostræ philosophiæ nisi attexerentur, maximum admisisse piaculum nos putarem, ea inferamus. Dum itaque mundi creationem explicat, scribit in hæc verba.

Καὶ ἐπὶ πᾶσι ἔβδομον φωτός, ὁ πάλιν ἀσωματον καὶ νοητὸν ἡλίου παράδειγμα καὶ πάντων ὄσα φωσφορα ἄστρα κατὰ τὸν οὐρανὸν ἐμελλε συνίσταθαι.

“Et ad omnia septimum lucis. Quæ rursus incorporea, et intelligibilis, fuit Solis exemplar, et omnium quotcumque lucent astra per coelum erat, constituturus.” Addit:

Τὸ δε φῶς ὅτι ὑπερβαλλόντως καλόν, τοσοῦτον γὰρ τὸ νοητὸν τοῦ ὁρατοῦ λαμπρότερον τε καὶ αὐγοειδέσερον: ὅσπερ ὁ ἥλιος οἶμαι σκότους, καὶ ἡμέρα νυκτός, καὶ τῶν αἰθητικῶν κριτηρίων ὁ νοῦς, ὁ τῆς ὅλης ψυχῆς ἡγεμῶν, καὶ οφθαλμοὶ σώματος. τὸν δ' ἄορατον, καὶ νοητὸν λόγον, καὶ θεοῦ λόγον, εἰκόνα λέγει θεοῦ. καὶ ταυτῆς εἰκόνα τὸ νοητὸν φῶς ἐκεῖνο ὁ θεοῦ λόγου γέγονεν εἰκὼν, τοῦ δημιουργοῦ γησαντος τὴν γένεσιν αὐτοῦ. καὶ ἐστὶν ὑπερουράνιος ἀστὴρ πηγὴ τῶν αἰσθητῶν ἀστέρων. ἦν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ καλέσειεν ἂν τίς ἀναυγίαν. ἀφ' ἧστο ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ οἱ ἄλλοι πλάνητες τε καὶ ἀπλανεῖς ἀρύονται, καθ' ὅσον ἐκάστω δίηραμις τα πρεποντα φέγγη τῆς ἀμιγῶς, καὶ καθαρᾶς ἐκείνης ἀυγῆς ἀμαυρουμένης, ὃ ἀν ἄρξῃται τρέπεσθαι κατὰ τὴν ἕκ τοῦ νοητοῦ, πρὸς αἰθητον μεταβολὴν εἰλικρινές γὰρ οὐδεν τῶν ἐν αἰσθήσει.

“Lumen vero, quia supramodum pulcrum est. Tanto enim intelligibile lumen, visibili est, splendidius ac radiantius, quanto ut quidem puto, Sol tenebris, et dies nocte; et totius animæ dux mens, sensuum in dicatoriis, et oculi corpore. Invisibile autem et intelligibile divinum verbum, ac Dei verbum imaginem Dei appellat; et huius imaginis imaginem intelligibile illud lumen quod divini verbi factum est imago. Quod verbum opifex generationis eius fuit. Et est supercæleste sidus, fons sensibilibus siderum. Quam non procul a scopo appellaverit quispiam Panaugiam. A qua Sol, et Luna, et reliqui planetæ, et inerrantes, hauriunt quantum cuique virium est, congruentes sibi fulgores. In commisto illo, et puro radio, tunc obscorescente, cum cœperit per mutationem ab intelligibili, in sensibile verti. Sincerum namque nihil est eorum, quæ sub sensum cadunt.”

In quibus summi viri verbis, illa sunt notatu dignissima. Quod divinum verbum, et Dei verbum, vocat Dei imaginem; et huius verbi rursus imaginem lumen ipsum intelligibile. Cuius luminis opifex fuerit ipsum verbum. In hoc tantum differt Philo a Platonis Auditore. Quod hic ipsum verbum esse lucem infinitam dicat, Philo vero, verbi imaginem esse lumen.

Hoc tale lumen a luce verbi Dei emicans nomine vocat appositissimo Panaugiam; quasi omniluculentiam. Eo quod fons sit omnium lucium cœlestium, et inferioris mundi luminum, a cœlestibus effusorum. A quo nomine, nos qui de universitate tota lucium ac luminum disputamus, hisce libris Panaugiæ nomen dedimus.

Ante Philonem, et ante Platonem, eiusque auditorem, Hermes Trismegistus, videtur in eandem de his rebus sententiam philosophatus. Namque in Poemandro, ait.

Καὶ ὁρῶ θεᾶν ἀόριστον, φῶς δὲ πάντα γεγεννημένα, ἠδιδιοντε καὶ ἰλαρὸν.

“Et cerno spectaculum immensum, lumenque omnia facta, suave, et hilare.” et mox.

Ἐκ δὲ φωτός τις λογος ἅγιος ἐπέβη τῇ φύσει καὶ πῦρ ἄκρατον ἐξεπήδησεν ἕκ τῆς υγρᾶς φυσσεως ἄνω εἰς ὕψος.

“Ex lumine autem verbum quoddam sanctum incubuit naturæ: et ignis purissimus exiliit ex humida natura sursum in sublime.”

Quibus statim annectit:

Τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἔφη, ἐγὼ εἰμί νοῦς, ὁ σοὺς θεός, ὁ πρὸ φύσεως ὑγρᾶς τῆς ἕκ σκοτοῦ φανείσης. Ὅδ' ἕκ νοός φωτεινὸς λόγος φός θεοῦ.

“Lumen autem illud, inquit, Mens Deus tuus; qui ante naturam humidam, quæ ex tenebris apparuit. Verbum vero fulgens, quod ex mente, Dei Filius.”

Ex quibus omnibus, per totum fere concordibus, concludamus, lumina omnia inferioris mundi, esse a cœlesti luce. Hanc esse, ex Zoroastri sententia, ab Empyreo, ex Philone a Panaugia.

Lib. 4.
cap. 3.

Hanc a Dei verbo. Hoc a luce prima Patris ex Hermete. Ex Platonis vero auditore, Lumen vegetantis animæ, est lumine sentientis. Lumen huius a lumine, ratiocinantis. Lumen huius a lumine Mentis, lumen vero mentis a luce infinita Mentis primariæ ac Dei Verbo. Adiciamus hisce Eusebii testimonium. Qui de Theologis, Zoroastri ut puro asseclis scribit:

“In quatuor igitur genera exquisitissimæ facultatis Theologi, non Theologiæ modum quendam, ut in superioribus, sed quasi subiectum ipsum partiuntur. In primis enim Deum Patrem atque regem locandum putant. Deinde aliorum Deorum multitudinem sequi contendunt. Tertio loco Dæmones. Quarto Heroas ponunt. Quos omnes lucem esse; et appellari autumant; præter malignos Dæmonas, qui tenebræ appellantur.”

FINIS NONI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PAUNAGIAE
LIBER DECIMUS
DE FONTE, AC PATRE LUMINUM.

Summe Deus Opt. Max. soli ne omnium hominum Aristoteli, mentem es largitus? Nemo ne aliorum hominum philosophari scivit, ipse solus scivit omnia? Viri hi, quos attulimus, Chaldæorum, Ægyptiorum, Hæbræorum, Græcorumque scientissimi, et humanæ totius sapientiæ capira, delirarunt ne, dum de luce, lumineque sunt locuti, et corporeo, et intelligibili? Pronunciarunt hi, pronunciavit ille: neutri asserta sua, demonstrationibus probarunt. Dixerunt illi, ea quæ exposuimus. Dixit iste.

Calorem et lumen fieri atrito aere ab astrorum latione. Rem sane falsam, ac fatuam. Lumen etenim etiam in coelo visitur, ubi nullus aer. Astra noctu quoque lucent, nullum tamen lumen in aere faciunt. Hieme neque calorem aeri induunt, et quæ longissime ab aere absunt, quomodo aerem terunt? In cubiculo ad lucernæ lumen sæpe, et hæc ipsa scribimus, ubi nulla aeris atritio. Vel et hoc lucernæ nostræ lumen, a latione fit astrorum. Tam paucis verbis, tam magni Philosophi, tot falsitates, totque fatuitates? Deus bone, et in tanta habetur admiratione? Ipse quidem propositionis huius suæ nullam attulit, aut afferre potuit probationem, qua cognosceremus, aerem ab astris aeri, et lumen ob id produci. Illi vero Deo afflati sunt locuti. Nos vero eorum sententiam, aliquot probavimus rationibus, iisque ut remur non invalidis. Quos autem illi, Dei afflatu sint locuti, Græcorum summus ac vetustissimus Orpheus est attestatus, dum canit.

Αὐτὸν δ'οὐχ ὀρώω, περὶ γὰρ νέφος ἐσήρικται.
Λοιπὸν ἐμοί, σασιν δὲ δέκα πτυχαὶ ἀνθρωποισι.
Οὐ γὰρ κέν τις ἴδοι θνητῶν μερόπων κρανοντα.
Εἰ μὴ μουνογενῆς τις ἀπορρῶξ φυλοῦ ἄνωθεν.
Χαλδαίων, ἴδρις γὰρ ἔην ἄσροιο πορευτῆς.

“Ipsum non cerno, circa enim nubes firmata est.
Relicta mihi; stant vero decem involucra hominibus.
Neque enim quisquam vidit mortalium, regnatorem.
Nisi unigenitus quidam. Ortus tribu supera.
Chaldæorum, sciens enim erat astrei itineris”.

Quibus carminibus clare affirmat: nullum hominem illum vidisse umquam; præter unum Chaldæum, in cuius notitiam pervenit ex Astrologia. Quod quidem de Abramo affirmat Philo et sacra *Biblia* narrant, Deum Abramo fuisse locutum. Eadem dicunt, eum exisse de Hur Chaldæorum. Sed quoniam nihil scripsisse videtur Abramus, non putuit eius sapientia ad Græcos pervenire. Zoroaster vero Chaldæus, et ipse fuit, et Abramo contemporaneus, et Astrologiæ et Magiæ, hoc est sapientiæ primus repertor. Qui de rebus omnibus voluminum multa millia scripsisse fertur. Hunc ergo Orpheus designavit potius, quam illum. Sed quid vetat, utrumque uti viri sapientes inter se solent, conversationem habuisse? Et hunc ab illo multa de Deo didicisse? Quæ Deus Abramo revelaverat? Certum est, Proclum, Assyriorum, et Chaldæorum Theologiam, et oracula, quæ sæpe citat, asserere a Deo fuisse traditam. Atque inter alia, commentariis suis in *Timæum*, in hæc verba scripsit: Καὶ μὴν, καὶ ἡ τῶν Ἀσσυρίων θεολογία τὰ αὐτὰ παραδίδωσι θεόθεν ἐκφανθέντα.

“Et sane Assyriorum quoque Theologia eadem tradit, a Deo revelata.” Alio quoque.

Οὕτω δὴ καὶ ἡ θεοπαράδοτος θεολογία φησὶν.
“Hic sane etiam a Deo tradita Theologia inquit.”

Loco alio iterum:

Οὕτω δὴ, καὶ ὁ ἱερὸς λόγος, ὁ παρὰ χαλδαίων συνάπτει τοῖς Μηναίοις Καναχισμοῖς τὸν αἶρα, τῷ πυρὶ τὸν οὐρανὸν ἀπονέμων.

“Ita sane, sacer quoque sermo apud Chaldæos coniungit lunaribus sonis aerem, igni coelum tribuens.” Alio item loco.

Πρῶτον μὲν ἴστοσαν, ὅτι, καὶ Αἰγύπτιοι, πρὸ αὐτῶν τηρήσεσι χρησάμενοι, καὶ ἔτι πολλῶ ὠρότερον χαλδαῖοι, καὶ πρὸ τῶν τηρῆ σέων ὑπὸ θεῶν διδαχθέντες.

“Primo quidem sciant, quod Ægyptii quoque ante ipsos observationibus sunt usi, et multo ante Chaldæi, qui ante observationes, a Diis quoque sunt edocti.”

Loquitur autem Proclus semper de rebus iis quas superiore libro exposuimus. Deos autem intelligit, eas mentes, quas nos Christiani, cum ipsis Chaldæis, Angelos et Archangelos vocamus. Scribit item.

Τὶ οὖν φαίη τίς ἄν ἔκ τῶν τῆς ὑπερορίου θεοσοφίας ὠρμημένων, καὶ τὰ παντα διαιρουμένων, εἰς ἐμπύριον, Αἰθεριον, εἰς ὑλαῖον, καὶ μόνον τὸ εμφανὲς ὑλαῖον καλούτων, τὰ δ' ὑπερ τὸν κόσμον, σερεώματα.

“Quid autem quis dicat? Ex iis qui peregrina, divinaque sunt sapientia imbuti, et cuncta dividunt, in Empyreum, in Æthereum, in Hyleum. Et solum quod cernitur, hyleum vocant; ea vero, quæ supra mundum sunt, firmamenta.”

Nec vero solum refert Proclus illorum traditiones a Deo fuisse profectas, verum etiam se illis fidem præstare, profitetur.

Κατὰ δὴ τούτον τὸν λόγον, καὶ ὁ ἥλιος υπερκοσμιῶς ὄν, τὰς πηγὰς ἀφήσι τοῦ φωτός, καὶ ὁ γε μουσικώτατοι τῶν λόγων, καὶ τὴν ολοτήτα αὐτοῦ, τὴν ἔν τῶν υπερκοσμίῳις παραδεδωκασιν, ἐκεῖ γὰρ ὁ ἡλιακὸς κόσμος καὶ τὸ ὅλον φῶς, ὡς αἰτέ χαλδαίων φημαι λεγουσι, καὶ ἐγὼ πείθομαι.

“Secundum hunc sane sermonem, etiam sol supermundanus cum sit, fontes emittit luminis. Et mysteriosissimi etiam sermonum, universitatem eius in supramundanis tradiderunt. Ibi enim solaris mundum est, et universum lumen; sicuti Chaldæorum famæ afferunt, et ego sum persuasus.”

In quæ persuasione attestatur Psellus, cum Proclo, Plotinum quoque, Porphyrium et Iamblicum fuisse. Pletho vero addit, et Pythagoram, et Platonem. Nam Pythagoras, uti Malchus, qui Porphyrius est, in eius vita scribit, in Chaldæ cum Zabracō versatus est, et eorum dogmata ab eo hausit. Chaldæorum ergo dogmata, superius relata, pro traditis a Deo, habita sunt a viris ac Philosophis, omnium maximis. Sed et Hermetem Trismegistum D. Augustinus maxime admiratur, quo modo de Deo Patre, et Filio, et Spiritu Sancto sit in suo perfecto sermone clarissime locutus; statuitque illum eodem spiritu afflatum ea protulisse, quo afflata Sybilla de Christo multa prophetaverit. De Mose vero nemo dubitaverit, Dei spiritu plenum scripsisse ea quæ de mundi creatione scripsit. Quæ cum ita sint, quis virum viro conferendo, et singulos hosce et simul omnes, uni Aristoteli non præferat? Horumque a Deo revelatam de luce et lumine philosophiam, falsæ illi ac fatuæ Aristotelicæ non anteponat?

Ad rem ergo nostram revertamur, usque ad Dei verbum ac filium de lumine in lumen ascendendo, lumen iam protendimus ac lucem, et cum Hermete, Deum quoque patrem, lucem esse referebamus.

Zoroaster vero patri ignem quoque tribuit:

Οὐδ' ἔν ἔῃ δυνάμει νοερᾷ κλείσας ἴδιον πῦρ.

“Neque in sua potentia: mentali clausit proprium ignem.”

Cum autem a Patre Deo omnia sint producta, alio oraculo cecinit, ab igne esse producta:

Εἰσὶ πάντα πορὸς ἐνὸς ἐκγεγαῶτα.

“Sunt omnia igne ex uno genita.”

Hunc ignem paternum alibi vocavit lucem et lumen, cum canit:

Χρῆ σε σπέυδειν πρὸς τὸ φάος, καὶ πατρὸς ἀγῆας.

“Oportet te festinare ad lucem, et patris fulgorem.”

Alio loco, patris splendorem dixit:

Συνυφίσταται γὰρ τὰ φυσικὰ ἔργα.

Τῷ νοερῷ φέγγει τοῦ πατρός.

“Coexistunt namque naturalia opera.

Intellectuali splendori patris.”

Iterum vocavit patrem ignem primum:

Οὗ γὰρ εἰς ὕλην πῦρ επεκείνα τὸ πρῶτον.

Καὶ δυναμὶν κατακλείει ἐργοῖς, ἀλλὰ νόω.

“Non enim in materiam ignem illum primum.

Et vim, includit operibus, sed Menti.”

Non includit, inquit, suam vim ac primum suum ignem pater sine medio ullo in materiam, neque in eam immediate operatur. Sed includit proximæ a se genitæ menti. Cui vincata, a se prius perfecta tradidit.

Ait enim alio oraculo:

Πάντα γὰρ ἐξετέλεσε πατήρ, καὶ νῶ παρέδωκε.

Δευτέρῳ, ὃν πρῶτον κληρίζεται πᾶν γένος ἀνδρῶν.

“Cuncta enim perfecit pater, et menti tradidit.

Secundæ, quam primam vocat, omne genus hominum.”

Idem ergo Zoroastro est, etiam in patre, ignis primus, lux, lumen, et splendor, ignis inquam, quem alibi Ζωηφόριον vitiferum appellavit, vitam cunctis ferens, atque inferens. Hunc ignem Hermes, uti vidimus, φῶς, lucem vocavit. Moses autem ait, Deum dixisse, Fiat lux. Verbum scilicet Dei lucens. Cuius Mosis autoritas, non apud Hebræos solum antiquitus plurimum valuit, deinde apud Christi Ecclesiam Sacrosanctam, verum etiam apud Orpheum Græcorum sapientum primum, ac summum. Post enim Chaldæum illum ita canit:

Αὐτὸς ἐπουράνιος, καὶ ἐπὶ χθονὶ πάντα τελευτᾷ.

Ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων, ἅμα καὶ μέσον, ἢ δε τελευτην.

Ὡς λόγος ἀρχαίων, ὡς υλογενῆς δίεταξεν

Ἐκ θεοθεν γνωμησι λαβῶν, κατὰ διπλακα θεσσμὸν.

Ἀλλως οὐ θεμιθον δὲ λέγειν.

“Ipse supercælestis, et in terra cuncta perficit.

Principium ipse habens, simul, et medium, atque finem.

Ut sermo veterum est, ut materigenius disposuit.

A Deo mente accipiens in duplici tabula legem.”

Aliter non est fas dicere.

Non est ergo fas aliter dicere, ac docuerit Moses, qui duplici tabula legem θεόθεν a Deo accepit. At Moses docuit, se Deum vidisse in rubo ardenti, in ignea columna. Unde forte accepit Plato, suam luminis, uti ostendimus, columnam.

In libris autem Mosis Hebræorum sapientes, quos Cabalistas nominant, archanam quandam sapientiam viderunt. In qua Suprema Deitas, eorum lingua vocatur, Ensoph, quam dixere infinitatem; principium, medium, et finem; sicut et Orpheus. Appellarunt etiam, Lucem Adonai. Quæ in remotissimo, suæ divinitatis recessu habitans, et in Abyssu fontani luminis, a suo fulgore non recedens simplicissima est unitas. Quæ cum vellet se de suo abyssu promere, et manifesta facere amicta lumine, decem assumpsit indumenta (δέκα πτυχᾶς, vocavit Orpheus) ut essent lumen, de lumine: et ea quæ in se erant, luce sua explicavit. Mundum scilicet produxit, quem vocaverunt Micantem. Qui *Panugia* illa Philonis dici potest. Ergo et Mosis, et Hebræorum ab eo profectorum, archana sapientia, Deum summum, Lucem vocat, et abyssum fontani luminis, quæ forte paterna profunditas Chaldæorum est. Quæ de se mundum Micantem fulgentamque promit, Archetypum scilicet illud Dei Verbum.

Apollo quoque Delphicus, quisquis is fuerit vel malus Dæmon, vel bonus loci

Genius, sive Angelus, ut ipse se nominat. Deum in igne habitare est contestatus, Lactantius namque responsum quoddam eius affert, in hæc verba.

Αυτοφυής, ἀδίδακτος, ἀμήτωρ, ἀσυφέλικτος

Ουνομα, μη δέ λόγῳ χωρουμενον, ἐν πυρὶ ναίων.

Ταυτί θεός. μικρὰ δὲ θεοῦ μερὶς ἄγγελοι ἡμεῖς.

“Per se natus, non doctus, sine matre, immotus.

Nomen, neque in sermonem cadens, in igne habitans.

Hic Deus est. Parva vero Dei portio Angeli nos.”

Multa quoque in hanc sententiam possent ex sacris *Bibliis* adduci, sed illus sufficiat Danielis: “Aspiciebam donec Throni positi sunt, et antiquus dierum sedit. Vestimentam eius candidum veluti nix, et capilli capitis eius, quasi lana munda. Thronus eius flamma ignis. Rotæ eius ignis accensus, Fluvius igneus, rapidusque egrediebatur a facie eius.”

Huic, illud consonat:

“Lucem habitat inaccessibilem.”

Et illud Divi Petri in *Epistola*.

“Qui de tenebris vocavit in admirabile lumen suum.” Et Iacobi illud.

“Omne datum optimum et omne donum perfectum de sursum est, descendens a patre luminum.” De quo Ioannes.

“Quoniam Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ; sicuti et ipse est in luce.”

Rursus in *Evangelio*.

“In ipso vita erat, et vita erat lux hominum.”

Iterum quoque:

“Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine.” Et addit.

“Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem.”

In *Apocalipsi* quoque multa sunt in hanc sententiam, rerum lucidarum, flammæ ignis, candelabra, aureæ Zonæ, capilli candidi, et stellæ et facies eius sicut Sol lucebat.

Chorus quoque Apostolorum universus in Symbolo, de Christo cecinit:

Deum de Deo, lumen de lumine. Divorum ergo hominum veterum, et Deo afflatorum; et Christi etiam ipsius verbi Dei, ac filii testimoniis quando dixit.

“Ergo sum Vita, Veritas, et Lux.” et

“Ego sum Lux mundi”, et eorum qui cum eo, convixerunt, et Sacrosanctæ Ecclesiæ dogmatibus, quibus impie, Aristotelica fatuitas de lumine præferatur; et Pater Deus, et Filius, et Spiritus Sanctus ignes, et luces, et lumina sunt. Non qualia oculis conspiciamus. Sed qualia, divinitus revelata, mente percipimus. Ad quos, ut ad purissima rerum omnium principia, eorum lumine, nobis prælucente, via ac scala luminum, ac lucium ascendimus. A lumine scilicet hylæi mundi, ad lumen, lucisque æthereas: ab æthereis, ad Empyreum scandentes, ab Empyreum ad φάος, ad *Panaugiam*, ad supermundanum Solem, ad lucem, verbi ac filii, et ad lucem patris infinitam. A lumine quoque incorporeo animi vegetantis, ad lumen animi sentientis. Ab hoc ad lumen animi ratiocinantis. Ab hoc itidem ad lumen primariæ essentiæ. Et ab hoc denique ad lucem, ac lumen, patris luminum, ac primarium lucis fontem, atque abyssum. Apud quem deinceps, aliquandiu philosophando immoremur, in eoque et consistamus, et confidamus.

ἡ γὰρ πυριθαλπῆς ἔννοια θεόθεν φάος ἔξει.

Calens enim igne mens, a Deo lumen habebit.

FINIS DECIMI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIÆ.
DE RERUM PRINCIPIIS
PRIMIS.
Libri Octo.

Ad Illustr. et Rever. Vincentium Laurum
S. R. E. Card. Montisregalis Eruditiss.
Omnem sensum exuperat.
Ferrariæ,
Ex Typographia Benedicti Mammarelli MDXCI
Superiorum permissu.

ILLUSTR.^{MO} AC REVER.^{MO}

VINCENTIO LAURO

MONTISREGALIS

CARDINALIS S. R. E.

ERUDITISS.

Cum primas paginas, huius nostræ novæ philosophia legisses, petisti ab Alexandro Burgio, Modianæ persule, viro eruditissimo, et nostro, inter primos amico, ut tuo nomine a me postularer, ut universum hoc opus ad te transmitterem. Petitio hæc tua, visa est significationem dare, non male, de nostris his laboribus, te mente concepisse. Hoc vero conceptu tuo, concepi et ego, felices hosce labores meos futuros, quando vir, quotquot orbis caput Roma, quot quot orbis totus haberet doctissimus, eos dignaretur et cuperet. Quis enim virorum, etiam in omni doctrinarum genere selectissimorum, tibi, non dico præferatur, sed conferatur? Itaque maximam animo meo spem concepi, si tibi tali, ac tanta dignitate viro, index ille primus tantum placuisset, fore ut et cætera tibi, et cæteris sapientiæ deditis hominibus, aut placerent prorsus, aut prorsus non displicerent, itaque hoc tam prospero auspicio, cum opus vix imprimi cæpisset, quæ indies excudebantur, ad te per singularum hebdomadarum tabellarios, mittere cæpi lætus. Et in eo ad te mittendi officio debito, ad hanc usque diem perseveravi. Quod tibi, frequentibus tuis litteris gratissimum esse significasti. Mihi vero, quid unquam, aut gloriosius aut fortunatius poterat contingere, quam scripta mea, a te summo et nostræ, et præteritarum ætatum Philosopho, ac summo Theologo, summaque rerum omnium summarum eruditione, non solum ornatissime sed etiam præstantissime in tanta haberi existimatione, ut ea, et sponte peteres, et habita legeres, et lecta laudares, et mihi gratias etiam referes. Hoc unum Card. Sapientiss. tranquillitatem animo meo, et parare debet, et iam paravit, et parat, contra obtreptatorum morsus. Sunt enim sciorum, et repressorum plena omnia, qui non nisi suas quisquilias, qui non nisi Aristotelica, amant, laudant, efferunt. Efferunt autem ignari, et philosophiæ multam falsitatem, et impietatis, magna copia venenum. Iam diu enim, in orbe nostro, in publicis omnibus gymnasiis, desiit, libere, ac per philosophandi ratio, quæ tanta olim apud Chaldæos, apud Magos, apud Brachmanas, apud Aethiopus, apud Lybios, apud Aegyptios, apud Hebræos, apud Phoenicas, apud Phrygas, apud Thracas, apud Grecos, apud Gallos, apud etiam Romanos, in Platonicis denique scholis, ingenti fama, et gloria floruit. Ab Aven Rois autem seculo, qui circa MC scripsit annum, ad hanc usque ætatem, nescio quo malo fato, totius Europæ ingenia, Soli uni Aristoteli, se se alligarent, ut apud eum in compedibus, altercando tantum, sedere, et ætatem malint consumere, quam libere per orbem, per naturæ miracula, contemplando vagare; quam naturæ authorem Deum cognoscere, et in eius contemplatione, et amore, et veneratione, et adoratione versari. Hæc nobis ingeneravit unius Arabis, tum ignorantia, tum arrogantia, tum etiam ignavia nostra, ut eo, quem nobis liberum Deus donavit intellectum, neque sciamus, neque audeamus, neque velimus uti. Quam autem perperam, quanto damno, quanta pernicie nostra, id a nobis fiat, facillime, et agnoscat, et agnoscat is, qui ex eo ergastulo, mente a vinculis soluta, libros Panarchiæ nostræ, omnes quidem, sed precipue priores octo, quos tibi sacri Senatus Senatori optimo, ac sapientissimo dedicamus accurate perlegat. In quibus, illud quoque intelliges, quam possint humana ingenia, etiam aliter, quam apud solum Aristotelem philosophari, et melioribus uti demonstrationibus, et contemplando sublimius, quam ille fecerit, attolli. Hosce igitur octo, non metaphysicos, quo nomine Peripatus, non satis Græco, non satis rei accommodato, non satis preceptoris sententiam explicante, quosdam eius libros appellavit. Sed qui de principio uno, quærendo, inveniando, stabiliendoque, sunt nobis instituti. Quos omnium philosophorum tibi, et sapientia, et

*dignitate, et authoritate eminentissimo, donamus, et sacramus. Eos igitur et me, eorum
authorem, tua benignitate, in tuam clientelam recipe. Et nos tuere, et protegi. Hac enim tua,
tibi innata beneficantia philosophantium studia, maximo affeceris beneficio. Vale, Ferrariæ.*

Tibi addictiss.

Franciscus Patricius

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER PRIMUS
IN UNIVERSITATE, AN SIT ALIQUID PRIMUM.

Rationum lumine, et Dei ipsius numine, nos ducente, ad patrem luminum ascendimus. Sed pater luminum is, an rerum aliarum etiam sit pater, nondum factum est manifestum. Itaque rem hanc Philosophice, aggrediamur, et persequamur. Anaxagoras sane, dormientibus reliquis de Ionia philosophis, et materias tantum volutantibus, primus omnium, mentem quandam primam vidit, materiis cunctis præidentem. Sed ea quid virium in illas exerceret videre oblitus, obdormiit et ipse, et in materia quasdam alias, præceps est devolutus. Eius sententiam Aristoteles est secutus. Et quod ille pronunciavit tantum, rationibus probare est annexus. Esse nempe, mentem quandam inter entia primam. Sed quoniam ut ille nesciret, quid operis ei daret in res, eam in summo cœli vertice ociosam sedere iussit. Ut ibi uti bonum appeteretur, et ad se coelorum substantias motrices invitaret. De reliquis nihil ageret. Plato supra mentem hanc sese extulit, et in quoddam unum, quod et bonum appellat, rerum omnium originem, et conservationem, et reditum contulit. Tribus methodis ad id inveniendum, et comprobandum usus. Prima per negationes in Parmenide. Secunda per Solis analogiam in *Republica* Tertia in legibus, per motum. Aristoteles motum tantum sumpsit, in suo primo motore inveniendum, sed eum invertit, et pervertit, et de verissima methodo, fecit falsissimam. Quid enim falsius hoc fundamento? Omnia quæ moventur, ab alio moventur. Hac enim falsitate pro principio posita, quæ nam potuit esse consecutionum veritas? Per quas tamen, et motum cœli, et ipsum cœlum, et ipsum denique mundum, æterna esse deduxit. Quæ falsitas, non Aristotelem solum tenuit, sed uti verissima, et inter veras præcipua Theologis quibusdam, si Deo placet, etiam nostris, placuit, et ad demonstrandum Deum esse est retenta. Nos vero et via motus, sed veriore, et aliis utemur, ad vestigandum, non quidem primi coeli motorem primum (qui tamen in via nobis occurret) sed primum statorem; et primum rerum omnium constitutorem. In eam ergo ingrediamur, et dicamus.

Entium, necesse est, alia esse in motu, alia esse immota. Eorum quæ in motu sunt, necesse est, vel ab alio moveri, vel a se ipsis. Hæc Græci ἀτοκίνητα, se moventia, illa ἐτεροκίνητα, alimota, ut ita dicam, nominaverunt. Hæc plenior, et verior est distinctio. In tria partita membra, alimobilium, se moventium, et immobilium. Secundum quæ, tria substantiarum genera necesse est, in universitate reperiri. Corporum nimirum, quæ semper sunt alimobilia. Nam et si, quid movere, aut agere videantur, viribus incorporeis, quæ in eis latent, agunt. Quæ vero immobilia sunt, contraria ratione, incorporea esse est necesse. Media quæ se moventia appellamus, necesse quoque est, in universitate esse, ne ad extrema saltus fiat per vacuum. Et utriusque sint participia. Quæ nimirum, et stent, et moveantur. Et dum stant, et moventur, et se moveant, et alia; et moveantalia et stare faciant. Hæc divisio firma esto. Sed illa ἐτεροκίνητα, alimobilia, si moveri debent aliquo egent, quod illa moveat. At hoc, quidnam est? Non id quod tantum est alimobile. Nam moveret quoque. Neque id, quod est immotum. Oporteret enim ipsum moveri prius, ut illud moveret. At immotum sui natura est. Igitur, si τὸ ἐτεροκίνητον alimobile, ab alio moveri debet, non ab alio movebitur, quam a se movente, et a se moto. Hoc enim solum de propositis relinquatur: quod ἀτοκίνητον est appellatum. Hoc autem corpus esse nequit. Moveretur enim tantum; non etiam, moveret. Necesse ergo est, hoc movens sui natura extra corpus esse, et per se esse, et ex se stare. Et in se ipso substare. Et se movere primo; alia movere secundo. Hunc motum motorem, nos cum Platone, et Platonice, incassum Peripato reclamante, Animas vocamus. Quæ se ipsas quidem primo movent, et a se primo moventur. Secundo deinde opere, corporibus, quibus præsent, largiuntur, ut se movere videantur. Quis enim non videt, animalia per se moveri? Ab anima nimirum movetur animatum corpus. Cadaver idem factum,

non movetur. Anima ergo id corpus movet, ipsa se ipsam movet, ut illud moveat. Ait Peripatus. Puer a pomo, bruta a gramine moventur. Ergo ab alio moventur. Sic et elementa, sic et eorum partes, sic et coelum, a bono ut sine proposito cuique, motionescient suas. Quis hanc ferat philosophiam, quæ contra leges suas, de genere uno causæ efficientis, in aliud causæ finalis genus, tam facile in re tanta transeat, et tam grande æquivocum committat? Perstent in eodem causæ genere, quid necessario sequatur, animadvertent. Non movetur puer ad pomum; non brutum ad gramen, nisi eorum anima, in se desiderium, pomi, graminis prius excitet. Id nimium est evidens. Socrates enim, ad pomum non movetur, aut quis alius puero sapientior, aut gravior, quia anima eius, id pomi desiderium non excitavit. Anima ergo pueri, de se desiderium id, profert in se. Eo ipsa prius movetur. Et motu sui, corpus pueri secum movet. Motus hi omnes, ab efficiente eos anima sunt. Principium ergo horum motuum, non aliud quam anima est. Idem de elementorum, et de coeli motu, si movetur, erit dicendum, quatenus ipsa per se ipsa, uti corpora sunt, potestatem se se movendi nullam habent. De quibus suo loco amplius. Nunc tantum ostendendum, corpora omnia, non a se, sed ab alio moveri? Natura, vel Anima. Hanc autem principium esse corporalium motionum omnium. Quod ratio sensata ostendit. Corpora enim vel natura, vel vi moventur. Si natura, a natura, mota ab anima movetur. A qua anima, clarescet postea. Si vi moventur ab Anima itidem per corpus suum, corpus aliud unum plurave, vel impelluntur, vel trahuntur, vel vehuntur, vel proiiciuntur. Sive id per animata, sive per inanima fiat instrumenta, semper ab anima, motus eius principium pendet. Principium ergo motus corporei omnis, anima est procul dubio. Ab alio ergo corpora moventur omnia. Anima vero non ab alio, sed movetur a se ipsa. Se ipsam ergo movens prius, per se ipsam movet corpora. Natura vero, inter animam et corpora, media: motus principium est dicta. Si ab anima nascatur, et animæ sit aliquid, ut ostendetur, ab anima moveatur, et ipsa est necesse. Si vero corpora a Natura: Natura ab anima moventur, necesse quoque est, naturam corporibus esse priorem, et potentiozem. Animam vero, ut natura et corporibus esse, et anteriorem, et potentiozem. Supra naturam ergo est anima, natura est supra corpora. Et utraque est, suo gradu, corporibus et prior, et antiquior. Atque hinc sequitur necessario. Si cœli moventur, vela natura proxime, vel ab anima, natura mediante, eos moveri. Non autem ab intellectibus, aut intelligentiis. Est enim id etiam impossibile. Quia cœli corpora sunt trine dimensa, intellectus vero incorporei sunt omnino. Contrarii ergo sunt. Contraria autem inter se iungi nequeunt, nisi prius contemperentur. At quæ contemperatio in incorporeis, cum corporum sit propria. Ergo primus ille primi cœli motor, anima fuerit, et non intellectus. Et multo minus, est summus Deus. Quo superius nihil esse voluit Aristoteles. Et tamen sibi contradicens, quædam alia supra cœlum posuit, quæ vitam oprimam; et sufficientissimam agitent, non in tempore, sed in ævo. Quid ergo, prima illa, primi cœli motrix anima, Primum illud quod quærimus et rerum summus apex erit? In hunc modum contemplemur.

Animæ cœlestes, quæ lumen, et calorem circumferendo, mundum hunc ornatum reddunt, ratione ne aliqua utuntur? An sine ratione agunt? Si sine ratione, nihil pulchrum in rebus erit, nihil ordinatum. At et in cœlis pulchritudo ingens, et in terris. Et illic circuitus lucis ordinatissimus. Et in elementis temporum vicissitudines suos habent, et certos terminos. Ergo ratione agunt. Contrariorum enim effectuum, contraria sunt causæ, et eorundem eadem et similium similes. Si ratione illæ animæ agunt, rationem igitur habent. Et eam quidem non accidentariam quia non accedit, nec recedit; sed perennem. Ergo essentialem. At omnis ratio ab intellectu est. Intellectum ergo hæ animæ habent. Si hoc, vel a se ipsis, et essentialem habent, vel ab alia mente participatum. Si essentialem dicamus, necesse fuerit, talem, omnem animam esse. At sunt quædam animæ a mentes, aliæ irrationales. Ergo Mens in animabus, non est essentialis, sed participatione. Si hoc, ergo a superiore Mente alia, quæ suo esse, et essentialiter sit, Mens, et intellectus. Duplex ergo est intellectus, in anima participatus. Alius per se, ipsa met per se Mens, sive intellectus. Hæc enim duo nomina, rem unam nobis

significant. Et quia omnem motum ab anima, ut a proprio principio esse, est demonstratum, Mens hæc per se superior erit, ut anima, sic motu omni. Erit ergo immota. At quia Mens sui natura intelligit: qui vero intelligit, necesse est, ut prius vivat, superior, et anterior erit vita. Et quia omne quod vivit necesse est prius esse, anterior vita, erit ens, et essentia. Et quia ens, esse non potest, nisi sit unum, quod essentiam uniat, necessario, antequam ente, erit unum. Et quia unum esse non potest, nisi per unitatem, quam habet; unitas anterior erit, quam unum enti essentiale. Et quia omnis unitas per unum est, quod sit simpliciter unum, et unum tantum, et non aliud quam unum, hoc unum antequam est unitate. Igitur ante omnia quæ diximus, et supra omnia, hoc tale unum est, quod tantum unum est, et non aliud quam unum. Hoc autem unum, a se ipso non videtur factum. Fuisset enim, antequam fieret. Neque a non uno, sive a multitudine est factum, cuius ipsum est origo. Ita enim effectus anterior quam causa fuisset. Ergo antequam, et supra hoc unum, nihil est. Ergo hoc unum, primum est omnium, et antequam omnia, et supra omnia. Nimirum antequam unitates, antequam unum quod est in entibus, antequam entia, antequam vitas, supra Mentem; supra primum motorem illum, animam primi cœli motricem; supra naturam, supra corpora omnia, et si supra, etiam antequam. Ergo antequam omnia rerum genera. Ergo omnium entium primum, atque supremum. Ergo motus via, melior, et verior Aristotelica, supra primum suum motorem, et antequam eum, rerum gradus sex sunt adinventi Mens, Vita, Essentia. Unum essentiale, Unitas, Unum primum.

Sed et via alia idem moliamur, ut Aristotelicæ, et eorum qui eum in hac re sunt secuti doctrinæ falsitas appareat. Et rerum veritas magis elucescat.

Quæcumque sunt, vel ita unum sunt, ut nullam in se habeant multitudinem; vel ita sunt multitudo, ut in se nihil omnino habeant unum, vel et unum sunt, et multa simul, vel nec unum sunt, nec multa. Necessaria hæc est divisio. Singula eius membra contemblemur separatim.

Si neque unum sunt, nec multa; neque inter ea venient, quæ dicuntur esse. Ergo tria reliqua speculemur.

Ac primo ponamus singula entia ita esse multa (sicuti quidam veterum videntur voluisse) ut nihil in eis sit unum. Horum multorum, singulum vel aliquid est, vel nihil est. Si nihil est, neque multa esse potest. Si multa ergo est, aliquid est. At si hoc multum tantum est, infinities erit infinitum. Nam singulum, quod est multa tantum, et multa erit, et ex multis constitutum. Ex his multis quodvis, quia unum non est, erit multa. Ex secundis his multis unumquodque multa erit quoque. Atque ita per singula, semper multa in infinitum abibimus. Et ex his infinitis quodcumque summas, redibit in idipsum. Atque ita infinita hæc multitudo, infinities evadet infinita. Nam et horum quæque pars, erit talis. Et multitudo nullibi sistetur, sublata ab ea unius natura. Et sequetur, entium nullum vel esse, vel inveniri, vel cognosci posse. Et præterea cum singulum sit infinitum, eo infinito, aliud infinitum erit maius. Et quod minus est infinitum, respectu maioris infiniti, erit finitum. Atque ita, idem et finitum erit, et infinitum. Hæc autem omnia, impossibilium omnium sunt maxima. Secuta autem sunt ex eo, quod entia singula multa tantum, et sine ullo uno essent. Non est ergo id concedendum, entia singula, esse multa, sine ulla in se unitate.

Et contra, si singula entia, unum tantum sunt, (quod itidem veterum quidam docuere) absurda alia sequentur non minora. Nam si singula unum tantum sunt, nullum in rebus erit totum: nullæ totius erunt partes. Totum enim omne, pluribus una, constat partibus. Et partes cuiuscumque totius, non una sunt, sed multæ. Neque ullum ens erit, quod principium habeat, et medium, et finem. Nam si quid hæc habeat, partibile in ea est. Quod autem vel partiri potest, vel partitur, in multa non una, partitionem suscipit. Si hæc ergo in natura sunt rerum, ut vere, sunt, entia non erunt unum tantum sine multitudine ulla. Ergo cum singulum entium, neque multa sine ullo uno esse possit; neque singulum, unum tantum esse queat; necesse est, entia singula, et unum esse, et multa. Quæ erat reliqua divisionis necessariæ pars. Sed si ita concludamus, necesse iterum est, unum id quod in singulis est, aut particeps esse multitudinis;

aut multitudinem participem esse illius unius; aut utrumque utriusque aut neutrum neutrius. Si neutrum neutrius, eadem quæ prius, sequentur impossibilia. Ergo necesse est, vel unum esse particeps multitudinis; vel multitudinem esse unius participem vel utrumque utriusque. At quid prohibet hoc esse? Quod si sit, necesse iterum est, esse naturam quandam tertiam, quæ neque unum sit, neque multa. Nam mistis inter se utrisque, causam huius misionis præexistere aliam, est necesse. Quæ et uni multitudinem coniungat, et multitudini unum. Omne enim mistum, aut contemperatum, misionis, et contemperationis causam præhabet, si casu non est facta. Est enim hæc generatio nova quædam. Generatio autem omnis est a genitrice causa. Sed in misione hac, neque id unum quod eam ingreditur multitudinis internæ causa est; neque multitudo causa est eius unius. Itaque necesse est, tertium quid esse, ante ipsam misionem, et ante mista, quod eam misionem utriusque efficiat. Nam cum mista inter se veluti sint opposita: neque alterum appetit alterum. Neque per se in misionem cœunt. Ergo alio ingent, quod ea commisceat. At, quid hoc aliud erit? Si dicatur casus, veniet tempus aliquando, quo se se ab invicem separent. Et seorsum fiat unum, seorsum multitudo. Atque impossibilia illa priora redibunt omnia. Quid enim prohibet si olim casu in idem mistum coierunt, ut quandoque casu eodem separentur? At neque se ipsa in eam misionem coniecerunt. Quandoquidem neque unum multitudinis illius causa est; neque multitudo, unius. Causa ergo misionis huius, potentior, et prior, quæ nam fuerit? Sane, vel unum fuit, vel non unum. Si dicatur fuisse unum, eadem recurrent absurditates. Eædem quoque, si dicatur esse multitudo. Atque ita in infinitum abierit inquisitio. Sistendum ergo alicubi. Sed in quo nam sistetur? In eo ne uno, quod cum multitudine in singulis entibus est coniunctum? Et quod alterum est mistorum? Vel in alio uno, quod ab illo sit seiunctum? Et quod multitudini non sit iunctum? In hoc sane, quod unum sit tantummodo, et unum simpliciter; et aliud nil quam unum. Et hoc, esse misionis illius causam. Quæ mistio, cum in omnibus, et singulis sit entibus, et per eam sint entia omnia: Unum hoc superius, et ab ea separatum, et simplex, misionis eius est causa. Si misionis, essentiæ quoque singulorum entium esse causam, necessario est dicendum. Et si singulorum, etiam omnium. Unum ergo, quod unum tantum est, et non est non unum, entium, et rerum omnium, et totius universitatis est causa. Hoc autem unum non est corpus, quod sui natura, et unum est, et multa. Non natura, quæ circa corpora dividitur, et cum eis, et unum, et multa est. Non anima, quia in se ipsa habet multitudinem. Non intellectus, qui itidem multitudinem patitur, quia et intellectus, et intellectio est simul, et intelligibile. Non viva est, quia motio interna quædam est, et in essentia. Non ens, quia, et unum, est et ens est. Non unitas, quia multæ sunt entium unitates: tot nimirum, quot et entia. Ergo unum hoc, quod tantum unum est, et non etiam aliud, primum inter entia omnia est. Igitur diversa hac, a motu methodo; et via a motu alia veriore, quam fuit Aristotelica; in entibus esse aliquid primum comperimus. Et hoc primum, non corpus, non naturam, non animam, non intellectum, non vitam, non essentiam, non unum in essentia, non unitatem esse, certissimis advenimus rationibus. Et hoc primum unum tantum, et non aliud esse quam unum, certo nunc scimus. Quod, quia non aliud, quam unum est, ab aliis omnibus est segregatum: neque aliis ullis, vel connumeratur, vel commiscetur.

FINIS PRIMI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER SECUNDUS
AN SIT RERUM, ALIQUOD, PRINCIPIUM.

Verum, unum hoc, quod primum omnium esse invenimus; quod ante res omnes, supraque res omnes a rebus omnibus est separatum, quid nam est? Aut quid nam agit. Hoc prius, peragamus. Ex eo forte, illud quoque innotescet. Quid nam ergo, unum hoc, magno labore, et perquisitum, et inventum, agit? Vel enim agit aliquid, vel agit nihil. Si nihil agit, id fit, vel quia agere non potest; vel quia nescit agere: vel quia agere non vult. Si dicatur agere, non posse, id accidit, vel quia impotens, vel quia impediatur. Si impotens est, viribus caret. Quod his caret, neque est omnino. Omne enim quod est, vires habet aliquas. Si impeditur, debilius est, impediante. At hoc impediens vel superius ipso est, vel ei est æquale, vel est inferius. Si superius est uno, unum iam non erit primum. Atque ita, omnis nobis peribit, ante actus labor, et rationes, quæ creditæ sunt necessariae, futes evadent omnes. Vel hæc certe, sua stant firmitate, et vere, nihil est superius, aut prius uno. Si vero æquale esse dicatur, hoc impediens, iam neque ita, unum erit primum. Cur enim unum, potius primum sit, quam quod est ei, æquale. Aut cur non utrumque æque erit primum? Si hoc, non unum, sed duo erunt prima. At unum esse primum iam est demonstratum. Ergo nihil ei erit, æque primum. Est ergo eo inferius, quod ipsum agere impedit. At quo modo, inferius magis polleat superiore? Hoc contra rerum est naturam. Si vero agere nesciat: iam peius est entibus omnibus, etiam infimis inanimatis. Quæ, saltem naturæ scientia, ducuntur ad suum opus peragendum. Sin autem agere non vult, id fit, vel quia dedignatur, et est arrogans; vel quia ei non expedit, quoniam fieret in agendo debile, vel quia ocio frui mallit, et est iners. Quæ omnia ingentem in eo arguunt imperfectionem. Et præter id, iam non amplius unum est, sed est hæc alia quoque. Atque ita concluditur. Si unum nihil agit, nihil ei cum rebus esse; nihil rebus cum eo. Et labor noster, in eo inquirendo, frustra est exantlatus. Si vero agit aliquid, quid nam agit? Necessè est, ipsum, vel unum quippiam agere, vel plura. Si plura, ea vel pauca, vel pleraque, vel omnia. Si dicamus unum tantum aliquid agere: et non etiam plura; id iam vel quia nequeat, ei accidit; vel quia nesciat, vel quia nolit. Atque ideo priora illa redibunt omnia. Si vero plura agat, et ea pauca, ita quoque redeunt priora, si pleraque tantum, et non omnia, itidem redibunt illa. Si vero omnia agat, certe, et pleraque, et pauca, et plura, et unum quoque aget. Securius ergo, ut tot absurda fugiantur, et fugentur, ipsum, omnia agere, est fatendum.

At quæ nam omnia? Hæc ne quæ interris, vel et quæ in aquis, et quæ in aere fiunt? Nam si quæ in terris solum, et non et hæc alia, redibunt priora omnia. An vero, et cœlestia agit? Nam si non et hæc, redibunt illa omnia. Si et hæc, an et supercœlestia? Mentalia illa, vitalia, essentialia, unaliaque? Nam si non et hæc, redibunt illa omnia. Omnia ergo agit, rerum omnem, universitatem facit. Facit ne, aut fecit? Si facit, cur non, et fecit? Nam si non et hoc, redibunt illa omnia. Si vero fecit, cur non, et facit? Nam si non et hoc, redibunt illa omnia. Igitur, et omnia iam olim fecit, et in præsentia facit; et faciet in futurum. Nam si non et hoc, redibunt illa omnia.

Unum ergo, quod unum tantum esse comperimus, et non aliud quam unum, et primum: entium omnium; rerum universitatem cuncta et fecit, et facit, et est factum. At hoc dicere, ipsum unum, principium rerum esse, est dicere et fuisse principium ab initio, et futurum esse.

Bone Deus. Quo nos rationes detulere? Et quidem necessaria.

At est ne revera, aliquod rerum principium? Vel res ipsæ per se, et fuere antea, et nunc sunt, et futuræ sunt etiam postea? Hoc videtur in primis esse quærendum: et exactissime

perquirendum; ne in tanta rerum varietate, in tanta pulchritudine, in tanta luce, oculos habeamus, et cæci tamen ambulemus. Hoc ergo Inquisitionis tantæ, initium esto.

Rerum universitatis, vel fuit aliquod principium, vel fuit nullum. Si nullum dicamus fuisse rerum principium, falsum puerit, quod inter initia, universæ huius nostræ quam condimus philosophiæ, audenter satis pronuntiavimus. A principio esse omnia. Atque ita, ictu uno, universus noster corruebat labor. Id ne fiat, philosophando, ita succurramus.

Principium absolute, id esse dicimus, ante quod nihil est, in quo, et a quo, et post quod omnia sunt; tum in rerum universitate tota: tum in universitatis singulis generibus iterum.

Tale principium universitatis, vel fuit aliquod, vel fuit nullum. Si dicatur fuisse nullum, neque primum in ea erit ullum. Si nullum fuit primum, neque fuerit secundum, neque tertium, neque aliud deinceps. Vel forte primum, et principium, non sunt idem. Hoc ergo prius quærendum, an hæc duo idem sint omnino? An vero sint inter se diversa? An vero etiam, et diversa sint, et idem? Idem sane, quo primum alia tantum antecedit. Principium, et antecedit, et efficit. Atque ita, Primum, ordinem solum respicit. Principium, et ordinem, et efficientiam. Ergo sub principii nomine, et antecedentiam, quæ primi est, et efficientiam, quæ principii est propria, comprehendamus in disputando.

His ita propositis, et expositis, iterum quæramus.

In rebus, principium ne aliquod fuerit, a quo res ipsæ primo, atque ordine sint effectæ? An vero tale principium fuit nullum? Et res omnes, ex se, et per se ipsas, ab initio constiterunt, et adhuc constant? Si dicatur rerum universitas, ex se, et per se ab initio constituisse, principium sane habuit nullum. Necessaria enim hæc est divisio. Res omnes vel a se sunt, vel ab alio. Necessaria et hæc inde ducta argumentatio. Sed res a se fuere, et a se sunt, ergo neque fuere, neque sunt ab alio. Ergo omni principio, et carere, et carent. Hoc ergo disquirendum. An revera, res et entia omnia a se fuere, et nullo alio, ut essent, eguere?

Res et entia, necessario, aut finita sunt, aut infinita. Cum finitum dico, et essentia, et viribus, et actionibus finitum esse intelligo. Itidem et infinitum, et essentia, et viribus, et actionibus esse infinitum. Locum enim non habuerit horum trium comitio, si dicatur, res essentia finitas esse, viribus vero infinitas: aut finitas viribus actionibus esse infinitas. Neque aliter. Res essentiæ esse infinitas, viribus, et actionibus esse finitas. Neque viribus infinitas, actionibus esse finitas. Ex priore illo membro, Aristotelica illa mundi corrumpit æternitas. Quæ corpus finitum cœli, viribus natura sua finitis, actione motus, facit infinitam, sed nos ad rem nostram. Res et entia necessario, vel et essentia, et viribus, et actione sunt finita, vel his tribus omnibus sunt infinita. Si infinita dicantur, et res singulæ, et mundi corpus universum, infinita erunt. Et totum ex infinitis partibus, singulis, erit infinitum. Quod utrumque Aristoteles idem profligavit, et rationes nostræ antecedente libro profligarunt id ipsum, et ratio alia etiam nunc profligat. Sequeretur namque partem aliam, pars alia, ut est maior, essentiam infinitiorem, maius cœlum, quam terra, esse quoque infinitius; et mundus, qui est totum partibus singulis, quæ infinitæ supponuntur, quia sit maior, esset quoque vel infinitior, vel singulis partibus æqualis, et musca æqualis esset mundo, quia et ipsa est infinita. At hoc ridiculum. Illud absurdum, quia infinitum, non est alio infinito maius. Et præter has absurditates hæc aliæ consequerentur, quod totum esset partibus suis singulis æquale, et quod totum parte una non esset maius. Namque si singulæ infinitæ sunt, infinito autem nihil maius: omnes et inter se, et cum suo toto erunt æquales. Quæ omnia impossibilia, sequentur ex ea positione, res omnes esse infinitas. Res ergo non sunt infinitæ. Sunt igitur finitæ. Si finitæ, et essentia, et viribus, et actionibus sunt finitæ. At nullum ens finitum, a se ipso est, aut a se esse potest. Ratio id probat validissima. Actio enim omnis a viribus venit: Vires ab essentia, hæc omnes finitæ, si ergo res a se essent, per propriam essent actionem, ergo actionem prius haberent, quam essentiam, et essent prius, quam essentiam ac quirerent. Quod contra rerum ordinem est. Et virium, et actionum, essentia ipsa est principium, et fons. Ergo neque vires,

neque actiones ullæ a se sunt, sed ab essentia, et a principio quæque proprio, eoque finito. At essentiæ rerum, cum finitæ sint omnes: a se ne ipsis potuerunt esse? Non potuerunt. Eæ namque duplices sunt æternæ, et corruptibiles. De secundis hisce, nemo dubitat, ex se, et se non esse, sed ab aliis, et esse, et vivere, et pendere, et conservari, et etiam corrumpi. Priores, quæ æternæ putantur, elementa tota sunt: cœlestes orbis, cœlestia sidera, mundus universus. Hæc an a se sint: an et hæc ab alio, ita perquirere pergamus. Si horum partes corruptibiles sint; totum ne quoque facient corruptibile? Elementorum equidem partes omnes, separatim sunt corruptibiles. Quod nemo negat, et inductio probat. Ergo elementa per partes singulas sunt corruptibilia. Ergo et tota per omnes partes corruptioni sunt subiecta. Idque sui natura. Ergo sui natura elementa non sunt æterna. Si æterna sui natura non sunt; neque etiam a se sunt. Ergo sunt ab alio. Ergo a principio. At elementa, mundi partes sunt, inter principales, et sunt corruptibilia, cur ergo non et mundum in corruptionem secum trahent, si quando in corruptionem ipsa ruant? Nam sine elementis, mundus, quo modo amplius erit mundus? Aut quo modo, magna parte perdita imperfectus factus, perfectus amplius erit? Quæ conditio ei tribuitur propriissima. Si dicatur, elementa non iri corrupta, atque ideo neque mundum iri corruptum: id sane præter naturam est, ac violentum. Violentum autem, nullum perpetuum. Natura enim sua corruptioni sunt obnoxia. Atque tantumdem est, dicere, elementa sunt natura suam corruptibilia, non tamen corrumpentur: ac si dicamus. Ignis natura sua est calidus, numquam tamen est, aut fuit, aut erit, calidus. Aqua natura sua humida est, numquam tamen hume facit. Ergo si elementa corruptum, non eunt, id non suæ naturæ, sed potentioris causæ est munus; principis illius a qua pendent, et a qua fuerunt. Igitur et mundus, si corruptibili haud parva eius parte, corruptioni ipse non datur, id non suæ naturæ, sed muneri principis, a quo est, et fuit, et a quo pendet, est tribuendum. Ergo per se corruptibilis mundus, a se non est; a se non fuit; a se non erit. Si totus a se non est, quomodo cœli, quæ partes eius sunt a se fuere? Si neque totus, neque partes a se sunt, igitur, sunt ab alio, igitur a principio. Si quis dicat, cœli æterne durant, astra æterne lucent, ergo a se sunt. Id urgeamus. Si partes cœli, astra, nascuntur, et intereunt, æterna sui natura nequaquam sunt. At intereunt, et nascuntur (quod experientia pluries ostendit, et nos suo demonstrabimus loco) et cœli partes sunt. Ergo et totum, cum partibus, interitui est obnoxium. Et si æterno durat: id alterius est munus: non naturæ suæ. Ratio alia. Cœli et astra, corpora sunt, essentia, et mole finita, viribusque finitis; actionibus quoque finitis necessario erunt. Ergo æternitatem, quæ infinita est, a se non habebunt. Si non a se, ergo ab alio. Si ab alio, actionem motus æternam habent, ab alio quoque vires habebunt æternas. Si et vires ab alio, etiam essentiam ab alio æternam habent. Igitur, et essentiam, et vires et actiones, si æternæ erunt, ab alio habebunt. Ergo et essentiam simpliciter et reliqua simpliciter habebunt ab alio. Non enim æterna ab alio, a se vero simpliciter erunt. Sunt enim corpora. Corpora omnia sunt trine dimensa; trinum omne, tribus finitur, ergo corpora sunt finita, et essentiam finitam habent. Ergo et viribus et actionibus, sunt, et erunt finitis. Ergo non æternis, si non æternis, ergo corruptibilibus. Ergo non a se. Ergo ab alio. Ad hæc, Corpora sunt. Corpus sui natura nihil agit, ut est antecedente libro ostensum. Si nihil agunt, neque se ipsa agunt. Si se ipsa non agunt neque se ipsa egerunt. Et ad hæc, si se ipsa egissent, fuissent ante quam essent. Ergo non a se fuere. Ergo ab alio fuere. Si ab alio, ergo a principio. Ergo principium aliquod rerum fuit, corporearum; et corporum universitatis. Quod caput erat, alterius partis nostram quæstionis.

Hoc ipsum, quoniam maxime referat ad hanc philosophiæ nostræ partem stabiliendam, quæ reliquæ totius, est primum ac princeps fundamentum, alia item methodo confirmemus.

Rerum universitas substantiis constat, et accidentibus. Accidentia, neque a se sunt, neque per se stare, aut esse possunt. Substantiis enim opus habent, e quibus et nascuntur: et eis innitantur, in quibus, et sint, et stent, et eis accidunt, et accedant, et ab eis iterum recedant.

Accidentia ergo, in universo, et in universum omnia, tot numero, et tam illustria, e se esse non potuerunt: per se stare nequeunt.

At substantiæ quæ dicuntur duplices videntur a philosophis omnibus cognosci, et concedi. Corporeæ quas cernimus, et incorporeæ quas non cernimus. De corporeis primum.

Corpora ingentia, immensaque illa cœlestia molibus suis, e se esse, in se, et per se stare posse forte videantur. Quo enim alio, tantæ moles indigeant, cui innitantur? Aut a quo sustineantur? Elementa, putavit quispiam, et centro universi, circa quod sunt, egere, ut sint, et a cœlis ipsa circumdantibus contineri, et sustineri. Esto. Igitur, elementa a se non sunt, a se non pendent. Alienis viribus, et ope, egent, ut sint, centro scilicet, et cœlis.

At inter cœlos, qui minores sunt, a maioribus continentur, et sustinentur. Unum inter eos maximum, alios quidem continet, ac forte sustinet, ipsum ab alio maiore nullo continetur, nec sustinetur. Forte tamen ab inferioribus, et se minoribus, cœlis et elementis, usque ad centrum dispositis, sustinetur. Si id detur, non a se sustinebitur, neque per se stabit. Ergo neque a se est. Ergo neque a se fuit ab initio. Ergo ab alio fuit. Atque ita principium habuit, a quo est effectum.

Si hæc ita sint, et ut rationibus sunt probata, ita concedantur, iam omnis cessat principii quæstio, et inquisitio. Sed si contentionum studio non concedantur; e se ne ideo, cœlum primum fuit? Per se ne stat? Si per se stat, et e se fuit, non ab alio fuit, neque principium habuit. Si a se fuisse, ratio convincat, principium etiam nullum habuisse convicerit. In id ergo incumbamus. An e se fuerit, cognoscamus. Idque in primis confessu philosophantium omnium corpus esse statuamus. Corpus inquam non artificiale, non mathematicum, quæ cogitationis, quæ manuum nostrarum dicunt esse opera, sed corpus naturale. Hoc autem Physicorum probatissimi, longitudine, latitudine, profunditate, atque antitypia constare deffinierunt. Hæc vero qua tuor quo nam ordine, a natura disponuntur? Nullo alio, quam quo sunt a nobis recensita. Resistentia ergo hæc, et antitypia, ut corpus perficiat naturale, tribus illis, ut se præcedant opus habet. Illis ergo eget. Ergo antitypia non a se, non e se corpus naturale conficit. Sed nec profunditas in opus exit, nisi duo reliqua ante cedant? Et latitudo, longitudine opus habet, ut se præcedat, ergo longitudo sola, e se esse posse videatur, quia ab aliis non pendeat. At sola ipsa corpus naturale non constituit, et per se sola quantitas est. Quantitas vero accidens est. Accidens subiecto indiget. Ergo et longitudo e se non est: et ut corpus conficiat naturale, aliis tribus eget. Ergo harum quatuor rerum, nullæ, e se, aut a se, aut per se sunt. Ergo neque corpus ex eis constans, e se, aut a se, aut per se vel est, vel esse potest. Sed et alia idem probemus via.

Corpus naturale, vel totum est, vel non est totum. Si totum non est, pars totius aliqua est. Si pars est, toto suo eget, ut pars sit, ac etiam ut sit. Ergo corpus, qua pars est, non e se, aut a se, sed a toto est. Sin autem corpus totum sit; totum autem partibus constat, partibus ergo ut sit, indiget. Igitur e se, et a se non est. Aliter, Corpus naturale omne, sensibile est, sensibile omne, sensibus est subiectum; atque ita vel color, vel sonus, vel odor, vel sapor, vel tactilis qualitas est. Atque ita qualitas, seu quantitas sub sensibili communi, sensibile facit omne corpus naturale. At qualitas et quantitas accidentia sunt. Accidentia subiecto egent. Ergo corpus naturale, qua sensibile est, subiecto eget ut sensibile sit. Ergo a se non est sensibile. At subiectum hoc, forte per se fuerit, et a se. Si nudum maneat, corpus naturale non constituet. Quod si constituere debet, aliud acquirat est necesse, quod formam vocavere, cum qua iuncta subiecto, corpus naturale constituetur; subiectum ergo hoc, forma indiget ad corporis, constitutionem. Et forma itidem subiecto indiget, ut ex utrisque corpus conflatur. Ergo corpus tot rebus indigum, e se, et a se esse, nec potuit, nec potest. Si a se, neque sunt corpora neque constant per se, necessarium iam erit, ea ab alio esse, et ab alio pendere. Quæ res, cum tot rationibus verissima sit demonstrata, verissime concludetur, corpus omne ab alio, essentiam suam habere, sicuti et motum ab alio habere est antea probatum. Quod si id corporibus omnibus necessario evenit. Primum quoque cœlum, ut corpus naturale est, non e

se, non a se, non per se fuit, sed ab alio. De quo, singulæ supra rationes, necti eadem possunt methodo: idemque concludent. Ergo cœlum, essentiam suam, a se non habet. Si non essentiam neque vires, neque actiones a se habebit. Ergo hæc tria omnia ab alio. Quod et Aristoteles, non solum credit, sed etiam modo suo probare est conatus. Motorem quemdam illi assignans: a quo perpetuo motu moveretur. Motus autem hic eius actio est. Si ergo a motore actionem habet, vires quoque habet ab eodem. Si vires, etiam essentiam. Et quia motum cœli, dicit, inferiorum esse vitam. Vita vero actio est, et viribus agitur inferiora corpora, si per cœli motum vivunt, per eundem, et vivere poterunt, et esse; ergo inferiora, a cœlo sunt. Sed quoniam supra extimam primi cœli lationem, quædam, optimam, et sufficientissimam, agitant vitam; a quibus aliorum esse, et vivere, ipse pendere afirmat: ab eis, et cœlo, et elementis, et mistis omnibus suo testimonio, pendet et esse, et essentia, et vivere et vita. Ergo neque cœlum a se est, neque elementa, neque corpora alia ulla, ergo ab alio sunt corpora omnia. Ergo et mundus universus ab alio est. Igitur a principio. Ergo principium aliquod universitatis corporum fuit. Ergo et corporeorum. Sed principium corporum, eis proximum, naturam appellamus. Natura hæc ab anima est; anima a mente; mens a vita, vita ab ente; ens ab unitate, unitas ab uno, uti suis ostendetur locis. Hæc autem infra unum hoc primum, substantiæ sunt incorporeæ. Ergo neque corporeæ, neque incorporeæ substantiæ a se sunt, sed ab alio; nempe ab uno primo. Ergo fuisse, et esse universitatis rerum aliquod principium invenimus, et firmissimis rationibus confirmavimus. Id scilicet unum, quod anxia indagazione, antecedente libro, sumus assecuti.

FINIS SECUNDI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER TERTIUS
AN PLURA UNO, PRINCIPIA ESSE QUEANT.

Questioni huic occasionem veterum dedere multi. Nam præter materialia rerum principia, Chaos, Homœomerias, Atomos, ignes, aquas, aeres, infinita, materias informes, plura efficiencia principia, eaque varia posuerunt. Thales Deum, Pythagoras unum et duitatem. Parmenides unum, et ens. Empedocles, sphærum, Litem, Amicitiam. Democritus Mentem, et mundi animam. Anaxagoras Mentem. Stoici spiritum. Ignem Deum, et distinxisse videntur; et videri possunt non distinxisse. His fatum adiunxere, Epicurus casum addidit; quem Aristoteles non omnino respuit, sed priora alia, eaque multa posuit principia. Inferiorum horum præter materiam primam, formam, et privationem. Et tertium naturam. Quam quidem, non satis claro explicatu, universalem videtur deffinisce, Principium motus, et quietis, cœlestibus, et elementalibus communem; quam tamen dum explicat, ad particulares mistorum materiam, et formam videtur restrinxisse. His casum quoque adiungit. Supra has naturas, (nam universalem illam, nullibi vel ipse, vel sui declararunt) cœlestem motum efficiens principium generationum, et corruptionum inferiorum omnium esse statuit. Quem etiam, vitam eorum esse asseverat. Motuum vero cœlestium variorum, varia incorporea principia esse docet, tot scilicet numero, quot cœlorum sunt orbis. Quot autem ii sint, Astrologis relinquens inquirendum; ipse determinare non est ausus. Motores autem hosce orbium, αρχας principia quoque nominavit. Horum principem esse ait, eum qui primum movet orbem, primumque ideo appellavit motorem, quem et Deum, et intellectum nominat. Et quamvis hunc et primum, et supremum dicat esse principium; attamen alibi non sibi constans, supra extimam, uti diximus lationem, alia esse statuit, quæ tamen non nominat, vitam viventia beatam.

Θθεν και τοῖς ἄλλοις ἐξηρηται τοῖς μὲν ακριβεσερον, τοῖς δ'αμαυρότερον, τοτε εἶκαι, και τό ζῆν.

“Unde etiam aliis dependet, aliis clarius, aliis obscurius, ipsum esse, et ipsum vivere.”

Si ab his dependet, aliorum et esse, et vivere, cui dubium, hæc aliorum entium, et viventium esse principia. At de his non uti de uno, sed uti de pluribus toto eo loco est locutus. Itaque ex Aristotelis sententia prima principia, et plura sunt, et æqualia. Omnibus enim cadem tribuit attributa, in his verbis:

Διὸπερ οὐτ'ἐν τόπω τάκεῖ πέφυκεν, οὔτε χρονος αὐτὰ ποιεῖ γηράσκειν, οὐτ'εσὶν οὐδενός οὐδεμια μεταβολή, των ὑπὲρ τὴν ἐξωτάτω τεταγμένων φοράν, ἀλλ'ἀναλλόιωτα και ἀπαθῆ τὴν ἀρίσιν εχοντα ζωήν, και τὴν ἀνταρκες ἀτην διατελεῖ τὸν ἅπαν τα αἰῶνα.

“Quamobrem, neque in loco ea quæ ibi nata sunt, neque tempus ea facit senescere. Neque est ullius ulla mutatio eorum, quæ supra extimam ordinata sunt lationem; sed inalterata, et impassibilia optimam habentia vitam, et sufficientissimam degunt tota sempiternitate.”

Si ergo omnia quæ ibi sunt, æque, nec in loco sunt, nec senescunt, nec mutantur mutatio ne ulla, et sunt ordinata, et non alterantur, nec patiuntur, et vitam æque degunt optimam, et sufficientissimam, et tota æternitate omnia, quis non videt omnia esse æqualia? Quibus etiam annectit: αναγκαῖον εἶναι πᾶν τὸ πρωτον, και ἀκρότατον.

“Necessarium esse, omne primum, etiam supremum.” Omnia ergo hæc, et prima sunt; et suprema, et plura sunt, et non unum, et causæ aliis tum essendi, tum vivendi. Ergo et primo motori causæ sunt, et essendi, et vivendi. Ergo primus motor non est primum principium. Sed Aristoteli erat Deus. Ergo Deus eius sententia, nec principium est, nec primum, et est factus, et ab aliis pendet eius et essentia, et vita. Ergo primum cœlum a primo motore non movetur; motus enim vel vita est, vel vitæ effectus. Et primum cœlum ab illis primis factum est, et cœli reliqui omnes, et eorum motus, et substantiæ illorum motrices, et

essentiam a primis illis innominatis habent, et vitam, et motum. Et si a cœlesti motu: elementorum motus, et alterationes fiunt a primis illis, primo fient. Et Natura si quæ est universalis, inde quoque est. Ergo ex mente Aristotelis, Principia rerum plura quidem erunt, sed non ea quæ ipse labore maximo adstruere est conatus. Non primus motor, non Deus, non Mens, non reliqui cœlorum motores, non primum cœlum, non cœli reliqui, non eorum motus ulli, non natura universa. Quid ergo huic tam inconstanti, tam sibi non constanti facias philosopho? Quid item facias tribus illis suis principiis, formæ, privationi, casui? Nam principium, primum quoque est; forma vero prima non est. Prior enim est materia, deinde forma ei advenit, vel aliunde, ab effectore aliquo in eam inducta; vel e materiæ, ut loquitur Peripatus, ventre educta. Sed hæc forma, non principium, sed pars est compositi. Pars autem principium nullo modo totius dici potest, aut debet. Nomine ergo etiam est abusus; præterquam quod generatorum hæc forma est, mundi totius nullam umquam formam, aut assignavit, aut nominavit, nec Peripati Magister, nec Peripatus universus. Quid vero privatio formæ inter principia, fuit numeranda? Quæ quia nihil est, nihil potest, nihil efficit. Quæ suo confesso ens non est. Nullas ergo habet vires, nullasque ideo actiones. At principium, efficientiam nisi habeat, minime est principium. Quid vero casum, principium rerum esse dicemus? Quem Epicurus in totam rerum universitatem, quæ et tota casu facta sit, et casu etiam num constet: Aristoteles vero, in naturalium partem induxit, et partis principium hic, ille totius esse dixit. At si quis ambos interroget, quid nam iste casus sit, respondere nesciant aliud, et nequeant, quam quod sit, quædam vel non causa, vel causa per accidens. Quæ dum propria causa non est, non est causa. Nos enim dicimus, omne quod factum est, omne quod sit, a sua causa determinata, et propria factum esse, et fieri. Non ergo non causa. Non ergo a causa per accidens, quæ universalis esse possit dici. Adde quod et casum hunc in mundo ponunt, et in elementorum mutationibus: non autem ante, aut supra mundum. Nos autem principium quærimus, quod et ante mundum fuerit, et mundum constituerit. Non ergo casus, hoc principium esse potest. Iam vero, qui vel ignem, vel aerem, vel aquam, vel horum media quædam, mundi principia esse voluerunt, ad materiale principium, sicut et Chaos, et atomos, et Homœomerias, ea omnia retulerunt. Nos vero principium modo indagamus, quod mundi fuerit opifex, et effector. Stoicorum vero fatum, nostro seculo, nomine magis notum est, quam vel opere, vel viribus, vel essentia. Quæ enim de eo, hinc illuc sparsa dogmata leguntur, tam varie sunt relata, ut scire certo nesciamus, quid ea schola fati nomine tibi voluerit. Si vero, quod relatorum maior pars velle videtur, fatum sit εἰρημὸς causarum series, et cathena, unde sit εἰμαρμένη dicta, concedemus huius cathenæ summum, rerum omnium esse principium. Totam vero causarum cathenam, non unum principium, sed multa esse dicemus, sibi invicem subordinata; et omnia principiata esse potius, quam principium, quod supremum sit eius cathenæ, ac primum. Eorum vero quæ præcedente libro examinavimus nullum esse cunctorum principium, et tunc clarum fecimus, et brevibus etiam nunc confirmemus. Mundum, rerum quæ in eo sunt, putarunt quidam esse principium. Mundus autem corpus est, Corpus omne trine est dimensum. Dimensum omne est divisibile. Divisibile omne, est sui natura, si continue dividatur, corruptibile. Corruptibile nullum, non corruptibilium esse potest, principium. Sed et ostensum est antea, nec elementa, nec astra, nec cœlos, nec denique mundum, esse posse principium primum. Ergo neque corpus ullum. Est igitur ad incorporeas res confugiendum. Eæ non una sunt. Pauciores non sunt, quam sint nostratium rerum species. Multitudo hæc earum, vel est confusa, vel est ordinata. Confusio imperfectionem arguit magnam ita, ut neque in res natura factas, habere videatur locum. Ordinata igitur est. Ordo duplex, vel coordinationis æqualium, vel inæqualium subordinationis. Utrumque in Aristotele agnovimus. Priorem, quando dixit, supra extimam lationem, ordinata esse quædam æqualia, et ea æque prima, et æque suprema. Alteram in subordinatione earum substantiarum, quas credit, singulos movere cœlestium orbes. At has omnes, non posse rerum principia esse, ordo ipse earum facit manifestum.

Namque ultima non est prima, non item secunda, aut tertia, aut aliarum ulla, usque ad eam quam primum appellavit motorem. Principium enim, debet esse ipso docente, ante alia, docente itidem Platone. At ostensum ex eius iam est sententia, primum hunc motorem, non nisi motus esse principium, primi cœli. Atque huius ipsius, cuius maxime videbatur, demonstratum itidem est principium non esse. Sed est et alia rerum incorporearum subordinatio. Quæ est perpendenda, an videlicet in ea primum principium reperiatur. Quarum infimus videtur esse gradus ipsa natura seu particularis ea sit, seu universalis, quæ dicta est, principium esse motus, et quietis. Forre hæc, corporibus simplicior, et formarum in eis effectrix principium rerum fuerit. Sane si hæc natura per se staret, et non in ipsis esset compositis, et illis non egeret, ut esset ipsa, principium quod quærimus fortasse esse potuisset. Sed quamvis ad corporum constitutionem aliquid ipsa conferat: attamen et illis eget ut sit, et ab ipsis pendet et illa priora sunt, et sine ipsis esse nequit eorum principium esse, nec potuit, nec potest. An vero forte vis quædam alia simplicior quam natura, quæ ipsa quoque inest in corporibus; ea tamen neque nutrit, neque auget, neque simile generandi eis virtutem tribuit. Sed superius natura quiddam est, et vitam eam vocamus, principium hoc erit? Sed quia et ipsa a corpore est inseparabilis, et eo egens ut sit et ipsa non videtur illud principium primum esse posse. Iisdem his rationibus convicetur, si quis dixerit, irrationalem animam tale principium esse, sive sensitivam dicat, sive appetitivam. Nam etsi hæc, per cognoscentes, et appetentes eius actiones videatur a corporibus magis separabilis, et in ipsa corpora imperii aliquid habere, nichilo minus et hæc est eis quodam modo illigata, neque ab eis separari ullo potest modo. Neque enim potest sentiens anima se se in se ipsam convertere, aut de se iudicium ferre ullum. Operationes namque suas omnes habet corpori commistas. Quod si has ita habet etiam vires ei tales sunt, et essentia quoque talis. Quæ res profecto clarissima est in brutis, nec minus forte in hominibus plerisque. Quorum ingens numerus, circa ea quæ extra se sunt, et ad corpus pertinent versantur; idque tantum cogitant, totique in eo sunt in consulendo et in exequendo. Adeo ut non solum anima ipsorum irrationalis, sed rationalis etiam tota in eo fixa videatur, et corpori, veluti servire: quod tamen natura sua et inferius et deterius est quam illa. Quod si animæ rationales quæ suapte natura sunt liberæ imperium corporis patiuntur, et in ipsum immersæ sunt plerumque: multo magis id ipsum patientur irrationales, sentiens, et appetens, et multo minus a corpore erunt liberæ. Namque illa cognitrix numquam in se revolvitur, neque se ipsam cognoscit, neque proprias iudicat actiones. Appetens vero in voluptatem ruit tota: eam totis sequitur viribus et a dolore fugere, omnis eius est conatus. Utroque autem et dolore et voluptate et ipsa afficitur, et corpus. Ergo corporea et ipsa est, et ut suas edat operationes, corpore indiget. Si has in corpore habet, etiam vires habet corporeas, si veres etiam essentiam. De sentiente idem, eadem ratione dici debet. Igitur, utraque animati corporis est, et animi ut ita dicam incorporati: tametsi in earum actionibus animæ natura evidentior appareat, quam corporis, sicuti in naturæ et vitæ operationibus magis corporis apparebat vis, quam animæ. Attamen utræque hæc, quoniam in alio sunt, et corpore se ipsis deteriore indigent, nequaquam principium quale quærimus esse potuerunt. Adde quod in animalium tantum sunt corporibus: nos vero principium corporum omnium, et universitatis rerum perquirimus.

At vero rationalis animæ, quæ in se state videretur, potuit ne tale principium esse? Anima sane nostra, suas ipsa operationes, et novit, et iudicat, et se ipsam corrigit. Hoc non faceret, nisi ad se converteretur. Neque hoc faceret, nisi separabilem a corpore haberet, et vires et essentiam. Non ergo corpore eget ipsa vel ut sit, vel ut agat. Num igitur ipsa principium quod inquirimus erit? Nequaquam. Est enim in nobis tantum; et si quæ sunt alia rationalia animalia. Quæ parva forte pars sunt universi. Nos vero universitatis totius principium indagamus.

Quid vero de anima mundi, quæ et ipsa rationalis est credita: et quam Democritus, et post eum Plato mundi conditricem asserverunt, et etiam reatricem? Sane hæc ad actiones suas

edendas, ad motus corporeos ciendos, tempore videtur indigere, et eas edere successivas. At principium quod vestigamus nullam pari videtur posse indigentiam.

Sed ante animam hanc, et aliam rationalem omnem, essentia alia quædam est quam, mentem et intellectum nuncupaverunt; et quam, et Democritus, et Plato, et ante eos Zoroaster animæ isti coniunxerunt. Quæ tum tota essentia, tum viribus, tum actionibus omnibus, et vita tota, et universa cognitione est immutabilis. An hæc forte quæsitum erit principium? Nam et Aristoteles cum ad intellectum hunc pervenisset, primum principium putavit se reperisse. Eumque primum motorem, ut iam dictum, nuncupavit. Sed intellectus supra animam tametsi positus sit, quatenus intelligit, et est intelligibilis, et intellectus, non unum est sed multa et totum quid est, et suas habet partes: et in eo quædam prima sunt, quedam media, quædam postrema, atque sunt multitudo. Multitudo autem nulla primum est. Principium autem vult omnino primum esse. Multitudo quoque hæc quæ in intellectu est, mutua inter se eget ope intellectio: nimirum et ipso intellectu ut agente: et ipso intelligibili, ut obiecto. Principium autem, nullius esse egenum debet nec quia dicatur, intellectum hunc esse etiam unum, hoc unum non est per se unum, sed unum cum pluribus. Quæ vero multipliciter in se habent, indigentiam quoque in se habent, saltem unius, quod eam ne dispergatur uniat: in principio vero, nulla esse debet indigentia.

Hæc sane omnia, quæ hactenus duabus subordinationibus, recensuimus, principia quidem, quædam sunt, et rerum quarundam, sed non omnium. Alia namque unius tantum compositi, ut forma, alia motus, ut natura. Alia vivendi, ut vita, alia sentiendi, ut sensus, alia appetendi, ut vis appetitiva, alia ratiocinandi, ut rationalis anima, alia regendi, ut anima mundi, alia intelligendi, ut mens de qua modo loquebamur. Sicuti cælum principium est inferiorum horum motionis, et alterationis. Animæ, quas intelligentias, inconsulto eorum principe, Peripatus nuncupavit, principium, si forte ita sit, motus sui quæque orbis sunt. Atque ita, in rerum universitate, vere multa principia esse possunt, sibi invicem subordinata. Quorum connexionem fatum forte liceat appellare, quod tamen in inferioribus nullam importet necessitatem, fortunam tamen et casum quæ Aristoteles magnificet, funditus de medio tollat. Quæ tamen principia uti multa sunt, et multitudo omnis ab unitate quæque sua ortum habet: unitas autem omnis, et omnis unitatum multitudo, ad unum fortasse, necesse est reduci. Hæc ergo diligentissime perquiramus, si quo modo multitudinem illam Aristotelicorum, quæ supra extimam vivunt lationem, principiorum primorum et summorum, vel veram esse, vel falsam, vel utrumque et veram, et falsam deprehendamus. Cuius ingentis, et hactenus inauditæ indagacionis, exordium hinc sumamus.

Necesse est, Principium primum, vel unum esse tantum, vel plura tantum esse, vel unum quod in se multa contineat, vel multa, quæ unum participant. Singula hæc membra perpendamus. Si principia, multa tantum sunt, ab ipsis nihil fiet unum. Quod nam enim multorum principiorum, hanc curam suscipiat, ut entia ab eis producta, una fiant? Nam cur hoc principium potius id faciat, quam illud? Vel enim eadem est in eis omnibus bonitas, idem velle, eadem potentia, qua operentur, vel sunt in singulis, hæc singula diversa? Si eadem bonitas, una bonitas est in multis, atque ita bonitatis multitudo, ad unam bonitatem reducetur, et si entia ab onitate sunt, ab uno erunt principio. Atque ita principium, unum et non plura erit. Si itidem eadem in omnibus voluntas, si eadem potentia, per quas operentur, et entia efficiant: una sunt hæc in multis; atque ita unum erit principium necessario, et non multa. Si vero alia bonitas, alia voluntas, alia potentia est in singulis principiis: diversitas hæc tanta, quid nam ponet? Diversitas hæc, vel in concordiam reducetur, vel discors perseverabit. Si redatur concors, concordia est diversorum unio: unio vero ab uno: ad unum ergo omnis diversitas reducetur. Atque ita unum iterum erit rerum principium. Quod unum si sufficiat ad entia procreanda, frustra erunt alia: et diversitas illa, vel nulla amplius erit; vel agent nihil; si agent nihil, principia non erunt. Principii namque proprietas est, efficientia. Itaque si principia sunt, agent necessario, si non agent, principia esse nequeunt. Si vero discordia et bonitatum et

voluntatum, et virium perseveret, et ipsa sint principia; agent inter se discordia, discordes effectus singula; singulum, et sibi proprium aliquod ens; vel singula efficient entia plura: vel singula efficient entia omnia. Si hoc tertium dicamus, in infinitum abierimus: et illud infinites infinitum, iterum recurret. Si secundum, quo singula principia, plura etiam efficiant, modus est dicendus, quo, hoc principium hæc entia, illud alia illa efficit, iuxta ne cuiusque proprietates? An aliter? At proprietas principiorum horum, una omnium est, quia omnia, multa tantum sunt et si aliquo inter se differunt, suo proprio, ab alio diverso different. Non ergo multa tantum sunt. Alioqui et entia a singulis producta, multa tantum essent. Atque ita infinitates illæ minores, maioresque interum redibunt. Necesse enim est, productum, productoris ferre similitudinem. De tribus, primum forte verum erit, singula principia, unum ens tantum producere, et non plura, unde entium, sicuti et principiorum diversitas servabitur. Quod quomodo verum sit: et quo modo falsum sit, multa esse prima principia, suo loco declarabitur, hoc tantum hic innuendo, principia hæc omnia, ad unum primum omnium reduci.

Si vero multa sint principia, unum participantia; unum inter ipsa erit ordinatum. Oportet autem ubique id quod participat, inferius esse participato, et id quod ordinat, antiquius eo, quod ordinatur. Ergo unum antiquius est ipsis, et potentius, quia vim habet, ea in ordinem agendi. Ergo hoc unum ea cogens, erit principium: quia ante est, et primum, et non ipsa multa quæ sunt posteriora.

Tertio, si unum sit principium, in se tamen multiplicatum, unum erit, et non unum. At oportet in omni genere principium esse purum, et cum aliis non mistum, ut ab eo fieri possit mistum. Et quia primum sit, etiam sit supremum, et non per contrarii admistionem, remissionem patiat, et summitatem perdat. Cum ergo ex ante posita divisione, principium nec multa tantum sit: nec multa uno participantia; nec unum multiplicatum, relinquatur necessario, ut unum quod unum tantum sit, primum sit principium. Non ergo plura sunt rerum principia prima.

FINIS TERTII LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER QUARTUS
QUID PRINCIPIUM.

His ita resolutis, ad principii, atque ad unius ipsius naturam cognoscendam propius accedamus. Ita ponimus, Principium id esse, quod ante omnia est, in quo omnia; a quo omnia, et post quod omnia. Sed ita posuisse, philosopho non est satis. Declaranda, et comprobanda sunt hæc omnia. Sed duo extrema, iam sunt, et declarata, et comprobata. Prius enim illud. Ante omnia. Cum primo commune habere est iam priore libro demonstratum. Et de Principio Hermes ita loquitur:

Ἀνεὺ ἀρχῆς οὐδὲν, ἀρχὴ δ' ἐξ οὐδενος, ἢ αὐτῶς.

“Absque principio nihil. Principium vero ex nullo, quam ex se ipso.”

Et hunc secutus Plato:

Ἀρχὴ δ' ἀγέννητον, ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶντὸ γιγνόμενον γίγνεθαι, αὐτὴν δε μὴ δ' ἐξ ἐνὸς.

“Principium vero, ingenitum. Ex principio enim necesse est, omne quod gignitur, gigni; ipsum vero, ex nullo.”

Et utrumque secutus Aristoteles parumper invertens:

Δεῖ γὰρ τὰς ἀρχὰς μὴ δ' ἐξ ἄλληλων εἶναι μὴ δ' ἐξ ἄλλων, καὶ ἕκ τοῦτων πάντα.

“Oportet enim principia, neque ex se invicem esse, neque ex aliis, et ex his omnia.”

Postremum vero illud. (Post quod, omnia) Commune habet, et cum primo, et cum uno. Post unum enim esse omnia, est demonstratum. Et omnia a principio esse, quod erat tertium, tribus allatis autoritatibus erit comprobatum. Sed illud secundum. In quo omnia, nec uni, nec principio, convenire videtur posse. Seu, quod verius est, hoc ipsum, omnium principiorum, naturalis, et vera est proprietas. Quæ paululum declarata, erit forte, captu omnium facillima. Hoc ipsum igitur peragamus.

Rerum quæ in ortu, et in interitu versantur, principia quæpiam sunt, sensibus subiecta. Semina dimirum, suæ quæque speciei, hominis, equi, vitis, reliquorum. In eo semine prius sunt omnia occulta, quæ postea in natis manifesta apparent: cor, cerebrum, hepar, radices, rami, folia, flores fructusque. Neque enim hæc, sine suis seminibus nascerentur. Neque semen ea produxisset, nisi prius in eo extitissent. At quo modo in semine extiterunt? Dicam, si liceat ita dari, seminaliter. Eo scilicet modo, quo semini convenit. Quo semen ea capit. Actu ne, an potentia? Peripatus rogabit. Respondebimus actu. Nihil enim e se producit quicquam, quin, et producens sit actu, et productum itidem actu. Agit enim nihil, nisi quod est actu. Producit ergo nihil, nisi quod actu existit. Sicuti nihil patitur, neque producitur, nisi in actu. Valeat ergo Peripati potentia quæ nil, nisi respectum futuræ rei significat. Est ergo homo in semine actu. Actu nimirum seminali. Qui actu extra semen, hominem itidem profert: respectu cuius, actus in semine Peripato est potentia. Quæ tamen nihil operatur, nihil profert. Nihil enim agit, nisi quod agere potest. Posse hoc, ab actu, et essentia provenit. Essentia autem cuiuscumque est existentia in actu, vires habens, et a viribus, actiones. Et omne quod est, ipso esse est. Esse autem, est entis actus. Et vis, ab essentia quasi stante provenit, et est in ea, et eius quædam extensio, et actionis interna quædam præparatio, prout actio est, virium ipsarum ad extra protensio, et proprii operis adimpletio. Actio hæc, actus quoque dicitur, per quem cuncta producuntur, viribus ea suggerentibus, quæ in essentia seminis, in actu erant seminali. Potentia ergo nihil hic habet actionis. Respectus solum est actus futuri, per quem res proditura e semine, actum extra semen est habitura. Valeat ergo e nostra philosophia, potentia hæc; aut in ea respectu tantum habitet. Sed redeamus.

Semini cuiusque speciei insunt omnia quæ inde postea prodeunt, et producta apparent foris. Et quidem actu insunt, sicuti per actum producuntur, et producta actu existunt. Sed in semine sunt actu seminali. Et prodeunt per actionem seminalem. Et actum, extra semen

acquirunt eius speciei formalem: eductum non est materia, ut Peripatus contendit, sed neque in materiam, aut primam, aut secundam inductum, ullam. Verum dum in exitu formatur, nutrimentum quo vivat, secum trahit, proprium scilicet, ac proximum humorem, quem in suam substantiam transformat. Sed hac de re, proprio postea loco. In semine ergo, cuncta insunt seminaliter, et actu seminali, ea, quæ ab eo postea prodeunt in actum formalem. Sed in eo insunt ita unita, ut extra prodeunt distincta. Et ut hic apparent omnino distincta, ita in semine sunt prorsus unita: nec ulla in eis apparet distinctio. Atque ideo, in uno sunt actu omnia. Et si in uno actu, cur non etiam inter se mutuo, ita sunt commista, ut aliud sit in alio, et omnia in omnibus, et omnia denique sint unum, et omnia itidem sint plura, uno, eodemque seminali actu. Actu nempe principe, actu principali, actu principii? Namque semen, eorum est principium? Quin imo illa omnia sunt, semen unum: sicuti semen unum, est illa omnia. Si hoc in re sen sata: in re mutationi, interituique obnoxia, tam sensatum est, tam rationi consonum, ut ratio, nulla ei repugnare queat, quid de summo principio erit putandum? Quod si principium hoc rerum quoque æternarum est principium, æternum, ipsum quoque esse, est necesse; et nulli subiectum mutationi. Tanti ergo principii tractationem resumamus. Illud ab aliis principiis distinguamus ita, ut a cunctis aliis secernatur, et dignoscatur. Habet enim una quæque rerum series sua propria principia, quæ in ea serie, et prima sunt, et ante omnia eius seriei reliqua. Et in quo, et a quo eius seriei omnia, et sunt prius, et postea producentur, et iam producta sunt post principium. Et ita hæc, cuiusque seriei principia, sunt inter se divisa, ut quod unius seriei est principium, seriei nullius alterius, principium esse queat, ut quod cognitionum, est principium longa serie subordinatarum, lucis principium esse non potest. Et quod huius principium est, cognitionum, aut naturarum, aut formarum, principium esse nequit. Sed hæc serierum principia, vocemus singularia, et particularia, et etiam specialia. Quæ quoniam a principio illo summo sunt producta, principiata quoque sunt revera. Atque ita verum fuerit, plura esse prima principia, quæ serierum sunt principia: et sunt primæ unitates, et ideæ de quibus postea. Et falsum quoque erit, principia prima esse plura. Unitates enim hæc omnes, ab uno veniunt. Quarum comparatione, id quod inquirimus, principium principiorum, iure dici, et potest, et debet. Hæc vero alia, quoniam a principio illo summo sunt producta, et principiata sunt, revera, et revera etiam, multitudinis serierum omnium sunt principia. Summum autem principium, quia primum est, principiatum esse nequit. Summum igitur appellemus, et primum, et absolutum, et supremum, et unum, quibus titulis, illud ab aliis principiis seiungamus. Huius condiciones, et proprietates diximus esse quatuor. Eas discutiamus. Prior illa, esse ante omnia, principii ne est proprietas, qua principium est? An vero eius, quod primum dicitur, qua primum? At est hoc iam a nobis determinatum. Primum scilicet esse id, quod alia sui ordinis omnia antecedit. Si primum hoc, ordinem aliquem cum rebus habeat, primum recte dicetur, si eas antecedit omnes. Sin vero ordinem nullum ad res habeat, primum dici non poterit. At forte, non est rebus coordinatum rerum principium. Sed est super res omnes, et trans res omnes, et ultra omnes. Vel perperam est a nobis deffinitum, primum esse id, quod ante omnia est? Et veritatis amore, propria quoque dogmata erunt respuenda. Vel deffinitio quidem, vera est, sed particularium serierum est, et eis tantum, sed omnibus competit? Cum hoc vero principio, nihil habet rei, vel exigua ei respondet, et imbecilla proportione. Ita esto. At primum absolutum, et primissimum, quomodo deffiniendum? Forte eo modo, quo principium absolutum, ut dicatur. Primum absolute, id esse, quod entia omnia antecedit. Esto. Sed et principium absolutum, omnia antecedit entia, non forte qua principium, sed qua primum. Nam ut principium, duas alias habet proprietates, quæ primo ut primo, forte non competunt. Non enim primo competit, ut in eo sint omnia, nec ut ab eo sint omnia. Vel et hæc primo competunt, eo modo quo, in unitate dicimus omnem esse numerum, et ab unitate omnem numerum profluere. Ita esto. Primum ergo, et principium, idem sunt, et sunt, modo principio efficientiam demus ad

rerum productionem. Primo vero demus respectum ad rerum progressionem. Utrumque ergo, et idem esto, et non idem, et utrumque, ante omnia. Sed illud longe maius.

Si principium est ante omnia, quo modo omnia sunt in principio? Nam si hoc detur, omnia simul cum principio, et, principium cum omnibus, non autem, ante omnia erit. Et si in hoc persistatur, ante et simul idem sunt. Quod nemo forte dederit. An verius dicetur? Principium ante omnia esse, omnia tamen ea in se habere, quia ipsum in se ipso ea produxerit, et ante eorum productionem, ipsum erat? Vel verius etiam, sunt omnia in ipso, ut in semine cuncta. Et semen, illa cuncta est, et cuncta sunt illud semen. Ita et principium est illa omnia quæ in se sunt, et hæc omnia sunt ipsum. Sed ut hæc ita sint, quæstio non solvitur. Ita enim simul sunt, principium, et omnia, et non, principium est ante omnia. Vel verius ut utrumque. Et principium ante omnia est: et omnia sunt in principio, et simul cum principio. Ante omnia nimirum ea, quæ extra principium sunt ab eo producta, simul vero cum principio, et in principio, ea omnia sunt, quæ sua sunt: et intra se adhuc sunt, et nondum sunt producta. Nec forte, nisi ipso volente producentur. Ita æquivoco fugato, res clarissima reddita. Igitur principium, et ante omnia scilicet producta est, et in principio erant ante quam producerentur, et forte adhuc sunt, et a principio sunt producta; et omnia rursus nondum producta, sua illa inquam in eo sunt, et simul cum eo fortasse idem, et ipsum forte cum illis idem. Verum quia principium hoc, unum etiam diximus, non plene natura eius potest nota esse, nisi prius, natura etiam unius fuerit explicata. Id si faciamus etiam proprietates principii tertia. Ab eo omnia esse, fortassi, innotescet.

FINIS QUARTI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER QUINTUS
DE UNO.

Unum igitur hoc, quod et principium rerum omnium esse asserimus, quid eius sit hyperparis, quantum fieri potest, cognoscamus. Ac primo vestigemus. An quia unum est, principium est quoque? An e contra, quoniam principium est, et etiam unum? Ita inquam, ut nisi unum esset, principium non esset, aut nisi principium esset, non esset unum. Aut potius utrumque. Et quia unum est, principium. Et quia principium est, unum quoque est. Hæc enim tria inter se differunt maxime. Et magni refert ad hanc nostram philosophiam, internoscere, quod nam eorum, aut verum sit, aut verius. Si enim dicamus unum esse, quia sit principium, quod de propositis fuit secundum: unum videbitur, principiatorum esse aliquod. Et principium sui natura, antecedit ipsum unum, hoc autem sequetur. Atque ita ante unum, aliquid erit aliud, et unum, contra demonstrata, et contra rei naturam, non erit primum. Sin vero dixerimus, ideo principium esse, quia sit unum: Unum antecedit, principium pone sequetur. Atque ita principium, iam non erit primum. Sed neque erit principium, si non sit primum. Et principium erit, quoniam est secundum. Hæc absurda, sunt fugienda, sunt fuganda. Tertium ergo fuerit verissimum, videlicet. Quia unum est, principium etiam est. Et quia principium est, unum quoque est. At quid est hoc, esse unum. Nam quid sit esse principium, est ante declaratum. Nempe principium absolute esse id, quod ante omnia sit: in quo, et a quo, et post quod sint omnia. Ergo, quid sit esse unum, est a nobis declarandum. An vero, et hoc est iam expositum, quando dictum est, unum id esse, quod non aliud sit quam unum. Hoc aut id est, quod simpliciter est unum, et quod non est, nisi unum, et quod, non est multa. Si quid ergo in rerum universitate, sine multiplicitate inveniatur, id unum, quod et principium sit, inveniatur. At quid nam, sine multiplicitate inveniatur? Id fortasse, quod simplicissimum est. Nam si simplicissimum fuerit, multa non erit. Si multa non erit, nec partes habebit, neque est totum. Nam totum omne, partes habet. Si neque totum est, nec partes habet, neque initium, neque medium, neque finem habebit. Si hæc non habet, terminos nullos habet. Initium enim, et finis termini sunt. Quoniam vero, terminos nullos habet, terminatum non est. Si terminatum non est, neque est finitum. Si finitum non est, infinitum est. Et sine caret, et initio. Si his caret, figuram nullam habere potest. Si nulla est ei figura, neque rectitudinem habet, neque est rotundum. At si tale sit, iam nullibi erit. Neque enim in alio, neque in se ipso. Non equidem in alio: ab eo enim ambiretur, vel circulo, vel rectis. Si his ambiatur, etiam contingeretur. Si contingeretur, etiam terminaretur, et figuram adipisceretur. Contra demonstrata. Non ergo est in alio. Neque etiam in se est. Nam si in se esset, a se contineretur. At quod continetur, et ambitur, contra demonstrata. Verum si neque in alio, neque in se est; neque stat, neque movetur. Nam si moveretur, motu aliquo ciceretur, vel lationis, vel alterationis, quæ principium, et genus est densationis, rarefactionis, generationis, corruptionis, augmenti, et decrementi. Itaque si alteratur, alterum a se sit, et iam duo, vel plura est, et non unum. Non igitur alteratur. Si non alteratur, neque ullo alterationis motu movetur. At neque movetur latione. Nam vel recta vel circulo, vel misto aliquo moveretur motu: Non circulo, quia super medio ferretur. At medium nullum habere, et nullibi esse, est demonstratum. Non recta, quia esset alicubi. Ergo neque circulo, neque recta locum mutat. Neque etiam misto movebitur. At neque alteratio ne ulla. Ab omni igitur motu, est alienum. At neque stat. Nam si staret, ibi quoque esset. At nullibi ipsum esse, est ostensum. At si, neque movetur, neque stat, numquam est in eodem. Si in eodem numquam est, neque idem sibi, aut cum altero est, neque alterum a se est, neque ab alio. Nam si alterum a se esset, non esset unum. Si ab altero, relationem ad eum haberet, atque ita non unum esset. Si idem sibi, esset etiam in eodem. Neque idem cum alio, quia aliud illud, etiam esset. Si neque alterum,

neque idem ullo modo est, neque simile, est alicui. Nam quod simile est, identitatem cum alio est passum. Ad idem nullo modo fuit, ergo neque simile est alicui. At neque dissimile, quia nullo modo, alterum est ostensum. At quod dissimile est, alteritatem ab alio passum est. Si neque simile, neque dissimile est, neque erit æquale, neque inæquale, vel sibi, vel alteri. Mensuraretur enim, et mensura evaderet, et mensuratum, et iam non unum esset. Si neque æquale, neque inæquale est, neque iuvenis, neque senius, neque coævum est cum aliquo. Si hæc non est, neque temporis est particeps. Tria namque hæc temporalia sunt. Si temporis non est particeps, neque fuit, neque est, neque erit. Hæc enim temporis sunt præteriti, præsentis, et futuri. Quod si neque fuit, neque est, neque erit, essentiæ omnis expers est. Et ens, et esse ei non convenit. Si ens, et esse ei non convenit, neque potest de eo dici. Est. Si de eo, est, nequit dici, neque poterit de eo dici. Unum est. Esset enim iam ens et duo. Unum, et ens. Si ens non est, habitu nullo est præditum. Si hoc, iam nihil habet. Si nihil habet, neque nomen habet. Si nomen non habet, sermo de eo haberi non potest. Neque ergo nominatur, neque dicitur, neque cognoscitur. Si non cognoscitur, neque sensu percipitur, neque opinio, de eo habetur, neque scientia. Hæc autem omnia, ei inde eveniunt, quia unum tantum est, et non aliud quam unum. Et quia non aliud est, quam unum, simplicissimum est. Et quia simplicissimum est, non aliud est quam unum. Si aliud non est quam unum, id profecto principium erit quod inquirimus. Namque hoc principium, nihil aliud videtur esse oportere, quam principium. Primiisimum namque principium, nihil aliud videtur esse debere, quam principium. Hoc autem esse non potest nisi sit simplicissimum, et exactissime unum. Ita enim iis non egebit, quæ post se sunt: neque ullis quæ in ipso sint. Neque hæc illis, neque illa his egebunt, quia in eo neque hæc, neque illa sunt. Et ipsum nihil est aliud quam ipsum. Neque sui habet quicquam, quia nullam in se, aut de se habet duplicitatem.

Tale ergo unum quia omni caret indigentia principium erit, et sibi, et aliis. Sibi quia nullis indiget. Aliis quia ab ipso sunt omnia. Quæ autem sunt, entia dicuntur. Entia vero, ab uno, et per unum sunt. Omne enim ens, est. Omne quod est, per essentiam est. At essentia in plurimas partes scinditur. Partes omnes hæ, totius esse partes, est necesse. Totum autem omne, unum esse est necesse. Essentia ergo tota, uno participant. Et partes eius singulæ, una sunt. Ergo essentia, et toto sui, et partibus omnibus, unum participant. Atque ita unum iunctum erit essentiæ, et essentia iuncta erit uni. Non quidem primo illi uni, quod ab omnibus est separatum, et omnibus supereminet. Sed uni alteri, quod a primo in eam venit, et independet, neque essentia esse potest nisi una sit, et unum hoc secundum iunctum habeat. Et quot partes essentia habebit, tot etiam eius partibus sine speciebus, unum aliquod erit coniunctum. Ergo nulla essentiæ pars, sine uno erit. Hæ partes entia dicuntur. Entia ergo omnia, unum hoc essenziale habebunt. At entia, ut est demonstratum, sunt etiam multa. Ergo singula entia unum sunt, et multa. Et multa non essent, nisi prius unum essent. Per unum ergo essenziale, entia omnia, et unum sunt, et multa sunt, et sine uno, nec esse, nec multa esse possent. Entia ergo, ut vere entia dici possint, uno egent. Per unum ergo entia sunt. Unum ergo causa est entium. Et quidem omnium. Non enim hæc sine uno sunt, illa vero cum uno. Omnia enim essentiæ sunt partes, cui unum iunctum esse, est probatum. Unum ergo hoc essenziale, ab illo uno primo venit. Non enim unum esse posset, nisi ab uno. Non enim a multitudine. Hoc ergo unum primum, causa est illius unius, quod est in entibus. Et hoc quod in entibus est, causa proxima est, ut entia sint, quæcumque entia sunt. Primum ergo unum ab entibus separatum, causa est illius unius, quod entia facit esse. Ergo primum unum, entium omnium est prima causa. Quatenus nempe producit illud unum, quod ipsa unit, et uniendo esse facit. Ergo unum absolutum, absolute causa prima est, entium omnium, et quatenus entia sunt, et quatenus una, et quatenus multa. Proxima vero eorum causa est unum eorum essenziale, quod proxime una facit, et unit, et ut sint entia efficit, et una, et multa simul. Et hoc uno sunt, quod sunt, et fiunt, quod fiunt, et hoc uno, entia omnia proxime servantur, et sine hoc uno, in proprium ruunt interitum. Atque ita hæc una esse, non solum eis bonum est, sed bonorum maximum:

sicuti non esse una, et malum eis est, et malorum maximum. Nam non esse unum, est esse divisum. Esse autem divisum, ex propria extrahit natura, atque hyparxi. Unum ergo esse singula, idem est, cum eorum bono, cum eorum optimo. At hoc unum, venit eis a primo uno. Ergo ab eo venit etiam eorum bonum. Atque ita primum unum entia, et bona facit. Vidit enim, quæ fecerat, et erant valde bona, et bonum eis omnium est causa. Igitur, et ipsum primum unum, bonum est. Non enim a malo, aut a non bonum, bonum provenire, sui natura potest. Ergo et ipsum bonum est. Bonum inquam, et in se, et sibi, et aliis. Bonum hoc, primum unum est. Ergo et primum bonum est. Ergo primum unum, et primum bonum idem est omnino. Et qua unum, entia facit, et qua bonum, bonum entibus facit. Et qua primum sunt, et qua faciunt, principium quoque sunt. Hæ enim duæ principii erant proprietates. Ut primum esset, ut efficientiam haberet. Ergo unum bonum, principium, una, eademque res est. Ut enim antea demonstravimus, unum, et principium idem esse, ita nunc, quia unum, sit bonum, principium, et bonum idem erunt. Igitur hæc quæ videntur tria, unum, bonum, principium, una, eademque res est. Et quamvis tribus eam dicimus nominibus, unum tamen, et idem sunt. Nullam enim fas est in unum, quod unum tantum sit, cadere distinctionem, aut differentiam. Non actu, ne unum quod unum tantum est, multitudinem in se habeat. Non potentia, ne unum imperfectius sit, quam ea quæ ab eo procedunt actu omnia. Nulla ergo in unum cadit divisio. Est enim omnium simplicissimum, et undequaque non nisi unum. Et quamvis, et hæc tria ei tribuantur, et alia, ut sit, et causa prima, et primum, et simplicitas, et potentia, et perfectio, et alia: omnia tamen unum sunt; et omnia ei, uti uni insunt, et uniter, et une, et indistincte. At hæc omnia, si ut uni ei insunt, inerunt ne ei quoque, uti principio? Aut uti principiata? Si ita, ipsum et principium erit, et principiata. Quod si sit, vel non unum erit amplius, vel et unum erit, et non unum. Et quod unum tantum esse debebat, unum erit non unum. Verum, et maius quiddam in dubium venit. Si unum hoc, principium esset debet vere, principiatorum author, et effector sit, necesse est. Et principiata omnia, a principio erunt principiata. Quæ si ita sint, principium hoc, ultra ne omnem principiatorum numerum erit? An unum erit, e principiatibus? Si hoc detur, et principium erit, et principiatum. At si principiatum est, principium iam non erit. Neque etiam erit primum, et ante ipsum qui a sit principiatum, aliud necessaria est esse, quod eius sit principium. Atque ita quæstio abierit in infinitum. Si hoc non conceditur, principium ita erit principium, ut non sit principiatum. Et sit ultra principiata omnia. At si ultra omnia est, quo modo, eo, omnibus non annumerato, nec connumerato, et ab eis absente, omnia dici poterunt omnia? Omnia namque, ea videntur esse, quibus nihil deest. At his principium deest, quia cum eis non est, neque in ipsorum numero est comprehensum. Vel ipsum, cum omnibus esse dicemus? Et inter omnia? Vel omnia esse post ipsum, ut et omnia ab ipso? Sed si omnia ab ipso, et post ipsum: iterum quo modo sine ipso erunt omnia? Aut simpliciter omnia? Ad hæc, qui dicit omnia, multa dicit, sed finita. Nam si infinita diceret, non vere omnia diceret. Nihil ergo ultra, et extra omnia, videtur esse posse. Neque ergo hoc principium, extra, et ultra omnia erit. Ergo cum omnibus, in omnibus, et inter omnia. At si hoc, etiam omnium aliquid. At si hoc, non iam erit omnium principium. Atque ita, nullum prorsus erit rerum principium, et omnia principio carebunt. Et in infinitum quæstio hæc nos ducet. Et omnia erunt sine principio, et si hoc, etiam sine fine, et si hoc, infinita.

Rursus omne quod est, vel principium est, vel a principio. Ergo et omnia, vel principium sunt, vel a principio. Si omnia, sint principium, nulla erunt principiata. Si omnia, a principio sunt, principium cum omnibus non erit, sed extra omnia. Itaque cum omnibus neque est, neque cum eis in comparisonem venit. At si in comparisonem cum eis non, venit, cum eo nihil habent rei. Si nihil cum eo habent rei, ipsa non erunt principiata, neque ipsum eorum erit principium. Verum dubitationes hæ, nostrarum cogitationum sunt imbecillitates. Ipsum autem principium, et ultra principiata est, et cum principiatibus, et hæc in ipso sunt, et cum ipso, et ab ipso. Et modus est inveniendus quo ipsum

principium, et unum sit, et omnia. Aut forte pro impossibili est relinquendus? Vel non adhuc desperandum, sed disquisitio, etiam acrius, et pressius urgenda.

FINIS QUINTI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER SEXTUS
UNUM, OMNIS, MULTITUDINIS, ESSE PRINCIPIUM.

Eandem ergo urgeamus quæstionem. Si in universo ulla est multitudo, forte et unum aliquod fuerit in universo. At in universo multitudines sunt multæ; multa rerum genera, multæ species: multa individua. Multa tota, multæ totorum partes. Essentiæ multæ, vires multæ actiones itidem multæ. Multitudo hæc rerum tam multarum, vel ordine constat aliquo; vel ordine constat nullo? Si nullo, nulla causa, effectum suum præcedet, nullus effectus, causam suam sequetur. Genus nullum, totum nullum, species, partesue antecedit suas. Neque hæ sequentur illa. Neque actio a viribus nascetur, neque vires ab essentia, sed hæc erit post vires; et actio vires anteibit. Cæli omnes in singulis erunt elementis hæc erunt in illis, et sublime corpus primum erit infimum, et infima terra supremum erit, cælum. Omnia, per omnia erunt fusa. Omnia in omnibus confusa iacebunt. At his omnibus contraria cernimus omnia, et experimur. Si quis id non videat, aut non cognoscat, nec philosophus dici debet. Neque, Mentis rationis, sensuum, maximo defectu, philosophari se posse, sperare potest. Ergo res mundanæ omnes, ordine constant aliquo, et sunt suis numeris, formis, molibus, qualitibus, et ornata, et ordinata. At ubi ordo, ibi primum, et secundum, et tertium est, et reliqua deinceps. Ergo in rerum universitate primum aliquod est. At primum hoc quidnam aliud est, quam unum, si monas, quæ et a Zoroastre Μονὰς πατρικὴ dicta est: Monas paterna.

Et ab Hermete quoque:

ἡ γάρ μονὰς, πάντων οὐσα ἀρχὴ καὶ ρίζα.

“Monas enim omnium existit principium, et radix.”

Sed nos autoritatibus, ornamento potius, quam fundamento philosophamur. Rationibus ergo, si quas ad id comprobandum reperire possumus, agamus: atque ita, si fas, et verum sit, dicamus. Si rerum aliqua est multitudo, est etiam aliquod unum. Omnis enim multitudo, ab uno est, Nimirum, ab uno sibi proprio. Hoc ergo prius demonstramus. Si nullum in rebus sit unum, multitudo rerum per se consistet, et duo, et tria, et quatuor, et reliqua multitudinis nomina, erunt, antequam sit unum. Hoc vero humana mens nulla capit. Si duo, tria, et reliqua per se sunt, nullum erit unum. Si nullum unum, duo, et tria præcedit, nulla duorum, vel trium pars, una fuerit. Cui rei nullus sensus, nulla ratio assentitur. Sed afferunt uterque unum, esse dimidiam duorum partem. Trium quoque, unum esse partem, e tribus unam. Itaque stellæ innumeræ, plantæ, bruta tot generum, tot homines, si unum in se non habent, si una, singula non sunt, non erunt prorsus. Quod autem non est, nihil erit. Et cum nihil sint, erunt quoque, quia sensus ea affirmat esse. Et simul non erunt, quia ratio hæc, ea nihil esse, dicit. Igitur erunt, et non erunt, et conversim, non erunt, et simul erunt. Et cum nulla sint, erunt quoque infinita. Nam si eorum nullum unum est, neque finitum erit. Si non finitum, ergo infinitum. Rursus multorum quod vis, vel unum est, vel non unum. Si non unum, vel multum est, vel nihil. Si nihil dicatur esse, multitudo quoque, ex nihilis erit. Atque ita omnia nihil. Et quæ entia sunt non entia erunt, et nihila totidem, quot sunt entia ipsa. Hæc quis sanus non stomachetur? Si vero, singulum entium, multa esse dicatur, singulum, ex infinitis constiterit infinitis. At infinito, nihil maius. Duo ergo, vel tria simul infinita, uno infinito non erunt maiora. Et etiam erunt maiora, quando singulum par est æquum, est uni illi infinito. Quoniam singulum, et infinitum est, et ex infinitis constat. Hæc omnia impossibilia sunt. Præterea rerum multitudo, si ab uno non pronascitur, earum numerus unitatem collectio non erit. Ergo duo, vel tres equi, non erunt duo, nec tres. Non duo, quia cum unitas nulla in rerum natura sit, duo ex duabus unitatibus non conflabuntur. Neque tres, ex unitatibus tribus. At sane vel cæci duos esse, et tres equos dignoscunt. Ergo rerum multitudo, quæ visitur, quæ tangitur, quæque auditur, et gustatur, et olfacitur, numerum de se conficiet. Numerus ex ea

confectus, unitatum est varia collectio. Unitates per se singulæ unæ sunt; simul positæ numerus, et multitudo sunt. Ergo et unitates, et multitudo sunt. Ut autem multitudo sunt, vel ex unitate una profluent, vel altera ex altera pronascetur, vel nulla profluet ex altera, et singulæ per se subsistent omnes. Sin altera ex altera nasci dicantur, duæ quæ sunt in duobus, et tribus fieri poterunt; et tres, ex quatuor, et sex, ex decem, nihilo minus quam tres ex duobus, aut quatuor ex tribus. Atque ita quæ natura sunt posteriora, priora fient, sicut et priora fient posteriora. Quod nulla sana mens concesserit. Præter hæc. Si altera ex altera pronascitur, quæ in duobus est secunda, ex priore fiet. Eaque vel intereunte, vel remanente? Si intereunte, iam non amplius duæ erunt in duobus, sed una, et duo erunt duo, et non duo. Si remanente, et hæc fiat ex altera, vel ex priore alia, vel ex socia sequente. Si ex hac, contra naturæ ordinem, fit antèrius ex posteriore. Si ex alia priore, vel hæc, illud unum quod quærimus erit, vel non erit. Si id non erit, tunc alia unitas præcedet, ex qua anteriore prima in duobus fiat unitas. Et hæc etiam, vel prima, quam quærimus est, vel non ea est. Si est, unum quod quærebamus, consecuti sumus; eritque una unitas, omnium unitatum prima Et unum, omnium unorum primum. Atque in eo indagacionem hanc sistemus. Sin vero non est prima, et hæc etiam ex alia fiet, et hæc quoquæ ex alia. Atque ita indagatio abierit in infinitum. Quod si fieri nequit, et philosophantium concedit nemo: plusquam necesse fuerit, aliquam primam esse unitatem, aliquod primum unum. Quæ nec ex aliis fiant, et per se eo consistant, antequam multitudo ex eis oriatur. Et prima omnium unitatum, erit ea unitas, et prior omnibus unitatibus, quæ ad numerum concurrant constituendum. Et unum, unorum omnium primum, et prius omnibus unis, quæ ad entium multitudinem conveniunt conflandam. Et si entium multitudo, quæ et visitur, et sensibus omnibus sentitur, numerus entium est; et singulum entium, quæ hunc entium numerum conflant, unum est, necessario ad unum primum, quod prius entibus sit omnibus, deveniendum. Iisdem enim rationum necessitatibus deducemus, vel singulum entium per se stare, vel ex alio aut fieri, aut factum esse. Eoque finito, vel infinito ente, et nihilo, quibus deducta sunt superiora in primum unum. Vel enim entium singulum, unum est, vel nihil. Nihil esse, nemo dixerit. Unum ergo sunt singula. Ergo omnia, plura una sunt. Horum plurium singulum, vel unum est? Vel et ipsum plura? Si plura, singulæ horum plurium partes, vel unæ, et ipsæ sunt, vel plures? Si plures abierimus in infinitum. Ergo singulæ sunt unæ: et ex pluribus unis, unum fiet totum. At hoc, unitas est numeri. Et hæc, vel per se constat, vel ex altera fit, vel nulla fiet ex alia. Atque ita eadem impossibilia, quæ prius, revertentur. Concluditur ergo, plusquam mathematica necessitate, sicuti unitates numeri omnis, atque omnis multitudinis, ad unam primissimam omnium unitatem deducuntur, ita entium omnium, multitudinem, ac numerum, ad unum primissimum necesse est reduci. At primissimum hoc unum, de numero ne aliorum entium est? An et numerum eorum antecedit, et ex eorum numero non est, et inter reliqua non connumeratur? Ita contemlemur. Unita illa prima unum illud primum, ante ne numerum est? An cum numero, et in numero? Certe unitas est, unum est, antequam duo fiant, aut tria. Neque enim hæc, aut alia in numero nasci possunt, aut fieri, nisi unitas, nisi unum antecedit. Nam cum omnes numeri unitatum, atque unorum sint collectio, nisi unitas, nisi unum ante sit, nulla unitatum, nulla unorum fiet collectio. Unitas ergo, et unum, omnem numerum antecedunt. At quo modo antecedunt? An, ut tantum ante sint, et sedeant ociosa? An vero principium sunt ut duo fiant, et tria, et quatuor, et reliqui numeri. Si dicamus, ea sedere tamquam in numerorum vestibulo ociosa, poterunt etiam inde abesse, sine ullius numeri maleficio. Et numeris nihil peribit etiamsi e vestibulo discedant. Sin vero, et duo, et tria, et reliqui esse non possint, nisi illa in vestibulo sedeant. Ex quo si surgant, ipsi pereant, efficientiæ vires, unitas, unumque, in eos habebunt. Atque ita principium numerorum fuerint, non ordinis tantum, ut ab eis incipientes reliqui procedant. Neque numerationis solius, ut ab eis incipiant numerari. Sed principium, ut vocant essendi, et essentiæ ipsorum, et constitutionis. Nisi enim unitas, unumque essent, nulli essent numeri. At essentia numerorum hæc, in eo ne consistit, ut duo, sint collectio duarum

unitatum, duorumque unorum, Tria, trium unorum, quatuor collectio unitatum quatuor, et reliquorum eodem modo. An vero, nec duo fierent, nec tria, nec quatuor, nisi unitas, unumque eos procrearet. Ipsique ab eis procrearentur, per progressum eius aliquem ac motum. Ita ut antequam unitas, et unum in duo veniret, et in tria, duo, et tria nihil erant. Vel partim erant, partim non erant, ita ut ea pars, quæ deerat, adveniente unitate, unoque, est adimpleta. Vel antequam adveniret, erant et duo, et tria, est reliqui? Si erant ante, non erant unitatum unorumque collectio. Si hæc non erant, nec fuerunt, nec sunt numerus. At sunt numerus, et fuerunt. Ergo adveniente eis, unitate, unove, facta sunt numerus. Sed vel ex nihilo, vel ex unitate, unove? Si ex hoc, vel adimplente adventu suo, quod prius deerat, vel totum integrum numerum ipsa genuit, et mater veluti est facta numeri. Qui antequam ex ea productus esset, non erat quidem parte, parte autem erat, sic enim ea quoque pars fuisset, antequam fuisset si unitatum, unorumve est collectio. Vel si hæc collectio non est, nec numerus etiam est. At si impossibile est, ut quid sit, antequam sit, necessarium fuerit duo, et tria, vel ex ipsa unitate, unove fieri, vel ex nihilo. At si numerus aliquid est, quo modo ex nihilo, aliquid est factus? Id si nequit, necesse fuit, duo, et tria, ab uno, unitateve, producta esse. At id quo modo? Ea ne in duo, bis ingrediente, ter in tria? An vero se ipsam in duas scindente, et in tres, quo unitas, unumve amplius non sint? Aut se se integris servantibus, ex se duas alias vel tres, vel plures tamquam ex ventre uno, producere sunt dicenda? Si scindantur, vel in nihilum abibunt, vel in infinitum. Utroque, esse suum peribit. Et nulla amplius erit unitas, nullum unum; nulla unitatum aut umorum collectio, nullus numerus. Ergo necesse est, unitate, et uno se se integris servantibus, de se, et duo, et tria, et reliquos producere. Hic enim modus contemplationis huius, postremus videtur esse relictus. Ergo unum, unitasve, principium, et causa est numerorum omnium, non uno quidem, ut numerorum doctores opinati sunt, sed modis pluribus. Principium enim numerorum est, id quod, sine quo non, appellant. Sine unitate namque, et sine uno, nullus numerorum conflabitur. Principium ordinis. Unitatem enim, unumque, consequuntur, duo, tria, reliqui, unus post alium omnes. Principium numerationis. Neque enim rite numerantur numeri, nisi ab unitate, unoque, numerandi initium sumatur. Principium productionis. Ab unitate namque, et uno producuntur; ex eisque profluunt. Principium constitutionis. Dum enim unitates, ab unitate unoque productæ colliguntur, numeri componuntur omnes, et constituuntur. Principium essentialitatis. Non enim numeri essent, nisi essentialiter, unitates, et uni singuli essent. Principium ut materia ex qua. Ex unitate enim, et uno omnes fiunt, et omnes sunt. Principium quoque ut forma. Duæ namque unitates, duo una, duitatem formant, sive eum numerum, qui duo dicitur. Tres formant tria: sic reliquos. Hoc est dant, eis esse id ipsum, ut duo sint, et tria, et reliqua. Principium conservationis singulorum, omnes enim unum fovet, et unitas omnes conservat, cum in eos sint unitas, et unum fusa, et eis superfusa. Unitate namque aut uno, a quovis detracta, is in aliud mutatur, et quod erat, esse definit. Principium incrementi. Addita enim singulis unitas, aut unum, et id ipsius quod prius erant, sunt adhuc: et id plus habent, quod ab eis, ad eos accessit. Principium perfectionis. Dum enim unumque aut unitas partes cuius, numeri adimplent, causa sunt, ut nihil ei desit numero. Principium denique, sunt ut finis omnium. Omnes enim numeri ad unitatem, atque unum inhiant. Omnes in ea currunt. Unum esse optant quam maxime. Unum non esse, optant quam minime; imo totis viribus non unum exhorrent, et refugiunt. Principium reditus. Omnes enim numeri, in unum atque unitatem redeunt, in eaque quando simplicitate opus habent resolvuntur, atque recurrunt.

Contemplatio hæc numerorum universa, et unius, et unitatis: ad primum illud unum, et ad entium numerum, et multitudinem est applicanda: et videndum. An et ipsum primum unum, dicatur in vestibulo entium sedere ociosum. An vero, a te, et de se producat aliquid? Si ociosum sedet, nihil iam est. Nullum enim eorum quæ sunt, ociosum est. Habet enim unum quodque essentialitatem, eamque non vacuum, sed plenam viribus, et his etiam non incassum, sed utilibus, et operantibus. Igitur, et ipsum illud unum, et hyparxin suam habet, et potest, et agit.

At quid est? Quid potest, quid agit? Si uti unitas, et unum illud aliud, ad numeros, ita et ipsum, ad entium multitudinem se habet, eadem omnia, et illi, et entibus consequentur, quæ unitati sunt, et numeris consecuta, ut scilicet principium multitudinis entium, atque ipsis entibus, modis iisdem omnibus dicatur esse, et ipsum unum. Principium nimirum, sine quo non. Sine eo namque uno, entium nullum, aut constitit, aut constat. Principium ordinis, inde enim omnis entium ordo, suum ortum habet. Principium numerationis. Ab eo, enim entia numerati incipiunt. Principium productionis. Ab eo enim, entia producta sunt omnia. Principium constitutionis. Unum enim illud quod in entibus, eis est essenziale, et quod ea, et una, et entia facit, ab illo primo uno venit. Principium essentialitatis. Omnis enim essentia, per unitatem suam, ab uno prodit, ut postea patebit. Principium etiam, si ita de eo fari liceat, ut ex materia, ex eo enim entia omnia prodierunt. Principium quoque ut forma. Ens enim omne, Ideæ suæ particeps est; Idea autem immediate est ab uno. Principium conservationis. Entia enim cuncta, tandiu conservantur, quandiu una sunt. Uno ab eis ablato in interitum, ac forte in nihilum ruunt omnia. Unum aut per quod servatur a primo uno, ut a proprio fonte est. Principium accrementi. Quid enim habemus, quod ab eo non accepimus? De plenitudine enim eius omnes accepimus. Principium perfectionis. Ipse enim est Deus qui vivificat omnia, et omne datum optimum, et omne donum perfectum de sursum est, descendens a patre luminum. Principium, ut finis. Ipsum namque, et bonum idem sunt. Bonum autem omnibus entibus, ut finis est propositus. Principium denique reditus ad ipsum, et anagoges, et reductionis. Omnia namque ad ipsum redeunt, eique uniri, et eo frui, viribus omnibus exoptant, et adnituntur.

Sin vero non ita se habeat ad entium multitudinem, ut unitas ad numeros, iam multitudo entium nulla erit. Multitudo enim, et numerus prorsus idem sunt. Si vero multitudo nulla est, entia iam nulla erunt, sicuti si numerus nullus sit, neque duo, neque tria ulla erunt. At sunt hæc, et numerus sunt etiam, et multitudo, et entia. Ergo et entia, et multitudo entium, sic se ad unum primum habebunt, ut se numeri habuerunt, ad unitatem, et unum suum. Ergo omnia illud unum consequentur entia, quæ numeros vidimus consequi, et unitatem. Unum ergo illud, principium est entium, iis omnibus modis, quos nunc exposuimus. Principium sine quo non. Principium ordinis, et numerationis, et productionis, et constitutionis, et essentialitatis, et conservationis, et accrementi, et perfectionis, et finis, et reditus.

Quid ergo, nulla ne erit, inter unum hoc, et unitatem numeri differentia? Nulla ne diversitas inter entia, et numeros? Erit sane. Omnes enim numeri, præter primum, entia sunt. Primum autem numerum appellamus, Idearum unitates, de quibus suo agetur loco. Qui super entia omnia est. Reliqui omnes numeri entia sunt. At non sunt forte entia omnia, si uni tantum quantitatis parti discretæ, numeri tribuantur. Entia namque ad essentialitates pertinent reliquas, et hoc plus, quam simplices habent numeri. Veluti homo, et anima rationalis, et unum, et duo, et entia sunt, et convertuntur. Entia enim sunt, et sunt entia, et duo, et unum. Quid ergo differunt? Eo nimirum, quod, alterum plus habet altero. At quid hoc ipsum est? Forte sicuti ab unitate, profluxus numerorum, et cognoscuntur, et dignoscuntur, sic et entia profluxu ab uno, et cognoscuntur, et dignoscuntur, tum in se, tum ad invicem, tum etiam in differentia quam ad numeros habent. Est igitur ante omnia pervestigandum hoc ipsum, quod de uno conclusimus, quo modo entium queat esse principium; et quo modo ab uno, entium forte infinita prodierit antea, et nunc prodeat multitudo. Hoc igitur primum omnium peragamus, ostendentes prius veram esse principii secundam proprietatem. In principio esse omnia. Idque esse necessarium, si locus veritati illius detur divini oraculi. Nemo dat, quod non habet. Hoc igitur demonstrandum antea, in principio entia omnia præfuisse, antequam de principio, profluerent, aut prodirent.

FINIS SEXTI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER SEPTIMUS
AN IN UNO SINT OMNIA.

Satis superque ni fallimur, demonstratum hactenus est, in rerum universitate, necessario esse aliquid primum. Idque earum esse principium. Et hoc ipsum esse unum. Et hoc unum, esse Bonum, et hoc Bonum, esse Deum. Et hæc quinque, esse idem. Et simul probata est, prima principii proprietates, et postrema. Duæ reliquæ, secunda, et tertia supersunt confirmandæ. Altera In principio esse omnia. Altera a principio omnia esse. Quæ quamvis nobis fidelibus sint certissimæ, quia eas nos docuit, is qui eas optime scire poterat, divinus spiritus. Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Et omnia in ipso constant. Et quæ facta sunt in ipso vita erant. Attamen quia philosophorum greges, iis non persuadentur, certissimis rationibus eas comprobemus. Prius priorem. Per quam, maxima videtur impossibilitas induci. Diximus enim in principio esse omnia. Principium, et unum, idem esse. Unum esse simplicissimum, et omnino non nisi unum. Et modo inferimus, quia unum sit principium, in uno, esse etiam omnia. Hoc autem philosophis omnium impossibilium, esse impossibilissimum. Videtur unum enim, et omnia, adeo videntur inter se contraria, ut non videatur, ea posse in unum convenire. Igitur, vel unum non erit idem cum principio, vel in principio non erunt omnia, vel in uno erunt etiam omnia; atque ita unum multa erit, et non simpliciter unum, nec aliud non quam unum. Quod nam igitur horum erit verius? Vel omnia hæc æque erunt verissima. Et unum idem erit cum principio, et in principio erunt omnia, et in uno itidem omnia erunt. Sed manet adhuc quæstio. Si unum undequaque est, non nisi unum: quomodo vel in eo erunt omnia? Vel ipsum erit omnia? Nam si in eo omnia sunt, unum erit multitudo. Si ipsum est omnia, multitudo itidem erit. Ergo unum, et unum erit, et multitudo. Multitudo autem omnis, ab uno provenit. Ergo ab ipso, in se ipso: unum erit multitudo. Et quatenus unum est, multitudinem in se producet, et quatenus multitudo ea producta est, se ipsum producet, et erit principiatum, non autem principium. Vel, ut unum, principium est, ut vero multitudo, principiatum. Atque in idem absurdum, et quæstio recidit, et ratio. Quid igitur dicendum? Et quis modus inveniendus, ut unum, et unum sit tantummodo, et itidem sit omnia? Hic forte. Quod omnia, non ubique sint multitudine distincta. Videtur enim multitudo numerum dicere. Omnis aut numerus, per singulas eius species, est necessario distinctus, et ab unitate sua procedit omnis, sæpius in se replicata. Itaque unitas omnis, et ad sequentem multitudinem respectum habet, et ab uno derivata, ab eodem pendet. Unum autem apex quidam multorum est, sicuti unitas distinctorum est apex numerorum. Qua unitate, unum ipsum simplicius est, cum nullum, neque ad se, neque ad alia respectum habeat, et unitatem, ipsum producat. Sed si unitas primum quoddam, et ipsa est, et est simul omnis numerus in se replicatus, ipsa quoque omnia est revera, ea quæ a se, vel prodire possunt, vel prodeunt, hoc est, omnis numerus in se una, comprehensus. Quæ tamen cum ab uno sit producta, aliquid est de multis, seu potius inter unum, et multa media est, quædam hyperaxis. Unum autem unitate, et simplicius, et prius, nihil est, de multis. Atque ideo si unitas, quæ simplex adeo non est, omnia est quoque, multo verius unum erit omnia. Simplicitate enim sua, omnia simpliciter comprehendit. Et in se, omnia unum fecit, multo verius, quam unitas minus simplex omnia in se claudat. Proprium enim simplicitatis est, fontem omnium esse. Sed ut clarius dicamus, non uno modo, sed triplici, dicimus, Omnia. Nimirum. Omnia uniter. Omnia unita. Omnia distincta, atque ideo multiplicata. Duo hæc secunda per se clara esse videntur. Primum illud abstrusius, nos ita declaramus. In uno omnia sunt, sed suo modo; sicuti suo modo alio, omnia sunt in unitate. Modo vero tertio, et ei proprio, omnia sunt in multitudine. In uno inquam omnia sunt modo suo; nimirum, si ita liceat fari, uniter, ἐνιάως Græci dicerent, quod Latini plene non exprimunt.

Paul. ad
Rom. cap. 11
Colos. I
Ioan. I

Uniter dixi, modo quo uni competit, indiscrete, indistincte, indivisim, une, ut videlicet, omnia sint in uno, ita, ut quamvis omnia sint, unum potius sint, quam omnia. Omnia inquam, ut sint unum. Namque unum est per se, et sua natura, et hvarxi, et primo. Omnia autem est quatenus ea in se habet indistincta, atque indiscreta, et ut diximus uniter, et une, et secundo, et quatenus omnium est causa. Verum, et hoc multipliciter quandam, in eo ponere videtur. Quo ad nostram videlicet cogitationem. Quæ id non nisi ut multiplex concipit. Ipsum autem, eo quod unum est, omnia est. Et nihilominus, omnia supereminens, oportet ipsum omnium esse principium, per simplicissimam, (ut ita dicam) omnitem, et per omnem simplicitatem, et per omnem unionem. Quam rem, quia secum pater rapuit, veterum sapientissimi, nec nomen inveniri posse proprium docuere. Neque inter homines esse illius ullam ei respondentem animi, vel conceptionem, vel suspensionem. Atque ita esse nobis, non solum ineffabile, quia et nomine careat, et oratione explicari nequeat; verum etiam fere penitus ignotum. Quia nec sensus, nec phantasia, neque opinatio, nec ratiocinium, neque scientia ulla nostra eo pertingat, nec fere intellectus ipse noster. Sed ea quæ in intellectu, quasi eius apex est, unitas; similis, si fas sit dicere, illi uni, facit ut simili quadantenus simile attingamus, et eius pauxillum aliquid concipiamus; tametsi vestigia quædam exigua, et ea quidem vix percipiamus. Non ob eius sane defectum ullum, ob quem notitiam nostram refugiat. Sed ob eius supereminentissimam supra entia omnia excellentiam. In qua, dum veluti in sui luminis abisso manet, aliquid de eo vix ariolamur. Nihilominus, summa reverentia eius nomine, pie invocato, et deprecatò, de eo aliquid philosophice proferre audeamus. Unum itaque illud primissimum, de quo nunc agimus: necessario, vel vere unum est, vel non vere est unum. Si non vere unum sit, vel multa erit, vel erit nihil. Sane nihil esse, nec ratio, nec pietas ulla, vel contendet, vel concedet, vel concipiet. Neque enim ex nihilo fit aliquid, et longe minus ex nihilo fiunt omnia. Si nihilum non est, et vere unum non sit, multa erit. Si hoc detur; iam in eadem qua prius, sumus difficultatum navi. Non est igitur multa. Unum ergo, vere unum erit, et non aliud quam unum. Et simpliciter unum, et suprema simplicitas. Si hoc, suprema etiam est absolutio. Nihil enim ei ad complementum deest. Si suprema absolutio, suprema est etiam perfectio, et est perfectissimum. Si perfectissimum, sibi quoque est sufficientissimum. Si sufficientissimum, etiam summe bonum, atque bonum supremum. At hæc, non ne iam multitudo sunt? Unum, simplicitas, absolutio, perfectio, sufficientia, bonum? Ergo nos in eo ponimus senarium? Aut sane, hæc sunt animi nostri non attingentis quidem, concipientis tamen, et oratione qualitercumque parturientis angores. Qui intelligere quidem aveat, et nequeat, eloqui tamen audeat. Senarius hic, unum ipsum, in se ipso est, in mente vero nostra, et eloquio, senarius apparet, quoniam sex triplici modo non une, non uniter, ipsum aut concipit, aut eloquitur. Verum si quis ita nos interroget. Quid unum? Respondebimus, Unum. Quid unum? Simplicitas. Quid unum? Absolutio. Quid unum? Perfectio. Quid unum? Sufficientia. Quid unum? Bonum. Et conversim. Quid bonum? Unum. Quid sufficientia? Unum, et reliqua. Hæc igitur apud nos sex, in uno unum sunt, et non plura. Et quæ in uno, sunt unum tantum, apud nos plura sunt, quoniam, et nos plura sumus. Et unum hoc, non nisi sub specie, et sub nomine plurium, aut concipere, aut intelligere possumus. Unum autem ipsum, supra speciem, ac formam omnem positum est, quid enim, vel forma, vel figura indigeat, id unum, quod tantum unum, et non nisi unum est? Et quia unum est, ab uno suo, non desciscit: a se ipso, non discedit. Unum ergo, unum est, et quæ sex in ipso cogitavimus, unione summa, unum sunt, atque idem unum sunt. Neque vero hæc sex tantum in uno, unum sunt, quia numeri, aut plurium, nulla ibi distinctio locum habet. Sed etiam, eadem hac ratione, Omnia quæ dicimus in uno, unum sunt. Entia inquam omnia, in uno, unum sunt. Quæ enim maior ratio, ut illa sex in uno unum sint, quam ut omnia, sint in uno unum? Nulla enim ibi pluritatis, aut numeri habitat ratio. Nam sex illa, unum in uno uniter sunt. Hæc omnia, item uniter. Illa une, hæc itidem une. Illa indiscreta, indistincta, indivisa unum sunt in uno. Hæc itidem entia omnia indiscreta, indistincta, indivisaque in uno,

unum erunt. Nam si illa sex tantum, in illo, unum essent, deessent illi entia reliqua. At carens reliquis omnibus, quo modo vel absolutum, vel perfectum, vel sufficiens, vel bonum esse posset? Atque hæc irrefragabilis est ratio, quia absolutissimum, et perfectissimum, et sufficientissimum est, nihil ei deest, materia cum nulla est. Omnibus ergo affluit. Ergo in se habet omnia. Ergo hyparxis eius sunt ipsa omnia. Et quia simplicissimam etiam est, et unum: hæc omnia quæ hyparxin ei faciunt, unum in eo erunt, uno suo, una sua hyparxi, in unum coarctata, in unum redacta, non quidem vi ulla, sed sponte suæ naturæ, quæ vi, res reliquas omnes et cohibet, et eas supereminet. Cum ergo in uno, omnia entia sint uniter, atque indiscrete, cognomina illa sex, apud nos ei sunt adinventata, unum, simplex, absolutum, perfectum, sufficiens, bonum. Sed extrema duo præcipue ei remanserunt, unum, bonum. Unum quidem, quia simplicissimum, et absolutissimum. Bonum autem, quia perfectissimum, et sufficientissimum. Et bonum, quia plenum sui, quia plenum omnium, quia plenum sibi, quia plenum omnibus. Unum etiam, quia unum sibi et omnibus, quia unum omnia. Quia unum omnibus. Quia omnia in uno, uniter, una. Quia omnia, uno una. Quia omnia in uno, una sibi, una omnibus, sed hoc ipsum, in uno esse omnia, alia quoque demonstramus methodo.

Ante quam entia sient, unum, ubi nam erat? Non enim erat, nihil, quod est ostensum. Si unum, nihil non erat. Unum ergo erat. Si unum erat, erat ergo. Si erat, ubi nam erat? Vel inter entia? Vel inter non entia? Si inter non entia dicamus, in nihilo ergo erat? Namque non ens, nihilum est. Et nihilum est non ens. Unum ergo, a nihilo circumdabatur a nihilo terminabatur? Si e contra dicamus, unum inter entia fuisse, quo modo id vel concipimus, si entia nondum erant? Ergo erat, iterum in nihilo? Nullibi ergo erat, et tamen erat. Hac ingrediamur necessaria divisione. Vel unum erat in entibus, vel entia, nondum entia, erant in uno. Vel nec entia in uno; nec unum in entibus. Unum quidem in entibus non erat: nondum enim erant. Neque entia erant in uno, nondum enim erant. Ergo neque ipsum in illis, namque illa in ipso. Unde ergo entia prodierunt? E nihilo? At e nihilo nihil fit. Ergo a se ipsis, et e se ipsis prodierunt? At contrarium est iam demonstratum. Et præter hoc, Prodire, actio est. Actio venit a viribus. Vires ab essentia. Erant ergo, antequam essent? Et qua ratione, vel concipi mente potest, entia a se, et e se ipsis prodierunt, si non erant. Reliquum ergo est, quia neque a nihilo, neque a se ipsis entia prodierunt, omnia in uno fuisse, et ex ipso prodierunt. In uno quidem erant, per se, et sui natura, nondum entia. At quatenus erant in uno, iam entia erant. Per unum enim entia omnia sunt, quod sunt. At, erant in uno, omnia, vel aliqua? Si dicamus aliqua, hæc unde nam prodierunt? Vel a se, vel a nihilo? At hoc absurdum, idem quod superius. Ergo in eo erant omnia. Entia ne, an etiam non entia? Utraque respondet Hermes: Ἔστιν αὐτὸς καὶ τὰ ὄντα, καὶ τὰ μὴ ὄντα, τὰ μὴ γὰρ ὄντα ἐφανέρωσε, τὰ δὲ μὴ ὄντα, ἔχει ἐν ἑαυτῷ.

“Est ipse, et entia, et non entia. Entia quidem fecit manifesta; non entia vero habet in se ipso.”

Vocat enim ea quæ non sunt, inquit Apostolus, tamquam ea quæ sunt.

Omnia ergo entia in se, unum continebat, antequam entia extra eum prodirent. Cumque omnia contineret, non dissipabatur, aut spargebatur in ea. Sed unum remanens, ea omnia habuit, et ab eis non est habitum. Ea quoque etiam num habet, et ab eis non habetur. Et cum ea habeat, et non habeatur, nullum ipsorum entium est, in quo ipsum non sit. Nam si alicubi non sit, omnia non habet. Et si non sit ubique aliquid ipsum continet, ut nequeat esse ubique. Si id, ipsum continet, etiam ipsum terminat. Atque ita, quod minus est infinito, infinitum terminabit. Et ipsum finitum faciet, et infinitum ergo a se, et finitum ab alio efficietur. Hoc vero impossibile est. At si verum est, ipsum esse ubique, falsum fuerit, ipsum esse tantum alicubi. Falsum fuerit, ipsum esse nullibi. Si ergo nullibi non est, a nullo abest. Si a nullo abest, erit ubique, et in entibus, et in non entibus. Et ubicumque sit, erit in se ipso, et omnia in ipso. Igitur, neque ipsum abest ab aliis neque ipsum est in aliis, neque ab

ullo continetur, sed ipsum omnia continet. Et omnia sunt in uno, sed uniter. Et unum uniter est omnia. Et unum (liceat ita fari) est Unomnia.

At vero, si unum, continet omnia, et est Unomnia, actu ne omnia est? An solummodo potentia. Vel et omnium actus est, et omnium potentia. Nam si non omnia in eo, actu sunt, et ipse omnium actus non est, quo modo, quod summus est actus, non actu, in se habet quod habet? Mens hoc nulla capit. Ergo unum, et actus omnium est, et actu habet omnia. Sed une, atque uniter, et modo unissimo, nullatenus inter se discreta. Neque ulla est in eo potentia talis, qualem Peripatus actui contradistinxit. Omnia namque etiam quæ extra unum sunt, quodcunque sunt, actu sunt. Potentia autem, non nisi respectum, actus futuri alterius dicit. At in uno omnia sunt præsentia, omnia ergo in actu. Alio vero modo. Unum, potentia est omnium, et in ipso omnia sunt potentia. At qua potentia? An ut ab alio omnia reciperet? An vero, qua ex se omnia daret? Si, ut reciperet, dicatur, quo nam recipere habuit, aut potuit? A superiore ne, et priore? At nihil uno superius, nihil prius esse iam est demonstratum. Quid vero a pari? At uni, par nihil est, nihil æquale. Quod itidem est ostensum. An denique ab inferiore et posteriore? At quæ genita sunt, si gignant et ipsa, sursum genituram suam non dirigunt. Sed eorum est, deorsum ferri, et in multitudinem labi. Non ergo, unum potentiam habuit, ut omnia ab alto reciperet: quod dignitatis est infimæ. Sed potentiam, qua omnia faceret, quod dignitatis est supremæ. Principii namque primi hæc est efficacia, ut omnia efficiat principiata. Unum autem principium primum esse, demonstratum est. Unum ergo ut principium est, omnia fecit. Si omnia fecit, omnia proculdubio faciendi habuit potentiam. Potentiam ergo habuit omnium producendorum. Omnipotens ergo fuit.

Et quia unum, primum quoque est, primam habuit potentiam. Et ideo omnium est potentissimum. Prima enim omnia sunt etiam suprema. Et quia fuit omnipotens, dignitate fuit summa et maxima. Et omnia quæ produxit, in ipso vita erant. Hæc ergo entia quæ, et cernimus, et non cernimus in ipso erant, et adhuc sunt. Et enim ubique. Et entia in eo erant, et non entia. Et quidem utraque omnia. Omnia inquam entia, et omnia non entia. Non enim aliquid ipsius ita se habet, aliud aliter. Imperfectionem namque saperet. Neque totum aliter modo, alias aliter se habet: alterationem enim sentiret. At entia, et non entia simul, dum in eo essent, nullis terminis claudebantur. Quid enim illud fuerit quod ea includeret, aut concluderet, præter hoc ipsum, quod unum dicimus? At quod nullis terminis, vel hyperxeos, vel potentiæ, vel actionis includitur, interminatum est his omnibus. Quod interminatum est, initio, et medio, et fine caret. Quod autem his caret, infinitum nuncupatur. Est ergo unum, suprema, et prima potentia, et omnipotens, et infinitum, hyperxi, potentia, et actionibus. Est ergo non solum omnipotens, sed ultra omnia etiam infinitipotens. Nam si quis finitam eius potentiam dicat, a quo nam finitur? A se ne, an ab alio? At aliud nihil est potentius ipso. Non a se ipso. Nam vel se ipso qua finitum, vel qua infinitum est, finiretur. At infinitum, quo modo, infinitum finiat? Quo etiam modo finitum tum finiat infinitum? Cum ergo finitum non, sit, infinitum est, et sicuti hyperxis infinita est, sic etiam potentia infinita est. Et sicut potentia, actiones quoque eius erunt infinitæ. Nullis enim terminis sistuntur. Nullo impediuntur resistente. Numquam deficiet id, cuius ope, et opera, alia omnia et effecta sunt et permanent, et non difficiunt. Infinitum quoque est, ratione hac alia. Quod unum, non plus uno est, neque habet, ad quod terminetur, neque ad se nimirum, neque ad aliud. Ita enim duo esset, et non unum, si in se, ad se terminaretur. Terminus enim esset, et terminatum. Neque ad aliud in se. Non enim in se aliud quam se habet. Illorum vero omnium quæ habet, nihil ei est par aut æquale, terminus aut terminato æqualis esse debet. Ergo interminatum est: ergo sine principio, sine fine, ergo infinitum. Sed et alia methodo. Unum quatenus unum, nullis terminis finitur. Nullo ante se, nullo post se, vel duitatis, vel numeri alterius. Tale autem interminatum, cur non fuerit infinitum? Et si infinitum hyperxi, cur non et infinitipotens? Non enim sui quicquam, tali potentia caret. In uno enim, mane nihil est. Quod si infinitum, et infinitipotens est, necessario, in se continet omnia, quia finita sunt. Et a nullo continetur, quia infinitum est.

Nam si contineretur, continens contento infinitius, et infinitipotentius esset. At infinito, nihil infinitius. Ergo unum quoniam infinitum, et infinitipotens est, omnia, quia finita sunt, entia, et non entia in se continet. Finita autem alia omnia esse, partim sensus ostendit, partim ratio demonstrat. Finita vero cum sint, infinitipotentia non sunt. Finitam ergo habent potentiam. Si potentiam finitam etiam hyperxin habent finitam, a qua vires. Finitas etiam actiones, quæ a viribus veniunt. Initio ergo non carent, non carent fine. Initio ergo et fine sunt terminata. Ab infinito ergo facta sunt finita. Ab Uno ergo infinito, infinitipotente, sunt producta. Non hæc, aut illa: sed omnia. Cur enim hæc, et non illa? Non enim bonitatis, non voluntatis, non virium defectu. Omnia ergo produxit. Omnia igitur in se habuit. Nemo enim dat, quod non habet. Unum igitur, omnia continuit, et continet. Et unum est, et non unum: sed ita non unum, ut unum uniter etiam sit. Et ante entia omnia, et entia erat omnia, et non entia omnia. Et ideo fuit, et est unum, ut omnia esset. Et ideo omnia, ut esset unum, et ideo unum, ut omnia contineret. Et ideo omnia continuit, ut entia esset, et non entia. Entia in non entibus. Non entia in entibus. Entia non entia. Non entia entia. Et hæc omnia, ut unum est, ut bonum est: et hoc solum est, et non aliud. Et hoc etiam aliud, et non hoc solum. Est quoque primum. Est quoque principium, tum qua unum, tum qua Bonum. Omnia enim fecit, omnia facit. Hoc idem Primum, Bonum, Principium, Unum, quinto nomine Deus appellatur summus, ac sexto nomine rerum Pater. Dei autem munus, atque opus est inter percipua, et primaria, de se entia producere, producendo unire, productis providere. Prius quidem qua unum, postremum qua bonum; medium qua, et unum, qua et bonum. Sed productio rerum, ad sequentem librum pertinet magis.

FINIS SEPTIMI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER OCTAVUS
AN AB UNO FUERINT, ET SINT OMNIA.

Deum, Primum, Unum, Bonum, Principium, unum idemque esse, satis superque videtur esse demonstratum. Duæque Principii conditiones, opere laborioso, satis explicatæ. Principium scilicet, ante omnia esse. Et in principio, esse omnia. Tertiam vero, a principio atque ab uno esse omnia, quo modo, ut propositum est, adimplebimus? Profecto, a principio, esse principiata, et principiatorum esse principium, nihil videtur esse dubium, modo constet, esse ea quæ principiata dicimus. Constabit, autem satis, principiata esse, si constet esse principium. Ita enim hæc sibi invicem respondent, ut alterum sine alteris, et altera, sine altero, est nequeant. At principium rerum esse, iam antea est ostensum. Sed ut utrum principium sit unum illud, de duo proximis libris egimus, id forte maximopere, opus laboriosum fuerit demonstrare, sed non est, quantum vis magno in labore, animo deficiendum. Per quem præsertim, et Duo summo maior gloria sequatur, et philosophantibus vere, ad eum redeuntibus, callis parentior, et planior aperiatur; et gloriosæ etiam aliquid, nobis paretur. Unum igitur primissimum, antecedente libro, Geometricis necessitatibus probavimus, omnia entia, et omnia non entia in se continuisse, et adhuc forte continere. Vel hoc ipsum in presentiversatur quæstione: an entia omnia adhuc in se contineat: an vero ea de se protulerit, et iis sit exinanitus? Et si id sit, an sint hæc quæ cernimus, ea quæ in eo fuerunt? An alia, quæ non cernimus, et quæ ratio dictavit, invisilia ante hæc visibilia extare. Magno enim hæc, ab illis differre, et toto genere dictare, ut pote corruptibilia, et incorruptibilia, et consensus veterum, et rationes philosophicæ comprobarunt. Itaque, cum constet, in rerum universitate, rerum duo hæc summa genera esse, æternarum, et mortalium, quæsitum est a philosophantibus, unde nam utraque fuerint. In qua quidem indagatione, in varias abierunt sententias. Alii e nihilo factas esse asserunt. Alii a casu, et fuisse, et esse. Alii non causa alia. Alii a causa aliqua. Alii denique numquam factas esse; a se ipsis semper, et fuisse, et esse. Hæc, capita, etsi antea quoque discussa sint repetamus tamen breviter. A nihilo non esse. Nihilum enim, quia nihilum, est, neque hyparxin habet ullam neque vires ulla, neque actiones, a quam, et per quas, de se quicquam producere queat. Et si quiret, iam nihilum, aliquid esset. Quod contradictionem sibi implicat. Neque fuere a casu. Eadem hac ratione, quod casus hyparxin non habet, neque vires ergo habet, neque agit quicquam. Neque sunt a non causa alia. Causa enim omnis ad effectum suum refertur; non causa vero, effectum nullum habet. Si igitur, non a nihilo, si non a casu, si non, a non causa res sunt, a causa aliqua necesse est, eas esse. Nempe, vel a se ipsis, vel ab alio. Non sunt vero a se ipsis; produxissent enim se ipsas, Productio, actio est. Actio a viribus, vires ab essentia. Fuissent ergo antequam essentiam habuissent. Quæ impossibilitas manifesta est satis. Si a se non fuerunt, ergo fuere ab alio. Idque vel a multis, vel ab uno, vel ab utrisque. Non a multis. Quia et hæc multa, res aliquæ fuissent; et de eis quæri posset, an a se ipsis essent? An a non causa? An a casu? An a nihilo. Et eadem redirent frustra quæstiones. Et si ab horum aliquo non essent, ab alio quoppiam essent, eæque vel multo, vel uno, vel utroque. Atque ita quæstio abiret in infinitum. Si res a multis non fuerunt, neque ab utroque esse potuerunt. Ergo necesse est, res omnes fuisse ab uno. Illud enim verissimum est entium principium, sine quo entia, nec esse potuerunt, nec esse possunt, et quod omnibus esse largitur. Id autem unum est, sine cuius participatione, entia omnia ruerent in nihilum. Quia entibus cunctis optimum est esse una. Et malorum maximum iisdem est, non esse una. Sed et alia ratione, ab uno omnis est multitudo. Nam si ab alio, multitudo esse diceretur, necesse esset, id vel unum esse, vel non unum, vel nihilum. Sed nihilum nullius causam esse posse, iam est aliquoties ostensum. Si vero id sit, non unum, iam est multitudo. Atque ita multitudo, multitudinem

parturisset. Et posset de parturiente hac, iterum quæri, a quo nam esset parta? A multisne, an ab uno? Et iterum in infinitum quæreretur. Necessario ergo relinquitur, ut multitudo omnis, et fuerit, et sit ab uno. Ergo multitudo omnes prius fuit in uno. Non enim unum, multitudinem de se protulisset, nisi eam in se præhabuisset: nemo enim dat, quod non habet. Multitudo ergo entium ab uno fuit illo, scilicet primissimo, quod unomnia vocavimus. Multitudo inquam entium, quorum duo genere distinximus, incorruptibilium, et corruptibilium. Horum autem utrum, ab illo uno est? Namque, entia illa, quæ in ipso diximus esse omnia, sint ne a duobus hisce entium generibus diversa, aut sint eadem, in magno videtur esse dubio. Nam si hæc, illa sunt, unum, ipsis est exinanitum. Atque ita imperfectum redditum, et non sufficiens, et non bonum. Si vero hæc, ab illis sunt diversa, quo modo, vere dictum est, in uno entia omnia fuisse? An vero, utrumque verum est, et eadem esse, et non eadem. Eadem quidem eo modo, quo causa, et effectus idem sunt. Non eadem vero, eo modo alio, quo causa et effectus, sunt inter se diversa. Ita enim dicimus. Entia illa quæ in uno et fuerunt, et adhuc sunt, causam entium horum aliorum fuisse, et adhuc esse. Hæc vero effectus illorum esse. Sed quia duo genera hæc alia, sunt inter se diversa valde, æque ne utraque primorum illorum in uno entium, sunt effectus? An vero, altera horum prior sunt effectus, altera posterior? At uter prior? Uter posterior? Procedante sermone id aperietur, si prius aperiat modus, quo secunda hæc a primis illis prodierunt. Et qua de causa, et quibus gradibus, et quo ordine, et quo item tempore. Hæc enim omnia ad perfectam hanc scientiam, contemplatu sunt necessaria. De modo igitur prius. Qui duplex se se offert vel propriis viribus unius, hæc secunda sunt de se prolata, vel propriis ipsa viribus ex uno evolarunt. Vel etiam ut utrisque. Si dicamus, entia per se inde prodiisse, et quasi columbas e peristereone, suis viribus evolasse, iam unum, ut peristereon nihil agens, principium entium minime fuerit, aut fuerit principium nihili. Quis enim illi bonitatis honos, si nihil aliud præstitit, quam entia prius in se continuisse, deinde evolare permisisse? Si hoc absurdum, quia omnipotens non fuisset: necesse est unum entia omnia produxisse suis propriis, nullis ipsorum entium viribus. Sed quæram, omnia entia produxit? Ea ne quæ in se habebat? An ab his alia? Si quæ in se habebat iam ea non amplius habet. Et est exinanitum, et imperfectum, et insufficiens redditum. At hoc longe absurdus. Ergo ab illis alia produxit. Entia ergo hic, triplicia se se aperiunt. Prima quæ in uno, et fuerunt et sunt, et duo secunda genera, æterna, et corruptibilia. Horum duorum, priora ostensa sunt æterna, meritoque dicuntur secunda, mortalia dicantur tertia. Ab uno ipsa quoque, sed per media secunda, quibus postea aperietur modis derivata. Modo de secundis pergamus, et peragamus.

Secunda igitur entia a primis profluxerunt. Prima ea dictum est fuisse quæ iamdiu, omnia, in uno, in un'omnia, uniter, une, simplicissimeque fuisse asservimus. Ea omnia, multitudo quoque ipsa est, sed simplicissima, et uniter una, ingenitaque, et improducta, et prima, et suprema. Quæ in un'omnia sempiternæ fuit, et est, neque unquam ab eo, vel prodiit, vel prodibit: neque aliunde in ipsum venit. Sed ita est cum ipso una, ut magis unum nihil esse queat. A primissima hac et suprema, multitudine quæ in un'omnia, et quæ un'omnia est, secundam deducamus. Quia unum, un'omnia est, unum est, et omnia, et singulum eorum omnium, et unum, est omne. Idque, quia unum, est ubique, et ubique dum est, est in se ipso. Et omne se, et omnia in se, se ipso implet. Sed hæc, ut iam sæpius dictum, ineffabilia sunt, et omnem humani ratiocinii transcendunt conceptum: quoniam Pater se ipsum rapuit, et abysso sui luminis se operuit, ut ipsum per lumina sua agnosceremus quidem, sed cognosceremus minime. Verum quantumcumque id concipiamus, secundam entium multitudinem ab un'omnia, per emanationem venisse dicimus. Emanatio hæc, aliud est nihil, quam secretio, et proditio quædam ab illo un'omnia. Necesse ergo est, quia unum, et omnia sit, unum itidem, et omnia per eam emanationem de se proferat. Uno enim suo, hoc est se ipso, et sua hyparxi, unitatem primariam producit. Quia vero et omnia est, omnium suorum hyparxi, primariam producit multitudinem. Omne enim quod suo esse producit, atque agit,

suæ ipsius essentiæ illi tribuit. Dat enim quod habet; non autem quod non habet. Hyparxis autem eius erat esse un'omnia. Huius ergo un'omnia, suæ genituræ dedit, ut scilicet, unitas esset et omnia. Sed cur, illum patrem, unum dicimus, genitum vero unitatem appellamus? Iuxta doctrinam, et Procli, et Damasci Platoniorum, quamquam Theologi verissime teneant omnia contineri in Deo, et non in Filio distincto a Patre, et Spiritu Sancto, excellentissimo modo. Apud Zoroastrem, quidem et Hermetem, etiam unum illud, monas appellatur, nobis vero doctrinæ clarioris gratia melius visum, unum illud, hanc vocare unitatem. Unum quidem, quia tantum unum, et independens. Unitas vero, et dependet inde, et multitudinem respicit: in illo quidem un'omnia, multitudo est, uniter una, et simplicissima. In unitate vero multitudo est iam distincta, et in numerum effusa. Unum, supra omnem se se rapuit relationem, et supra omnem transcendit multitudinis respectum. Unitas vero numerum respicit, et ad multitudinem refertur. Unitas ergo hæc primaria, ab uno primo est. Multitudo vero, quæ in hac est unitate, ab illius provenit, ut ita dicam, omnitate. Sed qua de causa, Unum illud omnia, unitatem hanc omnia, de se protulit? Cur Pater ille, Filium hanc genuit? Qui aliis omnibus foecunditatem tribuit, sterilis ne esse debuit? Nec debuit, nec potuit. Debuit, quia bonus is erat, et est. Potuit, quia omnipotens fuit, et est. Producere ergo habuit necesse. Hæc necessitas, voluntatem fecit producendi. Voluntas, fecit necessitatem. Voluntatem enim Dei, necessitas sequitur, inquit Hermes. Ergo omnia ex ipso, et per ipsum. Qui rectissime quoque dixit:

Τῷ ἑαυτοῦ θελήματι πάντα δημιουργήσας,
“Ipsius voluntate omnia condidit.”

Καὶ τοῦτο αὐτῷ τὸ ἔργον ἐστὶ πατέρα εἶναι τούτου ἐσὶν οὐσία, τὸ κύειν πάντα, καὶ ποιεῖν.
“Et hoc ei opus est, patrem esse. Huius essentia est utero ferre omnia, et facere.”

Alibi quoque ita docet:

Πάντα γὰρ ὅσα ἔσιν, ταῦτα ἐν τῷ θεῷ ἐστὶν, καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γινομενα, καὶ ἐκεῖθεν ἡρτημένα.

“Omnia enim, quæcunque sunt, in Deo sunt, et a Deo facta, et inde dependentia.”

Deus ergo et pater omnium genitorum est et factor. At quo modo ea genuit, aut fecit? Per potentiam scilicet quam habuit, ea faciendi. Deus enim, pater entium et genitor est. Entia vero ab eo facta sunt, et genita. Inter hæc duo media est potentia, per quam genitor producit: genita producuntur. Nisi enim ille producere posset, hæc producta non essent. Est itaque potentia, progressio, et quasi excessio ab uno, et extensio in essentiam entium. Itaque ab uno, transitus per potentiam fit in essentiam. Ergo potentia hæc primissima, superessentialis est. Est enim ante essentiam, quando inter unum, et essentiam est media. Et entia præcedit, et prima est ipsius Unius genitura. Et ideo recte a Zoroastre celebrata. Potentia Patris: et ab Hermete patris filius, ut paulo post videbimus. Redeamus ad modum. Si per unius potentiam ab uno, transitus fit in ens, et quasi per unius egressionem et progressionem. Ergo per motum quendam, ab uno gignitur essentia. Necesse enim est, aut per motum id fieri, aut per statum, aut utroque modo, aut neutro. Si neutro, neque utroque. Si non utroque, saltem alterutro. At statu ne, an motu? Ait Hermes:

Τὸ δὲ ἐν μένον ἔστηκε, καὶ οὐ κινεῖται.

“Unum vero, manens stat, et non movetur.”

Quod autem manet, non progreditur. Et e contra, quod progreditur, non manet. At unum ipsum, manet. Non ergo progreditur. Progressio motus quidam est. Motus autem actio. Actio vero omnis aut in essentia, aut ex essentia. In essentia quidem, non videtur progressionis, et productionis fieri motus. Neque enim entia, per eum motum inde exissent. Ergo ut exirent, motu ex essentia egruerunt. Seu potius ex unius hyparxi. Hyparxis enim ei est, id, quod entibus essentia. Quid ergo exitu entium ex unius hyparxi, unum, entibus exinanitur? Absit. Non enim movetur. Ergo statu prodierunt. At neque stat. Neque enim habet in quo stet alio, quam in se ipso. Neque quo moveatur. Est enim ubique. Ait enim Hermes verissime:

Καὶ οὐ δ'αὐτοῦ οὐδὲν ἐκτὸς, οὐδ'αὐτὸς οὐδενὸς.

“Et extra ipsum, quidquam, et ipsum extra quidquam.”

Sed quo modo tandem secunda produxit entia? Suo forte statu, ex se ea deprompsit. Illa vero ab eo sunt dimota, ipso manente? Ac depromptio, actio quædam est. Actio vero, motio. Ergo etiam movetur. Motum ergo et statum in se habet? Statum ne prius? Motum postea? Redit ergo in idem quæstio? Nequaquam. Sed in eo, status movetur, et motus stat. Et quod in eo movetur, aut ab eo, stabiliter movetur, et quod stat, mobiliter stat. Nempe manet ipsum. Manensque fœcunditate sua de se omnia extrahens, et extra se proferens; promit de se ipso, manens ipsum quod erat prius. Quo enim modo, minus fiat, quam unum? Aut quo res, quas de se promit, extra ipsum abeant, cum ipsum sit ubique. Et producta omnia, adhuc in se contineat? Neque ergo exinanitur suis primis illis: neque se evacuat, ut minus fiat quam unum, aut minus, quam omnia. Neque e se uno, aut plenitudine suæ omnitatis quodquam discedit, neque in multa scinditur. Lux sane Solis, radios e se emittit neque tamen ipsa, lux minor evadit. Ignis promit de se calorem, non tamen minorem quam prius, imo eundem sibi retinet. Ita Primum, ita Principium, ita Unum, ita Bonum, ita Deus, nihil diminuta, aut primitate, aut principitate, aut unitate, aut Bonitate, aut Deitate sua, produxit omnia, nulla materia coadiuvante. Imo ex se, deprompsit ipsam etiam, et extra se protulit. Protulit autem, quia unum: ut inde multitudo rerum gigneretur. Protulit ob bonitatem, ut multitudo, et numerus is, entia esset, et non entia, nequaquam esset. Nam hæc in se retinuit, ut quando vollet, proferat, et quando noluerit non proferat. Itaque unum, in rerum secundarum productione, non progreditur extra se, neque movetur. Sed dum illas, profert, et illæ de eo progrediuntur, ipsum manet in se ipso. Illæ vero actione ex hyparxi illius prodeunt, et emanant; non aliter, atque aqua e suo emanat fonte, ipso quidem immoto, sed aquam proferente: aqua vero mota, et inde scaturiente. Quid ergo, si immotum est, et in se ipso manet, producere non videtur? Productio, actio: et actio, motio est. Vel et movetur, et non movetur? Et producit, et non producit? Et efficit res, et non efficit, modis suis scilicet ineffabilibus. Non efficit quidem, quia iam in se existentes, a se tantum discernit. Efficit vero, quia eas de se profert, et ipsæ ab eo, profluunt. Videtur ergo prior quæstio redire? Per se ne ipsæ, ab uno prodeunt? An causam aliam suæ prodictionis habent? Certe, vel a se ipsis, vel ab alio, vel ab uno ipso producuntur. Ab alio quidem, minime dicendum. Quid enim uno prius? Aut uni par? Non a se ipsis, nisi quatenus producenti non resistunt; et assensum suæ productioni pandunt. Unum tamen eas de se profert: bonitatis suæ necessitate ad id actum, simul alteras a se, et a sua omnitate efficiens, ut non identitatis horum cum illis, sed alteritatis harum ab illis, causa fieret. Quæ causa nulla alia fuit, quam ipsa rerum ab eo progressio, et proditio. Omnis enim proditio, seu promanatio, cum secretionem est. Omnis autem secretio ab uno, multitudinis est causa. Et quando in uno incipit multiplicatio, tum proditio succedit. Sed si unum, non est id, quod secretionem faciat, a qua multiplicatio fiat, et ab hac proditio, quid nam, id fuerit? Certe non alia quam potentia ea de qua diximus, inter unum, et ens media. Nisi enim hæc interveniret, productio non fieret. Sed quis hanc potentiam movit, ut se secretionem faceret? Eorte non aliud quam bonitas. Nisi enim hæc illam, moveret, ut omnia a se secerneret, et omnia de se promeret, ut omnibus se se communicaret, invidia tangi videretur. At quæ invidia in simplicissimo? Quæve passio in perfectissimo? Bonum ergo ipsum non qua unum, sed qua bonum, se secretionem rerum secundarum ab unomni, a primis, primum est causa. Secretio vero est causa multiplicationis. Multiplicatio progressionis. Exemplo id fiat manifestum. Centrum circuli, unum et indivisibile est. In eo uno termini sunt linearum omnium ab eo prodeuntium, inter se in ipso, minime distincti. Ab eo lineæ prodeunt innumeræ, inter se iam distinctæ, ad circumferentiam usque, quæ in centro indiscretæ erant omnes. Dum tamen a centro secernuntur, multiplicantur: et dum multiplicantur, prodeunt ab uno; prodeutes, ab eo discedunt. Discessus hic, post centrum est. Eiusque causa, centrum non est. Sed ex illo fluxus quidam, quo lineæ ab illo, et secernuntur, et multiplicantur, et prodeunt, et discedunt. Neque

discessus istius, ipsum causa est. Neque ipsum a se discedit, neque exinanitur, ut se se in lineas multiplicet. Sed post ipsarum discessum, centrum adhuc permanet. Neque ob linearum abitum, ipsum diminuitur, aut quicquam patitur. Lineæ tamen ab eo exeuntes, ac prodeuntes, non amplius id sunt, quod in ipso erant. Sed sunt, et ab eo, et inter se distinctæ. Habent tamen ab eo id quod sunt, ipsiumque illis, esse tribuit. Neque ab eo divelluntur; sed ab eo pendent. Manet enim omnis prodictionis causa. Et quod prodit in proprietate, et terminis suæ causæ manet. Ita, ut id quod prodiit, videatur et in eadem causa esse, in qua prius fuerat, et inde etiam discesisse. Hoc sane modo, (si nefas non sit hac uti similitudine) ab unomnia indiscreto, secernuntur, et multiplicantur discreta prodeuntia omnia. Quid vero, in ea ab uno progressionem, aliquid ipsa, de uno ferunt secum? An vero ipsum, eis aliquid largitur? Vel et ipsum bonitate sua ea largitur, et ipsa, bonitate illa gaudentia, secum libentia ferunt ea, quibus veluti sunt donata. At quæ nam ea sunt, quæ donata secum ferunt? Unum profecto secundum, ab uno primo, cuique in portionem datum, per quod et una sunt singula, et per quod etiam sunt multa. Et per quod etiam sunt entia. Neque enim esse possent entia, nisi una essent. Neque possent esse multa, nisi venirent ab uno. Hæc itaque ab uno secreta, post unum omnia, sunt una simul, et multa. Et post principium, quæ fuerat quarta principii, conditio. Et ab uno sunt, et a principio quæ conditio eius fuerat tertia. Neque enim hæc, aut ante unum sunt, aut cum uno, sed ab uno. At que ab uno, et post unum sunt, et multa, et distincta, ab eo esse necesse. Et præterea, hæc non esse illud, neque illud hæc, est satis manifestum. Si ergo hæc producta, illud principium non sunt, erunt sane principiata, ab illo differentia: non solum quatenus non sunt illud unum. Sed et quatenus sunt unum. Non enim hoc eorum unum, quod productum, et posterius est, idem cum primissimo uno non producto, esse potest. Est ergo, et unum posterius, et non, illud unum primum. Cum autem non unum dicimus, sed positionem eius, quod præter unum, est etiam quid aliud. Neque hoc ipsum non unum, ab uno distat prorsus. Sed in uno primo radices haber. Et quod in eo est non unum, seu multitudo, est ob unum. Ab uno enim omnis est multitudo. Et quæ in singulis sunt multa, ab uno sunt eo, quod est in singulis. Nam una essentia, multas in se vires producit, et extra se multas actiones. Unum totum, partes multas. Non totum corporeum inquam, nec corporeas partes. Sed incorporea omnia. Sed et corporea post hæc omnia, et corporeas partes omnes, ab uno esse, tamquam a fonte necesse est fateri. Et unum, primariam omnium esse causam. Cuncta enim quæ sunt, ipso uno sunt. Et quæcumque fiunt, uno fiunt, et uno, entia omnia feruantur. Et si uno careant, in proprium ruunt, uti diximus, interitum. Suntque omnia entia mista, ex uno, et multis. Et mistio hæc, ex uno, et multitudine, quam, non unum, præbet entibus, communitio quædam, et unio est entium. Ens ergo, et unum, non unum, nullius alterius entibus est causa, quam ut sint una. Quod si huius, unum causa est, non unum, maioris rei causa non erit. Ex quibus necesse est, multa esse unius participia? Et unum, non esse cum multitudine commistum. Et uno nihil esse præstantius, aut potentius. Sed hoc ipsum, multis esse causam, ut sint multa. Nam omne quod uno privatum est, illico in nihilum, et in propriam disperditur corruptionem. Omnia ergo, et secunda, et tertia, quæcumque entia dicuntur, sunt ab uno, primo ut a causa. Et uno proprio in sua essentia consistunt. Hoc autem unum etiam primum rerum omnium esse ostendimus. Nec solum primum, sed quatenus rerum est causa, et effector, etiam principii nomen ei convenit, et Boni, et Dei, et Factoris, et Conditoris, et Patris. Quæ nomina omnia, sacrosancta etiam ecclesia, et approbavit, et est amplexata. Sicuti Aristotelis philosophia, et nomina hæc eadem omnia, et secundum nomina, ipsa munia, tum respuit, tum etiam irridet; et contra ea debacchatur. Et nihilominus cum de se, sibi magna persuadeat, non aduertit, se sine principibus tribus causis balbutire, numirum, efficiente universali. Quæ princeps causarum omnium est. Et universali forma, et universali suæ philosophiæ fine. Ad nullum enim unum finem Peripatetica Philosophia dirigitur. Nullam quoque universalem formam mundo tribuit; tribuit, autem formicis, et blattis. Quid igitur, huic, nullum mundi agnoscenti conditorem et tam graviter balbutienti faciamus? Eam ne,

sicuti patres nostri, quadringentis abhinc annis adoraverunt, nos quoque post tot impietates honoribus prosequemur? Aut potius flocci eam pendemus?

FINIS OCTAVI LIBRI

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
DE SUMMA TRINITATE.
AC DIVINITATE.

Lib. VI .

AD ILLUSTRISSIMUM, ET REVERENDISSIMUM

S. R. E. *Card. Ampliss.* ANTO. MARIAM SALVATUM.

FERRARIÆ

Ex Typographia Benedicti Mammarelli. MDXCI

Superiorum permissu

ILLVST.^{MO} ATQUE AMPLISS.^{MO}
ANTONIO MARIAE SALVIATO
S. R. E. CARDINALI

Si te, si mores tuos integerrimos, si probitatem summam, si modestiam, si temperantiam, si animi fortitudinem, atque magnanimitatem, si in rebus agendis, prudentiam incredibilem. Si Bononia studiorum mater. Si caput orbis Roma plenem non nouissent, unus Horatius Caponius, cliens tuus tuique observantis satis superque foret, ut te orbis universus ingentes que virtutes tuas, et cognosceret, et admiraretur. Si id est, ut est, cur mirum videatur si vir unus idem huc, inter probos probatissimus, mihi que amicissimus, tuis laudibus, animum meum repleverit? Quas, cum vir, veritatis amans, vere proferet, viro mihi veritatis amanti, nihil mirum, si verissimas esse crediderim. Si crediderim, cur non etiam, toto animo sim amplexatus? Si sum amplexatus, cur non etiam sim admiratus? Prefertim in tanta nostri seculi, virtutum omnifaria penuria. Si sum admiratus, cur non etiam te, ornatumque virtutum tuarum, et pulchritudinem, amore ingenti sim prosecutus, et sim prosecuturus? Si vero id, cur non etiam id tibi significarent? At qua significarem significatione maiore, quam ingenii mei portubus? Qua meliore, quam divinitatis contemplatione? Rerumque divinarum? Et qua diuturniore, quam qua sui natura perpetua, labore nostro, favore tuo, perpetuitatem sibi que ubique, mihi que, polliceri posse videatur. Ea autem est Panarchiæ nostræ libri sex, quibus titulum fecimus. De uno trino Principio. De secundo, ac tertio Principio. De Entium ordinibus De divinis unitatibus. De Essentia et ente, ac demum Dei vita. Neque enim maiore, aut meliore animi mei, erga, te tuaque singulares dotes, demonstratione, aut dono eminentiore ad te poteram accedere, quam Trino summo rerum principio, ac vita. Quos si cognosces philosophicis tamen authoritatibus, tum rationibus. Trinitatis divinæ mysterium demonstrari, quam Hebrei agnoscere nolunt, Maumetistæ spernunt, Christianorum Trinitarii, et veteres et recentes fati multi, pernegant, Heretici dilacerant, cur pro tua summa pietate, pro authoritate, qua in regendo Romano Gymnasio fungeris, cum antecedentibus, sequentibus de divinitate libris, ut publice legantur, et exponantur non infinites? Et si authoris, parum nota authoritas id dissuadeat, saltem vetustissimorum Zoroastri, Hermetis, Mysticæ, Platoniceque philosophiæ librorum piorum, et fidei catholica consonantium, aliquem legendum, et explicandum publice cura, ut nimirum, ii qui a fide sunt alieni rationibus verissimis conuincantur, et fideles contra eos armentur, et in fide ipsi, magis atque magis confirmentur. Ut autem id libentius, et audentius efficias, sex Hosce libros, mentis meæ summam ac meliorem partem, non solum tibi mitto, verum etiam in omne tempus, Do, Dono, et Dico. Quibus et vita perenni latus fruere, et me prope Coponium tuum, inter clientes tuos repones. Vale. Ferrariæ,

Tibi devotiss.
Franciscus Patricius.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER NONUS
DE UNO TRINO PRINCIPIO.

Nemo igitur Peripateticus, nemo Epicureus, nemo Stoicus, nemo denique, e quasi schola impius philosophus, templum hoc sanctissimum, aut adeat, aut ineat, nisi prius se rite purgarit, et expiarit. Rite expiabitur, si animæ suæ sinceritatem restituat. Reddet autem eam sinceram, si ab ea venenum suæ sectæ, dogmatum, imbibitum abluat, aut abradat. In impiam enim animam, non intrabit sapientia quæ sequitur divinissima. Itaque solam, et puram animam huc afferat, qui voluerit hæc, et pie cognoscere, et sincere, philosophice iudicare. Alioquin confusione obruetur: neque tamen amentiam deponet. Nos ergo hoc templum sacrosanctum pia veneratione ingressi, quæramus.

Deus, quo modo, et hæc tria faciat, unire, producere, et providere, et quo modo reliqua omnia fecit. Iam diu namque affirmamus, a principio, ab uno, a Deo facta esse omnia. A principio quidem, quia Hermes ait:

Ἀν δ' γὰρ ἀρχῆς οὐ δέν. ἀρχὴ δ' ἐξοὐδενός' ἢ αὐτῆς.

Sine enim principio nihil. Principio autem ex nullo, nisi ex se ipso.

At principium, ut demonstratum est, unum ipsum est. Unum autem et Monas apud eundem Hermetem idem sunt. Ait namque:

Ἡ γὰρ μονάς πάντων οὕσα ἀρχὴ καὶ ρίζα, ἐν πᾶσιν ἐστὶν ὡς ἂν ρίζα καὶ ἀρχή.

Namque monas, omnium cum sit principium, et radix, in omnibus est ut radix, et principium. De qua monade addit:

Μονάς οὖν ἀρχὴ οὕσα, πάντα ἀριθμὸν ἐμπεριέχει, ὑπὸ μηδενός ἐμπεριεχομένη.

Monas ergo cum principium sit, omnem numerum continet, a nullo contenta.

Quem numerum omnem etiam generat.

Καὶ πάντα ἀριθμὸν γεννᾷ ὑπὸ μηδενός γεννωμένη ἐτέρου ἀριθμοῦ.

“Et omnem numerum generat, a nullo genita alio numero.”

Monas ergo, vel unitas, vel unum, et omnium entium numerum continet in se, ipsa a nullo continentur, et numerum omnem generat, ipsa a nullo genita. Eam, quia generatio ad patrem pertinet, Zoroaster Paternam monadem vocaverat:

Ὅπου πατρικὴ μονάς ἐστὶ. Ubi paterna monas est.

Sed quia paterna est, necessario generat. At quid? Id nimirum, quod post ipsam primum est natura. Duo profecto. Duo ergo ante omnia, generat monas. Ait enim:

Ταναὴ ἐστὶν μονάς ἢ δύο γεννᾷ.

Et hoc ex carmine Zoroasteri (secundum vero veram Theologiam pater et filius, ut unum principium spirant Spiritum sanctum).

“Protensa est monas, quæ duo generat.”

Quasi dicat, quando monas protenditur, ultra se, et porrigitur, duo gignit, qui proximus sibi, ac primus est numerus. Duo autem hæc dyadem, nominat. Eamque apud patrem sedere ait:

Δυὰς παρὰ τῷδε κάθηται.

“Dyas vero apud hunc sedet.”

Prima ergo genitura, dum monas protenditur, producit duo, sed duitatem. At hæc, monas et duitas, sed unum, et duo, tria sunt. Ergo dum monas protenditur, in dyadem, sit trinitas. Quæ ubique splendet. Inquit enim idem:

Παντὶ γὰρ ἐν κόσμῳ λάμπει τριάς, ἧς μονὰς ἄρχει.

Toto enim in mundo fulget trias. Cuius monas est princeps.

Hæc autem trias, tria rerum principia evadit, quæ tria hæc, unum sunt principium.

Quæ in mundo dominantur, ut omnia eis serviant. Ait namque alibi:

Ἀρχαῖς γὰρ τρισὶ ταῖς δε, λάβοις δουλεύει ἅπαντα.
“Principiis enim tribus hisce, accipias, servire cuncta.”

Sed tribus hisce principiis, non solum nomen dat principii, verum etiam, omnia producendi munus tribuit. Namque monadem illam, Patrem nominat sæpe, ut in his locis (ne sine testimonio dicamus quicquam):

Ἐαυτὸν ὁ πατὴρ ἤρπασεν. Se ipsum Pater rapuit.

Πάντα ἐξετέλεσσε πατὴρ. Omnia perfecit Pater.

Secundum vero Principium, Potentiam Patris noncupat.

Οὐδ' ἐν ἐῆ δυνάμει κλήσας ἴδιον πῦρ.

“Neque in sua potentia clausit proprium ignem.”

Vocat etiam robur: ἐξ ἀλκῆς πατρός.

Appellat quoque paternam mentem.

ἔργα νοήσας πατρικὸς νόος αὐτογένεθλος.

Opera intelligens paterna mens, per se genita. Cui efficientiam tribuit, quando ait:

Πᾶσιν ἐνέσπειρεν δεσμὸν πυριβριθῆ ἔρωτος.

Omnibus in sevit vinculum igni grave amoris. Et alio:

Σύμβολα γὰρ πατρικὸς νόος ἔσπειρεν κατὰ κόσμον.

Symbola enim Paterna mens sevit per mundum. Tertium vero Principium mentem secundam nominat.

Πάντα ἐξετέλεσε πατὴρ, καὶ νῶ παρέδωκε δευτέρῳ.

Omniam perfecit pater, et menti tradidit secundæ.

Secundam mentem vocat, quia illa autogenethlos per se genita est prima. Hæc secunda mens, terminus est paterni profundi, hoc est totius Trinitatis. Ait enim:

Ἔστι γὰρ πέρας πατρικοῦ βυθοῦ, καὶ πηγὴ τῶν νοερῶν.

Est enim terminus paterni profundi, et fons intellectualium.

Et si terminus, et finis sit profundi, non tamen ex eo, exiit.

Μῆτε προῆλθεν, ἀλλ' ἔμενεν ἐν τῷ πατρικῷ βυθῷ.

Neque egressa est, sed mansit in paterno profundo.

Dat vero, huic tertio principio quoque rerum, efficientiam. Et factorem vocat:

Καὶ ὁ ποιητῆς, ὃς αὐτουργῶν τεκτέναιται τὸν κόσμον ὃς ἐκ νόουἔκτωρε πρῶτος.

Et factor, qui a se operans fabricat mundum.

Qui ex se mente exiliit primus.

Hæc est quæ ex prima mente exiliit. Et hanc eandem ait fuisse artificem mundi empyrei. Canit namque:

Νοῦ γὰρ νοῦς ἐστὶν, ὁ κόσμου τεχνίτης πυρίου.

“Mentis enim mens est, ea quæ mundi artifex est ignei.”

Hæc enim ex prima mente cum exierit, iure mens mentis dicta est.

Sed et Hermetem audiamus, quam divine de tribus hic principiis loquatur. Hac tamen differentia. Quod Zoroaster, Patrem numquam appelle mentem. Hermes vero et hunc intellectum nominat.

Ὁ δὲ νοῦς πατὴρ θεός. Mens vero pater Deus.

Iterum et in his aliis.

Πάντων γὰρ κύριος, καὶ θεός, καὶ πηγὴ, καὶ ζωὴ, καὶ δύναμις, καὶ φῶς, καὶ νοῦς, καὶ πνεῦμα.

“Omnium enim Dominus, et pater, et Deus, et fons, et vita, et potentia, et lux, et mens, et spiritus.”

In quibus videtur, tres omnes hypostases complexus, sicuti et in his.

Ἐν μόνον ἦν φῶς νοερὸν πρὸ φωτὸς νοεροῦ, καὶ ἦν ἀεὶ νοῦς φωτεινός, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ τοῦτου ἐνότης, ἢ πνεῦμα πάντα περιέχων, ἀεὶ ἐν ἑαυτῷ ὢν, ἀεὶ τῷ ἑαυτοῦ νοὶ καὶ φωτὶ, καὶ πνεύματι πάντα περιέχει.

“Una sola fuit lux intellectualis, ante lucem intellectualem. Et fuit semper Mens mentis lucida. Et nihil aliud fuit huius unio, quam spiritus omnia continens. Semper in se existens. Semper sua mente, et luce, et spiritu, omnia continens.”

Nam quod ait. Fuit lux, ante lucem. Prior lux pater est; Lux vero secunda, est filius. Huius autem unio, scilicet cum patre, est spiritus, qui omnia continet. Sed de duobus clarius. Ὁ δ' ἐκ νοῦς, φωτεινὸς λόγος, υἱὸς θεοῦ.

Ex mente (prima) lucidum verbum, filius Dei.

De quo verbo, sæpe loquens, iterum vocat filium.

Ἔστι δὲ τοῦ παντελείου πρόγονος, καὶ τέλειος, καὶ γόνιμος γνήσιος υἱός.

“Est vero perfectissimi, prognatus, et perfectus, et genitus, germanus filius.”

Hunc a patre minime distare ait.

Ὁὐ γὰρ δίστανται ἀπ' ἀλλήλων, ἔνωσις γὰρ τούτων ἡ ζωή.

“Non enim distant a se invicem. Unio enim horum, est vita.”

Unio autem hanc, dixerat ante esse spiritum. De quo ita est locutus:

Ὁ θεὸς ἀρρενόθηλος ὢν, ζωὴ, καὶ φῶς ὑπάρχων, ἀπεκύησε λόγῳ, ἕτερον νοῦν δημιουργόν, ὃς θεὸς πυρὸς καὶ πνεύματος ὢν, ἐδημιούργησε.

“Deus, mas foemina existens, et vita, et lux, parturiit verbo, aliam mentem opificem, quæ Deus ignis, et spiritus cum esset, fabrefecit.”

Hanc opificem mentem, verbo consubstantialem affirmat esse.

Ἐπήδησεν εὐθὺς, ἐκ τῶν κατωφερῶν στοιχείων, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος. εἰς τὸ καθαρὸν τῆς φύσεως ὁμιούργημα, καὶ ἠνώθη τῷ δημιουργῷ ὁμοούσιος γὰρ ἦν.

“Exiliit statim, ex deorsum latis elementis Dei verbum, in purum naturæ opificium. Et uniiit se opifici menti: consubstantialis enim erat.”

Si vero mens opifex, consubstantialis est verbo: verbum autem non distat a patre, uti vidimus: nimirum, et mens opifex non distat a patre, et ei est consubstantialis. Vocat autem opificem, seu conditionem hanc mentem, quia quasi proxime mundum fabrefecit. De ea namque ait. Cum Deus ignis, et spiritus esset.

Ἐδημιούργησε διοικητὰς τινὰς ἑπτὰ, ἐν κύκλοις περιέχοντας τὸν αἰσθητὸν κόσμον.

Condidit sectores quosdam septem, cui circulis continent sensibilem mundum.

Non tamen sine verbo, id eam fecisse ostendit.

Ὁ δὲ δημιουργὸς Νοῦς, σὺν τῷ Λόγῳ, ὁ περίσχων τοὺς κύκλους.

Opifex vero mens, cum verbo, quæ continet circulos.

Imo et verbo assignat mundi fabricam.

Ἐκ δὲ φωτὸς τίς λόγος ἅγιος ἐπέβη τῇ φύσει.

Ex luce, quoddam verbum sanctum, insedit naturæ. Iterum quoque:

Φύσις τοῦ νοεροῦ αὐτοῦ λόγου, φύσις ἐστὶ γεννητικὴ, καὶ δημιουργητικὴ.

Natura intellectualis verbi, natura est generatrix, et conditrix. Et loco alio:

Ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ προελθὼν, παντέλειος ὢν καὶ γόνιμος καὶ δημιουργός, ἐν γονίμῃ φύσει πεσὼν, ἐπὶ γονίμῳ ὕδατι, ἔγκυον τὸ ὕδωρ ἐποίησε.

Verbum enim ex eo procedens, perfectissimum existens, in foecundam naturam decidens generativam aquam, gravidam fecit aquam.

Sed et patrem vocavit conditorem, et verbum, quasi eius instrumentum.

Τὸν πάντα κόσμον ἐποίησεν ὁ δημιουργός, ὁ πατήρ, οὐ χερσὶν, ἀλλὰ λόγῳ.

Universum mundum fecit conditor pater, non manibus, sed verbo.

Quis hæc tam clara, atque præclara de ineffabili Trinitate, universorum conditricæ ac domina, altero Chaldæo, altero Ægyptio, vetustissimis sapientibus ante Mosem, divine sunt pronunciata, accipientes ut diximus, ab sanctis patribus quibus revelatum fuerat mysterium Trinitatis. Quos non solum Hebræis, qui eam non agnoverunt, sed etiam Græcorum philosophis omnibus, et Maumetistis, et Trinitariis opponemus. Neque enim, par horum authoritas omnium est, authoritati duorum illorum totius sapientiæ patrum. Et hos tamen

faciemus dogmatibus Græcorum sapientiorum aliquot, philosophorum Græci reliquo maiorum. Zoroastri enim, et Chaldæorum oracula, quæ videntur (Damascius refert) sacrificanti cuidam fuisse a Diis revelata, a Iuliano quodam Chaldæo in Grecum sermonem versa, Iamblichus maximopere est admiratus, et multo librorum numero, (idem Damascius citat XXVII) explanavit, et eorum Theologiam perfectissimam, ut a Diis tradita ambo cum Proclo simul celebrarunt: θεοπαράδοτον, et θεόδοτον, a Deo tributam, et a Deo datam nominantes. Cuius nos, plusquam CCC oracula, per varios authores sparsa, collegimus, et illustravimus. Fuit autem Zoroaster Abramo contemporaneus. Uterque Chaldæus. In Ægypto vero Osiris dicitur, Chami filius fuisse. Cuius a consiliis fuit primus Hermes. Huius nepos, Hermes alius cognomento Trismegistus, Mose paulo senior fuit. Is multa librorum millia de omnibus scripsit disciplinis. Hi vero qui supersunt pauculi, divinitus videntur scripti. Namque eum, et Cyrillus, et Augustinus, affirmare non dubitarunt, divino spiritu afflatum, multa dictasse. Notum est autem Orpheum, (ut a Græcos veniamus) in Ægyptum sapientiæ causa esse profectum. Unde et ipse hausit tres rerum esse conditores. Quos suis ipse nominibus appellavit, Phaneta, Uranum, Cronum. Testatur quoque Proclus, Pythagoreorum plerosque, et præcipue Philolaum, tres itidem Opifices constituisse. Plato, tres reges nominavit. Eius vero auditor, Ægyptiæ simul, et Platonicæ sapientiæ, quasi expositor, clarius multo est locutus. Scribit enim:

“Ea propter nos asserimus, quod Deus creavit intellectum primum, et constituit procreatorem rerum aliarum. Creavit autem eum, medio verbo quodammodo. Neque enim inter Deum, et intellectum, aliud medium intercedit nisi verbum. Quod certe etiam fuit coagens intellectus.”

Alio quoque loco de secundo intellectu:

“Si quidem omnes essentiæ formatæ, creatæ que ab intellectu divino, sunt posteriores illo, ab illiisque omnibus, is est abstractus. Produxitque mentem sui primariam, imposuitque illi quaslibet entitates, sub ratione qua ipsæ considerantur.”

Rursus habet idem:

“Coniungitur porro anima, intellectui agenti, quoniam existit ab ipso. Sicut ipse intellectus agens, a verbo divino. Cui iunctus continue, perseverat quoque continue. Si quidem tale verbum, non format immediate, nisi intellectum. Neque intellectus formatur, nisi a verbo.” Intellectus vero agens est proximus verbo divino. Quoniam non potest cogitari quicquam, prius intellectu agente, propinquius ipsi verbo. Appellat autem agentem hunc intellectum non quo sensu Peripatetici capiunt, sed ut exprimat illud Hermetis διμουργόν (melius versor, opificem vertisset). Alibi vero nominat, Consubstantiam eius, quod erat apud Hermetem, consubstantialis, ὁμοούσιος. Hoc ipsum magis etiam confirmans, ait:

“Ideo quoque intellectus agens dicitur, verbum creatum authoris primarii. Quoniam speculando ipse author semetipsum, exformat tale verbum.”

Iterum:

“Quod si quispiam quærat, qui nam author existit intellectus primi agentisque? Respondebimus, Deum authorem verum fuisse, qui creavit eum, ante omnia alia. Cuique in sevit omnia. Intellectus quoque agens cum sit proximus ipsi Deo dicitur, verbum ipsius expressum. Verbum expressum, appellatur causa causarum. Atque hæc fuit opinio sapientum Babyloniarum. Quoniam ab eo producuntur entia. Ipse etiam intellectus ab eo secundus. Id autem propter unionem verbi huius cum authore primo, a quo ipsum, et omnia alia, vere existentia procreantur.”

Babylonios autem appellat Chaldæos, a quibus Ægyptios hæc sapientia promanavit. Inter quos tamen hoc interest, quod Chadæi, Patrem Deum, numquam appellarunt intellectum. Quod etiam hic author sedulo observat, quamvis id Hermes non semel fecerit. Sicuti neque verbi, neque filii nominibus sunt usi; quantum, tamen in oraculis, quæ collegimus apparet. In eo concordarunt, ut omnes tres hasce hypostases, conditores rerum, et mundi opifices, esse docerent. Sicuti, postea, et Orpheus et Philolaus, et Plato, et hic eius auditor; et quamvis

Platonis philosophia, Athenis, et Alexandriae legi publice, numquam sit intermissa, et multi in eius libros commentaria scriberent iugiter: quorum nos nomina plusquam LXX collegimus, attamen post eius obitum, annos DC Alexandriae, e baiulo, philosophus effectus et a sacco ferendo Saccus cognominatus Ammonius, vixit. Qui in Hermetis libros videtur incidisse. Atque ex eis hausisse dogma hoc principiorum trium. De quibus Plotinus et Amelius eius discipuli scripserunt, post hos, horum discipulo Porphyrius, et Theodorus Asinæus, et horum auditores Iamblichus, et Syrianus, et huius Athenis successor Proclus Lycius, et post eum magnorum Platoniorum postremus ut videtur Damascius, de iisdem tribus principiis scripserunt multa satis. Et quamvis aliquid inter se different, in eo tamen fuere concordantes, ut tria omnino rerum omnium, ac mundi totius facerent principia, seu tres conditores. Quod et Christus, unus de tribus, cum apud homines esset, docuit, sancti Apostoli confirmarunt et Ecclesia stabilivit. Neque mirum est, Platonicos hosce postremos, in eam sententiam venisse, quando iam Christi fides passim esset divulgata. De quibus Augustinus scripsit. Platonici, pauci mutatis Christiani fierent. Sed illud maxime omnium, videtur admirandum, quod ante Christi adventum, ante Prophetas, ante Mosem, tam clare in Ægypto atque Chaldaea, dogma hoc de Trinitate palam fuerit. Nisi quis dicat, quia Zoroaster Abramo fuerit et conterraneus, et coetaneus, ab Abramo id habuisse. Cui Deus, dum cum eo loqueretur id totum revelaverit. Idemque Abramus, quando in Ægyptum venit, id ipsum docuerit. Vel totum hoc, a patre Noe fuisse profectum, per Cham filium. Qui et Ægyptum habitavit, et filium Osirim ibi regem fecit. Et eiusdem Chumi filius Chus pater fuit Nemrodi qui regnavit in Babylone, quæ civitas Chaldaeorum caput fuit. Sed dogma hoc sacrosanctum, utcumque originem duxerit, haud multis post diluvium annis innotuit, et scriptis est commendatum, a duobus illis, quos diximus sapientiae patribus, tum ob vetustatem, tum ob rei magnitudinem, est maxima et admiratione, et veneratione prosequendum, quod tametsi, ii qui Aristoteli, plus quam et Evangelio, et his sapientibus credunt, non receperint aut comprobarint, nos libentes in lucem protulimus, ut piis saltem, sed philosophis sint, unde contra impios, qui philosophos se profitentur, et Deum non norunt aut nosce nolunt, auctoritates et arma. Sed quis non multo maxime admiretur, Aristotelem ipsum in eandem cum illis, de spiritu venisse opinionem? Quando suorum sectatorum id, vel vel subolfecerit nemo. Adducamus ergo eius locum, ut qui eum tantum faciunt, sciant, se se in eius libris versandis aut oscitare, aut dormire. Habet is libello de mundo hæc verba.

Γῆν δε πᾶσαν καὶ θάλασσαν, αἰθέρα τε καὶ ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ τὸν ὅλον οὐρανὸν διακόσμησασα μία ἢ διὰ πάντων διήκουσα δύναμις, ἐκ τῶν ἀμίκτων καὶ ἑτεροίων, ἀερός τε καὶ γῆς, καὶ πυρὸς καὶ ὕδατος τὸν σύμπαντα κόσμον δημιουργήσασα.

“Terramque universam et mare, ætheraque et solem, et lunam, et totum cælum, exornavit una, per omnia penetrans potentia, ex impermiscibilibus, et alienis ære, et terra, et igne, et aqua, universum mundum condidit.”

Quam potentiam omnia penetrantem ait mox, et solem movere, et lunam, et totum cælum circumducere. Et paulo post spiritum nominat in his verbis:

Λέγεται δὲ καὶ ἑτέρως πνεῦμα, ἢ ἐν φυτοῖς τε καὶ ζώοις καὶ διὰ πάντων διήκουσα ἔμψυχός τε καὶ γόνιμος οὐσία

“Dicitur et aliter spiritus, ea quæ in plantis et animalibus, et per omnia penetrans animata, et foecunda essentia.”

Hoc autem Hermetis fuerat in his:

Τοῦτου τοῦ πνεύματος, οὗ πολλάκις προεῖπον πάντα χρήζει. Τὰ πάντα γὰρ βαστάζον κατ’ ἀξίαν ζωοποιεῖ, καὶ ὑρέφει, καὶ ἀπὸ τῆς θείας πηγῆς ἐξήρτηται, ἐπίκουρος πνεύμασι καὶ ζωῶς ἅπασιν ἀεὶ ὑπάρχων

Hoc spiritu, de quo multoties ante dixi, omnia indigent; omnia enim ferens, pro dignitate vivificat, et nutrit, et a divino fonte pendet, audiutor spiritibus et animalibus cunctis semper existens.

Quæ omnia Io. Damascenus ante, et Gregorius Nazianzenus postea videntur confirmasse. Damascenus quidem libro I cap. 18 his verbis de Spiritu sancto loquens: Πάντα τῇ οὐσίᾳ πληροῦν, πάντα συνέχων, πληρωτικὸν κόσμου κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀχώρητον κόσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν.

“Omnia implens essentia, omnia continens, implens mundum per substantiam, quem mundus non capit secundum potentiam.”

Nazianzenus vero, et hæc verba reperit, et addit alia, inter quæ, hæc:

Πνεῦμα τὸ ποιῆσαν, πνεῦμα τὸ γιγνώσκον ἅπαντα, ἐνεργουῶ ὅσα θεός, παντοδύναμον δια πάντων χωροῦν πνευμάτων, νοερῶν, καθαρῶν, λεπτοτάτων.

“Spiritus qui fecit, Spiritus qui cognoscit omnia. Operans quæcumque ut Deus, omnipotens per omnes penetrans spiritus, intellectuales, puros, tenuissimos.”

Hæc vetustissimorum sapientum divinissima de Trinitate dogmata Græcorum philosophis nullis præter Pythagoræos, et Platonicos nota, huc attulimus secundum veritatem philosophantes, ut post hac philosophiæ studiosi omnes sciant, posse humana ingenia, et aliter, et altius quam in Peripato, ut nunc omnis turba facit, philosophari, et rerum veritatem indagare.

FINIS NONI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER DECIMUS
DE SECUNDO, AC TERTIO PRINCIPIO.

Si præter hæc, tot ac tam sancta vetustissimorum, ac sapientissimorum hominum testimonia; et ea quæ verbum ipsum nos docuit, et Ecclesia sacrosancta side confirmavit, rationes etiam aliquæ philosophicæ, atque exactæ persuadere possint, et veritati fidei opitulari, cur non erunt amplexandæ? Ut Hebræis, et Maumetistis, et Trinitariis tum veteribus tum recentibus, et mens convinci, et os occludi queat. Nam et philosophis sine forti addita ratione, de tam magna re, quicquam persuaderi potest. Et impius Arabs Aven Rois in Mosis narratione, rationes requisivit. Et reliqui de Peripato, et hunc, et Principem secuti, fidem hanc de trinitate, irrisione tanta prosequuntur, ut iam nomen philosophi, impietatis infame evaserit, ita ut si quis id profiteatur, aut eo nominetur, vulgo hoc additamento. Hic in Deum non credit, videatur, et simul etiam abhorreatur. Hoc autem nobis evenit, ob nimium in Aristotelem amorem, cuius impia, et confusa, et balba de Deo doctrina, omnia et publica et privata gymnasia, et omnia monachorum cœnobia implevit, et in eis non solum magnis studiis, et legitur, et auditur, sed etiam, proh nefas, celebratur, et in admiratione ingenti habita, magnis laudibus fere decantatur. Ea ut simul cum Epicureis, et Aristippæis, et Stoicis cunctis sileat iam, et et eversa iaceat: eiusdem Trinitatis, et Numine, et lumine pie imprecato, rationes certissimas, in hunc modum, ex demonstratis, novis methodis, et longe quam sint ullæ Aristotelicæ, exactioribus, prosequamur.

Unum ergo illud primissimum, a quo entia omnia esse demonstravimus, ante quam ea produceret: vel entium nullum in se habuit, vel habuit aliquod. Atque hoc vel unum, vel aliquot, vel omnia; si dicatur, nullum in se habuisse, interrogabimus. Nullum habens, quo modo omnia produxit? Est enim verissimum veritatis illud eloquium, etiam in natura, nemo dat, quod non habet. Non potest ergo dici: unum primissimum, procreatorum a se, nihil in se præhabuisse. Præhabuit ergo. Sed vel unum, vel aliqua, vel omnia. Sed cur unum tantum? Sed cur aliqua? Sed cur non omnia? Priora illa duo, imbecillitatem virium, imperfectionem hyperxeos præ se ferunt. Utrumque dicere, nefas. Omnia ergo in se præhabuit. Et quia erat bonum, ea de se proferre, habuit necesse. Hæc necessitas voluntatem fecit producendi. Et voluntas necessitatem. Voluntatem enim Dei, necessitas sequitur, inquit Hermes. Produxit ergo. Sed vel unum, vel aliqua, vel omnia ea quæ præhabuit? Bonitate quidem plenissima, non aliqua, sed omnia. Unitate vero produxit unum. Unum scilicet sibi simile; et natura proximum. Omne enim producens, sibi simile primo producit. Unum ergo sibi simile, ac proximum primo produxit. Quod et unum esset, et esset omnia. Unum scilicet omnia. Unum omnia quidem, sed unum omnia productum, ideoque secundum. Productio autem ea vel intra, vel ad extra fuit? Utrumque. Productio enim actio est: actio vero duplex, vel intra hyperxin, et essentiam, vel extra hyperxin, extra essentiam. Si intra fuit, a productore nullo modo discessit. Idem cum eo re mansit. Ad extra vero si fuit ecstasis fuit, et exitus a producente. Productione ergo hac primissima. Et in uno mansit, quo est productum, et unum remansit. Et ex uno prodiit; et non unum evasit. Unum ergo, et non unum fuit. Si non unum, multa. Si multa, vel aliquot, vel omnia. Si aliquot, impotens, et productor fuit, qui non omnia producere potuerit, et productum, qui omnia suscipere non potuerit. At nulla ibi impotentia, quia nulla imperfectio. Non ergo aliqua, sed omnia. Unum primum produxit, et unum secundum suscepit. Et quia hoc ab illo exiit, et cum illo non est prorsus idem, alteritate ab eo distinguitur, uti filius a patre. Neque enim pater se ipsum produxit, neque producens, et productum, idem omnino esse potuit. Alteritas ergo inter eas intercesserit, per quam Pater alius fit, alius fit filius, Alteritas vero hæc, in quo nam consistit? In eo, quod ille genitor fit, hic vero genitus.

Sed quæ fuit ratio distinctionis huius? An quia ipse pater, non est, qui filius. Et filius non est, qui pater. Et inter patrem, et filium expressa est distinctio. An vero, et alia quappiam distinguuntur alteritate? Alia nulla. Et per hanc eandem genitoris, et patris, geniti, et filii, idem quoque sunt, identitate quadam alia, ab alteritate. Substantiæ nimirum, et essentiæ identitate. Substantiæ nimirum, et essentiæ identitate. Hæc omnia rationes dictant arctissimæ. Sed et oraculum filii, ea confirmat.

Ego, et pater, idem sumus.

Sed et alia identitate idem sunt, et alia alteritate, alteri. Idem quidem.

Quia uterque omnia in se habet. Quod et rationes proximæ demonstrarunt, et ipsum verbum, affirmavit id ipsum.

Omnia mihi tradita sunt a patre meo. Et omnia quæcumque habet pater, mea sunt. Et mea omnia tua sunt, et tua mea.

Alteritate quoque alia, sunt alteri. Quia in Patre uno, uniter sunt omnia, et indistincte una. In filio vero, omnia sunt pluriter una, et una distincte. Sed hoc qua tandem ratione? Vel quia genitor in productione, tum genitum ipsum a se distinxit, a suis omnibus. Non enim par esse videbatur, aut esse potuit, ut producta eadem omnino essent, cum producentibus. Omne enim productum, secundum est a productore. Actus ergo productionis, videtur ea distinxisse. Actus inquam, non temporalis, non æternus, sed sempiternus. Actus nimirum productoris proprius, proprius bonitatis, proprius unitatis. Quæ ut sit, genito non eget. Genitum tamen, ut gigneretur, eguit genitore. Quidquid enim habet, a patre habet. Hac ergo etiam alteritate genitus, a genitore est alter. Quod hic, illo non eguit, ille, eguit hoc. At quo modo, illum genuisse, hunc genitum esse est dicendum? Non equidem per motum. Omne enim quod movetur, ad aliquid movetur. Sed ante geniti genituram, nihil erat, ad quod genitor moveretur. Genuit ergo sine motu. Forte motu geniti, qui e patre prodiit vi ea, ob quam Patris potentia est appellatus, et ob quam pater ipse dictus est πηγὴπηγῶν, fons fontium. Fons enim aquam producere non videtur, sed aqua a fonte scaturire. Vel potius ratione alia, qua scilicet radii nullo solis motu, neque ullo ipsorum, emicant a sole. Itaque bonum, bonitate suam, de se, ex tra se effudit, uti lux, de se, extra se, effundit radios. Ea tamen effusione, luci nihil perit. Sed integra, sicuti ante remanet. Sic, et genitor, geniti productione, et geniti ex genitore processione non imminuitur. Vel rectius dicendum, Genitorem genitum genuisse, ipso sui uno, et quo unum est. Quod est, omnia produxit. Perfectissimus ergo sicut ante remanet. At et genitus, perfectissimus a genitore perfectissimo, necessario emanat. Nisi enim talis emaneret, indigus re aliqua esset, quod nefas est etiam cogitare. Nihil enim a genitore differt, nisi quod non ipse est, sed ab ipso, sicuti et radii nihilo differunt a luce, nisi quod non ipsa lux, sed a luce, sunt. Neque est genitus a genitore substantiæ alterius, sed eiusdem, sicuti et radii eiusdem sunt substantiæ, cum luce a qua profluunt.

Cum autem genitor, summum bonum sit, necessario adest genito, nequa ab eo distat, neque ab eo discedit, aut divellitur. Sed uniti ambo perseverant, sicut cum luce radii. Et genitus cum genitore, semper est coniunctus. Et in eum, qua parte ab eo exiit, omni desiderio fertur. Omnique amore, ei se se totum cupit iungere. Amor ergo hic, tertius inter duos intervenit. Qui non est, ut humani sunt amores, affectus et passio, sed est hyparxis ex illis procedens, ex eiis, et inter eos sit tertia. Atque ita tres hypostases, et Trinitas beatissima, et tria, uti postea videbitur, principia. Hæc sane una methodus. Alia vero, in qua, nec Aristoteles, qui Deum beatissimum prædicavit, inficias iuverit, beatitudine summa Deum frui. At quæ beatitudo eius esse queat, si solitarius permaneat? Cum quo communicare queat, indigus. At in eo indigentia nulla. Ergo ad eam perfruemdam, socium, quia nullum alium habeat, sibi faciet. Si faciet, de novo gignet. Si gignet, non de nihilo, non de materia, non de alia re, quæ nulla adhuc est. Ergo de se ipso. Duo ergo cum iam sint, vel odio se se profequentur, vel amore, vel tepidi inter se erunt. Si odio dicamus, id et mali est, et ob

malum. At in summo bono, nihil malum. Si tepidos dicemus, id partim ab odio, et ideo a malo veniet, quod ibi nullum est. Ergo amore se se prosequuntur. Amor enim, et a bono, et ob bonum est, et boni. Amor ergo, hic tertius inter duos intercedet. Non quidem aut vanitas, aut passio, sed hyparxis, sed hypostasis tertia. Quid igitur ad hasce duas methodos Peripatus opponet? Terciam adiiciamus Zoroastream, sed nostris rationibus, et explicatam, et firmatam. Ait ille.

Ταναῆ Μονὰς ἐστὶν, ἡ δύο γεννᾷ.

Protensa Monas est, quæ duo generat.

Quid sibi hoc ænigmate, sapientum pater ille voluit? Monas, dum in se manet, neque extra se progreditur, duplex ethymon ei convenit. Tum quia μένει manet, tum quia μόνη sola est. Unde illud Hermetis.

Τὸ δὲ ἓν, μόνον μένον ἔστηκε.

Unum ipsum, solum manens, stat.

Sed quando ei libuit, de manentia sua, de se solo exire, primum de se protensione, primum sui extensione, tria sit, necessitate summa. Ipsa prima, quæ protenditur, protensio ipsa, et terminus ad quem protensio pertingit. Exemplo appositissimo, et declaretur, et comprobetur. Punctus sit, ubilibet in spacio. Fluat, quod Geometræ admittunt. Eo fluxu lineam format, seu rectam, seu curvam, terminatam. Ipse unum esto. Fluxus est secundum. Tertium, punctus alius, in quem, et fluxus prioris puncti, et in linea finitur. Fluxus tamen, et linea in medium inter duo puncta cadens, utrosque coniungit. Pater ergo Monas protenditur: ea protensio filium profert; atque in spiritum definit. Qui per patrem, et filium producit. Atque ita Monas e se protensa, duo necessario, et primum protensione, generat. Duo autem cum uno tria, et unum, et duo tria sunt. Et hæc tria unum sunt. Sed et quarta adsit methodus.

Cum pater, et filius, genitor, et genitus ita inter se cohereant, ut numquam, vel divellantur a se invicem afflatu mutuo, ac utriusque spiratione, et in se se mutuo inspiratione. Ex quare, iam olim ab Hermete, hoc ipsum πνεῦμα, spiritus est appellatus. Quod nomen postea, verbum quoque apud nos habitans, et sacrosancta Ecclesia libentes susceperunt, et docuerunt Spiritum, nec patrem esse, nec filium. Sed spirationem hanc, et inspirationem, et amorem illum quem pater habet in filium, et filius in patrem, a quibus Spiritus sanctus procedit, nec factus, nec genitus, nec creatus, sed ab eis tantum procedens. Ideoque Apostolorum chorus cecinit.

Qui a patre, filioque procedit.

Sed Peripatus hæc respuit. Ad summam ergo methodum quintam veniamus.

Si unum, principium (uti abunde est demonstratum) entium est, a principio erunt entia omnia. Neque enim a se ipsis sunt, neque a principatis, vel primis, vel mediis, vel postremis. Quo enim modo coelum fiat e luto, aut e musca? Si a principio sunt, ergo sunt a primo. Nihil enim est, ante principium. Neque enim media, aut postrema, priora sunt principio primo. Si a primo sunt, ergo sunt ab uno; namque ante unum, multa nec media sunt, neque postrema. Si ab uno sunt, ergo sunt a simplici. Neque enim composita vel media, vel postrema, simplici sunt priora. Si a simplici sunt, ergo sunt a sibi sufficiente. Nullum enim simplex additamento eget, ut simplex sit. Omne ergo simplex sibi sufficit. Si a sibi sufficiente sunt, sunt a bono. Non enim bona media, bona postrema, esse possent a non bono. Si a bono, igitur, et a pulchro. Neque enim pulchra media, pulchra postrema, a non pulchro esse queunt. Si a pulchro, ergo etiam a vero. Verum enim est, quod sibi consonat. Pulchrum autem sibi omnino consonat. Si a vero sunt, sunt etiam ab existente, et ab hyparxi. Existente namque nihil verius. Si ab existente sunt, a potente quoque sunt. Neque enim potentia media, potentia postrema, fuerit ab impotente. Si a potente sunt, ab operante quoque sunt. Omnis enim potentia, in actionem exit. Operantia, aut media, operantia postrema, a non operante nequaquam fuerint. Si ab operante sunt, a vivente quoque sunt. Non enim viventia media, viventia postrema, a non vivente, et a mortuo fuerint. Vivere autem prima omnium est actio. Si a vivente sunt, etiam a

producente. Omne enim quod vivit, in se, et ex se producit. Et producentia media, et producentia postrema, a non producente, quo modo dicentur esse producta? Si a producente, vel in se, vel extra se producente. Neque enim nullibi producet. Si in se producente, vel in se ipsum producente, vel a se, aliud producente. Neque enim nihil producet. Si se producente, ergo se principium, se primum, se unum, se simplex, se sibi sufficiens, se perfectum, se bonum, se pulchrum, se verum, se existens, se potens, se operans, se vivens, se producens, se in se producens, se se producens. Si vero in se, a se aliud producente, aut se alterum, aut non se alterum producente. Si se alterum, eadem ergo omnia, quæ prius. Si non se alterum aut idem sibi, aut non idem sibi. Si idem sibi, eadem quæ prius. Si non idem sibi, aut par sibi, aut impar sibi. Si par sibi, eadem quæ prius. Si impar sibi, ergo non principium, non primum, non unum, non simplex, non sibi sufficiens non perfectum, non bonum, non reliqua. Ergo non in se producente: non alterum, nec non alterum, nec idem sibi, nec non idem sibi, nec par sibi, nec impar sibi. Ergo nullo modo in se producente. Ergo extra se producente. Si extra se, aut se, aut alterum. Sed quo modo se, extra se? Ergo alterum extra se. Si alterum, ergo non principium, non primum, non unum, non simplex, non reliqua. Si alterum, aut in se manens, aut in altero transiens. Si in alterum transiens, ergo non principium, non primum, non unum, non reliqua. Si in se manens, aut consubstantiale sibi, aut alienum. Si alienum, ergo non principium, non primum, non unum, non reliqua. Si consubstantiale, aut parem sibi, aut imparem sibi. Si parem, ergo alterum principium, alterum primum, alterum unum, altera reliqua. Si imparem, ergo non principium, non primum, non unum, non reliqua. Si non unum, ergo aut duo, aut tria, aut aliquid de reliquis, aut omnia. Sed cur ab omnium principio, non alterum, par sibi producat? Si par sibi, cur non alterum principium, et omnia principiata? Cum, et alia ab eo sint, et extra ipsum? Sed cur a primo, par sibi aliud primum, et omnia secunda, et reliqua? Cum, et alia, et extra sint? Sed cur ab uno, non et unum par sibi, et omnia? Cum et alia sint, et extra? Sed cur a simplici, non et aliud par sibi simplex, et composita omnia? cum et alia sint, et extra? Sed cur a sibi sufficiente, non et aliud sibi sufficiens, et sibi non sufficientia omnia? Cum et alia, et extra sint? Sed cur a perfectio, non et aliud perfectum, et non perfecta omnia? Cum alia, et extra? Sed cur a bono, non et bonum aliud, et non bona? Cum et alia, et extra? Sed cur a pulchro, non et pulchrum aliud, et non pulchra, cum et alia, et extra? Sed cur a vero, non et verum aliud, et non vera? Cum et alia, et extra? Sed cur ab existente non et existens aliud, et non existentia? Cum et alia, et extra? Sed cur a potente, non et potens, et non potentia? cum et alia, et extra sed cur ab operante, non et operans, et non operantia cum et alia, et extra? Sed cur a vivente, non et vivens aliud, et non viventia? Cum et alia, et extra? Sed cur a producente, non et producens aliud? Et non producentia? Cum alia, et extra? Ergo alterum principium, alterum primum, alterum unum, alterum simplex, alterum sibi sufficiens, alterum perfectum, alterum, bonum, alterum pulchrum, alterum verum, alterum existens, alterum potens, alterum operans, alterum vivens, alterum producens. Sed secundum a primissimo. Hic primissimi patris, filius primogenitus, omnis creaturæ, et unigenitus. Ideo cum ambo fere idem sint, et genitus sit intellectus, proprium autem opus, intellectus sit, tum in se, tum in supera reflecti, seu converti, necessario genitus, tum in se, tum in patrem, intelligentia, sive intellectione tua reflectitur, et in eius summam convertitur bonitatem. Hac geniti in genitorem conversione, et mentali reflexione, alius ex primo generatur intellectus. Qui cum, et ipse genitori producat similis, ipseque sua ex illo procedentia ferat secum omnia quæ in authore erant, ipse quoque necessario erit principium, nimirum tertium. Atque ita, tria constituta sunt rerum omnium principia.

FINIS DECIMI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER UNDECIMUS
DE ENTIIUM ORDINIBUS.

Diu iam de uno, et modo de uno trino principio, varias agitamus quæstiones. Quibus ad id pervenimus, ut et exactissimis rationibus, et sapientissimorum hominum testimoniis, et divinis insuper oraculis, vere sciamus, entia antequam fierent, in Deo fuisse omnia, et ex ipso, et per ipsum omnia esse facta. Et quæ facta sunt, in ipso vitam fuisse. Reliqua modo prosequamur, ac dicamus. Hæc vero omnia, quæ in Deo fuisse, et ab eo, et ex eo fuisse producta asserimus, necesse est, vel unum ens fuisse quod diceretur omnia, vel uno plura; vel omnia denique. Sed cur unum tantum? Cur tantum plura? Cur non etiam omnia. Priora namque illa duo, imbecillitatem potentiæ, et imperfectionem hyperxeos præ se ferunt. Quorum, neutrum dicere est fas. Omnia ergo, uti iam probatum, in se præhabuit. Et omnia producere, habuit necesse. Bonitas enim voluntatem fecit producendi, voluntas necessitatem. Vere enim, ut iam dictum est, scripsit Hermes voluntatem Dei sequitur necessitas. Omnia ergo ex ipso, et per ipsum facta sunt. Hæc vero omnia ex ipso, et extra ipsum producta, non iam cum ipso idem sunt. Atque ideo non sunt ipsum unum. Neque ipsa illa omnia, per quæ primum illud, una omnia est appellatum. Effectus enim, a causa quidem semper venit, non autem cum ea idem remanet. Hæc ergo producta, non sunt prima omnia, sed omnia secunda. Illic quidem uniter una cum uno, hic vero, et ab aliis, et inter se distincta. Nam si uniter una non sunt, necesse est, ea esse distincta. Et si distincta sunt, sunt multitudo. Sed quædam ne multitudo, et mutila? An tota, et integra multitudo? Si quædam tantum esset multitudo, pars esset multitudinis, et aliæ superessent multitudinis partes, quæ extra omnia essent. Atque ita omnia, non omnia essent. Et non omnia, essent omnia. Ergo dicendum. Ab uno, omnia esse producta; hoc est omnis multitudo, extra quam, et ultra quam, multitudo alia nulla sit, nec esse possit: ne unitas quidem ulla, præter primum unum. Multitudo autem hæc, quia non unum est, ab uno differt, et cum uno, non est idem. Nam si unum quod multitudine prius est, idem esset cum multitudine, prius, et posterius idem esset, et præterea unum, esset multitudo, et esset unum; et duo opposita essent idem, et causa idem esset cum causato, et causatum idem cum causa. At fas non est, hæc omnia confundi. Ergo fas nullo modo est, ut unum, idem sit cum multitudine, quæ illius proles est, et effectus. Effectum enim semper necesse esat, causa remissiore gigni. Vel enim idem ambo sunt, vel non idem. Si idem dicamus, modo relata sequentur impossibilia. Non sunt ergo idem. At, causa, et prior est natura, et potentior, ut pote quæ suis viribus id gignit, quod nec hyperxin, nec vires prius habebat. Hoc ergo firmum esto. Causatum omne, causa sua semper esse remissius. Ergo multitudo ab uno procreata, cum ipso uno, non est idem. Quid ergo, est ne ab eo penitus aliud? Si ita, erit ipsa ab uno omnino distans, nec uni ullo modo unita, aut coniuncta. Et inter ipsam, et unum; vacuum relinquetur intervallum. Oportet autem omnem entium progressionem esse continuatam. Id autem sit per hyperxeon coniunctionem: quæ sit per inferioris participationem a superiore. Et est utriusque communicatio, per utriusque facta Sympathiam. Oportet ergo causam, cum causato, et idem esse, et alterum: ita ut eorum identitas non omnino sit integra et sincera. Neque omnimoda sit in eis alteritas. Sed neque sint invicem temperatæ, ut quantum sint idem, tantundem sint et alterum. Hoc autem modo similitudo et dissimilitudo simul, inter ea intercedet. Simile enim est, quod identitatis partem suscipit. Dissimile vero, quod partem suscipit alteritatis. Hoc est, particeps factum sit utriusque. Si ita sit in omnibus causis, et causatis, omnis entium progressio, et a causis proditio, per similitudinem simul fiet et dissimilitudinem. Sed per illam prius, per hanc posterius. Prior enim hyperxis est, quam passio. Causa autem omnis de sua hyperxi, et essentia, causato aliquid largitur. Dissimilitudo vero ei aliunde venit quia in alteritatem cadit, per quam sit dissimile. Omnis ergo a causis

effectuum progressus, per similitudinem prius adimpletur. Et omnis causa, effectum sibi similem prius producit, quam dissimilem. Quia identitatis suæ aliquid ei causa tribuit, quam effectus proxime suscipiens eam patitur, et similis evadit causæ. Dissimilitudo vero ei accedit, quia in alteritatem a causa cadit. Multitudo igitur prima, non quæ in uno est indiscreta. Sed quæ ab uno est progressa, identitatem, et alteritatem uno tulit, et similis et dissimilis ab eo, evasit. Quia unum de sua hyperaxi ei dedit, et similem sibi effecit. Hoc est, particeps unius est facta. Et quia in alteritatem quoque ab eo cecidit, dissimilitudinem acquisivit. Similitudo autem in hac productione, prior effectus est, et potior, quam dissimilitudo. Quid autem uni similis esse potuit, aut debuit, quam unitas? Multitudo ergo hæc prima, quia omnis, et tota integra fuit, omnes evasit unitates. Et est omnium unitatum, omnis, et tota multitudo. Unitas, quidem quia ab uno. Unitates autem, quia omnis multitudo ab una omnia derivans. Nisi enim ab uno, unitas producta esset, productio hæc, per similitudinem non esset facta. Nisi itidem, ab una omnia, unitates omnes prodissent, proditio hæc, per similitudinem non esset. Prima ergo ab una omnia productio, omnis fuit multitudo, quæ tota, unitates fuit. Et quoniam in una omnia, unum primas tenebat, omnia, secundas: necessario in hac productione, uni ipsi, unitas aliqua primaria debuit respondere. Unitates vero reliquæ responderent ipsi una omnia. Unitas ergo quædam primaria, ab uno est genita; reliquæ unitates hanc, ut secundariæ secuuntur, et sunt ab ea proximæ. Quia omnis multitudo, a sua est unitate. Et quoniam unum omnia illa sua continuit, necesse est, ut unitas hæc primaria uni ipsi similis, et ei correspondens, unitates omnes in se contineat. Et ut unum, omnia fuit; ita hæc unitas unitates omnes sit. Et ipsa sit Dei patris unigenita, et primogenita filia. Quam sacrosancta Ecclesia, filium vocat unigenitum, et est secunda in divinis persona, eadem cum patre, alteritate tantum quadam ab eo distans, et secundum est rerum principium. Et eadem cum patre, bonitate, voluntate, et potentia præditum. Et est idea boni, quo nomine a Platone meruit vocati. Quam stulte stultus irrisit Aristoteles.

Quæ quidem boni Idea, ut amore essentiali, in patrem vertitur, tertia de se, et de patre persona procedit, sibi et patri consubstantialis, alteritate tantum, ab ipsis distincta. Quæ tertium est rerum principium.

Eadem hæc boni Idea, quia bona est, sterilis esse nequit. Producit ergo et ipsa; Ad quidnam producit? An forte simul cum patre cui consubstantialis est, unitates ipsas, per se vero sola entia, et rerum essentias omnes? Formas inquam veras, et simplicissimas quarum unitates, vel sumitates sunt et veluti flores. Vel etiam sunt ipsæ unitates, super entia omnia, et superessentiales? Sed si sint superessentiales ita, ut cum essentis nihil communicent, tunc inter ipsas, et essentias vacuum relinquetur intervallum. Identitatis ergo suæ, unitates singulæ, essentiis suis largiuntur; et progressio hæc quoque necessario sit per similitudinem prius, dein per dissimilitudinem; effectum earum in alteritatem cadente. Similitudo autem hæc, per communicationem et participationem, inferioris sit a superiore: et utriusque sympathiam, et quasi contemperationem. Ita ut unitas, suæ hyperaxeos aliquid effectui suo tribuat. Hoc autem aliquid, unum sit, per quod in effectum existens, effectus suæ causæ fiat similis, dissimilis tamen, per casum in alteritatem efficiatur. Quæ alteritas, id quod ens, et essentiam vocamus, efficiat. Et ab identitate causæ, habeat unum; ab alteritate vero, habeat multitudinem. Seu potius, sit, et unum, et multitudo. Ita ut unum sit in ente; et ens sit in uno: scilicet uno essentiali. Et per ipsum sit, in sua propria unitate. Et per eam, in unitate primaria. Et per primariam unitatem, in primo uno. Sunt enim singula entia, seu singulæ essentiæ per unum a propria sua unitate sibi inditum, ita ut sine eo, nullum ens, nulla esset, aut consisteret essentia. Et eo suæ unitati similis efficitur. Et se ipsa, quia multa est, efficitur dissimilis. Quoniam vero, a perfectissimis venit, ipsa quoque suo gradu erit perfectissima, si similis suis causis esse debet, uti est probatum. Si perfectissima, ergo et vivens erit. Omne enim quod est, vel vivens est, vel vita carens. At hoc imperfectionem sentit maximam, sicuti vita sapit perfectionem. Sed et quia in Deo est, Deus autem vivens in sacris oraculis

appellatur. Et ipse de se ait, vivo ego dicit Dominus. Quid ergo in Deo vivente, mortuum quid esse, audeamus dicere? Nequaquam. Nam, et hæc, quæ conspiciuntur, et quæ facta sunt, in ipso vita erant. Quod divinus testatur spiritus. Ergo divina illa essentia, vivens est, et vita fruitur, optima, et sufficientissima. Quod Aristoteles etiam est attestatus. Sed et vita hæc, per similitudinem in essentia, et ab essentia est producta. Quia in simplici essentia, simplex etiam vita, et vita simpliciter. Et præterea vita aliud nihil est, quam essentia ipsa parturiens actionem, sicuti postea videbimus. Quatenus ergo vita, est essentia quædam, similitudo est inter eas. Quatenus vero, in motum est progressa alteritatem induit, et dissimilitudinem est adeptæ. Per motionem autem hanc suam, cognitionem in se produxit. Dum enim movetur, motu hoc suo vel in se revolvitur, vel sursum unde, prodiit. Vel enim sursum, vel in se, vel deorsum motum hunc tendere est necesse. Deorsum vero non retendit quia sub se nihil adhuc erat. Vel ergo in suam essentiam, et superas sui causas, vel in se ipsam, motionem protendit. Hæc autem primaria est cognitio, ut postea declarabitur. Talem autem vel in se, vel in supera motionem, et cognitionem, sapientes veteres communi consensu. Mentem, et intellectum appellavere. Motio autem hæc, sicuti diximus est duplex. Vel in se, vel in supera; prior quia suæ essentiæ vicinior, primum procreat intellectum. Dum vero se intelligit, et in superas suas causas revolvitur, secundum procreat intellectum. Quem Zoroaster secundum appellavit. Hermes autem, spiritum. Quod nomen sacrosancta etiam Ecclesia est dignata.

Sub patre ergo Deo, et a patre, Paternum est profundum. In quo unitas primaria, et in ea omnes unitates, quas nomine alio ideas appellamus. Essentia, et ens primum, et essentiæ veræ, et entia vera omnia. Vita primaria, et vita omnes. Intellectus primarius, et intellectus omnes. Et ipsa unitas prima Idea boni, hisce omnibus constat. Imo est hæc omnia, intra se hyparxi simul unita, proprietatibus vero distincta. Simplicitate enim hyparxeos existentia, et subsistentia, et substantia, et essentia, omnibus per omnia est transitus, et permeatio. Proprietatibus vero distincta ita, ut nulla ibi sit confusio, nulla imperfectio. Inquit enim Zoroaster:

Πάντα γὰρ ἐξέτελεσε πατήρ.
Καὶ νῶ παρέδωκε δευτέρῳ.
“Cuncta enim perfecit pater,
et menti tradidit secundæ.”

Hanc secundam mentem duplici interpretamur significato. Priore, quia Mens prima, sit a patre secunda. Atque ita omnia in se, a patre perfecta suscepit. Altero quod ita perfecta, menti tradiderit secundæ, quæ et a prima, et a patre procedit, et cum ambobus est consubstantialis. Ut proximus esset conditor eorum, quæ extra profundum debebant produci. Prima autem quæ ab intellectu hoc sunt producta, per sui similitudinem itidem sunt producta, intellectus scilicet creati. Novem uti videbimus gradibus distributi. Et ii quos intellectus participatos vocitamus. Similes quidem intellectui conditori sunt, quia et ipsi sunt intellectus. Dissimiles vero sunt quia conditi. At sunt etiam hi participati, et ipsi conditores. Animarum scilicet. Nam ratio omnis ab intellectu est, et eius imago est dianoea, et ratiocinium. Si imago, etiam similis intellectui. Dissimilitudo vero, quia non idem cum intellectu sunt, et in alteritatem ceciderunt. Sed hæc clarius suis locis. Simile quiddam sibi anima, quæ iam in corpus decidit, et ei est coniuncta, in corpus profundit. Quam nos, nomine satis noto, sed significato satis ignoto, naturam appellamus. A qua in corpus itidem producitur qualitas, quæ naturæ veluti instrumentum servit, in corpore, et eius partibus, alterandis, et disponendis. Et dispositis formam inducit. Per quam corpus in aliam, aut aliam speciem conformetur. Sed et qualitas a natura fert similitudinem, et ei est dissimilis. Et formas easdem fert a qualitate. Et corpus a forma, iis nimirum modis, qui propriis horum graduum tractatibus explicabuntur.

His autem post unum primum, novem gradibus, rerum tota constat universitas. Qui quidem gradus ordine sunt dispositi a summo ad imum ita, ut nullum inter eos vacuum sit

relictum, nulla locum habeat intercapedo. Gradus autem vocamus scalarum similitudine, quia viciniore ad primum Principium, et distantiore loco sunt ordinati. Atque ideo primum etiam rerum ordinem nuncupamus. Ordo enim omnis, ut ab initio diximus, priore constat, et posteriore, tum numero, tum loco. Propterea recte a Pythagora dictum, res esse sicut numeros, quoniam ab unitate viciniore, et longinquiore specie sunt compositi. Atque hæc ni fallimur, occulta hactenus, causa fuit, cur numeri totius plenitudo decenario comprehenditur. Ab uno scilicet descensus est per medios omnes usque ad corpus, omnium infimum. Et cur etiam, ab uno simplicissimo impartibili, in multitudinem semper maiorem, usque ad decadem laberetur, et labendo cresceret. Cresceret autem uno addito; quoniam unum, omnibus sui imaginem, aliud atque aliud unum impartitur, usque quo id quod recipit, ipsius sit capax, usque scilicet ad postremum. Ad quod cum est perventum iterum a summo uno, replicet oportet is, qui ulterius velit numerando progredi. Atque hic descensus, rerum methodus est compositiva per additionem sancta, unius. Ascensus vero methodus alia est principalis, quam resolutivam in sua primogenia vocant, per eiusdem unius facta subtractionem. Ipso uno a multitudine se subtrahente, et in se redeunte. Sed et mirabile aliud in hoc numero, animadversum est antiquitus, quod videlicet denarius, quaternario adimpletur. Simul sibi partibus connumeratis. Inter quas primo est totius universitatis pater, Unum. Cui proxima ab eo veniens, est dualitas, secundam divinitatis personam representans, quæ in patrem versa, tertiam personam per spiritum sibi a patre spiratum, et a se in patrem respiratum producit, ternario representatam, quæ ex uno et duitate simul iunctis procedit. Et quoniam hi tres unum sunt in sua unione, et suo profundo, quaternarium comprehendunt, unum, essentiam, vitam, intellectum. Atque hoc forte voluit Pythagoras, quando tetractym nominabat, et per eam, sacrosancto ac summo omnium iurabat iuramento. Et certe hoc voluit Apostolus, quando dixit:

“Omnia per ipsum, et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant, de filio intelligens, Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Quoniam in ipso condita sunt universa, in cœlis, et in terra, visibilia et invisibilia.”

Prius quidem invisibilia quæ diximus, unitates, essentiæ, vitæ, Mentis, quæ omnibus iis comprehenduntur, quæ subnectit.

“Sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates.”

Et post has, quæ his, participia fiunt extra profundum, in cœlis, et in terra, visibilia iam facta, sive essentiis, sive viribus, sive actionibus, animæ, naturæ, qualitates, formæ, corpora. Hæc enim omnia illorum participia sunt, a principio facta, et inde venere, et inde pendent. Atque ideo verissime ab eodem dictum Apostolo.

Invisibilia ipsius, a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Conspiciuntur quidem illa clarissime, quando intellectus in anima iam a sordibus corporeis purgata, ad illa, quæ corporeis oculis sunt invisibilia, erigitur. Cætero quin, intellectibus materiæ immersis, Epicureis, Aristipæis, Peripateticis, Stoicis et id genus aliis brutis gregibus, tametsi philosophis, stultis semper quæstionibus, quæ lites tantum generant impliciti, sunt invisibilia. Esse autem inter hæc invisibilia, et hæc alia quæ facta sunt visibilia, communionem, et hæc ab illis continua cathena pendere, et ratio philosophica persuadet, natura non saltante, nec vacuum relinquente; et autoritas Apostoli confirmat, dum quæ fide ipse intellexit, scribit in hæc verba:

“Fide intelligimus, aptata esse secula verbo Dei, ut ex invisibilibus, visibilia fierent.”

Verbo Dei, ac filio, unitate illa omnia comprehendente, aptata sunt, et ordine disposita secula, et quæcunque in seculis, hoc est, tum in sempiternitatis ævo, invisibilia, tum in tempore visibilia. Ut scilicet ab illis fierent hæc, et ab eis per participationem, et continuatam communionem, et Sympathiam, hæc penderent, et inde foverentur; et vivificarentur, et in sua quæque specie generarent, et germinarent. Et omnia essent, quasi Iacobi scala, a cœlis ad terram protensa, novem gradibus disposita, per quos, Angeli, et nuncii Dei, descendendo,

sapientiam, et gloriam Dei; ad nos deferrent; et ascendendo, piorum merita, et impiorum demerita ad cospectum Dei referrent.

Gradus hi novem, sunt primus rerum atque entium ordo, in profundum, a summo ad imum ductus. Et alius ordo in latitudinem actus, in singulo quoque gradu. In primo nimirum productorum gradu, est unitas primaria, et ab ea, et in ea unitates omnes, eam ordine consequentes, novem et ipsæ, ut hæc ratio dictat, in latitudinem gradibus distinctæ. Ita ut primariæ unitati, proxima Essentiarum sit unitas, sequatur unitas Vitarum. Tertio sit loco, Mentium unitas, quarto animarum. Quinto Naturarum unitas, sexto unitas Qualitatum; septimo Formarum. Postrema sit omnium unitas Corporum. Ita sit, ut quot sunt in universitate post principium rerum gradus in profundum, totidem sint etiam gradus, earum latitudinis. Quem ordinem sicut primum illum, gradus nominavimus, sic seriem proprio nomine appellabimus. In qua serie unitatum in latitudinem, graduum singulorum latitudinem ratio persuadet esse locatam. Nihil enim in universo, sine ordine certo putamus constare. Alioquin nec intelligibilis ille, neque sensibilis hic mundus, perfectissimus esset, (quod omnes sapientes asserunt) si confusionem in essentialibus eius partes admitterent. Ita inquam sunt singuli in sua serie, rerum genera ordinata, ut in unitatum latitudine, omnes, nulla excepta sint unitates, a primaria, et regina unitate, et in ea productæ, et consistentes. In unitate essentiæ, sit et primaria essentia, et essentiæ reliquæ novenario conclusæ. In unitate vitæ, sit et primaria vita, et vitæ reliquæ, novenario itidem conclusæ. In unitate intellectus, et primarius intellectus, et intellectus, et intellectus reliqui novenario comprehensi. In unitate animæ, et anima primaria, et animæ omnes novem numero contentæ. In naturæ unitate, et natura primaria, et naturæ omnes, novenario conclusæ. Idem de reliquibus tribus. In unitate qualitatis, qualitas primaria, et qualitates in novenarium contentæ. Et in unitate formæ, forma primaria, et formæ aliæ septem. In corporis itidem unitate, et primarium corpus, et corpora reliqua septem, aliis corporum generibus comprehensa. Ita ut extra has latitudines, nihil eorum ordine, aut serie sit relictum. Tertius itidem in longitudinem est ordo, quem catenam libuit nuncupare. Qui quidem est eiusdem generis, seu speciei, per gradus omnes transitus. Hac exemplo appositissimo declaremus. Et lucis unitas, et unitatis lux. Est, et essentia lucis, et lux essentiæ. Et vita lucis, et lux vitæ, et Mens lucis, et lux mentis, et lucis anima, et anima lucis. Et natura lucis, et lux naturæ. Et qualitas lucis, et lux qualitatis. Et forma lucis, et formæ lux. Et lucis corpus, et lux corporis. Ita lux, per omnium graduum longitudinem ordine rectissimo percurrit. Et alius numero quartus ordo, quem soliditatis ordinem placuit vocare. Ex tribus enim illis longitudine, latitudine, et profunditate, sicuti corporum nascitur soliditas, et stabilitas, et firmitudo: sic ratio longe melior suadet, in rerum omnium universitate, esse firmitatem, et stabilitatem, et soliditatem longe quam sit in corporibus, validiorem. Hanc autem soliditatem ita explicamus. Omnia supera sunt in inferis omnibus, pro horum capacitate. Et infera omnia sunt in superis, pro horum excellentia. Ut unitas quidem est, in omni essentia, in omni vita, in omni mente, in omni anima, in omni natura, in omni qualitate in omni forma, in omni corpore. Per unitatem enim, et unum hæc omnia, et constant, et constituent. Sed et essentia, est in omni vita, in omni mente, in omni anima, in omni natura, in omni qualitate, in omni forma, et in omni corpore. Esse enim habent hæc omnia. Sed et vita, in omni est mente, in omni anima, in omni natura, in omni qualitate, in omni forma, in omni corpore. Sed et mens, in omni est anima, in omni natura, in omni qualitate, in omni forma, in omni corpore. Anima quoque, in omni est natura, in omni qualitate, in omni forma, in omni corpore. Natura etiam in omni est qualitate, in omni forma, in omni corpore. Et qualitas in omni forma, et in omni corpore. Et viceversa, omne corpus est in forma, in qualitate, in natura, in anima, in mente, in vita, in essentia, in unitate, et per hanc in uno. Sic forma est, in qualitate, in natura, in anima, in mente, in vita, in essentia, in unitate, et per hanc in uno. Ita qualitas est in natura, in anima, in mente, in vita, in essentia, in uniunitate, in uno. Natura itidem, in anima, in mente, in vita, in essentia, in unitate, in uno. Anima quoque est in mente,

in vita, in essentia, in unitate, in uno. Vita similiter est in essentia, in unitate, in uno. Vita similiter est in essentia, in unitate, in uno; Et essentia, in unitate, et uno; et unitas denique in uno primum, in una omnia.

FINIS UNDECIMI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER DUODECIMUS
DE DIVINIS UNITATIBUS SIVE IDEIS.

Si Aristoteles, se se adversus veteres philosophos omnes gessit tam valenter, quam adversus Parmenideum unum, et Platonicas Ideas, iam non solum tertia eius librorum pars, ut aiebat Epicurus aliena est, sed mera est garrulitas, et fatuitas. Nos certe puerilitatem hanc suam, adversus Ideas, quas omnium antiquorum dogmatum maxime, et maxima iniuria exagitavit; tertio tomo nostrarum Peripateticarum Discussionum, satis, superque, et ostendimus, et e philosophia explosimus. Itaque criminationes illas omnes in presentia iacere iubemus. Rem ipsam totam discutiamus, utrum re vera sint Ideæ: quas superioribus libris unitates appellavimus. An vero, merum sint somnium, veri studio, philosophice, sedatem, perquiramus Et ut quæcumque ad eas pertinere possint, uno, eodemque labore, expedire sit operæ præcium, integrum hunc librum eis dicemus.

Itaque de Ideis plura quærimus.

Nomen hoc, quod universus Peripatus, tamquam monstrum horrendum ingens, horret, quid sibi velit.

Ad Ideæ sint re vera: vel sunt nihil.

Quid, et quales sint, et ubi.

Idearum quot sint genera.

Quarum rerum sint Ideæ.

Cur Ideæ dicantur exemplaria.

Quo modo Idearum fiat participatio.

Hæc singula examinando prosequamur. Et primo quo ad nomina, quæ apud Platonem tria sunt, apud vero Zoroastrem item tria. Idea, nomen est utrique commune εἶδη. Et παράδειγμα sunt propria Platonis τύπος, et ἰὺξ sunt propria Zoroastri, Ἰδεα, et εἶδος, formam seu figuram dicunt, a suis verbis ἴδω, video, εἶδω scio. Quod veluti figura, et cernantur, et sciuntur. Paradigma vero, et exemplar, et exemplum, et Typus idem sunt, ad quæ respectans opifex, imagines illis similes efficiat. Iynx, vero reconditum quoddam nomen est, quasi in deliciis, et illecebris habitum. Hæc breviter de nominibus satis levia. Rem ipsam ponderis gravissimi, sumamus in manus. Ideæ istæ unitates, et exemplaria, sunt ne aliquid, vel sunt nihil? Secunda ergo est agitanda quæstio, utrum sint? Certe Aristoteles vel ipse falsus est, vel alios fallere studuit, cum inquit, Socratem, dum diffinitiones venatur, in universalis speciei notionem venisse, atque ita speciem, et formam quandam in sua mente collegisse, et constituisse. Quam postea Plato altius evexit, et in abstractum sustulit, ideamque vocavit, eamque primus coluit, et in philosophiam induxit. Utrumque falsum. Namque Socrates, iuvenis adhuc valde (quod est in Parmenide Platonis) cum Parmenide iam satis sene, et Zenone est Athenis congressus. Ante quem congressum non memoratur Socrates, cum quoquam alio de philosophicis rebus collocutus. In eo ergo primo colloquio, Socrates, ante quam ullas venaretur deffinitiones, Idearum contemplationem ipse cum divinis illis viris primus intulit. Quod tamen dogma, ipsi iam familiare habebant. A Pithagora enim in omnes fluxerat Pythagoreos eius auditores, et in horum auditores Pythagoricos omnes. Quod sane videre est, tum libello Timæi Locri, *De anima mundi, et natura*, tum apud Iamblichum, in quibusdam illorum fragmentis. Ille, quidem ita habet:

Τὰ δὲ ζύμπαντα, ιδέαν. ὕλαν, αἰθητὸν, οἶον ἔκγωνον, τουτέων.

“Omnia vero Ideam, materiam, sensibile, quasi progeniem horum.”

Non ergo Plato primus Idearum inductor fuit. Sed ante eum, Parmenides eiusque Eleatica schola, Pythagorei, atque Pythagoras. Qui fortasse ab Aglaophemo, ut Orphicum hoc dogma habuit. Multis enim in locis, Proclus, et Damascius, Orphei quædam carmina, ut de

Ideis ab eo dicta, interpretantur. Sed quia sunt symbolice dicta, in eis non immoremur. Clara persequamur. Certe totum dogma a Chaldaeis, et Zoroastre venit. Integrum enim de Ideis locum Proclus affert, tertio suo in Parmenidem commentario. Quem itidem integrum apponem, quo tota hæc res clarescat magis. Ait igitur:

Νοῦς πατρός ἐρροίζησε νοήσας ἀκμάδι βουλή,
Παμμόρφους ιδέας. πηγῆς δὲ μιᾶς ἀποπτᾶσαι
Ἐξέθορον. πατρόθεν γὰρ ἔην βουλή τε, τέλος τε.
Ἄλλ' ἐμερίσθησαν νοερῶ πυρὶ μοιρηθεῖσαι
Εἰς ἄλλας νοεράς. Κόσμῳ γὰρ ἄναξ πολυμόρφῳ
Προὔθηκεν νοερὸν τύπον ἄφθιτον, οὗ κατὰ κόσμον
Ἴχνος ἐπειγόμενος μορφῇ. καθ' ἃ κόσμος ἐφάνθη
Παντεῖαις ιδέαις κεχαρισμένος. ὧν μία πηγῆ.
Ἐξ ἧς ροίζοῦνται μεμερισμένα ἄλλα:
Ἀπλατοι, ῥηγνύμενοι κόσμου περὶ σώμασιν
Ἄϊ περὶ κόλπους σμερδαλέους, σμήνεσσιν ἐοικυῖαι
Φορέονται τραποῦσαι. περὶ δ' ἀμφὶ ἄλλιδους ἄλλη
Ἔννοιαι νοεραὶ πηγῆς πατρικῆς ἄπο
Πολὺ δραττόμεναι πυρὸς ἄνθος, ἀκοιμήτου χρόνου,
Ἀκμὴ ἀρχηγόνου ιδέας, πρώτη πατρός ἔβλησε
Τὰς δε αὐτοθηλῆς πηγῆ.

“Mens paterna produxit, intelligens summo consilio.
Omniformes ideas. Fonte vero ab uno evolantes.
Exilierunt. A patre enim erat, consiliumque finisque.
Sed sunt divisæ, intellectuali igni partitæ.
In alias intellectuales. Mundo namque, rex multiformi.
Præposuit intellectualem typum incorruptum. Cuius ad ornatum.
Vestigum induxit formæ. Per quæ mundus apparuit.
Omnifariam ideis gratiosus. Quarum unus fons.
Ex quo prodeunt divisæ aliæ.
Sine latitudine fluentes mundi per corpora.
Quæ circa sinus ingentes, examinibus similes.
Feruntur mutataæ, circaque, aliunde alia.
Conceptus intellectuales, fonte a paterno.
Multum, decerpentes ignis florem, in somnis temporis.
Summitas Principigeniæ Ideæ prima a patre scaturit.
Huius per se florens fons.”

Quorum oraculorum idem Proclus sententiam satis explicat in hunc sensum, ne semper Græca inculcem. Inquiens.

Per hæc declararunt Dii, et ubi sit idearum hypostasis, et quis sit Deus, qui fontem ipsarum, unum illum contineat, et quo modo ex hoc fonte, prodit multitudo, et quo modo mundus factus est, secundum ipsas. Et quod omnium sint motrices mundanorum Systematum. Et quod omnes sint intellectuales per essentiam. Et quod per proprietates sunt omnifariam. Sed quispiam multa quoque alia, hæc divina noemata interpretando, profunda inveniet. Sed in præsentia, id tantum satis esto, quod etiam Dii, Platonis contemplationibus sint testes. Quandoquidem intellectuales has causas, ideas vocarunt. Et ipsas typum mundo dedisse dicant, et eas conceptus patris esse affirmant. Manent enim in intellectionibus patris, et quod prodeunt ad mundi opificium. ροίζησις enim est proditio ipsarum. Et quod sint omniformes. Ut pote quæ omnium partibilium continent causas. Et quod a fontanis ideis, aliæ prodierunt, quæ per partes sortitæ sunt mundi opificium, et dicuntur, examinibus (apum scilicet) similes, quia sint secundorum genitricæ. His ergo tot testimoniis, Platonis,

Pythagoræ, Orphei, Deorum inquit Proclus, si autoritatibus est pugnandum, facile unius Aristotelis hac in re preferim, putrescentis autoritatem vicerimus. Si vero his, Divi quoque Augustini, et Divi Thomæ, et aliorum gravissimorum Theologorum autoritatem sacrosanctam, addiderimus, fiet profecto, ut si quis e Peripato, mussitare amplius contra ideas audeat, impietatis iam, multo merito erit reus habendus, Sed et alio loco Zoroaster de Ideis habet:

Νοοῦμεναι ἰγγες πατρόθεν, νοέουσι καὶ αὐταί

Βουλαῖς ἀφθέγκτοις κινούμεναι, ὥστε νοῆσαι.

“Intellectæ lynges a patre”, intelligunt, et ipsæ:

“Consiliis ineffabilibus motæ”, ita ut intelligant.

Sed nos, qui autoritatibus parum admodum, rationibus plurimum, philosophari solemus: rationes quoque philosophicas addamus, quibus hoc ipsum dogma, Ideas esse comprobemus. Vel iam id quidem aliud agentibus, est nobis longe, lateque demonstratum. Quando scilicet mundum, non a se esse, non a se fuisse, non esse ἀθυπόστατον per se subsistentem demonstrabamus. Et eum ab alia causa fuisse ostendebamus. Id breviter ad rem præsentem resumamus. Non est a se mundus. Non quidem a Natura particulari. Non ab universali. Non ab universali vita corporea. Non ab anima irrationali. Non ab anima rationali. Non ab intellectu ab ea participato. Ab intellectu ergo non participato, et per se intellectu. Hic autem, a vita est superiore. Hæc ab ente. Ens, ab uno essentiali. Unum hoc ab unitate sua quæque. Unitates hæ sunt Ideæ, a primaria, ac Regina Unitate procedentes, quam Zoroaster ἀρχέγονον ιδέαν. Principigeniam, Plato boni Ideam appellarunt. Quæ a patre est proxime. Inquit enim:

≡ Πρώτη πατρός ἔβλησε. τὰς δ' αὐτοθαλής πηγῆ.

Primus, a patre scaturit, huius per se florens, fons.

Prima igitur hac methodo sit, ut dum probamus mundum ab alio esse, in Ideas necessario incurramus. Sed et methodo hac alia, idem demonstramus, Ideas scilicet esse. Ab alio quidem factum esse mundum, dum probamus, ad intellectum usque ascendimus. Hic ergo sistamus, atque dicamus. Intellectus hic, quando mundum fecit, vel se cognoscebat, vel se ignorabat. Non videtur dicendum eum, se se ignorasse. Quis enim mundi partibus ordinem est largitus: Nam si se intellectus hic ignoravit, et mundum, et eius partes etiam, ignoravit. Si hoc, iam omnia essent inordinata. At sunt ordinata; ordo autem omnis, a sapientia. Sapientia in mente ac supra mentem domicilium habet. Si ab intellectu cognoscente, et intelligente ordinata sunt, ab eo etiam sunt facta. Si dicatur, ea quidem facta esse ab intellectu, ipsa cognoscente, se vero ignorante, tum intellectus hic, peior erit inferioribus, et participatis intellectibus, et animabus, quæ se ipsa cognoscunt. At causa, quo modo potest effectus esse deterior, cum sui natura sit præstantior? Ergo se ipsum cognoscens. Si ita. Ergo cognoscens, se quoque esse causam. Ergo cognoscens etiam ea, quorum est causa. Ergo comprehendit hæc quoque. Sed hæc varia sunt: et non eiusdem inter se dignitatis, neque ordinis, nec virium, neque actionum. Quis ergo, et varietatem hanc, et ordinem, et locorum positiones disposuit, aut effecit? Hic idem intellectus conditor. Vel ignorans vel sciens? Ad idem reddit quæstio, et eandem vult solutionem. Non ignorans. Neque enim id divinitatis est. Ergo sciens, et sui ipsius essentiam, et quod sit omnibus appetibilis, et ea omnia quæ ipsum appetunt cognoscit. Atque hoc modo perfectissimo, hoc est determinate omnia. Nam hæc determinate, alia aliter cognoscere, nec scientiæ summæ est, et imperfectionem arguit magnam. Sciens ergo, quæ se appetunt. Sciens ergo etiam eorum causas. Si quidem in se, eas intuetur. In se enim eas habet. Si quidem in se rerum, et vitas, et essentias, et unitates habet omnes. Nam si omnes non haberet, iam imperfectus esset. Quod si habet, non frustra habet. Ergo necesse est eas causas, omnium posteriorum esse causam. Ut pote qui suo esse, omnibus ordinem statuatur. At suum esse, est in intelligendo se. Se ipsum ergo intelligendo omnium erit factor, et conditor. Si hoc, ergo iis quæ in se ipso habet, ea quæ extra se profert, similia faciet. Omnis enim in

essentia actio talis est, ut ea quæ ex essentia prodit, ab ea pendeat. Atque hinc est, quod omnis causa, similem sibi producit effectum. Interiores ergo illæ causæ Ideæ sunt rerum, quæ similes ad extra ab essentia proferuntur. Itaque cum entia omnia, varietate inter se distincta, intellectus conditor, intra se habeat, et per eam actionem quæ essentiæ est, proferat actionem secundam, quæ est ex essentia, quæ per hanc fiunt, et ab illis fiunt, et ab eis pendent. Varietas ergo in mundo rerum, a varietate est unitatum, quæ intra intellectum conditorem sunt, et Ideæ sunt, earum quæ ad extra producuntur aliæ, de quibus paulo postdicetur. Unitas autem mundi, ab illa uni primum est unitate, archetypa Idea.

Tertia id methodo confirmemus.

Homo fit ex homine. Idque secundum naturam fatentur omnes. A casu enim fiunt, inquit ipsius casus Inductor, quæ raro fiunt. Quæ vero, aut plurimum, aut semper, fiunt a natura. Si ergo, non a casu homo gignitur, quo modo gigni est dicendus? E semine, inquit: sicuti e semine suo reliqua omnia. Esto. Sed hoc semen ex homine est. Et hic homo ex semine. Atque ita abibimus in infinitum. Quam rem, cum in omnibus, idearum ostis negarit, in hoc forte concedet libens, ne Ideæ inducantur. At qui vere est philosophus, non ad passiones animi, opiniones mutat. Et si utet, res tamen ipsæ non mutantur, et ipse non verus est philosophus. Quo modo ergo sistetur illa in infinitum seminis, et hominis abitio? Si interrogationem meam declararo. Non quærebam hic, et ille homo, quo modo gigneretur. Sed quo modo, homo? Respondeam mihi. Ex semine, non ex hoc semine. Homo enim, et semen semper sunt. Hic vero homo, et hoc semen, non sunt semper. Homo ergo ex semine. Esto. In semine hominis, hominis ratio inest seminaliter, ut iam est dictum, et actu seminali. Sed hic actus imperfectus est. Quia ratio illa actu quidem est ratio hominis, nondum tamen homo est. At ante omne imperfectum, perfectum aliquid existit, quod, illud ad perfectionem ducit. Quid nam est hoc perfectum? Non est matris uterus, qui infantem formet. Non enim infans, similis sit utero. Sed natura, quæ incorporea est, et principium horum motuum proximum. Si ergo Natura rationes, quæ in semine sunt actu seminali, in actum hominis, deducit; profecto ipsa in se, actu perfectiore incorporeo habet hominis rationes. Quod si hominum natura, rationes hominum, actu in se habet: non ne, et natura Leonum, rationes Leonum in se habebit? Et sic animalium reliquorum natura, eorum habebit rationes. Et singularum eorum partium, capitis, oculorum, dentium. Alioquin, si dens decidat, unde dens alius regeneratur, quam ex dentis illius ratione? Caro vero, quo modo et ipsa sit, et os, et unguis, nisi cuiusque intus insit ratio? Variæ sunt ergo in natura rationes, quæ varia in animali membra efformant. Eadem enim, et in una ratio, secundum idem, non potest tantam efficere varietatem. Ergo in animalibus, natura cuiusque rationes, actu habet. Cur ergo non idem dicendum, etiam in plantis esse? Sane, et earum generatio, et partium ordo, et vita secundum ordinatas gigni causas, persuadet. Ergo, et naturæ earum, ordinatas in se habent, et totarum, et partium rationes. Eodem modo, et lapides, et metalla, et reliqua naturæ opera, secundum ordinatas eorum fiunt rationes, quæ in singulis earum naturis insunt. Quod si hoc in quibusque terræ germinibus est, cur non idem fuerit ex proportione, in tota terræ natura? Cum et animalia producat, et pantas sponte innumeras, tum novas, tum renovatas, sine ulla hominis cura generet. Qui enim id fieri posset, nisi in se, et rationes, et vires horum genitrices haberet? Quod si a Luna, et a reliquo cœlo, universus regitur, hic generationis inferior orbis, non ne, et ibi erunt rationes, et vires, horum effectrices: alioquin, vel nullæ ibi vires sunt: vel si sunt, non sunt frustra. Quod si in cœlo, horum rationes sunt, cur non, et in mundo fuerint universo, non horum, aut illorum rationes, sed omnium? Sicuti universalis mundi natura, est omnium materialium mater. Si in mundi natura, rerum omnium sunt rationes, cur non eadem fuerint, sed modo præstantiore, in mundi anima? quæ naturæ illius est mater? Si et in anima sunt, cur non, et in eius patre intellectu participato? Si in participato, cur non, et in patre huius imparticipato? Si et in hoc, cur non, et in eius vita? Et in eius essentia, et in essentiali uno? et in unitate cuiusque, et in unitate illa prima, mundi Idea? Atque ita ad easdem, hac quoque

methodo recurritur necessario, Ideas primarias illas, et secundarias a primis progredientes, uti Zoroaster docuit, et tertiarias etiam, et quartarias, atque alias. Nam quæ unitates, in se sunt Ideæ, in mente sunt ἔννοιαι νοεραὶ, conceptus intellectuales. In anima, rationes; in natura, semina; in materia formæ. Quæ iam vastos mundi sinus implent. Quibus rationibus Ideæ, non sunt sub concavo Lunæ, ut quidam Buratellus, dum Platonicum agit, somniavit; neque in patre; sed sunt ubi primo idearum nomen acquiritur unitates illæ, prima essentia, prima vita, primoque intellectu superiores, deinde sunt gradatim in essentiis, in vitis, in intellectibus, sibi propriis quibusque, Sunt deinde in animabus, in naturis, in qualitatibus, in formis materialibus, aliter pro singulis gradibus, atque aliter. Eo tamen inerrabili ordine dispositæ, ut superiores, proximarum succedentium sint causæ, hæ vero illarum, quantum pro gradus natura fieri possit, proximarum superiorum similes effectus. Atque hæc quidem tribus methodis, comprobata, additaque non obstinatis, nec iuratis, sed vere philosophis, satis ad primas quæstiones sunt.

De tertia vero, quid Ideæ sint, hæc pauca ex demonstratis sufficient. Omnia sunt ab uno. Ac proxime ab uno, est unitas. Ab unitate primaria, unitates reliquæ. Nam et omne producens simile sibi prius producit. Et omnis multitudinis caput, et fons, est unitas. Quot ergo in primo illo uno entia erant, ut est iam ostensum, (erant autem omnia) totidem sunt entia in unitate illi consubstantiali. Hoc est, totidem sunt ab uno, in unitatem primariam, unitates transfusæ ab uno. Unitas hæc opifex, harum unitatum omnium, proxima uno est. Ut ergo unitates sunt ab illis, ita ipsæ, quod iam sæpius repeto, alia de se producunt, rerum scilicet essentias, veras, stabiles, æternas, in eodem illo consubstantiali. Ab essentia prima, et alia in se motis, prodeunt vitæ, a vita prima. A prima vita, primus intellectus. Quid ergo fuit Ideæ? Unitates essentiarum verarum capita, et causæ. Capita inquam, quia omnis essentia a sua est unitate, sive a suo uno; sine quo ut iam ostensum, nequaquam esse possent. Igitur et causæ illarum sunt. Et quia hæ, sequentium quoque rerum, et extra profundum productarum, causæ itidem sunt, earundem harum, et Ideæ causæ sunt, et quidem primariæ, sed minus proximæ. Et quia intellectus primus, intelligendo se ipsum, intelligit suas ideas, intellectione sua, et intellectus alios, et animas, et naturas, et per horum media formas corporeas producit. De primo ad ultimum, Ideæ sunt formarum corporearum primariæ causæ, quamvis procul positæ: ut pote, quæ non nisi unitates sint, formæ vero hæ, sunt multitudo. Dicuntur autem exemplaria, quatenus conditor, dum in se respiciens, illas intuetur: et secundum eas rebus a se productis illarum similitudinem, pro cuiusque captu infundit. Atque ita ad illarum exemplum res dicuntur esse effectæ.

Genera vero idearum, quot nam statuenda? Plato quidem in *Timæo* quatuor videtur statuere. Animalium cœlestium, æreorum, a quatuor, terrestrium. Idque sane recta ratione. Nam sicuti ab uno sit duitas: sic a duitate protensa, sit quaternitas. Secundum quam fiunt, quæcunque fiunt, in quatuor rerum generibus, nimirum intelligibilibus, intellectualibus, supramundanis, et mundanis. Cum autem dico supramundana, intelligo ea quæ, sub intellectibus sunt, idest omnis generis animas. Cum vero mundana, tum naturas, tum etiam naturales qualitates, et formas, quæ a superis ideis huc descendunt per gradus quæque suos, quos iam diximus. In mundo autem quæ fiunt, vel in cœlo, vel in ære, vel in aqua, vel in terra fiunt. Atque ita sub quatuor nominibus omnes rerum generaturum species comprehendit. Sed aliter quoque quatuor sunt Idearum genera. Suprema generalissima, quæ per entia omnia meant. Quia sunt, essentia, identitas, alteritas. Nihil enim est in rerum universitate, quod his careat. Sunt vero aliæ Ideæ, specialissimæ, ut homo, equus. Hæ, uni tantum speciei causam præbent. Sunt inter has extremas, mediæ aliæ duplices, communiore, ut simile, dissimile, æquale inæquale, et aliæ generalissimis proximiores. Aliæ minus universales, specialissimis vicinæ, ut Iustum, pulchrum. Ab his ergo Ideis, quæ mundum constituunt primo intelligibilem, pluit quicquid in hoc sensibili est, vel genus summum, vel subalternum, vel species postrema naturalis. Nam cum mundus hic animal sit, animalia omnia complectens, ab

anima proxime, esse suum habet. Anima in mentem redigitur. In mente necesse est, exemplar tale extare, et totius, et partium. Exemplar hoc, mundus est intelligibilis. Qui omnipotentia pollens, cum ei adsit id quod ab eo suscipit, impediendo nullo, necesse est, ut hoc exornet, ipse vero exornetur. Postquam vero exornatum est, speciem iam, et formam ab illo discretam habet, in materia nimirum, alibi Solem, Lunam alibi. Hic hominem, illic equum. Species scilicet singulas, et quantitates, et numeros, et qualitates, et generationes, et perfectiones, et actiones, et passiones, et motus, et status, naturales nempe, et naturæ, tum particulari, tum universali consentanea. Quæcumque vero duabus his naturis consentanea non sunt, et ordinata, ea sunt extra hunc ordinem. Neque ibi eorum sunt Ideæ. Particulares nimirum, vel individuæ substantiæ, nisi quatenus universalis atque æternæ earum speciei sunt participes. Quæ vero speciem quampiam consequuntur, ut artes, et imitationes hominum, hominis ratione ibi Ideam habent, per se non habent. Sunt enim accidentaria, sicuti plurima alia, quæ vel ex materia, vel ex loci differentia confiunt. Accidentium vero species naturales, quia perpetuæ sunt ibi sunt Ideæ. Quæ vero ab homine plerumque fiunt, non nisi hominis ratione. Hoc est in Idea hominis suas habent Ideas. Hæc de penultima quæstione. De postrema vero quid dicendum? Quid est celebris illa Idearum participatio? Per quam illæ quidem dicuntur participatæ, alia vero iis participatæ? Et per hanc participationem, hæc illis fieri similia? Hæc imagines esse, illa esse exemplaria. Quid inquam hoc est, et quomodo sit? Elapsis quædam, et collustratio, hæc participatio est. Per quam hæc ab illis collustrata, et fiunt, et cognoscuntur. Fiunt quidem ab illis essentiis. Cognobiles vero ab illa entis claritudine fiunt, de qua mox est disputandum. Sed exemplis tota res manifestior evadet. Si hoc prius distinxerimus. Alia esse participantia, alia participata, alia denique imparticipata. Participantia ea sunt, quæ participant, et partem ab alio habent. Participata vero, quæ participantur, et partem sui præbent iis, quæ participant. Imparticipata autem, quæ partem sui, neque dant, neque accipiunt. Si igitur quæramus, unde sit natura; unde sit cognitio? Dicemus utramque a suis causis venisse, et in suis etiam causis esse, proximis nimirum, et altioribus gradatim, usque ad primam; easque semper a suis gradatim effectibus participari, effectus vero suas causas participare, hoc est, a suis causis partem habere. Naturam itaque a corporibus a se factis esse participatam: corpora vero eam participare, quia ab ea motum, et statum, imo potius vitam habent. Natura enim nihil est aliud, quam una totius mundi vita. Ab anima pendens, ut a sua causa. Cuius facta est particeps actu vivendi, et mundi corpus movendi, et in statu tenendi. Anima aut a mente, ut a sua causa id habet, quod naturæ tribuit. Mens autem hoc ipsum quod animæ largitur, ut transfundat in naturam, habet a vita; cuius Mens effectus est. Vita vero id ipsam ab essentia, ut a sua causa, id ipsum recipit. Essentia tandem, a naturæ Idea, atque prima eius unitate. Quæ veluti, et flos, et fons est ipsius naturæ. Hæc ergo unitas proprias suas vires, per essentiam naturæ, primam, per vitam eius primam, per mentem itidem eius primam; perque animam eiusdem primam, in naturam transfundit, quæ in corpore est mundano, et in eo habitat. Vires inquam corpus totum, sustinendi, vivificandi, in se uniendi, unum faciendi, viribusque suis in partes, et totum simul diffusis, sympathiam, et harmoniam efficiendi: et partes eius vires singulas, et particulares naturas diffundendi, quæ tamquam universalis uniusque naturæ ministræ, corpora particularia, moveant, alterent, generent, augeant, corrumpant, et in imperium Reginæ suæ omnia referant, et in unam concordiam conferant, ita ut ex tot mundi partibus, una conflatur, et sympathia, et harmonia, sicuti, et ipsa una est, ab unitate sua prima per eos gradus quos diximus derivata. Quæ unitas a primissimo uno fluxit. Idem de cognitione asserimus. Quæ et ipsa, ab unitate sua propria, per eosdem gradus fluit, usque ad cognitiones infimas, usque ad occultos rerum sensus, quibus ea quæ, singulis sibi, et prosunt, et obsunt persentiunt, et percipiunt. Quæ cognitio, sicuti Aristoteles de esse, et vita dixit, aliis clarius, aliis obscurius esse, a primis illis, quæ extra cælum vivunt, et aliorum causæ sunt, esse datas; ita a suis causis gradatim usque ad primum eius fontem est varie contributa. Neque enim sensus animalium cognitionis, est principium,

neque phantasia, cum nihil in eis sit immateriale, et impartibile. Neque opinatrix, quæ non nisi effectus novit, causas non novit. Neque dianoea seu ratio, divisim enim per terminos causarum, et effectuum res cognoscit. Neque totum simul percipit, neque in instanti, neque simpliciter, neque eodem modo semper. Quæ conditiones, tametsi Mentis sint, attamen neque Mens primarius est cognitionis fons, quia multitudine intellectionum utitur, et varietate intelligibilium ornatur. Unitas ergo ipsius Mentis, per vitam, et essentiam suam, ab Idea cognitionis pendet, et cognitionis prima unitate. Quæ ab uno primo venit, et fons omnis cognitionis est effecta, quæ per cognitionis essentiam primam, et eius primam vitam, in unitatem mentis defluens, et influens essentiam intellectualem, Menti est largita. A qua deinceps per inferiora varia sunt cognitionum species effusæ. Quod vero de duabus hisce rerum speciebus, natura, et notitia, exemplo declaravimus, id de speciebus reliquis omnibus, quæ in universitate sunt, intelligi volumus. In quo graduum, et causarum, et effectuum descensu, dicimus, ea quæ effectus sunt, participare. Causas vero participati. Imparticipatum denique esse, simpliciter, id quod ab omnibus est segregatum, et omnibus supereminet, unum, Deum.

FINIS DUODECIMI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER TERTIUSDECIMUS
DE ESSENTIA ET ENTE.

Essentiam vero, quid esse dicimus? Quid ipsum ens, esse dicemus? Quid vero aliud possit esse ens, quam id quod est? Est autem, omne id, quod esse habet. Esse autem ipsum, quid aliud fuerit, quam actus entis? Ens autem quam nam aliam secum inferet notionem quam eam, quæ esse cuiusque rei significet? Aut ens esse id, quod cuique esse præbet? Et sicuti hoc verbum, Est, nominum, et verborum aliorum vinculum quasi est, ita ens vinculum erit formarum omnium; et singularum quasi radix, e qua, forma quæque enascitur. Et in qua fundata est omnis, præter unum duntaxat, et unitates. Quæ ente quoque simpliciores sunt radices. Forma autem omnis alia, potest vel agere, vel pati. Ideo si quis dixerit, ens esse id, quod agere, vel pati potest, ens ipsum vere circumscripserit. Quod si concedatur, (ut vere concedi videtur posse) ens, secum, et potentiam, et actionem vehit. Nam cum dicitur, (quod potest) potentia infertur. Cum vero annectitur, (agere vel pati) actio. Agere enim, et pati, duplex est, et esse habet, et essentiam, et essendi actum, vires quoque et actiones, secum circumfert. Vires, quidem ad motum paratas, et actiones, naturale iam, et proprium opus adimplentes. Sumque vires, seu potentia, entis impius, quædam extensio, sicuti actio est extensio virium. At actionem, et vires, præcedentibus libris, non raro dedimus essentiæ. Essentia ergo et ens, idem ne erit? Vel cognatum quid, vel alterum, ab altero derivatum? Ita sane. Nam quod est, ens et est, et esse habet, et ab esse, essentia denominatur. Atque quodcumque horum dixeris, rem dixeris eandem. Sed non videtur, hoc omnino verum esse, in iis entibus, quæ corporea sunt, et sensibilia. Horum enim plurima sunt accidentia. Substantia ex Peripati sententia, non plura quam tria, Materia, forma, atque ex his compositum. Substantia vero, non videtur idem cum essentia esse, quamvis Archytæ ambo, senior, et iunior, et cum eis Aristoteles, οὐσίαν accidentibus contra distinxerint, οὐσίαν, autem nos essentiam appellamus, illorum vero sequaces Latini substantiam. Quæ per se substet, et accidentibus sit, et supposita, et quasi opposita. Hæc autem, de tribus illis, quæ substantiæ dicuntur, tertia est, compositum ipsum. Quæ quo ad nominis etymon, verius hypostasi respondet, quam usiæ. ὑπόστασις, enim rectissime vertetur, substantia, quia substet accidentibus. Usiæ autem commune nomen est omnibus essentiis, omnibus nimirum iis, quæ sunt, et quæ entia nuncupantur. Quæ et subtilitantes, et hypostases, et accidentia omnia comprehendunt. Et quamvis Aristoteles, usias sua lingua vocet eas, quas ipse putat cælos movere; tametsi ea nullis accidentibus substent, attamen in magno dubio versantur aliqui, an aliæ usiæ, aliæque substantiæ in rerum universitate reperiantur, quam hæ corporales, quantum accidentia eas obvestientia, sensibus percipiuntur. At sciunt rectius philosophantes omnes, et nos supra ostendimus, corporalia hæc omnia accidentia, sui natura esse corruptibilia. Et corpora etiam ipsa, quæ accidentibus sunt substantia, interi tui esse obnoxia. Quis autem e philosophis, aut credat, aut concedat, uno contrario in natura dato, alterum non dari? Si entia, si essentiæ, si substantiæ corruptibiles, in rerum universitate reperiantur, cur non, et non corruptibiles reperiantur? Id certe ratio verissima persuadet, et philosophantium recte, nemo negat; sicuti, et hoc aliud. Eterna, caducis esse præstantiora, et nobiliora: ita ut hæc ab illis toto distent genere, et nihil inter se, fere habeant commune, præter quam quod, et sunt, et una sunt, et multa. Et caduca ab æternis, veluti a sua radice pendeant. Igitur sunt essentiæ quædam in rerum universitate, incorruptibiles, et æternæ, et quidem principe loco, et dignitate. Sunt et aliæ corruptibiles, et caducæ, quæ ab illis veluti deciderunt. Et quasi ab ente vero abscissæ, et recisæ in nihilum fere abierunt, aut ad ipsum accesserunt prope, et medio quodam loco, inter ens verum, et non ens, seu nihilum constiterunt. Namque dum existunt, et hyperaxin habent, enti sunt similes. Postquam vero corruptionem subierunt, vel in nihilum abierunt

penitus, vel ita se se intra sinum eius abdiderunt, ut credantur in nihilum esse redactæ. Itaque postquam esse desierunt, non entia sunt facta. Dum vero entia apparebant, entia non entia vere erant. Omne enim id, quod non vere est ens, vere non est. Dumque est, ens esse videtur. Et quia vere non est, ens dici vere non potest. Est ergo ens non ens. Medium itaque inter vere entia, et vere non entia, hoc est nihila. Illa vero vere entia, et sunt, et dici debent, de quibus numquam falsum fuerit dicere, ea entia esse, et de quibus semper verum fuerit dicere, entia esse. Quod caducis minime contingit. De quibus antequam oriantur falsum erit dicere, esse entia. Et postquam interierint, falsum erit dicere esse entia. Igitur caducæ res, nec veræ essentia, nec veræ substantiæ, nec vera entia sunt. Sed a veris deciduæ, et inter veras, et nihilum interpositæ.

Neque videntur in caducis his, triplices esse substantiæ, quas Peripatus intulit, vel esse equivoce, et alia atque alia ratione esse. Nam ea quæ compositum dicitur, corpus est. Forma vero corpus non est. Materia quoque vel non corpus est, vel inter corpus, et non corpus media, et si non corpus sit, non eiusdem est, cum forma rationis, nec diffinitionis. Nam illa subest huic, hæc illi supersedet. Quod si media inter corpus, et non corpus materia sit, non eiusdem iterum erit cum forma rationis. Quia hæc non corpus est simpliciter. Quomodo ergo tria hæc, materia, forma, compositum, sub eodem univoco substantiæ genere vere ponentur? Et si poni nequeant, iam æquivoce erunt substantiæ. Alia corpus, non corpus alia, tertia inter corpus, et non corpus media. Et substantia, contra leges positas, magis recipiet, et minus. Magis enim substantia est corpus, quia substat accidentibus. Minus substantia est media inter corpus, et non corpus, ipsa materia, quæ formæ tantum substat. Minima substantia erit forma, quia, et non corpus est, et substat nemini. Igitur, et substandi ratione, hæc tria nihil inter se habent commune. Si nihil commune habent, neque genus est eis commune. Non ergo sub eodem substantiæ genere locabuntur. Non sunt ergo hæc tria omnia, substantiæ. Sed materia tantum erit substantia, quæ revera substantia, et quæ æterna est. Forma vero, quæ ei supervenit, et ab ea discedit, cur fuerit substantia, si accidentis diffinitione comprehenditur? Accidentis enim dicitur id esse, quod accedit, et recedit, sine subiecti corruptione. Talis autem est forma. Accedit enim et recedit, a subiecta materia sine materiæ corruptione ulla, quam æternam esse autumant. Quod si forma accidens est, neque ipsa substantia esse potest, neque compositum poterit efficere, ut sit substantia. Quo modo enim substantia fiat, ex substantia, et accidente? Itaque de tribus positis substantiis, duæ accidentia sunt, tertia est reliqua, quæ vere, vel nihil, vel prope nihil est. Non ens enim a præceptore ipso appellantur. Atque ita ex eius doctrina, substantia universa, aut accidens est, aut nihil. Falsissima est ergo hæc de triplici substantia Aristotelis doctrina. Verior ergo vestiganda, et veræ substantia consideranda, et cognoscendæ. Quæ nam autem hæc fuerint? Eæ forte, quæ materia careant? Hæc sane. At ubi nam hæc sunt? In loco ubi nulla sit materia nimirum. In mundo immateriali. In mundo, omni materia carente, et omni subsistentia, et substantia carente. Ubi, quidquid est in nullo alio est subiecto, in seipsis sunt, et existunt omnia. Nam si in hoc mundo, quia materia substat formæ, et compositum substat accidentibus, causa est, ut nullæ earum veræ essentia, veraque entia sint: necesse a contraria ratione, ubi vera entia, et veras esse essentias, ubi nulla sit substantia, nulla subsistentia, nulla sit forma, insidens materiæ, nulla accidentia composito inequitantia. Tantum ergo abest, ut substantia Aristotelica verum, et primum sit ens, ut revera, ubi vera entia sunt, ibi nulla sit substantia, quæ vel formis substet, vel accidentibus subsit. Vera autem entia, quid nam sunt? Ea omnia, quæ in subiecto non sunt, vera entia sunt. Et ea, quæ id ipsum, quod sunt, sui sunt, et non alterius. Et quæ in se consistunt. Et quæ simpliciter sint essentia. Essentia autem veræ sunt, eæ omnes, quæ vera entia sunt. Ita ut verum ens, vera essentia sit, et vera essentia sit, ens verum. At ens, et essentia vera, unde nam sunt, et ubi? Ibi quidem ea diximus esse, ubi nulla est materia. Ab ubi nulla est materia? Ubi omnia sunt formæ simplices, nullo egentibus subiecto, in se consistentes, in se stantes, et in se substantes, et in se constantes. In mundo nempe intelligibili: in eo mundo, in quo

Aristoteles met ipse, quædam supra cœlum constituit, in ævo, vitam optimam, et sufficientissimam viventia. In primo ente in prima essentia. Ubi si quæ materia sit, non ut materia sit, sed ut forma, et ut huius materiæ nostratis formalis idea. Ens autem primum, et prima essentia unde nam est? A se ne, an ab alio. Non equidem a se: fuisset enim, antequam fuisset. Ergo ab alio. A quo nam? A prima scilicet unitate regina. Omnis enim producens, et generans causa, ante dissimilia, similem sibi effectum, et producere nata est, et sibi coniungere. Namque si necesse est, entium productionem esse continuam, et nullum vacuum inter producens, et productum, uti est demonstratum, intercedere: necesse quoque est, omne productum per similitudinem produci ad productorem, iis modis, quos iam explicavimus. Ex quo sequitur necessario, omnem unitatem producere, numerum cognatum sibi. Quia omnis causa, formam, et proprietatem suam, suis effectis tribuit, et quæ in ipsa sunt producente unitate, occulte, et complicate, eadem in effectis sunt explicate, et manifeste. Quæ res in numerorum unitate sit clarissima. Nam hæc omnes numerorum species in se prius seminaliter continens, iis, qui ex se prodeunt numeris, aliis alias tribuit vires, et proprietates. Neque enim possibile est, id quo prodit omnem simul producentis identitatem secum ferre: necesse tamen est, eorum quæ in causa insunt, fœcundam referre facultatum. Quibus rationibus sit manifestum, ab unitate, unum omnino non posse provenire. Necesse ergo est, ab ea multitudine prodire, quæ unius illius causæ ostendet proprietates. Ut scilicet prodiens multitudo ostendat se divisim esse ea, quæ unitas est indistincte. Cum igitur ipsum unum, sit omnium principium, a quo omnis hyperparxis prodiit, et existit, et subsistit, necesse est, ipsum produxisse multitudinem, ut ita dicam, unialem, et numerum sibi cognatissimum, et sibi maxime unitum. Hæc sunt unitates omnes. Neque enim aliter videtur fieri potuisse quandoquidem, et natura: naturalem producit numerum, et anima animarium. Et mens mentalem, et quantum ponit sibi simillimum. Ergo multo magis unum, uniforme produxit multitudinem: uniformis aut fuit quia unitates omnis fuit multitudinis numerus. Ita enim ipsi, uni factus est cognatissimus: et ideo ineffabilis, et superessentialis, et usque quaque illi simillimus. Ergo unum ipsum, ante entia, quæ illi sunt dissimiliora, producit unitates sibi similiores, et præ cæteris, unam sibi simillimam. Aqua, et a quibus, ens et essentia provenit, et inde pendet. Ens enim et essentia id est, quod indiget aliunde uniri: unitates autem, inter unum, et ens positæ, entia cum uno uniunt, et ad ipsum ea convertunt. Bonum ergo supra essentiam, et supra ens. Unitas est unum maxime referens, et bonitatis est idea, et aliæ omnes unitates sunt super essentiales. Unitas vero regina, ab uno primo genita, in se entia omnia tulit iam distincta, unita tamen, quæ in genitore erant uniter una. Itaque ipsa, et unum fuit, et multa. Unum quatenus ab uno, una fuit. Multa vero, quatenus ab omnibus entibus paternis, secum tulit omnes unitates omnesque rerum ideas. Quæ entium singulorum est veluti flos, et summitas, et centrum, circa quod entia singula consistunt. Sed hæc unitates, utrum et ipse sunt ab entibus imparticipatæ, sicut ipsum unum? Vel ab entibus participantur? Nam si sunt imparticipatæ, quid ab uno differunt? Si vero participantur: quid illo plus, aut minus habent, ut illud non participetur, hæc vero participerentur. Si dixerimus eas singulas, ex unum esset, et multa entis proprietatem, in eas transferemus. Si vero eas singulas unum tantum esse asserverimus, quid ab uno primo differunt? Et cur illud, primum tenet locum; hæc vero secundum? Sed dicendum, unum ab entibus segregatum, et longe supra entia positum, ab eis non participari, neque eius iungi. Unitates vero participari ab entibus, ita ut singula entia sint, per suam unitatem: et non solum sint, sed etiam sint una. Et bonum suum habere in eo, quod sint unum. Et quod per hanc unitatem primo uni, quadantenus iungantur, et ad ipsum convertantur. Igitur entia, a suis unitatibus, atque ideis, primo gradu sunt vera entia, veræque essentiæ, de quibus loquebamur. Ab unitate quidem prima, primum ens, et prima essentia. Ab unitatibus reliquis, quæ in prima sunt unitate, entia sunt reliqua, et essentiæ reliquæ, hoc est omnes. Quot enim sunt unitates, tot etiam sunt entia. Et quot entia, tot unitates, et sicuti in una prima unitate, omnes erant unitates. Ita in primo ente, omnia debent

esse entia. Et in prima essentia, quæ idem cum primo ente est, omnes essentiæ. Ordine enim hæc iræ, rationi ac naturæ est, consonantius, quam confusione in divina inducere. Itaque sicuti primæ unitati universali, et omnes alias continenti, primum ens universalissimum respondet. Ita in se reliqua entia, et reliquas essentias omnes continet. Nam sicuti ab uno, prima unitas, per vires unius genita est, et omnia secum retulit, quæ in genitore uno erant entia, sic per primæ unitatis vires, ens primum prodiit, et secum entia alia omnia singulis illius unitatibus respondentia, veluti illarum germina reportavit. Hæc enim est primorum omnium proprietas in se omnia, quæ ex se proditura sunt seminaliter contineant. Igitur primum ens, entia omnia continet. Non prædicatione, inquam, sed comprehensione. Nihil enim ibi, aut vanum, aut posterius, aut falsum est. Omnia plena, omnia prima, omnia vera sunt. Sed quid opus fuit, ab unitate prima, primum ens; ab unitatibus reliquis, reliqua entia prodire? Id sane fuit necessarium. Nam et unitas prima, idea boni est, et ut bona, producere habuit opus. Et quia ei ipsa una omnia erat, non hæc aut illa, sed omnia producere habuit necesse, nisi vel impotentia, vel invidia culpam voluit subire. Et quia omne producens, ut ante est probatum, sibi simile prius producit: id primo produxit, quod sibi natura proximum, simileque futurum erat. Ens scilicet ipsum, et essentiam, quæ in se ipsis primo essent, et consisterent, et deinde in reliqua omnia diffunderentur. Ita ut inde aliud prodiret nihil, quod non esset, quod ens non esset et, quod essentia non esset. Ens autem, non potuit, aut esse, aut aliunde provenire, quam ab unitate proxima, et illa mediante, ab ipso uno. Nam quidquid est post primum, necesse est (quod est probatum antea) ut et unum sit, et multa. Unum quidem, tum quia ab uno, tum quia nisi unum esset, in nihilum abiret; tum quoque, quoniam unum tum est, tum bonum ei est, et bonorum maximum. Multa autem est, quia idem cum uno, esse non potest. Si non idem, ergo alterum. At alterum ab uno est ipsa multitudo. Ens ergo omne, ab uno est, illo quidem primo unitate mediante, proxime vero, a sua est unitate, atque idea. Quæ illi unum esse indit, et unum esse facit: et facit etiam, esse multa, quia unum tantum non est. Omne enim unum, primum unum, omniferum, et omnificum imitans, necessario est fœcundum. Fœcundum autem non alterius rei, quam multitudinis, tum in se, tum extra se. Nam cum omne ens sit hyperaxis in se, et per se, id ipsum quod est, sui sit, unum primo esse, est necessarium. Idque tota latitudine, modis quatuor. Nimirum, unum essentia. Unum toto, unum forma, unum subiecto. Multa quoque est oppositis quatuor modis. Multa proprietatibus. Multa partibus. Multa viribus. Multa mixture cum aliis. Atque hæc singula quatuor, singulis illis unis ordine correspondent. Atque inde est, ut ens, quodlibet, et unum, et multa, non esse, nequeat. Nam cum sit, quoniam existit, et statum in se habet, et motionem. Neque enim stare potest, nisi prius sit, et existat. Quatenus ergo est unum, et existit, et concretione sui ipsius constat, stat, et manet. Quatenus vero est multa, necesse est, ut moveatur, et intro, et extra. Intro quidem motione essentiali, et in essentia. Extra vero motu ex essentia. Motio vero illa interna sit, quia ob fœcunditatem, ad secretionem partus ex se præparatur, et properat. Est enim omne unum, omne ens fœcundum. Imitans enim primum unum, ob similitudinem quam (quantacumque ea sit) cum illo gerit, sterile esse non potest. Hanc igitur internam motionem, vim, et potentiam nominamus. Ex hac prodit actio, et operatio secunda, quam dicimus ex essentia, ad extra. Sed quoniam vires multæ sunt, et, et ex eis multæ prodeunt actiones, totidem scilicet, quot ipsæ sunt vires, quæ ab eis producitur multitudo extranea, necessario internæ respondit multitudini. Atque ideo integra essentia ea est, quæ in ipso sui esse, et vires habet, et operationes potest edere. Unde plene deffiniri potest. Essentia, sive ens hyperaxis est, potens, et operans. Respectu quorum trium, Ens poterit tertium dici principium, cum secundum sit unitas, et primum Unum ipsum. Tertium inquam principium eorum, quæ post ipsum sunt. Varia enim essentiarum sunt genera post ipsum, et ab ipso procedentia, variis gradibus distincta. Ac prima, quidem est, essentia simpliciter, et simplicissima, quæ in mundo est intelligibili post ipsas entium unitates. Alia est essentia vitalis, proxime a simplicissima hac, derivata, et ab ea pendens, et in ipsa existens, sicuti et

ipsa in unitate prima existit. A vitali pronascitur, et pendet, essentia intellectualis, sive mentalis. Postquam est essentia animæ. Hanc sequitur essentia naturæ. A qua est qualitatis essentia, et ab hac essentia formæ, et sub hac corporum essentia. De quibus omnibus, ordine, et dictum est breviter, et suis locis dicendum est latissime.

FINIS DECIMI TERTII LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER DECIMUSQUARTUS
DE VITA.

Dum Deus Verbus inter nos versaretur, de se dixit. Ego sum via, et veritas, et vita. Via quidem, eaque rectissima, reditus hominum ad patrem. Veritas, quia nullum in eo, aut erat, aut est mendacium, nulla falsitas, nulla ignoratio, nulla denique ab eo, vel sermone, vel facto ullo deceptio. Sed et in se ipso, veritas est ipsissima, verissima rerum omnium scientia, certissima est partis sapientia. Rerum omnium simplicissima, et summa essentia, et entium omnium unio, et communio. Sed est, et vita. Nam cum summa sit veritas; et dixerit, ego sum vita, plusquam necesse est, eum vitam quoque esse revera. Sed ob id quoque, quoniam quæ cumque in eo sunt, omnia sunt vita. Spiritus enim eius dixit. Quod factum est, in ipso vita erat. Neque enim aliter esse poterat, ut ratio quoque philosophica persuadet. Quo enim modo in vita, aliquid sit non vivens? Necesse enim est ibi, vel omnia esse vitam, et viventia, vel aliqua vivere, aliqua vita carere, vel carere omnia vita. Si omnia vita carent, quo modo ibi summa est perfectio? Summa sufficientia? Quæ demonstrata sunt ibi esse. Nulli autem dubium, vitam morte, longe esse præstantiorem, perfectioremque. Si vero non omnia, sed aliqua ibi carent vita, rursus quomodo ibi summa est perfectio, ac summa sufficientia, ubi partem imperfectio habeat? Ubi optimi sit privatio? Non ergo in vita illa, aliqua vita carent, aliqua vivunt: sed vivunt omnia. At vivere, est viventibus esse. Totum ergo illud vivit, et vita est vera, et parte eius omnes, quæ vera entia omnia sunt, vivunt, et sibi quæque est vita; et verissime dictum. Quod factum est, in ipso vita erat; et nunc etiam vita est. At qualis vita? An forte prius, notio propria huius hominis est noscenda? Vita, quid significat? Videntur sane ea vivere, et vitam habere, quæ quavis modo se se movent, et principium motus in se habent. At motus principium ostendimus esse animam. Igitur ex hac notione videntur ea vivere, quæ sunt animata. Et veterum multi animam dixere, ipso sui esse, ac præsentia, corporibus vitam indere. Et inde in quatuor gradus, vitam distribuerunt. In vegetalem, in sensitivam, in motivam, et in intellectualem. Et profecto, vita quædam videtur ab anima in corpora derivati, per quam ipsa vivant tamdiu, quandiu anima eis præsto est; et eius recessu, vel abolitu in brutis, et stirpibus, vitam quoque ab eis, vel recedere, vel aboleri: sive ea in nutritione consistat, sive in sensatione, sive in motu. Nam vita quædam his quoque nobilior, et superior eis videtur inesse, per quam vivere dicuntur, etiam si non sentiant, aut simile non generent, aut etiam non nutriantur. Sed neutris hisce vitis, quia sint fortis infimæ, videtur esse locus imperfectissimo. Cuius vita, non videtur ab anima, pendere: cum ipsum sit anima longe superius, et excellentius longe. Et anima ipsa vivat, quia sicuti essentiam habet, ita vitam quoque ab eo necesse est habere. Sed et intellectus animæ datus, et alius hoc superior vivere sunt dicendi. Vel enim vivunt, vel sunt emortui. At mortuam rem, animæ vivæ perfectionem dari afferere, omnium est absurdissimum. Ergo intellectus ab anima participatus, vivens est. Si vero hic vivens est, multo magis intellectus eo superior, et imparticipatus, vivens erit. Qua enim vera ratione emortuus queat dici, qui animario intellectu, longe est præstantior, et per se intellectus, et in se; et participati illius author, et causa. Ita enim si dicatur, effectus, ipsa causa erit nobilior. Quam rem, rerum natura minime fert. At si imparticipatus intellectus vivens est, etiam primus intellectus vivens erit, et vita. Et quæ in eo sunt omnia, vita sunt, et erant, et ipse vita est verissima, et summa, et optima. At vita, genere suo, duo videtur significare, essentiam scilicet viventis, qua est vivens, et eiusdem actionem. Utramque Aristoteles quoque agnovit. Priorem quando dixit vivere, viventibus est esse. Secundam quando scripsit vivere est sentire, et intelligere. Harum duarum, quam dicemus primam vitam, in primo ente, primaque essentia? Utramque. Nam vita, sicuti essentiæ proxima est proles: ita quoque prima est vivens essentia. Neque enim

prima, ac summa essentia videtur posse esse emortua. Vivit ergo, et vita est; hoc est, se se movet, et se in se movet, et quasi fervescit. Unde a Græcis ζωή quasi ζέουσα fervens essentia, et ebulliens, et τὸ ζέον τῆς οὐσίας videtur dicta, essentiae ebullitio. Quia sicuti quod fervet, in se movetur, sic essentia quæ se se movet videtur fervere. Itaque vita, essentia fervens, seu essentiae fervor videtur dici posse. Qua nimirum ociosa non sit neque iners, sed excitata, et expergefata. Nam sicuti essentia simpliciter, rem constituit, et facit existere, et subsistere, sic vita, eam essentiam excitat, et vel motus essentiae est, vel in ea est causa motus. Omne enim quod movetur, quia vitæ particeps est, movetur. Neque aliud vera vita est, quam essentiae in se ipsa motio. Igitur si essentia, et ens movetur, per vitam movetur sibi intrinsecam. Si intellectus si anima moverent, per vitam eis moventur innatam. Et si quæ corpora ab anima moveantur motus quorum, ipsam diximus esse principium, per vitam quæ animæ inest, revera moventur. Et revera, ubique, sive in intelligibilibus, sive in sensibilibus, sive in mediis, et motus quidam internus. Et mediusfidius, essentiali sua deffinitione comprehendi potest, si dicatur, vita est essentia parturiens actionem. Nam dum essentia, et ens quodlibet per vires sibi innatas, ad actionem se præparat, et properat, ea præparatio, properatio, et motio quædam est intrinseca, et quam supra motionem in essentia appellabamus, et eam vitam esse dicimus. Se se enim movet, et a se movetur. Est autem vita multiplex sicuti, et essentiam multiplicem esse ostendimus. Et ubique est, inter ens, a quo venit, et intellectum seu notitiam quam producit, media. Nam sicuti hæc tria, Ens, Vita, Mens ubique sunt. Primo tamen, et essentialiter in ente. In quo, et in essentia, et vita, et mens, et entium summitas: ita vita, est medium entis centrum, entis scilicet intelligibilis, intelligibilis, et ipsa, in intelligibili ipso, et ente, et mundo. Participans quidem ipsa essentiam, ab intellectu vero participatur. Prodit enim ipsa ex ente, profert vero ex se mentem. Omne autem productum, producentis fert secum proprietatem. Hæc ergo de vita intelligibili, ac prima, in qua vitæ omnes reliquæ intelligibiles, sicuti in primo ente, essentiaque essentiae, et entia reliqua. et in prima unitate unitates reliquæ omnes. Post quas intelligibiles vitas, et simpliciter vitas, sunt vitæ aliæ multiplices, sicuti post essentias simpliciter, essentiae aliæ multæ. Proxima quibus, est vita intellectualis, qua intellectus, et mentes vivunt. Hanc sequitur, vita animaria, per quam vivunt animæ. Alia est vita naturalis, qua Naturæ habent vivere, et vitam. Alia vita est qualitatum, alia formalis. Alia denique corporum. Et ubique vita, est essentiae fervor, et actionum parturitio. Et omne quod ab ea constituitur vivens, essentia est fervens, et cognoscens. Neque enim inferiorum quicquam est, quod sicut essentiae est particeps, non sit etiam particeps vitæ, et cognitionis; cognitio autem omnis est ab intellectu. Quod mox palam siet. Nunc vero colligamus. In prima, ac regina unitate, non solum alias esse unitates omnes, et rerum ideas, verum etiam ipsas verissimas essentias omnes, omniaque vere entia. Sed et vitam primam, et vitas omnes veras; inter se distinctas omnes simul, et unitas, ita ut omnes sint in omnibus, et singulæ in se ipsis. Et cum omnibus esse, etiam primum intellectum, et intellectus omnes absolutos, divinosque. Quod libro sequenti demonstrabitur.

FINIS DECIMIQUARTI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAE
DE INTELLECTU ET
INTELLECTIBUS

Libri Decem.

AD GABRIELEM PALAEOTTUM S. R. E.

Illustrissimum et Reverendissimum Cardinalem.

Ferrariæ, Ex Typographia Benedicti Mammarelli, MDXCI.

Superiorum permissu.

ILLUSTR.^{MO} ET REVER.^{MO}

S. R. E. CARDINALI

GABRIELI PALAEOTTO.

Ignotum me forte tibi, Gabriel Palæotto, Purpuratorum Senator optime ad te nunc munere cum hoc, venire, possem credere, nisi Alexander Burgius Modianæ Antistes tui cultor maximus, mihi amicus optimus, me suis litteris certiolem fecisset, tibi me non solum notum, sed etiam in non infima esse existimatione. Qua bonitate, ac benignitate tua, ita me tibi toto animo devinxisti, ut neminem forte habeas, qui tibi, tam fit devinctus. Accedit ad hæc, et maximo pere, devotionem animi erga te mei adauget, quod Camillus frater tuus, Senatorum Bononiensium scientissimus, multa ac magna me prosequitur benevolentia, sicuti ego eum, non minore prosequor veneratione. Amorem autem erga me suum, opere suo non uno, satis persensi. Quid igitur, quod me deceret, te non dedeceret, facerem? Ut sensum aliquem, meæ erga ipsum gratitudinis, erga vero te, summæ venerationis summæque observantiæ vobis darem? Specimen testimoniumque aliquod eius rei tibi exhiberem? Non illud quidem exiguum, sed quam maximum possem. Possum autem de fortunis nihil: nihil de corporis bonis in munus tibi afferre. Possum tamen de iis quæ in me sunt optima, maximaque, Mentis, quæ nostri in summo solio sedet, aliquid tibi donare. Operam scilicet intellectus nostri, viro tibi. Summo intellectu ornato, de intellectus, intellectibusque contemplationes offerre; et in conspectum tuum, in conspectum orbis totius, in conspectum ni fallor, posteritatis omnis etiam afferre. Tibi igitur *Panarchiæ* nostræ, posteriores libros octo, De intellectu nimirum et reliquos, afferro, offero, dedicoque: res sacras viro sacro. Quos si intellexero esse tibi et lectos, et intellectos (quod minime omnium dubito) spero fore, ut sentiam eos, tibi acceptos etiam fuisse. Et si acceptos, etiam laudatos. Cuius laudis amore (fatear desiderii mei impotentiam) ingentem hunc novæ philosophiæ condendæ laborem suscepi universum. Quam laudem mihi exoptatam, a te, a præsentibus hominibus, a posteritate omni, exhibitam nolem, præbitam respuerem; nisi labores hosce meos, et pietati Christianæ, et studiosis veræ philosophiæ omnibus, profuturos crederem. Quid enim, nonne profuturos sperandum, si de philosophia falsitatem, de falsitate, erga Deum impietatem demere possint, non obstinatis? Si ita esse vir piissime cognoveris, tutelæ tuæ eos commendo. Eos tu sapientia, sanctitate, auctoritateque tua protege. Et sub umbra alarum tuarum me quoque contege.

Tibi addictis,

Franciscus Patricius.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER QUINTUSDECIMUS
DE INTELLECTU.

In unitate primaria, aliarum unitatum omnium fonte, ac regina, quam diximus apud Platonem, Ideam Illam boni fuisse, quam tam vecorditer, vecors carpsit vel Aristoteles, vel eius filius Nicomachus, reliquas omnes unitates, quæ rerum sequentium sunt Ideæ, tabernaculum habere est demonstratum. Et similiter in ea ens primum habitare, et essentias omnes. Et vitam primam, et reliquas vitas omnes. Nec non ibi esse, et intellectum primum, et intellectus cunctos. Cum autem, et de unitatibus, et de essentiis, et de vitis veris sit peractum, videtur esse reliquum, ut de intellectu, seu mente, etiam agamus, tum primo, tum secundo, tum etiam de intellectu in universum.

Itaque dicimus a nobis ostensum esse, in verbo, et unitate primaria, omnia esse, quæ sunt in uno patre Deo.

Πάντα γὰρ ἔχει, ὅσα ὁ χρονήτωρ ἔχει.

Omnia enim, habet, quæcumque genitor habet, inquit Damascenus. Et ipsum met:

Omnia mihi tradita sunt a patre meo.

In patre quidem, omnia erant uniter una. In verbo vero, quod nos unitatem primariam iam diu vocamus, eadem omnia. Sed iam inter se distincta. Non quidem subiecto ullo, sunt enim unum, et idem subiectum omnia, quod est ipsa unitas. Sed sunt distincta proprietatibus. Sed hæc unitas omnia, quo modo facta est intellectus? Ipsa quidem, et unitas est primaria, et unitates omnes; et essentia, et ens primum, et entia omnia, et vita primaria, et vita omnes. Quid igitur obstabit, quin sit etiam intellectus primus, et intellectus omnes? Obstat sane nihil. Sed quibus modis, et essentia, et vita factus sit, ostentum est. Ostendamus modo, quo modo factus sit intellectus. Emanavit a patre, et genitus est filius, et verbum. Duo hæc, ut Theologi nostri docent, emanationem intellectus secum ferunt. Recte admodum. Sed nondum modus innotuit. De quo nos aliquid. Dum a patre emanat verbum, eam sui emanationem sentit ipsum. Est enim, et ipsum patris sapientia. Nam si non persentit, se a patre emanare, iam profecto imperfectum, et emortuum est. Persentit ergo, se a primo emanare, et in essentiam venire, et vitam. Ea persentiscentia (ut ita vocem) in se vertitur, et in patrem, amore ardentissimo convertitur. Ea versione, et conversione, et se, et patrem agnoscit, et cognoscit. Hæc agnitio, et cognitio, amentia non est, sed mentis actio, et intellectio. Intellectio hæc, intuitus quidam est, in patrem. Intuitus hic, cuius nam alterius fuerit prius actio, quam intellectus? Sane non vitæ, non essentiæ, non unitatis. Hæc enim est propria intellectus operatio, in se, et in causam suam conversio. Et per suam essentiam intueri alia. Eo ergo intuitu, dum emanat, et convertitur, intellectus est effectus, et quidem primus. Nemo enim ante ipsum, ea est usus actione. Sed ea conversione, et præterea amore in Patrem, secundus processit intellectus, quem Spiritum appellavimus. Nam eodem emanationis actu a Patre in Filium, a Patre procedit, et per Filium eodem conversionis, et amoris in Patrem actu, procedit Spiritus, ab eodem patre procedens, et per filium in eundem patrem rediens. Et unum, et idem cum eis factus, alteritate quadam ineffabili, alter ab eis evasit, atque ideo, ex ea cum patre, et filio identitate exiit. Ita enim cecinit Zoroaster:

Μὴ δὲ προηλθεν, ἀλλ' ἔμενεν ἐν τῷ πατρικῷ βυθῷ.

“Neque exiit, sed mansit in paterno profundo.”

Imo ipse, eadem illa fuit in filium, et patrem conversione, et amore, factus est intellectus, sed secundus. Cui, inquit:

Πάντα ἐξέτελεσε πατήρ καὶ νῶ παρέδωκε δευτέρῳ.

“Omnia perfecit pater, et intellectui tradidit secundo.”

Quæcumque ergo habebat pater, in filium sunt ab eo transfusa, iam distincta in unitates, in

essentias, in vitas, in mentes. Eadem hæc a patre per filium, sunt in spiritum susa, iam etiam distinctiora, et ad exitum ex profundo propinquiora. Sed hæc suo loco. Num quæ de intellectu supersunt conficiamus.

Duobus Mentis, et Intellectus nominibus rem eandem significamus: quam Græci nominum ditissimi, non nisi uno νοῦν habuerunt nominare. Intellectus omnium confessu intelligit. Et nisi intellectus esset, non intelligeret, et nisi intelligeret, intellectus esset minime. Munus ergo eius proprium, et opus, est intelligere, et intellectio. Hæc nulli dubia. Sicuti neque hoc, Intellectionem, cognitionem esse quandam. Cognitionem autem quid nam sit, quis nam philosophorum explicavit? Dicamus non aliquid, tum de cognitione in genere, tum de præstantissima cognitionum, intellectione. Unde aliæ derivantur cognitiones omnes.

Cognitionem igitur quid nam est sui natura? Videtur sane, non aliud quid esse, quam conversio, et intensio cognoscentis in cognoscibile, studio veritatis adipiscendæ. Hæc quidem cognitio est, in univsum. Prima autem cognitio est in intellectu primo. Quia hic prius omnium, amore veri intenditur in cognobile. Per quam intensionem factus est intellectus, et actum intelligendi est consecutus. Nam cum essentia illa primaria, in se ita sit unita, ut nullo modo a se discernatur, sit ut id quod ab ea prodit, discretum sit ab ea, et secundo ab ea gradu distans. Quod cum in se iam consistat, et se ipso circumscriptum, in se ipso in causam suam quasi ad remedium suæ discretionis convertitur, et ab ipsa veritatis fulgore oppletur. Atque ita primus fit intellectus. Tum cognitionis suæ oculus, in se primum intendens, ut contemplatione eius a quo prodiit, in illud redeat. Et illud, quantum in iam discreto fieri queat, in se reducat, adnititur. Atque ita sit, ut cognitio, nihil sit aliud, quam Coitio quædam, cum suo cognobili. Unde facile, e coitione, in cognitionem nomen est conversum. Græcis vero est forte, γνῶσις cognitio quasi νέα γένεσις, nova generatio, et νόησις, νόεσις intellectio, reditus sit quidam in ipsam essentiam. Sed hæc etyma, a re non distantia, sunt satis. Res vero ita se habent, ut γνῶσις cognitio, et νόησις intellectio, hanc habeant notionem, ut utraque sit, reditus eius quod prodiit, ad id, unde venit. Et quod a causa sua quasi abiit, egeat ad eam redire. In quo quidem eius reditu, non abolet distantiam eam, qua a causa sua, ente distat. Sed ipsum quod distat, qua distat, in id reducitur, a quo prodiit, et a quo distetit. Itaque cognitio, dum cognoscens in cognobile, qua si suppetias petens vertitur, et in ea conversio ne illustratur, dici potest collustratio quædam, et luminis a cognoscibili, in cognoscens immissio, et infusio, talis ut ei essentialis fiat. An vero potius, per hoc quidem fit cognitio: sed ipsa forte non hoc est? Quid igitur patitur cognoscens, quando nondum cognoscit? An forte cupit, ipsum cognobile, ut eo indigum? At quid nam est hoc cognoscibile? Ens forte est. Sed forsitan non qua ens, cognoscibile est. Ens enim qua ens, tantum est. Cognoscibile vero, in ente, forte est aliud. Vel fortasse hoc illi inest, non tamen quo differant, adhuc est notum. Forsitan hac methodo noscetur. Ens est hypostasis sive substantia. Cognoscibile vero est eius claritudo. Nam et in materialibus formis, idem videtur evenire. Aliud enim est substantia, aliud est sensibile. Hoc enim ab illa veluti efflorescit: et ei, usque ad sensum præluet. Sic et entis claritudo est flos quidam inde enascens, et splendor qui et præluet, usque in cognoscens. Eique sursum intenso occurrens inditur, et ipsum perficit, et cupiditatem eius, luminis proprii repletionem saturat. Intellectus ergo, non cognoscit ipsum ens, sed eius efflorescentem claritatem. Vel etiam ens cognoscit, sed per eius claritatem, et per id quod in ente est cognoscibile. Appetit quidem intellectus ens ipsum, et ad id redire nititur, ut cum illo coeat, et illud coeat secum: unde coitio fiat, et cognitio. Adipiscitur autem id, qua cognoscibile est. Forte et appetitio hæc dicenda est fieri, per cognoscibile ipsius. Hoc consessum esto. Consecutio, et adeptio entis, cognoscenti intellectui sit, qua est cognobile. Hæc aut claritudo, non nisi a mente percepta quid nam fuerit? Nam per ipsam cognosci diximus ens. Ens aut ipsum, non per se cognosci. An vero, verum fuerit, hanc claritudinem, effluxum atque emanationem quandam esse ab ipso ente. A quo ita effluit, sicuti a sole lumen hoc circumterreneum effluit. Et sicuti quis, solem ipsum intuens per claritudinem suam non superficiale tantum intuetur, sed totam, quæ in

toto est sole perspicit. Sic intellectus non emissam tantum ab ente claritatem, sed ei quoque intimam, perque totum ipsum ens meantem. Neque enim in eo quicquam est quod non refulgeat, et non properet, ad sese manifestandum. Sicuti diaphanum quodvis, aptum sit visile, quia per totum ipsum natura visibilis effunditur. Et nihilominus aliud est eius diaphanotus, per quam secundo corpus ipsum, visitur. Sic et in ipso ente, naturalis, atque essentialis est ei claritudo. Et per hanc a mente prius cognitam, ipsum ens intelligitur. Igitur intellectus, qui ab ente per mediam vitam prodiit, factus est cognoscens illius a quo prodiit. Atque ad illud sua cognitrice vi, et actuali cognitione convertitur, adspiciturque quo appetiit per suam cognitionem, quæ est intellectio. Et cum eo unitus, et ei inexistens ipsum fecit cognitum. In quo tria hæc, Ens, Vita, Intellectus, ita unita sunt, ut nihil sint distincta, nisi notione, et ratione hac, ab illa diversa. Dum vero vita, ab ente secernitur procreat intellectum, in quo iam sunt discreta hæc eadem. Et tria hæc alia, cognoscibile, cognitio, et cognoscens. Sed hoc principale est: deinde est cognoscibile. Atque hinc est, ut quæcumque ab eo per catenam usque ad infima deducuntur, et formæ sunt, et aliquam in existentem habent cognitionem, quantacumque ea sit, pro forma dignitate. Atque ita sit, ut apud nos, omnis forma vivens vel anima est, hoc est vita cognoscens. Vel animalis huiusmodi cadaver: quando scilicet passum sit privationem et formæ viventis. Et animalis. Pendent enim ab Idæis. Quæ intellectum se ipsis implent. Qui in se ipso discretus totus, per totum se ipsum, cognitor est factus, et cognoscibilis, et cognitio. Nam per secretionem ab ente cognitor est factus. Qua vero est ab ente secretus, ad ipsum optat regredi, cognobilis est redditus. Hoc autem non nisi per mediam cognitionem. Neque tamen ideo intellectus, est factus ens; neque ens factus est intellectus. Sed intellectus est per propriam hyparxin. Ens vero est per essentialis participationem.

Volens ergo intellectus, postquam ab ente secretus fuit, ad illud iterum reverti eique coniungi, collegit suam ipsius cognitionem, in cumulum cognitionum omnium. Et cum ex omnibus, cognitionem unam constasset, omnibus viribus ad primum cognobile contendit. Atque ex multa illa cognitionum unione, veluti una essentia factus, enti se se applicuit. Et cum eo iunctus cognovit coniunctionem, non amplius ut cognoscens ad cognitum, sed ut essentialis suæ, ad illius essentialiam. Itaque reversio ad illud essentialis potius est. Ad se vero cognoscens magis. Quia vero appetiit reditum; et appetens omne, ut indigum, ignobilius et appetito, factum est, ut et cognobili, ignobilius sit cognoscens.

Concludamus, quoniam intellectus, enti iunctus, essentialiter est adeptus, et essentialiter est factus intellectus, non potentia, sed actu semper est intellectus. Et eius intellectio non est adventitia. Intelligit anima se. Si a se, etiam ex se. Si ex se, etiam per se. Si per se, etiam in se. Si in se, habet ergo in se, quidquid intelligit. Essentialiter namque sese coniunxit. Et essentia ipse quoque factus est, etiamsi eam per participationem habeat. Intellectus ergo in genere, ea essentia est, quæ vires intelligendi habet ab essentia venientes, et in actionem intellectionis exeuntes. Qua quidem intellectio, non aliud est, quam intuitus, tum in se ipsum, tum in propriam causam, tum etiam, per semet ipsum in posteriora, a se provenientia. Cum igitur intellectio sit intellectus, utrumque simul erit, et actus, et actu. Actus autem hic, essentia illius est, cuius est, et actio: nimirum ipsius intellectus. Atque ita intellectus, et intellectio eadem res revera fuerint. Intellectio autem, motio quædam est. Atque ideo circa aliquid versatur. Circa id nimirum quod ipse intellectus intelligit. Intelligit autem per intuitum, tum causam ipsius, tum se ipsum, tum ea, quæ a se sunt. Idque cum omni intellectui natura sua competat, necessario primus quoque intellectus, et causam sui videlicet, patrem Unum, et se ipsum, et quæ a se sunt intelligit omnia. Sunt ergo et Pater, quem memo novit nisi filius, et ipse sibi, et quæ se sunt illi intelligibilia. Et dum circa ea versatur, sunt ei intelligibilia, et intellecta. Et ipse tum est actu intelligens. At semper est in actu. Semper ergo hæc omnia intelligit. Et ipse, et intellectus, et intelligens, et intellectio, et intelligibile est, et intellectum. At, et vita est, et vivit. Et essentia quoque est, et unitas summa, et Unum. Hæc

ergo sunt ei intelligibilia. Sed quoniam, omnia tradita, sunt ei, a patre suo; et genitus in se habet, quaecumque habet genitor. Et in genitore erant entia omnia et non entia in ipso sunt ei, et sunt ei intelligibilia. Omnia ergo intelligibilia, ei sunt intrinseca. Et extra ipsum nihil est eorum, quæ sui natura intelliguntur, cum ipse ea sit, et omnia. Ita enim fiet, ut vere, et verus sit intellectus, cum omnia quæ intelligit, sibi habeat præsentia. Et ea opus non habeat aliunde quærere. Neque eorum oblivisci possit unquam, aut opus habere eorum reminisci. Neque falletur unquam, aut falsum dicet. Neque aliunde scire quæret, aut fidem ab alio requiret se scire ullo, quam a se ipso. Neque per coniecturam sciet. Neque scientia eius dubia erit, neque ambigens. Neque ab alio audiet, aut addiscet. Neque per syllogismus scientiam aquiret, neque per demonstrationem, aut aliam ullam argumentationem. Hæc enim quoniam in se dubiæ sunt, aliunde alia quærunt, asciscunt, ut certitudinem aliquam vel fidem maiorem nasciscantur. Quæ si intellectus quæret, vel dubius esset, vel ignorans. At impossibile est, Mentem, vel amentem esse, vel dementem. Mentis enim defectum pateretur, et a sua essentia recederet. Sed Mens, ne humana quidem, dum mens est, quicquam patitur, quo a se ipsa habeat, et demens fiat. Neque, sit dubia, vel amens. Si amens non sit, nec demens ipsa mens, ipse intellectus, nec divinus, nec humanus, intellectus primus omnium, conditor intellectuum aliorum, in ignorantiam non cadit. Non ignorando, semper eum scire est necessarium. Si semper scit, semper actionem suam peragit, intellectionem scilicet. Semper ergo intelligit. Si semper intelligit, semper sua intelligibilia habet præsentia. Ergo ea in se habet. Nam si extra se alibi essent, quando, vel quo modo, eis occurreret? Vel se eis occurrisse sciret? Si eis non occurreret, ab intelligentia cessaret. Si ab hac cessaret, non intelligeret. Si non intelligeret, intellectus amplius non esset et in ignorantiam caderet. Et si quando tamen eis occurreret extra se positus, idola rerum, et non res ipsas perciperet. Quæ enim extra intellectum sunt, idola rerum sunt. Et ideo cognitio eius, opinet non scientia. Et sæpe ideo falleretur, et falsum diceret, et se se, et alios deciperet; et vera mens non esset. Quibus rationibus, vere Zoroaster cecinit:

Ὁὐ γὰρ ἄνευ νοός ἐστὶ νοητοῦ, καὶ τὸ νοητὸν οὐ νοῦ χωρὶς ὑπάρχει.

Non enim mens est sine intelligibili et intelligibile non sine mente existit.

Unde sequitur, intellectum, dum intelligit impressiones nullas ab extraneis recipere, aut ti. Nam cum ipse intellectus primus, omnia sit entia, nisi ipsa intelligat non est amplius intellectus. Concludendum igitur verum intellectum, omnia intelligibilia, non modo hæc, modo non illa, semper intelligere. Omnia inquam sibi insita, (nulla autem sunt ei non insita) ne scilicet eorum obliviscatur; neque aliunde quærat, quæ intelligere et scire debeat. Neque ut veritas sit in ipso. Sed sit ipse veritas ipsa. Neque entia disperdantur, aut extra illum dispersa iaceant. Sed in eo sedem habeant, et vivant, et intelligant, tum ipse, tum entia, quæ in eo sunt, singula et omnia. Et totum simul, singulisque suis partibus. Unus sit intellectus, quot sit entia in ipso consistentia. Hoc est, omnes unitates, omnes essentiæ, omnes vitæ, omnes intellectus, omnesque ipsorum proprietates. Atque ita primus intellectus, entia omnia erit, et entia omnia erunt id, quod ipse est. Et quia entia sunt, ordinibus distincta ordo entium omnium ipse erit. Et in se ordines habebit omnes. Quia vero, entia per unum cuique essentielle, id sunt, quod sunt: ipse omnia illa una; rerum omnium essentialia, in se habebit; imo ipse ipsamet erit. Et quia omnia hæc una, a sua propria quæque unitate pendent, in eo erunt omnium rerum unitates. Imo ipse omnes erit. Has Chaldaica Theologia, principia, et fontes, et Ideas, ἀρχὰς καὶ πηγὰς appellat: ipse in se habet rerum omnium principia, et fontes et Ideas. Imo ipse, illa ipsa erit. Ideas illas inquam omniformes, quas *παμμόρφους* appellat, uti vidimus Zoroaster. Et quæ ut idem ait.

Πηγῆς μιᾶς ὑποπᾶσαι, ἐξέθοραν,
πατρόθεν γὰρ ἔην, βουλή τε, τέλος τε.

“Fonte ab uno volantes, exilierunt.

A patre enim erat, consiliumque, finisque.”

Proxime ergo a patre prodierunt ideæ, quæ unitates ac fontes, et principia rerum sunt, reconditæ omnes in primissima ac regina, aliarum omnium unitate. In qua tamen, ut ait:

Ἐμερείσθησαν, νοερῶ πυρὶ μοιρηθεῖσαι

Εἰς ἄλλας νοεράς

“Partitæ sunt intellectuali igne divisæ.

In alias intellectuales.”

Quasi primarum harum: pedissequas et ministras, entibus proximiores. Sunt etiam divisæ inter se, secundum rerumque, quarum exemplaria sunt, proprietates. Vel potius res ipsæ a suis quæque fontibus per eorum, proprietes quam inde tulerunt. Ita enim subnectit:

Κόσμῳ γὰρ ἄναξ πολυμόρφῳ

Προὔθηκεν νοερὸν τύπον ἄφθιτον. οὗ κατὰ κόσμον

Ιχνοσ ἐπειγόμενος μορφῆς, καθ'ἃ κόσμος ἐφάνθη

παντοίαις ιδέαις κεχαρίσμενος.

Mundo enim Rex multiformi.

Proposuit intellectualem typum incorruptum, cuius ornatu.

Vestigium induxit formæ, per quæ mundus apparuit.

Omnimodis ideis gratiosus. Et addit:

Ἵν μία πηγῆ, ἐξ ἧς ροιζοῦνται μεμερισμένα ἄλλα.

Quarum unus est fons, ex quo rotantur; partitæ aliæ.

Fons autem hic unus in quo radicantur unitates omnes, et ex quo rotantur omnes, inter se per proprietates suas distinctæ, et primaria illa unitas. Quæ si omnia habet, quæ habet, quæ habet genitor, omnes unitates, (quod iterum repetimus) ea erit: omnes ideæ, omnes essentialia, omnes vitæ, omnesque intellectus. In ipso enim vita erant, quæcumque per ipsum facta sunt. Atque ita principium erit secundum. Quod itidem repetimus. De qua Hermes.

Ἐκ μίας δ'ἀρχῆς τὰ πάντα ἤρτηται. ἡ δ'ἀρχή, ἐκ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου. καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ κινεῖται ἵνα πάλιν ἀρχὴ γένηται. τὸ δὲ ἐν, μόνον ἔστηκεν, καὶ οὗ κινεῖται.

Ex uno principio, omnia pendent. Principium vero ipsum, ab uno, et solo. Et principium quidem movetur, ut iterum principium fiat. Unum autem manens stat, et non movetur.

Ab uno principio inquit, manente, et stabili, pendent omnia, scilicet ut a principio primo. Secundum vero principium pendet a primo illo uno, quod quidem movetur, quia vivit, et vita est. Et quia intellectus est, et intelligit. Vivere vero, et intelligere, vel motus sunt, vel sunt in motu. Hoc autem principium secundum, qui primus est intellectus, Zoroaster, potentiam, et robur, et mentem appellat patris. Hermes et mentem, et verbum, et filium Dei, (quod iam vidimus) nominat. Et principium quod movetur, ut iterum principium fiat. Orpheus, sicuti Patrem vocavit Phænetam, quia ex eo ἐφάνησαν ἅπαντα, apparuerunt omnia, ita hoc secundum nominavit Uranum, quasi entibus, sicuti coelum stellis omnibus distinctum, et ornatum. Inter vero Pythagoreos Philolaus appellavit, Dyadem. Parmenides autem ipsu, τὸ ἐν ὄν, Unum ens, nuncupavit. Plato vero, et hoc nomen ei tribuit, et *secundum Regem* dicit, et etiam ducem. Auditor vero Platonis, verbum, et intellectum, et Dei filium. Platonici nobiles primum intellectum, mundum idealem, Mundum intelligibilem, mundumque archetypum, et exemplarem. Nos iam receptis hisce nominibus omnibus utamur. Mundum quidem dixerunt, quoniam sicuti hic mundus sensibilis, omnifariam sensibilibus formis est ornatus, sic ille omnifariam ideis est gratiosus. Quia omniformes ideas, formarum harum typos, et exemplaria continet. Unum ens, appellavit eum Parmenides. (Rideatur hic vesana Aristotelis in eum infectatio) quia quamvis omnia entia intelligibilia, ipsum unum ens, esset. Et in eo omnia essent. Unum tamen ens ipse erat, a regina sua unitate factum. Quis enim nescit in semine, in principio cuiusque rei, omnia esse ea, et quidem actu, quæ ab eo proveniunt. Tum ergo hac seminali, et principiali origine, tum quia ob simplicitatem in eo

omnia entia erant, Unum ens est appellatum, simplicitate eius una, et unitate. Sed hæc ita sunt.

At entia quæ in eo sunt omnia, quo modo, et ad ipsum se se habent? Et quam inter se se habent distinctionem? Hanc sane, ut in eo alia sint unitates, alia essentiæ, alia vitæ, alia intellectus, alia animæ, alia naturæ, alia qualitates, alia formæ, alia corpora; sed incorporea. Unitates quidam, ut ideæ, et fontes sequentium, extra profundem etiam productorum, immobiles, simplicissimæque. Sed quoniam sunt incorporea, ita se se invice metrant, et permeant, ut mens sit, et vita, et essentia, et vita similiter, et sit, et intelligat. Ita ut vere dici queat, et singula in se esse, et in singulis aliis, et omnia in omnibus. Ita quoque eadem hæc omnia, in intellectu sunt secundo. Hic enim a primo, et a patre simul processit, et eis consubstantialis, et nihilo ab eis distinctus, præter quam hoc uno, quod non sit illa. Hoc est, nec genitus, nec genitor. Habet ergo et ipsa mens secunda, in se entia omnia; eodem modo quo sunt in mente prima, inque prima unitate, et verbo ipso. Quatenus vero consubstantiales sunt, unum sunt, et ex duobus unus conficitur mundus intelligibilis, integer. Nihil enim vere est, quod in eo non sit. Nihil vivit, quod in eo non vivat, atque ideo sicuti primum ens et vivens, ita primus est intellectus, ex entibus, ex viventibus, ex mentibus omnibus constans. Non enim ex non entibus est, non ex mortuis, non ex amentibus. Atque hic universus est intellectus. Seu potius et unus et duo sunt intellectus universi, primus ille idem cum secundo, ab aliis non participatus. Secundus vero, et ipse universus, et cum primo idem, sed participatus, quia proxime ab eo res extra profundum prodeunt, et ab eo producuntur, ipso participantes. Nam si omne producens, suæ hyperxeos aliquid producto elargitur, et ideo, ut est ostensum, similem sibi effectum producit prius quam dissimilem, necessario, id quod a secundo intellectu, proxime fuerit productum, simile ei erit. Similitudo autem hæc, vel in essentia fuerit, vel in participatione, vel in utroque. Sane dicuntur a veteribus, aliæ quoque innumeræ esse mentes, quæ essentia sua sint mentes. Et aliæ quæ ab animis dicuntur participatæ. De quibus verisque paulo post agendum. Sed prius ingens quæstio est excutienda, et si possimus proximo libro persolvenda.

FINIS DECIMI QUINTI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER SEXTUSDECIMUS
AN DEUS PATER SIT INTELLECTUS.

Quid potuit esse causæ, cur Zoroaster non est ausus, Deum patrem, intellectum appellare? An forte, ne qui primus omnium sui natura esset, ipse tertium faceret? Hæc prorsus causa fuit. Nam si paterna Monas, prima omnium est, eam sequatur δύναμις, potentia patris, et hanc πατρικὸς νοῦς, paterna mens; procul dubio, si patrem, mentem appellasset, secundi aut tertii proprietatem, primo tribuisset. Idem, alia quoque evenisset ratione. Nam cum ipse res superas in tres ordines distinxisset mentis iussu. Εἰς τρία γὰρ νοῦς εἶπε πατρὸς τέμνεσθαι ἅπαντα οὐ τὸ θέλειν κατένευσε, καὶ ἤδη πάντα ἐτέμμητο. In tria enim Mens dixit patris, secari omnia cuius velle assensit, et mox omnia sunt secta.

Hæc autem tria sint rerum superarum tres ordines, primus τῶν νοητῶν, intelligibilium, secundus τῶν νοητῶν καὶ νοερῶν. Intelligibilium simul, et intellectualium. Tertius τῶν οερῶν, intellectualium, Pater qui tantum intelligibilis est, fuisset, vel secundi ordinis, intelligibilium et intellectualium, vel tertii intellectualium. Quam confusionem ordinum divinitas, uti perfectissima, nequaquam vel patitur, vel pati potest. Hos tres ordines, Platonici Magni, ab Ammonio Sacco profecti, Plotinus, Porphyrius, Amelius, Theodorus Asinæus, Iamblichus, Syrianus, Proclus, Hermias, Damascius, Olympiodorus, sunt ad ammusim secuti. Et Deum Patrem, supra intellectus omnes statuerunt. Quod ante eos, Divus Dionysius Areopagita, multis locis fecerat. Et Ioannes Damascenus fecit. Hermes autem vir ingens, Patrem Deum, uti vidimus, sæpe in Poemandro mentem nominavit. Postea tamen libello de Mente communi, et alio de intellectione, numquam id repetiit. Neque ullo ex his, aut aliis locis, quid mens esset explicavit, neque vires, aut actiones eius exposuit; neque genera distinxit. Trium tantum Mentium satis habuit mentionem facere; et mundi, ab eis factum opificium enarrare. Moses vero, qui vetustate proxime Hermetem sequitur, toto Pentateucho, non videtur Mentis mentionem fecisse ullam. Profectæ alii, non aliam, quam humanam, ut apparet agnoverunt, ut in eo loco. Equus, et mulus, quibus non est intellectus. Inter Græcos vero sapientes, vetustissimus fuit Orpheus, qui cognomento, Theologus est appellatus, si quid de mente in Sermone Sacro dixit, in quo xxiiii rhapsodiis universam, et intelligibilis et sensibilis mundi fabricam cecinit, id totum sub fabulis fuit. Et id ipsum totum periit. Aglaophemus, Orphicorum sacrorum in Lebethris Thraciis, quæ patria Orphei fuerit, post DCXL annos Antistes, nihil videtur, vel scripsisse, vel Pythagoram, qui eius auditor fuit, de mente docuisse, quod memoria extet. Pythagoræ vero Sacer Sermo, integer periit, sicuti et alius eiusdem liber ad Abaton scriptus, quos Proclus celebrat. Periit quoque Arignotes eius filiæ Sacer Sermo alius, et alius item Cercopis eius auditoris. Perierunt denique omnes tot numero Pythagoreorum libri, præterquam libelli duo de Natura, alter Timæi Locri, alter Ocelli Lucani, et Archytæ senioris Categoriæ. Supersunt multa Politica, et Ethica fragmenta, fere divina. De quibus, quidquid Plato, quidquid Aristoteles de moribus, aut Republica scripserunt, eruta sunt clarissime. De Mente tamen, tot ac tanti viri, quid senserint, aut scripserint extat nihil. Plato quoque haud multa de Mente est philosophatus. Sed ea de Zoroastri fontibus derivata, divine protulit. Aristoteles vero, totam de mente scientiam et confudit, et corrumpit, intellectibus inductis variis, et inter se discordibus. Quorum præcipuus is est, quem ait de foris venire. De quo, si quis, eum, aut suos interroget, unde veniat, aut quo modo? Responsum, aut nullum audiet, aut nulla fultum ratione. Deinde alios quosdam invexit, agentes, passivos, possibiles, materiales, in potentia, in habitu, in actu, theoricos, practicos. Neque tamen tot intellectibus, intellectum distinxit a ratione, a dianoea, ab opinatrice, a phantasia. Sed quod peius est, tam magnus philosophus, intellectum avibus quibusdam, et brutis tribuit. Et is idem, Deum motorem illum primum suum, intellectum, et nominat et facit. Tam magnis saltibus, in sua

philosophia natura saltat. Cumque tot faceret intellectus, nullius tamen naturam, aut vires, aut actiones explicavit. Ex qua confusione partim, partim silentio, factum est, ut nemo, quantumvis magnus eius interpres, quicquam huius rei clare, vel intellexerit, vel docuerit. An vero Theophrastus aliquid de intellectu scripserit, compertum non habemus. Quæcumque vero Platonici supra citati, de mente scripserunt, divinitus sane videntur scripta fuisse.

Scripserunt autem tam multa, ut dogma hoc totum, de intellectu, ipsorum videatur esse proprium. Id autem ex primis Zoroastri fontibus, brevibus quidem illis, sed divinis videntur hausisse. Sunt enim apud ipsum non solum tres ordines, quos vidimus, sed natura Mentis plene quasi explicata. Cuius aliquid, quod in oraculis eius extat, recenseamus. Is ergo intellectum unum, etiam intelligibilem esse dicit, hoc oraculo.

Καὶ τοῦ ἐνὸς νοῦ, τοῦ νοητοῦ.

Et unius intellectus, qui est intelligibilis.

Is aut primus est intellectus. Qui veluti caput, et fons mentium aliarum, et productor est. Omnis enim multitudo, in quoque rerum ordine, est ab uno. Est aut hic intelligibilis sibi, et ipse se ipsum intelligit.

Οὐ γὰρ ἄνευ νοός ἐστι νοητοῦ, οὐ χωρὶς ὑπάρχει

“Non enim intellectus est sine intelligibili, non seorsum existit.

Et hunc uti Deum omnis alius intelligit intellectus”, ait enim.

Τὸν δε νοεῖ πᾶς νοῦς θεόν.

Quibus ipse sit νοητὸν intelligibile. Itaque primus intellectus, Deus est, sibi primo, deinde aliis, intelligibilis. Qui itidem veluti cibus est intelligentibus.

Τροφή δὲ τῶ νοοῦτι, τὸ νοητὸν.

“Cibus autem est intelligenti, ipsum intelligibile.”

Sunt aut hæc, non de patre Deo intelligenda, sed de intellectu primo, quem et potentiam patris nominavit. Et de eo quem secundam mentem vocavit, et paternam. Atque hæc est, simpliciter, ut Damascius exposuit, ἡ νοητὴ τριάς. Intelligibilis Trinitas, et τὸ ἀπλῶς νοητὴ, et simpliciter intelligibile, sub quo est alius ordo de quo canit.

Τὰ μὲν ἐστὶν νοητὰ, καὶ νοερὰ, ὅσα νοοῦντα νοεῖται.

“Sunt vero intelligibilia, et intellectualia, quæcumque intelligunt, intelliguntur.”

Hæc aut sunt essentia, et hyparxi sua mentes. Et intelligunt intelligibilia, ea, quæ sunt supra se: et ipsa quoque intellecta sunt, ab alio mentium ordine inferiore, qui est tantum νοερὸς, intellectualis. Qui infra se ordinem alium mentium non habet, qui hunc intelligat, nisi intellectum eum qui est ab animis participatus. Tres igitur divinorum gradus fecit Zoroaster; idque recta videtur fecisse ratione: duos extremos, et quasi oppositos νοητὴ, intelligibile, et νοερὸν intellectualem, et utroque; medium utriusque; extremi participem, νοητὴ καὶ νοερὸν, intelligibilem et intellectualem. A primo ergo illo intelligibili, et secundus processit ordo, et tertius. Inquit namque.

Ἀρχὴ πάσης τμήσεως, ἡ δὲ ἡ τάξις.

“Principium omnis sectionis hic ordo est.”

Sectionem vocans, secretionem ab intelligibili, et progressionem. Quod declarans ait.

Ἡ νοητὴ, πάσης τμήσεως ἄρχει.

“Intelligibilis (ordo) omnis sectionis principium præbet.” Ab intelligibili enim paternoque profundo. (Id enim tantum est intelligibile) omnis sit sectio, et secretio in alia. Neque enim decens erat, ut producta, eadem hyparxi, et dignitate cum producente essent. Ergo a primo ordine, profectus est ordo secundus. Non tamen ita, ut profundi nihil retineret. Ideo, et ipsum, intelligibile est effectum, sed in noeron intellectualem vergens. Atque iterum hic facta est sectio alia, intellectualis tantum ordinis, qui secundo esset inferior. Sed et hic triplici ordine fuit distinctus, ut mox patebit. Post quos ordines, est intellectus ab anima participatus. Extra quem sunt illa prima. Ait enim.

Μάνθηανε τὸ νοητόν, ἐπεὶ νόου ἔξω ὑπάρχει.

“Disce intelligibile, quoniam extra mentem extat.”

Extra mentem, inquit, tuam, quæ est a priore mente participata, in qua sunt vera intelligibilia, extra mentem tuam. Idque intelligere oportet.

Ἔστιν τι νοητόν, ὅχρη σε νοεῖν, νόου ἄνθει.

“Est quoddam intelligibile, quod oportet te intelligere mentis flore.”

Nam si adniteris tota eum mente concipere, nihil efficies.

Εἰ γὰρ ἐπεγκλίνῃ, ὥς ἂν νοῦς, κακεῖνο νοήσῃν ὥς τι νοῶν, οὐ κεῖνον νοήσεις.

Nam si adniteris, tamquam mens, illud intelligere.

Ut quid intelligens, illud non intelliges.

Et rationem reddens, subdit:

Ἔστι γὰρ ἀλκῆς ἀμφιφαοῦς δύναμις Νοεραῖς ἀστράπτουσα τομαῖσι.

Est enim roboris circumquaque fulgentis potentia.

Intellectualibus refulgens sectionibus.

Est inquit secundæ hypostaseos potentia, quæ suæ, et secundæ mentis sectionibus refulget intellectualibus, quas diximus, ita circumquaque lucida, ut eam nequeas perspicere mentis vi, ac intensione.

Οὐ δὴ χρῆ σφοδρότητι νοεῖν τὸ νοητόν ἐκεῖνο ἀλλὰ νόου ταναοῦ ταναῆ φλογί.

Non sane oportet nixu acri intelligere intelligibile illud.

Sed mentis protensæ, protensa flamma.

Non nixu, inquit, virium mentalium. Sed mentis protensæ, protensa flamma, et lumine protenso per res creatas. Namque alibi dixit.

Δυὰς γὰρ παρὰ τῷ δὲ κάθηται, καὶ νοεραῖς ἅς ρσππει τομαῖς.

Καὶ τὸκυβερνᾶν τὰπάντα, καὶ τάπτεινἕκαστον, οὐταχθὲν.

Duitas enim apud eum sedet, et intellectualibus fulget sectionibus.

Et gubernare cuncta, et ordinare, quod non est ordinatum.

Duitas scilicet ab uno producta, quæ cum eo triadem facit. Quæ intellectualibus fulget sectionibus. Quia quæ in ea sunt omnia, sunt distincta, et quæ inde per illius generativam potentiam, secernentur, et ea regit, et in ordinem redigit. Per quæ poteris mentem extendere, et per ea ad eum ascendere, iuxta illud Apostoli.

“Per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.” Intellecta autem sunt per intellectum. Quæ quidem tuæ mentis flamma, omnia mensurat, præterquam intelligibile. Subdit enim.

Ταναῆ φλογί, πάντα μεδτούση πλῆν τὸ νοητόνἐκεῖνο.

Protensa flamma, cuncta metiente, præterquam intelligibile illud.

Χρεὼ δὴ τοῦτο νοῆσαι εἰ γὰρ ἐπεγκλίνῃς

Σὸν νοῦν, κακεῖνο νοήσεις οὐκ ἀκτενῶς.

Oportet sane, hoc intelligere. Nam si inclinaveris.

Tuam mentem, etiam illud intelliges abunde.

Si mentem tuam inclinaveris humiliter neque vi volueris ipsum agnoscere, ipsum quoque intelliges abunde, per res creatas. Nihil enim, ut Hermes vere est philosophatus, aut occultius in sua natura est; aut per res creatas, manifestius. Hæc igitur, in fragmentis tota est Zoroastrica doctrina de intellectu. Quam forte Pythagoras integrius in Assyria edoctus est a Zabtrato, et in Græciam attulit, et clarioribus suis tradidit. Quam forte a iuniore Archyta habuit Plato. Sed latenter eam scriptis suis inservit. Seu potius eius semina, huc et illuc ita iecit, ut vetustiores interpretes sui, vix vel viderent, vel agnoscerent. Donec sub Marco Aurelio philosopho, Iuliani duo, pater ac filius, Chaldæi, Zoroastri oracula, e sua lingua, in Græcam verterunt. Quæ postea in manus venerunt Ammonii Sacci, Alexandriae, ob pauperiem baiuli. A quo sicuti olim Athenis a Socrate statuario, omnis fluxit philosophia divina fluxit quædam, et inaudita sapientia. Per quam, coactus est Divus Augustinus fateri, Platonicos, quos philosophorum nobilissimos sæpe appellat, mutatis pauculis, Christianos fieri posse. Aperuit Ammonius, Alexandriae scholam, eo tempore, quo Clemens Alexandrinus floruit, circa Christi

annum CC. Et præclarissima ingenia ad se audiendum traxit, Origenem (quantum virum), Plotinum, Erennium, Olympium, et alios plurimos. Plotinus eum secutus, sua scripta mente illius replevit. Quod, et Amelius et Parphyrius eius discipuli, et horum auditores Theodorus, et Iamblichus, Platoniorum omnium, ut videtur, maximus. Qui Zoroastri oracula XXX forsan libris exposuit. Damascius enim ut iam dixi, XXVIII citat. Quæ et eius discipulus Syrius, et huius, Proclus, comentariis illustrarunt, et iis sæpe pro præsentibus, tamquam firmissimis sunt usi fundamentis. Sed hæc quidem de intellectu historia, ad nostram philosophiam, nec multum videtur pertinere, neque ab ea aborrere multum. Sed in eam libuit excurrere, ut tota de Mente, et origo et præstantia fieret notior, quam hactenus fuerit. Ad propositam ergo quæstionem regrediamur. Utrum Deus pater sit, intellectus. Diximus autem a Zoroastre, a quo omnis de intellectu fluxit sapientia, Deum patrem numquam intellectus nomine, fuisse appellatum, sicuti neque a Platone, neque a Platónico magno, quo ante nominavi, ullo. D. vero Dionysius, qui annis circiter C. eos præcessit, idem visus est sentire, et hoc plus de tota pronunciavit Trinitate.

“Ὑπὲρ νοῦν καθόλου, καὶ οὐσίαν ἴδρυται.

“Super Mentem in universum, et essentiam est constituta.” Et alibi.

Τὸ μὲν ὑπὲρ νοῦν, καὶ οὐσίαν τῆς θεαρχίας κρύφιον.

“Archanum, id, quod est supra mentem. Et essentiam, Deitatis principium.”

Aliis quoque locis pluribus eandem confirmavit sententiam. Neque vero Io.

Damascenus, qui post Dionysium CCC. post Ammonium CC annis floruit, et tot numero Dei nomina ex vetustioribus Theologis nostratibus collegit, Trinitatem, aut Deum Patrem intellectum appellavit, umquam. Quod forte, et alii fecerunt patres. Aristoteles autem, qui divinitatem fere penitus ignoravit, intellectus multiplices illos, quos vidimus, confinxit. Et tam præcipites eos, per animæ potentias omnes dedit, ut ent extra humanam speciem, brutorum animis quorundam, eum donaverit. Et simul cum his, Deum, quem animal quoque nominavit, intellectum esse fecit. Eum in hoc, sicuti, et in omnibus, secuti sunt, recentium Theologorum aliqui. Ommitto Zoroastrem, ommitto Platonem, suosque tot nobilissimos, Augustino bene notos, his vero penitus ignotos. Sed Aristotelem, divinitatis prorsus nescius, Dionysio, Damasceno, aliisque sanctissimis patribus anteposuisse, haud scio quid nam sapiat. Ex quo tota etiam divina philosophia, de primum principiis, de rerum productione, de providentia, est penitus perturbata. Nam dum pro certo, ab illo, et ignaro, et impio, arripiunt, Deum esse intellectum. Idque nulla ratione, sed illius sola autoritate contendunt, innumeras excitarunt quæstiones. Quæ tametsi infinitas, et in publicis, et in privatis cœnobiorum scholis fuerint agitatae, et agitentur, contentiosæ quidem illæ semper apparverunt: semper etiam insolubiles evaserunt, et quarum, quasi tot labyrinthorum, nulli umquam exitus apparverunt. Quis enim ex falsitatis labyrintho, inveniatur veritati exitus? Profecto ingens hæc est quæstio. Quam nos rationibus philosophicis, ac maxime ex intellectus natura, discutere tentemus, et si possimus quam clarissime peragamus.

Si Deus Pater est intellectus, intelligit. Si etiam intellectus habet, intelligit. Sed si habet per participationem, habet ab alio, eoque superiore. At ipso nihil est superius, nihil prius. Non ergo intellectum ab alio habet. Ergo si intelligit, ipsemet est intellectus. Si vero non intelligit, intellectus non est dicendus. Sin autem intellectus est, et non intelligit, Mensa quædam amens est, et insipiens. Idque ei accidere est necesse: vel quia intelligere nequeat, vel quia nolit, vel quia nesciat, vel quia ocietur. De quatuor hisce, tria priora, non posse, nolle, nescire, maximam inferunt in eum imperfectionem: quam omnem ab eo abesse iam toties est demonstratum. Ociatur ne igitur? Idque vel sponte, vel coactus? Si coactum dicamus, iam alium dabimus ipso potentiorum. At nullus est. Ergo non coactus. Quid ergo sponte? Neque id. Bonum enim ociari non posse, ostendit ratio. Boni enim hyparxis est, bonum facere. Ergo dum bonum est, bonum facit. At semper bonum est, ergo semper bonum facit. Ergo semper operatur. Ergo semper in operatione versatur. Ergo ociatur numquam. Ocium enim inter mala

ponitur, et est nihili frater. Si ergo Deus intellectus est, et non intelligit, est ne intellectu inferior? At nihil Deo superius. Ergo neque ob hanc causam, non intelligit. Adde. Qui intelligit, necessario etiam vivit. Si vivit, etiam est. At Deum patrem, supra omnem vitam, supra omnem essentiam esse, et rationibus philosophicis ante, et Dionysii testimoniis, est modo comprobatum. Ergo Deus pater, quia vita, et essentia, est superior etiam mente superior erit. Ergo intellectu non inferior. Neque hac ratione non intelligit. Sed hoc in primis urgeamus, an revera non intelligat? An vero intelligat? Itaque si intelligit, intellectus est. Et si intellectus est, intelligit per intellectionem. Et intellectio est ipsius actio, actus, energia. Intellectio vero ex potentia intelligendi venit, et aliquid intelligit. Intellectus vero ea essentia erit, seu ea hyparxis, quæ et vires intelligendi habet, et in intellectionem tamquam propriam suam actionem exit. Omnis autem potentia cum in actum exit, ab eo perficitur, et per virium, ac potentiæ perfectionem, perficitur etiam essentia, unde ambo erant. Intellectio ergo, et potentiæ intelligendi, et intellectus ipsius, est perfectio. Quid ergo imperfectus erat, antequam intelligeret? At hoc nefas est, et contra demonstrata. Si dicatur, hoc non sequi, quia sit semper in intellectione, et actu; rogabimus, an intellectio hæc, perficiat ipsum intellectum, ita ut si sine ea cogitetur, mancus ea sit, ideoque hac parte non perfectus? Hoc si admittatur, eadem recurrent nefaria, et impossibilia. Si vero ea intellectio, eum non perficit, quid ea opus habet? Nam si ea opus habet, iam est indigus. Et si indigus, imperfectus. Eademque recurrunt nefanda. Si ea opus non habet, et eam agita tamen, supervacanea ei est, et frustranea. A summo autem bono, quid frustra fiat? Præterea intellectio hæc, actio, et energia quædam est. Ergo et motio quædam est. Si motio est, Deus ergo movetur? Quod est contra demonstrata. Unum enim non movetur. Quid vero bonum, aliquo indigebit, quod per eam motionem sibi acquirat? Omnis enim motus, adeptionis gratia sit alicuius, et alicuius finis. Finis aut rationem habet boni. Bonum ergo, bonum quæret? Ergo bonum, quod bonum quærit, vel id bonum in se quærit, vel extra se positum. Si in se, cum id iam habeat, ad quid quæret? Ergo bonum, quod bonum quærit, vel id bonum in se quærit, vel extra se positum. Si in se, cum id iam habeat, ad quid quæret? Si extra se positum, illo certe caret et ad id movetur, ut ipsum habeat. At bono summo, quid nam desit? Sufficientissimo quid nam desit? Sed hæc impossibilia sunt, et contraria demonstratis. Addatur. Si Deus pater intelligit, in eodem est ordine cum intellectibus aliis. Eadem enim actio, ex eadem provenit potentia. Potentiaque in eadem est essentia. Hæc ita cum sint, qui sibi timuit vir divinus Hermes, fide patre Deo non dixisset.

Ὁ νοῦς πατήρ θεός.

Mens pater Deus? Et etiam.

Τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἐγὼ εἰμι νοῦς, ὁ σοὺς θεός.

Lux illa, Ego sum, Mens tuus Deus.

Forte timuit, ne Deus, Deus non esset, si non intelligeret? Vel ne minus esset felix? Vel rebus procreandis non bene vellet? Vel eis non provideret iam creatis? Non erant hæc timenda viro, qui scripsisset de Deo.

Οὐδ'ὁ θεὸς δύναται ζῆν, μὴ ποιῶν τὸ ἀγαθόν.

Neque Deus potest vivere, non faciens bonum, et iterum qui dixisset.

Δι' αὐτὸ τοῦτο πάντα ἐποίησεν, ἵνα διὰ πάντων αὐτὸν βλέψῃς. τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν τὸ τοῦ θεοῦ. τοῦτο δ' αὐτοῦ ἀρετή, τὸ αὐτὸν φαίνεσθαι διὰ πάντων.

Ob hoc ipsum omnia fecit, ut per omnia eum cernas. Hoc est bonum Dei, hoc ipsius est virtus, ut ipse cernatur per omnia.

Et alia huiusmodi ab eo sapissime pronunciata, eum timorem ex eo debuit eximere. Nam cum intelligentiam ei vult addere, additione hac ipsa ei demit, quod e superioribus rationibus expresse patuit. Multo minus audiendus est Aristoteles, qui summum Deum, non solum intellectum facit, et animal: verum etiam eum supremo cælorum orbi affigit. Quasi si ibi affixus non staret, inde caderet, et liber ab eo, consistere non posset.

Ignoravit hic, multa supra intellectum esse, quæ iam indicavimus. Ariolatus est tamen, supra extimam lationem, et extra tempus, esse quædam, quæ vitam sufficientissimam, toto degerent ævo. Sed quæ ea essent, dicere nescivit. Quo vero ad providentiæ timorem, nullus in Aristotele esse potuit, qui providentiam cognovit nullam. At ille summus, quid pavidus hæsit, aut sibi extimuit? Quasi ipsum bonum, sicuti entia omnia de se, bonitate sua, ἀτῶ τῶ εἶναι, ipso sui esse, ut Dionysius solet loqui, produxerit, et de se protulerit? Eodem suo esse, non posset iam producta conservare. Et quasi rebus conservandis, sola sua præsentia, non sufficeret? De quo dixerat.

Χωρητικὸς τῶν πάντων, καὶ σωτήριος τῶν ὄντων.

Capax omnium, et servator entium. Imo vero.

Οὐδὲν ἐστὶν ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, ὃ οὐκ ἐστὶν αὐτὸς.

Nihil est in toto mundo, quod non sit ipse et etiam.

Πάντα γὰρ ἃ ἐστὶ, καὶ οὗτος ἐστὶ.

Omnia enim quæ sunt, et iste est.

Neque timere debuit, ne rerum productione, quasi exinanitus, eum defectum intellectio suppleret. Neque timendum fuit, ne si non intelligeret, minus foret beatus. Quasi bonitas ipsi sua non esset satis, et quasi manca fuisset, ipsa sua perfectio summa. Non cogitavit ergo dum Deum intellectum facit de summo eius folio eum detrahere, et subquartum gradum detrudere. Cum supra intellectum, et vita sit, et essentia, et unitas et unum. Sed iterum hanc rem ipsam discutiamus.

Si Deus intellectus est, et non intelligit, munus suum obire, est impotens: hoc autem nefas. Si ergo intellectus est, intelligit. Dum autem intelligit, vel se ipsum solum intelligit, vel et alia entia. Si dicamus se solum intelligere (quod Aristoteles sui que somniarunt) intellectionem sui ipsius habebit. Et ipse erit id ipsum, quo ipse intelligit. Tria ergo erit, intellectus, intellectione et intelligibile. Quod Peripatus, et concedit, et docet, et contendit. Tria ergo Deus erit, et non unum, et unum erit tria, et Tria unum. Et simplex erit compositum, et compositum erit simplex. Quibus nil absurdus. Præterea si intelligit se ipsum, intelligendo in se convertitur. At cur convertitur? Conversionis huius, quisnam finis? Quid a se ipso quærens in se convertitur? Quidque a se volens? Vel se ipsum volens? Vel aliud a se ipso? Si aliud, ergo in se habet, quod a se ipso, aliud sit? Ergo compositus, ex se ipso, et re alia? Si se ipsum vult, vel assequetur, vel non assequetur. Si non assequetur, et impotens, et frustraneus erit. Si assequetur, iam duplus ipse fuerit, et non unum. An vero in se convertitur, ut solummodo pulchritudinem suam contempletur? Ea contemplatione, ut amplius quid habeat? Seque ipse, se ipso imperfectiorem fateatur? An vero ut ea contemplatione amplius nihil habeat? Frustranea ne igitur erit? Cur item ea motione moveatur, id, quod nullum opus habet? Quodque opere nullo eget? Cur ei opus addunt, quasi accusent quod non agat? Nullum autem opus ei esse, ratio dicat. Quoniam nimirum nihil ei expedit facere, cum ipse et sibi sufficiat, et omnibus. Neque ei, super omnia existenti, ultra se aliud est, vel quærendum, vel optandum. Nam dum est, quod est, et sibi sufficit, et aliis. Cui ob hoc ipsum neque hoc verbum est, competit. Nihil enim eo eget. Et si in sacris legitur. Ego sum, qui sum. Ad captum nostrum, id est dictum, et a secretioribus Theologis, ita est expositum, ut diceret ipsum esse. Ens et non ens. Ens in non ente. Non ens in ente. Ens, non ens; non ens, ens. Supra enim hæc omnia est. Quid etiam, seipsum intelligendo cognoscet? An forte ut dicat: ego sum? At sum, ei tam convenit, quam non sum? Quid ergo ut dicat. Ego sum bonum? Ego sum unum? At bonum, et unum erat, antequam diceret: ego sum. Est enim, postquam unum, postquam bonum. Et si est, non est ante unum, ante bonum. Si vero sine hoc, sum, dicat, bonum, unum, sine dubio se ea esse intelliget. Itaque per esse, sum, sibi asciscet. Si vero non asciscet, sed nudum unum, nudum bonum dicat; intelliget quidem hæc, sed hæc ipsi non aderunt, quia ipse sit id ipsum quod intelligit. Si vero aderunt, necesse est, eam intellectionem boni, unius, ipsum bonum, et ipsum unum esse. Quod si sit, non sui ipsius erit intellectio, sed boni, sed

unius. Et ipse, non erit unum, non bonum, sed intellectio. Si vero intellectio boni, et unius, alia sit res, a bono, et uno, fuerit sane bonum, et unum, ante intellectionem. Quod si ante hanc, bonum unum sit sufficiens sibi, hoc ipsum sibi sufficiet, neque ulla sui ipsius egebit intellectione. Itaque quatenus bonum, quatenus unum, non intelligit se ipsum. Quod si quid ei adsit, simplex forte ei aderit intuitus quidam in se ipsum. Sed cum in eo nullum sit intervallum, per quod aliquid sui, a se ipso distet, aut differat, quid opus ei fuerit hic intuitus, quamvis simplicissimus? Vel quia, neque ipse a se differt, intuitus hic, aliud nihil erit, quam ipsum met bonum, ipsummet unum. Itaque concludendum, Deum patrem, se ipsum non intelligere; neque ut sit unum, neque ut sit bonum, neque ut sit beatus, neque ut sit Deus, neque ut rebus provideat: cum ipse per se sit, hæc omnia: neque ut intellectu, veluti additamento ornetur quodam. Nam et ratione alia, intellectus alteritatem quandam necessario inducit inter se, et intellectionem, et rem intellectam. Alteritas aut in ipso uno, nulla est. Et ipsum est, ante, et supra omnem alteritatem. Verum, et identitatem intellectio inducit. Neque enim se ipsum ab intelligibili, atque intellectu separabit, aut distrahet. At ipsum unum ante, et supra omnem est identitatem, quæ ut minimum spectatur in duobus. Nullo ergo modo, summus ac primus Deus pater intelligit, se ipsum. At vero, intelligit ne entia a se producta? Et hæc, an quædam tantum, an et omnia? Si non omnia, dicatur intelligere, ratioque Avenrois addatur, ne ipse scilicet vilescat, vilia, quædam intelligens. Videndum, ne dum ei summam dignitatem servare velimus, de maiestate sua summa eum deiiciamus. Qui enim, aut quo modo vilescat is, qui summe est nobilissimus, quique nec ab ea nobilitate, mutatur, nec quo vis alio mutatur modo. Quique cum rebus non miscetur? Qui nihil recipiat, vel a se, vel ab alio? Qui ex ipsius scholæ dogmatibus, sit impassibilis, sit immutabilis? Nonne hæc contradictio est, Deus est impassibilis, et vilitatem potest pati? Fatuus ergo hic quidam timor est, fatuisque qui eo premuntur Avenroistis relinquendus. Nos saniora dogmata, sanius tractemus. Itaque si Deus revera intelligit, non quædam tantum sed omnia necesse est ut intelligat. Nam si non omnia, necesse est, id ei accidere, vel quia impotens sit: vel quia entia eum superant, aut excellentia, aut numero. Ad eorumque splendorem veluti ad solem noctua, ipse cæcutiat vel quia, etiam si possit, nolit, et ea, dedignetur? Sed quomodo dedignabitur is, in quo nulla omnino passio? Qui summa sit bonitas? Et quomodo ad entia cæcutiat, qui fons sit omnis lucis, et luminis? Et quo modo entia, quæ ab eo facta sunt, factore suo excellentiora fuerint? Cum omne producens excellentius superiusque sit suo producto? Et omnis causa efficiens superior, et potentior suis sit effectis? Et quo modo impotens dicendus est is, qui omnipotens est probatus? Quique infinitipotens est demonstratus? Concludendum igitur, si Deus entia a se producta intelligit, eum omnia intelligere.

At prius, et quæsitum, et denuo quærendum, utrum intelligat? Et ex divisione, vel se ipsum, vel alia? Ostensum autem iam est, eum, seipsum nequaquam intelligere. Ergo indagandum, an alia, vel intelligere queat, vel intelligat.

Si queat quidem, non tamen intelligat, potentia hæc iam frustra est. Quod neque Peripatus admittet; et admittet alius nemo. Si vero alia omnia intelligit, entia ea intelligit, quæ a se producta, ab ipso sunt diversa. Si hæc intelligit, etiam cognoscit. Quod vero cognoscit, vel sensus est, vel intellectus, vel inter hos media facultas quædam. Sensus quidem recta fertur extra; neque in se revertitur; neque agnoscit se cognoscere. Intellectus vero intelligendo, in se veluti circulo convertitur, et agnoscit se cognoscere, et intelligit, se intelligere. Nam si non intelligeret se intelligere, non omnia intelligeret, et hac ipsa intellectione mancus esset. Igitur non prorsus esset intellectus. Intelligit ergo, se intelligere. Entia videlicet, vel extra, vel circa, vel intra se posita. Dum ergo extra, et circa se, sunt ea quæ intelligit, quomodo dicetur, in se converti? Cum illa per lineam veluti rectam a se distent? Si vero illa intelligendo, ad se convertatur, secum ea ferat intra se, est necesse. In seque iam inexistencia ea intelligat. Conversione hac, quæ actio est, et energia, unum cessat esse unum.

Et tria, immo plura multo evadit. Nam si entia extra se posita, intelligenda sibi sint, necesse est ut prius ad ea porrigatur. Porrectione hac, duo sit: et simplex amplius non persistit. Tria vero sit, cum entia tangit. Quatuor, cum in se vertitur. Quinque, et amplius tanto, quot ipsa intellectu entia sunt. Igitur de uno simplicissimo, Deus intelligendo, et unitatem suam ammittit, et sit multiplex. At hoc impossibile, et contra demonstrata. Non ergo Deus alia intelligit. At neque se ipsum intelligere, est ostensum. Ergo prorsus non intelligit. Præter hæc, intellectio, cognitio quædam est; cognitio autem omnis desiderium quoddam est, cognoscendæ rei, per indagationem, et quæsitæ, et adinventæ, et occurrentis. Qui vero quærit, indigus est eius rei, quam quærit. At Deus, bonum ipsum perfectissimum, sufficientissimumque, et sibi, et aliis, quo nam eget? Si non eget, quid nam quæret? Aut quærendo quidnam acquirat, quod iam vel non sit, vel non habeat? Sibi ne, an aliis quæret, et acquirat? Nec sibi, nec aliis. Non sibi, quia nihil aliunde accipit, cum ipse omnia sit, et sit in omnibus. Non aliis, sufficit enim ipse solus, aliis omnibus. Qui omnia, et a principio produxit, et producta conservat: eaque perficit, et ad se convertit, et reducit. Nullo ergo modo Deus pater intelligit, nec cognoscit: quia nec se ipsum, uti est demonstratum, nec alia cognoscit, aut intelligit. Neque sensus habet, nec media est facultas, neque est intellectus, nec intellectum in se habet, neque intellectionem; neque ex intellectu est ordine.

Quid ergo, se ipsum prorsus ignorat? Ignorat quoque alia omnia? O altitudo divitiarum sapientiæ, et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles viæ eius. Quis hæc scrutari audeat? Perscrutari quidem, et pervestigare nequimus, scrutare tamen, et vestigare aliquid, sua ope audeamus, quando, et lumen eius, et rationes in idem cum fide sacrosanta nos deducunt. Non ignorat se, non ignorat alia, etiam si, nec se intelligat, nec alia, nec sensu, nec ratiocinio comprehendat. Quo modo ergo non ignorat, si his modis non cognoscit? Se ipsum, se ipso novit. Se ipso itidem novit omnia, supereminentissimo, et sibi proprio modo: intuitu nullo, quamvis simplicissimo; intellectione nulla, et nulla in se ipsum conversione. Sed sapientia summa sua, quæ ipsemet est, et sui ipsius plenitudine, sapit, ac scit omnia. Sapientia vero hæc sua, nihil quærit, ut id sapiat: nihil venatur, neque in se, neque in alium revolvitur, quod facit intellectus. Sed in se habet, imo ipse est, eadem ea quæ sapit, neque unquam iis caret, aut ipse a sapientia cessat. Atque ideo verissime a vetere Diotima dictum est, Deus non philosophatur; nec cupit esse sapiens. Est enim, in se talis. Neque ratiocinatur, per rerum terminos, qui ipse sunt. Neque intelligit quærendo eos aliunde, vel in se reducendo, quos iam in se habet. Hæc enim imperfectionem indicant. Dei ergo sapientia, opus non habet, extra se progredi, ut se cognoscat: aut in se redire, ut cognoscat alia; aut ad ea prodire, et ea in se per circuitum, aut rectam referre; quæ iam in se, et habuit, et habet, et ea est, et a quibus non discedit; nec illa discedere a se patitur. Se ipso ergo, semet ipsum, et alia omnia in semet ipso, Pater Deus scit, et sapit. Et hæc est eius ineffabilis sapientia, et summa veritas, quam a se in omnes fundit intellectus, et veritatem in eis ingenerat, et eos ipsa perficit.

FINIS DECIMISEXTI LIBRI

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER DECIMUS SEPTIMUS
DE CREATIS MENTIBUS.

Nunc ad ea redeamus, quæ sine libri de intellectu in hunc locum reiecimus, de innumeris iis mentibus, quæ essentia sua sunt mentes. Nam de participatis mentibus, ab animis, suos etiam erit agendi locus. Sane si quis diligenter colligat, in Divi Pauli *epistolis*, inveniet nominatos, Angelos, Archangelos, Principatus, Dominationes, Virtutes, Potestates, Thronos. Hos vero omnes Divus Dionysius Noas mentes, et intellectus nominat sæpissime, et his adiicit, Cherubinos, et Seraphinos. Quæ duo nomina, Hebraica sunt, et ex veteri scriptura sumpta. Simul cum aliis, quæ Hebraicis nominibus, eosdem tres hierarchiarum ordines exprimunt, quos Dionysius, explicavit. Sunt autem Hebraica, in primo ordine, seu in prima triade, Cherubin, Seraphin, Chasmatim. In triade secunda, Hagor, Arabim, Tarsitim. In triade vero tertia, Ophanim, Thephsraim, Isim. Dionysius vero Græce scribens, nomina non habuisse, videtur, quibus, Cherubim, et Seraphim exprimeret. Quos neque Paulus nominavit. Reliquos a Paulo est mutuatus, et Thronos, primæ triadis tertios vocavit. Secundam vero dixit esse κυριότητος δυνάμεις, καὶ ἐξουσίας. Quas, Latini et Pauli, et Dionysii interpretes, Dominationes, Virtutes, et Potestates appellaverunt. Tertii vero ordinis Archas Principatus, Archangelos, et Angelos uterque nuncupavit. Quos vero Divus Paulus sparsim, et sine ordine nominavit, christianorum, uti videtur, primus Divus Hierotheus Divi Pauli discipulus a preceptore hausit, et in tres ordines seu triades distinxit, et discipulo suo, Dionysio tradidit. Quas, et ipse sub Hierarchiæ coelestis titulo, Timotheo late declaravit. Cuius equidem doctrinæ sacrosanctæ, operæ precium fuerit summam retulisse, ut cuiusque triadis propria munia cognoscantur. Itaque ex Hebræorum eloquiis Divus Hierotheus, et ex eo Dionysius docuerunt primum ordinem, Seraphinorum, qui calefactores, et incensores Hebraica lingua sonant, et Cherubinorum, qui sapientiæ fussionem, et Thronorum, qui itidem flammeorum, interpretationem habent; immediate circa Deum versari, et ordines inferiores perenni, ac divina quadam commotione inflammare Dei amore, et reliqua omnia entia, calore illo efficacissimo, primo purgare, deinde illuminare. Postremo tractione quadam, et similitudine ad Deum attrahere. Hæc enim esse, illius ordinis tria precipua munia, ut calore quodam divino, purgent a sordibus, entia inferiora. Deinde cognitionem cuiusque propriam illuminent. Et harum utraque illa perficiant. Omnia namque entia summum bonum, a quo profluxerunt, appetunt sua natura. Et pro viribus, ad ipsum conversa, eo nituntur, ut quam maxime possint ipsi, et iungantur, et eo fruantur. Quam rem Aristoteles quoque, aperte docuit, omnia summum appetere bonum inquires. Hunc entium omnium appetitum, et ad summum bonum nixum, ordo primus maxime adiuvat. Id enim, non solum Dionysii, et Hebreorum autoritas persuadet, sed ratio etiam efficax ostendit. Sunt enim hi, summo bono, et essentia, et potentia, et actione proximi, et eius proxime participes. Itaque boni, et ipsi effectui, nulli entium sunt invidi, et omnibus in bono, bonitate sua cooperari est necesse. Omnis enim bonitas, sui quam maxime possit diffusiva est. Id autem efficiunt, operatione ut diximus triplici. Et cuiusque notitiam (omnia enim sunt mentis participia) illuminando, et appetitiones purgando. Et illuminatas, et purgatas perficiendo, et ad Deum attrahendo. Per has autem easdem actiones, ipsæ quoque primæ Triadis mentes, proxime et iugiter a Deo illustratæ, et divino igne inflammatae, ad ea opera, et iuvantur, et suavi quadam vi impelluntur, et fiunt divinæ providentiæ primariæ ministræ. Quod ipsum munus, et secundus ordo, sed pro natura sua, ut ab opifice est remotior, remissius quam primus, obit. A Deo, et ipse per medium primum, ad perfectionem propriam redactus. Quæ perfectio in eo consistit, ut Dominationes, dominatum quendam in inferiora liberum excerceant, et nulla vi coactæ, ea gratiis suis donent, et illuminent, et purgent, et perficiant, et ad summum bonum ducant. Idemque stabilitate

quadam sibi propria, et fortitudine faciant Virtutes, Potestates autem ordinem in his agendis; ab omni procul confusione observent. Tertius autem ordo, videtur proxime, hominum generi providere, et Principatum, principum curam gerere. Archangelos vero, populorum, principibus subditorum. Angelos denique, hominum singulorum. Per quos, humanum genus totum, et quo ad intellectionem illuminatur, et quo ad voluntatem purgatur (quibus id datum tamen est). Et quo ad utraque perficitur: neque enim decuit, supereminentem omnibus bonitatem, entia omnia procreare, et ea deinde casui relinquere. Aut a se ipsis aliena, disiuncta et discrepata remanere. Sed si integra, et ipsa bonitas permanere debuerat, necesse fuit, et universa simul coniungere, et a se iugiter pendere, et ad se converti, et ad primum fontem regredi, apta ut essent, efficeret. Sed id fieri nequaquam potuit, nisi suprema, mediaque, et infima entia vinculis quibusdam colligarentur. Quod harum mentium amore, et ministerio aptissime effici potuit.

Sed Mentium harum dogma, quas Dionysius noas νοῶς, ὑπερκοσμίους, καὶ ὑπερουρανίους, supra mundanas, et supercœlestes appellat mentes, Chaldæi multis seculis ante videntur, et cognovisse et docuisse. Et in tres generales ordines distribuisse, Michæle Psello referente. Nam post eam triadem quæ paternum constituabat profundum, constabatque Patre, Potentia et Mente, addit Καλοῦσι δὲ ταύτας καὶ νοητὰς. Vocant autem has, etiam intelligibiles.

Alias quoque duas, ex ea rei natura divisione necessaria, constituerant, medium, et secundum quendam diacosmum et ordinem, qui esset intelligibilium et intellectualium simul, canit enim (Zoroaster).

Τὰ μὲν ἐστὶ νοητὰ. καὶ νοερὰ, ὅσα νοοῦντα νοεῖται.

“Sunt intelligibilia, et intellectualia, quæcumque dum intelligunt, intelliguntur.”

Et tertium τῶν νοερῶν, intellectualium tantum, qui vel intellectus esset vel haberet intellectum. Et Psellus, post verba allata, subdit:

Μεθ’ ἃς ἄλλον διάκοσμον, τῶν νοητῶν ἅμα καὶ νοερῶν τριχῆ καὶ τοῦτον διηρημένον εἰς ἕγχα, καὶ συνοχέας. καὶ τελετάρχας.

“Post quas, alium ordinem, intelligibilium simul et intellectualium, Trine, et hunc divisum, in Iyngas et Synocheas, et Teletarchas.” Et subnectit.

Μετὰ δὲ τὸν μέσον διάκοσμον, ὁ νοερὸς ἐστὶ, μίαν ἔχων τριάδα πατρικὴν. Τὴν τοῦ ἅπαξ ἐπέκεινα, καὶ τῆς Ἐκάτης, καὶ τοῦ δις ἐπέκεινα, οὓς πηγίους πατέρας καὶ κοσμαγωγούς καλοῦσι.

“Post vero medium ordinem, intellectualis unam habens triadem paternam, eius qui semel est trans. Et Hecates, et eius, qui bis est trans. Quos fontanos patres, et mundi ductores vocant.”

Sane ut hoc obiter admoneamus, Intelligibilium primus ordo is dicitur, qui tantum intelligitur, et hic est supremus. Secundus, qui et medius est, intelligibilium simul et intellectualium. Hoc est eorum, qui et intelliguntur, et intelligunt. Uti Zoroastri allatum oraculum cecinit. Tertius vero intellectualium est, qui tantum intelligit, quia vel intellectus essentia est, vel intellectus participatione. Ex qua divisione, facile comprehendimus supremum ordinem, supra intellectum esse, ut qui a mentibus mediis intelligitur. Medium vero, qui superioris est particeps. Mentibus tamen constans, quæ et superiora uti dictum est, et se ipsas intelligunt. Tertium vero esse Mentium, quarum munus est intelligere, et se ipsas, et superiora, et inferiora quoque, ut nos putamus. Nam Psellus horum, relator tantum est, non etiam declarator. Ad quos tres ordines, possunt fortasse hierarchiarum ordines accommodari. Nam Dionysius, non raro his etiam nominibus utitur. Teletarchis nimirum, quibus Chaldæi uti fuerant. Sed et Amilictorum nomine idem Dionysius utitur, quo et Chaldæi. Inquit enim Psellus.

Ἐτέραν δὲ τὴν τῶν ἀμειλίκτων τριῶν ὄντων, καὶ ἓνα τὸν ὑπεζωκότα. πηγὰ δὲ αὐταὶ ἐπτὰ. μετὰ δὲ τὰς πηγὰς ταύτας, οἱ ὑπεράρχιοι. εἶτα οἱ Ἀζωνοὶ ἔπειτα οἱ ζωνάιοι. Μεθ’ οὓς ἄγγελοι, εἶτα δαίμονες. ἥρωες μετ’ αὐτοῦς, μεθ’ οὓς ψυχαί, καὶ λοιπὸν ὁ κόσμος ὁ σωματικὸς.

“Aliam vero Triadem Amilictorum, qui sunt tres, et unum hypezocota. Fontes hi septem. Post quos fontes sunt Hyperarchii. Inde Azoni, deinde Zonei. Post quos Angeli, deinde Dæmones: Heroes post illos. Post quos nimæ. Postremo mundus ipse corporeus.”

Sed alius quidam author, quem in Cypro invenimus, et forte fuerit, Georgius Pletho: qui et ipse, uti Psellus, aliquot Zoroastri oracula exposuit, paulo aliter, rem hanc triadarum refert. Nam post triadem Paterni profundi, in qua ait esse, Patrem Potentiam, Intellectum, hæc subnectit.

Εἶτα ἐστὶν ἡ νοητὴ ἴνγξ, καὶ μετὰ ταύτην οἱ συνοχεῖς, ὁ ἔμπυριος, ὁ αἰθέριος, καὶ ὁ ὕλαϊος. Μετὰ δὲ τοῦς συνοχεῖς, οἱ πηγεῖοι πατέρες, οἱ καλούμενοι, καὶ κοσμαγωγοὶ. ὦν ὁ πρῶτος, ὁ ἀπαξ ἐπέκεινα λεγόμενος. Μεθ’ ὧν ἡ Ἑκάτη. εἶτα ὁ δὺς ἐπέκεινα. Μεθ’ ὧν τρεῖς Ἀμειλίκτοι, καὶ τελουταῖος ὁ ὑπεζωκῶς. Σεβονται δὲ καὶ πηγαῖαν τριαδὰ πίστεως, καὶ ἀληθείας, καὶ ἔρωτος.

“Deinde est intelligibilis Iynx, et post hanc Synochus Empyreus, Æthereus, et Hylæus, Post Synocheas vero sunt Teletarchæ. Post hos Fontani Patres, qui vocantur etiam mundi ductores. Quorum primus is est, qui dicitur, semel trans. Post quem Hecate. Postea is qui bis est trans. Post hunc, tres Amilicti, et ultimus, is qui Hypezocos est vocatus. Venerantur quoque Fontanam Triadem, Fidei, et Veritatis et Amoris.”

Habent etiam alios quosdam fontes, et fontanos, ut idem author narrat. Solis scilicet, sensus, iudicii, fulminis fontanas summitates, et materiales, et ipsius animæ, et fontanam animam, et addit:

Μετὰ δὲ τὰς πηγὰς λέγουσιν εἶναι ἀρχὰς. αἱ γὰρ πηγαὶ ἀρχικώτεραι τῶν ἀρχῶν. Τῶν δὲ ζωογονῶν ἀρχῶν ἡ μὲν ἀκρότης. Ἑκατὴ καλεῖται, ἡ δὲ μεσοτῆς ψυχὴ ἀρχικὴ. ἡ δὲ περάτωσις ἀρετὴ ἀρχικὴ.

“Post vero fontes, aiunt esse principatus. Fontes enim principaliores, sunt principatibus. Principatuum vero vivigenorum, summitas Hecate vocatur. Medietas vero Anima principalis, Extremitas virtus principalis.”

Utroque hoc nomine, fontium, et principatuum usus est Divus Dionysius non semel, imo in tertia Diade idem nomen ἀρχῶν principatuum habet. Post quos Archangelos ponit, quorum non ignarifuere Chaldæi. Idem enim ait.

Φασὶ δὲ καὶ ἀρχικὸν ἥλιον, ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς πηγῆς, καὶ ἀρχαγγελικὸν.

“Dicunt etiam Principalem solem, a solari fonte; et Archangelicum.”

Sed et Orpheus Angelos nominavit.

Σὼ γὰρ ἐν θρόνῳ πυροεντι παρεστᾶσι πολύμοχοι Ἀγγεγοὶ.

“Tuo enim Throno igneo adstant multilabori Angeli.”

Sed Dionysius ait alicubi:

Τῆς μᾶς καὶ ἀπλῆς. καὶ αἰεὶ ὠσαύτως ἐχούσης, καὶ ὑπερηπλωμένης πηγαίας ἀκτίνας.

“Unius et simplicis, et semper eodem modo se habentis et superextensi fontani radii.”

Fontium vero et principatuum, etiam Zoroaster meminit in oraculis:

Πάσαις πηγαῖς τε καὶ ἀρχαῖς.

“Omnibus, et fontibus, et principatibus.”

Esse autem hos intellectus, hoc alio exprimit:

Καὶ τὸν νοῦν, αἰεὶ τε μένειν, ἀόκνῳ στροφάλιγγι πηγὰς καὶ ἀρχὰς.

“Et intelligere, semperque manere impigro verticillo Fontesque et Principatus.” Alio vero, et Synoches, et Hecatē nominat:

Ὅτι ἐργάτις, ὅτι ἐκδότις ἐστὶ πυρὸς ζωνφόρου.

Ὅτι καὶ τὸν ζωηγόνον πληροῖ τῆς Ἑκάτης κόλπον.

Καὶ ἐπιπρρεῖ τοῖς Συνοχεῦσι ἀλκὴν ζηδῶρον πυρὸς

Μέγα δυναμένοιο.

“Quia operatrix, quia largitrix est ignis vitiferi.

Quia et vivigenum implet Hecates sinum

et influit Synochis robur vividonum ignis.
Magnipotentis.”

Et sane videtur Hecate esse unitas, et idea virium, et viventium omnium. Sicuti Synoches, sunt intellectus, qui ab Hecate accepto influxu eius ignis, qui vitam donant, eamque empyreo, et æthereo, et hylæo mundo infundunt, eosque et continent, et conservant, et regunt, motumque vitalem eis largiuntur. Quid autem sit Iynx illa intellectualis alio oraculo declaratur, hoc carmine.

Νοούμεναι ἰγγες πατρόθεν νοέουσι καὶ αὐταί.

“Intellectæ Iynges a patre, intelligunt et ipse.”

Non quidem a patre primo intellectæ, qui intellectus non est, sed a patre suæ Triadis.

Nam fontanos etiam patres uti vidimus posuere quosdam. Et videntur Iynges esse ideæ secundariæ inter intellectus. Nam de eis loquens idem oraculum, ideas nominat.

Παντίης ιδέαις κεχαρισμένος. ὢν μία πηγῆ.

“Omnifariam ideisgratiosus, quarum unus fons.”

Pletho, etiam Zonæos, et Azonos declarat:

Εἰσὶ δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ Ἀζωνοὶ Ἑκαταί, ὡς ἡ τριεδότις ἢ χαλδαϊκῆ, καὶ ἡ Κωμάς, καὶ ἡ Ἐκκλυστικῆ. Ἀζωνικοὶ δὲ παρ' αὐτοῖς θεοὶ, ὁ Σάραπισ, καὶ ὁ Διόνυσος, καὶ ἡ τοῦ Ὀσιριδος σειρὰ, καὶ ἡ τοῦ Ἀπολλωνος. Ἀζωνοὶ δὲ καλοῦνται οἱ ἐυλυτῶς ἐν ἐξουσίᾳ ζῶντες, ἐνεξουσία ζόντες τὸν ζωναῖς, καὶ ὑπεριδρυμένοι τοῦ ἐκφανῶν θεῶν.

“Sunt vero apud ipsos et Azonæ Hecates, ut est Trierdotis Chaldaica. Et Comas, et Ecclystica. Azonici vero apud eos Dii, Satapis, et Dionysius, et Osiridis cathena, et Apollinis. Azoni aut vocantur (quasi non præcincti) qui libere in potestate vivunt. Potestatem habentes in Zonas, et præsumt manifestis Diis.”

Manifesti autem Dii, sunt cœli, et Planetæ, et sunt hi, quasi illæ Aristotelicæ cœlorum motrices substantiæ. Sed quod ait.

In potestate eos vivere, et potestatem habere, ἐν ἐξουσίᾳ καὶ ἐνεξουσίᾳ ζόντες, idem nomen est, cum eo, quod Dionysius in secunda Hierarchia tribuit ordini tertio τῶν ἀγίων ἐξουσιῶν Sanctarum Potestatum. Subnectit Pletho.

Ζωναῖοι δὲ οἱ τὰς ἐν οὐρανῷ ζωνὰς ὑπολύτῶς πρέιελίπτοντες, καὶ τὰ τῆ δὲ διηκοῦντες. Θεῖον γὰρ γένος ἐστὶ παρ' αὐτοῖς Ζωναῖον, τὸ κατανειμάμενον τὰς τοῦ αἰσθη τοῦ κόσμου μέριδας, καὶ ζωσάμενον τὰς περὶ τὸν ὕλαῖον τοπον διακλήρωσεις.

Zonæ vero sunt, qui cœlestes Zonas absolute circumvolunt, et hæc nostratia gubernant. Divinum enim genus est apud eos, Zonæum, quod mundi sensibilis sibi contributas regiones habitat, et quod forte sibi attributas mundi materialis partes regit.

Quod muneris videtur Dionysius secundæ ac tertię Hierarchiæ assignare.

Sed et Damascius horum aliquot nominat.

Εἴπερ ἐστὶν ἡ μὲν τῶν ὄλων πηγῶν, καὶ σειρὰν πηγαίαν μόνον ἀφήσιν ἀφ' ἑαυτῆς. Ἡ δὲ τῶν μερικῶν, καὶ προείσιν εἰς ἀρχὰς, καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ ἀζώνους καὶ ζωνὰς ὡς νόμος ἐστὶ τῆς προόδου τῶν μερικῶν ὑμνουμένων πηγῶν.

Si quidem est hæc quidem, universalium fontium, et cathenam fontanam solum, demittit a se ipsa. Illa vero particularium, et progreditur in Principatus, et Archangelos, et Azonos, et Zonas, ut lex est, progressionis particularium qui celebrantur fontium.

Ex his sane locis omnibus non difficile est colligere conformitatem quandam hæc habere, cum Dionysii Hierarchiis; quod tum nominibus Synochion, Teletarcharum, Potestatum, Principatum, Archangelorum, Angelorum, Fontium, et similium aliorum; tum etiam munerum, per quæ et coleos, et mundum hunc materialem, et etiam Empyreum, et volunt, et regunt. Quæ dogmata, si Dionysius, ab Hierotheo, Hierotheus, a doctore suo Paulo, Paulus a Chamaliele, et Illelo, et Hebræorum aliis Rabinis, hausta habuerunt, Hebræi dici possunt, hæc eadem a vicinis Chaldæi, et Ægyptiis hausisse. A Chaldæis inquam, quia Zoroaster contemporaneus fuit Abramo. Hic vero Mosem, a quo Hebræorum dogmata

fluxerunt CCCC circiter præcessit annis, ab Ægyptiis autem, ob Sarapidis, et Osiridis nomina, quæ vidimus a Plethone recensita. Osiris autem Chami dicitur filius fuisse. Qui multis seculis ante Mosem in Ægypto et natus, et Ægyptiis dogmatis imbutus, fuerat. Atque ita videtur, hæc Hierarchiarum sapientia, inde usque a Noe, perennis quædam fuisse philosophia. Quam non dedignabitur Peripatus, qui cælorum motrices, ἀρχὰς, καὶ οὐσίας, Principatus et substantias, et tot quidem numero, quot orbis sunt cælestes, non equidem ab aliis Græcis traditas admisit, sed ipse invexit. Quod si cæli, corpora sua sententia, natura æterna, motoribus intellectibus egerunt, qui eos moverent, et per motum conservarent. Quid mirum si Chaldæi, elementis etiam, corporibus per partes corruptibilibus, Synocheas et contentores, et perfectores attribuerunt. Elementorum enim natura, cælis longe imperfectior, multo magis quam cæli, incorporeis egent conservatoribus. In mundo autem, sua etiam sententia, nihil esse debet imperfectum, elementa ergo suos etiam habent et contentores et conservatores. Quos quia eis Aristoteles non attribuit, magis egentibus, hac parte, sua philosophia, manca esse, recta ratione dici debet. Quibus si nomina Chaldæi dederunt, ipse cælestibus non dedit, nihil damni ob id in illorum infertur philosophiam, imo sua, hac etiam parte, quia nomina pronunciare nescietit, balba est reputanda.

FINIS DECIMISEPTIMI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER DECIMUSOCTAVUS
DE MENTIBUS DEI MINISTRIS.

Sed hæc, ex Chaldæorum, et Hebræorum, et divinis Christianorum eloquiis accepta, et historice narrata, nisi argumentis probata fuerint, nec Peripatetici, nec Stoici, nec Epicurei, quorum ingens est, inter literatos, et numerus et cumulus, non suscipient. Opus ergo est, quoniam, ignarum vulgus, pietati ac fidei non est contrarium. Sed omnis ei a sciolis istis venit oppositio, et oppugnatio, rationes adinvenire, quarum vi, ac robore, et persuasio illorum, et ignara sapientia vincatur, et iaceat convicta. Afferamus ergo mathematicas contra eos necessitates, et dicamus.

Entium a Deo productorum (cuius contraria dogmata, sunt antea late profligata) alia esse per se subsistentia, et ut Græci significantius dicerent, ἀθυπόστατα. Quæ propria sua hyparxi, et essentia, propriisque viribus in nixa, nello, egent alterius ullus ad miniculo, ut sint, quam Deo productore, et creatore. Qui ea, ut produxit, ita conservat semper, et continet, ne in nihilum habeant. Et ad se convertit, et pro illorum viribus, et dignitate ad se revocat. Hæc autem sunt omnia incorpora, quæ in mundo sunt Archetypo, Ideæ et unitates, essentiæ, vitæ et intellectus, et etiam animæ, quod suo loco demonstrabitur. Alia vero sunt his opposita; in alio, vel per aliud subsistentia, et aliena virtute stantia, et in alio subsistentia; et existentia, quæ illi ἐτερόστατα appellarent. Qualia sunt corpora omnia, et corporea universa. Nam quæ corporea sunt, quantitates, qualitates, harumque operationes, et passionem, corpore egent tamquam fulcimento, sine quo, nec existerent, nec subsisterent. Corpora vero ipsa, et loco egent, in quo sint, et materia in quam, formæ inducantur, et in qua subsistant. His ita distinctis in hunc modum inferimus.

Si ἀθυπόστατα per se stantia. Et ἐτερόστατα alistantia (liceat ita nominare) sunt inter se opposita ita ut iungi nequeant sui natura; necesse est media aliqua esse, quæ inter extrema interponantur. Quæ vel unum sunt, vel duo vel etiam tria. Tria inquam, ut scilicet prior natura sit, primis illis affinis. Et hæc sint, mentium illi ordines novem. Tertium sit, corpori mundano iunctum, et per se ipsum susum. Quam dicimus, Naturam. Et inter primum et tertium, sit medium secundum. Quod et cum mentibus, et cum natura iungatur, et hæc sit Animæ latitudo tota.

Hæc divisione rerum facta, sic progrediamur.

Horum singula genera. Et essentiam habent, et potentiam, et actionem propriam. Quæ tria, per omnia descendunt genera, et per horum generum species cunctas, et per omnia speciebus contenta individua. Corpora ergo quæ in se non sunt, sed in alio, in Natura nimirum: in alio quoque potentiam suam habebunt, et actionem. Ita ut quidquid, vel posse, vel operari videantur, per naturam in illa fusam, et poterunt, et agent. Si in alio hæc habent, neque in se, neque in aliud, possunt agere nec agunt. Quod etiam ante est probatum. Si in se non agunt, neque agere possunt, neque etiam se se servare possunt, nec se se conservant. Si se non conservant, neque se ipsa, viribus suis continent. Ergo ab alio, et continentur, et conservantur. Eoque sane, non corpore. Corpus enim, cum se nequeat servare, neque corpus aliud servare potest. Ergo servatur, ab incorporeo. Et eo quidem toti sibi coextenso. Nam si aliqua in parte, sibi non coextendatur, ea parte non continebitur, neque servabitur. Ut igitur totum servetur, servatore egebit, toti sibi extenso. Si toti sibi sit coextensum, et intus, et extra erit coextensum. Hoc autem nos dicimus, naturam, toti corporis, quantitati, totique corporis illius materiæ coextensam. Natura autem omnes proprias secum fert qualitates. Easque per totum fundit corpus. De quibus suo postea loco. Sed nunc breviter eas dicimus esse calorem, et humorem. Hunc quidem partes corporis conglutinantem, illum vero gluten in eo facientem, et conservantem. Gluten autem in corporibus, unius, et Unionis est minister. Duorum horum

concors actio, Sympathiam in toto corpore operatur. Discors vero actio, Dyspathiam, Asympathiam, et Antipathiam. Hæc vero glutinis dissolutionem, et molis totius solutionem, nisi ab alio, in officio cuiusque contineantur, et foveantur. Fotio autem hæc fieri minime poterit, nisi a sovente, fovescentes vires hauriat continue. Inexhaustas ergo vires, necesse est habeat, id quod continue fovet. Hoc autem corpus esse nequit. Incorporum ergo erit necessario. Ille ni fallor.

“Spiritus intus alens, totamque infusa per artus.”

“Mens agitans molem, et magno se corpore miscens.”

Hanc, Naturam libet et licet appellare.

De qua Zoroaster cecinit.

Νώτοις δὲ ἀμφὶ θεᾶς, φύσις ἄπλετος ἠώρηται.

Ἄρχει δ' αὖ φύσις ἀκαμάτη, κόσμων τε καὶ ἔργων.

“Dorsum supra Deæ Natura indefesa attolitur.”

“Imperatque natura indefesa, mundisque, operibusque.”

At Natura, Animæ est progenies, eius radius in corpora infusus. Insidet ergo natura, mundorum, scilicet Hylei, Atherei, et Empyreï: operumque, quæ in eis ab ea fiunt, dorso. Idque circa Deam, animam scilicet mundanam ait. De qua idem Zoroaster canit.

Ἀρδὴν ἐμψυχοῦσα, φάος, πῦρ, αἰθέρα, κόσμους.

“Affatim animans, lumen, ignem, æthera, mundos.”

Mundos scilicet hos tres sublunares, æthera cœlestum, ignem, Empyreum, et lumem illud, quod et ostendimus, et ostendemus amplius, in infinito spacio, infinitum. Quæ quidem anima inquit.

Ψυχὴ γὰρ, ἢ κοσμήσασα τῇ μέγαν

Οὐράνον. καὶ κοσμοῶσα μετὰ τοῦ πατρὸς.

“Anima namque est, quæ ornavit magnum.

Cælum, et ornat, simul cum patre.”

Cum patre scilicet productore suo intellectu.

Ψυχὴ πῦρ δυνάμει πατρὸς οὐσα φαεινὸν.

Ἀθανάτος τε μένει, καὶ ζωῆς δεσπότης ἐστίν.

Καὶ ἴσκει κόσμου πολλὰ πληρώματα κόλπων.

“Anima ignis, potentia patris et relucens,

Immortalique manet, et vitæ domina est,

et habitat mundi, multas plenitudines, sinuum.”

Quæ quidem cum intellectualis sit.

Νῶ μὲν κατέχειν τὰ νοητὰ αἴσθησιν δ' ἐπάγειν κόσμοις.

Νοῦ γὰρ μίμημα πέλει. τὸ δὲ τεχθὲν ἔχει τὸ σῶματος.

Μιγνομένων δ' ὀχετῶν πυρὸς ἀφθίτου ἔργα τελοῦσα.

“Mente quidem continet intelligibilia, sensumque inducit mundis,

Mentis enim est imitamen, partum vero habet quid corporis.

Mistisque canalibus, ignis incorrupti opera efficit.”

Anima, inquit, mente sua participata continet intelligibilia. Sed mundis sensum indit, et sensibiles eos efficit. Quoniam intellectum patrem imitatur producendo, corpora nimirum per radium, intellige, suum qui est natura in corpora infusum, variis quidem viis, quas canales appellat, instrumento caloris æterni omnia et operans et perficiens. Supra animam sunt intellectus, quos ante commemoravimus qui mundorum curam habent. Nam et a principio mundos effecerunt. De uno ait.

Νοῦ γὰρ νόος ἐστίν κόσμου τεχνίτης πυρίου.

“Intellectus enim qui est mundi artifex ignei.”

Sed factos etiam movent, nam alio inquit.

Καὶ τοῦ νοῦ, ὅς τὸν ἐμπύριον κόσμον ἄγει.

“Et intellectus, qui Empyreum mundum ducit.”

Sed et movendo, etiam sustentant.

Ὡ πῶς, κόσμος ἔχει νοεροῦς ἀνοχῆας ἀκαμπεῖς.

“O, ut mundus habet intellectuales sustentatores, inflexiles.”

Et sustinendo custodiunt.

Ἀλλὰ καὶ φρουροὶ τῶν ἔργων εἰσὶ τοῦ πατρὸς.

“Sed et custodes operum sunt patris.”

Cathena ergo hac pulcherrima, et plus quam aurea, Patris, Mentis, Mentium, Animæ, Naturæ, corpora quæ per se, nec constitui, nec sustineri, nec contineri, nec conservari, nec custodiri possunt uti ἑτερόστατα, et alistantia, ab alio, et ab initio effecta sunt, et sustentantur, et conservantur, necesse est ab intellectibus, et animalibus et naturis, et efficiantur, et custodiantur, et conserventur, eo modoquo antecedente libro est expositum, et quo ipsemet Aristoteles cælos a mentibus moveri, et in motu conservari, et hæc inferiora omnia regi tradidit, et ab iis quæ supra cælos sunt esse, et vivere omnibus venire docuit. Sed ut nullam de his rationem reddidit sic nullam a Chaldæis, Peripatus exquirere debuit, quando sine ratione, et causæ redditione, non minus ipse quam illi laborarit. Et tamen philosophus esse voluit. Patiantur ergo, et illos ratione pari esse philosophos. Nos utrisque suppetias modo ivimus, ostendendo, Mentem opificem, influxibus superioribus Verbi, et Boni gravidam factam, sterilem esse non potuisse, et parere habuisse necesse, et parta continere, et custodire, et servare, tum prima quæ a se prodierunt, tum quæ a se longius profluxerunt. Profluxerunt autem a se, entia prima. A primis secunda. A secundis tertia, a tertiis quarta. A quartis quinta. A quintis sexta. A sextis septima. A septimis octava. Ab octavis nona. A nonis decima: iis qui supra sunt expositi modis. Quibus verissimum evadit illud Orphei carmen:

Μήτου κρατερῆς ὑπ’ ἀνάγκης.

“Consilii a valida necessitate.”

Omnia, et facta esse, et contineri, et conservati, et alio item carmine:

Δεινὴ γὰρ Ἀνάγκη πάντα κρατεῖ.

“Dura namque necessitas, omnia tenet.”

Id autem factum est, quoniam.

Πάντα ἐξετέλεσσε πατήρ, καὶ νῶ παρέδωκε δευτέρῳ.

“Cuncta perficit pater, et menti tradidit secundæ.”

Quæ, proximus est rerum opifex. De prompsit namque omnia pater de se, et per primam mentem sibi consubstantialem, ea transmittens secundæ menti, quæ et ipsa, ut docuit Hermes erat Verbo, et Patri consubstantialis, tradidit. Cur autem, et omnia, quæ in se habuerat summe perfecta per primam mentem tradidit secundæ? An ut et ipsa omnia haberet, et per omnia perfecta esset? Ita profecto. Neque enim ipsa, utrique consubstantialis carere ullo potuit ente, ne carens, imperfecta relinqueretur. Perfectissima ergo cum, et ipsa esset, ociosa ne, et infoecunda esse, aut potuit, aut debuit? Tradiderat ne ei pater omnia, ut ea tantum haberet, et ut eis in se tantum frueretur, Deitatis modo sibi sufficientissimo? Et postea sederet iners, et sterilesceat? An vero ut Deitatis modo, et ipsa esset foecundissima.

Ratio sane dictat, ut foecundissima, et ipsa esset. Nam si ὁμοουσίος consubstantialis est, cum Patre, et Filio, cum eis erit etiam ὁμοδύναμος, καὶ ἰσοδύναμος compotens, et æquipotens; eiusdemque cum iis potentiæ, et virium. Illi vero ut ostensum est, sunt omnipotens. Hæc ergo erit etiam omnipotens. Quod et ex Nazianzeno etiam patuit. At si compotens illis, et omnipotens, fuerit etiam cum illis ὁμοεργός, καὶ ἰσοεργός, cooperator, et æquiperator, et efficiens, et efficiens, sicut et illi omnia. Quod Platonis auditor clarissime est contestatus. Tria enim hæc, ut sæpe dictum est, essentia, potentia, actio, tam arcte rebus in omnibus, et in principiis omnium maxime sunt unita, ut a se invicem divelli minime omnium queant. Nam

ubicumque essentia rei est, ibi quoque est potentia. Quæ ut iam docuimus essentiæ protensio quædam est, et extensio. Ubi vero potentia est, ibi necessario est, et actio, vel in essentia, vel ex essentia. Nam hæc protensio, et extensio tum potentiæ est, tum etiam essentiæ. Necesario igitur, Mens secunda, quia coessentialis sit Patri, et Filio, computens quoque, et cooperans illis erit, et omnipotens, et omnia efficiens. At ubi ea efficiet? In se ne, an extra se? Non in se quidem, quoniam ea, a Patre, et Filio in eam sunt transfusa iam perfecta. Ergo extra se. At non in eos, unde ea suscepit, et nulla productio, sit versus supera. Ergo vel circa se, vel infra se. Circa se quidem intellectus, de quibus agebamus. Infra se vero, ea omnia quæ intellectibus hisce sunt natura, inferiora. Quales anima, natura, qualitates, forma, corpora. Circa se quidem, an omnes intellectus, aut quosdam. Et infra se itidem, an omnia quæ diximus modo, animas, naturas, et cetera, an vero tantum quædam? Si quædam dicatur, inferemus, vel quia impotens, et sic non omnipotens, contra demonstrata, vel quia noluit, et entibus, quæ promi poterant invidit. At nulla in summum bonum cadit invidia. Vel nesciit producere, et sic non amplius mens. Si enim nescit, neque etiam intelligit. Si non intelligit, non est intellectus. Igitur produxit omnia. Non in se, non supra se, ut est ostensum. Ergo circa se, et infra se. Nullus enim alius, aut fuit, aut potuit esse locus, quo entia, quæ in se habebat promeret. An ut iis omnibus exinaniretur? An vero, ut omnia sua sibi retineret, alia suis similia proferet? Ita prorsus, ratione quam sæpe commemoravimus. Omne producens sibi similia producere, iis modis, qui sunt iam explicati. Hoc ergo merito maximo, quod circa se, et infra se omnia produxerit, νοῦς δημιουργός Mens opifex ab Hermete est appellata. Non quod sola, sed quia rebus extra profundum condensis, proximior fuit conditrix. Hanc autem, ut ita dicam, omniscientiam, quia sit cum Patre, et Filio consubstantialis, computens, et coeffector, necesse est cum illis communicare, sicuti et illi eadem ratione, quidquid habent, cum eo necesse est communicare. At erant præterquam omnipotentes, etiam infinitipotentes. Igitur et hæc Mens, sicuti omnipotens, ita etiam est infiniti potens. Et quoniam, qualis essentia est, talis quoque est potentia, et qualis potentia, talis operatio. Et qualis operatio talia etiam ab ea eduntur opera: opificis huius, ut essentia, et potentia sunt infinitæ, ita infinita erit eius actio, et operatio. Ergo infinita necessario eius quoque opera erunt. Sed infinitate, auctoris infinitati, simili quidem infinita, sed inferiore. Inferiore inquam duplici ratione; tum quia extra ipsum sunt producta; tum quia omnis productio, non ad supera, sed ad infera, vel in circuitum progreditur. Infinitate ergo, a primis tribus infinitatibus essentiali, ac potentiali, et ut ita dicam actionali principiorum diversa, ea constabunt producta, infinitate scilicet quarta quadam, in numero consistente. Numero ergo infinita, tum primus, tum reliqui duo opifices entia produxere: similia quidem ipsis, sed inferiora. Unitates numero infinitas, essentias, viras, mentesque numero infinitas. Mentis quidem alias circa se, sed minus nobiles, easque numero infinitas. Sed triplici, ut par est, distinctas ordine, triplici Productorum ordini respondentes. Alias nimirum Patri, alias Filio, alias Spiritui, proximo earum productori. Nam si tres sunt productores, et omnis productor sibi simile producit, necessarium fuit has Patri, illas Filio, istas vero Spiritui esse assimilés. Quam rem Zoroaster, et magorum coetus acutissime perviderunt. Psellus enim ita scribit:

Μίαν ἀρχὴν τῶν πάντων δοξάζουσι, καὶ ἐν αὐτὴν, καὶ ἀγαθὸν ὑποῦμνοῦσι. εἶτα πατρικὸν τινὰ βυθὸν σέβονται, ἐκ τριῶν τριαδῶν συγκείμενον. ἐκάστη δὲ τριάς ἔχει πατέρα, δύναμιν, καὶ νοῦν.

“Unum principium rerum omnium constituunt. Et id, unum, et bonum, concelebrant. Deinde paternum quoddam profundum venerantur, et tribus triadibus compositum. Quæque autem trias habet Patrem, Potentiam et Mentem.”

Quibus nominibus tribus, principia quoque prima nominarunt; et primum profundum. Quod tantum νοητὸν intelligibile nuncuparunt. Hanc autem secundam triadem Proclus, et Damascius sæpe adducunt, et duplici nomine appellant, νοητὴν, καὶ νοερὰν intelligibilem, et intellectualem. In qua is qui pater dicitur, primo patri respondet. Quæ dicitur potentia, Filio.

Hic enim Potentia patris est appellatus. Qui vero intellectus nominatur, Intellectui secundo, et principio, tertio correspondet. De qua triade, Damascius protulit: Κατὰ τὴν χαλδαϊκὴν ὑμνουμένην τριάδα secundum Chaldaicam celebrem triadem. Videlicet est unaqueque trium triadum distributa. Non est autem facile assequi. (Incomprehensibilia enim sunt Dei, iudicia et investigabiles viæ eius, et ineffabiles) quo modo et tribus his principiis, novenarius mentium numerus sit ortus. Nos tamen id ita accipimus, ut Mens opifex, Patri quidem respondentem, summa excellentia primam triadem in primo ordine procreavit. In quo patrum ordo supremus, patri quantum posset, similis esset. Ordo secundus potentiarum, similis esset, quantum liceret, ipsi filio. Tertius vero qui est appellatus Mentium, sibi tertio principio, ac secundæ menti esset assimilis. Eodem modo, in secunda triade quæ filio responderet; supremæ patres appellati, essent quantum fieri posset, Patri primo, ac patribus primæ triadis assimilēs. Potentiæ itidem quantum possibile esset, filio, et potentiis primæ assimilarentur. Tertiæ vero quæ Mentēs dictæ sunt, sibi Menti, et mentibus, primæ similes prout possent, essent.

In tertia similiter triade, sibi menti respondente, essent patres, patri primo, et patribus duorum ordinum: et potentiæ filio, et potentiis, et Mentēs sibi, et mentibus suis essent assimilēs. Possunt alio quoque modo triades hæ distribui: ut prima scilicet tota, Patri; secunda tota Filio; tertia tota Spiritui conditori essent propriæ. Sed et utroque modo possunt accomodari, sine ulla divinitatis labe. Imo maxima cum eius gloria, et potentiæ supremæ argumento. Quam potentiam adauget, quot est iam ostensum, in singula harum triade, mentium infinitum esse numerum. Cur enim ab infinitis essentiis, et infinitis potentiis, infinitæ etiam operationes non prodierunt? Et ab infinitis actionibus, non etiam infiniti effectus non sunt effecti? Cur item ab infinita bonitate, infinita bona extra eam non sunt progressa? Quid enim opus habuit, ea in se continere et retinere? Cum bonitatis proprium munus sit, se se omnibus communicare. Et si omnibus, finitis se se communicat, cur non etiam infinitis omnibus? Cum nulla ei obstet vel impotentia sui, vel entium, aut par, aut maior potentia? Non igitur non potuit, ultra finita, se se in infinita effundere. Neque ulla eam retinuit invidia, per quam potius finita, quam infinita producere voluerit. Cur enim invidit iis quæ supra finita esse poterant, ut non essent? Infinitæ ergo non quidem essentiis, et potentiis, et actionibus (nec suis conditoribus, aut pares, aut eadem essent), sed infinitate quadam, a summa illa conditorum degenere, numeri nimirum, et multitudinis. Cui rei, multa possent ex sacris literis afferri testimonia, quale illud. Multa nimis sunt casta eius.

Et numerus equestris exercitus vicies millies dena millia. Sed quid illud est, quod intulimus, choros hosce mentium ab opifice mente, extra se, et circa se fuisse creatos, cum Apostolus scribat de Verbo filio.

“Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Quoniam in ipso condita sunt universa, in cœlis, et in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates. Omnia per ipsum, et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant.”

Quæstio hæc in propriam frequentem referatur tractationem.

FINIS DECIMIOCTAVI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER DECIMUSNONUS
DE DIVINIS PROPRIETATIBUS.

Hæc de summa Dei Patris, atque ineffabili sapientia dicta sunt. Quæ sane eadem est in Verbo, ac Spiritu eius, alteritate tantum quadam ab illa descendens, in intellectionem atque intellectum, modis quos diximus, conversa. Namque in patre tantum uno, uniter omnia erant. Intellectio, quæ distinctionem secum habet, uniter una esse non poterat. Atque ideo in eum cadere non potuit. In Verbo vero, et Spiritu, ubi distincta iam erant omnia, cadere intellectio potuit, et utrumque intellectum facere. Qui tamen suo modo, alteritate distincti, cum patris sapientia sunt idem, et eadem obeunt munia. Fuit autem sapientia, inter divinas proprietates, a Theologis omnibus, tum Ethnicis, tum Hebræis, tum etiam Christianis connumerata semper. Ultra quam, sunt etiam aliæ eiusdem divinitatis proprietates, celebratæ. Quæ quoniam ad prima rerum principia pertinent, inter Panarchias tractatus, non est eis locus vacuus relinquendus. Sunt ergo aut omnes, aut præcipuæ huc vocandæ, et perpendendæ. Igitur dicimus, eas omnes toti paterno profundo, hoc est Patri, Filio, Spirituique, esse communes. A patre quidem incipientes, in Spiritu vero definentes. Patrem autem duobus præcipue nominibus, quasi suis propriis, supra sæpius appellavimus. Unum, Bonum. Quod unum idemque est, nostræ cognitionis modo, duabus quasi notis nobis distinguentes. A duabus hisce, proprietates omnes, de quibus modo agimus, quasi in duos ordines derivantur. Utrumque ordinem consideremus, et pro virili expediamus. Igitur, quia unum illud, Pater Deus, non nisi unum est, simplicissimum esse, est necesse. Simplicitas hæc, simul cum unitate ab uno genita, et ab uno procedens, in totum descendit patris profundum, et in omnes, quæ in eo sunt unitates alias, et Ideas. Simplicitas autem hæc, illic nata, illic habitat, quia nulla ibi habitat materia, nulla materialis species, nullum materiale genus, nulla materialis forma, nulla denique materialis qualitas. Neque simplex ea simplicitas est, eo modo, quo naturam simplicem esse dicimus. Natura enim per corpora protenditur: et ad partes eorum, etiam dividitur, et per ea permeat, et eis multas impertit vires: est tamen corporibus simplicior. Commistam nihilominus suam essentiam, cum illorum varietate habet. Excellentior quoque divinorum est simplicitas, quam sit animæ simplicitas. Anima namque uti videbimus loco suo, media quædam est essentia, inter incorporea, et corporea. Atque ideo utrumque attingens, mista est quodam modo ex utrisque. Simplicior etiam ea est simplicitas, quam sit simplicitas intellectuum, qui extra profundum sunt. Est quidem intellectus omnis, essentia indivisibilis, et uniformis. Sed quoniam ad ea, quæ extra se sunt respectum habet, quatenus ea in se, et circa se contemplatur, multitudo est quædam: quæ simplicitatem in eo esse summam, nequaquam finit. Recta autem ratione evenit, ut multiformium genitrix causa, sit simplex. Non enim potest effectus, idem cum causa esse, etiam si ei sit similis. Nam sicuti divisibilium indivisibile est principium, et corporum principium est incorporeum, et mobilium, immobile: sic multiformium, et mistorum, principium uniforme, et simplex esse debet. Talis ergo est simplicitas eius divinitatis, quæ Profundi paterni est propriissima. Si simplicissima illi est simplicitas, proculdubio sequitur, ut eodem semper se habeat modo, tum hyparxi, tum viribus, tum etiam actionibus. Nam si simplicitas ibi est, mistio nullum ibi habebit locum. Si mistio ibi est nulla: nulla etiam ibi est alteratio. Si alteratio nulla, eodem se habent semper modo. Si eodem se habent semper modo, immutabiles ergo semper sunt; neque ibi est quicquam, quod vel recipiant aliunde, vel eis accedat, quod ea mutare queat. Hæc immutabilitas, cœlesti immutabilitate longe est eminentior. Cœlo enim evenire creditur, ut neque suscipiat aliunde, neque ei accedat quicquam, quod ipsum immutet. Id quamvis ita sit, non tamen natura sua, id habet. Corpus enim est, corpus autem omne, per partes prius, deinde toto, sui natura est corruptibile. Si

corruptibile, etiam alterabile. Si hoc, etiam mutabile. Si vero non mutatur, non lateratur, id ab incorporea habet causa. Sed et animæ, quamvis essentia, et viribus non mutantur, quia internæ sint, attamen actionibus, quæ ad extra vergunt, mutantur, neque eodem se semper habent modo. Mentis quoque, quatenus intellectiones suas ad inferiora extendunt, non videntur penitus ad ea impermistæ, et ob specierum, et generum quæ contemplantur varietatem, non videntur, iis actionibus eodem se habere modo, neque esse penitus immutabiles. Si ergo in Patris profundo, atque eius unitatibus, et simplicitas est summa, et immutabilitas: erit ibi quoque summa veritas, quæ tertia est eius proprietas. Nam cum eodem semper perstent modo, nullam ibi est mendacium, nulla deceptio, nulla falsitas. Neque enim se se ipsæ decipiunt. Neque aliis succum faciunt; neque ipsæ ab aliis falsitatem ullam patiuntur. Sed est inter eas unio, et communio perfectissima, et indivisa, et immutabilis: et verissima, et nihil aliud quam veritas. At si veritas est ibi summa. Sapientia quoque ibi est summa: non tamen omnis per intellectionem, vel et potius per intellectionis hyperxin. Non enim, quærit, aut venatur cognobile, uti ostendimus, sed plenitudo ibi est, omnis cognobilis, omnique intelligibilis. Plenitudo autem hæc, cognitionis, ac sapientiæ, non nisi hyperxin ipsius Dei est, et profundi. Atque hæc quidem sunt divinitatis proprietates, ab uno procedentes. Sunt aliæ a Bono venientes, et a Boni Idea. Quarum prima est sufficientia. Bonum enim, et sibi, et aliis est sufficientissimum. Et quamvis mundus, quia totus ex totis sit compositus, et perfectus ex perfectis, et plenus propriis suis bonis omnibus, sufficiens esse dicatur; attamen sufficientia hæc eius, partibus constat, et ex multis, in unum est conflata, et a causis superioribus eam participat. Sufficientia autem a bono veniens, quia et ab uno venit simplicissimo, neque partes habet, neque multitudinem; et se ipsa, non aliunde est talis. Sed, et animarius mundus, plenus est propriarum virium, ac virtutum: et propriæ beatitudinis mensuram numquam deficientem, possidet. Verum tamen, et hæc eius sufficientia variis indiget viribus: quibus non semper eadem contemplatur intelligibilia, et præter hæc temporaria est eius contemplatio. Atque ita non tota simul, neque uniformis est. Sed et intellectualis mundus, sufficiens, et est, et dicitur, ut qui perpetuo universum possideat in se bonum: et omnem simul suam comprehendat felicitàtem. Et nullius sit indigus, cum ei, tota eius vita præsens sit, et omnis eius intellectio. Sed sufficientia hæc, suæ competit hyperxin: neque est cum profundi paterni sufficientia, comparanda, ut quæ secunda sit, et per participationem. Illa vero primum est bonum, et primo bonum, et per se bonum. Atque hæc quidem sunt ei propria quatenus sibi ipsi est sufficiens. Quatenus vero aliis quoque, omnibus sufficiens est, plenitudo est beneficentia: et beneficæ potentiæ, quæ ab omnia progreditur; et in omnia penetrat, et per omnia, eam extendit beneficentiam. Et usque ad infima divinitatis suæ, ac bonitatis dona profert, et infert. Singulisque pro eorum captu ea largitur. Ita ut nihil tam abiectum; aut vile est, quod eius non fiat particeps. Per quam potentiam, intellectuales essentiæ similia sibi constituunt. Animæ generare expetunt, et primam imitari causam. Et naturæ earum rationes in alia transferunt: et formæ, et cuncta alia essentialem generandi, et se se proferendi habent amorem. Quam quidem beneficentiam suis quæque sensibus percipientes, necessario eam expetunt, et desiderio unumquodque suo summo, in id feruntur. Ex quo recte quidem dictum, sed non satis explicatum illud fuit. Id bonum esse, quod omnia appetunt. Hoc enim tale bonum, non est, quale sæpe in sensibilibus apparet, ut aliquid sit quidem bonum, et ideo appetatur, sed inefficax, et sine ulla sit efficientia, quale est pulcritudo. Neque est tale, quale aliquando, et efficientiam aliquam habet, et in se convertit ea, quæ eo participare queant, et a nobis tum ratiocinio, tum etiam mentis intuitu percipi potest. Sed id bonum, quod omnibus expedit, ineffabile est, et ante omnem cognitionem, in omnia protenditur entia. Et entia omnia id appetunt, et ad id convertuntur, hæc sane magis, illa minus. Pro ut illi natura, et hyperxin, vel propinquiora, vel sunt longinquiora. Et ad se omnia tum invitat, tum trahit, omnibus ubique præsens. Neque ullum, vel vilissimorum entium ordinem, destituens. Non aliter sane, ac sol radiis suis omnia collustrans, omnium oculos ad se

convertit, eosque lumine plenos reddit. Et materia illa, quam primam, et fere non ens dixerunt in id bonum appetitu suo trahit, et eo tantum, quantum capere potest, impletur. Est ergo hoc appetibile, entium omnium quasi centrum, circa quod entia omnia, tum essentias suas, tum vires tum actiones, tum appetitus omnes suos revoluunt, eosque in extinguibiles, et perpetuos habent. Et tametsi illa quid cupiant non cognoscunt, aut percipiunt, attamen, ipsum quasi ariolantur, et circa ipsum veluti tripudiant, idque amplecti, et sinu tenere exoptant. Id tamen non præhendunt. Est enim ab omnibus entibus separatum: sed omnibus etiam est præsens, et ea præsentia, omnia circa se movet, et sui cupidinem illis indit. Qua cupiditate, et motu, servat cuncta, sua tamen supereminentia, ab omnibus se impermistum, in sua unitate permanens, conservat. Dum vero se ipsum ita conservat, servat etiam alia, in se omnia statuens, illaque complectens. Estque hæc huius appetibilis, propriissima proprietas; sicuti sufficientiæ secundæ, proprietas est, omnia ad similibus excitare productionem. Ex quibus duobus tertia quasi componitur proprietas, quæ dicitur perfectio. Quæ, ea quæ producta per sufficientiam sunt, in suas causas convertit, et ea congregat, et in eas reducit: vel ea sint intelligibilia, vel intellectualia, vel animaria, vel etiam naturalia, et corporea. Omnia namque in suas causas, ut perficiantur, revoluuntur; ab eisque ad perfectionem reducuntur. Perfecta facta, veluti in suæ ætatis flore, pulchra redduntur. Pulchritudo hæc sui natura est amabilis, et ab ea, et in eam amor excitatur. Amor ergo entium omnium, tum erga se invicem, quia per perfectionem pulchra sunt effecta excitatur; tum etiam magis, erga huius pulchritudinis causam. Quæ proxima perfectio ipsa est. Hæc vero, ex appetibili, et sufficientia est conflata. Duo vero hæc sufficientia prima. Hæc vero Bono drimo, ac summo est coniuncta. A Bono ergo provenerunt proprietates hæ, sufficientia prima, quæ sibi sufficiens est, sufficientia secunda, que sufficiens est entibus omnibus. Ab hac sit appetibile; ex utrisquæ perfectio conflatur. A perfectione pulchritudo. A pulchritudine amor. Amor autem maiore efficacia in bonum fertur, et quasi furore quodam in id agitur. Et est rectissime a Theologis dictus anagogus, et reductor ad ipsum bonum, ad ipsam scilicet rerum omnium causam primam, ac principium primum. Reductor alius, sed placidior, ac quietior est, veritatis contemplatio, et quam vocamus philosophiam, et sapientiæ Amorem. Quæ quamvis placidiore in idem Bonum feratur motu, eodem tamen quo amor fertur, et amoris etiam ipsa sentit stimulos, quod nomine suo indicat. Quid enim aliud aliud est philosophia quam amor sapientiæ? Quid vero aliud est sapientia, quam veritatis plena notitia. Veritate autem quid potest, aut excogitari, aut repiri pulchrius. Ex pulchritudine ergo veritatis, et in veritatis pulchritudinem, et sciendi amor, et philosophia, studio maximo contendit. Veritate aut, hoc studio, cognita, quis vel sensuum, vel quæ ratio, vel mens ei non assentiatur? Assensus hic fides est. Fides ergo maxima, ubi maximus assensus. Assensus maximus, ubi maxima est cognitio. Cognitio maxima, ubi maxima veritas. Maxima veritas in Patris profundo. In profundum ergo Patris, sensus, si possint, omnes intendamus. Si non possint hi, opinatricem. Si hæc nequeat, rationem, ac dianoeam totam. Si neque hæc plene possit, totam mentem, et Zoroastri monitu, mentis ipsius florem, apicem, unitatemque dirigamus. Illud contemplemur; in ipsum moveamur, in eo hac fide summa consistamus; summam veritatem, summa fide complectamur. Fide ei uniamur; per fidem namque iustificabimur.

FINIS DECIMINONI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER VIGESIMUS

DIVINITAS, AN SIT UBIQUE, AN NULLIBI, AN ALICUBI.

Ex eo igitur Apostoli testimonio, in Dei imagine, in primogenito omnis creaturæ, qui Dei filius est, condita sunt universa, et in ipso creata sunt omnia, et omnia in ipso constant. De quo minime est dubitandum. Si ergo omnia sunt in eo creata, et in ipso constant, et is, idem sit cum spiritu. Omnia etiam in spiritu fuerunt creata, et in spiritu quoque adhuc omnia constant. Et eæ ipsæ mentes, Throni, Dominationes, Principatus, et Potestates; et si hæ, etiam reliquæ, in eo sunt necessario. Cur enim hæ, et non aliæ? Et ipse ait universa, et repetit bis, omnia. Si ergo, et in Filio, et in Spiritu sunt creatæ, et in utroque constant, et hæ mentes, et reliqua entia, verum non fuerit, quod philosophabamur, extra, sed circa ipsum, hasce mentes fuisse creatas. Sed si quis penitius verba Apostoli introspeciat, cernet eum dicere. In ipso condita sunt universa, sua lingua expressum leguntur.

Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα.
“In ipso condita sunt universa, ea quæ in cælis, et ea quæ in terra, visibilia et invisibilia.”

Quid ergo, in ipso conditi sunt, et cæli, et sol, et lunæ et stellæ? Et terra ipsa, et montes, et lacus, et flumina et maria? Et non solum hæc et reliqua in eo condita, et creata sunt, sed in ipso etiam num constant? Igitur ipse, horum omnium locus est? Et spacium, et superficies, hæc omnia ambiens, et locans? Minime gentium. Sed et verba alia Pauli eiusdem, illa. “Ex quo omnia. Videntur illis sub contraria. “IN” namque intus sonat; “EX” sonat extra, et hoc nobis savet. Intus vero, et extra, quis nescit, esse contraria. Sed et illa evidentius videntur sibi opponi.

“Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.”

Primum ex ipso, et tertium in ipso. Sed et alius est, apud eundem loquendi modus, hisce affinis, cum ait:

“Ut sit Deus omnia, in omnibus.”

Quo, non ex Deo, non in Deo, sed Deum esse in omnibus scribitur. Quid igitur dicendum? Omnia ex Deo, ut ex loco; omnia in Deo, ut in loco, Deum in omnibus ut in locis esse? Hæc sunt diuinitatis miracula et investigabiles viæ eius, et opera eius ineffabilia. Hæc tametsi subcontrari sibi videantur, verissima tamen sunt omnia. Si Deus est in omnibus, Deus est ubique. Si in ipso sunt omnia, Deus est nullibi. Locus enim non est in loco. Si ergo, et extra Deum, iterum est nullibi. Cælum, et terram ego impleo, iterum est ubique. Sed si in cæli culmine, ubi ei cathedram posuit Aristoteles, sedet, est alicubi. Si item supra extimam lationem vitam degit, quam ei largitus est, idem Aristoteles, itidem, est alicubi. Harum trium, quæ nam sententia verior? Peripatus Principis sui præferet: duas reliquas irridebit. Catholici, duas præferent verissimas, tertiam hanc uti impiam respuent. Philosophia, quam Peripatetica verior, quid nam inter has duas arbitrabitur? Sententiam arbitrariam, quam feret? quam præferet? Testis simul, ac iudex, omni exceptione maior, accedat Hermes sapientis simus, qui ingentem hanc questionem ex vero, atque æquo dirimat. Huius ergo viri prius testimonia, deinde iudicium profetamus. Testimonium primum hoc.

Πάντα γὰρ ὅσα ἐστὶν, ταῦτα ἐν τῷ θεῷ ἐστὶν.

“Omnia enim quæcumque sunt, hæc in Deo sunt.”

Quid igitur, et ipse cum Paulo concors? In ipso omnia sunt, et constant. Maxime. Veritas enim veritati consonat, et unius rei una tantum est veritas. Sed et alio testimonio, idem confirmat:

Τὰ γὰρ ὄντα, ὁ θεός ἔχει. οὐδ’ αὐτοῦ οὐδὲν ἐκτός, οὐδ’ αὐτὸς οὐ δενός.

“Entia namque Deus habet, neque extra ipsum quicquam est, neque ipse extra ullum.”

Quibus, non solum idem quod prius confirmat. In Deo esse omnia. Sed et aliud addit Apostolo conforme. Deum esse in omnibus. Hoc idem comprobatur secundo.

“Et non est aliquid, quod generatur, aut quod generatum sit, ubi non sit Deus.”

Deus ergo est ubique, cum in omnibus sit entibus. Rationem huius addit.

Ὁ γὰρ ποιῶν ἐν πᾶσιν ἐστίν.

“Factor enim, in omnibus est.”

Scilicet iis quæ ab eo fiunt. Opera enim eius in omnia ea extenditur, et per omnia ea protenditur, et permeat. Qua ratione, recte infert.

Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὁ θεὸς, τὸ πᾶν. οὐδ’ ἐν τῷ παντὶ οὐδὲν ἐστίν, ὁ μὴ ἐστὶν ὁ θεός.

“Et hoc est ipse Deus, ipsum universum. Neque in universo, quicquam est, quod non sit ipse Deus.”

Universum ergo hoc, Deus ipse est, quia scilicet ipse, ea omnia quæ in universo sunt effecit, et efficientia eius, omnem, ac totum permeavit effectum, Ratione cuius efficientiæ, ipse omnia est, et universum se ipso implet.

Πᾶν γὰρ ἐστίν. “Universum enim est, subnectit.” De qua efficientia subdit.

Αὐτουργός δ’ ὢν, ἀεὶ ἐστὶν ἐν τῷ ἔργῳ, αὐτὸς ὢν, ὁ ποιεῖ.

“Per se effector cum sit, semper est in opere, ipse existens, id quod facit.”

Nam cum propria bonitate, voluntas sua in opus moveatur, et voluntatem necessitas sequatur operandi, necessario semper erit in opere. Numquam enim bonum esse cessat. Numquam ergo cessat voluntas; Numquam ergo cessat necessitas operandi. Numquam ergo ab opere cessat.

Et cum αὐτῷ τῷ εἶναι, ipso sui esse operetur; et esse suum ipsemet sit id ipsum, quod facit, ipse est. Atque hinc est, quod cum in opus perpetuum exeat, non tamen exit ex se ipso, quia ipse sit, id quod efficit. Et ideo necessario omnia illa, et permeat ipse, et capit, quoniam ipse se ipsum capit, et in se ipso est. Et quia semper in se ipso est, neque a se abit, neque aboletur, et ipse ea quæ facit sit, servator entium, servator sui ipsius est. Atque ideo alibi.

Αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ ἐστὼς, χωρητικὸς τῶν πάντων, καὶ σωτήριος τῶν ὄντων.

“Ipse in se ipso stans, permeat omnia, et servator, et entium.”

Χωρητικός, illa vox, et penetrantem, et capientem, utrumque sonat, χωρεῖν, namque, et capacem esse, et penetrare significat. Quo nomine, neque significantius quicquam, neque efficacius effferri poterat, quod rem magis exprimeret. Sed dum, et capit entia, et omnia ea penetrat, ac permeat, necessario ea, et efficacia operis, et præsentia sua servat. Qui si ab entibus separetur, proculdubio concidant omnia, et corruant in nihilum. Quam rem his verbis contestatur.

Εἰ γὰρ χωρίσθῃ αὐτοῦ, πάντα μὲν συμπεσεῖσθαι, πάντα τε τεθνηξέσθαι ἀνάγκη, ὡς μὴ οὔσης ζωῆς.

“Nam si separetur, ab eo (quod facit) omnia concidere, omnia mori est necesse, tamquam non sit vita.”

Sicuti ergo efficientia sua, et opere, quod, αὐτῷ τῷ εἶναι, ipso sui esse operatur, omnia, et efficit, et ea capit, et ea permeat: ideoque servat, et omnibus vitam largitur, et (ut Paulus quoque affirmat) vivificant omnia. Et vivificando operatur (ut idem inquit) omnia in omnibus.

Ita quoque si ab eis omnibus, ipse suo esse, sua efficientia, sua presentia separetur, et ea destituat, necesse est, ut ipsa nihil operentur; nihil si operentur, neque etiam vivant. Si non vivant, mortua fiant, si emoriantur, concidant. At quo concidant? In nihilum nimirum. Ut essent ergo omnia, ut viverent, ut operarentur, ut servarentur, necesse habuerunt, et ipso Dei esse, et efficientia, et capitudine, et penetratione, et vivificatione, et actione. At cur Deus hæc, omnia entibus a se factis, est largitus? Rationem ipse, et finalem causam affert.

Δι’ αὐτὸ τοῦτο πάντα ἐποίησεν, ἵνα διὰ πάντων αὐτὸν βλέπῃς. Τοῦτο ἐστὶν τὸ ἀγαθόν, τὸ τοῦ θεοῦ. τοῦτο δ’ αὐτοῦ ἀρετὴ, τὸ αὐτὸν φαίνεσθαι διὰ πάντων.

“Ob hoc ipsum omnia fecit, ut per omnia ipsum cernas. Hoc bonum ipsum est, ipsius Dei.

Hoc eius virtus, ut ipse appareat per omnia.” Testimonia ergo hæc, Hermetis, sunt etiam eius

iudicia, cum dictis rationem addit. Cui subscribit Divus quoque Hierotheus, Pauli quidem auditor, Dionysii vero doctor, quando in hæc verba scribit.

“Causa omnium, cum neque pars sit, neque totum, et totum, et pars. Et universum in se comprehendens.”

Sed si hæc, divina oracula, sint suspicienda, ut sunt verissima, modus est excogitandus. Quo et ipse omnia omprehendat. Et omnia sint in ipso, et ipse sit in omnibus. Neque enim forte localiter sunt intelligenda; et tamen non localiter, non videntur posse intelligi. Si enim universum, et partes eius omnes, corpora sunt, corpora autem omnia, aut locus sunt, aut sunt in loco; necesse videtur, qui universum comprehendat, eum universo locum præbere. Et qui per omnia permeat corpora, ut in omnibus sit; omnia ei locum faciunt. Quid ergo vere, ac rite philosophanti erit dicendum? In hunc modum philosophice contemplemur. Deum, et unum, idem esse, iam diu est nobis demonstratum. Demonstratum quoque est, unum ita esse, ut sit non nisi unum, et nihil aliud quam unum, et simul esse omnia, et in eo, esse omnia. Ut hæc inconcussa maneant, dicendum, cum in ipso omnia esse dicantur, unum in ipsa non spargitur, sed unum remanens, ea omnia habet, non tamen ab eis habetur. Si ab eis non habetur, est ergo nullibi. Quoniam id, quod habet, habito esse videtur locus. At e contra, si ipse in omnibus est, erit ubique, et si ubique etiam alicubi. Pars enim hæc, totius pars est, loci. At ipse nec pars, nec totum est.

Non est ergo, alicubi. Si non alicubi, neque etiam ubique. Si neque alicubi, neque ubique, nullibi est ergo. Sed et totum est, et pars. Ut totum in alio, neque alicubi, et non alicubi, neque ubique. Si neque ubique, neque alicubi, iterum ergo nullibi est. Qua vero pars est, in toto est. Si in toto est, in alio est; si in alio, alicubi. Et si alicubi, cur non et nullibi, et etiam ubique. An vero hæc omnia, in eo vera sunt? An etiam falsa? An vero, et falsa, et vera? Ita consideremus.

Tria hæc adverbia, ubique, alicubi, nullibi, ad locum pertinent; locus ad locatum spectat. Locatum autem vel corpus est, vel in corpore. At Deus, neque corpus est, vel in corpore. Ergo non locatus, ergo non in loco, ergo nullibi. Atque ita hæc prior loci attributio, fuerit vera. Sed et erit falsa. Quod enim nullibi est, in nullo est. At ipse est in omnibus. Ergo nullibi non est. Si nullibi non est, in omnibus est, et est ubique. Verum, ergo fuerit, eum esse ubique. At et falsum fuerit, eum esse ubique, locus enim non est locatum. At ipse locus est, in ipso enim omnia sunt. Quatenus ergo verum est, eum esse ubique, verum quoque fuerit; cum esse alicubi. Quatenus vero falsum est, eum esse ubique, falsum quoque erit, eam esse alicubi.

Vel illa veriora erunt? ipsum esse incorporeum, atque ideo locari non posse. Si non locatur, locus eum non capit. Si locus eum non capit, nullus locus eum capit. Si nullus locus eum capit, non est ubique. Si non est ubique, nullibi erit. Si nullibi erit, non erit alicubi. Atque ita verum non fuerit, cum esse ubique. Rursus quid vetat, verum esse, cum esse ubique. Est enim incorporeus. Si incorporeus, etiam est immaterialis. Si immaterialis, materia ipse sua non impeditur. Si non impeditur, penetrat; si penetrat, etiam permeat. Ea nimirum, materiam habent, et sunt corpora, quorum penetrationem mutuam, natura non permittit. E contraria ratione, quæ immaterialia, et incorporea sunt, natura, in mutuam penetrationem, non impediuntur. Nullam enim habent a materiam, nullam a corpore resistantiam. Igitur incorporea, quia nullam habent mutuam resistantiam, mutuam habent sine ullo impedimento penetrationem. Neque solum mutuam, sed eam quoque in sua contraria habent, ipsa scilicet corpora. Quæ quamvis, et materiam habeant, et ab ea resistantiam seu anteresin, resistere tamen incorporeis nequeunt, ullis. Quando neque iis resistunt quin ea penitus, et usque quaque penetrent, quæ in ipsis met corporibus perpetuum habent habitaculum: qualitates nimirum omnis, generis, saporis, odoris, colores, calores, frigora, humiditas, siccitas, mollities, durities, reliquæ omnes. Nec non quantitates omnes, lineæ, superficies, profunditates. Nulla enim corporis ullius est pars, quæ lineam intus, et extra non habeat, quæ item superficiem, et

internam, et extrinsecam non admittat, aut quæ profunditatem reiiciat. Hæc enim omnia quamvis in corpore suas teneant sedes, attamen corpus non sunt, nec habent cum corpore resistantiam ullam, per totum permeant corpus. Quod si anima, et vita faciunt, quæ universum corpus intus, et extra se ipsis implent. Multo ergo magis, et facere possunt, et faciunt, ea quæ, et vita, et anima sunt diviniora, mentes; vitæ, essentiæ; unitates sive ideæ. Spiritus ipse sanctus, qui sua essentia universum implet. Ipse filius, per quem omnia, et qui operatur omnia in omnibus. Et in quo condita sunt universa et in eo constant. Et Deus ipse pater, ex quo omnia.

Concludendum igitur est verissime, Deum et universam divinitatem, quia immaterialis, incorporea que sit, nullam a corporibus, aut materia pati resistantiam. Atque ideo verissimum esse, eam esse ubique ipso sui esse, ipsa sui potentia; ipsa sui operatione, et omnia tum efficere potuisse, tum effecisse, quæcumque et in terra et in universis elementis, et in cœlis, et supra cœlos, sunt, et visibilia, et invisibilia. Et omnia vivificare in omnibus, et omnia operari. Igitur Deus, modis hisce est ubique. Non autem, ut Aristoteles voluit, tantum alicubi, supra cœli culmen et extra cœlum. Et est etiam nullibi, quia nullibi est affixus, nullibi locatus. Sed per omnia means, ab omnibus est segregatus, et ab omnibus seiunctus, in suæ dignitatis, et supereminentiæ abysso, se se a nostris sensibus, a nostris etiam cogitationibus, in altum rapuit.

FINIS VIGESIMI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER VIGESIMUS PRIMUS
DE SEMPITERNITATE.

Verum, quando hæc, prope infinita entia fecit Deus? In tempore ne? An in temporis principio? An vero ante tempus? Et omnia ne simul produxit. An vero aliud post aliud procreavit. Magnæ sunt equidem quæstiones hæ, et quæ multorum magnorum virorum, magna ingenia defatigarunt. Attamen, eodem numine adiuti, et eodem ducti lumine divino, eas ne exhorreamus. Itaque dicamus, unitatem, bonitatem, simplicitatem, sufficientiam, perfectionem, omnipotentiam, infinitatem ἀπειροδύναμίαν infinipotentiam, unæ trinæ Deitatis, a nobis esse iam, philosophicis rationibus, et mathematicis fere necessitatibus demonstratas. Pergamus ergo his annectere, quæ deinceps, ad propositas, et expositas quæstiones consequuntur.

Equidem, quoniam unatrina Deitas, est ἀπειροδύναμος infinipotens, eam corpus esse, minime omnium est dicendum. Omne enim corpus, finitum est, finitamque habet essentiam. Si essentiam finitam habet, finitam quoque habet potentiam, ac vires finitas. Si potentiam finitam, finitam quoque actionem, operationemve habere est necesse. Hæc enim tria, ut iam dictum est sæpius ita se se iunctim consequuntur, ut unum sine alio esse, nequeant. Itaque ridendus Aristoteles, qui hæc vidit, et tamen finitæ essentiæ, cœlesti scilicet corpori, finitæque eius potentiæ, contra dogma suum probatum, infinitam tribuerit actionem. Motum videlicet æternum. Motus enim cœli, si ex hac secunda, primæ contraria doctrina, æternus sit, nullis terminis finietur. Infinitus ergo, ex finitis, et viribus, et essentia. Sed inconstantia huius hominis ommittenda. Nos ad rem nostram regrediamur. Unatrina deitas, et Essentiam, et potentiam, et actionem habet infinitas. Non ergo essentia, ὕπαρξις, eius corpus fuerit, quod tria omnia finita habet. Si corpus non est, vel ergo incorporea est, vel incorporea, et corporea, vel corporea incorporea. At in horum duorum numero non est, ut postea patebit. Ergo incorporea est prorsus. Si incorporea est, nulla est prædita quantitate. Omnis enim quantitas, vel in corpore est pars eius, vel est corpus. Si nulla quantitate est prædita, est quoque immensa. Quod enim mensuratur, et quod mensurat, in genere est quantitatis. Si immensa est, nulla mensura mensuratur. Si hoc, neque etiam mensuratur tempore, vel toto, vel parte, quæ motus sunt mensura. Nam si tempore mensuraretur, etiam motu mensuraretur, cuius mensura est tempus. Si vero motu; etiam magnitudine. Omnis enim motus, sit super magnitudine: docente id prius Hermete, Aristotele deinde. Si tempore non mensuratur, neque etiam mensuratur ævo, cuius imago est tempus. Ævum autem id dicimus, quod Græcis est αἰὼν, quasi ἀεὶ ὄν semper ens. Quod Latini etiam seculum dixere. Si æon, et ævum semper est, ἀεὶ ὄν, de rerum numero est, quibus verbum hoc: “est”, competit. Competit autem iis omnibus, quæ entia nuncupantur. At omnia entia inter se distincta, et numerum facientia, in spiritu, ac filio sunt, in patre vero una omnia erant, et cuncta entia supereminebant. Itaque cum ævum, unum entium sit, in spiritu, ac filio erit, non erit in patre. Pater ergo supra omne ævum, supra omnem æona erit, et ut Platonici, Plotinus, Proclus, Damascius loquuntur. τό ἐν ἐπέκεινα τοῦ ἐν ὄντος τοῦ ἀεὶ ὄντος, καὶ τοῦ αἰῶνος ἐστὶν.

“Unum, ultra, et trans unum ens, et ultra semper ens, et ultra æona est.”

Quam rem Hermes ita docuerat ante:

Ὁ θεός ὁ αἰὼν, ὁ κόσμος, ὁ χρόνος, ἡ γένεσις. Ὁ θεὸς αἰῶνα ποιεῖ. Ὁ αἰὼν δὲ τὸν κόσμον, ὁ κόσμος δὲ τὸν χρόνον, ὁ χρόνος δὲ τὸν γένεσιν.

“Deus, æon, mundus, tempus, generatio. Deus æona facit. Æon vero mundum. Mundus autem tempus, et tempus, generationem.”

Deus ergo est ante æona, æon ante mundum, mundus ante tempus, tempus ante generationem. Generatio inter nos versatur; tempus inter nos et inter cœlestia. Cœlum, et terra

in mundo sunt, mundus in æone, in Deo. Cuius Dei ait Hermes.

Τοῦ δὲ θεοῦ, ὡσπερ οὐσία ἐστὶ, τὸ ἀγαθὸν, τὸ καλόν, ἡ εὐδαιμονία, ἡ σοφία. Τοῦ δ' αἰῶνος ἡ ταυτότης, τοῦ δὲ κόσμου ἡ τάξις, τοῦ δὲ χρόνου ἡ μεταβολή, τῆς δὲ γενέσεως, ζωὴ καὶ θάνατος.

“Dei vero veluti essentia est, bonum, pulcrum. Felicitas, sapientia. Æonis vero identitas. Mundi autem ordo. Temporis mutatio. Generationis, vita et mors.”

Hæc quidem, quinque rerum harum est essentia. Vires, vero, et anima, ut idem ait: Καὶ τοῦ μὲν αἰῶνος ἡ ψυχὴ, ὁ θεὸς. Τοῦ δὲ κόσμου ἡ ψυχὴ, ὁ αἰὼν, τῆς δὲ γῆς, ἡ ψυχὴ ὁ οὐρανός.

“Et æonis quidem anima est Deus. Mundi vero anima est æon. Terræ autem anima est cælum.”

Hoc est, tamquam anima, ac pars melior. Ex talibus vero, et essentiis, et potentiis actiones hæc proveniunt, et effectus hi. Iuxta ipsum.

Ἐνέργεια δὲ τοῦ θεοῦ, νοῦς καὶ ψυχὴ. τοῦ δ' αἰῶνος, ἡ διαμονή, καὶ ἀθανασία. Τοῦ δὲ κόσμου ἀποκατάστασις καὶ ἀνταποκατάστασις, τοῦ δὲ χρόνου αὐξήσις, καὶ μείωσις, τῆς δὲ γενέσεως, ποιότης.

“Actio vero Dei, Mens, et anima. Æonis, permanentia, et immortalitas. Mundi vero circuitus, et regressus. Temporis, auctio, et diminutio, generationis, qualitas.”

De quibus effectibus, secundi tantum, permanentia, et immortalitas, ad rem nostram faciunt. De permanentia dicamus prius.

Permanentia, est duratio, seu perduratio, quædam, et perennitas. Communis autem est, tum tempori, tum æoni, tum æternitati, tum etiam sempiternitati. Namque ὁ αἰὼν, Græcis ἀεὶ ὄν significat, quæ latini dicunt, sempiternitatem, æternitatem, et ævum, t seculum χρόνος vero solum designat tempus. Quod tempus. Aristotelis deffinivit, esse “numerum seu mensuram motus per prius, et posterius.”

His paucis vero verbis, sex ac forte plures commisit errores. Primum, quod mensuram et numerum, quæ sunt cogitationis nostræ opera, genus essenziale fecit tempori, rei per se existentis, et suam hyparxin habentis, quasi nostra cogitatio, det esse naturali rei. Neque ei in mentem venit, quod alibi dixerat.

Τὸ δὲ τῇ νοήσει πιστεύειν ἄτοπον.

Cogitationi vero credere, absurdum.

Itaque cogitatio nostra, ad essentiam temporis nihil pertinet. Et tempus duratio est sine ulla nostra, vel mensuratione, vel numeratione. Secundus error. Quod in differentia, motum tantum posuit. Tertius, quod statum prætermisit, cui duratio, et tempus, tam communis est, quam motui, tanto enim tempore terram stat, quanto cælum movetur. Quartus, quod durationem, quæ temporis est essentia propriissima, penitus ommisit. Quintus, quoniam motus mensurat tempus, potius quam tempus mensuret motum. Motus enim solis, et vicissitudo luminis et tenebrarum, mensurat temporis spacium, et partes eius per horas numerat. Sextus, quod prius illud est posterius, ad temporis durationem, et rerum permanentiam pertinent nihil. Tempus autem revera esse durationem, et statui, et motui communem, et non mensuram ullam, argumento clarissimo fuerit, si quis aliquem in teterrimo carcere (quod multis mortalium accidit) iacere consideret: loco quo lumen nullum penetret, densissimæque tenebræ ibi resideant. Et ab omni horarum, aut strepitus cuius vis sono, procul absit. Certe, is motus nullius partes, vel mensurabit, vel numerabit: neque ullam motus partem ullius percipiet. Percipiet tamen durationem, et tenebrarum in eo loco, et suam, in tenebris iisdem. Numeret autem alius quispiam, diem aut horam, quibus ille in carcerem est trusus. Uterque sane durationem eam cognoscet. Sed ille per statum, hic vero per motum luminis et tenebrarum, et motus partes numeratas. Eadem differentia est inter duos, quorum alter in urbe sit, alter ruri, ubi nulla sint horologia, habitent. Ille quidem horas numerabit, et per eas durationem percipiet. Alter vero hic ruri, eandem percipiet durationem, tametsi per partes mensurare

nequeat. Idem si in alto mari naviges, nec ullum habeas horologium, durationem quidem diei unius, aut noctis animadvertes, neutrum tamen numerabis unum, enim numerationis principium, non autem numerus est. Duratio ergo, et permanentia, motui, et statui communis, vera temporis est essentia; quanvis nemo horas, aut dies enumeret circutionis Solis terræ quoque perpetuus status, non minus perdurat, quam cœlesti, seu quivis alius motus duret, et tenebræ in eo carcere stent, statusque earum perseverat, et durat. Tempus ergo aliud non est, quam μωνή, permanentia, et duratio corporum, rerumque corporearum. Tempus autem ab ævo, seu æone. Aristoteles quoque distinxit. Quod tamen interpretes eius omnes, videntur ignorasse. Habet enim ipse verba hæc.

Ἐξω δὲ τοῦ οὐρανοῦ, δέδεικται ὅτι οὔτ' ἐστὶν, οὔδ' ἐνδέχεται γενέσθαι σῶμα. φανερόν ἅμα οὔτε τόπος, οὔτε κενόν, οὔτε χρόνος ἐστὶν ἐξωθεν. διόπερ οὔτ' ἐν τόπῳ τ' ἀκεῖ πέφυκεν, οὔτε χρόνος αὐτὰ ποιεῖ γηράσκειν, οὔδ' ἐστὶν οὐδενός, οὐδεμία μεταβολὴ τῶν ὑπὲρ τὴν ἐξωτάτω τεταγμένων φοράν. ἀλλ' ἀναλλοίωτα, καὶ ἀπαθῆ τὴν ἀρίστην ἔχοντα ζῶην, καὶ αὐταρκεστάτην, διατελεῖ τὸν ἅπαντα αἰῶνα.

“Extra vero cœlum, demonstratum est quod neque est, neque gigni potest corpus. Clarum ergo, quod neque locus, neque vacuum, neque tempus, est extra. Atque ideo neque in loco ea quæ ibi sunt, nata sunt esse. Neque, tempus ea facit senescere. Neque est ullius ulla mutatio, eorum, quæ supra extimam lationem sunt ordinata. Sed inalterata, et sine passione, optimam habentia vitam, et sufficientissimam degunt per totum æona.”

Nam si extra cœlum, non est tempus: ea tamen vitam degunt toto æone, proculdubio, æon, et tempus, non sunt idem. Cum alterum ibi non sit, alterum vero sit ibi. Quæ res ita est per se clara, ut quamvis eam mox sibi contradicens, ibidem confundat Aristoteles, rem tamen suam non iuvat, et inconstantiam suæ doctrinæ prodit. Et Alexander eius interpres, ut creditur summus in eo loco exponendo, stultescere videtur. Nam illud (extimam lationem) exponit, pro recto elementorum motu, ad quos extima sit luna. Cum tamen Aristoteles ibi quæstiones satis longam, et manifestam replicet. De iis quæ supra supremum cœlum non sunt, nec corpus, nec locus, nec tempus, at supra Lunam, et corpora multa sunt, et Loca, et Tempus in eorum motibus creatur. Sed stultitiam stultis nimium iuratis relinquamus.

Cum autem supra extimum cœlum, Aristoteli nullum corpus sit, sed ea quæ ibi esse, nescius est vaticinatus, incorporea sint, vere dictum est, ea ob tempus non senescere. Tempus enim eo non ascendit. Neque eis ulla est mutatio, sed inalterata, et impassibilia optimam vitam, toto æone degunt. Æon autem Græcis uti diximus, ob nomen hac in re inopiam, quatuor illa significat, quæ Latinis sunt ævum, seculum, æternitas, sempiternitas. Quorum tria, nobis pro rerum quæ ibi sunt triplicis naturæ diversa, singulis singula placuit accommodare quartum, seculum tribus est, et etiam tempori longo, commune. Nempe ut æon sit, duratio, ac permanentia. Mentium creaturarum de quibus mox. Æternitatis autem nomen proprium tribuimus primo, ac secundo intellectui. Sempiternitatem vero primo omnium principio, assignamus, tamquam supremæ, et æternitatis, et æonis est seculorum, et temporis causæ. Nam æon dicitur ἀεὶ ὄν, hoc autem nomen ὄν ens, nullo modo primæ causæ competit. Est ergo supra omnes ens, supra omnem æona. Quorum omnium sit genus, veluti generalissimum μωνή, Mansio, seu manentia. Cuius quasi subalternum genus διαμωνή permanentia sit, quam Hermes æonis, actionem esse dixit, sitque etiam tempori communis. Sed hac differentia, ut æon dicatur perpetua μωνή, καὶ διαμωνή, manentia, et permanentia Tempus autem quod duratio corporum est, an et ipsum perpetuo esse possit, commodiore loco discutietur. Nunc rem præferentem prosequamur. His ita terminatis. Quid ad quæstiones respondemus? Hoc sane modo. Deus pater, si recte est a nobis ei sempiternitas tributa, habuit entia, et non entia in sempiternitate, et adhuc habet. Quæ vero in Filium deduxit, quia ipso sui esse, ἀπὸ τῶ ἐστὶν deduxit, non in tempore, sed in sempiternitate esse deducta dicimus. Quæ vero Filius in Spiritum effudit, ea asserimus in æternitate esse effusa. Creationem autem separaturum mentium, quia a toto profundo sunt procreatæ, et in sempiternitate, prout

a patre, et in æternitate, prout a Filio, ac Spirito, dicimus esse factam. Quæ vero hæc inter se operantur, aut erga profundum, unde prodierunt, eam in ævo, sive æone operari dicimus. Mundus vero, quod ad quæstionem pertinet, creatus est, non in principio temporis, non in tempore. Mundus enim, sui natura, prior est tempore, quia in mundi creatione, ordine naturæ, nullum adhuc tempus. Ergo mundus, cum sit tempore prior, neque in temporis principio, neque in tempore potuit creari. Quando ergo creatus fuit? in parte tum sempiternitatis, tum æternitatis est creatus τῆ βουλήσει, καὶ τῷ θελήματι τῷ πατρὸς, voluntate, et ipso velle, Patris, inquit Hermes. Quid ergo mundus est sempiternus? Est æternus? Minime. Non enim ab omni aut æternitate, aut sempiternitate est creatus, sed utriusque, in parte, quando scilicet trinitas illa, eum creare voluit. Et si opera Angelicorum ordinum in eo creando intercessit, etiam in parte æonis est creatus. Tempus autem sui natura posterius esse mundo, ex Aristotelicis probamus fundamentis. Ex temporis nempe diffinitione. Tempus inquit ipse, et numerus seu mensura motus. Esto ita; locus tamen esto, tot illis erroribus. Sed quis nescit, mensuram sui natura posteriorem esse mensurato? Hoc enim vel corrupto, vel ablato, tollitur et mensura. Hac vero sublata, illud remanet. Aliter Tempus est mensura motus. Ergo motum antecedere est necesse, si mensurari debet. Motum autem præcedit, id quod movetur; quod mobile appellatur. Necesse enim est ut natura id ante faciat, quod moveri queat; deinde ipsum vel a se ipso, vel a natura, vel ab alio moveatur. Et dum id movetur, morus sit, qui a tempore mensuratur. Mobile autem in proposito motu, et primum mobile, hoc est cælum primum. Hoc autem, vel maxima, vel præcipua est mundi pars. Coelum ergo ut mobile, natura et dignitate præcedit motum. Motus, vero, natura et dignitate procedit tempus. Ergo motus, ergo mobile, ergo cælum, ergo mundus, ante tempus sunt; et tempus tertio gradu est post mundum. Quo modo ergo Mundus, vel in principio temporis, vel in tempore potuit creari, si nondum erat, quando mundus fuit creatus? Quo loco mirari liceat, magnos quosdam Theologos in hanc sententiam pedibus ivisse, mundum in principio temporis fuisse creatum. Hæc de quæstione prima. De secunda vero, utrum omnia simul fuerint creata, an aliud post aliud, facile respondemus philosophice. Ostendimus enim ante, Deum, αὐτῷ τῷ ἔστι, omnia fecisse, ipso sui esse. Hoc est quia erat, et erat unus, et bonum ideo omnia produxit. Hoc autem suum esse, non per vices exercetur, ut modo sit, et hoc creet; modo non sit, et nihil creet. Et post spatium aliquod, esse resumat, et creet aliud. Sed cum semper, et habeat hyperxin, et habuerit; et ea faciat quando libuit facere, omnia simul fecit. Simul ergo produxit omnia. Cumque Deus ille trinus summus, in suo esse sempiternæ, æterneque perpetuetur, immortalis quoque sit, est necesse, quæ altera fuerat, Hermetis conclusio. Et si immortalis est, et sempiternus, et perpetuus est, nullam omnino sentiet mutationem. Ubi nulla est mutatio, ibi nulla est alteratio. Quæ Aristotelis quoque sententia fuit, et a nobis est etiam antea probata. Ubi nulla est alteratio, ibi nulla sequetur debilitas. Ubi nulla debilitas, ibi integræ permanent, et essentia, et potentia, et actio. Neque ullius rei unquam indiga sunt. Ubi indigentia nulla, ibi sufficientia summa. Ubi sufficientia summa, ibi etiam fœlicitas, ac beatitudo. Ac recte dictum ab Hermete, Dei veluti οὐσία essentia est ἡ εὐδαιμονία beatitudo. Quod aliquando, sed quasi balbutiens scripsit Aristoteles. Itaque sicuti ὑπάρξις hyperxis perpetua illi est, tota sempiternitate, et tota æternitate, et toto æone: quibus tempus ab eo excluditur; ita illi optima quoque vita, ac summa σοφία inquit Hermes sapientia est. Et si hæc illi sunt, potentia nulla ei defuit, aut deerit umquam; aut ulla actio. Sempiternæ ergo, atque æterne, et fuit, et est, et erit omnia. Et omnia potuit, et potest, et poterit, et omnia fecit, et facit, et faciet. Et quæ nunc facta conspiciamus, ab eo etiam nunc fieri, est affirmandum. Hoc est, omnia ab eo facta, in suo quæque esse, conservantur, et foveantur, et inde pendent. Et perpetuo fient, et conservabuntur, et fovebuntur; et inde pendebunt. Itaque vere admodum a vetere illo philosopho, interrogato. Quid Deus ageret; responsum est, Mundum creat. Et Plotino dictum verissime.

Ἀλλὰ τί νῦν ποιεῖ ἢ καὶ νῦν σώζει ἐκεῖνα, καὶ νοεῖν ποιεῖ, τὰ νοοῦντα, καὶ ζῆν τὰ ζῶντα

ἐμπνέων νοῦν, ἐμπνέων ζωὴν.

“Sed quid nunc facit? Vel et nunc servat illa, et intelligere facit ea, quæ intelligunt, et vivere ea, quæ vivunt, inspirans mentem, inspirans vitam.”

FINIS VIGESIMIPRIMI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PANARCHIAS
LIBER VIGESIMUS SECUNDUS
DE RERUM CREATIONE.

Nomen creationis, commodum venit Theologis Latinis, ut eam productionem significaret, quæ aliquid facit ex nihilo. Qua in re nomen nullum est apud Græcos. Id enim, quod initio Pentateuchi Mosis legitur.

In principio creavit Deus: Septuaginta interpretes Græce dixerunt.

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεός.

In principio fecit Deus Damascenus, author vetus, et nobilis, et Catholicus, pro creatione, et creatore, nominibus κτίσεως, et κτίστου utitur fabricationis, et fabricatoris. Quibus ante eum, et Paulus Apostolus, et Dionysius sunt usi frequenter, sicuti, et his aliis duobus, δημιουργός, καὶ δημιουργία, opifex, et opificium. Quæ sæpissime sunt apud Græcos Theologos omnes. Et ante eos apud Platonem, et ante Platonem apud Hermetem, frequens est eorum usus. Sed nomen Creationis, significatione hac propria, ex nihilo facere aliquid, a vetere quadam glossa, ut Divus Thomas annotat, ortum habens, eo significatu, per nos maneat. Reliqua vero nomina quæ attulimus, sunt communia iis entibus, quæ ab artifice quopiam, ex materia fiunt aliqua, et iis quoque quæ e nihilo fuerunt facta. Nam Divus Paulus, τεχνίτης καὶ δημιουργός, dixit, quæ versa sunt: “Artifex, et conditor Deus”.

Nos emanationis, et productionis, nomine usi sumus libenter, ad rerum processionem significandam, quæ ex Patre in suum facta est profundum, ut eam a rerum creatione ad extra profundum facta, distingueremus. Sed hæc de nominibus satis ad res ipsas accedamus. Triplicem rerum multitudinem esse, diximus alicubi. Primam in Patre, quæ ingenita, et improducta est, et virtualiter multitudo, neque ab eo prodiit umquam. Alia est in Verbo, quatuor gradibus distinctam, quos exposuimus. Hanc a Patre asservimus fuisse emanatam. Et ab eo in paternum profundum prodiisse, quæ nullo modo creata potest dici. Non enim ex nihilo, sed ex omnium maximo est profecta.

Nam si in Patre prius erant, et ex eo in totum profundum suum sunt diffusa, Pater autem erat omnia; omnia non sunt nihilum. Non sunt ergo ex nihilo; non sunt ergo creatæ. At quæ nam sunt quæ creatæ vere dicentur? Reliquæ omnes quæ extra profundum sunt. Eas Theologi nostri, quatuor dixerunt esse. Naturam scilicet Angelicam. Cælum Empyreum Materiam, et Tempus. Sed ubi mundum reliquerunt? Ubi cælum? Ubi terram? Quæ in principio Deus creavit. Ubi lucem? Ubi firmamentum? Ubi aquas, ubi tot reliqua in *Genesi* recensita? Nos vero, res extra profundum positas, aliter dividimus, et quidem divisione necessaria istius modi.

Entia necesse est vel incorporea esse omnino.

Vel incorporea, et corporea simul.

Vel corporea simul, et incorporea.

Vel corporea penitus, et corpora.

Quæ vero in profundo sunt, quamvis incorporea dicantur; attamen incogitabili nobis modo, atque ineffabili, hisce extra positis supereminent. Scimus communem esse rerum divisionem, in corporeas simpliciter, et incorporeas. Nos tamen, ubi intermedia duo divisionis membra locum habeant, suis locis indicabimus. Nunc ad rem præsentem.

Hæc quatuor generum entia quo modo a profundo profluxerunt.

Si illic prodierunt, quo modo dicuntur ex nihilo creata? Sane sacra eloquia pronunciant.

“In ipso condita esse universa, in coelis, et in terra, visibilia, et invisibilia: et omnia per ipsum, et in ipso, ἔκτισθαι creata sunt, et iterum ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.”

Quibus, ex ipso entia prodiisse omnia, satis confirmatur. Quo modo ergo ex nihilo? Hoc prius, et facile. Ex nihilo ita interpretamur, ut e nulla vel prima, vel secunda facta sint materia. Quæ omni factioni, omni fabricationi, omni generationi, omni denique opificio, artificio, necessario vel subiicitur, vel requiritur. Itaque quatuor harum rerum creationi, non opus habuit Deus conditor, materia ulla; ex qua, aut ex quibus, ea faceret, aut in quibus ea efformaret. Igitur dictum rectissime, et verissime, ex nihilo, quia non ex materia, res omnes Deus creavit. Nulla scilicet ad eas efficiendas substrata materia, nulla precedente. Sed quia omnia in ipso erant, ex ipso, et per ipsum facta sunt. Scimus fuisse quosdam, contra quos Divus Basilius disputat, qui illud Pauli. Ex ipso, et per ipsum illa interpretarentur, ut illud (ex ipso) patri tribuerent, illud vero (per ipsum) filio, tamquam instrumento. Tertio autem (et in ipso) spiritui darent, ut loco, in quem omnia confluerent. Quos ipse redarguit, ostendens, voces hasce omnes, toti competere Trinitati. Et optima quidem ratione. Sunt enim unum, et idem ipsi tres, quandoquidem sunt consubstantiales, et nullo inter se distinguantur alio, quam ut Damascenus solet loqui, ingenitura, genitura, processione. Et nos dicemus: δημιουργοῦ opificis, et conditoris, et nomen, et operam simul tribus omnibus convenire. Omnia enim perficit pater, deinde menti tradidit secundæ. Quid ergo, non etiam primæ? Immo maxime. Non enim ea emanatio per saltum, a patre in secundam mentem facta est. Sed a patre, transitu per primam, in secundam usque profluxus hic derivavit, usque nimirum, ad ultimum sui profundi terminum. Ita intelligendus eo carmine est Zoroaster. Cum autem Pater, primum omnium principium sit: Filius sit principium secundum, Spiritus principium tertium, entia quæ a primo in duos emanarunt, principiata ne dicemus? aut non principiata? Videntur, utrumque dici posse. Principiata quidem, quia a principio primissimo. Non principiata, quia in principiis restiterunt. At ea, quæ extra profundum creata sunt, a patre creata sunt, a filio creata sunt, a spiritu creata sunt. Ab unotrino igitur creatore, et conditore.

Sed quo modo id factum est? Per verbum. Dixit enim, et facta sunt. Ut ergo verbum ex ore profertur, ita et entia, extra illum ab eo sunt prolata. Et cum extra illum prolata sint, non amplius talia sunt, qualia, quæ in eo remanserunt. Quia scilicet secreta sunt ab uno, non amplius unum simpliciter sunt, sed multitudo, eaque varia, in multos diffusa, et gradus, et latitudines, et series, et catenas.

Cuius multitudinis, per omniferam, et omnigenam suam simplicitatem, ipse unus trinus Deus principium fuit, et causa, et effector, et conditor, et factor. Et dum eam de se, extra se profert, illa quasi ab uno decidant, in multitudinem diffunduntur. Non ea quidem imperfecta.

Ὅν γὰρ ὑπὸ πατρικῆς ἀρχῆς ἀρχῆς ἀτελές τι τροχάζει.

“Non enim a paterno principio, imperfectum quid rotatur.”

Inquit Zoroaster. Neque confusa prodeunt. Confusio enim maxima quædam est imperfectio, sed ordine quæque suo, quod est iam ostensum. Et nunc etiam affirmamus, et ostendemus. Primo nimirum incorporea, prodiisse. Secundo incorporea corporea. Tertio corporea, et incorporea. Quarto vero, corpora ipsa. Sed hæc corpora, sive corporea, materiam ne dicunt? Nam ea philosophantium quibusdam, corpus est, aliis non corpus, aliis inter corpora, et incorporea medium. Quæ res miris modis, philosophorum ingenia torsit, et ad huc torquet. Sed si nulla sit materia ea, quam nominaverunt primam, informem, infiguratam, inqualificatam, nonne omnis hic frustraneus eorum labor, et fuit, et est? Et forte in posterum quoque erit. Quod equidem nos pro certo habemus. Nullam enim talem materiam, in mundo arbitramur, aut fuisse, aut esse. Quod suo loco demonstrabimus. Et si ulla talis aut est, aut fuit, vel Deo fuit coæterna, ut autumarunt, et autumant multi philosophantium greges, vel a Deo fuit condita. Si coæterna fuit, condita non fuit. Si condita fuit, coæterna minime fuit. At utrum horum verius? Conditam fuisse. Id Hermes autumat, et ratio confirmat nostra. Illius verba sunt:

Εἴτε δὲ ὕλην, εἴτε σῶμα, εἴτε σῶμα, εἴτε οὐσίαν φῆς, ἴσθι καὶ ταύτας αὐτάς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ.

“Seu vero materiam, seu corpus, seu essentiam dixeris, scito, et has ipsas effectus esse Dei”. Quem locum, ad hanc rem probandam, attulit olim Iamblichus, Platoniorum maximus, ut ex eo citat Proclus. Nostræ vero rationes, id ita confirmant. Materia hæc prima, vel nihil prorsus est, vel est ens, vel medium quid, inter ens, et nihilum; ut Aristoteles videtur voluisse, quando eam, non ens per accidens appellat. Si materia est nihilum, nihilum autem est non ens, a Deo est producta. In eo enim erant omnia, entia, et omnia non entia; Entia manifestavit, non entia, ut ait Hermes, in se retinuit, reliqua omnia præter hanc materiam, quam extra ipsum ponunt. Si ea, ens est, itidem est a Deo producta; omnia enim entia ipse, uti latissime est demonstratum, de se produxit. Si vero inter ens, et nihilum est, ex utrisque compositum, qua entis habet partem, cum entibus est producta. Præter hæc. Si materiam Deus non produxisset; vel quia impotens, vel quia nescius id ei accidit, vel quia noluit. At cur noluit, si bonum est? Et cur nescius, et impotens, si est perfectissimus? Et ad hæc, productor omnium, non erat dicendus. At hoc contra demonstrata est. Addimus, si materia prope nihil est, quo modo suis viribus substat, ita ut Deo sit coæva, quando corpora etiam præstantissima, et quæ divina Aristoteles nuncupavit, cæli, sui natura, et per se, stare, ut est ostensum nequeunt: multo minus per se stabit, id quod fere nihil est. Materia ergo, si talis ulla in universitate est, qualem Peripatus circumscriptit: per se non fuit Deo coæva, et creata est. Nos vero materiam, ex qua corpora omnia mundum constituentia constare dicimus, et corpus esse affirmamus, et qualificatum, et formatum, etiamsi forte non figuratum, et a Deo creatum, pro certo habemus. Idque suo loco demonstrabimus. Nunc reliqua creationis prosequamur. Quæ res ergo fuit in causa, ut hæc tot, ac tanta, et tam varia entia, extra se Deus proferet? Eaque ex nihilo, ex nulla materia crearet? Una eius bonitas. Una Patris bonitas. Quia enim bonus est Pater est; quia vero Pater, etiam principium. Quia vero principium, etiam causa rerum est. Et quia rerum causa est, Deus est. Et quia rerum omnium causa est, omnipotens est. Hæc enim duo nomina, inquit Hermes, soli ipsi competunt. Bonum, et Deus. Et quamvis ab omnibus utrumque dicatur nomen, non tamen ab omnibus, inquit, intelligitur, quid sit Bonum esse. Neque quid sit Deum esse. Quid ergo est, Bonum esse, respondet idem scitissime. Quia Dei natura est esse bonum.

Μία φύσις τοῦ θεοῦ, τὸ ἀγαθόν.

“At bonum quid nam est?”

Ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἅπαντα ἐστὶ διδούς, καὶ μηδὲν λαμβάνων. ὁ οὖν θεὸς πάντα δίδωσι, καὶ οὐδὲν λαμβάνει.

“Bonum enim omnia dat, et nihil accipit. Deus igitur omnia dat, et nihil accipit.”

Et alibi.

Πᾶν γὰρ χωρηγοῦν, ἀγαθόν.

“Omne largiens, bonum.”

Et quid nam largitur? Ut sint, omnia facere.

Τὸ γὰρ ἀγαθόν, ἐστὶ τὸ ποιητικόν.

“Bonum enim est, esse factorem.”

Τὸ γὰρ ἀγαθόν, ἢ πᾶσα δύναμις τοῦ ποιεῖν τὰ πάντα.

“Bonum enim est, tota potentia faciendi omnia.”

Οὐδ'ὁ θεὸς δύναται ζῆν, μὴ ποιῶν τὸ ἀγαθόν.

“Neque Deus potest vivere, non faciens bonum.”

Ideoque vere dicit, Deum coactum fuisse omnia facere.

Πάντως μέντοι ἀναγκαζόμενος, ὑπὸ ἀγαθοῦ θελήματος.

“Omnino necessitate coactus, a bona voluntate.”

At quæ causa finalis, voluntatem hanc suam movit? Profecto, ut cognosceretur, et manifestus fieret.

ἴδιον γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ γνωρίζεσθαι.

“Proprium boni est, cognosci. At a quo ut cognoscatur? Ab homine.”

Οὐ γὰρ ἀγνοεῖ τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ πάνυ γνωρίζει, καὶ θέλει γνωρίζεσθαι.

“Non enim ignorat hominem Deus, sed maxime cognoscit, et vult cognosci.”

Quo modo cognosci? Docet:

Διὰ αὐτὸ τοῦτο πάντα ἐποίησεν, ἵνα διὰ πάντων αὐτὸν βλέπῃς. τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν τὸ τοῦ Θεοῦ, τοῦτο δ'αὐτοῦ ἀρετὴ, τὸ αὐτὸν φαίνεσθαι διὰ πάντων.

“Ob hoc ipsum omnia fecit, ut per omnia eum cernas. Hoc bonum ipsius Dei est; hoc eius virtus, ut per omnia appareat.”

Hoc autem per omnia apparere, quid aliud inferre potest, quam gloriam ipsius Dei: iuxta illud Ioannis Apostoli.

“Dignus est domine Deus noster, accipere gloriam, et honorem, et virtutem.”

Reddit rationem:

“Quia tu creasti omnia, et propter voluntatem tuam erant, et creata sunt.”

FINIS VIGESIMI SECUNDI LIBRI.

FRANCISCI PATRICII
PAMPSICHIA
NOVAE PHILOSOPHIAE,
Tomus III.
AD ILLUSTRISSIMUM PRINCIPEM
SCIPIONEM GONZAGAM. Et S. R. E. Card. Rever.
Ferrariæ,
Ex Typographia Benedicti Mammarelli. MDXCI.
Superiorum permissu.

ILLUSTR.^{MO} PRINCIPI
SCIPIONI GONZAGÆ.
S. R. E. Card. Amplis.

Meminisse potes Illustrissime Princeps, atque amplissime. Card. SCIPIO GONZAGA, cum adolescens studiorum causa Patavii esses, me, Iulio Strozio tibi intimo, intercessore, te invisisse, et iucundissima tua consuetudine esse usum. Adamavi tunc temporis, humanitatem tuam singularem, suavissimos mores, incomparabilem modestiam. Acre vero ingenium, et in ea ætate perspicax iudicium, sum etiam admiratione prosecutus. Ex eo, multo, quod intercessit tempore, præ fortunarum mearum fluctibus non contigit, præter quam hic Ferrariæ semel te revidere, aut amplius ullo honoris, ac reverentiæ cultu prosequi. Mansere tamen semper memoria infixæ, excellentes animi tui, quibus tunc præcellabas, dotes. Quæ te tandem eo loci, inter Ecclesiæ proceres inter fidei Catholicæ purpuratos senatores, non tam familiæ nobilitate, atque splendore, quam tuis propriis, maximisque meritis, evexit. Et quæ antea scintillas quasdam de se dabat doctrina, procedente tempore postea toto orbe eluxit, insignis tua in omni genere, et exquisitissima eruditio, et rebus agendis prudentia summa. Tot igitur, tantisque in te cumulatis omnis generis virtutibus, non me post toto annos excitabo? Et vigiliarum mearum, atque laborum, partem fructuum aliquam, tuo nomini non dicabo? Faciam certe, ut et me tibi in memoriam revocem, et aliquam erga te meæ, et venerationis, et observantiæ summæ testificationem, tum tibi, tum viventibus, tum posteris cunctis præbeam. Itaque Pampsychem nostram, quæ est de animis tractatio universa, quinque distinctam libris, nomini tuo, multis nominibus illustrissimo voveo et dico. Eos tu, ut a vetere, profectos cliente, libenti animo suscipe, autoritateque tua, et doctrina incomparabili protege. Vale Ferrariæ.

Tui cultor eximius.
Franciscus Patricius.

FRANCISCI PATRICII
PAMPSYCHIA
LIBER PRIMUS
UNDE SIT ANIMUS.

Quod Græci veteres unico ψυχῆς, nomine significarunt, id duplici, Animi, et Animæ expressere Latini. In etymis eorum, erravere utrique. Illi quod ψυχήν, a verbo ψυλάζω, refrigero deduxere. Contrario ab eius opere, significato. Quoniam nullibi sit animus ψυχή, quin ibi calor quoque existat. Isti, quod a voce Græca ἄνεμος, qui ventus est, parva admodum detersione animum, et animam, derivavere. Contraria maxime a vera re sententia. Nihil enim minus, quam ventus, animus est, et anima. Error hic uterque a respiratione venit. Nam ea, quæ confesso, animum habent, animantia sunt, et animalia. Hæc vero respirant. Respiratio sit vento, ventus internum refrigerat calorem. A vento animus, a refrigeratione ψυχή, sunt efformata. Hæc sane non videtur vulgi fuisse formatio. Qui cum animam nec videat, nec percipiat an eam habeat, an ea vivat, prorsus ignoravit. Sed sciorum vulgus, rerum naturas, sensu tantum, eoque non integro, venatur. Rationes, a mente, a sensu ductas, penitus negligit. Saniores utroque, et res alias, et animum, at animam altius indagarunt, receptis tamen nominibus sunt usi, Nos iisdem, quoniam in tam vetusta re, nova fingere non liceat, abutemur. Non nomina, sed res ipsas sub nominum significato indagabimus. Hoc præfati, nos hactenus nominibus animi, et animæ, promiscue, et indistinctim usos. Posthac distincte usuros, ut anima dicat nobis humanam tantum animam. Animus vero, reliquarum rerum animos significet, plantarum, brutorum, et si qui sint in universitate, alii. Id autem ea de causa facimus, quod humana anima, proprias quasdam, nec eas paucas habeat proprietates, quæ cum animis reliquorum, non facile communicantur, aut permiscentur. Atque ideo peculiare, exigit contemplationes. Quas ad humanæ nostræ philosophiæ initia differimus. Reliquis vero, quæ animata videntur entia, animi nomen tribuamus. De animis ergo esto nobis in præsentiarum, contemplatio instituta. Hæc enim post Mentem atque intellectum omnis generis peractam tractationem, necessario videtur consequi. Natura enim in suis operibus non saltat, sed ordine, a proxima causa, proximum producit effectum. At opus sane, perarduum molimur, et apud sapientes omnes, usque a seculi initio, maxime controversum. Non est tamen nobis, qui veram atque integram philosophiam condimus, aut desperandum, aut in opere quantumvis magno, atque arduo, desistendum.

Inde igitur usque ab initio huius nostræ philosophiæ, proposuimus, atque uti verissimum posuimus, a Mentibus esse Animos. Sed proposuisse, et posuisse, philosopho non est latis. Verum quod est, et in naturæ universitate latet, ei est aperiendum, explicandum, et demonstrandum. Hanc ergo rem, Dei Optimi Maximi nomine, ac numine invocato, novo labore aggrediamur. Profecto, demonstratum iam nobis est, ab uno Deo, primissimo, omnia provenisse, Primam scilicet Unitatem, et in ea, et extra eam, omnes unitates. Ab his, primam essentiam, et in ea et extra eam, omnes essentias. Ab his, primam vitam; et in ea, et extra eam, omnes vitas, et ab his, primum intellectum, et in eo, et extra eum omnes intellectus, sive dixeris Mentis. Si in universitate, est rerum ordo: et ab ea semota est omnis confusio, necesse est, ut a Mente, et a Mentibus sit primus animus, et in eo, et extra eum, sint animi omnes. Sive is primus animus, sit mundi animus, sive etiam mundi animo superior. Quod rationes haud multo post, nobis patefacient. Novem ab initio, atque etiam postea, in universitate constituimus rerum gradus. Inter quos, animus, medium tenet locum. Supra animum quatuor esse demonstravimus abunde, Intellectum, vitam, essentiam, unitatem. Sub eo totidem sunt. Natura, Qualitas, Forma, corpus. Inter intellectum et animum, nihil intercedit medium. Superiorum nullum. Ad imperfectionem namque, eorum nullum properat, nullum ex eis descendit. In sublimi consistunt. De suis proprietatibus quasdam non tamen omnes inferis largiuntur. De sua dignitate non dimoventur. Nam neque Peripatus permittet, Primum illum

suum, primi cœli motorem intellectum ad Saturni spheram movendam descendere. Neque huius motricem, anonymam illam, substantiam, ad Iovem aut etiam inferius se se demittere. Nequæ Lunæ motricem concedat ad Venerem, aut Solem scandere. Sed suis quæque locis immotæ, stabilesque permanet. Superiorum ergo quatuor graduum, nullum, suum mutabit locum: neque infra animum cadet. At neque inferiorum quatuor, ullum supra animum ascendet. Non equidem natura ei proxima, minus qualitas, ab eo remotior. Multo minus forma ab eo, longinquior. Ac minime omnium corpus ab eo, natura remotissimum. Sed in suis quæque gradibus, quibus eas Optimus Maximus. Conditor mundi Deus locavit, in suo quæque munere, manere perseverabunt. Neque ergo superiorum, quatuor, quicquam: neque inferiorum quatuor itidem, quicquam, inter intellectum, et animum, se se interponet. Neque entium gradus ullus alius inter eos sedebit. Neque enim alius ullus, præter ostensos illos novem, in universitate, aut est, aut esse potest. Quod etiam magis, haud ab hinc longe, demonstrabitur. Cum hæc ita sint, et antea sit multis, validisque philosophicis rationibus demonstratum, Animum, in rerum universitate, (quod tamen Theoprastus, ac Democritus voluerant) neque esse primum omnium, neque omnium principium, necesse esse, fuit demonstratum, supra animum aliud ens esse, quod Mentem et intellectum appellavimus. Modo ita progrediamur.

Nullum entium Dei bonitate caret. Quæcumque enim fecit, fuere valde bona. Si bona sunt, Dei bonitatem quatenus poterunt, imitabuntur propria eorum bonitate. Bonitatis omnis, proprium est benefacere. Facient ergo aliquid. Factio, hæc, actio est. Actio omnis a viribus. Vires ab essentia. Essentiam ergo beneficam cuncta entia ad usque minima, et vilissima habent. Et quia essentia omnis benefica, in se prius vires parturit; et per vires, actiones parturit ad extra. Et prægnans prius est in se, et extra se necessario fœcunda. Bonitatis enim primi boni cum sit particeps, sterile scire non potest, et fœcunditatis quoque, necesse est ut sit particeps. Nullum ergo ens, sterile est. Omne ergo ens fœcundum est. Si fœcundum etiam prægnans. Si prægnans, etiam parturit. Si parturit, etiam producit. Quid enim essentia cuiusque careat viribus? Minime. Vires hæ, an erunt ociosæ? Si a bono sunt, si boni illius participant, ociosas esse, est impossibile. Si ociosæ non sunt, sunt igitur in motu. In motu, vel interno, vel ad extra? Utroque. Ille quidem intra essentiam est, et vitam ei præbet. Ostensum enim est vitam veram, motum infra essentiam esse. Hoc vero, quia vita, nihil est aliud, quam essentia parturiens actionem, tum in se ipsa, tum ex se ipsa. Si in se ipsa, actionem edit, ea actio, e se non exit, in se sit, et in se manens, nihil edit aliud, quam se ipsam. Si vero ex se ipsa actionem profert, ea actio non est ociosa. Si ociosa, non est, et motus ipsa est, et motu eo, et se ipsa, aliud a se efficit. Cuius ipsa sit causa uti vocant immediata. Vires vero, quæ eam actionem ex essentia efferunt, causa sit anterior. Essentia autem quæ virium, et actionis radix est, et fons, de se parti effectus, primaria sui ordinis est causa. Causa autem omnis, uti est antea demonstratum, et prior est, et potentior, causato suo. Ut quæ proferat, id quod prius non erat. Si vero causa, omnis, et prior, et præstantior est causato, causatum necessario, et posterius, et impotentius, quam sua causa est. Sed proprietates tamen omnes suæ causæ fert secum, remissiores attamen. Non enim easdem prorsus. Idem enim cum sua causa esset. Neque præstantiores. Sic enim ad superea fieret propagatio. Demonstratum autem est nobis, eam fieri ad infera. Neque etiam æquales, quia effectus, causæ suæ non est par. Alioquin cur potius effectus quam causa esset dicendus? Aut causa sua impotentior? Proprietates enim, nihil sunt aliud, quam vel essentia ipsa rei, cuiusque, vel vires ipsæ, quæ in actionem exeunt. Quæ si exitu suo, proprietates æquales, viribus, a quibus prodiit, efficeret, quid aliud, quam viresmet ipsas unde venit ipsa, recurrendo ad supera, produceret? Et cur æquales potius quam easdem? Cum una eademque eius efficientia æque polleat in utrisque. Neque igitur sua origine præstantiores. Neque suæ origini æquas proprietates actio ulla potest producere, sed remissiores omnes. Ita tamen, ut suæ origini sint similes, et ab ea etiam sint dissimiles. Non enim productum ullum, idem est cum producente. Sed identitatis eius, uti est

iam demonstratum, ea aliquid ab eo aufert, et secum defert. Effectus enim, a causa semper venit, non tamen cum ea idem remanet. Sed effectus omnis, non eodem cum causa gradu, non idem cum eo, sed simile et minus.

His ita demonstratis, ad rem propositam regrediamur. Quærebamus unde Animi essent? Diximus a mentibus, uti a proximis sui causis, ab immediatis eorum productricibus. Sed supra mentes a vitis. Supra vitas, ab essentiis. Supra essentias ab unitatibus, ab ideis. Supra unitates, ab uno Deo, omnium fonte primum. Nam si in eo animi, non fuissent, non in eo præfuissent, ipsum non omnia fuisset. Sed his carens, quæ tamen inter entia sunt, et numerantur, non una omnia fuisset. Ergo dum e se, principem generaret unitatem, cum unitatibus in ea reliquis, animorum quoque unitatem in illam transfudit. Et dum primaria unitas, in se unitates omnes continet, si unitate animorum caruisset, non omnes continuisset unitates. Atque ideo hac manca fuisset, et imperfecta. At demonstratum est, omnia in ea esse, quæ in una omnia, præfuerant. Et essentia primaria, dum in se essentias comprehendit omnes, nisi animorum quoque, comprehendisset essentias, non omnes fuisset essentiæ. Si primaria vita, in se vitas omnes est complexa, si animorum vitam non esset complexa, iam non omnes vitas complexa fuisset. Neque omnes vitæ, ipsa esset. Si mens princeps, in se mentes cunctas amplectitur, non et animorum mentes amplecteretur, iam ipsa non omnes mentes esset. Et hoc eius, defectu, perfectissima mens non esset, quod est iam demonstratum. Animi ergo, et in mente fuerunt, et in vita, et in essentia, et in unitate, et in uno. Ergo ab uno animi venerunt, ut a primum principio. Et ab unitate communi illa, ac sua, et ab essentia communi, et a sua, et a vita communi, et a sua, et a mente communi et a sua, ut a causis superioribus, et anterioribus descenderunt. Et quia effectus, ut est demonstratum, proprietates causæ suæ, secum fert, sed remissiores, animi a superis causis descendentes, et mentis sunt participes, ac vitæ, et essentiæ, et unitatis, et unius. Ita ut quisque animus, et unus sit et in unitate habitet sua. Et sit ens, et vivat, et intelligat. Seu intellectus, et intellectionis partem habeat, ut pote, quia a mente proprietates omnes, sed remissiores secum deferunt, a qua sunt producti. De animis cæteris, non de humana anima nunc loquimur, de cuius salutæ, sancta ecclesia satagit plurimum, et de qua proprio loco proprias illi, uti diximus, habebimus contemplationes. Sed de animis aliis, mundi; cœli, sphærarum, siderum, elementorum, brutorum, stirpium, et si qui sunt alii, sermo præsens est nobis institutus. Quos sacri Theologi, cognitos de eis tractare non curarunt. Ut qui ad fidei sacrosanctæ negotium minime pertinerent. Ad animos igitur hosce revertamur. Hos dicimus ab intellectu, proxime esse productos. Primo vero a Deo omnium conditore. Id autem, ad ea quæ dicta sunt, ita demonstramus. Mens vel intellectus. Vel est ens, vel non est ens. Ens non esse, non est dicendum, cum et essentiam habeat, et intelligendi vires, et intelligat, et vivat. Quæ omnia iam sunt antea demonstrata. Neque amplius in dubium revocanda. Modo, omnes ens quia a Deo factum est, Dei bonitatis particeps est factum. Quæ enim fecit, omnia valde erant bona. In suo scilicet genere perfectissima. Mens ergo, ut ens est, boni est facta particeps, et in suo genere perfectissima. Bonitatis autem omnis proprium est, quod et iam ostensum est, se se propagare in alia fundere, beneficiis suis replere. Mens ergo bona, et in suo genere perfectissima, cum sit, vel nihil aget, vel aget aliquid. Si nihil aget, iam non bona est, iam non perfectissima. Aget ergo aliquid. Id vero, vel in se, vel extra se. Si in se tantum suas actiones semper replicet, actum aget semper. Si non et extra se, iam non bona, non perfectissima. Immo iam et imperfecta, et invida, atque ita mala. Mala aut bonitas, quo modo erit? Aget ergo aliquid et extra se. At quid aget? vel essentiam aliquam edet necessario, vel vires, vel actionem. Si actionem tantum dicamus, quomodo, actio ea sine propriis, unde proveniat, viribus, edetur? Ergo si actionem edet, et vires eius actionis productrices edet. At vires omnes ab essentia. Ergo et essentiam aliquam, ante vires, ante actionem producet. Non eandem sibi, ex iam demonstratis. Sed a se alteram. Neque tamen ita alteram, ut identitatis causæ suæ secum aliquid non auferat, in alteritatem tamen a causa cadat. Ut nimirum per identitatem

secum ablatam, similis productori fiat. Per casum autem in alteritatem, a productore fiat dissimile. Similem ergo, et dissimilem sibi mens productrix, de se proferet essentiam quam Animum vocamus. Et quatenus sibi similis evadit, de proprietatibus suis ei largitur. Proprietates autem suas, a superis causis habet et ipsa, vitam, essentiam unitatem, unum. Et quæ eius est essentia, intellectionem, cognitionem, optimam, ac summam. Ergo animo quoque a se producto, sui aliquid, intellectionis nempe tribuet. Et cum intellectione, etiam virium intelligendi. Et quia virium, etiam essentiæ suæ intellectus nimirum ac mensis. Hoc enim philosophica, et necessaria dictat ratio. Habet ergo Animus ab intellectu, et essentiam suam, estque intellectualis, et intelligendi vires, et intellectionis actionem. Sed omnia remissiora, similia scilicet illi, et dissimilia. A superis vero, habet Animus, vitam per quam vivit, et essentiam per quam est. Et cum essentia vires, et actiones. Et unitatem sibi essentialem habet, per quam unius est particeps. Sed hæc omnia superiorum beneficio. Unius est particeps, unitate mediante. Unitatis, mediante essentia. Vita et Mente. Essentiam, per mediam vitam et mentem. Vitam per mediam mentem. Mentem, ab ipsamet mente, sui productrice proxima. Et igitur Animus partus mentis, genitrici, et similis, et dissimilis. Similitudo vero hæc, et dissimilitudo, sequenti libro, erit amplius explicanda. Sed cuius nam Mentis aut intellectus, dicendus est animus esse filius. Primi, ne an secundi intellectus? Nimirum eius, qui proximus est rerum extra paternum profundum conditarum, opifex, In quo, et a quo, intellectus quoque quos extra profundum esse diximus, proxime sunt conditi. At hic, idem cum primo est intellectus, et ambo idem cum Deo patre, inter se non alio quam ea quam diximus alteritate diversi. At hi tres unus (ut est ostensum) sunt Deus trinus. A Deo igitur uno trino, Animus est conditus. Quo autem modo est conditus? An qua a Deo? An vero qua, ab intellectu? A Deo ut ab omnium conditore. Ab intellectu, ut a conditore proximo. A cognoscente scilicet essentia, et intelligente, essentia cognoscens; non cognoscentem produceret? Vel non intelligens, intelligentem. At intellectio, essentia est intellectus. Et omne superius ipso sui esse producit. Ergo intellectus proximus Animi conditor, intellectione sua, et intelligendo, animum produxit. In hac sententia non solum magni Platonici. Plotinus, Iamblichus, Proclus, Hermias, Damascius, et Olympiodorus, et fuerunt et perstiterunt: verum etiam Aristoteles in sua Mystica a Platone accepta Ægyptia, Chaldaicaque, philosophia. Idque multis in locis, sed præcipue in verbis hisce quæ sunt lib. 3 cap. 6.

“Præterea sciendum, quod anima existens, actu causata est ab intellectu. Intellectus autem, etiam existens actu, productus est a principio primo. Qui immittit animæ formam potentiamque receptam ab ipso principio primo inferente rerum productibilium universitatem.”

ANNOTATIO R. P. IACOBI DE LUGO.

Sic loquendum est de divinis, ut nulla erroris occasio detur. Quare cum philosophi utantur nomine alteritatis, et diversitatis, posset dari occasio errandi; sicut etiam si uteremur nomine differentiæ, quæ dicit distinctionem aliquam secundum formam, quæ non est ponenda in divinis: cum forma Dei sit divina naturæ. Nomen vero alteritatis dicit differentiam accidentalem, et cum in divinis nullum sit accidens, ibi etiam non erit alteritas. Hoc nomen diversitas, quæ dicit essentialem divisionem, tollit unitatem essentiæ, quæ confitemur nos dicendo unum esse Deum. Quare si inveniatur dictum, et apud philosophos; et apud patres diversum, seu differentem, vel altera ex patre diversitatem, differentiam, seu alteritatem, pro distinctione, dicendo: distinguitur persona patris a persona filii, et persona filii a persona spiritus sancti non alteritate, sed relatione personali, et utemur verbis Athanasii, aliam esse personam patris, aliam filii, aliam Spiritus sancti.

FRANCISCI PATRICII
PAMPSYCHIAE
LIBER SECUNDUS
QUID SIT ANIMUS.

Inter veteres philosophantes, qui sensu et mente fuerunt obtusiore, Entium, unum tantum summum genus constituerunt. Corpus nimirum, et cuncta entia corpora esse sunt arbitrati. Qui vero animum, corpus non posse esse, rationibus perviderunt, supra corpus incorporeum aliud entium genus esse asserverunt. Ab his philosophorum plurimi, summa entium genera duo esse statuerunt. Incorporeum et corpus. Nos vero iam antea, inter hæc duo, veluti extrema, et sibi maxime contraria interferuimus. Alterum incorporeis vicinum incorporeum corporeum. Alterum corporibus proximum corporeum incorporeum. Ita ut entia universa, horum e quatuor sint aliquod necessario. Itaque animus, si ens sit, si e numero sit entium, horum aliquod necesse est esse. At horum quatuor, ex quo sit genere, videndum. Id autem cognoscetur, si eorum proprietates essentielles cognoscantur. Corporis igitur, quod sensibus est notius, proprietates indigemus. Est ergo in Panarchia iam ostensum, corpus non esse ἀὐθυτόστατον, per se subsistens: Sed ἐτερόστατον, consistens per aliud, et alio ad subsistentiam suam egens. Est quoque demonstratum, corpus esse ἐτεροκίνητον, alimobile, ita ut ad motum, actionemque suam edendam, non a se, sed ab alio, necesse est moveri. Movetur autem in tempore. Motus hic actio est. Actio venit a viribus, vires ab essentia. Ergo si corpus in tempore movetur, motus hic temporarius est, et est actio. Actio ergo corporis est temporaria. Ergo, et vires temporariæ, et essentia temporaria. Essentia autem, ideo est temporaria, quia est partibilis. Id autem quia divisibilis. Hoc autem quia trine est dimensum. Trine autem dimensum corpus est, et corpus est trine dimensum. Hoc autem quia moles est, et mole constat. Hoc itidem quia sine spacio esse nequit. Hoc item qui spacio constat. Id vero, quia e spacio sit. Hoc etiam quia spacium, corporum omnium primum est principium. Hinc ergo est, ut omne corpus spacio constet, et in spacio habitet, et mole constet, et moles sit, et trine sit dimensum. Et totum sit, et partes habeat, et in eas sit divisibile, et dividatur, tum essentia tum viribus, tum actionibus, seu potius passionibus. Passiones namque corporum sunt actiones. Nihil enim aliud agit corpus, quam patitur. Quia vero patitur, etiam alteratur. Si alteratur, etiam mutatur. Si mutatur ab eo quod prius erat, non est amplius quod erat. Si non est quod erat, ea parte, non entis suscipit appellationem. At est id in quod mutatur. Hac ergo est, illac non est. Et ens ergo est, et non ens est, et a se sit dissimile. Si igitur corpus, cum hisce omnibus proprietatibus in universitate reperitur, necesse est in eadem universitate, contrarium ens, cum contrariis omnibus proprietatibus reperiri. Contrario namque uno in rebus posito, poni necesse est et alterum. Ergo reperietur in universitate ens aliquod, quod sibi semper sit simile. Quod ens sit semper. Quod non ens, nunquam vel sit, vel fiat. Quod semper sit id quod erat. Quod semper sibi sit idem. Id autem quia non mutatur. Hoc, quod non alteratur. Hoc vero, quia non patitur. Hoc autem, quia tantum agit. Hoc item quia agendi solum vires habet. Hoc vero, quia talem habet essentiam. Hoc autem, quia non dividitur. Id vero quia partes nullas habet. Id quoque, quia trine non est dimensum. Hoc itidem, quia moles non est. Nec mole constat. Nec e mole sit. Nec mole indiget, ut sit, aut spacio in quo habitet. Hoc quoque, quia ἀὐθυτόστατον est, et per se substat. Hoc quoque, quoniam est incorporeum. Hoc quoque, quia corpori est contrarium. Colligamus igitur hæc, et in series digeramus. Incorporeum corpori est contrarium. Per se substat, in spacio non habitat. Mole non indiget. Moles non est. Non est trine dimensum. Nullas habet partes. Non dividitur. Individuam habet essentiam. Individuas vires. Individuas actiones. Non patitur. Non alteratur, non mutatur. Semper idem est sibi. In non ens non abit. Numquam, non ens dici potest. Verum ens est semper. Contrarias his proprietates corpus, omne habet. Non per se subsistit. In spacio habitat. Mole indiget. Moles est, Trine est

dimensum. Partes habet. Dividitur, dividuam habet essentiam. Dividuas vires. Dividuas actiones. Semper patitur. Alteratur, mutatur. Numquam idem est. In non ens abit. Semper non ens dici potest. Verum ens non est umquam. Quid ergo tali corpori, contrarium suum, ut contrariis utriusque iungi posse dicetur? Vel verius iungi dicetur non posse, nisi contraria eorum omnia temperentur. Sed quomodo incorporea temperentur, quæ numquam vel patiuntur, vel alterantur. Quæ cum semper agant, corpora semper patiantur, inter utrumque nulla videtur esse posse communicatio, nulla contemperatio, aut commistio. Et si quæ sit, illa, in corpus semper aget. Hæc ab illis semper patietur, semper alterabitur, semper mutabitur, donec in non ens totum abeat. Non igitur incorporea corpori iungi poterunt, sine corporis corruptione. At ut corpus servetur: mundus conservetur, universitas rerum constet, quo usque placitum illi fuerit, qui universa condidit, numquam incorporea, corporibus iungi oportet. Corpus autem per se non stat, non est ἀθύπόστατον est ἐτερόστατον, ab alio stans. A quo nam igitur stabit? Ab eo nimirum, quod ipsum stare faciat. Id autem erit, quod vires id faciendi habeat, et ab eis actionem in corpus intendat, et extendat, quæ ipsum sustentet, sistat, subsistere, et consistere, et stare faciat. Hoc autem corpus esse nequit. Iisdem enim adminiculis, ad fulcris ipsum. Hæc autem si corpora essent, progressum hunc de corpore ad corpus in infinitum abire esset necesse. Neque item incorporeum est. Tum quia corpori est contrarium, eique iungi nequit. Tum quia eius actione corpus in nihilum regeret. In idem ergo recidit quæstio. Quid igitur illud erit, quod corpus servet, et servare queat? Aliquid nimirum, quod in corpus salutem hanc operari queat. Eamque corpori indere. At hæc sine actione, nequaquam fiet. Actio autem omnis per quendam sit contactum. Continget igitur ipsum corpus, id quod ipsum servare debet. At id, corpus nequaquam est, ut est ostensum. Neque itidem est incorporeum, rationibus modo deductis. Præter autem duas hasce naturas, corpus, et incorporeum, veterum plurimi ignorarunt. An vero, et tertia quædam in universitate erit natura, non corporea, non incorporea, sed utrumque et incorporea, et corporea, ita ut media quædam sit inter utramque. Incorporeo suo, ab incorporea pendens. Corporeo vero ad corpus vergens. Et sit proprietatum utriusque particeps, ita ut videatur, non quidem ex extremis mista, non ex contrariis temperata, non e partibus composita, sed mirando quodam modo, hæc omnia sit. Et mista, et non mista, temperata, et non temperata, composita, et non composita. Ne iterum, dum misionem, temperationem, compositionem ex duobus illis quærimus in infinitum amandemur. Necesse ergo est, quia incorporea sit, incorporeorum proprietates reneat. Non simplicissimas illas, quales in vere incorporeis sunt, sed gradu inferiore. Omne namque productum (quod toties repetimus) non idem cum producente est, sed ei est simile, quatenus ab illo identitatis suæ aliquid aufert. Et quia ab illo in alteritatem cadit, sit etiam ei dissimile. Similitudinem ergo quandam veræ incorporalitatibus habet. Sed non est sicuti superiora, vere incorporea. Illa ab omni corpore longe absunt. Hæc quia ab illis cadit, corporibus iungitur. Ut autem similis incorporeis sit, identitatis illorum, necesse est fieri participem. Fit autem talis, si sui aliquid incorporeum habeat quoad illa accedat proxima. Summitate nempe sua. Quæ et mole careat, et sit ideo impartibilis. Et ideo indivisibilis, et ideo impassibilis. Et ideo inalterabilis, et ideo immutabilis, et ideo ut sit ens semper, et in non ens nunquam decidat. Qua vero corpori iungi potest, corpori sit assimilis est necesse, ut eius nimirum aliquid in non ens decidat: non semper sit ens: sit mutabilis: sit alterabilis: sit divisibilis, sit partibilis: sit in mole, et circa molem versetur. Et sicuti in prioribus proprietatibus, quemadmodum supera est in ævo, et in æternitate. Sic his secundis proprietatibus, corpori proximis sit, temporaria est necesse. At si essentia sua, ut corpus, sit temporaria: et vires, et actiones temporarias habebit. Atque ita in non ens abire aliquando, ac perire poterit. Atque ita nihil incorporei: nullas ei similes habebit proprietates, et tota erit corporea. Quod est contra demonstrata. Si vero, et essentia eius, et vires, et actiones, incorporeæ fuerint, aut incorporeis similes, nulla sui parte corporibus hærebit. Necesse ergo tria hæc essentiam, vires, actionesque, ita partiri, ut alia sit incorporeis similis, essentia

nimirum, alia sit similis corporeis, nempe postrema, quæ est actio. Inter quas primam, et postremam, mediæ sint vires. Quæ uti iam sepe est demonstratum, et ab essentia veniunt, et in essentia habitant, et ab eis, intra et extra essentiam, proferuntur actiones. Atque ita vere medium sit hoc ens, quod incorporeum corporeum nos appellamus. Et animum nuncupamus. De quo verissime cecinit Zoroaster:

Νοῦ γὰρ μίμημα πέλει. Τὸ δὲ τεχθὲν ἔχει τὸ σῶματος.

“Mentis namque imitamen est, parum vero habet quid corporis.”

Imitamen quidem, quia similitudinem cum mente habet, a qua proxime est productus, et dum producit, identitatis mentis aliquid secum abstulit.

Quod vero ab intellectu partum est, actiones videlicet, habent quid corporis. Quia corpus ipsæ producunt, corpus formant. In corpus porriguntur per corpus protenduntur, in corpus agunt. Corpus vivificant, vitæque donant. Corpus movent. Motus autem omnis in tempore est. Temporariæ ergo sunt animi actiones. Essentia vero eius in ævo habitat. Et est illi similis: inde nimirum veniens, et ab eis omnibus, quæ in ævo, et æternitate habitant, intellectus, cuius est imitamen et simulacrum, et similitudo. Vitæ, essentiæ, unitatis, et particeps. Omne autem quod participatur, vel se ipsum, vel sui aliquid participantem largitur. Ab unitate igitur sua, habuit ut sit unus, et ut unitas, omnia in se contineat. Nam sicuti essentia primaria, ab unitate primaria, et unitates omnes suo gradu et essentia omnes habet, ut est antea demonstratum. Ita vita primaria, essentia, et unitates omnes ab essentia obinuit primaria. A vita vero primaria, intellectus primarius, et vitas, et essentias, et unitates omnes continet. Unde necesse est, intellectum, entium superiorum, quandam esse universitatem, intellectualem scilicet. Et sicuti est rerum inferiorum conditor, proximusque animi, in quem suas transfundit proprietates universas. Animum universitatem facit animariam. Et quia per animum, naturæ quoque est conditor, naturam quoque universitatem facit naturalem. Et quia per animum et naturam. Qualitatis conditor est; qualitas quoque universitas quædam erit, ut ita dicam, qualitativa. Et quia per qualitatem, formarum corporearum conditor est, forma corporea, universitas erit quoque, formalis scilicet corporea. A qua proxime, et a superis, qualitate, natura, animo intellectuque cum corpus efficiatur: corpus similiter universitas erit corporalis. Sed hæ omnes universitates, suo quæque gradu stant atque ordine. Sunt tamen, omnes in omnibus superatæ in inferis. Inferæ in superis, et quæ in seipsa ita, ut nec alias confundat, neque ab aliis confundatur. Sed ad animum regrediamur.

Animus igitur, a conditore suo, intellectu Deo, proprietates quidem illius omnes, sed quales ipse capere potuit, secum tulit. Universitatem rerum videlicet omnium, suo tamen gradu, atque ordine. Id autem præter ea quæ iam ostensa sunt, ita denuo demontremus. Animus vel nihil a productore suo tulit, vel tulit, aliquid. Si dicatur nihil tulisse, id contigit, vel quia conditor ei largiri non potuit, vel quia noluit, vel quia nesciit. At intellectum nescisse, et impossibile, et nefarium est asserere. Si noluit, invidia est tactus. Non igitur bonus. Si non potuit, non igitur perfectus. Quæ quia impossibilia sunt: potuit igitur, ac voluit, et scivit. Tulit ergo aliquid. At hoc aliquid, quid nam fuit, unum ne aliquid, vel plura, vel plurima, vel cuncta? Sed cur unum? Quia reliqua, vel non potuit, vel noluit, vel nesciit. Atque ita eadem recurrunt impossibilia. Eadem ratione, si plura cur non plurima? Eadem quoque ratione, si plurima, cur non etiam omnia? Omnia igitur, ut absurditates illæ fugiantur, ac fugentur. Deus ergo intellectus conditor, dum animum conderet omnes suas in eum transfudit proprietates. Identitatis suæ, illi tribuens, quantum animi in alteritatem casus, ferre secum potuit. Factus igitur est animus, rerum universitas tota, sed animaria, sicuti intellectus universitas fuerat intellectualis, et vita universitas vitalis, et essentia universitas essentialis. Et unitas, universitas (licet ita fari) unialis. At in intellectu, rerum formæ omnium fuerant suo modo. Ita in animum eadem omnes rerum formæ ab intellectu descenderunt. Per quas sicuti intellectus, intelligibilis, et intellectualis mundus erat, sic Animus factus est mundus animarius, rerum formis omnibus repletus non equidem accidentariis, sed essentialibus. In

superis enim essentiis nullum habitat accidens. Nihil enim eis de foris accedit, præter quam a causis, a quibus et esse habent et vires, et actiones. Quarumque proprietates hauriunt, et earum fiunt particepes, non extrinsecus, sed tota intrinsecus essentia. Animus igitur, omnia entia est; superiora equidem, tamquam eorum imago. Inferiora vero, ut eorum exemplar. Et essentia sua tota universitas entium est, modo nimirum animario. Est igitur et unum ab unitate sua, et essentia, ab essentia intelligibili. Et vita, a vita itidem intelligibili. Et intellectus, ab intellectu conditore. Et quamvis omnia hæc a superis causis habuerit, et ab eis continue pendeat, et sine eis consistere nequiverit. Postquam tamen est productus, et in se unus est, et unitatem habet, et in se est, et essentiam habet, et in se vivit, et est vita, et in se intelligit, et est intellectus, et est ratio, et est rationalis, et rationes rerum omnium essentielles sibi habet inditas. Ab ideis enim, per essentiam, per vitam, per intellectum, in eum descenderunt, et ex eis suam essentiam constituerunt. Similem quidem illis, quia identitatis illorum aliquid secum abstulit. Dissimilis quoque illis, quia in alteritatem ab illis cecidit, aliusque ab eis est factus. Sicuti, et quæ ipse, e se producit, quamvis eius identitatis aliquid auferant secum, propter casum ab eo in alteritatem, alia ab ipso evadunt. Uti suis locis palam fiet. Concludamus. Essentia enim una est, vivens est, intelligens est, rationalis est. Rationum universitas, ab intellectu proxime venientium.

Finis.

FRANCISCI PATRICII
PAMPSYCHIAE
LIBER TERTIUS
QUOTUPLEX SIT ANIMUS.

Sed hic animus, unus ne est? An sunt in universitate animi plures? Necessesse enim est, animum, vel unum tantum esse, vel plures, tantum: vel et unum, et plures simul. Unum esse tantum, non videtur fieri posse. Nam et Peripatus, cœlo eiusque orbibus, ac sideribus animos tribuit, cuique ipsorum uti videtur proprios. Et omnes homines arbitrantur, et se se, et animalia cuncta, et stirpes omnes, singula suis animis esse prædita. Itaque non est dicendum, animum esse tantum unum. Quid vero deinceps, quando omnis multitudo, ab unitate sua provenit, necesse videtur esse animorum multitudinem, ab uno animo derivasse? Vel enim hoc in omni multitudine verum erit, eam ab uno suo derivare. Vel id erit falsum. Si falsum esse dicatur, iam animorum multitudo per se existet, et nullum erit in animis unum, et multitudo quædam, sine unitate reperietur, et singula multitudinis pars, et ipsa uno carebit. Atque ita singula erit infinities infinita. Quam sententiam late profligavimus antea. Ne ergo vetus illa quæstio redeat iterum, necesse est si multitudo animorum ulla est in universitate, eam ab unitate sua provenire. Haud sane aliter, atque ante demonstrabamus, ab uno principio omnia provenisse. Ab unitate una, unitates omnes. Ab una essentia, essentias omnes. Ab una vita, vitas omnes. Ab una mente, mentes omnes. A qua mente, cum animus proxime fuerit productus, uti est paulo ante demonstratum, necesse est unum tantum animum ab eo fuisse productum: a quo cum reliqui animi veniant, in eo animos omnes habitare est necesse. Rerum enim a Deo Optimo Maximo procreaturum ordo exposcit, ut quem admodum, in Mente aut intellectu uno, omnes sint intellectus. Et in vita una, omnes vitæ, et in una essentia, omnes essentiæ. In que unitate una, omnes unitates. Et principio entium uno, omnia entia. Ita in animo uno, omnes esse animos est necesse. Uti in proprio proximoque fonte, ac domicilio. Nam, ubi nam alibi habitent, si non in proprio? si rerum ordo non sit confundendus? Non est autem confundendus, a nobis ordo is, quo Deus mundi conditor, mundum ornavit. At vero, si mentes extra paternum profundum productæ, novem gradibus erant distinctæ; an et animi, sicuti et illæ aliquot erunt excellentiæ gradibus distributæ? Cur vero non erunt, quando et tota rerum universitas, in novem gradus est dispersita? Hoc igitur pervideamus. Bina igitur primo, distinctione utamur. Alios nimirum animos, esse supramundanos, alios intramundanos. Nimirum alios esse, supra mundum hunc corporeum, in mundo intelligibili. Alios vero in mundo corporeo, hoc est esse in corporibus, et corporibus condivisos, atque, condimensos. Illos necesse est sine corpore ullo esse. Nullum enim ibi corpus habitat. Hos vero itidem est necesse, et in corpore esse, et per corporum partes condimensos. Concedent philosophantium plerique hos esse in universitate Illos negabunt; eadem qua nos usi sumus ratione. In mundo supero, nulla corpora habitare. At animos sine corporibus esse non posse. Itaque ibi nullos esse. Nos vero negamus in primis, animum non sine corporibus esse posse. Neque enim id verum est, quod Exotericus Aristoteles affirmat, omnem animum esse actum corporis physici organici potentia viventis. Verum tamen esse, quod Aristoteles idem, sed mysticus asserit, a corpore physico organico, posse animum separari. Sed et rationes aliæ convincunt, in intelligibili mundo, inter alia entia vera, esse etiam animos veros, simplices, puros, perfectos. Simplicia namque compositis sunt priora, pura impuris, perfecta imperfectis. Animi autem in corporibus, neque simplices sunt, nec puri, nec perfecti. Et si hi in universitate sunt, necesse est, illos quoque in universitate esse. Posito namque uno contrario, poni necesse est et alterum. At hoc alterum in corporibus non est. Est igitur extra corpora. Inter entia scilicet incorporea. Qualia et alia sunt in mundo incorporeo. Nam si animi tales ibi non essent, mundus ille perfectissimus, neque perfectus esset, neque mundus. Quia non omnia entia contineret. Sed si intellectus, animi conditor ibi est, cur non sit ibidem animus ab eo conditus?

Si ibi vita est, quæ animo vitam indit, cur non sit ibi, et animus, ens esse facit, cur non ibi erit animus, sua hyparxi, et existentia? Et si ibi unitas est animi, et eius idæa, cur non et animus ibi sit eius imago? Et hæc animi idea, cur non recte animus quoque primarius et idealis vocetur? Et essentia animi vera, cur non sit animus essentialis? Et vita vera animi, cur non est animus vitalis? Et Mens animi vera, animique productrix, cur non animus mentalis dici potuit? Et animus quoque ipsemet, in se consistens, nullique corpori coniunctus, cur in mundo purissimo, sincerissimus, nullis corporum sordibus inquinatus, non habitet? Atque hi quidem, animi sunt supramundani. Inter quos, primissimus est animus, in quo reliqui consistunt animi cuncti.

Εγκοσμίῳν vero, mundanorumque animorum, corporibus scilicet coniunctorum, varios viri magni Platoni Animos distinxerunt. Nimirum, alium dixerunt esse Mundi totius animum, Angelicum, Dæmonicum, Heroicum, Humanum. Sed nos huius tractationem in tempus aliud, et locum alium distulimus. Quatuor reliquos breviter perstringamus. Dixerunt ex quinque rerum omnium elementis, omnia, et inter hæc animum constitui. Nimirum, Essentia, Eodem, Altero, Statu, Motu. Hisce varie complicatis, varia animorum genera formari asserverunt. Si in animi constitutione, essentia aliis dominaretur idem cum essentia, provenire animos Angelicos. Si idem tantum prevaleret fieri animorum genus Dæmonicum. Si vero idem simul, et alterum, progigni Heroicum. Si vero alterum tantum in prædominio esset, produci humanum. Ex eorum, et Platonice, et Pythagoreis fundamentis, hæc recte admodum videntur disposuisse. Nos vero ex Zoroastreis, ac Dionysiaceis dicimus, Angelos in postremo Mentium creatarum ordine fuisse collocatos, et quasi in confinio mentium atque animorum, esse constitutos, Ita ut nihil mirum sit, si superiorum iussu, angelus aliquando corpus assumat, posse eum inter supremos mundanos animos, eiusdem cum angelici naturæ ab initio fuisse creatos etiam sacrosancta Ecclesia iubet credere. Ob peccatum tamen fuisse a Deo conditore in infera detrusos. Infera autem hic philosophice quis, corporis intelligat naturam, cui sint perpetuo alligatæ si piaculum commiserit, ecclesiæ decretis stato. Heroicos vero animos ab humanis non esse specie differentes, et hominum, et Peripateticorum vulgus credit. Eos nimirum qui virtutem actionibus, Heroicæ virtutis habitu acquisito, Heroes dici meruerunt? Sed quamquam Peripatus recens, multa decertet, de Heroica virtute, nec quid ea virtus sit, nec quis animus Heroicus, determinare novit. Platonici vero, veterum Ægyptiorum, Chaldæorumque dogmata secuti, proximum quidem humano, superiorem tamen Heroicum constituunt animum. Sed nos cum de humana anima philosophari instituemus, hac quoque de re nostram afferemus sententiam. Hermes triplicem asseruit esse τὴν ψυχὴν, animum. θεϊαν, ἀνθρωπείνην, ἄλογον. Divinum, humanum, et irrationalem. Sed quid nomine animi divini intelligi vellet, non satis aperte docuit. Possum enim, et supramundani animi omnes, ea appellatione significari. Et animus cœli, et stellarum, quæ iam sunt intramundani. Sicuti intramundanus est in animus, quem ipse, et post eum alii multi, Græcorum philosophi mundi animum appellarunt. De quo in hæc verba in Clave scribit:

Οὐκ ἤκουσας ἐν τοῖς γενικοῖς, ὅτι ἀπὸ μιᾶς ψυχῆς τῆς τοῦ παντός, πάσαι αἱ ψυχαὶ εἰσὶν. αἶτε ἐν τῷ παντὶ κόσμῳ κλυνδούμεναι, ὥσπερ ἀπονενεμηκῆαι.

“Nonne audisti in genericis, quod ab uno animo, eo qui est universi, omnes animi sunt. Et quæ in toto mundo volutantur, veluti abscissæ.”

Et in Asclepio iterum:

“Totus itaque quibus formatus est mundus, elementa sunt quatuor, scilicet ignis, aqua, terra, ær. Mundus unus, anima una, Deus unus.”

De quo mundi Animo, sequenti libro integram peragemus quæstionem.

Finis Tertii Libri Pampsychiæ.

FRANCISCI PATRICII
PAMPSYCHIÆ
LIBER QUARTUS
AN MUNDUS SIT ANIMATUS.

Inter divinos animos, principem locum philosophorum multi, mundano animo assignarunt. Ut qui corporum omnium præstantissimo, perfectissimoque vitam, cognitionem, motionemque præstaret. Inter hos, de schola Ionica, omnes forte videntur numerandi: Thales, Heraclitus, Anaxagoras, Archelaus. Et de Italica Pythagoras; eiusque cuncti sectatores, Parmenides, Zeno, Empedocles. Plato denique cum suis omnibus. Et Stoici forsani universi. Contrariam hisce viam ingressus est Leucippus, et cum eo Democritus eius auditor, et post hos, et cum hic Epicurus. Et de tanto philosophantium in Græcia numero, tres hi soli mundum negarunt animatum esse. Sed si vere Plutarchus scripsit, de Democrito, primus ac postremus, soli, in ea sententia permansere. Verba illius hæc sunt.

Δεμόκριτος, νοῦν τὸν θεὸν, ἐμπυροειδῆ τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν.

“Democritus, Mentem Deum, igniformem mundi animum.”

Duo ergo illi solitarii, tot ac tantis viris, comparati, nullis erunt viribus. Nisi rationes afferant, tam validas ut nos persuadere valeant, in mundo regendo casum, quem pro Deo coluerunt, animo potentiores esse. Post hoc mundi cadaver, Aristoteles, dum Platoni amicus esset, ex eius ore excepit, mundum hunc animal esse. Et animo etiam rationali præditum, idque in sua mystica Philosophia literis mandavit sæpe. Hostis vero postquam ei est factus, et a Platone, et a se ipso etiam discessit, et suum quoddam dogma in philosophiam intulit, non mundum universum, sed mundi partem esse animatam. Cælum scilicet animatum esse, elementa vero non esse. Quoniam ergo, maxima Peripati pars, hanc eorum principis sententiam esse nesciunt, eius verba huic afferamus.

Ἡμῖν δ' ἐπειδὴ ὄρισται πρότερον, ὅτι ἐν τοῖς ἔχουσιν ἀρχὴν κινήσεως, αἱ τοιαῦται δυνάμεις ἐνυπάρχουσιν. Ὁ δ' οὐρανὸς ἐμψυχος, καὶ ἔχει κινήσεως ἀρχὴν, δῆλον ὅτι ἔχει τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω.

“Nobis vero quoniam determinatum est antea, quod in iis quæ habent motus principium tales facultates insunt. Cælum vero animatum est, et habet motus principium, clarum quod habet sursum, et deorsum.”

Intelligit autem hic, cæli nomine, non mundum, ut altera eius significatione ante vocaverat, sed cælum ipsum proprie, quod in circulum movetur. Quæ res tota ea ibi, contra Pythagoreos disputatione pater. Partibus quoque cæli, astris nimirum, animum, et eum rationalem uti videtur, tribuit. Hæc enim sua sunt.

Ἄλλ' ἡμεῖς ὡς περὶ σωμάτων μόνον αὐτῶν, καὶ μονάδων τάξιν, μὲν ἔχοντων, ἀψύχων δὲ πάμπαν διανοοῦμεθα. Δεῖ δ' ὡς μετεχόντων ὑπολαμβάνειν πράξεως καὶ ζωῆς

“Sed nos, tamquam de corporibus solum, et unitatibus tantum, ordinem quidem habentibus, inanimatorum vero prorsus cogitamus. Sed oportet de eis existimare, ut quæ participent actione, et vita.” Et infert.

Διὸ δεῖ νομίζειν, καὶ τὴν τῶν ἀστρῶν πρᾶξιν εἶναι τοιαύτην, οἷα περ ἢ τῶν ζώων, καὶ τῶν φυτῶν.

“Oportet vero putare, astrorum actionem, talem, qualis animalium est, et plantarum.”

Qualis autem plantarum, atque animalium actio est? Nimirum vivere, nutriri, sentire, moveri. Sine enim vita, actio nulla obiri potest. Vita in his non permanet, nisi nutriantur. Ut vero nutriantur, cognoscere alimenta debent, cognita, motu quærere. Sua ergo sententia. Sydera et animo sunt prædita, et vivunt, et nutriuntur, et sentiunt, et moventur motu, ut animalia progressivo, quo ad actionem suam prodeant. An vero hæc omnia dum in vetustioribus repræhendit, in sua philosophia sibi constant, suo loco discutietur. Verum et sphaeras cælestes singulas, animatas esse paulo post subdit.

Νοῦσαι γὰρ δεῖ, τῆς ζωῆς, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκάστης, πολλὴν ὑπεροχὴν εἶναι τῆς πρωτῆς, πρὸς τὰς ἄλλας.

“Intelligere oportet, vitæ, et principii cuiusque, multam excellentiam esse, primæ ad alias.” Vitæ manifesta sit hic mentio; corpus proculdubio vivere, sine animo non potest. Ergo ex Aristotelis satis claro dogmate, et totum cælum est animatum, et sphaeræ eius singulæ, et astra earum omnia. Quid ergo mundum hunc, quem suis omnibus partibus, et toto, perfectum esse, et philosophi omnes, et cum iis ipse autumant, monstrum esse dicemus? Ut dimidius, cælo scilicet sit animatus? Dimidius, elementis nimirum, animo careat? Et si quasi Marinus Glaucus partim piscis, petra partim? Nullibi enim exactus hic philosophus, elementis videtur, aut animum assignare aut vitam. Nisi forte hanc alteram, sed contra metaphoricam leges suas. Ut quando de cælesti motu ait.

Καὶ τοῦτο ἀθάνατον, καὶ ἄπαστον ὑπάρχει, τοῖς οὐσιν, οἷον ζωὴ τις οὐσα, τοῖς φύσει συνεστῶς πᾶσι.

“Et hoc immortale, et incessabile existit, entibus veluti vita quædam existens, natura constantibus cunctis.”

Inter vero omnia, quæ natura constant, sunt etiam elementa. Quibus, quasi vita est cælestis motus. Sed vitam ostendimus nos internum esse entium motum. Motus autem cælestis, elementis est extrinsecus. Ideo eis vita, non nisi metaphorica est. Quando vero alibi asserit: Necessè esse mundum hunc inferiorem, superis lationibus esse continuum, eiusque omnes vires inde gubernari. Inferre proculdubio videtur, elementa a se nullas habere vires, per quas, vel esse, vel vivere dici queant. Quibus, et aliis forte quæ perierunt, Plutarchus scripsit, Aristotelem, neque animatum, neque sentientem, neque ratione præditum, neque intellectu: neque providentia regi, inferiorem hunc mundum, docuisse. Et cælestia his omnibus esse participia, περιγεῖα vero, quæ circa terram sunt horum nihil habere. Hoc præceptoris dogma Theophrastus videtur secutus, quia ut Proclus refert.

Ὁ μὲν Θεόφραστος, εἰκότως ἀρχὴν κινήσεως, τὴν ψυχὴν εἰπὼν.

“Theophrastus quidem, recta ratione cum principium motus animum dixisset.”

≡ Ἐμψυχον καὶ αὐτὸς εἶναι δίδωσι τὸν οὐρανὸν, καὶ διὰ τοῦτο θεῖον. Εἰ γὰρ θεῖος ἐστὶ φησὶ, καὶ τὴν ἀρίστην ἔχει διαγωγὴν, ἔμψυχος ἐστίν. Οὐδὲν γὰρ τίμιον ἄνευ ψυχῆς.

“Animatum et ipse, esse concedit cælum, et ob id divinum. Nam si divinum est, inquit, et optimam degit vitam, animatum est. Nihil enim præciosum, sine animo.”

Nam et Aristoteles in primo loco allatis verbis dixit.

Ὁ δ' οὐρανὸς ἔμψυχος, καὶ ἔχει κινήσεως ἀρχὴν.

“Cælum vero animatum, et habet motus principium.”

Ipsum scilicet animum, et non naturam, quam principium motus esse definierat. Vel ergo hac in re, Aristoteles non sibi constat qui, et naturam, et animum, duas res inter scilicet valde diversas, principium motus esse dixit vel has duas esse idem est necesse. Quod tamen ipse sæpe negat: sed inconstantia hæc, in eius philosophia satis iam est a nobis patefacta. Ad rem redeamus. Cælum universum, singulasque sphaeras, astraque Aristoteles animata esse affirmavit XII tamen metaphysica supremo cælo, non animum tribuit, sed mentem. Ergo ibi animus, et mens tam celebri philosopho, eadem res sunt. Quis hoc, nisi bardus ferat? Reliquis vero sphaeris, animi vel dubius, vel pavidus; non est ausus, an mentes, an animi essent pronunciare. Sed archas et usias, uti alias diximus nuncupavit. Alexander, Aristotelicorum interpretum uti creditur, coryphæus, et principem, et primarium auditorem secutus, ipse quoque rationibus satis validis, et multis, enimatum esse cælum comprobavit. De schola eadem Philoponus, et Simplicius, rem eandem confirmarunt. Et hic addidit, astra, non solum esse animata, verum etiam sensitivo animo prædita esse asservit. Non equidem uti nos proxime, ex verbis Aristotelis deducta ratione. Sed Homeri, et ante Homerum Orphei carmine in ea sententia confirmatus.

Ἡέλιος ὃς πάντα ἐσορᾷ. καὶ πάντα ἐπακούει.

“Sol qui omnia conspicit, et omnia exaudit.”

A principe ergo eorum, dogma hoc in Peripateticos descendit. In principem autem, a præceptore Plato Platone venit; tum per mysticam, ab illo exceptam, a se vero conscriptam philosophiam. In qua multa est animi mundani mentio. Ut ibi.

“Deus summus, simplex, et omnium perfectissimus, intellectui primo dat vitam, deinde animo, postremo naturæ. Ab agentibus secundis in quibus est, intellectus, animus aliaque simplicia principia.”

Sed et in Exoterica sua philosophia Plato animum mundanum bis explicat: semel in Philebo, secundo in Timæo late satis. Quod tamen ex Timæi Locri libello, cuius in suo Timæo quasi paraphrastes Plato esse voluit, desumpsit. Nam is et libellum suum de animo mundi inscripsit, et hæc in super habet verba, de mundo loquens a Deo producto. Ενα, μονογενῆ, τέλειον, ἔμψυχον τε καὶ λογικόν.

“Unum, unigenitum, perfectum, animatum, et rationalem.”

Plato vero sic eandem rem extulit:

Διὰ δὴ τὸν λογισμὸν τὸν δὲ, νοῦν μὲν ἐν ψυχῇ ψυχὴν δ' ἐν σώματι συνιστὰς.

“Ob hanc ergo ratiocinationem, Mentem in animo, animum in corpore constituit.”

Sed verba hæc videtur Plato ex Zoroastri oraculo quodam excripsisisse. Ait namque:

Κατέθετο γὰρ.

Νοῦν μὲν ἐνὶ ψυχῇ, ψυχὴν δ' ἐν σώματι ἀργῶ.

“Mentem quidem in animam, animam vero in corpore inerti.”

Ante quæ verba dixerat:

Μετὰ δὲ πατρικὰς διανοίας, ψυχὴ ἐγὼ ναίω.

Θερμὴ, ψυχούσα τὰ πάντα.

“Post vero paternas cogitationes anima ego habito, calida animans cuncta.”

Vocat autem calidam, quia dixerat alibi:

Οτι ψυχὴ, πῦρ δυνάμει πατρὸς οὔσα φαεινὸν,

Αθανατός τε μένει, καὶ ζωῆς δεσπότης ἐστίν.

Καὶ ἴσκει κόσμου πολλὰ πληρώματα κόλπων.

“Quod anima ignis, potentia patris, existens lucidus,

Immortalisque manet, et vitæ domina est.

Et tenet mundi multas plenitudines sinuum.”

Hermes quoque mundanum animum agnoscit, quando ait.

Οὐκ ἤκουσας ἐν τοῖς γενικοῖς, ὅτι ἀπὸ μιᾶς ψυχῆς τῆς τοῦ παντὸς, πάσαι αἱ ψυχαὶ εἰσιν.

“Non ne audisti in *Generalibus*, quod ab uno animo universi, omnes animi sunt.”

Τὸ δὲ, πᾶν τοῦτο σῶμα ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐστὶ σώματα ψυχῆ πλήρης τοῦ νοῦ, καὶ τοῦ θεοῦς, ἐντὸς μὲν αὐτὸ πληροῖ, ἐκτὸς δὲ περιλαμβάνει ζωοποιούσα τὸ πᾶν.

“Universum hoc corpus in quo omnia sunt corpora, animus plenus mente et Deo intus quidem ipsum implet, extra vero ambit, vivificans universum.”

Quam sententiam vetustissimus Græcorum, Orpheus, ab Hermete hausit, de eo enim Iamblichus ita testatur apud Stoboeum.

Εοικε γὰρ μὴν αὐτὸς Ορφεὺς χωρὶς ὑπερλαμβάνειν, ἐστὶν καὶ μίαν τὴν ψυχὴν, ἀφ' ἧς πολλὰς μὲν ἐστὶν διαιρέσεις, πολλὰς δὲ καὶ μέσας ἐπιπνοίας καθήκειν ἐπὶ τὰς μερικὰς ψυχὰς ἀπὸ τῆς ὅλης ψυχῆς.

“Videtur sane ipse Orpheus separatim existimare, esse unum animum. A qua multæ sint divisiones, et multas, et medias aspirationes venire in particulares animos, ab universo animo.”

Itaque a præstantissimis sapientibus, atque vetustissimis, Zoroastre, Hermete, et Græcis Orpheo, Pythagora, Pythagoreis, Platone, vetustissimo dogmate traditum est, mundum esse animatum. Quod et Thales, et Heraclitus, et Democritus, et Stoicorum universa

facta docuerunt. Inter hos, duo quasi ridiculi Philosophi, Leucippus, et Epicurus, mundum omnino animo carere asseruerunt, eumque veluti cadaver effecerunt. Inter hos media via ingressus Aristoteles, mundum qui ei perfectissimus rerum omnium est visus, monstrum fecit, dimidia parte animatum, dimidia inanimem. At prior illa sententia sapientissimorum præstantior hisce duobus tanto est, quanto animatum præstantius est inanimi, et animal perfectum, præstantius est vel monstro, vel cadavere.

Theologi vero nostri, et veteres, et recentes, hanc in re trifariam sunt divisi. Nam alii, Aristotelicum monstrum præferentes, dixerunt, cælum et astra esse animata. Ut inter veteres, Origenes, Hieronymus, Augustinus. Inter recentiores, Aureolus, Scotus, Divus Thomas, Caietanus. Alii vero e contra, id ipsum negaverunt, Damascenus, Lactantius, Basilius, Ambrosius, Cyrillus. Alii vero in ea re incerti ac dubii fuerunt. Et quod prius dixerant revocarunt. Quod Augustino, et Hieronymo, et Divi Thomæ videtur evenisse. Divo quidem Augustino, quia cum duobus locis scripsisset Mundum esse animatum, et magnum quoddam animal revocavit id, non equidem ut falsum: sed quia id nec esse, nec non esse, non haberet compertum, temere a se scriptum fuisse affirmavit. Divus vero Hieronymus, cum prius scripsisset, solem vocari Spiritum. Lucentemque globum lunæ, titaniaque astra et cætera quia essent animata, attamen alibi, Origenem confutat, qui dixerit Solem et Lunam, et astra cetera esse animata. Aut non hoc quidem, sed quod addiderit, propter astra sicut propter homines, Christum esse passum. Et quod Angeli, animandis astris essent addicti. Quod sane merito est reprehensum. Nobis enim est demonstratum. Angelos, non animos, sed mentes seu intellectus esse. Et hoc nomine, eos cum reliquis choris sæpe nos nominat Dionysius. Sed mentes sui natura, nulli addicuntur corpori. Neque ergo cælis, neque astris sunt addicti. Et si addicti essent non ideo sunt astra, et cæli colendi et adorandi, etiamsi ab Angelis moveretur. Quod quidam scholastici intulerunt. Sed hic nimius est Aristotelismus. Quoniam putarunt, Aristotelem docere, cælorum motrices illas, quas ipse principia vocat, et substantias, Mentem esse, quod de prima sola ille dixit, hi de omnibus etiam astris arripuere, et angelos nuncupavere. Ex qua, Aristotelica aut ignoratione, aut ambiguitate, illi quasi nectar inde suxissent, Aristotelis cæco amore, et quæstiones satis multas, sed fatuas omnes, nexuerunt ita, ut inextricabiles, nodo Gordiano magis, sint effectæ. Extra rem quoque sunt, aliæ illæ ipsorum quæstiones. An cælorum, et syderum animæ sint beatæ, an non beatæ. An peccarunt, an non peccarunt. A pœnas sint daturæ, an contra. Confundunt enim Angelos, cum animabus. Inter quæ magna est naturæ differentia. Neque eadem esse potest quæstio utrorumque. Nam si Angelorum pars peccavit, nemo veterum, vel Theologus, vel Philosophus, cælestes animas, peccasse affirmavit. Neque id ullibi, sacra pagina, aut negat, aut affirmat. Sed istorum quæstionantium maior pars, Aristotelis, uti dicebamus, nimium amatrix, et sine quo, non sibi videntur philosophari potuisse, Fidem catholicam, cum impia illius commiscunt philosophia, susque deque terram cum cælo, ubique versant. Et quod alias ex aliis nectentes ambages, et nugas, inferunt. Si Angelus est anima cæli. Ergo motus circularis erit, non solum cælo, sed etiam Angelo circularis. Satis fatua sequella, ex Aristotelis tamen supinate derivata. Oportuit enim prius, constituisse, Angelum esse animam. Cælum esse sphericum, cælum in circuitum moveri. Quæ omnia sunt controversa. Sed hosce supinos philosophos ommittamus. Sacra quidem Biblia (ni memoria fallat) nullo loco, vel negant, vel affirmant, cælum, stella sue, aut mundum, animata, vel inanima esse. Atque ideo sine piaculo, aut impietatis periculo, potuere Theologi, hac in re, in diversas ire sententias. Nobis quoque liceat, quæ ad maiorem Dei gloriam, magis faciant; Fidei catholicæ non repugnent, animarum saluti non officiant, contemplari. Itaque dicamus, non solum astra, et sphæras (si modo sphæræ ullæ in cælo sunt) et cælum totum esse animatum, non Angelis, qui Mentem sunt, sed animis. An ne monstrum cum Peripato mundum faciamus, cum Aristotele met ipso, saniore doctrina, cum Platone, senioribus cunctis, et Græcis, et Ægyptiis, et Chaldæis, mundum totum anima esse præditum affirmamus. Unde sequitur, non solum cælos, partesque eorum, sed

elementa etiam quotquot sunt omnia, partesque eorum singulas, a totis suis non avulsas, animata esse. Sed positionem hanc Peripatus non admittit. Sed multis rationibus, uti illis videtur, satis acribus eam oppugnant. Aiunt namque ex Præceptoris præscripto. Si animatus est mundus, animam eum habere est necesse. Et anima est actus corporis physici, organici, potentia vitam habentis. Mundum autem, et corpus, et physicum esse concedunt, organicum, et viventem, esse negant. Hæc ergo duo discutiamus. Animi hæc Aristotelica deffinitio, non videtur, nisi ad animum plantarum pertinere. Hæc namque sua, et omnium confessione, et vivunt, et organicum habent corpus. Organismis nimirum talibus, per qualia, vitæ beneficium suscipere, et vitæ munia queant obire. At ad animalium animos, et ad humanas animas, nequamquam pertinet hæc deffinitio. Nam et hæc vivunt sane, et vivere possunt, et instrumenta corporis habent, ad vitam obeundam. Qua in re, et bruta, et homines, cum stirpibus communicant. At bruta Aristotelico dogmate, præter vitam, et instrumenta, et motum habent localem, et sentiunt. Quorum, neutrum, in deffinitione est comprehensum. Homines vero, supra bruta, et gloriæ desiderio tanguntur, et rationem, et intellectum possident, idque per animam. At nulla horum in deffinitione sit mentio. Deffinitio ergo hæc, in animis etiam notis, tam misella, tam manca, nihil animo mundi oberit. Ne igitur eam nobis obiiciant. Addamus. Cælum, sphaeræ cœlestes, astra, sunt animata, et vivunt. Hoc Aristoteles docuit. Theophrastus, et Alexander confirmarunt. At quæ nam habet cælum organa, ad suam vitam necessaria? Recentiorum, e Peripato, non pauci, contra duos illos suos veteres, Philopponum, et Simplicium, multas argumentationum forma nugas, constituxerunt, ut destruerent, astra, non audire, non videre, nullos habere sensus. Hæc præcipua est. Quia organa videndi, audientive, aut sentiendi, nulla tenent. Si organa, ad sentiendum, et vivendum, tam sunt necessaria, et cælum, et sphaeræ, et astra, nulla habeant organa, qua philosophica ratione principi suo concedunt, illa esse animata, et vivere, et actiones obire, quales animalia, et plantæ obeunt? Vel principem ergo errasse, vel se errare fateantur est necesse, dum cum illo non conveniunt. At utrum, vel se se, vel illum, cum Peripati magnis illis, quos appellavimus, Coryphæis, in errore versari eligant, non tamen conficiant, ad vitam omnem, instrumenta esse necessaria, quando astra, sphaeræ, cælum, quod negare non audent, vivunt, organa tamen habere ulla ipsi pernegant. Sed vivit, et anima quæque, et animus quisque. Vivunt, et intellectus omnes. Vivit, et ipsamet vita prima, et in mundo intelligibili vitæ omnes, et omnes essentiæ. Et quæcumque in Deo erant vita, et ea, quæ ipse asserit supra extimam lationem vitam degere optimam, et sufficientissimam toto æone, nullis tamen prædita esse affirmare audent instrumentis. Cum ergo tot entia, et supramundana, et mundana sine organis vivant, cur in mundo, vitæ organa requirant? Si in mundi permaximis partibus, cœlo, sphaeris, astris vitam ponunt, non ponunt instrumenta, cur in mundi corpore toto, instrumenta exposcunt? Si in cœlo, in mundo toto, organa vivendi, non sunt necessaria, cur nam in elementis, si vivere debeant, erunt necessaria? Si vero neque in illis, neque in his sunt necessaria, cur elementa negantur, aut vivere, aut vivere posse, hac sola ratione, quod vivendi instrumentis careant? At, et quo modo id sciunt, elementa organis carere vitæ? Non enim omnia viventia, ventres habent, aut corda, aut iecinora. Sed sua quique sunt proportionata. Nam et Plantæ his carent, et tamen vivunt. Et animalia itidem multa, sine his, aut similibus vivunt instrumentis. Omne enim eorum genus, suis formis, suis actionibus, suis viribus, suisque essentiis ea habent proportionata. Quid ergo vetat, quin elementa etiam sibi habeant vivendi instrumenta proportionata? Quæ, nos quidem non cernamus, nec cognoscamus, ipsa tamen habeant, si ad vitam sint necessaria? Aut si non necessaria, non habeant, cur frustra a nobis exiguntur. Sed Peripati rationes hæc, cum nihil concludant veri, et ex manca illa, animi deffinitione sint profectæ, nullius sunt hac in re, momenti. Nam et alias longe veriores habemus, illis contrarias, quibus mundi animatio confirmetur. Mundus, corporum omnium est perfectissimum. Ergo et formicarum, et blattarum corporibus est perfectius, et aliarum, istismodi, sine numero mundi quisquiliarum. Quæ animatæ sunt, et animo, sibi proprio,

quæque vivunt. Cur ergo corpus perfectissimum omnium, animo careat, et sit cadaver? Elementa, quæ mole sua, quæ perfectione sua, et mundi molem replent, et perfectionem adimplent. cur suis animis carebunt? Optime Theophrastus pronunciavit. Sine animo nullum corpus est honorabile, aut preciosum. Et Alexander, præstantius esse animatum corpus, corpore inanimati. Si elementa careant anima, nullius precii, nullius præstantiæ fuerint. Et mundi corpus totum, parte altera perfectum erit, parte altera imperfectum. parte vivens, parte emortuum, atque ita monstrum evadet. Elementa igitur ipsa quoque, seu organica sint, seu inorganica, et vivunt, et sunt animo, suo singula prædita. Ad hæc, si blattæ illæ, si reliquæ quisquiliæ, si plantæ, si Zoophyta, a mundo, et esse et vitam obtinent. Et nemo det, quod non habeat: cur mundus animum det, quem prius non habet ipse? Cur terra præbet id quod caret ipsa? Cur aqua, cur ær, vitam indant, aliis: ipsa nequaquam eam possideant? Si respondere contra, nihil veri queant, rationibusque his cedunt? Dubitent attamen, an unus tantum sit mundi animus, et an per partes singulas principes, singuli sint animi rogent, respondebimus cum Hermete, cum ratione, unius mundi, unum esse animum. Partes quoque eius principes proprios sibi habere animos affirmare non dubitabimus, ab illo uno veluti evulsos, Aliosque ab his mimus principales, et ab his alios usque ad minimos. Exemplisque id confirmabimus. Nam in animantibus, in stirpibus, animalia alia innascuntur quædam, animis propriis prædita. Vermes, scilicet, muscæ infecta, non unius generis in bove, in equo, vermes innascuntur sæpe. Dum in eo vivunt, bovis, equi, animo vivere, dici posse videantur. Sed inde excreti, vivere aliquandiu extra etiam conspiciuntur. Non sane amplius bovis animo, a quo sunt longe posita, sed proprio. Quid ergo si exemplis huiusmodi innumeris experientia docet, posse animum, ut ita dicam, minorem, in maiore animo bovis generari, et vivere, nonne etiam ratio ex his experimentis ducta, formari potest simillima, in mundo animato suo proprio animo, partes eius singulas, singulis suis animis esse animatas. Sus una, sæpe decem, sæpe plures in se generat suillos. Dum a conceptu illi paulatim efformantur, sicuti alimento matris, aluntur, aulescunt, et membrorum figuras, sensum acquirunt, animo matris vivere videntur quoque. Sed membris iam figuratis proprio quisque animo iam vivit, quod partus indicat. Venit tamen ab initio, ab uno matris animo, unusquisque. Sed diligentius loco commodiore, ob quasdam quas habet in se dubitationes, res hæc eadem erit tractanda.

Quid vero illa quam Zoroaster, sui que fontanam animam vocavere, eadem ne est cum hac mundana? An forte hæc ab illa est diversa? Sane quæ retulimus oracula.

Ἵτι ψυχῆ, πῦρ δυνάμει πατρὸς οὐσα φαεινὸν,
 Ἀθανατὸς τε μένει, καὶ ζωῆς δεσπότης ἐστὶν.
 Καὶ ἴσκει κόσμου πολλὰ πληρώματα κόλπων.

“Quod anima ignis, potentia patris, existens lucidus.

Immortalisque manet, et vitæ domina est.

Et tenet mundi multas plenitudines sinuum.”

De mundana videntur esse pronunciata, Quoniam eius sinus multos dicitur replere.

De fontana vero dicantur alias illa:

Μετὰ δὴ πατρικὰς διανοίας, ψυχῆ ἐγὼ ναιῶ. Θερμὴ, ψυχοῦσα τὰ πάντα.

“Post vero paternas cogitationes anima ego habito. Calida animans cuncta.”

Conceptus paterni Zoroastro sunt ideæ, quæ cum sint in paterno profundo, anima statim post ideas ibi habitat, hoc est, animæ idea, essentia, vitæque et mens ipsius animæ. Atque ita videtur hæc anima, non mundana, sed supramundana esse: diciturque animare, non mundum, sed universa; ea nimirum etiam quæ supra hunc corporeum mundum sunt. Qui creditus est terram in sui medio positam circumquaque, summa sui octavi cæli superficie ambire. Sed supra hunc alia cognovit esse Zoroaster, nimirum lumen et ignem, quæ etiam a fontana anima animarentur, simul cum aliis. Canit enim de ea.

Ἄρδην ἐμψυχοῦσα, φάος, πῦρ, αἰθέρα, κόσμους.

“Abunde animans, lumen, ignem, æthera, mundos.”

Quid autem hæc sibi velint, haud ab hinc procul paulo post fiet manifestum. Satis hic esto, differentiam ostendisse, mundani, atque fontani animi. Si quis autem aiat. Mundus nonne est corporum omnium perfectissimum? Hoc nemo inficiatur. Nonne etiam corpus perfectissimum est in se, et sibi sufficiens, cum nullo egeat aliunde corpore? Omnia concedemus præterquam, quod etiamsi nullo egeat corpore, ideo nulla re alia indigere. Esse namque, et servari, et in conservatione perseverare, sui ipsius natura, minime potest. Demonstratum enim iam antea est in Panarchia, corpus nullum, corpus mundanum ipsum, agendi vires nullas, patiendi tantum habere vires. Per quas continue dividi ad minima usque possit. Non ergo uti corpus est, sibi sufficit. Ut servari ergo in sua essentia posset, superiore ac potentiore natura alia opus habuit. Incorporea nimirum, quæ tamen in ipsum non dedignaretur penetrare, ipsumque per singulas partes, et principes, et minus principes, et minutas etiam particulas contineret, uniret, vinciret, omnium esset vinculum indissolubile. Corpus namque omne, et mundanum etiam, sui natura est et divile, et partile, et partes habet a se invicem solutiles, sparsiles. Si singulæ mundi partes spargerentur, nec mundus totus, nec partes eius consisterent. Ut autem consisterent opus habuerunt, se se quæque in sua essentia conservare. A sparsilibus se ipsis, id consequi non potuerunt. A non sparsili ego alio id beneficium fuit adipiscendum. A corpore ergo alio, nequaquam; nisi in infinitum abire voluit: ab incorporeo igitur. quod tamen esset corpori accommodabile. Accommodatio hæc, unio quædam est, incorporei cum corpore. Hanc autem esse, non aliam rem quam animum, est antea demonstratum. Mundi ergo corpus, ut mundi corpus esse, et esse perseveraret, animo opus habuit, qui ei iungeretur. Animus autem ipso sui esse, suaque præsentia, tria efficit. Animat, vivificat, movet. Nisi enim adesset corpori, ipsum non animaret. Si non animaret; vitam ei non præberet. Si vivum ipsum non redderet, neutiquam moveret. Si non moveret, partes eius non uniret. Si non uniret, neque eas insimul vinciret, si non vinciret, neque vinculum earum esset. Si vinculum earum non esset, Sympathiam inter se, mundi partes non haberent. Si Sympathiam non haberent, inter se invicem non paterentur. Si non paterentur, neque etiam in se se invicem agerent. Si non agerent, nulla mundi pars generaretur, nulla corrumpetur. Nulla ergo esset rerum generatio, nulla corruptio; nulla etiam mutatio, nulla alteratio. Corpus tantum iners iaceret mundus, ac vere cadaver. Si animus eius eum totum non ita circumspicaret, et inspiraret, et introspiraret, et prosperaret totum, singulas eius partes magnas parvas ne universas, non aliter ac animus brutorum, eorum corpora, perspirat omnia etiam minima, et ita ea et animat, et vivificat, et movet, ipso sui esse ac sua præsentia: ut nulla sui pars non animata, non vivens reperiat. Animus ergo mundanus, ita mundano corpori est connexus, ut mundum efficiat tam ornatum, unde κόσμος meruerit appellari.

Finis Quarti Libri Pampsichiæ.

FRANCISCI PATRICII
PAMPSYCHIÆ
LIBER QUINTUS
DE ANIMIS IRRATIONALIBUS.

Tria animorum genera posuerat, Hermes, Divinorum, Humanorum ἀλόγων, Alogorum, ratione scilicet carentium. A quo fonti fluxit ad posteros philosophantes omnes animorum ea distinctio, ut anima, alia esset rationalis, alia irrationalis. Communi hac omnes usi sunt partitione. Platonici soli, primam partem, quod iam dictum est, sunt repartiti in Angelicas, in Dæmonicas, In Heroicas, in Humanas. Reliqui humanas tantum eo membro collocarunt. Cui contraria aut contrapposita omnis alia esset, anima, irrationalis, brutorum scilicet animalium omnium, nec non etiam earum quæ stirpibus vitam præberent.

Nobis vero distinctio hæc animi rationalis, et irrationalis minime probatur. Nullum enim animum sui natura irrationalem esse existimamus. Neque enim rerum ordo a nobis constitutus, eam admittere videtur posse. Quia nimirum omnem animum ab intellectu esse est iam demonstratum. A mente ergo productrice, quo modo res amens prorsus, sine medio presertim provenire potest?

Vel si aliunde quam a mente erunt, a mundano animo esse, est necesse, quod Hermes docuit. Neque tamen, irrationalis ullus animus evadet, quia sit principis mundani animi pars quædam, vel revulsa, vel recens genita. Ille enim cum omnium mundanorum animorum sit maxime rationalis, et totus per totum ratio existens, quo modo a se revelli partem patietur irrationalem? Vel quomodo revelli poterit ab eo id, quod in eo non erat? Neque ea revulsione, revulsa pars, in diminutionem essentiae abit, atque ideo in irrationalem essentiam non abit. Si vero recens dicatur in eo, et ab eo genitus. Cadet quidem a suæ causæ identitate in alteritatem, sed identitatis aliquid, quod toties est demonstratum, secum auferet. Et similis illi, et dissimilis evadet, eiusdem nimirum cum sua causa naturæ, sed gradu demissiore. Ergo rationalis minus. Sed minime erit irrationalis, et ratione vacuus. Clamabant hic illico Peripatus universus omnes litteratorum greges. Clamabunt non minus scholasticorum Theologorum forte scholæ omnes. Tolli hoc dogmate differentiam inter animas hominum ac brutorum. Fore bestiarum animas etiam immortales. Misceri, susque denique antiquissima dogmata, sapientibus omnium gentium comprobata. Fidei quoque catholicæ aliqua fortasse in re, aliquatenus derogari. Cum Theologis nostris, bonis ac sanctis viris, prius et placidius agam. Nostra positione, si nihil eorum quæ obiiciuntur succedat, fidei vel minima in reclusa nullum fiat præiudicium. Animæ humanæ dignitas integra servetur: maior Deo gloria resultet candido animo viri, cur eam non admittant? Quid ex eius admissione succedere queat, ex presenti disputatione erit manifestum.

De animis brutorum multa est in sacris Bibliis mentio. Nusquam tamen (res mitanda) eos irracionales appellari reperies. Nimirum vel quia spiritus Domini, cuius dictatu Biblia sunt exarata, illos sprexit, vel ad salutem animarum humanarum, pertinere non putavit, an ii rationales, vel irracionales essent, aut nuncuparentur. Dictum quidem est. "Equus, et mulus, quibus non est intellectus. Idque verissime dictum."

Sed intellectus, et ratio, res sunt inter se diversissimæ. Quod Aristoteles in exotericis, haud satis certus, aliquando innuit. Quando ait intellectu terminos cognosci. Sed id ipsum postea confudit, quomodo ratiocinationes, intellectus appellat, cognominibus variatos, passivi, possibilis, materialis, et reliquis, quibus rem hanc universam penitus confudit. Quam tamen mysticus clare apperiret. Intellectus partum esse rationalem animum, atque eius rationem sepius replicando. Intellectum brutis sacra pagina negat, rationem negat nusquam. Si id ita sit liceat nobis, de brutorum animis ex nostris fundamentis philosophari. Quando præsertim de his animis, nulla est Theologis cura commissa. Nos igitur, cum philosophis, si qui forte se se opponant amplius condisputabimus. Quid ergo dicitis philosophi. Brutorum animi,

sunt ἄλογοι irrationales. Nonne? Ita. Quo modo id probatis? Vobis namque si philosophi sitis, sententiæ vestræ ratio est reddenda. Cur ea res ita se habeat, causa est afferenda. Quam igitur vel rationam sententiæ, vel rei causam affertis? Si respondeatis, ita omnes philosophantium sectas sensisse, ac docuisse. Dicemus nos, id non esse ad scintiam satis. Arbitrium illorum, non rei causam affertis. Arbitrium autem nostrum, Rei vel essentiam, vel vires, vel actiones, non minuit. Aliquid igitur est afferendum, quod nos doceat, animos brutorum revera, vel in essentia, vel in viribus, vel in actionibus vacare ratione. Sed antequam in hanc arenam descendamus, æquivoca, in hac disputatione, fugiamus illaque omnia, ex ea fugemus. Λόγος Græcis, rem dat duplicem. Orationem verbis prolatam, et rationem, intrinsecum, ut ait Plato, cum se ipsa animæ dialogum, Dianoeæque per terminos, negantes, affirmantes, colligentes, separantes, temporarios discursus.

Ἀλόγον, contraria duobus hisce, nobis dare debet. Nimirum quod oratione creat, quodque careat ratione, dialogoque animæ intrinseco.

Latini sicuti λόγον, duobus valde inter se diversis nominum significatis exprimunt oratione, et ratione. Ἀλογον, non nisi uno videntur posse exprimere, irrationale si dicant, rationi tantum, contrarium dicunt, non itidem contrarium orationi. Aliud quoque Græci dicunt ἄλογον, id quod non est καταλόγον secundum rationem factum. Oratio hic nihil habet rei. Ἀλογον igitur triplici apud Græcos est significatu. Quod oratione careat, quod careat ratione in actione aliqua. Irrationale priori non est contrarium. Contrarium est secundo, ac tertio. Quando igitur Hermes, Animi tertium genus posuit Ἀλογον irrationale, hæc tria potuit inferre. Quid ergo ait? Brutorum animos omnes, omnibus hisce carere tribus? An duobus? An uno? Id enim necesse est ut sequatur, si brutorum omnis animus sit ἄλογος, vel uno, trium horum carere tantum, vel carere duobus, vel carere tribus.

Hæc igitur singula perpendamus. Esto primo unum quod et evidentius videtur esse in brutis animis ἄλογον, quia careant oratione. Vel neque hæc carentia orationis, brutis omnibus inest. Omnia videntur, sua lingua loqui, preterquam pisces, et reptilia, quæ omnia muta esse existimantur, unde et adagium, pisce taciturnior. Nullam enim hæc de se vocem, emittere videntur, sine qua oratio, aut locutio formari nequit. Ranæ tamen, et Tritones loqui etiam videntur. Hi quidem artificio quodam concha adhibita. Illæ vero natura ita crocitant, ut et inter se, et nobiscum etiam loqui videantur, quando frequentius crocitando, nos pluvias cavere admonent. Non hanc esse locutionem oportet Peripatus, quia vox non sit, in syllabas, et in nomina dearticulata. At neque nos inferebamus, ranas humana lingua loqui, sed sua. Hæc enim eorum deffinitio, sermonis tantum est humani, speciei scilicet unius. Et ne æquivoco, quod fugere studebamus, implicemur sæpius, generalius dicimus. Locutionem esse animi sensus per vocem expressionem. Si ranæ igitur, animi sui sensum crocitu illo suo, semper exprimunt, ea erit ranarum locutio. Si quæ reptilio sibilo utuntur (utuntur autem et plurima, vel omnia, specie tamen differenti) et is sibilus illis sit semper vel amoris vel odii, et iræ expressio, tum inter se, tum contra nos, cur non iuste dicetur, eorum esse sermo? Quadrupedum vero, fere nullum oino mutum est. Suaque in specie, suos habent latratus, hinnutus, boatus, balatus, mugitus, rugitus, similesque alias voces, quibus animi sui passiones, ita inter se se exprimunt atque homines, inter se suo sermone. Ac forte etiam commodiore, et generaliore, quam inter homines, sermonis usu. Boum enim una species, variato nusquam boatu suo, per universum se se intelligunt orbem. Equi itidem omnes suo nitritu, Leones rugitu, Sues grynnitu, ubique terrarum utuntur suo. Homines, ad loci parvam variationem nova opus habent sermonum disciplina. Ac sæpe talium, ut suavius habent pecudes, quam homines loquantur. Quorum multi, plurimis regionibus, et veteris, et novi orbis, voces suas vel nulla, vel fere nulla dearticulatione flectant. Flectant autem aves quædam eam ita, ut longe sit humana quavis dearticulatio, variaque suavisque magis. Quam ipsæ non minus toto orbe intelligunt, quam homines quique suam, et dulcius resonant. Cur autem aves quædam, et homo solus, vel etiam Hiena, voces suas in articulos varios flectere, ac scindere sciant; id in

causa esse remur. Quod oris palatum superiorem, quem anatomici, ob cœli similitudinem uraniscum vocant, in fornicis figuram habent concameratum. Qua spacii concavitate, lingua nostra liberior est ad motum, et in omnes partes, flexionem. Quæ res in homine est manifestissima, tum in iis avibus, quæ suo naturali garritu vario, atque cantu, inter se colloquuntur, tum in iis, quæ humanam effingunt locutionem. Reliquis, quæ id non possunt, vel ut nostrum non est satis concameratum, vel lingua brevitate, longitudineve, crassitie aut tenuitate, ad eam evolutionem est inepta. Sicuti brutis reliquis, uraniscus est pressus nimium, et nulla camera formatum. Hæc de primo alogi significatu. De quo si Hermes voluit dicere, non satis plene, verum videtur attigisse.

De secundo vero, animæ dialogo, et interno ratiocinio quid dicendum? Nullis animantium animis convenire. τὸ ἄλογον irrationale. Omnes enim animantes ratiocinio in se videntur aliquo uti. Quod ex actionibus eorum veteres multi, et comprehenderunt, et comprobarunt. Inter quos, gravis author Plutarchus, et eum secutus, gravior philosophus Porphyrius, innumeris omnis animalium generis, comprobarunt experimentis. Æreorum, Marinorum, Aquatilium, Terrestrium, quadrupedum atque serpentium. Quorum fere nulla species est, quæ non sit ostensa, ratiocinio uti, tum ad utilium cuique rerum adeptionem, et consecrationem, tum ad vitationem, et fugam earum, quas nocivas sibi esse senserint. Tum etiam ad virtutum quarundam ostensionem, fortitudinis, temperantiæ, castitatis, atque similibus aliarum. Et ingenii mirandas quasdas vires, tum in sentiendo, tum etiam in præsentiendo. Et actiones ostendant pleraque et actus quosdam animi, longe sagaciores, quam vir ullus quantumvis cordatus, et vafer in opus unquam dederit. Quæ res quidem omnes ostendunt animos brutorum, non solum dialogos in se ipsos facere, verum etiam, et Plutarchus ait, syllosismos. Quales, nedum vulgus hominum, sed aliquando philosophi quoque exercitati nectere non habeant in promptu. Exemplis huc ex utroque auctore transcribendis, non immorabitur. Inde, ubi plurima sunt, si quis cupiat, sibi capiat. Nos cum ipsis, et cum antiquiore Pythagora ita concludimus. Animalia, quæ vel προφορικῶ λόγῳ, prolativa oratione, vel ἐνδιαθέτῳ intrinseca ratione utantur, ea minime, esse posse irrationalia, ἄλογα. Ea autem esse ea omnia, quæ sensu, et memoria sint prædita. Memoria autem nulla sunt, qua aliqua non polleant. Omnia namque, et proficuorum, et nocuorum recordantur. Hoc autem nihil aliud est, quam prioris termini sensu percepti, cum posteriore, collectio, et coniunctio. Hoc autem ratiocinii est opus, et animi intra se ipsum syllogizantis munus. Sensus autem, qui se se in memoriam fundit, et sua imagine eam figurat, cognitio proculdubio est. Omnem autem cognitionem ab intellectu primario, in res inferas omnes descendere, iam antea est ostensum. Ab eo namque cognitionis, notitionis quidem sit influxus in essentiam, vitamque primas. Qui in intellectu perficitur ita, ut non solum sibi ipse sufficiat, sed in animum a se productum, eam transfundat, non eadem uti docebamus, quæ in ipso erat, excellentia sed gradu inferiore. Omnis autem animus (excipimus nunc, ob causas quas diximus humanum) intellectus est proles, vel mundani animi, est portio. Quocumque id intelligatur, modo, omnis animus est rationalis. Sed homines, id sibi dici dedignantur. Quia videantur bruta sibi comparari. Ita et principes cum plebe. Divites cum pauperibus, scientes cum ignaris dedignantur colloqui. Quasi ipsi propriam ammittant dignitatem illi, sibi surrepta dignitate, ea augeantur. Ita fiet inter homines, et bruta, ut si hæc quoque rationalia sint, homo de dignitate sua deiiciatur. Sed philosopho non sunt hæc exhorrenda, si vera sint, sin falsa, penitus sunt abolenda.

Quætionem igitur repetamus. Bruta animalia putantur, ἄλογα irrationalia esse. Quod careant oratione. λόγῳ, scilicet προφορικῶ, oratione prolativa. Quod itidem careant, λόγῳ ἐνδιαθέτῳ ratione interna, et animi dialogo, et syllogismo. Utrumque hoc esse falsum innumeris experimentis viri illi demonstrarunt. Loquuntur enim præter pisces, et quæ diximus reptilia, animalia omnia. Non quidem humana lingua, nec tum forte dearticulata, loquuntur tamen sua specie quæque, prout ei sermonis instrumenta sunt tributa a natura

cuique. Voce enim, et lingua, eas animi passiones exprimunt, quæ intus latent, prout et nos facimus, et Scythæ et Indi, et reliquum omne hominum genus. An vero quia sermonem illorum non intelligimus nos, non concedentur ea loqui? At hac eadem ratione, quotusquisque hominum est, qui plura duobus, aut tribus, aut etiam quatuor idiomata calleat. Quia reliqua totius orbis innumera, non percipiat, homines illi non dicentur sermone uti? Vana hæc est ratio, nisi forte ita intelligatur, ad sermonis humani comparisonem, bruta non videri loqui, neque quo ad dearticulationem, neque, quo ad significationum claritatem, et amplitudinem, quibus tam varias artes, tam varias tractamus scientias quod illa nequeunt. Esto. Sed hæc non est in eis, aut orationis, aut rationis omnimoda negatio. Sed maiore tantum differunt, et minore. At alia ex parte, quotus quisque hominum est, qui sine disciplina, et ea quidem laboriosa, aut aliam, aut maternam linguam, aut scientiam calleat? Aut artem. Quæ omnia sine disciplina ulla, bruta animalia, et callent, et operantur, evidenti satis ratione. Nam opera, quæ animus bruti peragit, duplicia videntur esse. Vel enim agit, circa seipsum, et quasi in se ipso, vel extra se ipsum. Circa se ipsum dico, eum animum agere, quando ipse, corpus sibi ipsi fabricat, et quasi domicilium sibi constituit, in quo habitet. Quam rem longa satis disputatione, Plato atque Aristoteles Mystici comprobarunt, corpus inquam suæ speciei proprium, sibi quisque fabricat animus. Ursi animus, non equi corpus, neque Leonis animus Asini sibi corpus domicilium construit. Et se eo quasi circum voluit, illud tamen vivificat, nutrit, adauget, conservat. At quo, Deus bone, artificio? Qua arte? Inerrante, inerrabili fere, stabili certoque, et pro materiæ copia, et qualitate, semper ordinato, seriatimque contexto. Nam aliter sane ac cernamus vermes illos sericeos, eodem semper tenore, et pastum suum sumere, et ei indormire tot dies, deinde filamenta ex se producere: exinde nere incipere, vescicis se se obducere tam densis, ut perspiramento æris excluso, in eis tandem emoriantur. Et in volucrem versi inde erumpere: et prolem, in annum maturam fructum, de se relinquere. Hæc ipsis oculis percipimus. Alia in ventribus cæcis, atque in archanis uteris, eadem opera, idem opus efficiunt, summa ratione omnia confecta. Secundum operis brutorum genus est, quando scilicet extra se, aliquid summa itidem ratione operantur. Ut aves plurimæ suos nidos ita efformant, ut humana ars nulla, id queat vel imitari, vel assequi. Quid foetuum partus, tutamina, nutrimenta, curas enimeres? Si possis. At hæc quoque admiratu potius, quam observatu quis possit consequi. Quæ omnia summa effecta esse ratione, nemo sanus videtur negare posse.

Attamen duo sunt etiam antiquitus ad hasce rationes obiecta. Alterum, quod videtur axioma. Uno contrario in natura posito, poni est necesse, et alterum. Itaque si rationale animal detur, homo, dæmon, Angelus, necesse est etiam irrationale animal in natura reperiri. Alterum, quod, quæcumque a Pythagoreis, a Plutarcho, a Porphyrio, dicta et adducta sunt ad demonstrandum brutis animalibus rationem inesse, id totum naturæ, et non animi opus esse.

Ad quorum primum respondemus. Verum ut plurimum esse, duo contraria in rerum universitatis generibus reperiri. Non tamen in omni. Nam verum est, reperiri rationale non tamen verum est inter animalia reperiri irrationale. Alioquin necesse esset, quoniam animal vivens reperiat, reperiri etiam animal non vivens. Animal sentiens, et animal non sentiens. Animal quod nutriatur, et animal quod non nutriatur. Et animal quod senescat, et aliud quod non senescat, et similia alia concedere, esset necesse absurdissima. Est tamen in rerum natura aliquid irrationale. Ea nimirum omnia, quæ a sua integritate avulsa, et divulsa, non amplius beneficium quod prius habebant, sentiunt. Quæ ideo e mortua etiam debent reputari. Sed quando cum suo toto vivebant, quia nihil in integra natura caret ratione: ratione nimirum sua propria, et vivebant, et nutriebantur, et sentiebant, et pro eorum natura etiam intelligebant. Verissimum enim illud Stratonis physici dogma fuit. Nihil vivere sine sensu. Nihil sentire, aut cognoscere sine intellectu. Omnis namque cognitionis fontem primum demonstravimus iam antea, esse intellectum, sicut vitæ, ipsam vitam, et essentiæ ipsam essentiam. Et unitatis, ipsam cuiusque Idealem unitatem. A quibus superis principiis, in

inferiora omnia, Animos, naturas, qualitates, formas, corpora, descendunt, propriæ cuique et unitates, et essentiæ, et vitæ, et montes, et animæ, et naturæ, et qualitates et formæ. Quibus ornantur corpora, et pulcherrimum efficitur, hoc universum. Quæ autem illinc descendunt, ratione, ratione carere possunt dici? Sed secundum illud hoc loci obiecient. Ea quæ in brutis a ratione atque animo videantur proficisci, non animi esse opera, sed naturæ. Hæc ratio ex Peripato frequentissima venit. Sed qua ratione veniat non satis notum. Naturam enim, quid sit ignorant. Natura inquiunt, est principium motus, et quietis, in eo in quo est. Principium hoc duplex. Materia, et forma. Quid ergo Materia ne in causa est, cur vulpis, in transitu fluminis, gelu obducti, Syllogizet an tota eius aqua sit concreta, an vero non; et Syllogismo facto, ut Plutarchus ait, vel transit vel regreditur. Pecus autem cur non eundem faciat Syllogismum, aut Animus, materia est in causa. At his omnibus proxima materia est caro, humores. Media, ipsa elementa, primum materia eorundem ea erit, quam primam vocant, et omnibus subiectam faciunt. Sed materia non videtur tam exactam differentiam in hæc animalia posse facere. Ergo eam faciet altera natura, forma ipsa. At animalium forma, quid nam aliud, quam animus ipsorum est? Vulpinus animus, vulpus est forma. Equinus equi, leoninus leonis, ex communi videlicet philosophantium schola. Secus est apud nos, sicuti postea patescet. Vel ergo animus brutorum dicatur illa edere opera, quæ viri illi recensuerunt, sive natura ipsorum efficere soleat, asine ratione fieri, nullo modo poterunt dici. Nam et natura, recta admodum ratione opera sua cuncta peragere videtur. Unde illa tot Aristotelica fere axiomata. Deus, et natura nihil frustra faciunt, hoc est nihil sine recta ratione. Natura semper ad aliquem finem agit. Eorum quæ a natura fiunt, nihil est inordinatum. Natura semper intendit, et facit optimum. Natura nihil facit casu. Natura semper melius desiderat. Natura nihil agit temere. Et his similia non pauca. Quæ cum ita sint revera, et ea omnes fateantur, quid nam horum, sine ratione, aut irrationale poterit dici? Si horum, nihil est irrationale, cur venit in mentem Philopono, atque Simplicio, et aliis Aristotelis interpretibus, et concedere, et asserere Naturam esse $\pi\rho\tilde{\alpha}\gamma\mu\alpha \tilde{\alpha}\lambda\omicron\gamma\omicron\nu$; rem irrationalem? Sed miror magis Proclum, qui quamvis de magnis esset Platonicis, qui omnia ratione ab opifice facta esse contendunt; in eadem venisse sententiam, ut Naturam fateatur esse $\tilde{\alpha}\lambda\omicron\gamma\omicron\nu$, irrationalem. Sed quæstio hæc, non ante finiri potest, quam cognitum sit, et demonstratum, quid ipsa sit natura. Quam nos ab animis venire, usque inde ab initio, posuimus. Et eius tractationis foret legitimus locus, iste, post animas proxime, si satis sine correlativis suis intelligi posset. Diximus enim superius, inter entia, alia esse incorpora penitus, alia penitus corpora, media vero inter hæc esse duo, incorpora corporea. Et in hoc genere esse animum. Alterum esse corporeum incorporeum. In quo Naturam reponimus, et qualitates, et formas. At sicuti non cognitio corpore non satis animorum adhuc explicata ratio, quia dictum sit, eos corpora, et attingere, et ingredi, et vivificare. Multo minus naturæ atque aliorum, quæ corpus necessario habitant, et sine eo esse nequeunt, Non satis eorum et essentiæ et vires, et actiones poterunt cognosci, nisi prius explicata corporis totius, et essentia, et proprietate. Neque id fieri videtur recte posse, nisi corporum principia cognoscantur ante. Non ergo rerum ipsarum, ordinem nobis perversit, sed docendi ratio cogit, ut a proposito ab initio ordine, paululum discedamus, ita tamen ut ab eo, quamvis alia agere videamur, minime discedamus.

ANNOTATIO R. P. IACOBI DE LUGO.

Non admittunt Theologi ut ea quæ sunt ab intellectu animum habentia, non possint esse irrationalia, nec vult ratio adducta a philosophantibus, dicentibus, intelligentiam habere esse æternum, cum sit rationalis, non tamen est necesse, ut producat talem effectum, qualis ipsa est. Quoniam differentia est inter agens naturale, et agens per intellectum in hoc, quod agens naturale agit talem effectum qualem potest, agens vero per intellectum, sicut decet, et vult, et quando. Non enim Medicus dat medicinam infirmo, quantum potest, nec semper, sed quantum

vult, et quantum expedit; cum igitur intelligentia, animus, vel mens sit agens per intellectum non est necesse, ut agat effectum, quale est esse suum sed ut apprehendit esse decens, et expediens.

Verum est postea, quod in sacris litteris non reperitur hæc vox, Animæ brutorum sunt irracionales, et utantur hoc vocabulo, reperitur tamen aliquod verbum equipolens irrationali videns Iudæ Apostolici dicentis, quæcumque naturaliter, tanquam multa animalia norunt, corrumpuntur. Declarant sacri scriptores, ut per hæc verba significetur eorum cognitionem expertem esse ratione, et cognitione. Naturalis dicitur prout dividitur contra rationem. Theologi volunt quod ubi est intellectus, ibi sit, et ratio, et econtra, et negativæ quomodo

glossi David dicit in equo, et mulo, non esse intellectum, concedetur ibi esse rationem? Exponunt latini. Nolite fieri sicut equus, et mulus, sequentes appetitum sensitivum, et viventes vita brutalium in quibus, non est intellectus per quem possunt rafrenare appetitum sensitivum, Expositores vero hebraicam literam sequentes, quæ ait, non este equus, et mulus, non intelligentes in loro, et freno os suum ad claudendum, quoniam equus, et mulus si intelligerent causam huius, clarissimis gauderent. Equitari enim ab homine multum nobilitatis aquirunt ergo non sunt rationalia, bruta ipsa.

Non negant sacri libri animalia bruta habere aliquam intelligentiam, ut est scriptum in libro Iob. cap. 38. Quis gallo intelligentiam dedit? Ubi volunt sacri scriptores, ut intelligentia sumatur pro quadam extimatione secundum quam gallus animal notus, et domesticus, ad modum intelligentis queretur, quoniam ipsa eius naturalis estimatio ab intellectu divino datur; si hoc autem, videtur gallus quandam similitudinem intelligentiæ habere, quod determinatis horis in cantu prorumpit ac si cognosceret proportionem corporum cælestium.

FINIS.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAE.
MUNDI CORPOREI
PRINCIPIA
ET CONSTITUTIO.

Libri VIII.

AD AUGUSTINUM VALERIUM, S. R. E.

Cardinalem Amplissimum.

Ferrariæ,

Ex Typographia Benedicti Mammarelli. MDXCI.

Superiorum permissu.

ILLUSTR.^{MO} ATQUE REVER.^{MO}
AUGUASTINO VALERIO
S. R. E. CARDINALI
AMPLISSIMO.

Inde usque a Lazari Bonamici tempore, Patavii eloquentiam, magno cum honore, publice profitentis, Augustine Valeri, te novi. Nam eloquentiæ studiosis cum esses, cum eo familiarissime versabaris. Ei perpetuus eras assecla. Philosophiæ etiam, sed politio re methodo quam cæteri, operam dabas. Profectus magnos in utraque faciebas. Ego et studia tua, et profectus demirabar. In amicitiam tuam me insinuavi. A Bonamici obitu, in patriam redisti. Bernardus Naugerius affinis tuus, vir doctissimus et maximis in Republica honoribus evehi cepisti. Inter eos, me non dedignasti. Scriptorum tuorum, qua in scribendo florebas eloquentia, aliquid mecum communicabas. Ea non poteram, magnopere non laudare. Inter eos honores, ad Veronensem Episcopatum et sublatus. In eo regendo, ad populum concionando, verbum Dei explicando, vitæ innocentissimæ exemplis, atque opibus, singulos iuvando: scriptis publicatis, Religioni Catholicæ opitulando, quantum promerueris, satis indicat tua a Gregorio XIII in R. R. E. Cardinalatum evectio. Veronæ in episcopatu honoris gratia, alioquoties te adii. Cardinalem, cum Romam Ferraria transires, bis te invisi, bis sum veneratus. Memor tu, veteris meæ erga te observantiæ perhumaniter me excepisti. Modo cum Romæ resideas, quo te honore prosequar? Eo nimirum, qui a me proficisci queat, omnium maximo. Dicatione, scilicet consecrationeque, contemplationum nostrarum, novæque nostræ philosophiæ, partis non exiguæ. non, ni fallimur, contemnendæ. Librorum scilicet octo, nostræ Pancosmiæ primorum. In quibus, et principia corporei huius mundi sunt non solum explicata, et disputata, verum etiam. Geometricis, ut remur necessitatibus demonstrata. Et ipsius totius mundi, constitutio, et formatio exposita. Materies contemplationis quidem sublimis et perarduæ, sed ingenio, sed doctrinæ, sed iudicio tuo, nullius difficultatis. Tu pro tua singulari, et humanitate, et benignitate, hilari fronte, atque animo eos excipe. Si non meo ullo erga te merito, saltem eorum merito non exiguo. Quod mundum hunc, contra pleorumque philosophorum, etiam in Ecclesia philosophantium, dogmata, a Deo esse factum atque creatum, rationibus demonstrant necessariis. Quæ res, sacrosanctis Catholicæ fidei dogmatibus consona, cum sit, piis hominibus non profutura non potest videri, et impiorum sensus, tum in hac re, tum in aliis perstringere, aptissima videri potest. Et multas ab eorum animis impias opiniones evellendas accommodatissima. Hoc meæ erga te veteris, atque eximiæ observantiæ, et venerationis testimonium, e corde, e mente, e mente profectum, habe, et retine. Vale, mei memor, Ferraria.

*Tui cultor eximius,
Franciscus Patricius.*

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER PRIMUS
DE SPACIO PHYSICO.

Quid autem illud fuit, quod summus opifex primum omnium extra se produxit? Quid aut debuit, aut expediit prius produci, quam id quo omnia alia, ut essent egerunt, et sine quo esse non poterunt, ipsum autem sine aliis esse poterat, et aliorum nullo eguit ut esset. Id enim ante alia omnia necesse est esse, quo positio, alia poni possunt omnia: quo ablato, alia omnia tollantur. Nam sine quo aliorum nihil est, et id sine aliis possit esse, necessario primum est, inquit Aristoteles quoque Id autem ipsum spacium est. Omnia namque et corporea, et incorporea, si alicubi non sint nullibi sunt, si nullibi sunt, neque etiam sunt. Si non sunt, nihil sunt. Si nihil sunt, neque animæ neque naturæ, neque qualitates, neque formæ, neque corpora erunt. At hosce esse rerum gradus extra profundum, iam antea est dictum. Si hæc non sint, iam nulla rerum extra profundum erit universitas. At id contra sensum, contra omnem est rationem. Ergo hi rerum gradus sunt; si sunt, nullibi non sunt. Sunt ergo alicubi sunt ergo in loco, sunt ergo in spacio, aut longo, aut lato, aut profundo, aut in duobus horum; aut in tribus. Spacium ergo ante hæc omnia est. Et eo illa ut sint indigent, ipsum vero, ut sit, illorum indiget nullo. Amici quidam nostri e Peripato, cum duos a nobis libellos editos de spacio legissent, suaviter nos subsannarunt. Quoniam nihil tale scripsisset eorum princeps. Ridiculi sane, ac bardi homines, et scriptorum sui principis ignari. Quid enim illi, aliud est locus, quam spacium, longum, latumque? Tametsi in loco profundum, qui proprie magis locus est, ipse ridicule ommiserit? Quid aliud illi est magnitudo, super qua ei sit motus omnis, sursum, deorsum, in latus, in circuitum? An non credeunt, a terra ad cælum esse spacium? Sed hos ommittamus. Qui quoniam Aristoteles de novo orbe nihil dixerit, orbem novum esse, minime sibi persuaderi sinunt. Aliis quam talibus ingeniis philosophemur, sensuumque testimoniis, rationumque probationibus utamur. Nulla magna nomina exhorreamus. Res ipsas, verumque in rebus, verique causas vestigemus. Veritatem, veritatis gratia inquiremus. Ad rem igitur regrediamur, de corporibus quidem, nihil videtur, cuiquam posse esse dubium, ea esse in loco, hoc est in spacio. Quoniam corpora circumquaque intus et extra, spacio et circundantur, et occupantur. Formæ vero toto corpore extensæ, eandem trinam occupant dimensionem. Qualitates, calor, frigus, humidum, siccum, molle, durum, reliquas, quis non videt, et extra, et circa, et intra corpora esse protensas? Si vero, natura, de qua postea, per corpora, et ipsa protensa esse preperiat, et eorum externa attingere, et interna habitare, ipsa quoque in spacio esse erit dicenda. Vita itidem et ea anima, quæ sensitiva dicitur, si per instrumenta corporis sit distributa, per spacia erit distributa. Sin vero ratio, et mens animæ corpus informet, (quod videtur Aristoteles voluisse, et quod nobis hactenus maxime est dubium) sicuti formæ aliæ per corpora erunt extensæ. Sin vero anima sit in corpore, non ut forma, sed ut formatrix, quia corpus in spacio est, ipsa quoque erit in spacio. Sin vero corpus sit in anima, hæc si divisibilis sit, in spacio erit divisibili. Si indivisibilis sit, in spacio erit indivisibili. Sed si divinitas universa indivisibilis sit, ut est, in spacio erit indivisibili, et a divisibili spacio circumque erit obvoluta. Si nullibi item sit, sine spacio non cogitatur, si sit alicubi, vel in cœli culmine, vel supra cælum, in spacio certi erit. Si vero sit ubique, in spacio, non esse nequit. Sunt ergo entia cuncta, et ea quæ supra entia sunt, in spacio. Et in spacio, non esse nequeunt. Igitur antequam entia extra profundum prodirent, spacio egerunt, quo ipsum est circumvolutum, ut extra ipsum prodirent, et consisterent, si entia esse aut debuerunt, aut potuerunt. Itaque spacium, a primo uno, ante entia alia omnia est profusum, et veluti spiritu oris eius efflatum atque dislatum in finitum, atque infinitum. Non ergo amplius quærendum an spacium in rerum sit universitate. Sed indagandum, an spacium sit aliquid.

Communis quædam omnium hominum notio, spacium, et esse, et aliquid esse videtur voluisse, cum nomina hæc, vel talia formaret, Dimensio, Distantia, Intervallum, Intercapedo, Spacium, Diastasis, Diastema. Consensus hic latinorum Græcorumque a sensu videtur ortum habuisse. Quis enim non cernit, cælum a terra, in mundo distare? Orientem ab Occidente? Pedes a capite in se ipso? In capite oculum ab oculo? Ab ore nares? Si quis has distantias, seu intervalla, sive spacia non discernat, hæc legere, aut intelligere, non laboret. Cernentibus enim, et mente præditis nostra scribimus. Cessavit ergo, primo statim speculationis huiusce ingressu, quæstio illa. An spacium sit. Sed forsitan non cessat alia illa. An spacium sit aliquid? Forte enim spacium quidem fuerit, sed nihil fuerit. Hanc rem, ita discutiamus. Ens, et non ens, idem ne sunt, vel non idem? Si idem, ergo aliquid et est, et non est. Hoc autem impossibile esse, consensus Philosophorum omnium declaravit, sicut et hoc aliud. Si est aliquid, ens est. Si vero non est, iam nihil est. Hoc enim e numero entium excluditur, sicut illud inter entia connumeratur. Non ergo spacium, et erit aliquid, et in entium numero: et simul non erit aliquid, et e numero entium reiectum. Ergo spacium, et distantia, quæ in homine ad pedes est; de numero entium est, et est aliquid. Et ita de cæteris intervallis quibuscunque. At hoc ens, hoc aliquid, quale nam est? Amplius namque de eo licet ambigere. Ita consideremus. Consensus veterum communis, tria spacia esse docuit. Longitudinem, sive lineam. Latitudinem, seu superficiem. Profunditatem, quam cum illis duabus vocaverunt corpus. Ita, ut Mathematici, qui se se nusquam errare profitentur, docuerint, longitudinem sine latitudine, primum spacium, seu mavis intervallum esse. Latitudinem secundum; profunditatem tertium. Ita tamen ut latitudo, considerari nequeat nisi præcedente, et coniuncta longitudine, neque profunditas per se consistere queat, nisi duæ illæ antecedant, et sibi coniungantur. Et sicut illa prima, lineam per se sola efficit, sic duæ coniunctæ superficiem efficiunt; atque ita tres simul iunctæ corpus formant, quod vocant mathematicum. Physicorum vero probatissimi, dixerunt, corpus naturale esse, quod constat, ex longitudine, latitudine, profunditate, et antitypia, quod est resistentia. Itidem, Corpus est, quod habet tres diastases. (hoc est distantias) cum antitypia. Item aliter. Corpus est, quod trium intervallorum distinguitur dimensione, cum antitypia. Denique. Corpus est ex congerie, magnitudinis, et figuræ, et resistentiæ. Magnitudo autem, et figura, non sine aliqua, vel una, vel duabus, vel etiam tribus distantis iam dictis constare potest. Itaque tria spaciæ genera sunt, vel tres species, sive illæ mathematicæ, sive physicæ sint per se solæ consideratæ, Longitudo, sive linea. Latitudo, sive superficies, et profunditas, sive corpus. Quas ita exposuerunt in corpore physico, ut longitudo aliquando acciperetur, maximum, quod in corpore aliquo spacium appareret; aliquando autem id, quod esset, superne deorsum. Latitudo autem esset medium in corpore spacium, sive quod esset a dextris, ad sinistram. Profunditas vero, vel minimum, quod in corpore esse spacium, vel quod est ab ante, retro. In corporibus ergo singulis, qualiacunque illa sint, vel mathematica, vel naturalia, spacia tria reperiuntur, quæ et mente, et sensu percipiuntur. Quis enim non cernat in corpore quovis obvio, distantiam, quæ est superne deorsum? Et eam, quæ est a dextris ad sinistra, et eam similiter, quæ est ab anteriore eius parte, ad posteriorem? Hæc, respectu nostri aliquando mutantur, ut supera fiant infera, dextera fiant sinistra; anteriora fiant itidem posteriora. In qua tamen mutatione, nihil harum perit distantiarum. Namque, longitudo, et latitudo, et profunditas perdurant, usque ad corporis illius corruptionem. Tres hæc ab omnibus onfessas dimensiones, corpori naturali cuique inesse, et cuique proprias, nemo amplius dubitaverit. Verum addimus nos, eas inesse rebus corporeis omnibus; hoc est iis quæ per corpora protenduntur, vel tota, vel per eorum partes, unam, vel plures. Corporeas autem res eas appello, quas vocant qualitates, calorem, frigus, albedinem, nigredinem, et nigredinem, et reliquas. Vel enim tota corpora int, et extra occupant, vel partes eorum. Hoc est, vel superficies operiunt, vel etiam penetrant profunda; atque ita per tres illas dimensiones, ac spacia, ipsæ quoque protenduntur. Itaque concludemus, dimensiones has, atque distantias, et per eas, spacium simpliciter, in corporeis rebus, hoc est,

per corpora protensis, reperiuntur sicuti in corporibus ipsis. Sed in hoc different hæ ab illis, quod illæ sint corporum propriæ, hæ vero, qualitatibus sunt alienæ. Qualitates namque non sunt quantæ, aut magnæ, aut longæ, aut latæ, aut profundæ per se, et sui natura, sed sunt tales ex accidenti, quia nimirum per corpora quæ, et quanta sunt, et magnitudinem habent, et trine sunt dimensa protenduntur. Et ergo in iis, spacium, sed alienum. Est itidem in corporibus omnibus, sed proprium.

Sed spacium esse, et esse aliquid, et trinum esse; et in corporeis, corporibusque omnibus reperiuntur, proprium, et alienum, satis est superiore sermone demonstratum. Verum non in hoc forsitan quæstio hæc versatur, an corpora in se spacium habeant. Sed in eo potius, an ullum sit aliud spacium, quam quod singulis inest corporibus. Quod scilicet nulli corpori sit proprium? Quam quæstionem in hunc modum discutiamus. Tria illa spacium longitudo, latitudo, atque profunditas, loco etiam tributa sunt, sic enim de eo, apud veteres scriptum est alicubi: “Diastemata quidem habet tria, longitudinem, latitudinem, et profunditatem, quibus terminatur corpus omne. Impossibile autem est, locum esse corpus.”

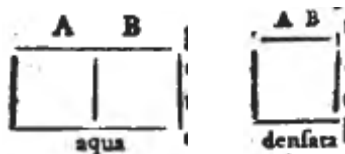
Quibus verbis, loco, tria spacium illa, tributa sunt, quæ omnia corpora terminant, et locum esse corpus, dicitur esse impossibile. Locus ergo tria spacium habet, quæ habet omne corpus, et tamen locus non est corpus. At si locus non est corpus, quid ergo est? Linea quidem nequaquam est, hæc enim unum spacium solum habet, et non tria. Quid ergo est? Nempe incorporeum quiddam, corporis dimensiones omnes habens, neque tamen corpus existens. Verum Aristoteles, qui loco tria spacium dederat, quasi oblitus fui, quod confessus prius fuerat, negavit postea. Negat enim cum ait: “Necesse est locum esse, terminum continentis corporis, quo contingit contentum.” Quo sermone superficiem ambientis corporis designat locum esse. Assertionem hanc illi contrariam, vel illam contrariam isti, uti contrarias nihili pendamus, sed veritatem rei exactissime perpendamus. Duæ sunt sententiæ, Altera, quæ asseverat, Locus tria habet intervalla. Altera, quæ ait, Locus duo habet intervalla. Utra harum verior? Certum iam factum corpus, quod locatur, tres habere distantias. Locum vero sententia priore tres itidem habere, posteriore, duas. Primo sane intuitu, cuique hominum, verisimilius videri potest, ut tres locati corporis dimensiones, in tribus loci talibus distantibus, locum habeant. Si quis contra sentiat, rationem validam, veramque afferat oportet, qua ostendat, quo pacto, tria intervalla, locentur in duobus? Deinde, quoniam assertor ille idem, inter loci conditiones posuit, locum, nec maiorem, nec minorem locato corpore esse; ut demonstret est necesse, quo nam pacto, superficies tantum, e duobus constans intervallis, corpori e tribus constanti, æqualis esse queat? Et quomodo locus, si superficies est, corpus ita locet, ut locus aliquis sit, qui corpus non locet? Non enim a superficie, profunditas locati corporis locatur. Et quo item modo corpus aliquod sit, quod maxime profunditate constat, et non sit in loco sua profunditate? Inter loci itidem conditiones hæc alia est posita, ut locus contineat locatum. Totum ne interrogo continere debet? an partem, vel partes aliquas extra relinquere. Si pars aliqua extra relinquatur, iam locus, non continet locatum, uti afferebatur. Totum ergo necesse est, ut locus, contineat locatum. Et si totum continere debet, profunditatem etiam locati, necessario continebit. At quo modo superficies, quæ locus esse dicitur, cum duas tantum habet dimensiones, longitudinem, et latitudinem, locabit longitudinem, et latitudinem, et tertiam præterea locati corporis profunditatem? Si non continet, et hæc, neque hæc locata est, neque locus continet locatum; neque locus æqualis est locato, nec locatum æquale loco est. Si vero continet, quo pacto locatum corpus seposita profunditate, ex corpore superficies evasit? Ad hæc, si in loco est id corpus, quod aliud corpus extra se habet, quod locatum ambiat, quærimus, an ambiens corpus inde moveatur, secum auferat suam superficiem, quæ locus dicitur, an vero ibi relinquat? Si relinquit, iam corpus datur sine superficie, quod cachinis subsanandum est. Sin vero secum auferat, quo modo servabitur, alia conditio illa, qua ab eodem assertore dicitur. Vult enim immobilis esse locus? Præterea quo modo immobilis erit locus, si corpus locatum ex eo

discedat? Neque enim locus ipsum sequetur si immobilis sit, et immobilis cum sit, locus amplius non est, cum nullum amplius contineat locatum. Vel ergo vacuum ibi fiet, quod ab eo non est concessum. Vel superficies confundetur; et in unam molem cum suo corpore coibit, atque ita immobilis non erit. His ergo omnibus rationibus falsum esse apparet, Locum, duobus tantum constare intervallis; et verum esse, constare ipsum, intervallis tribus, quibus tria corporis locati intervalla capiuntur. Ita ut longitudo loci, longitudini locati, et latitudo, latitudini, et profunditas profunditati, et correspondeant, et omnino sint inter se æquales. Locus ergo integer erit, non superficies ambientis sola, sed profunditas etiam, intra superficiem existens, simul cum illis. Sed quid nam? Ambiens, corpus est; quod locatur, corpus itidem est, corpora ne duo, profunditatibus suis, se se penetrabunt? Et corporum penetratio concedetur? Id vero impossibile est. Locatum corpus, profunditatem suam, locum ingrediens, et inde egrediens, secum semper gerit. Locans vero corpus profunditate sua, locati profunditatem et recepit prius, et dimisit postea, ut secum auferret. At quo nam locantis profunditas abierat, dum locati profunditas reciperetur? Id ne imaginari quidem licet. Ergo necesse est, ut locans corpus, dum locatum recipit, ipsum totum inde discedat, et spacium quod ibi immobile est, relinquat se ipso vacuum, ut ingrediente corpore impleatur. Et hoc itidem recedente toto, spacium illud ipsum, quod ibi est immobile, aliud ingrediens recipiat corpus. Atque ita spacium illud, idem semper, et immobile semper, longum, latum, et profundum stare necesse est, ut egredientia omnia dimittat, et ingredientia omnia recipiat corpora. Vel corporum penetratio dabitur. At hoc impossibile est. Illud ergo est necessarium. Hac ergo mutatione, et spacii semper eiusdem mansionem, liquido constat, locum aliud esse a corporibus locatis. Manet enim ille, hæc vero alia, atque alia, et ingrediuntur, et regrediuntur, nihil illo dimoto. Unde communes hæc loci notiones, ab omnibus philosophantibus confessæ, et concessæ; Quod locus aliud sit a locato; et quod locus maneat immobilis; locata vero corpora ex uno loco, in aliud moveantur. Cum autem dicitur locum esse aliud a locato, ita est accipiendum, ut locatum omne, corpus sit: locus autem sit non corpus, ne scilicet duo corpora se se invicem penetrent. Ergo locus, quia corpus non est, necessario erit spacium trina dimensione præditum, longitudine, latitudine, atque profunditate, quibus corporis locati longitudinem, latitudinem et profunditatem in se recipiat, et capiat. Et spacium tale trinum, verus est locus, aliud a locato, immobile per se, et locato corpori quaqua versus æquale. Locus ergo proprium spacium habet, diversum a spacio corporis proprio. Imo spacium ipsum trinum, vere est locus; et locus vere est spacium trinum. Neque spacium loco accidit, sicuti corpori accidit. Proprium enim corpori naturali, qua corpus naturale est antitypia illa est, et quam vocant anteresim. Hoc est resistentia, et renitentia. Quæ renitentia, trinon illo spacio opus habuit, ut subsisteret. Qua ratione tres distantia, sunt fere corpori, tam alienæ, quam fuerant corporeis. Loco vero ita propria sunt, ut ei non accidant, aut ei aliunde accedant, sed ipse locus, non sit aliud, quam distantia illæ. Et spacium, verus sit locus. Et locus, verum sit spacium. Ita vere dictum fuerit. Loci potentiam admirabilem quandam esse, et omnium primam. Locus enim natura, ante corpus ita est, sicut corpus est, ante corporea. “Nam sine quo aliorum nihil est, et id sine aliis possit esse, necessario, primum est.”

Verum locus, non ne relatione dicitur ad locatum? Sicuti relatione ad filium pater dicitur? Id ita esse consensu omnium est firmatum. Verum sicuti pater, si relatio cesset ad filium, est etiam vel animal aliquod, vel homo, ita locus, sine locati relatione, potest aliquid per se esse. Id autem veteres vacuum vocavere; hac scilicet altera ratione, ut spacium idem, si corpus contineret, locus appellaretur. Si vero nullum contineret corpus, vacuum nominaretur. Re autem vera eadem res essent, vacuum, spacium, plenum, et locus. Qua plenum corpore est, esse locum; qua vero sine corpore est, esse vacuum. Atque ideo vacuo huic necesse est, communes esse tres illas dimensiones, longitudinem, latitudinem, et profunditatem, sicuti et loco. Et vacuum ipsum, non aliud esse, quam trine dimensum spacium. Quid ergo, spacium ne in rerum natura reperietur, quod vacuum sit re vera, et nullo

corpore plenum? Hac sane de re, variæ veterum sententiæ fuere. Alii namque eorum, neque in mundo, neque extra mundum, vacuum esse spacium ullum asserverunt. Alii non esse in mundo, extra mundum esse. Alii vero extra mundum non esse, in mundo esse posse. Nos autem circa hæc ita philosophemur. Vacuum corpore spacium, si alicubi sit, vel in mundo necesse est esse, vel extra mundum. An extra mundum sit, postea considerandum. Nunca vero, an sit ullum in mundo spacium, quod corpore sit vacuum, videamus. Plerique sane veterum, in hanc sententiam descenderunt, ut nullum esse in mundo vacuum affirmarent. Idque reperiri prorsus negarent. Alii sola contenti negatione. alii vero, rationibus etiam annexi sunt probare. Sed iis ut videtur non demonstrantibus quicquam, quod sensus ipse refellere non valeret. Rem igitur hanc in hunc modum perquiramus.

Vacuum esse in mundo, tripliciter quæri potest. Primo, an in mundo ingens aliquod sit spacium, quod mundi ipsius magnam occupet partem, in eum scilicet modum, quo vulgus totam æris regionem vacuum esse existimare solet, quia dum æris nullam sentiunt, ut aliorum corporum, resistentiam, nullum ibi esse corpus sibi persuadent. Secundo, an in mundo, paruum aliquod spacium vacuum dari possit. Tertio an minima quædam inter corpora veluti spaciola, vacua concedantur. Sane priore illo modo, nullum inane in mundo esse, negantibus assensum damus. Duo vero reliqua, et parva, et minima, in mundo inania posse esse, spacia, non solum non negamus, verum etiam maxime contendimus. De tertio prius ita agamus. Sicuti inter arenæ particulas, ær minutim est interspersus, ita cogitandum est inter æris particulas, spaciis inanis portiunculas esse interspersas. Id ipsum esse inter aquæ etiam particulas, et reliquorum omnium solidiorum corporum. Quæ res etiamsi sensu non cernatur, ratione tamen a sensu orta, ita esse probari videtur posse. Sensu enim comprehendimus, aquam, et rarescere, et densari; Idem facere, quamvis non tam perspicue ærem. Aqua si densetur, in vacua spacia sibi interspersa necesse est, ut resideat, vel corporum penetratio concedenda erit; res tantopere a veteribus oppugnata.

Etenim si aquæ pars A quæ corpus est, densetur in partem aquæ aliam B, quæ itidem corpus est, iam corpus penetravit corpus. Et trina dimensio corporis A in trinam dimensionem corporis B est ingressa. Quod si negetur, interrogabimus quo nam abiit dimidia pars aquæ? Videmus enim molem, quæ dupla erat in simplam esse redactam, et dimidia parte minorem esse eam, quæ est densata, quam fuerat, antequam densaretur. Quo facto, necesse est fateri dimidiam penetrasse, vel spacia multa exigua vacua, aquæ interspersa. At corruptam non esse, ostendit, quando eadem dimidia in glaciem densata, calore, vel solis, vel ignis resoluta, in eandem qua prius erat, duplam molem redit. Penetratio autem dimidiæ in dimidiam non conceditur. Necessario ergo tertium relinquitur, ut in spaciola vacua sibi interspersa se se receperit, atque ita sit densior effecta. Ær itidem quando in eo, locum muto, corpori meo cedit. Ea cessione, vel corrumpitur, vel in proximas alia sui particulas se se recipit. Et ita vel altera, alteram penetrat, vel in spacia vacua sibi interspersa concedit. At corruptam esse, nulla præcedente alteratione, non est dicendum; neque concedendum æris partem, in æris partem penetrasse. Ergo in vacua spacia proximi sibi æris se se contulisse, est necessario confitentum. Atque in hunc sensum, veterum sapientissimi quidam, et rerum naturæ gnari, asserverunt densum, et rarum in rebus ratione vacui fieri: et motum corporum, per inane fieri: cedente scilicet obvio, et in proximi inania spaciola se se recipiente. Cui sententiæ fucum fecit Aristoteles, qui ne se sapientior videretur alter, vetustiores omnes fatuos, atque insanos etiam vocavit: quasi illi affirmassent, in mundo magnam vacui molem

reperiri, per quam corpora moverentur, magnisque cavillationum aggeribus hanc sententiam, quæ a nemine. Vel lata, vel prolata fuerat, annexus est pessus dare. Quos cavillos si quis ad rectam rationem a nobis modo expositam revocet, et fucum sophismatum facile cognoscet, et vanitatem hominis agnoscet. Sed ad rem revertamur. Qua ratione ostendimus aquam, et ærem densari; eadem ostensi potest aliorum corporum condensatio. Quæ tunc densantur, cum partes ipsorum in poros, qui inania sunt spaciola, se se recipiunt. Rursus vero rarescunt, cum ex vacui recessibus illis, in priora itidem loca, quæ recesserant partes, redeunt. Cumque, et liquida corpora, et solida, quæ omnia porosa sunt, inania illa spaciola sibi interspersa habeant, cur non poterimus affirmare, tantundem in mundo vacuum esse, quantum sit plenum? Non est enim a ratione alienum, naturam ex æquo utrumque providisse, quando utrumque ex æquo, rebus suis, usui esse posset; dum ex densis rara efficit, et rara, quæ sunt, ad densitatem redigit; quibus modis duobus, generationes omnes suas peragit. Omnia autem recta cum ratione, naturam agere, omnibus philosophantibus est iam concessum. Atque hæc de minimis vacuis a natura rebus interseminatis dicta sunt. Ad alterum illud transeamus, ad maiora scilicet vacua.

Fieri namque, vi aliqua, atque arte adhibita, spacia vacua maiora, interdum sensus ipse declarat. Exemplis hoc declaremus. Sphæram lamineam conficiamus, stamno suso, undique optime occlusam, in eamque foramine uno siphonem lamineum immittamus ad mediam usque. Eam proculdubio ære plenam esse est dicendum. Tunc ore Siphoni admoto, internum ærem attrahamus, proculdubio multum extrahemus, atque ita neccessario vacui multum relinquetur. Præterea, Clepsydra illa hortensis, qua vacuum non dari, multi conati sunt astruere, contrarium ostendit, inane scilicet in ea posse fieri. Nam si ipsa in fundo parvula habeat foramina, digitoque osculum superius comprimatur, aqua non effunditur quidem per fundi illa foraminula. Atque ita videtur vacuum non admittere. At si foramen unum, vel plura in fundo fiant magna, aqua per ea vel plura in fundo fiant magna, aqua per ea sine dubio effluet; et antequam tota effluat in parte eius vacuum intus remanebit. Hanc autem rem experientia ostendit. Quinimo, per parvula illa foramina, si Clepsydra impleatur arena, hæc illico, uti aqua gravior decidet. Idem, et mel, et oleum faciet. Si itidem vas aliquod aqua repleamus, vel oleo, vel vino, ad amussimque occludatur, deinde Iovi frigidissimo in hyeme exponatur, liquor ille in glaciem concrecet, et vasis partem vacuum efficiet. Hæc omnia per se quisque experiri potest. Contrariis ergo pluribus his experientiis, quod priore illa negabatur, vacuum spacium dari posse confirmatur. Quod hac alia quoque patebit. Si utris aqua plenus, pressus aquam effundat, compressus remanebit. Tunc os eius per quod aqua est effusa, quam arcissime obligetur. Hoc facto, venter utris, manibus extendatur, sequetur ille manus, atque ita internum spacium amplum fiet, in quod, cum nec ær, nec aqua, nec aliud corpus, per os obligatum, ingressum est, cui dubium posthac erit, totum illud spacium omni corpore esse inane. Et natura ergo, et arte adhibita, esse, et posse esse in mundo vacua, et inania spacia, sensus ipse, et experientia, et ratio ex hisce ducta clarissime demonstravit.

Extra autem mundum universum, inane spacium esse, nihil obstante Aristotelis aut autoritas, aut rationes. Quibus extra cælum, locum, vacuum, corpus, motum, tempus nullum esse contendit. Nemque enim negavit, spacium inane ibi esse. Sed negavit, tale vacuum esse, quod corpus caperet, et locus fieret. Et si maxime negasset, spacium ibi esse, neque tamen rationibus id demonstrasset; nihil nobis obstasset, quin spacium ibi esse, rationibus ostendere possemus. Probemus itaque, non quidem sensu, qui illuc non pertingit, neque ullius autoritate, quam tamen aliorum veterum, Aristotelicæ contraponere haberemus. Sed rationibus fere sensatis, extra mundum spacium esse, illud inane demonstramus.

Dicimus ergo inter stellas fixas, duodecim esse signorum Zodiaci figuras, cum aliis non paucis. Signum unum integrum sumamus. Esto Arietis. Hoc astrologi, rerum cœlestium gnari, longum esse ponunt gradus xxx latum xii. Sicuti Zodiaci signa reliqua. Longitudo hæc Arietis, est in intima cœli superficie: est, et in cœli corpore profundo, atque

interna mole. Cur non sit etiam hisce continuata, et correspondens in cœli eiusdem extima superficie, et suprema? Vel enim ibi superficiem cœlum habet, vel non habet? Si dicatur non habere, ridiculum fiet, ut vel cœlum non sit corpus, vel sit corpus, sine superficie. Quæ si falsa sunt, necesse est, ut cœlum extimam quoque superficiem habeat, et necesse est eam longam, et latam esse, vel xxx illos, et xii gradus, vel maiores, vel minores alios. Si ergo signi in ea superficie longitudo est, et latitudo, necesse est alterumtantum, spacii illius inanis ei contiguum esse, xxx scilicet gradus longum, xii latum.

Et quanto a cœli superficie extimæ lineæ Arietem includentes, magis protrahantur, semper maius, ac maius spacium comprahendent. Hac in re Ariete extimo demonstrata nemo dubitet, quin in reliquis signis xi idem fieri possit; xii ergo Zodiaci signa, in suprema cœli superficie, tantumdem spacii inanis, contiguum sibi singula habebunt, quantum ipsa sunt. Longum nempe tota longitudine gradus cclx latum vero xii. Si vero a principio, et sine cuiusque signi lineæ per superficiem cœli eandem, usque ad utrumque polum proirahantur, instar peponis cuiusdam. eam in xii partes æquales dispescent. Quarum partium singulæ, totidem spacii inanis illius partes sibi contiguas necessario habebunt. Atque ita universum cœlum, ac mundus universus extimo spacio circumdabitur necessario. Quæ res ita clara modo facta est, ut si quis de ea dubitet amplius, dubitem an compos oculorum, et mentis fiet. Verum si quis amplius amet audire, audiat, et hæc. Veterum elegantissimi quidam Physici autumarunt, mundum hunc conflagraturum. Si in vapores, vel in fumum resolvatur, tum centies millies, et forte amplius, maiorem occupabit locum. At locus hic, spacium illud fuerit inane, quod corpore replente, locus nuncupabitur. Nunc nullo implente corpore, inane tantummodo est spacium. Idque cogitatione compræhenderunt ii, qui hoc dogma intulerunt, non absimili ab ea abstractione, qua Physici alii in mathematicum intellectione utuntur. Et sicut his nihil sequitur absurdum, ita illi cogitationi conflagrationis, absurdi sequetur nihil. Sicuti neque huic aliæ. Si mundus universus mente cogitetur suo loco moveri, inane illud spacium, necessario replebit, locumque in eo sibi efficiet. Quod nunc, quia corpus nullum continet, spacium tantummodo est inane. Præterea si mundus etiam hic, in minorem a Deo contrahatur molem, eius loci, qui nunc est, vacuum remanebit spacium, ut ommittamus, quæ, aliqui de homine in supremo cœlo stante, vel brachio extra porrecto cogitatione admiserunt. Esto hisce rationibus comprobatum, extra mundum spacium inane esse. Quod, locus non est quidem, sit autem cogitatione locus, et re ipsa forte, aliquando locus fiet.

Spacium hoc, quod mundum universum, undequaque extrinsecus amplectitur, eterum alii finitum esse dixerunt, infinitum alii: Sunt etiam qui rerum omnium maximum dixerunt. Hoc qui asservit, a vero non aberravit, Thales Milesius, rationemque dicti sui optimam attulit. Interrogatus quid nam maximum esset, locus, respondit. Alia namque omnia, mundus continet; locus vero mundum ipsum. Optime inquam respondit, si pro loco hoc maximo, inane extra mundum spacium intellexit. Posidonius vero, infinitum non esse docuit, sed tantum, quantum sufficiat ad capiendum mundi resolutionem in ignem. Stoici vero alii infinitum esse affirmarunt; sed quibus rationibus id confirmarunt, nequaquam constat. Nos alia ingredientiæ via, dicimus, spacium quod est extra mundum, et finitum esse,

et infinitum. Finitum quidem ea parte, qua mundi extremam superficiem contingit. Non quidem proprio, et naturali fine suo, sed mundi terminis. Qua vero digreditur a mundo, ab eoque procul abit, in infinitum transit. Idque ita esse, his rationibus probamus. Si alicubi in eo habitu, et discessu spacium illud finiretur, vel proprio finiretur termino, vel alieno, vel utroque, vel neutro. Proprio quidem terminari, ratio non videtur suadere posse. Etenim qua terminaret, alterius esset naturæ ab ea, qua terminaretur, et fieret idem et terminus, et terminatum. ac veluti idem locus esset, et locatum. Hæc autem nulla rerum permittit natura. Dissimilitudo itidem hæc, quo modo, a seipso genita comprobabitur? Terminari namque passio quædam est, terminare vero actio. At quo pacto aliquid, et agit, in seipsum, et a se ipso patitur respectu eiusdem? Si id fieri nequeat (quoniam quia patitur in potentia est, qua vero agit iam actu est) dicendum si spacium illud terminatur, ab alio terminari aliquo. Veluti eiusdem spacii ea pars, quæ mundum proxime ambit, a mundo patitur, et terminatur. At procul a mundo terminari poterit, cum termini eorum qui se se mutuo terminant, et terminantur, contigui, et se se contingentes esse debeant? Non ergo mundus, spacium, quod a se distat longissime, terminare potest. Neque ergo a se ipso, neque a mundo, spacium, quod a mundo est procul, terminatur. Neque etiam ab alio ibi terminari potest. Vel enim corpus illud esset, vel incorporeum aliquid, vel medium aliud tale, quale est spacium ipsum. At si tale medium dicatur, et a spacio relinquo, nihil dissimile, cur non potius idem cum eo dicatur? Atque ita a se ipso terminaretur? Cuius contrarium est, ostensum. Neque etiam a corpore ullo ibi terminari potest. Omne enim corpus intra mundum est. Deinde si corpus etiam aliquod extra mundum afferatur esse, quæremus nos, an id corpus spacium occupet, ut locum? Si respondeatur non occupare, quia spacio universo superficie aliqua sui finem imponat, tum dicemus non id non esse corpus, quia trine non sit dimensum. At si trine dimensum esse supponatur, necessario spacium occupat, atque ita spacium aliud extra universum spacium erit, quod ei finem imponat. Deinde quæremus, an et spacium hoc aliud, et corpus ipsum occupans, finitum sit, vel infinitum? Si finitum dicatur, a quo nam finitur? Per easdemque interrogationes, ad hanc ipsam, infinities recidemus. Si infinitum respondeatur esse, iterum rogabimus, cur nam, ut uni infinito finis statuarum, infinitum aliud frustra fingatur? A corpore ergo nullo, vel finito, vel infinito, spacium illud primum, a mundo abiens terminatur, aut terminari potest. Quod si incorporeo aliquo asseratur spacium primum finiri; Quæremus nos, an incorporeum hoc, terminos et ipsum habeat, quibus spacium terminet, vel non habeat? Si non habere dicitur, tunc inferemus nos, id non posse terminare. Omne enim quod alia terminat, suis ea terminat terminis. Si asseratur terminos habere, iam, vel linea est, vel superficies, vel corpus. At linea, et superficies quo modo profunditatem etiam spacii illius terminabunt? Et præterea, et lineam, et superficiem, non nisi in corpore, aut in spacio trine dimenso reperiri. Corpore autem, vel spacio, non finiri spacium, iam est demonstratum.

Cum ergo, nec corporis terminis, nec spacii alterius, nec suis, nec incorporeis finiatur, necessario concluditur, spacium illud a mundo recedens, in infinitum recedere, et infinitum esse. At qua nam infinitate? Potentiali ne (ut ita loquar) an actuali? Sane si potentiali diceretur, sequeretur necessario, ut nunc finitum esset, postea infinitum fieret, et quidem in potentia adhuc. Quod si dictu sit absurdum, nos spacium illud, actu infinitum esse concludemus. At infinitum, lineis ne? An superficiebus, an etiam profunditatibus? Sane omnibus. Nam si infinitum uno sit, omnibus etiam necessario est infinitum: præterquam ubi mundum tangit, vel mentis nostræ conceptione terminatur. Sed hic terminus naturam eius non mutat, nec ab infinitate sua dimovet. De Spacio vero, quod mundum capit, et quod mundi est locus, et in quo mundus est, et quod in mundo, quid aiemus? Eiusdem ne est naturæ, cum exteriore illo infinito, vel naturæ alterius? Et eius profecto est, et alterius. Eiusdem quidem est, veterum testimonio. Qui omnes dixerunt, idem esse spacium inane, et locum. Locum quidem tunc vocari, quando corpore est plenum; quando vero corpus non continet, vocari inane. Cui dogmati, rationes aliquot addamus. Neutrum ipsorum, corpus est: utrumque corpus

recipere est aptum. Utrumque corpori cedit: utrumque trine est dimensum; utrumque corporum dimensiones penetrare potest. Neutrum corporibus resistit, utrumque corporibus motis, locum et cædit, et præstat; et sicuti corporis propria est resistentia, et renitentia, et antitypia, quæ ut corpus naturale sit, ei causam præstat. Sic spaciū utriusque proprium est, cessio corporibus, eorumque motibus præstita. In eo tantum differunt, ut alterum, quod mundum locat, sit plenum mundi corpore; alterum vero, sit corpore omni vacuum. In eo etiam, differt hoc ab illo, quod illud, et finitum est, et infinitum, hoc autem totum est finitum. Et a medio sui, undequaque æquale. Si enim a centro ipsius, quod est mundi centrum, quaquaversum lineæ protrahantur, usque ad mundi convexam superficiem, æquales erunt omnes, sed finitæ. Si vero etiam, atque etiam protendantur, quo usque protrahi possunt, æquales itidem, sed infinitæ erunt, possunt enim per universum, extra mundum positum spacium infinitum, protendi. In medio ergo universi infiniti spaci; centrum spaciū est. Et spacium quod circa centrum est, usque ad mundi convexum, medium universi spaciū est. Diversum quoque ab exteriori illo, mundanum hoc medium, ac finitum est rationibus aliis. Illud enim inane, ac vacuum totum est, quantumcunque est. Hoc vero plenum mundo est, ac mundi corporibus omnibus. Minutis tantum inter corpora intervalli vacui distinctum: quæ tamen vacua intervalla tanta, ac totidem sunt, quanta, et quot sunt pleni spacia revera. Plenum tamen vulgo, et sensui vocatur; vacuum est uti ostendimus, rationi. Et qua plenum est, non equidem ad eius pertinet essentiam, sed plenitudo ei accidens est; a corporibus nimirum plenitudo illi accedit, quæ ab eo natura sunt diversa, ita, ut spacia, quæ propria corporum superius diximus, accidentia fere sunt illis, essentia vero eorum, in antitypia illa, et renitentia consistit. Quare si plenum esse, spacio huic mundano accidit; vacuum esse ad essentiam eius pertinebit. Nam, et dimidia mundani spaciū pars vacua est, et universum illud extra mundanum est inane. Quæ res etiamsi ita sit, attamen magnam vim, erga se se implentia exercet corpora. Ita, ut ea cuncta, nihil resistentia, eorum resistente, aut obstante nullo penetret. Et e contra, in tantum viribus caret, ut a corporibus omnibus, nihil eo prorsus renitente penetretur. Dividat etiam corpora omnia: et a corporibus omnibus dividatur. Nullum corpus lædat; a nullo corpore lædatur. Nullum tamen impossibile inde sequatur. Non est enim eis simile; non est eis contrarium. Neque enim eis repugnat: neque ab eis contrarium. Neque enim eis repugnat: neque ab eis repugnatur, et dum illis resistere nequit, omnibus tamen sese indit. Atque illis sua puncta, suas lineas, sua superficies, impertit et profunditates, se seque his neutiquam privans, illis largitur, ut illa sibi habeant, quæ sibi retinet ipsum. Atque ita evenit, ut dum qua plenum est, omnia penetrat, et ab omnibus penetretur; omnia item comprahendat, et ab omnibus comprahendatur; et dum omnia terminat, ab omnibus terminetur. Cum vero hæc omnia, et faciat, et patiat, et corporibus omnibus largiatur, ut sint, ut agant, ut patiantur, cur omnis corporum essentiæ, actionis, ac passionis non dicatur esse principium? Et cum corpora omnia finiat, cur corporum etiam finis non existimetur? Atque hinc, et principium rerum, et finis itidem esse non asseratur? Et cum finitum, et infinitum sit, cur, et principium, et finis, finita, et infinita non dicentur? Quorum pleraque præstantissimi veterum dixere, vel forte dicere voluere.

Corporeas qualitates, quas per corpora diximus protendi, corporibus ipsis esse posteriores, nemini dubium videri debet. Sunt enim ipsæ, quæcunque, et quotcunque sint, accidentia; corpora vero substantiæ sunt, substantias autem accidentibus priores esse, nemini dubium itidem esse potest. Corpora ergo qualitatibus suis sunt priora. Corporibus vero priores sunt loci. Nam si locus, prius corpore non esset, tunc corpora non essent in loco, quod impossibile esse philosophis omnibus est confessum. Atque ideo dictum est venerum cavillatori. “Admirabilis quædam est loci natura, et prior omnibus. Nam sine quo, aliorum nullum esse potest, et ipsum sine illis potest esse, necessarium est, primum esse.”

Nam si corpora fierent, et locus eis non esset præparatus, ubi nam locarentur? Si arbor aliqua modo e terra pullulet, ac crescat, quo nam crescet, si locum non reperiat ibi esse

paratum? Locus ergo vere, corporibus, corporeisque, natura et tempore est prior. At si locus non nisi quatenus corpus locat, locus dicitur, sui autem natura, ante quam locus sit spaciū totius pars est, spaciū hæc pars ante locum est. Et quia pars et totum natura simul sunt, spaciū etiam universum ante locum est natura. Si item locus et vacuum idem sunt, et vacuum natura et cogitatione plenum præcedat, locus autem quatenus locus est, plenum est? Vacuum certe ante locum, et prius loco debet esse. At spaciū proprium est, ut vacuum sit, spaciū ergo natura, et tempore prius loco est. At cum entia nulla alia in natura sint præter hæc quatuor, spaciū, locus, corpus, qualitas; corpus autem qualitate prius est; et corpore locus, et loco spaciū, spaciū nimirum rerum omnium primum est. Mundus itidem prior omnibus quæ in eo sunt locis, corporibus, qualitatibus est. Spaciū autem ante quam mundus est: spaciū nimirum, mundanorum omnium primum erit. Quin etiam prius ipso mundo. Nam si mundus prorsus corrumpatur, atque in nihilum redigatur, quod veterum non ignobiles fore tradidere, spaciū in quo nunc mundus ut in loco est, inane prorsus remanebit. At si iterum, cælos novos, terramque novam, Deus reficiat, quod sapientum multi; et divino viri afflati spiritu pronunciarunt, spaciū præexistit, quod novos capere possit cælos, terramque novam. Ante quam hic quem incolimus mundus a Deo esset fabricatus inane erat, in quo vel atomi volitabant, vel chaos volutabatur, vel materia informis, motibus inordinatis voluebatur: spaciū ergo ibi erat ante mundi formationem. Est ergo spaciū sui natura mundo prius, primumque rerum omnium mundanarum; ante quod nihil fuit: et post quod omnia fuere.

Spaciū ergo hoc, quod ante mundum fuit, et post quod mundus est, et quod mundum et capit, et excedit, quidnam tandem est? Aptitudo ne simplex ad capienda tantum corpora est, et aliud nihil? Suscipit quidem spaciū hoc corpora omnia, sed non videtur, aliud nihil esse, quam aptitudo. Sane, si quicquam rerum sit, vel substantia est vel accidens. Et si substantia est, vel incorporeum quid est, vel corpus. Si vero accidens, vel quantitas, vel qualitas, vel aliud quid tale. Profecto dicimus nos, spaciū per se ipsum, cum mundum præcedat, cumque extra mundum sit, nihil rerum esse mundanarum, præter eam eius partem, quæ mundum capit, aut quod mundus suo corpore occupat: verum alia res a mundo diversa est. Mundus enim corpus est, spaciū vero corpus minime est, nulla ergo categoriarum, spaciū complectitur, ante eas omnes est, extra eas omnes est. Quid ergo est? Hypostasis, diastema est, diastasis: ectasis est, extensio est, intervallum est, capedo est, atque intercapedo. Ergo quantitas? Ergo accidens? Ergo accidens ante substantiam? Et ante corpus? Architas uterque, et senior Pythagoræ auditor, et iunior Platonis amicus, et qui eos secuti sunt scriptores categoriarum, hoc spaciū non cognovere. Sed sunt categoriæ in mundanis bene positæ spaciū de mundanis non est; aliud quam mundus est, nulli mundanæ rei accidit, sive ea corpus sit, sive non corpus, sive substantia, sive accidens, omnia hæc antecedit; omnia illi uti accedunt, sic etiam accidunt; ita ut non solum quæ in categoriis numerantur accidentia, verum etiam quæ ibi est substantia, illi sunt accidentia. Itaque aliter de eo philosophandum, quam ex categoriis. Spaciū ergo extensio est hypostatica, per se substans, nulli inhærens. Non est quantitas. Et si quantitas est, non est illa categoriarum, sed ante eam, eiusque fons et origo. Non ergo accidens dici potest neque enim cuiquam accidit substantiæ. Quid ergo substantia ne est? Si substantia est, id quod per se substat, spaciū maxime omnium substantia est: substat enim per se, nulli innititur ut sit; nullius eget, quo sustineatur, sed ipsum, substantiis sustentationem præbet, easque ut sint sustentat. Si substantia est, quod per se existit, spaciū omnium maxime substantia est; quia maxime omnium per se existit. Si substantia est, quæ aliis substat, spaciū maxime omnium substantia est; omnibus enim substat aliis naturæ rebus. Si substantia est, quæ nulla aliarum rerum eget ad esse, spaciū omnium maxime substantia est, nullo enim aliorum eget, ut sit; reliqua omnia, ut sint, eget spacio. Si substantia, primum omnium entium est, spaciū maxime omnium substantia est. Primum enim aliarum rerum omnium esse iam est probatum. Hisce ergo rationibus omnibus patuit clarissime,

spacium maxime omnium substantiam esse, sed non est categoriæ substantia illa. Neque enim individua substantia est, quia non est ex materia, et forma composita. Neque est genus, neque enim de speciebus. Neque de singularibus prædicatur. Sed alia quædam extra categoriam substantia est. Quid igitur corpus ne est, an incorporea substantia? Neutrum, sed medium utriusque. Corpus non est, quia non est antitypos, aut resistens, aut renitens, non visui, non tactui, sensuum nulli obiicitur, aut subiicitur. Incorporeum rusus non est, quia trine dimetitur. Longitudinem, latitudinem profunditatemque, non unam, non duas, aut plures habet, sed cunctas. Itaque corpus incorporeum est, est noncorpus corporeum. Atque utrumque per se substans, per se existens, in se existens, adeo, ut etiam per se stet semper, atque in se stet: neque unquam, neque usquam moveatur, neque essentiam, neque locum mutet, nec partibus, nec toto. Quod enim movetur, per hoc spacium movetur, hoc autem spacio supra se non movetur, neque aliud usquam est supra quod moveri queat. Neque etiam, vel in ipso, vel extra ipsum terminus ullus est unde moveatur, aut quo moveatur. Neque pars eius ulla, hinc illuc migrat: per partem namque sui ipsius migraret; et duæ spacii partes, altera esset in altera, et supra alteram, et locus illius quæ discederet, spacio vacuus remaneret, atque ita spacium seipso vacuum esset. Itaque nec toto, nec partibus movetur. Est ergo et immotum prorsus, et omnino immobile. Quid est quod aio? Stat toto spacium? Stat partibus? An partes habet? Totum ne divi potest? Partes quidem habet duas, ac totum dici nequit. Pars altera spacii ea est, quæ mundo plena est. Altera quæ mundo est vacua, extra mundum est. At totum ex his partibus, conflatum, dici minime potest. Nam totum omne, partibus constat, omnibus finitis, quibus et ipsum finitum esse necessarium est. At spacium, parte mundo plena, mundi finibus finitum, et æquale est. Parte autem mundo vacua, extra mundum posita, finitum infinitumque, uti docuimus, est simul. Sed utra nam partium harum, maiores habet agendi, vel patiendi vires, infinita ne, an finita? Vel æquales habet utraque, vel nullas? Rationabile videtur, infinitam partem maiores habere, quoniam æquas habere finitum et infinitum, non est rationi consonum. Multo minus, si finita, et minor pars, maiores habere dicatur. Sed prius de infinita. Si ea vires habeat ullas, eas vel in sese exercet, vel in partem finitam, vel in mundum ipsum, eiusque partes. Si in sese eas exercet, alia eius pars, iis viribus prædita, aget in aliam eius partem, quæ vel easdem vires habebit, vel maiores, vel minores, vel etiam nullas? Si easdem, quomodo ab æquis viribus patietur? Aut quo modo in æquas aget? Multo minus possibile videtur, si patiens pars, maioribus sit viribus. Hæc enim potius aget in minores, quam ab his patietur quicquam. Si vero minoribus sit patiens pars prædita, poterit a maioribus forsitan pati aliquid. Sed quisnam inæqualitatem hanc virium, rei tribuit prorsus sibi simili? Et alteram ab altera dissimilem fecit? Non videtur a se ipso, hanc partium dissimilitudinem, spacium illud acquisivisse. Ergo ab alio. At a quo nam? Cum nihil aliud sit, quam ipsummet? Nihil ergo dissimilitudinem virium ibi creavit. Quid igitur, nihil aget, nihil patietur? Ita prorsus. Non enim vires aliæ, vires alias ibi superant, cum dissimiles non sint, neque inæquales. Ab alio ergo forte patietur. A chaos forte illo, vel materia informi, vel atomis, quæ per illud spacium volitabant, ac volutabantur antequam mundus formaretur, vel a mundo, postquam est formatus? Recipiebat quidem et illa, recipit et hunc. Receptio hæc, actio ne est, an passio? Utraque videtur, et neutra. Neutra quidem, quia nulla ibi fuit alteratio, quæ vel ab actione, vel a passione solita est provenire. Utraque autem, quia recipere, est agere, ubi autem actio, ibi et passio videtur esse necessario. Has ergo recipiendi vires habere videtur. An vero solas? An et socias alias? Nimirum videtur vim habere, id quod recipit, et intrinsecus locandi et extrinsecus undequaque ambiendi. Sicuti, et illa, et hunc mundum, et locavit, et ambivit. Et hæc quidem de infinito illo. At finitum quod in mundo est, et tres illas recipiendi, locandi, ambiendique vires obtinet, et præterea corpora omnia penetrandi, et se se cum propriis illorum spaciis uniendi. Et ad has corporum motibus locum dandi. Oportet enim quod movetur corpus, uti sapientissimus Ægyptiorum Hermes tradidit, per immobile aliquod moveri, immobile autem in mundo nihil est, præter spacium ac terram. Non autem

motus omnes super hac fiunt, piscium, avium sublimium reliquorum. Habent vim præterea corpora mundi principalia, ut suo locentur quæque loco, atque ordine: ab eoque non dimoveantur. Atque ita evenit, ut mundi centrum, in spacia centro semper sit, et terram semper eodem spacio circa centrum maneat immobilis: et aqua suo, et ær, et cœlum universum. Quod si sic est, mundi corpora, cœlum nempe et elementa, partes spacia sibi proprias a principio occuparunt, quibus locarentur, ac perpetuo obtinerent. Quæ sicuti inter se differunt natura: sic spacia partes, eorum singulis subiectæ, possunt videri inter se se differre: differentia hæc, cum a locatis proveniat corporibus, per accidens illis accidit, nisi probetur spacia eas partes ita ab initio dispositas fuisse, ut quæ terram caperet, ærem non caperet. Et quæ aquam, cœlum capere aut ærem, aut terram non valeret. Sed propria sibi corpora, unamquamque cepisse. Quod si concedatur, iam hæc proprietas, a vi alia superiore, necessario cuique illarum indita est. Se vis hæc cuius fuerit, et quæ, suo loco perquiretur.

Finis.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER SECUNDUS
DE SPACIO MATHEMATICO.

Anteriore libro, est a nobis demonstratum, spacium, actu esse infinitum, et actu esse quoque finitum. Nunc ea, quæ hasce positiones consequuntur, annectamus. Inter quæ primum esto, spacium quod infinitum est, qua infinitum, nullas habet vires, ut maius fiat, aut ullam in partem se se amplificet. In omnes enim æque fusum est: æque scilicet quaquaversum infinitum est. Cum autem maius se ipso fieri nequeat: mundo vero, aliisque cunctis maius sit, et simpliciter maximum, et maximum omnium est. Maximum enim id revera est, quo aliud maius esse nequit. Sin autem ipso maius nihil omnino est, ipsum maximum omnium est. Et si se ipso maius fieri nequit, maximum simpliciter est. Id enim omnibus rationibus maximum est, quo maius nec est, nec esse potest. Itaque spacium hoc, et est id omne quod est, et est id omne quod esse potest. At si maximum hoc, est in rebus: in rebus etiam erit minimum. Altero namque contrariorum posito, poni necesse est et alterum. At quidnam hoc minimum est? Contraria opinor innotescet ratione. Nam ut maxime magnum est, ita minimum est maxime parvum. Et prout maximum id est: quo maius nihil esse potest. Ita minimum illud est, quo minus esse nequit. Et sicut maximum est infinitum: sic, minimum erit finitum, et ut maximum, maxime dividi potest, ita minimum minime dividi potest. Atque hoc utrumque de spacio est intelligendum, et sicut illud infinitum spacium, divisibile est in infinitum, sic finitum, divisibile est in finitum. Atque ita falsum, vetus illud dogma apparet, omnem quantitatem seu quantum dividi posse in infinitum. Et contrarium dogma esse verum est necesse, ut scilicet finitum spacium, eo usque divisibile sit, ut divisio ea ad minimum spacium perveniat. Ita ut si amplius dividatur, ammittat ut sit spacium: neque iam spacium esse queat. Sed aliquid in spacio minimum, et diversum a spacio sit: hoc est non spacium. Atque hoc est, quod veteres Geometræ, punctum appellavere, punctum et nos appellemus. Qui sicuti non spacium est, ita nullam habet dimensionem, et ideo non habet, quia contrarium eius, spacium scilicet, omnes habet. Et quia hoc partes omnes habet, pundus partes habet nullas. Et quia nullas habet, impartibilis sit, et indivisibilis. At qua indivisibilis est, cur non etiam erit unitas? Quæ et ipsa nequaquam dividi potest. Dixere veteres, momentum temporis, momentum motus, esse indivisibilia. Sunt, sed puncto sunt posteriora. Tempus enim post motum, vel cum motu est. Motus post corpora, et cum corporibus; corpora post, dimensionem trinam. Hæc post binam. Bina post unam. Una vero post punctum. Punctus ergo ante omnia hæc est, quia in spacio, omnium primus, positus est. Qui itidem unitas est. Verum cum essentialiter ambo idem sint; nomina, ad aliud relata, sunt sortita. Punctus relatione ad lineam, unitas relatione, ad numerum. Est enim punctus principium lineæ, sicut unitas numeri principium est. Si vero principium quoque dicatur relatione rei productæ, linea proxime a puncto erit producta. Ad si productionis nomen inducamus. Motum inducemus, quem quinto gradu distare a puncto modo dixeramus. Non ergo motus attingit punctum. Si non motus, nec productio. Si non productio, nec principium lineæ punctus erit. Quid ergo si linea a puncto non producit, linea non erit? Erit sane, sed non producta. Nec erit linea punctus fluens; quod veteres aliqui autummarunt. Quid ergo linea est. Pars ea spacii quæ inter duo puncta, interiacet. Sunt enim puncta, et unum, et plura, imo omnia, in spacio. Quandoquidem extra spacium nihil vel est, vel esse potest. Linea ergo est spacium duobus punctis interceptum. Cum autem duo puncta dico, iam et numerum induco. Et sunt in spacio duo puncta actu. Itaque numerus actu una cum continuo est. Neque numerus ante lineam est, nec linea ante numerum. Nec iam posteros quæstio illa vexet, quæ veteres male torsit: utra nam, vel continua, vel discreta quantitas, natura antiquior esset, ac prior. Simul enim sunt. Neque est altera ante alteram, nec altera sine altera est, nec esse potest. Ac

veterum scientissimi Pythagorei recte dixere, binarium qui primus numerus esset, lineæ respondere. Ternarium qui secundus, respondere superficiei. Quaternarium qui tertius, respondere corpori: suadente, cogenteque quamvis tacite, rerum natura. Quæ nec ultra quatuor numerum, (ex quo denarius, numerorum ultimus conficitur) nec ultra corpus passa est, continuum progredi. Idque ipsum intra quatuor.

Etenim sicuti, quæ inter duo puncta spacii pars intercipitur, linea est, et quæ inter tria, prima est superficies triangulus, sic quæ inter puncta quatuor spacii pars continetur, (uno in eodem posito) primum corpus efficitur Pyramis. Post quod si quinque punctis spacium comprehendatur, si sex, si aliis pluribus, non aliud quam corpus absolvent. Hoc est trinam dimensionem, longum, latum, et profundum. Quibus partes spacii infiniti (nam totum ut infinitum non metimur) dimetimur. Magnaque admiratione prosequendum est, duo puncta lineam, tria superficiem, quatuor corpus, tres spacii partes includere; neque ultra progredi posse, ad speciem aliam, præter corpus formandam: intraque eadem quatuor, numerus perfectissimus Denarius consistat. Ultra quem, replicatio sin eorundem, non alterius formæ productio. Nec minore admiratione dignum, alio etiam modo, ex continuis primum illud corpus constituentibus, denarium gigni: lineas nempe sex, superficies quatuor, tria scilicet Pyramidis latera et basin. Inter quæ tamen puncta et lineas, et superficies, etiam si longe plures in formandis corporum figuris constituentur, non nisi tria spacia, longum, latum, ac profundum, corpus unum, atque omne conficientia, concludi posse. Itaque recte a veteribus. Pythagoreis dictum est; tria includere omnia, atque ideo esse perfecta.

Igitur, natura nos per rerum gradus, ordine ducente, in puncta, in lineas, in superficies, in corpora, in unitatem, in numeros deducti sumus. Hæc autem scientiarum, eam, quæ mathematica a veteribus est nuncupata, universam constituunt. Cumque hæc omnia in spacio illo infinito iacere comperta sint, idque sit actu infinitum, ea quoque ibi infinita, et actu infinita esse, est necesse. Quod a veteribus non bene cognitum, non est plane negatum, nec plene traditum. Puncta enim infinita in magnitudine esse, lineam posse in infinitum dividi: lineam posse in infinitum protrahi; numerum in infinitum posse augeri, asserunt. De quibus quatuor asserionibus, primato neque fatemur, neque negamus. Secundam et fatemur, et negamus. Tertiam, partim negamus, partim fatemur. Lineam enim negamus, a nostra mente, aut arte in infinitum posse produci; attamen eam quæ punctis finita est, iis liberata infinitudinem sui natura, fatemur subire. Quartum vero fatemur partim, qua scilicet numerus sui natura infinitatem subit, negamus vero partim, qua scilicet nostra opera, id posse fieri intelligatur. Sed fecunda illa maxime est nobis controversa. Fatemur enim infinitam lineam, quæ punctis libera, infinitudinem subiit, in infinitum posse dividi. Sed in linea punctis terminata ac finita (sicuti veteres acceperunt, et docuerunt) id vero maxime pernegamus. Quæ illorum assertio, quoniam ingentes peperit absurditates, magnisque ingeniorum aciebus est in pugnam deducta, est a nobis quoque maxime perpendenda. Itaque primo dicimus, Aristotelem qui maxime inter veteres, videtur huic sententiæ faville, nullo veritatis, multo contentionis studio, in quo, ne se sapientior alter videretur, totus fuit; in astruptionis huius ingressu, multifariam impegit: deinde in progressu maxima peperit monstra. Missa in præsentia facimus ea quæ contra Leucippi, ac Democriti atoma corpuscula agitavit,

quia nec eius sententiam construunt, nec nostram destruunt. Ea diluamus, in quibus eam adstruere visus est voluisse, tum ibi, tum: proprio libro ad hoc dicato, cui titulum fecit, *De Insecabilibus lineis*. Quæ quoniam utrobique eadem fere sunt, omnia in hunc locum reiiciemus. Itaque illud primo asserimus, ipsum nullo tot librorum suorum loco, tot locorum numero, ullis rationibus probasse, continuum, seu magnitudinem, in infinitum dividi posse. Nam ubi de infinito disputat ex proposito, nullo modo id probat, sed a Mathematicis suppositum, assumit tantum. At probanda erant, et demonstranda ea, quæ et alii negant, et res ipsa negat; et nos quoque pernegamus. Itaque eo loci, nulla ei fides esto, apud veritatis quæsitores. Postea vero, cum continuum velle videtur deffinire, imposturam facit lectoribus. Neque enim quid sit continuum nos docet. Sed continua deffinit ea esse, quorum extrema sint unum. At continua ista duo, vel plura, erant ne continua, antequam eorum extrema in unum convenirent? vel continua non erant? Si continua non erant, ubi nam extrema habebant, antequam coirent? Nam si ipse dum contendit, rogat, ex indivisibilibus punctis, quomodo divisibile fiat? Nobis ipse respondeat, ex non continuis, quo modo continua sunt facta? Non continuorum, ostendat nobis extrema. Quid sunt extrema non continuorum? Sin vero affirmet, utrumque illud continuum fuisse; extrema habuisse: eaque in unum iunxisse, atque ideo continua facta esse, vel continua esse. Nihil horum nos urgemus. Sed illud ab eo rogamus, ut non plura continua. Sed unum tantum continuum nobis deffiniat. Sat enim id nobis fuerit; plura illa ei donamus. Igitur, quid est continuum? An respondebit, quorum extrema? Vel cuius extrema sunt unum? Si inquiet, quorum extrema; iam etiam ridebimus. De uno namque continuo quærimus. Si respondeat secundum, Continuum scilicet id esse, cuius extrema unum sunt, id uti falsissimum refutabimus. Extrema enim et linea, et cuiusque magnitudinis, duo sunt ad minus. Neque in unum coeunt unquam: sed maxime a se invicem semper distant. Ergo nisi aliam continui deffinitionem afferat, hanc sibi habeat, cum omnibus inde secutis. Si vero nesciat, aut nequeat, deffinitionem aliam afferre continui, iubebimus eum de continui divisione in infinitum, loqui desinere. Qui enim nesciat, quid continuum sit, quo modo scire potest, continuum in infinitum posse dividi? Aut quicquam de continui divisione loqui eum, qui asserat hoc etiam, in continuo, partes esse priores toto, ut sequentia quædam adstruat? Unde sequitur ei sophisma putidum, magnitudinem in ea dividi ex quibus est composita. Linea namque magnitudo quidem est, sed nullis ex aliis composita; non enim ex punctis, quod etiam ipse negat: nisi forte bene longam lineam, ex lineis minoribus componi dixerit. At minores istæ, et linea sunt, et continuæ ipsæ quoque, quarum continuitatis deffinitionem, ab hoc continuorum deffinitore perimus. Quam nisi nobis afferat, asseremus, quæcunque ex palliata illa continuorum deffinitione consecuta est strues, eam penitus ruere, cum Zenonio motu illo, non ininus udendo. Quæ vero integro alio libro, contra Platonis et Xenocratis, ut videri vult, atomas lineas, sunt ab eodem hoc magistro deffinitionum, disputata, non maiore labore diruemus. Nam quæ contra illorum rationes (quæ ad nostra tempora non pervenerunt) agitavit hoc loco, putamus ex more suo, non sincere eorum mentem retulisse; sed cavillis et sophismatis divexasse. Verum ipsius argumenta satis multa, quibus continui divisionem in infinitum adstruere, et lineas atomas destruere est annexus, destruemus facile. Ex eo initium sumentes, quod ipse contendit: Lineam non esse compositam ex punctis. Quo dogmate solo de XXIII eius argumentis ruunt sane XVI. Neque enim quisquam veterum, ne dum. Plato, aut Xenocrates, quantum ex antiquorum, testimoniis liqueat, id asseruit. Neque etiam ex linearum atomarum positione, id consequi potuit. Neque vero negamus solum, lineam scilicet ex punctis esse compositam, verum neque ex aliis rebus ullis, aut partibus, sed simplicissimam rem, eam esse affirmamus. Ex quo aliæ eius rationes ruunt quoque non paucae. Negamus autem maxime omnium, quod maxime omnium, et ipse, et Geometrarum affirmarunt filii. Lineam semper, atque in infinitum dividi posse, vel dividi posse in semper divisibilia. Hoc vero negamus, tum quod nec ipse, nec Mathematici ulli id ullis rationibus comprobarunt. Et quod sensus ei repugnat, et rei natura ipsa, et mentis humanæ raptus. Quod

et ipse faretur quoque. Neque enim talis divisio in actum est: deducta unquam, nec in posterum deduci potest. Præterea procul est a re, quam et ipse, et Mathematici tractant, finitas nempe magnitudines præ manibus habent, et contemplatur semper. Præterea impossibilia multa, hoc dogma consequuntur. Quorum primum est, quod omnes lineæ, inter se erunt æquales. Quatenus enim in infinitum dividuntur, æquales omnino esse, necesse est omnes. Infinitum enim infinito, nec maius est, nec minus. Ergo linea pedalis, æqualis erit lineæ centipedali, infinitum enim æquale, utræque subeunt. Non enim qua in infinitum dividuntur, minor illa est, hæc maior, ergo æquales ambæ. Imo vero utraque hæc, æqualis est lineæ protractæ in infinitum. Nam et hæc, sicuti et illa in infinitum dividetur. Quinimo minima linea, quæ fere magnitudine punctum vix excedat, æqualis erit lineæ maximæ, qua maior esse nequeat, hoc est infinitæ. Nam et illa, puncto vix maior, sicut et hæc, in infinitum potest secari. Imo pars linea, æqualis erit toti, nam et pars cum linea sit, sicuti et tota secatur in infinitum. Præterea, esto pedalis linea una, esto bipedalis altera, certe ex sensu communi, ex Geometrarum omnium consensu, hæc dupla, erit maior quam pedalis. In bipedali medium signetur nota. Tunc dimidium eius æquale erit pedali. Secentur, et tota hæc, et dimidium illud in infinitum, cumque ipsæ æquales sint, sectio earum in infinitum, æqualis erit altera, alteri. Cumque sectio infinita sit, bipedalis sectio, maior erit pede uno, pedali sectione. Atque ita unum infinitum altero infinito, uno pede erit minus. Atque ita duo infinita, non erunt ad invicem æqualia. Sed erunt alterum minus, alterum maius. Hoc autem esse impossibile ratio hæc convincit. Nam quod infinitum, altero infinito maius est, vel per finitam partem, vel per infinitam maius erit. Si dicatur esse maius per aliud infinitum ei additum, tunc infinite maius etiam seipso evadet. Et per eam infiniti additionem, etiam minus infinite se ipso evadet. Quod impossibile esse, nemo sanus non videt. Tum etiam, ubi ea additio sit, terminum utriusque necesse est esse. Vel enim continua sunt, vel non continua. Si non continua dicatur; tunc linea non erit quantum continuum, sed discretum. Si continua est utraque, et infinita iuncta simul, tunc dicemus terminum extremum utriusque, in ea coniunctione esse. Continua enim illa sunt, quorum extrema, ex magistri deffinitione, unum sunt. Extrema autem quid aliud sunt quam termini, et fines? Ergo duo hæc infinita iuncta simul, et finita sunt, et infinita. Quod est ridiculum. Si vero alterum infinitum, altero infinito maius sit additione finiti; totum finitum evadit, et erit finitum, et infinitum. Ergo additione magnitudinis, minus fit quam prius erat. Erat enim infinitum, modo finitum est. Finitum autem minus est infinito. Quod apprime est ridendum. Ad hæc omnia. Duæ lineæ quæ in infinitum secari possunt, actu sunt divisæ in infinitum. Atque ita potentia, et actus idem erunt. Lineæ enim illæ, actu lineæ sunt. Dividuntur. Tunc partes utriusque, actu quoque lineæ erunt. Et divisione in infinitum procedente, partes semper infinite sectæ, actu quoque lineæ erunt. Ergo nihil in eis partibus actus differet a potentia. Ergo potentia et actus idem sunt. Ergo etiam duo infinita, actu erunt infinita. Ergo etiam infinitæ illæ, partes, finitæ quoque sunt. eæque infinitæ, atque ita una linea infinitæ erunt lineæ. Quæ omnia, cum absurda, et impossibilia sint, id etiam absurdum et impossibile erit, a quo hæc profluunt. Dogma illud scilicet, per quod omnem lineam, et omne quantum, in infinitum dividi posse, asserebatur. Quæ vero alia adiicit argumenta, nullius sunt momenti. Nihil enim obstat, quin atomæ et minime lineæ diffinitio, lineæ in genere, et rectæ, et curvæ, in specie, competat. Etenim minima, et atomos linea, ipsa quoque longitudo est sine latitudine. Et si recta sit, quod inter duo puncta brevissima sicut extensio, et quod ex æquali, sua interiacet puncta. Neque obstat quicquam quin atomos linea, media sit duarum superficierum minimarum; non aliter ac maiores linea, mediæ sunt maiorum superficierum. Et nullum est inconveniens, omnes lineas generis eiusdem, quatenus lineæ sunt, esse symmetras, et magnitudine et potentia, si non quidem simplici numero, sed congenere (ut alibi ipse docet) mensura, mensurantur. Neque prohibetur, quin ex minimis tribus lineis, minimum fiat triangulum, aut ex quatuor talibus, tale quadrangulum: eadem met ratione, qua ex maioribus lineis, maiores fiunt figuræ. Quod si

in minimo isopleuro, non post minima cathetus basin secare, non ideo, pernicies inde Geometria creatur universæ. Quin etiam ex pluribus minimis simul iunctis, maiorem lineam fieri, nihil vetat. Imo id necesse est evenire, sicuti et maiorem hanc, in minimas resolvi. Neque impossibile ullum sequitur, si ex talibus indivisibilibus lineis, divisibilis linea proveniat, eadem met ratione, qua ab eo docemur, ex materia, et forma, quæ corpora non sunt, corpus effici. Ex hisque non gravibus nec levibus corpus, et grave, et leve: ex iisdem non magnis, non parvis, corpus magnum, et parvum. Linea minima, præter nudum nomen, etiam proprium aliquid habet. Ut scilicet dividi nequeat, nedum queat dividi in infinitum. Quod si indivisibilis ut punctus ipsa quoque vocetur, quid tum? Si diversa est eorum indivisibilitas. Punctus enim indivisibilis est, uti terminus, ipsa vero ut terminata. Et punctus minimum est in spacio, ipsa vero est spacium minimum. Et ex eiusmodi minimis lineis, et superficies minimæ, et corpora minima efficiuntur. Et hæc in tales forte resoluuntur, certe dividuntur. Neque ad hanc rem facit illa temporis illatio. Neque enim se se invicem mensurant: nec sunt generis eiusdem; nec recte cum magnitudine tempus confertur. Quod est a nobis in discussionibus Peripateticis probatum. Nihil etiam obstat, sicuti recta minima datur, circularem quoque minimam dari. Neque sequitur inde, punctum esse corporis partem, etiam si corporis pars sit linea minima. Neque ob id, puncta erunt corporis elementa. Si quæ vero alia argumenta contra Democritum allata sunt, ex iisdem nostris etiam destruuntur. Quæ si quis ad hanc trutinam conferat, nullius esse roboris cognoscet. Omnes ergo viri illius machinæ, quibus lineam indivisibilem et minimam veluti scorpionum sophismatis conatus est pessumdare, cum vere futiles apparuerint, mirandum est quo modo, res tam nulla, tantos in philosophia, et mathematicis excitare potuerit tumultus. Ergo ea fictio, hic fucus, e schola veritatis explodantur.

Nos vero ex veritate dicamus demonstrata, spacium illud primum a nulla naturæ, a nulla humanæ mentis vi divisum esse. Fuisse tamen a natura, in eius partibus continuis, divisa corpora collocata. A mente vero, quandocumque libet, divisum cogitari. In eoque omni, lineas, superficies, corpora, incorporea illa scilicet, et numero, et magnitudine actu infinita esse, hoc est longitudines, latitudines, profunditatesque, sine ullo numero, sine ullo fine, re ipsa esse. Hæc tamen cuncta, a nobis finita imaginari. Mentemque nostram finita sibi in opus sumere, quæ spaciis mundanorum corporum possint accommodari. A quibus corporibus non per abstractionem, mens ea separat, ut quidam contenderunt. Quoniam ea spacia non sunt primo, et per se in mundanis corporibus. Sed sunt ante corpora, actu in primo spacio. Neque etiam in phantasia, aut dianoea nostra, (ut quidam alii viri admirabiles tradiderunt) veluti in subiecto, dimensiones illæ et quæ inde formantur reliqua, subsistentiam habent. Sed mens e spacio illo primo vi sua, eas partes desecat, quæ sibi sunt, vel contemplationi, vel operi, usui futura. Easque omnes, vel continuas, vel discretas. Continuum autem asserimus esse, id quod extenditur. Discretum vero, quod de continuo desecatur. Et continuum semper actu est; a mente vero, nec actu, ne potentia dividi, sed divisum imaginari tantum. Et sicuti continuum primum, actu maximum est, sic in eo, minimum actu esse quoque, est necesse, quia sit necesse, in natura, ac rebus, utraque contraria existere. Et sicuti maximum continuum est id, quo maius esse non potest, ita minimum continuum illud erit, quo minus esse nequit. Et sicuti maxima magnitudo, ea est quæ nec maior esse potest, et id omne ac eorum est, quod esse potest. Ita quoque minima magnitudo ea erit, quæ minor esse nequit. Et quæ in parvitate id totum est, quod esse potest. Neque tamen id, est punctus, quem supra dicebamus esse, minimum in spacio. Minimam autem magnitudinem dicimus esse, minimum spacium, sive spacii minimum. In quo sistetur necessario illa continui divisio credita in infinitum. Neque mirum videri debet, eam sensu non comprehendi, quando nec totum ipsum spacium primum, nec eius partem ullam parvam, magnamve sensus percipit. Certe ratio, ut spacium illud universum adinvenit, atque argumentis multis comprobavit; ita proximæ rationes cum superioribus, spacium etiam

minimum repererunt, et confirmarunt. Patuit quoque, continuum sui natura, omni divisione antiquius ac prius esse: cuius divisio, ac defectio, humanæ cogitationis vi facta, numerum procreasse. Atque hinc etiam sit manifestum; cur numerus discreta quantitas a veteribus divinantibus potius, quam causam scientibus, sit appellatus. Patet quoque continuam quantitatem a natura esse, numerum vero humanæ mentis esse opus. In mundanis autem corporibus inter se divisus, esse etiam a natura. Clarum quoque evasit, continuum antiquius esse discreto. Quoniam discretio nulla fieri posset a vi ulla, nisi continuum antecederet. Solviturque hinc quæstio illa, apud veteres, recentioresque ardua: utra prior esset natura, continuorum ne scientia, quam ab agrorum dimensionibus non ex rei natura, Geometriam appellavere: an discretorum, quam Arithmetica dixere. Hanc scilicet diximus ex illa nasci, atque ideo secundam esse. Cumque spacium sit rerum naturæ omnium primum, eius Scientiam utramque, et continui et discreti, ante materiam esse, est manifestum. Nec satis ad rem Pythagoreos dixisse, dum numeros tantum ante materiam statuerent. Eandem hanc rationem consequitur, ut mathematica anterior sit quam physiologia. Media quoque est, inter incorporeum omnino, et corporeum omnino, non qua ratione veteres dixere, per abstractionem a rebus naturalibus incorpoream quasi fieri. Sed quia revera spacium sit corpus incorporeum, et incorporeum corpus. Unde sit ut corpore suo, cum naturæ rebus, corporibusque affinitatem habeat, quo ad eorum dimensiones. Incorporeo autem suo, incorporeum quod vere et simpliciter est, quadam tenus referat: sitque illi proximius, quam corpus naturæ ullum. Eadem hac rationum progressionem fit manifestum, naturæ rerum contemplationem ingredienti, spacii scientiam prius, et habendam, et tradendam esse, quam vel naturalem, vel eam quæ hominum actiones, passionesque compræhendit. Nam et hæc, naturæ operibus posteriores sunt; et hæc ipsa opera spacio itidem sunt posteriora. Rectæque foribus scholæ divini Platonis fuit præfixum. Geometria nescius, ingrediatur nemo. Rectæque a Pythagoreis dictum est, ex finito, atque infinito omnia ortum habuisse, quando de spacio primo id intellexisse comperiantur. Illud quoque est animo advertendum, Geometriæ atque Arithmeticæ, quædam esse simul communia quædam vero propria cuiusque, ita ut alteri minime communicentur. Quædam etiam esse talia, ut alteri ab altera possint communicari. Communia quidem asserimus esse æqualitatem, inæqualitatem, divisiones, compositiones, resolutiones, similitudinem, dissimilitudinem, proportionem, conversiones, permutationes, rationes, ordinem, comparationes, excessus, defectus, sectiones, Theoremata, Problemata. Geometriæ vero propria esse, positiones, contactus, figuras, magnitudinesque lineares, superficiales, corporales. Arithmeticæ vero propria, unitatem, dualitatem, reliquos numeros, par, impar, rationes item multiplicium, super particularium, super partientium, et reliquorum. Arithmetica vero, a Geometria, mutuo habet figuras quasdam numerorum, qui lineares, plani, solidi, cubi, et alii tales appellantur. Arithmetica vero, mutuo dat Geometriæ symmetrias quasdam bipedales, tripedales, et similes, et præterea seminomina quorundam triangulorum, quadrangulorum, et eiusmodi alia. Oriuntur autem ab his duabus, scientiæ aliæ, et illæ quidem, nec paucæ, nec ignobiliores, cum rebus aliis naturæ iam coniunctæ. Quarum prima, et spacio coniunctior, est Actinographia, de qua Democritus iam olim scripsit, radiorum scilicet luminis scientia. Est enim lumen, et spacio natura proximum, et primum quod spacium impleat, ut postea ostendetur. Quam sequuntur Gnomonica, Meteoroscopica, Dioptrica, Optica, Caroptrica Sciographia, et si quæ alia est, quæ radios, lumina, umbrasque contempletur. Et post has corpora iam contemplans unde lumen provenit, et mutationes ex eorum motibus patitur, astrologia universa, eiusque partes. Hanc sequitur, quæ circa ærem proximum cælo corpus, et contemplatur, et operatur, Pneumaticæ et Musica, et quæ aquam in opus profert Hydraulicæ omnis, eique si qua est coniuncta. Post quas ea quæ circa terram versantur, rationemque dimensionum eius habent Geographia, Agrimensoria quæ superficiem. Stereometria quæ profunditatem considerat, et postrema est Barymetria, quæ pondera considerat, omnisque æqueponderantium, et centroponderantium scientia. Quarum

scientiarum, si quæ est in hominum vita utilitas, ea omnis in illas duas principes, ut ad fontes, harum autem duarum origo, ad spacium primum, eiusque scientiam hisce libris a nobis omnium primis exaratam est referenda. Unde falsam fuisse apparet Aristotelis assertionem, qui mathematicas fine, et utilitate carere docuit. Hæc de mathematico spacio, mathematicisque in universum communi quadam notione præfata sunt. Hosce autem libros, sequantur ii, quos de Nova Geometria adiungemus.

Finis.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER TERTIUS
DE PHYSICI AC MATHEMATICI SPACII, AFFECTIONIBUS.

Uclides Megarensis vetustissimorum Geometrarum, ut omnibus visum, facile princeps, rogatus a Ptolemæo Lago, an via aliqua Regia esset in Geometria: negavit ullam esse. Post eum Geometræ alii, puncti nullam esse scientiam asseverarunt. Utrumque falsum. Falsitatem hanc secundam prius ostendamus. Prior illa demonstrationum vi seu per se patescet.

De Puncto

Quicumque ergo veterum, dixit, puncti nullam esse scientiam, procul fuit a vero. Scientia, namque triplex; prima, definitione essentiæ rei, secunda demonstratione proprietatum rei essentialium, tertia effectum a suis causis deductione. Tribus hisce methodis omnibus, puncti scientia haberi potest. Primam ostendit Euclides, quando punctum definiit. Esse id, quod partes non habet. Sed ipse hoc ipsum supposuit pro principio, quod tamen demonstrari poterat. Et quod nos demonstravimus, repetito quod libris de spacio ostendimus. Punctum id esse, quod in spacio sit minimum. Id autem minimum, in spacio, est etiam primum. Nam si punctus primum non esset, ante minimum, aliud minimo minus esset. Minus autem minimo esse non potest. Punctus ergo quia in spacio minimum est. Est etiam primum. Et quia primum est, simplex quoque est. Nisi enim simplex esset, compositus esset. Compositum autem omne, ex præcedentibus componitur. Punctum autem præcedit nihil quia primum est, et ante primum nihil. Punctus ergo quia primum, et non componitur, est simplex. Et quia simplex est, est quoque indivisibilis, non enim dividitur in partes, cum non sit compositus. Est ergo indivisibilis. Et quia indivisibilis, totum neque est, neque dici potest. Totum enim est quod partes habet, ex quibus componitur, et in quas dividi potest. At punctus neque compositus est, neque est dibisibilis, totum ergo non est. Si totum non est, partes nullas habet: quia si partes haberet, ex eis componeretur, et in eas divideretur. Quod nequaquam fit; nullas ergo partes habet. Atque ita quod Euclides uti principium supposuerat, punctum partes nullas esse, uti principiatum est demonstratum. Punctus vero quia partes nullas habet, non est partibilis. Si partibilis non est, non est etiam divisibilis, quod idem est, cum demonstrato indivisibili. Quia vero divisibilis non est, quantus quoque non est. Quantum enim omne divisibile est. Quoniam vero quantus non est, minor fieri non potest, neque potest fieri maior, neque æqualis. Atque ideo cum nullo quanto in comparationem veniet. Atque ideo, neque cum linea, neque cum angulo, neque cum superficie, neque cum corpore. Hæc enim quatuor, quanti species sunt. Quoniam vero cum eis in nullam venit comparationem, cum eorum nullo erit commensurabilis. Si commensurabilis cum eis non est, neque ea mensurabit, neque ab eis mensurabitur. Hæc quidem compositiva methodo sunt demonstrata. Per hæc eadem resolutiva, ad principium recurri potest. Quia punctus, a nullo quanto mensuratur, nullum etiam quantum mensurat ipse. Et id, quia cum nullo est commensurabilis. Et id, quia cum nullo in comparationem venit. Idque, quia nec æqualis ulli, nec maior ullo, nec minor ullo quanto est. Id autem, quia ipse quantus non est. Id autem, quia divisibilis non est. Id autem, quia partibilis non est. Id quoque, quia partes nullas habet. Id vero, quia non est totum. Id autem, quia est indivisibilis. Id vero, quia simplex. Id etiam, quia in spacio primum. Id quoque, quia in spacio primum. Hæc autem fuit puncti definitio essentialis quatenus est minimum. Quatenus vero in spacio est, situm esse in spacio est necessarium. Et quia situm in spacio habet, ibidem positionem etiam habet. Et quia positionem habet respectum, ad alium, vel unum, vel plura puncta habebit, et lineas, et angulos, et superficies, et corpora, quæ quatuor omnia in spacio sunt, et spacia sunt. De puncto ergo scientiam habemus, non solum definitione, sed et causarum ad suos effectus deductione, et per necessarias demonstrationes.

Per quas, et per subiectum in quo est, spacium invariabile, inter scientias mathematicas primum habet certitudinis gradum. Quam rem veteres omnes videntur ignorasse. Ex qua sane puncti scientia, uti ex principio demonstrato, reliqua omnia continui quanti Theoremata ordine continuato, deduci possunt. Quam rem opere ipso, aliquatenus demonstremus.

Punctum qui in spacio est, et in eo situm, positionem habet, et respectum habere diximus, tum ad alium punctum unum, tum ad plures, cum ad quatuor illa quanti genera, quo modo ad unum se punctum habeat contemlemur primo.

Punctus unus in spacio positus, punctum alium respectans, necessario illum vel tanget, vel non tanget. De tangente ergo prius. Si ergo duo puncti se se tangant in spacio a spacium non occupant. Si namque spacium occuparent, minimi in spacio non essent, sed essent quanti. At et minimos in spacio esse, iam est demonstratum. Non ergo spacium occupant. Et quia spacium non occupant, in unum ambo cœunt, ita ut unus fiant punctus. Si duo unus ita fiant, unum fient, et tres, et quatuor, et centum, et mille, et innumeri, et infiniti, unum fient. Cur enim illa, et non etiam hæc, cum et hæc nullum occupent spacium, neque super spacio extendantur. Et quia nullum occupant spacium, neque super spacio extenduntur, magnitudinem nullam sibi acquirunt. Atque ideo, magnitudinem ex se non procreant. Nemo enim dat, quod non habet. Quod si magnitudinem ex se non creant, longitudinem, quæ prima est magnitudinis species, ex se non creant. Si vero, longitudinem de se non creant, lineam de se non faciunt. Atque ita methodo longe alia, demonstratum nobis est, quod veteribus est ostensum, lineam ex punctis non componi, non generari. Quia vero plures puncti se se contingentes longitudinem de se non creant, neque lineam faciunt, neque latitudinem creabunt. Si neque latitudinem faciunt, neque angulum etiam facient. Et quia neque latitudinem, neque angulum de se faciunt, superficiem quoque de se non facient. Si non superficiem, neque corpus facient. Corpus enim omne superficibus clauditur; ergo, duo, aut plures puncti, se se contingentes corpus de se non producunt, quia neque superficiem, quia neque angulum, quia neque lineam, quia neque longitudinem, quia neque magnitudinem. Idque quia magnitudinem non acquirunt. Idque quia super spacio non extenduntur. Idque, quia omnes plus uno, spacii non occupant, ideo quod punctus, et puncta illa omnia minimum sunt in spacio. Quod antea est demonstratum.

De Linea

Veterum quidam dixerunt lineæ nulla esse scientiam. In eoque longe a vero discessere. Quæ falsitas persequentes, tum contemplationes, tum faciles demonstrationes facillime apparebit. Duo puncta in spacio posita, si sese non tangant spacium inter ea intercedit. Nam si spacium inter ea non intercederet, se se tangerent, et ea omnia ei consequerentur, quæ de punctis se se tangentibus sunt demonstrata. Sed supponimus ea se se non tangere. Spacium ergo intercludent. Si vero spacium intercludunt. Spacium illud non erit punctus. Si enim punctus esset, spacium non esset. At spacium est. Omne autem spacium necessario, vel minimum est, vel maximum, vel inter hæc duo, medium. Necessaria est enim, et inevitabilis hæc divisio. Contemlemur ergo primo, spacium minimum. Si hoc spacium, minimum sit; erit etiam primum spacium. Nam si primum non esset, minus minimo spacium inveniretur. At minimo, in nullo rerum genere, minus aliud esse potest, ergo etiam minimo spacio, minus spacium esse non potest; ergo ante ipsum, non aliud spacium. Et si ante ipsum non aliud, spacium minimum, erit spacium primum.

Et quia spacium minimum, spacium primum est; et quia primum, simplex quoque spacium erit. Quia vero simplex est, ex partibus non erit compositum. Si ex partibus non est compositum, id spacium partes non habebit. Si partes non habebit, non erit partibile. Si non fuerit partibile, neque erit divisibile. Si non erit divisibile, erit necessario indivisibile. Inter ergo duo puncta spacium, indivisibile, non divisibile, non partibile, non habens partes, non ex partibus compositum, simplex, primumque intercedere potest, id spacium primum erit

longitudo. Longitudo namque e spaciis quatuor iam dictis, primum omnium est. Et quia longitudo est, erit linea. Et quia, et primum spacium est, et minimum, et linea. Ea linea erit linearum minima. Et quia minima linea est, et prima, et simplex, et non composita, et partes non habens, et impartibilis, et non divisibilis, ea erit linea non divisibilis, hoc est indivisibilis. Et si non divisibilis, et indivisibilis est, ea non erit divisibilis in infinitum. Quod si minima linea, non est divisibilis in infinitum, neque media linea erit divisibilis in infinitum. Quia huius divisio, usque ad minimam lineam necessario est perventura; atque ita cum amplius dividi non possit, media linea non erit in infinitum divisibilis. Et quoniam minima, et media linea non sunt in infinitum divisibiles, neque maxima linea divisibilis erit in infinitum. Eademmet ratione, quia eius divisio ad minimam perveniet, in qua divisio sistatur. Cum ergo, nec minima, nec media, nec maxima linea sit divisibilis in infinitum, nulla linea erit divisibilis in infinitum. Falsum ergo antiquorum dogma fuit, ab omnibus mathematicis receptum, omnem lineam in infinitum esse divisibilem, et verissimum contrarium nostrum dogma est, nullam lineam esse divisibilem in infinitum. Ex quo absurda omnia tollentur, tum in contemplatione, tum in operatione, quæ ad positionem veterum consequerentur, ergo nulla linea divisibilis est in infinitum. Quia maxima non est divisibilis in infinitum. Et id, quia media non est divisibilis in infinitum. Et id, quia minima non est divisibilis in infinitum. Et id, quia non est divisibilis. Et id, quia non est partibilis. Et id, quia sine partibus est. Et id, quia e partibus non est composita. Et id, quia est simplex. Et id, quia est prima. Et id, quia est minima. Sed ad lineam redeamus. Spacium a duobus punctis quæ longitudo, et linea est, interceptu, utrinque ab ipsis tangitur. Nam si non tangeretur, et ipsam lineam, et spacium duo alia comprehenderent, duo ergo vel tria, et non unum contra suppositum; ergo utrinque ea tangunt. Si eam utrinque tangunt, eius extrema utrinque fiunt. Si extrema, etiam termini. Si termini, lineam efficiunt terminatam. Si terminatam, etiam finitam. Si finitam, non ergo infinitam. Si non infinitam, ergo utrinque potest protrahi. Si utrinque protrahi, utrinque etiam semper longior fieri. Si semper longior fieri potest, in infinitum longior poterit fieri. Atque ita demonstratum a nobis est, quod pro principio Euclides sibi concedi petiit. At quia linea sui natura, protrahi pot minima quoque linea poterit protrahi. Si protrahi, etiam media fieri. Si media sit, non amplius minima est. Sed maior se ipsa facta est. Et quia maior se ipsa fieri, mediæ lineæ æqualis fieri potest. Si vero æqualis, etiam æquali maior. Si æquali maior, etiam maiore æqualis. Et si maiore maior, crescere poterit quousque maxima fiat. Resolvamus. Maxima autem semper, potest fieri, quia semper maior potest fieri, quia media, æqualis maiori fieri potest. Quia et mediæ alteri, cuicumque æqualis. Quia se ipsa maior fieri potest, quia media potest fieri, quia minima, fieri potest media. Quia linea sui natura, potest protrahi. Quia protrahi, potest in infinitum. Quia utrinque protrahi potest. Quia duo puncta eam utrinque finiunt. Quia eam utrinque, terminant. Quia utrinque ei sunt termini. Quid utrinque ei sunt extrema. Quia utrinque eam contingunt.

De Linea recta

Dixere veteres, lineam rectam eam esse, quæ æque inter sua puncta iacet. Dixere quoque. Linea recta est, quæ inter duo puncta est brevissima. Quæ quidem vera sunt. Sed nos addimus. Linea recta ea est, quæ inter duo puncta unum tantum claudit spacium. Unum autem spacium, id est, quod nullam intercipit latitudinem. Linea vero curva ea est, quæ non solum longitudine, sed etiam latitudinem spacium intercludit. Sed de recta prius, de curva suo loco postea. Linea recta, quæ unum tantum inter duo puncta intercipit spacium, inter ea, est brevissima. Et quia est brevissima, inter ea æque iacet. Et quia inter ea æque iacet, tota æque iacet. Et quia, tota æque iacet, omnes eius partes æque iacent. Et quia omnes, etiam singulæ æque iacebunt. Et quia singulæ æque iacent; singulæ quoque recta linea erunt. Et quia singulæ recta linea sunt, tota sibi ipsi erit similis. Et quia tota est sibi similis, etiam singulæ eius partes ei erunt similes. Et quia toti sunt similes, singulæ inter se quoque erunt similes. Et quia, et

tota, et partes omnes, et singulæ sunt, et tot, et inter se similes, erit tota et sibi, et partibus similaris. Et quia similaris, etiam uniformis. Et quia sibi uniformis tota, et partes, et omnes, et singulæ sunt inter se uniformes. Et ob id una, et tota, et partes una comprehenduntur diffinitione. Et quia id, cuique eius parti, totius definitio conveniet. Et quia id, essentia quoque omnis rectæ lineæ erit. Et quia id, proprietates quoque essentielles omnium rectarum linearum, eadem sunt. Et quia id, omnes rectæ lineæ eiusdem sunt speciæ. Et quia id, in eadem specie perseverat. Et quia id a sua specie non variant. Et quia id, a sua specie non exeunt. Et quia id, a tuo situ non dimoventur. Et quia id, omnis recta, omni rectæ adaptabitur, et supra ponetur, neque ulla ab eodem situ demovebitur. Et quia id, erunt omnes inalterabiles. Et quia id, neque inter se commiscebuntur, neque cum alia. Et quia id, simplex erit. Et quia id, simplex conservabitur. Et quia id, regula erit, omnis non rectæ, quæ ad eadem cum ipsa puncta terminat. Resolvamus. Omnis recta, regula est non rectæ, quæ ad eadem puncta terminat. Et id, quia simplex, et conservatur, et est. Et id, quia cum non recta non miscetur. Et id, quia non alteratur. Et id, quia rectæ omnes sibi invicem, adaptantur. Et id, quia et tota, et partibus eundem servat situm. Et id, quia nulla, ab alia evariat. Et id, quia eiusdem est speciei. Et id, quia essentielles proprietates omnium rectarum sunt eadem. Et id, quia omnes rectæ, eiusdem sunt essentiæ. Et id, quia una omnes comprehenduntur deffinitione. Et id, quia partes, et totum sub eadem sunt deffinitione. Et id, quia et tota, et partes sunt uniformes. Et id, quia tota sibi toti est uniformis. Et id, quia tota est similaris. Et id, quia partes, et totæ sunt similes. Et id, quia partes omnes sunt lineæ rectæ. Et id, quia partes inter sua duo puncta æque iacent. Et id, quia omnes inter duo totius puncta æque iacent. Et id, quia tota inter sua duo puncta æque iacent. Et id, quia inter duo puncta est brevissima. Et id, quia unum tantum inter ea duo puncta, spacium intercipit. Atque hæ affectiones, ita sunt recta lineæ propriæ ut, neque lineæ in genere, neque lineæ curvæ ullo modo competunt.

DE RECTIS LINEIS SESE

non tangentibus, respectum tamen aliquem habentibus

Respectum voco eum situm, quem una linea recta ad aliam unam, pluresue habet, et non sese tangunt.

Respectus hic quatuor habet positus.

Primum, quando duæ, aut plures rectæ lineæ sese in longitudinem sequuntur.

Has consequentes voco. De quibus veteres nihil prodiderunt.

Secundum. Quando duæ pluresve rectæ lineæ latitudine tantum quadam inter se distant, idque bifariam.

Altero, quando equaliter inter se distant. Veteres parallellas vocavere; parum tamen de eis sunt locuti.

Altero autem, quando non æqualiter inter se distant, eas nos inclinatas appellamus. De quibus veteres nihil.

Quarto. Quando nullo modo prædictorum, inter se distant, quas diseparatas nominamus. Et quas veteres non videntur cognovisse. De primis ergo prius agamus.

Inter duas pluresue rectas lineas consequentes, spacium iacet. Nam si spacium non interiacet, eæ sese contingunt, nec sunt amplius consequentes. Quia vero inter eas spacium iacet, inter earum proxima extrema iacet. Et quia inter proxima extrema iacet, inter proxima earum puncta iacet. Et ob hoc, poterit per spacium id, a puncto ad punctum linea duci, eaque linea brevissima erit. Et ideo recta. Et ideo etiam eiusdem speciei cum prioribus, sese consequentibus. Et ideo, una cum iis est facta. Atque ideo omnes ei proprietates convenient, de quibus cum de recta linea ageremus, diximus. Et resolvi possunt ita, quia una cum eis est facta, eiusdem est speciei cum illis. Ideoque est recta, idque

quia brevissima. Et id, quia inter proxima consequentium puncta, fuerat ducta. Et id quia poterat ad ea duci. Et id, quia spacium intercedebat. Et hoc, quia non sese contingebant.

De rectis Parallelis

Veteres, parallelas deffiniere, eas lineas esse, quæ in eadem superficie, utrimque productæ, numquam concurrunt, sed quia definitio hæc demonstrari potest, pro principio per se noto, non est ponenda. Atque ideo dicimus.

Lineæ paralleli eæ sunt, quæ in latitudine inter se positæ omnibus sui partibus oppositis sunt æquidistantes. Æquidistantiam hanc intelligo, quando partes oppositarum nulla ab altera, vel procul abit, vel prope accedit. Et quia parallelæ, et rectæ, et curvæ esse possunt de rectis nunc agamus. Quas diximus omnibus suis partibus æquidistare. Et quia partibus omnibus æquidistant, sunt parallelæ. Atque ideo totæ ipsæ etiam æquidistabunt. Et conversim, quia totæ æquidistant, omnes quoque earum partes æquidistant. Atque hinc sit, ut si utrimque in rectum protrahantur, partes quoque protractæ æquidistabunt. Et ideo si in infinitum quoque protrahantur, etiam erunt parallelæ. Et quia protractæ partes sunt parallelæ, nunquam sibi invicem propinquabunt. Atque ideo nunquam concurrent. Quæ res, ut principium posita, a veteribus, a nobis est demonstrata. Et resolvi etiam demonstrationes hæc possunt, si dicamus. Parallelas nunquam concurrere, quia earum partes nunquam propinquant. Et hoc, quia protractæ partes sunt parallelæ. Id vero quoniam in rectum protrahuntur. Et id, quia partes earum priores sunt parallelæ. Et hoc ipsum, quia partes primarum inter se æquidistant.

De rectis Inclinatis

Linea rectas inclinatas diximus nos vocare, eas, quæ a latere sibi positæ, partes non habent æquidistantes. Suntque duarum specierum. Priores, quando extrema earum ab uno viciniora sunt, quam ab alio. Secundæ, quando extremum alterius, mediæ alteri propinquat. Atque ideo evenit, ut altera tota, alteri toti non æquidistat. Et conversim, quando non æquidistant, sunt necessario inclinatae. Et si totæ sunt inclinatae, etiam partes omnes sunt inclinatae. Sed propinquiores magis, longinquiores minus. Si vero hæc longinquiores in rectum protrahantur, protractæ partes magis ac magis distabunt semper. Atque ideo concurrent nunquam, neque coniungentur. Quare demonstratione hac ostenditur, hoc ipsum, nunquam concurrere, non esse solarum parallelarum proprium, sed et inclinatarum commune. Quod veteres non animadverterunt. Si vero e contra, ab alteris extremis, quæ sunt propinquiora, protrahantur in rectum, minus ac minus semper distabunt, semper ergo magis propinquabunt. Atque ideo, si adhuc protrahantur, concurrent tandem. Et ubi concurrunt, etiam iunguntur. Iunguntur autem, (resolvendo) quia concurrunt. Ideo, quia magis semper propinquant. Et id, quia semper minus distant. Et id, quia ibi a principio distabant minus. Et id, quia eo inclinabant? Sicuti e contra a parte altera, quia magis distabant protractæ in rectum, nunquam concurrebant, quia magis protractæ, semper longius discedebant. Quia partes, aliam plus, aliam distantem minus habent. Id vero, quia partes non sunt æquidistantest. Id vero quia tota toti non æquidistat. Id autem quia sunt inclinatae.

De rectis Disparatis

Rectas lineas disparatas eas vocavimus, quæ nec consequentes, nec parallelæ, neque inclinatae sunt, respectum tamen mutuum aliquem habent. Eum scilicet ut neque in longum, neque in latum sint sibi invicem positæ. Si vero in rectum protrahantur vel parallelæ fiunt, vel inclinatae. Si vero parallelæ vel omnes parallelarum proprietates nanciscuntur, et nunquam coniungentur, sicuti etiam si fiant inclinatae, inclinatarum omnes acquirunt proprietates. Atque ideo et concurrere, ab una parte queunt, a parte altera nequeunt.

De rectis quæ sese contingunt

Quia vero ab altera parte, et inclinatae priores, et hæ inclinatae ex disparatis factæ coniungi possunt, coniunctio hæc est contemplanda. Itaque.

Si ab uno puncto, in spacio posito, ad duo alia puncta in spacio posita, duæ rectæ lineæ signentur, aut in directum, aut in non directum signabuntur. Si in directum signentur, consequentes lineæ efficiuntur, de quibus est peractum. De signatis ergo non in directum, est agendum. Si ergo ab uno puncto in spacio ad duo alia puncta duæ lineæ trahantur, inter punctum, et lineas spacium intercipitur.

Nam si spacium non interciperetur, consequentes essent. Non sunt aut ex demonstratis. Ergo erunt, vel parallelæ, vel inclinatae. Sed parallelæ nunquam iunguntur, inclinatae vero ab una possunt iungi parte ad punctum illum unum poterunt signari inclinatae. Sed si ab altera parte inclinatae sunt, a distantiore necessario refugientes signabuntur. Sed poterunt, et non inclinatae, et non refugientes signari, idque in earum medio. Mediaque erit inter fugam et inclinationem. Quæ autem ita mediæ sunt, numquam non mediæ erunt; atque ideo numquam eum situm mutant. A quo et inclinantes, et refugientes, magis ac magis a medio poterunt discedere. Atque. ideo aliquando tantum discedent, ut altera alteri possit superponi; et una fieri linea, neque amplius inclinari. Refugientes quoque, tantum aliquando poterunt refugere, ut altera alteri in tectum ponatur, et fiant consequentes. Quæ speculatio potest; et ipsa ab hac postrema, per media ad suum principium resolvi, aut regredi.

De Angulo Rectilineo

Quoniam non solum duæ rectæ lineæ, sese in puncto tangentes, de se eas quas percurrimus demonstrationes, edere possunt, quæ ad inclinationem, et fugam, et medietatem pertineant, sed etiam in eis angulos formant, de Angulis necessario est modo agendum. De quibus multa veteres supposuerunt, nihil tamen de anguli natura demonstrarunt. Eum quoque diffinierunt. Angulus planus est inclinatio alterna duarum linearum, quæ sese in piano contingunt, et in directum non iacent. Nos vero aliter. Angulus est spacium, a duabus lineis ad contactum earum interceptum. Angulus autem rectilineus est spacium a duabus rectis lineis ad earum contactum interceptum. Nam si ad contactum nullum spacium interciperetur, una tantum essent factæ recta linea. At recta una non sunt; ergo spacium ad contactum intercipitur. Si vero eæ duæ lineæ fuerint, altera alteri perpendiculares, angulus is inter inclinationem, et fugam erit medius. Fuitque is a veteribus angulus rectus nuncupatus. Quia vero hic medius, uti est demonstratum, numquam variat, semper ergo erit rectus, et conversim, si rectus fuerit, semper erit medius et a duabus perpendicularibus interceptus. Et per consequens, quia semper rectus est, situm suum numquam variat. Atque ideo, nec minor fiet, ergo est semper sibi æqualis. Ergo omnes recti anguli, sunt inter se æquales. Ergo qui recto angulo non est æqualis, rectus angulus non est. Ergo qui angulus rectus non est, nec recto æqualis, vel minor, vel maior recto erit. Ergo neque a duabus perpendicularibus intercipietur. Ergo vel ab inclinatis, vel a refugientibus intercipietur. Esto prius ab inclinatis interceptus. Inclinans autem linea recta ea est qua a contactu duarum perpendicularium inter easprotrahitur. Quæ cum inter ambas protrahatur, ad utramque erit inclinata. Nisi enim inclinata esset, vel perpendicularis esset, vel refugiens, quod contra suppositum est. Quia vero inclinata est, ad utramque duos inter eas facit angulos, qui necessario prioris anguli recti erunt partes. Et ideo recto ipso minores. Sunt autem illi duo suo toto recto, acutiores, necessario omnis angulus acutus, minor erit omni recto. Et quanto magis inclinata illa media ad alteram perpendicularem inclinaverit, tanto angulum cum efficiet minorem, ideoque acutiorem. Alterum vero sibi socium efficiet necessario maiorem. Inclinans autem illa acutiorem semper faciendo angulum, et minorem; tantum poterit inclinare, ut aliquando angulum efficiat minimum. Minimum autem illum vocamus, quo minor esse nequeat. Alter vero socius, intra duas illas perpendiculares, erit acutorum angulorum maximus. Minimus autem, ille si adhuc sua linea inclinet cum

perpendiculari proxima una atque eadem fiet linea, et angulum relinquet nullum. Id autem, quia cum altera illarum, una eademque fieri potest; ideo quia ei adaptari potest. Idque, quia a minimo angulo inclinare potest. Id vero, quia minimum potest formare angulum. Id quoque quia omnis acutus angulus omni recto angulo, est minor. Id vero est, quia rectus est. Id vero est, quia rectum in duos dividit, id quoque quia ab inclinata ad perpendiculares est formatus. Id autem, quia, ter eas est protracta. Id vero, quia inclinata ea est quæ inter perpendiculares trahitur. Linea vero refugiens, a perpendicularium contactu, non ad intra, sed ad extra refugiet. Atque ita proximior perpendicularem, inter se et alteram collocat mediam. Ad eamque angulum recto extrinsecum. Atque ita inter se, et distantior perpendicularem, duos format angulos. Qui quidem anguli duo, maiores erunt uno recto. Si vero media perpendicularis e medio tollatur, unus fiet angulus recto angulo maior. Qui obtusus a veteribus est appellatus, eumque maiorem recto supposuerunt, quod nos demonstramus. Quoniam ergo angulus obtusus maior recto est, omnis obtusus angulus omni recto angulo erit maior. Si vero linea a perpendiculari refugiens inter se, et illam minimum relinquat spacium, hic minimus obtusorum omnium erit angulus. Si vero refugiens magis a media recedat, obtusum angulum minimo maiorem faciet. Atque ideo quanto magis refugiet, tanto, angulum obtusum faciet maiorem. Ergo tantum poterit refugere, ut angulum obtusorum omnium maximum, efformet. A quo si magis etiam refugiat in directum distantiori perpendiculari situm assumet. Et tunc nullum angulum efformabit, et eadem cum altera fiet. Potest ergo, ut hanc etiam resolvamus, linea a perpendiculari altera refugiens, cum altera, eadem fieri. Et id, quia potest cum ea nullum angulum formare. Id vero, quia in directum ei descendit. Hoc, quia ab angulo obtuso maximo refugit. Id quoque quoniam angulum obtusum maximum potuit efficere. Hoc etiam quia quanto magis refugiebat, tanto maiorem angulum faciebat. Atque hoc itidem, quoniam a minimo obtuso angulo refugiebat. Id aut, quia a proxima perpendiculari, minimum spacium discedens, minimum obtusum angulum efficiebat. Et id quoniam recto maiorem angulum obtusum efformabat. Et hoc, quia media sublata, e duobus angulis unus remanebat, et maior recto priore. Et id, quia inter se et distantior, duos angulos efficiebat. Et id, quia inter se, et proximam angulum formabat. Et id, quia proximam inter se, et alteram locabat. Idque quia a contactu illarum, ad extra refugiebat.

De rectis cadentibus subtensis

Cadentem rectam lineam vocamus eam, quæ superaliam rectam lineam cadit, et altero suo extremo, eam inter extrema tangit. Vel, Cadens linea ea est, quæ inter alterius extrema eam tangit. Hanc autem quæ tangitur, subtensam appellamus. De quarum neutra veteres separatim nihil sunt contemplari. Itaque si eadem linea, subtensam inter extrema tangit eam in duas partes dividit, quæ partes, ipsæ quoque rectæ linæ sunt, et cadenti utrinque positæ. Angulosque duos format, vel rectos ambos, vel alterum acutum, alterum vero obtusum. Si recti sunt ambo, tum cadens erit perpendicularis; et partes subtensæ illi erunt perpendiculares quoque, et conversim si perpendiculares sibi invicem fuerint, angulos utrosque efficient rectos, atque ideo sibi invicæ æquales. Et eos, et eas omnes eæ proprietates consequentur, quas ante vidimus, et perpendiculares lineas, et rectos angulos consequi. Si vero cadens linea perpendicularis non fuerit, anguli illi duo recti non erunt. Et conversim, si redi non sint, cadens ad perpendicularum non cadet. Sed subtensæ alteri parti inclinabit, ab altera refugiet. Atque ideo ab hac obtusum angulum efficiet, ad alteram acutum. Atque ita, eorum angulorum hic quidem recto minor, ille vero erit maior, simul vero sumpti, duobus rectis erunt æquales.

De rectis se se intersecantibus

Lineas rectas se se intersecantes eas nuncupamus, quæ se se invicem inter utriusque contingunt extrema. De quibus quidem Thales prius, et ab eo Euclides sumens, non amplius uno fecerunt Theorema, nos vero sequentia omnia.

Intersecantes ergo lineæ rectæ, a contactus mutui puncto, quatuor de duabus efficiuntur, quæ rectæ quoque sunt lineæ. Quarum quatuor duæ inter se erunt vel perpendiculares, vel inclinatæ, vel refugientes, tantum duæ quoque aliæ erunt. Et quatuor inter se angulos efficiunt. Si perpendiculares sibi invicem fuerint, anguli omnes quatuor recti erunt. Et conversim si hi recti omnes erunt, illæ omnes erunt mutuo perpendiculares. Et quia omnes illi anguli sunt recti, omnes quoque sunt sibi æquales. Et quia omnes inter se sunt æquales, etiam duo consequentes inter se erunt æquales. Consequentes autem voco duos eos, qui vel supra, subtensam, vel sub ea remanent. Sed et contrapositi duo qui dimidia pars illorum inter se æqualium sunt, erunt quoque æquales. Contrapositi autem ii sunt quorum alter, supra, alter vero infra subtensam sunt locati ab uno latere tamen ambo. Sic et qui duo sibi mutuo sunt coalterni, erunt sibi æquales. Subalternos autem hoc nomine et veteres nominarunt quorum, alter qui supra, alter infra subtensam sed non ab eadem sunt siti parte. Si vero cadens linea subtensam, intersecet, non ad perpendiculum, ab utroque latere tantum inclinabunt quantum ab alio utroque refugientes erunt. Et tunc dicuntur oblique se se intersecare. Quatuorque angulos itidem intercipiunt ad intersectionem. Qui quatuor rectis angulis sunt æquales, sed duo acuti erunt, duo vero obtusi. Atque ideo ii qui consequentes dicti sunt, alter acutus, alter est obtusus. Et ideo, contrapositi etiam, alter acutus alter obtusus est. Atque ideo cum hi, tum illi duobus rectis sunt æquales. Ideoque inter se sunt etiam æquales. Et præterea, coalterni sunt inter se æquales. Quorum ii qui acuti, sunt quidem inter se æquales, sed duobus rectis minores, sicuti obtusi coalterni inter se itidem sunt æquales, et duobus rectis maiores. Et id quia acuti coalterni, sunt inter se æquales, sed duobus rectis minores. Et id, quia coalterni sunt inter se æquales. Et id quoniam cum contrapositi, tum consequentes æquales inter se sunt. Et id quia separatim horum singuli duo, sunt duobus rectis æquales. Et id quia contrapositi alter acutus, alter est obtusus. Et id quia consequentes est, alter acutus, alter obtusus est. Et id, quia e quatuor obliquis, duo acuti, et duo sunt obtusi. Et id quia quatuor rectis sunt æquales. Et id quia duæ lineæ, se se intersecantes, ad duo latera sunt inclinatæ, et a duobus oppositis lateribus, sunt refugientes.

Duæ rectæ parallelæ ab una recta intersecatæ

Recta una linea, duas rectas lineas intersecans, aut est utrique perpendicularis, aut utrique obliqua, aut alteri perpendicularis, alteri obliqua. Et qualitercunque eas intersecet ad intersectionis puncta, octo format angulos. Si perpendiculo secet, omnes octo anguli recti erunt. Atque hinc sequetur, ut eas omnes proprietates habeant, quas supra de angulis rectis speculati sumus. Si vero una illas parallela intersecet, nullus ex octo angulis rectus erit, sed omnes simul octo rectis sunt æquales ex demonstratis. Quatuorque ex iis acuti erunt, quatuor obtusi, duo intrinsecus, duo quoque extrinsecus. Atque ideo duo consequentes extra, duo intra. Duos itidem utrinque contrapositos, et per se singulos, quatuor rectis æquales. Et itidem inter se æquales similiter, et coalternos æquales eis. Horum vero quatuor acuti inter se æquales sunt, sed quatuor rectis minores, sicuti, et obtusos, quatuor rectis maiores, sed inter se æquales. Et si intrinseci coalterni sint inter se æquales duæ illæ redi erunt paralleli, tum etiam si alter intra, alter extra coalterni, sint inter se æquales, eadem rectæ erunt parallelæ. Et si duo anguli ab una parte sunt duobus rectis æquales ex itidem erunt parallelæ. Tum quoque si alter intra, alter extra coalterni sint inter se æquales, tunc duo interni ab eodem latere, duobus rectis erunt æquales.

De una recta, duas inclinatas secante

De his quidem lineis veteres dixere nihil. Si ergo una recta duabus rectis alteri inclinatæ, alteri perpendiculari incidens eas secet, omnes eas sequentur proprietates, quæ antea de inclinatis, et perpendicularibus contemplati sumus. Et præterea duos angulos extrinsecos versus inclinationem alterum obtusum, alterum rectum. Qui quidem duobus rectis sunt

maiores. Intrinsicos vero, alterum acutum, alterum rectum, qui duobus rectis sunt minores. A parte vero opposita inclinationi ad intra, alter erit obtusus, alter rectus, et ideo duobus rectis maiores. Extrinsicos vero alterum acutum, alterum rectum, ideoque minores duobus rectis. Si vero nulla perpendicularis fuerit, sed inclinata ambo, eas recta intersecet, ambo extrinseci ad inclinationem erunt obtusi, duobusque rectis maiores. Intrinsici vero, acuti erunt, et duobus rectis minores. Ab opposita vero parte extrinseci obtusi erunt extrinseci acuti, hi minores, illi maiores duobus rectis, nullusque rectus erit, omnes tamen simul, octo rectis erunt æquales.

De triangulis rectilineis

Transacta tractatione trium nostræ Geometriæ principiorum, puncti, lineæ, atque anguli, singulariumque earundem proprietatum, consequens videtur esse, ut de quarto principio, superficie scilicet, sive figura, habeatur sermo. Quam veteres deffiniere.

Figura est id, quod vel uno, vel pluribus terminis continetur. Figura recti linea, ea est, quæ a rectis lineis continetur. Sed nos, iuxta principia a nobis posita, dicimus.

Superficies seu figura, est spacium, longum, latumque clausum. Atque id tripliciter aut a rectis lineis, aut a curvis, aut a rectis, et curvis simul.

Sed de curvis agendum erit postea. Nunc de figuris rectilineis esto sermo.

In quo genere, cum una aut duæ recta lineæ nequeant spacium ullum claudere, et figuram conformare, prima, ac simplicissima rectilinea figura, ea erit, quæ tribus ad minus, rectis lineis contineatur.

Hæc autem a veteribus, et a nobis etiam triangulus vocatur. De quo illi non pauca sunt speculati. Sed nos, et numero plures, et meliore ordine, et concahenato magis, de eis tractationem instituemus.

Initium ergo, a punctis sumamus. Quæ principium commune sunt, et linearum, et angulorum, et superficieum, et corporum.

Itaque dicimus, sicuti duo puncta lineam intercluserunt, tria angulum, hæc eadem tria primam superficiem formabunt. Hoc ergo demonstramus.

Si tria puncta, seorsum, et non in directum in spatio posita, a quovis ad quodvis recta signari potest. Nam si a puncto ad punctum linea signari non posset, duo puncta, lineam non interciperent. Eam autem intercipere iam est demonstratum. Si vero a quolibet ad quodlibet linea signetur, cuilibet duæ rectæ coniungentur. Et inter eas angulus comprehendetur. Atque ideo tres angulos, tres ipsæ comprehendent, ad tria nimirum puncta. Atque ita inter puncta, lineas, et angulos spacium claudetur. Idque longum, latumque. Atque ideo id spacium erit superficies, atque figura, ex earum nimirum deffinitione. Quæ quoniam, tres angulos habet, veteres eam triangulum nominarunt. Tres vero lineas, quæ ipsum claudunt appellarunt latera. Ex quo evenit, ut quoniam, a tribus punctis, tribus lateribus, tribusque angulis est figura hæc clausa, cuique lateri, angulus sit oppositus. Et e converso, cuique angulo, latus unum opponitur. Si vero puncta illa tria, sint inter se æquidistantia, latera quoque eis opposita inter se erunt æqualia. Ideoque hic triangulus, æquilaterus est a veteribus vocatus. Et e converso si latera omnia tria sint æqualia, anguli eis oppositi omnes erunt, sibi invicem æquales. Ideo dicetur quoque triangulus, non solum æquilaterus, verum etiam æquiangulus. Is vero triangulus, qui non tria omnia puncta, sed duo tantum habeat æquidistantia: duo quoque, et non tria latera, et duos tantum, et non tres angulos habebit æquales. Et a lateribus, æquilaterus, et Isosceles a veteribus fuit nominatus. Et duos angulos, duobus æquis lateribus oppositos habebit æquales. Quæ sane; V Euclidis propositio fuit. Et VI eiusdem, huic conversa. Is triangulus qui duos oppositos triangulos æquales habebit, duo quoque latera eis opposita habebit æqualia. Hinc sane sequi est necesse, ut qui triangulus, nullum latus, inter se æqualia habeat, eum neque angulos ullos habere æquales. Et e converso. Qui triangulus angulum nullum æquum habeat; neque latus ullum æquale habebit. Talem autem triangulum veteres Scalenum vocitarunt. Quibus e rebus, ea quæ veteres

de triangulis omnibus uti principia supposuerunt, a nobis sunt demonstrata. Ex his autem demonstratis illa quoque sequuntur, ut in quoque triangulo, minus latus minori angulo opponatur. Et minori lateri, minor angulus. Et per consequens maior angulus, maiori lateri opponetur; et est converso, maius latus, angulo maiori. Quæ duæ fuerunt Euclidis xviii et xix. Ex quo necessario sequitur, si quod latus, maiore minus, minore maius fuerit, etiam angulo, minore maioris, et maiore minoris opponetur. Et est converso, medius hic angulus medio opponetur lateri. Unde, illud quoque consequitur, quod omnis triangulus, et angulos lateribus oppositos. Et latera angulis opposita sibi invicem correspondeant, et sint proportionata.

Hæc quidem, novæ nostræ Geometriæ elementa sunt primaria. Si vero ætas, Dei Opt. Max. beneficio nobis suppetat, reliqua, de triangulis, quæ desunt, et figuratum aliarum rectilinearum, quæ ex triangulis omnes componuntur, usque ad decennarium, persequemur. Si vero non suppetat, hanc a nobis primis, Regiam in Geometriam methodum, acutiores posterius secuti, haud, ni fallimur, difficulter, adimplere, poterunt. Et universam curvilinearum figurarum tractationem atque scientiam ad finem poterunt perducere. A nobis, quod in magnis infortuniis, præstare potuimus, æquo animo suscipiant.

Finis Tertii Libri Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER QUARTUS
DE PRIMILÆVO LUMINE.

Peracta universa universi spacii, eiusque proprietatibus tractatione, ulterius ordine progredi est necesse. Sane dictum est, id primum, extra paternum profundum necessario fuisse productum. Sine quo alia nequirent esse, neque consistere. Id autem spacium fuisse est iam demonstratum. Quod reliquis entibus omnibus, in se locum daret. Reliqua post se entia omnia, in se reciperet. Quod nam autem ens recepit primo? Ita contemplemur. Spacium necessario, vel vacuum est, sui natura, vel est sui natura plenum. Quod plenum est, vel seipso plenum est, vel re a se alia. Sed res alia nulla adhuc in spacio apparuit. Plenum ergo est se ipso, suisque dimensionibus, et proprietatibus, quas præcedenti libro sumus persecuti. Se ipso autem plenum esse, tantumdem est, ac si dicamus, re omni alia vacuum esse. Sed plenitudinem eius quærimus. Qua igitur re, a se ipso alia, potuit spacium impleri primo? Ea nimirum, quæ ipsum replere potuit. At replere potuisse videtur primo, quod per ipsum fundi potuit facillime. Quid autem facilius fundi potuit per spacium, quam lumen? At unde, et a quo fonte, lumen id in spacium est fustum? A patre nimirum, ac fonte luminum, a Deo. Qui Deus lux est, et in eo tenebræ non sunt ullæ. Lux autem est se lumen non emittere, non potest. Neque lumen aliunde, potest emicare, quam a luce. A prima igitur luce, est lumen primum. Et lumen primum est a luce prima, sicuti a secundis lucibus sunt secunda lumina. Et a tertiis, tertia; atque deinceps. Emicuit ergo a Dei luce, lumen primigenium. At id, ante ne fuit, quam ipse diceret? Fiat lux? Et facta est lux. An dum id verbum pronunciaret? Si dicamus, dum id pronunciaret verbum. Quid ergo, ante eam iussionem lumen ne erat in spacio? An tenebræ? An medium quid, inter tenebram et lumen? Sin tenebram dicamus, a quo nam opaco, ea oriebatur? Omnis enim tenebra, est ab opaco, et in opaco. At nihil tale in spacio adhuc vacuo erat. Si dicamus medium quid in spacio fuisse, necesse est id, ex tenebra et lumine fuisse compositum, ac temperatum. At demonstratum modo est, nullam ibi potuisse esse tenebram. Ergo neque ex ea temperatum. Exclusis igitur tenebra, et temperato, tertium ibi fuisse lumen est necessarium. Verissimeque dictum; Deum, lucem inhabitare inaccessibleem, idest in seipso qui est inaccessibleis non solum, postquam eam iussit in mundo fieri, sed perpetuis antea seculis, et tota eius sempiternitate. Nam si hoc non detur, iterum, iterumque redibit quæstio, modo profligata, de tenebris, et temperato, et cessabit numquam. Ergo Deus, tota sua sempiternitate, φῶς, quod et lux est, et lumen, inhabitavit, et adhuc habitat, inaccessibleem. At ab ipsonemet prodeuntem? Vel ab alio factam? At a quo nam alio factam? Cum nec ante ipsum quicquam fuit, neque sit ei quicquam compar. Si vero a quopiam posteriore, id lumen dicamus esse productum, author ergo rerum, author luminis, ente a se producto, indiguit, ut bene esset? Rem hanc, ratio nulla philosophica ferre potest.

De Deo ergo luce primaria, lumen primigenium emicuit. Ab una luce, lumen unum. Ab infinita luce, lumen infinitum. Est enim Deus, uti iam ante, est nobis demonstratum ἀπειροδύναμος infinitipotens. Ab infinita potentia, infinita provenit actio. Ab infinita actione, infinitum quoque effectum, necesse est prodire. Nam si finitum effectum ab actione infinita, dicamus produci, tum necesse erit, actionis infinitæ, finitam partem exisse in opus, reliquam, quæ in infinitum vergit, inertem et frustraneam sedisse, et nihil esse operatam. Et hoc necesse est evenisse, vel quia nesciit prodire tota, vel quia noluit: vel quia nequiit. Nescisse non est dicendum. Summa enim sapientia, quæ eam edebat, quid nesciat? Neque itidem dicendum, noluisse Summum, enim bonum, nulla tangitur invidia. Neque bonitatem suam supprimit, quo tota non exeat in opus. Nequissime multo est dicendum minus. Quo enim modo infinitipotens actionis author, atque omnipotens, non

potuisse arguetur? Si et scivit, et potuit, et non noluit infinitipotens, infinitam edere actionem, in luminis effusione, per eam actionem, infinitum effectum prodire fuit necessum. Luminis nimirum, a divina luce effusi in infinitum. Ab infinita ergo luce, ac summe perfecta, finitum tantum lumen, non fuit expectandum. Sed utrumque et infinitum, et finitum. Hoc enim illius est pars. Infinita ergo Dei lux, infinitipotens, tota sese effudit in actum, atque infinitum produxit lumen. In quo lumine inaccessiblei habitaret ipsa in se ipsa, et reliqua habitarent entia omnia, potius quarti vel in tenebris, vel in umbra.

Atque ita verum sit, id quod mysticus scripsit Aristoteles in his: “Princeps essentia, lux est infinita. Ab illaque illustratur, orbis coelesti superior.” Et ab hoc cœlestis. Sed addubitent aliqui. Deus lux quidem dicitur, sed non proprie: ipse enim incorporeus est, et substantia, sive essentia, sive etiam cum Dionysio omnem superat, et essentiam, et substantiam. Lux autem corporis est accidens, et in corpore hæret. Dictus est igitur Deus lux, non ut habeat illam tamquam sibi inhærentem: sed essentialiter secundum quandam perfectionem modo divino. Dicimus nos est contra, luces alias, esse luces, quia sint luci Dei similes. Effectus enim, ex toties demonstratis, similes causis dicuntur, et non viceversa, causæ similes effectibus. Deus igitur, revera est lux, sed non nostro, non creaturarum modo, sed suo, sed ineffabili Deitatis suæ, atque nobis incogitabili. Repent: lux est accidens. Deus est substantia. Hic iam est Aristotelismus, sine quo, philosophi esse non audent. Nos melius cum Dionysio, Deus est *ὑπερούσιος* superessentialis. Omnem excellit substantiam. Ergo vana est hæc, istorum in Deo distinctio, substantiæ atque accidentis. Neque ergo lux in Deo, accidens est, neque in eo, uti in subiecto iacet lux. Sed lumen quod a Dei luce, in spacium dicimus esse fustum, alio Aristotelismo; ita dividunt. Vel spirituale fuit, vel corporale. Si spirituale: per omnia potuit sine ullo impedimento permeare, atque omnia illuminare. Id nos totum concedimus. At corporale necesse est fuisse, quia per spacium est fustum, quod trina dimensione, totum est corpus. At nos dicimus. Origine quidem spirituale fuit hoc lumen, et incorporeum penitus. Sed postquam a fonte suo digressum, per spacii partes atque dimensiones fundi cœpit, corporale evasit: trine scilicet dimensionum. Atque ita, et incorporeum, et corporeum simul. Illud tum origine, tum per omnia penetratione. Hoc vero extensione, et in infinitum protensione. Et quod in Panaugia est demonstratum. Lumen corpus est incorporeum, et incorporum corpus. Per universum, modo addimus, spacium fustum. Necesse enim est, vel per universum spacium a principio fuisse fustum, vel per spacii partem aliquam. Si dicamus per partem: tunc necesse est ipsum, vel infinitæ summi boni actioni restitisse, vel sibi ad fusionem non suffecisse: vel impedimento, et fine aliquo in spacio interposito, ulterius non potuisse progredi. Restitisse, nec pietas, (quis enim Dei resistat voluntati) nec ratio philosophica admittet ulla. Quo enim modo lumen, quod resistentiam nullam habeat sui natura, ulli rei, ne dum Deo, resistere queat? Neque sibi lumen ad fusionem, non suffecisse est dicendum. A luce enim fonteque infinito profluebat. Neque in spacio, vel obice, vel sine opposito, in infinitum fuisse fustum est dicendum. Neque igitur a Conditoris bonitate, neque sui resistentia, neque sui insufficientia, neque alterius obsistentia, lumen primævum in infinitum fundi non potuisse, aut dici, aut cogitari potest. At equidem spacio eguit per quod funderetur in infinitum. Neque enim lux infinita, lumen infinitum, potuit non emittere. Non equidem coacte, sed sponte sua. Est enim etiam bonitas infinita; Bonitas autem, hæc sua munera, in bonis non coarctat. Lux igitur infinita, bonitate sua infinita lumen infinitum, non potuit, non emittere. Sicuti neque lumen infinitum, potuit a luce infinita non prodire. Et a luce emissum, non potuit, per spacium non fundi. Nihil enim luminis, alibi residere potuit, quam in spacio. Neque spacium hic, aut ibi, et non ubique recepit. Nullus enim obex si obstitit. Quia nullus in spacio adhuc vacuo, obex erat. Vel frustra eadem redibunt quæstiones impotentia, invidia, quæ iam sunt a nobis profligatæ.

Sed et alia methodo si possimus, id ipsum confirmemus. Dicamusque, spacium universum, quod intra, quodque extra mundum vecerem in immensum extenditur, bonitati

Conditoris non expedit vacuum remanere. Repleri ergo spacium debuit. At qua nam re? Rerum universitate ea, quæ in uno, latens fuerat ante. Bonitas enim Conditoris, sterilis esse, neque potuit, neque debuit, neque voluit. Spacium igitur, rebus omnibus fuit replendum. At qua nam prima re, a se aliena? Ea proculdubio, quam ante alias omnes spacium in se potuit recipere. Et quæ ante alias omnes, spacio se se potuit indere. Maxime autem omnium, spacio indi potuit, quæ maxime omnium ei cognata esset. Ita enim rerum Naturæ est comparatum universa, ut quæ sunt inter se cognata, se se facile amplectantur. Affines se se foveant. Similes, se se consecantur. Atque inde fit, uti hæc omnium facillime simul conveniant, atque coniungantur. Diversæ vero, sese aversentur. Contrariæ se se fugiant, fugentque. Ergo res, quæ omnium maxime affinis, similisque spacio fuit, ante alias omnes, inde usque a rerum initio, ei se se indidit, eique se se insinuavit. Cumque spacio similis esset, nihil in spacio, ei potuit resistere. Per universum ergo spacium eam necesse fuit effundi illudque replere universum. Ei autem rei, affinitas cum spacio, in his quæ sequuntur intercessit. Nimirum, quod et ipsa, sicuti spacium, esset simplicissima. Quod uti spacium in immensum extendi posset. Quod uti spacium, posset per universa fundi. Quod uti spacium per universa penetrare posset. Eaque universa, uti spacium implere. Nulli rei, sicuti spacium, posset resistere. Omnibus uti spacium cederet. Ab omnibus uti spacium posset penetrari. Ab omnibusque sicuti spacium permeari. Denique uti spacium, et corpus esset, et incorporea. Talem autem rem, in tota universitate, nullam omnino aliam, præter unam, cæteris vetustissimam existere putamus. Eamque rerum omnium eidentissimam. Rerum omnium pulcherrimam, Rerum omnium suavissimam, Rerum omnium optatissimam, Rerum omnium efficacissimam, Rerum omnium maxime admirandam: Lumen scilicet ipsum primigenium. Quod ubicumque inter corpora sit, primæ, ac summæ bonitatis, summa ac prima est imago. Summæ ac primæ pulchritudinis, summa est imago. Summæ ac primæ sapientiæ summa et prima est imago. Summæ potentiæ, summa est imago. Summæ beatitudinis, summa est imago. Quid enim, et debuit, Summa bonitas, post spacium, quod entibus omnibus locum daret producere secundum quam id, in quo primo, iucunde haberent, et incorpora entia, et corpora omnia? Quando, et summa bonitas, lumen inaccessible habitare non dedignatur. Quid enim res, universitas rerum ipsa habitet potius in tenebris? Re molesta, horribili, miserrima. Et cur Deus, rebus est se procreatis, tenebras aut offundat, aut circumfundat? Et si tenebræ in eo non sunt ullæ, quo modo tenebras, quas non habet, rebus omnibus circumfundat? Atque hic luminis huius in infinitum fusi, primus finis, esto. Secundus vero, quia lumen hoc est illa Dionysii *πηγαῖα ἀκτίς*, fontanus radius. Et Philonis ille supercoelestis aster, fons sensibilium, uti vidimus astrorum. Quam Panaugiam vocavit. A qua affirmat, et Solem et Lunam, et alios Planetas, et inerrantia sydera, quantum quisque potest, sibi convenientes hauriunt fulgores. Quam etiam *ἡλίου παράδειγμα* Solis exemplar nuncupavit. Totum autem hoc Philonis dogma, non aliud infert, quam lumen hoc primigenium, esse veluti materiam, ex qua Sol et ipse, et cætera sydera omnia, cæteræque omnes luces, sint conflitæ. Quam sententiam textui Mosis primo, applicando, præcipui nostrorum Theologorum, Basilius, Nazianzenus, Theodoretus, et Augustinus, videntur comprobasse, quamvis alii in diversa abierint. In qua quæstione, si quicquam ad fidem pertinet, Ecclesia decretis standum. At quidem alii, qui sine Aristotelismo philosophi esse non audent: obiiciunt nobis. Quo modo lumen, in spacio adhuc vacuo consistit? Aut consistere potest? Omnium facillime. Non enim eget corpore, quo vel fulciatur, vel vehatur. Aut quod ipsum fulciat, aut vehat. Lumen enim non est accidens quod Peripatus, et credit, et contendit. Sed est actus a luce quidem fonte suo prodiens, non tamen ab eo discedens. Continue inde manans, sed per se, et in se existens. Non enim prima lux, primi luminis productrix lumine, producto, lumen desiit producere. Quando nec ipsa, productione illa exinanitur, nec esse desinit. Sed dum ipsa est, ab ipsa lumen prodit, et in se quoque consistit: neque in nihilum evanescit: in quod res evanescit nulla. Est ergo lumen primum, primæ lucis actus, ab illa

defluens quidem, sed non effluens, e se non fluens, e se non diffluens, nec se circumfluens, neque in se refluens. Sed essentia, viribusque actionibusque propriis, et vita propria in se consistit. At quo modo inquiet quis iterum, ab incorpora luce, lumen corporeum? Lumen namque, non incorporum tantum est, verum etiam corporeum. Corpus quidem est, qua trine dimensum per totum spacium, quaquaversus effunditur. Incorporum rursus est, quia nulla ei est antitypia. Idque quia est immateriale. Sed manet adhuc dubitatio. Ab incorpora luce, quo modo incorporum, et corporeum simul lumen prodiit? Necessaria equidem ratione. Omne enim productum, producente suo est remis sius. Quia uti iam sæpe dictum ab identitate, in alteritatem cadit. Attamen illius est imago. Utrumque ergo, et incorporum, et corporum, necessario a luce, lumen evasit: medio inter incorporam lucem, et corporea entia statu. Ut nimirum, et ipsum, fontis sui particeps esset. Et sequentibus corporeis sui participationem largiri posset. Perque omnia, et qua incorporum, et qua corpus posset meare, et calorem secum cum rerum seminibus in omnia vehere, qui rebus cunctis præsto esset; omnia fovaret; omnia intus et extra nutriret conservaretque, et ad primum eorum fontem, omnia, quatenus sequi possent, et revocaret, et reduceret. Lux enim illa, paterni profundi, in quo, et in qua, entia omnia summo sunt gradu, sterilis esse non potuit. Ideoque lumen hoc e se produxit quod profundi esset imago. Imago autem esse non poterat, nisi a luce aliquid haberet. Et ab identitate illius in alteritatem caderet; secum tamen feret imaginem. Illa autem primam, omnia entia continebat, imaginem ergo omnium entium lumen secum retulit; iisque factum est gravidum, quæ suo modo postea pareret per calorem in fluore; uti postea patebit. Si hæc ita esse, demonstrabimus, et partim sunt iam demonstrata, non ne merito in Panaugia, lumen a nobis, uti maximum optimumque Dei Optimi Maximi instrumentum, fuit celebratum? Ut quod et iucundissimam entibus omnibus præstaret habitationem, entibus omnibus esset gravidum, luces omnes corporeas e se pareret. In omnia calorem, et cum calore rerum semina veheret: per quem, omnia et essent, et bene essent. Id autem ita esse, deinceps ordinatim est demonstrandum. Cuius demonstrationis hoc Zoroastri oraculum initium esto.

ANNOTATIO R. P. M. IACOBI DE LUGO.

De Deo luce primaria lumen primogenium, et ab una luce lumen unum, bene dicit modo intelligat. Illud lumen primogenium, et unum esse secundam personam in divinis filium scilicet qui est lumen de lumine ante quem nullum aliud lumen emicuit, nec bene sonat ut illud lumen primo genium, dicat materia in qua sol, sidera veteraque luces constitutæ sunt, sed potius et melius dicitur sapientia patris, per quam sol et cuncta entia sunt productæ iuxta illud psal. omnia in sapientia fecisti. Ab infinita luce, lumen infinitum, verum quidem est, si intelligamus filium, qui est lumen increatum quem nunquam definit produceret et semper est productus; quem ad modum præsentem sole ær semper illuminatur, et semper est illuminatus, ad significandum ergo præsentialem et permanentiam æternitatis dicitur semper nasci filium ipsum, dicitur et melius semper natum, ut si semper designet permanentiam eternitatis, et si mens perfectionem geniti, iuxta illud. Hodie genui et si autem illud infinitum pro lumine creato, ad quod concurrunt omnes tres personæ, et unum principium, intelligat, non est necesse a luce infinita oriri lumen infinitum: cum Deus non sit agens a natura producens toto suo possem sed liberum voluntarium producens pro ut vult, nec hac de causa cum tangit invidia quoniam agit sapienter, ut sibi expediens nideretur, et conveniens universo quare etiam non est necesse ut tota sua bonitate exeat in opus exterius.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER QUINTUS
DE PRIMARIO CALORE.

Εἰσὶ πάντα πυρὸς ἐνὸς ἐκγεγαῶτα.

“Sunt omnia igne uno genita.”

Potest id oraculum, duplici, et utroque ambiguo accipi sensu. Nam et pro conditrici universi causa, quasi opera ignis sint effecta omnia: et pro materiali causa, quali ex eo sint omnia procreata. Quo eum modo Heraclitus rerum generationi videtur supposuisse. Sed de materiali agendum postea. Nunc effectorem illum consideremus.

Zoroaster idem, humanæ totius sapientiæ pater, divinitati universæ ignem videtur tribuisse.

Nam et Deum patrem ignem nominat, quando ait:

Εαυτὸν ὁ πατὴρ ἤρπασεν, οὐδ' ἐν ἑῷ.

Δυνάμει νοερᾷ κλείσας, ἴδιον πῦρ.

“Se ipsum pater rapuit, neque in sua

Potentia intellectuali, claudens proprium ignem.”

Pater inquit proprium ignem, non clausit in potentia sua intellectuali, in primo nempe intellectu, qui ab ipso, uti iam sæpe vidimus, potentia patris, et paterna nominatur. Sed si hunc suum ignem, pater non clausit, quo eum effudit, aut diffudit? Et in mentem primam, et in secundam, et in Ideas, et in mentes alias, et in animos, et in corpora omnia usque ad centrum. Horum testimonia afferamus. De prima quidem mente ita canit.

Οὐ γὰρ εἰς ὕλην πῦρ, ἐπέκεινα τὸ πρῶτον.

ἔην δύναμιν κατακλείει ἔργοις, ἀλλὰ νόῳ.

“Non enim in materiam, ignem ultraneum primum.

Suam potentiam, includit operibus, sed Menti.”

Pater, inquit, suum ignem primum qui ultra, et trans omnia est, eiusque est potentia, non includit in materia, eiusque operibus, sed in Mente. Scilicet prima, quæ potentia patris est vocata. Deinde hunc ipsum ignem, secunda Mens, sibi induit. Ait namque.

Ὅς ἐκ νόου ἔκθωρε πρῶτος.

Εσσάμενος πῦρ συνδέσμιον, ὄφρα κεράση.

Πηγαίους κρατῆρας, ἐοῦ πυρὸς ἄνθος ἐπισχῶν.

“Qui ex Mente exiliit primus.

Indutus igni ignem vincientem, uti impleat.

Fontanos crateras, sui ignis florem immittens.”

Ut eo igne repletet fontanos crateras, Ideales scilicet unitates et essentias. Hanc autem secundam Mentem, Hermes, alter sapientiæ pater. Deum ignis et spiritus nuncupaverat. Sed et multis sacrorum *Bibliorum* locis legere est, Deum, ignem nominari. Sed sufficiat locus unus Danielis. In quo scripta sunt:

“Thronus eius flamma ignis. Rotæ eius ignis accensus. Fluvius igneus rapidusque, egrediebatur a facie eius.”

A quo forte loco, si eum legit Orpheus sumpsit.

Σὼ δὲ θρόνῳ πυρόεντι παρασᾶσι πολύμοχοι. Ἀγγελοι.

“Tuo throno igneo, astant, laboriosi Angeli”.

Sed et Apollo Delphicus, oraculo quodam suo, a Lactantio adducto, cecinit de Deo.

Ἐν πυρὶ ναίων.

“In igne habitans.”

Singulæ ergo Trinitatis personæ, et simul omnes non divisim, sunt nomine ignis appellatæ, et in igne habitare et sedere. Sed et Ideas igneas, Zoroaster facit, cum canit.

Ἀλλ' ἐμερίσθησαν νοερῶ πυρὶ μοιρηθεῖσαι.

“Sed in partes, mentali igne sunt divisæ.”

Et alio loco:

Πολὺ δραπτόμεναι πυρὸς ἄνθος.

“Multum decerpentes, ignis florem.”

Mentium quoque creatarum, is ordo qui Seraphinorum est, igneus, et flammeus est, cognominatus. Et Ezechiel vidit ignem inter Cherubinos. Itaque et mentibus Dei ministris, ignis est tributus. Sicuti fecerat suis nominibus idem Zoroaster.

Ὅτι ἐργάτις, ὅτι ἐκδότις εἰσιν πυρὸς ζωφόρου.

“Quia operatrix, quia largitrix est ignis vitiferi.” Et

Καὶ ἐπιρρεῖ τοῖς Συνοχεῦσι ἀλκὴν ζήδωρον πυρὸς.

“Et influit Synocheis, robur, vitidonum ignis.”

Καὶ ὑπεζωκῶς πυρὸς ἄνθος.

“Et Hypezocos ignis flos.” Et alibi.

Τοῖς δὲ πυρὸς νοεροῦ, νοεροῦ πρησῆρσιν ἅπαντα.

“His vero ignis mentalis, mentalibus fulminibus omnia.”

Sed et intellectui, ab anima participato dat ignem.

Ἀλλὰ, νόου ταναοῦ, ταναῆ φλογί.

“Sed Mentis extensæ, extensa flamma.”

Et animam ipsam appellat ignem:

Ὅτι ψυχῇ, πῦρ δυνάμει πατρὸς οὐσα φαεινὸν.

“Quia anima, ignis, potentia patris existens lucidus.”

Et opera eius nominat ignea:

Μιγνυμένων δ' ὀχετῶν πυρὸς ἀφθίτου ἔργα τελοῦσα.

“Mistis canalibus ignis incorrupti opera efficiens.”

Sed et calidam Animam nuncupat:

Θερμῇ, ψυχοῦσα τὰ πάντα.

“Calida, animans cuncta.”

Sed et mundum igneum habet:

Νοῦς συρ' ὅς ἐστιν, ὁ κόσμου τεχνίτης πυρίου.

“Intellectus enim qui est mundi artifex ignei.”

Et canales etiam igneos quosdam:

Μηδ' ἐπιφοιτῶν ἐμπυρίοις σποράδην ὀχετοῖς.

“Neque incedere super empyreis sparsim canalibus.”

Sed et ignis molem aliam esse ait, huius mundi fabrum:

Καὶ γὰρ τις πυρὸς ὄγκος ἔην ἕτερος, ὃς τὰ δὲ παντα.

Ἀὐτουργῶν, ἵνα σῶμα τὸ κοσμικὸν ἐκτολυπευθῆ.

“Erat enim quædam ignis moles alia; quæ hæc omnia.

Efficiebat, ut corpus mundanum evolveretur.”

Hunc autem ignem ait a superis huc defluere per canales:

Ἐνθεν ἄρδην θρώσκει γένεσις πολυποικίλου ὕλης.

Ἐνθεν συρόμενος πρηστηρ ἄμυδροῖο πυρὸς ἄνθος.

Κόσμων ἐνθρώσκων κοιλώμασι.

“Hinc abunde cadit, Genesis multivariæ macerix.

Hinc tractus præster, tenuis ignis flos.

Mundorum cadens in cavitates.”

Alibi quoque ait, usque ad centrum, hunc ignem penetrare:

Ἀνωθεν διήκοντος, ὅσπὶ τὸ καταντικρὺ.

Διὰ τοῦ κέντρου τῆς γῆς, καὶ πέμπλον μέσον ἄλλον.
Πυρίοχον, ἔνθα κάτεισι μέχρι ὑλαίων ὀχετῶν.
Ζωηφόριον πῦρ.

“Desuper penetrans, ad oppositum.

Per centrum terrame, et quintum medium alium.

igneum, ubi descendit usque ad materiales canales.

Vivifer ignis.”

At et Solem, et astra ignes facit:

Επηξε δὲ πολὺν ὄμιλον ἀστέρων ἀπλανῶν.

Τὸ πῦρ πρὸς τὸ πῦρ ἀναγκάσας.

“Compegit multum coelum astrorum inerrantium.

Ignem ad ignem cogens”.

De Sole vero:

Εξ αὐτοῦς ὑπέστησεν, ἔβδομον ἢ ελίου.

Μεσεμβολήσας πῦρ.

“Sex eos constituit. Septimum Solis

In medio iecit ignem.”

De quo iterum:

Πῦρ πυρὸς ἐξοχέτευμα, καὶ πυρὸς ταμίας.

“Ignis, ab igne derivatio, et ignis dispensator.”

Animæ quoque nostræ ignem dedit:

Πάνθοτεν ἀπλάστῳ ψυχῇ πυρὸς ἠνία τεῖνον.

“Undecunque non ficta anima, ignis habenas tende.”

Ignis ergo hic supernus, a patre Deo, per suum profundum primo protensus: deinde extra profundum per omnes rerum gradus, incorporeos et corporeos, usque ad mundi omnes cavitates et usque ad centrum terrame cum extendit. Sed quid sibi vult hic ignis? An forte, lumen illud quod anteriore libro a Deo prodire demonstravimus; hic idem ignis est, quem modo persecuti sumus? Omnis enim ignis in se lucidus est, et de se lumen emittit. Et omnis lux, calida est; et omne lumen calet. Ita ut vere videatur dici posse, ignem hunc nihil esse aliud, quam lucem. Et hæc quatuor eandem esse rem, ignem et calorem, et lucem, et lumen. Ratione quidem inter se distincta, subiecto vero idem esse omnia. Itaque ubicunque lux est, ibi et lumen est, ibi et ignis est, ibi et calor est, et ubi eorum unum est, ibi sunt et reliqua. Sed eorum, duo videntur in se consistere, lux, et ignis: duo vero alia, extra ea prodire, lumen, et calor. Et sicuti illa duo, semper sunt sibi iuncta, ita hæc duo, nunquam a se invicem disiunguntur. Neque vero duo hæc, ab illis duobus, aut divelluntur umquam, aut avelluntur. Neque duo hæc, illa duo non producere, possunt. Neque enim lux, de se lumen non emittere potest. Neque ignis non emittere de se, calorem potest. Neque lux calida, non esse, potest. Neque ignis, non esse lucidus. Sed cur ignis, et lux, sunt a Zoroastre, ab Hermete, a Prophetis, a Sanctis viris, Deo tributis? Philosophicam rationem aliquam, si possimus adhibeamus. Inter corporeas res, igne nihil efficacius. Calore nil vitalius. Luce nihil evidentius. Lumine nil blandius, nil iucundius. Et quidem ignis est, calor corpulentus. Calor, ignis fere incorporeus. Idem sunt quoque ignis, et lux. Ignis est lux calida. Lux est valor lucidus. Per calorem entia generantur, et vivunt, et constant, et augescunt, et conservantur, et generant, et perficiuntur. Per lucem vero, et lumen, et cognoscuntur; et cognoscunt. Et iis oblectantur, et libentissime fruuntur. Quoniam igitur, lux, et ignis, et horum proles, calor, et lumen, corporearum rerum sunt præstantissimæ, humana mens non habuit illustriora nomina, quibus, Dei aliquam notitiam, vel ipsa susciperet, vel aliis præberet. Vel maiore Deum honore in sermone afficeret, quam his nominibus. Ignis præsertim. Qui est per se, et in se lucet, et extra se lumen spargit, et calore vitali omnia replet. Deus namque sui natura, et supereminetia, tam alte positus est, ut omnes nostras cogitationes, et mentis conceptiones

transcendat, ut humano intellectui sit penitus ignotus. Atque ideo dictus est, se ipsum a nobis rapuisse. Ignis igitur, quatenus sui natura est calor, entibus omnibus dat ut sint: eisque essentiam, et vitam largitur. At hæc ipsa, a Deo esse, iam est demonstratum. Et sic Deus, ignis dicitur. Ergo dictum verissime est.

“Ab uno igne, omnia esse progenita”. Nihil enim hic ignis significat aliud, quam summi Dei virtutem illam, infinitam, omnipotentem, per quam entia omnia sunt ab eo creata. Et de illo uti de proprio fonte educta. Igne nimirum hoc procreatore, et rerum generatore, in suum profundum prius sparso. Deinde in ministras suas mentes, atque animos consperso, et distributo, omnia sunt a Deo, igne uno, progenita, et vivendi viribus donata. Ideoque a Zoroastre eodem, ignis hic ζωηφόρον, et ζωηφοριον, vitifer, et vitam ferens, et ζήδωρον, vivo num est appellatus. Igitur, a summo Opifice, per mentem per segenitam, per mentem secundam, per Ideas, per Dei ministros Hecaten, Synocheas, Teletarchas, per animum mundanum, per cælos omnes, per mundum hunc Hylæum usque ad terræ centrum, et ultra, calor vitalis, et ignis vitam ferens omnibus, penetrat, et permeat. Namque tametsi, a Divo Paolo dictum sit.

Deus, noster ignis consumens est. Ad Hebræos scribens tunc, ad id retulit, quod in vetere lege, ob eorum peccata, sæpe experti fuerant, quando per ignem pœnas luerunt. Et forte sensu aliquo alio, quem Theologis relinquimus. Deus inquam, non est ignis ut hic nostras, comburens omnia. Neque etiam qualis est cœlestis, per radios Solis, ac lumen ad nos protensus. Qui tametsi causa quædam sit generationis rerum nostratum. Sol enim, et homo hominem generant. Et calor qui in anima libus est, elemento respondeat stellarum: attamen si quando diutius nos ferit Sol, res a se genitas etiam consumit. Et ab Hippocrate scitissime est pronunciatum. Idem calor, qui nos constituit, etiam consumit. Sed animi rerum, calor, ignisque, vigor nempe vivificus, quo rebus omnibus, quibus ipse iungitur, vitam tribuit, et animationem, θερμή, ψυχούσα τὰ πάντα. Calens, animans cuncta: longe est excellentior, et suavior cœlesti, ne dum quovis elementalium. Hi enim, et comburunt, et consumunt. Ille vero animarius, nulli accedit rei, quam non illico vivificet, animet, nutriat, et cætera tribuat munera, quæ animalium, animatarumque rerum sunt propria. Namque elementarium calorem, is qui subterraneus est, superterranei est proles proxima. Hic vero calorem cœlestis est proles, et imago. Cœlestis autem calor, proles et imago est, calorem Empyreus, Empyreus vero, calor et ignis, proles, et imago est, luminis eius, quod universum infinitum spacium, ostendimus primo replevisse. Huic animus primarius, ac fontanus præsidet. Ipsiusque progenies, et imago, est lumen illud cui blandissimum calorem suum influit Mens secunda. Mens autem hæc, quæ Deus ignis dicta est, a Mente prima, et a patre rerum omnium authore, et fonte, retulit. Non enim calor, subterraneus, aut superterraneus, principium, calorem, et ignium omnium est. Sed hic veluti fex est superiorum, tum eius qui in aqua, tum in ære, et in sole, et in astris, et cœlo est, et ipsius denique Empyreus. Nam quod ante de natura, de cognitione, deque lumine nostratibus ostendimus: idem est de calore, atque igne faciendum. Hosce nimirum in suam primissimam ideam, et unitatem per gradus resolvendos. Nam calor qui in terra, in aqua et in mistis est, ab æreo pendent. Hic a cœlesti. Is a Sole, et astris. Hic vero ab empyreo. Empyreus a luminis calore. Hic ab Animatio. Hic ab intellectuali, hic a vitali primario. Hic quoque a primario essentiali. Hic itidem ab Ideali. Qui in Deo habitat, et a Deo patre est derivatus. Ignis igitur, et calor, patris, et ipsius profundi virtus ipsa rerum conditrix omnium est, vivificatrix, servatrix, et perfectrix. Invisibilis sui natura, sed per visibilia lumina per ignem Empyreus cœli, per ignes astrorum ac Solis, et per calorem cœlestem, in elementa diffusum, per canales (uti loquitur Zoroaster) usque ad universi centrum propriis quasi vehiculis est devectus, ad vitam omnibus largiendam. Qui quidem calor, et ignis, Deus ille forte est, quem Hermes, Deum ignis et spiritus nuncupavit. Ac forsitan spiritus ille, quem Moses, super aquas ferri dixit: eas nimirum in omnes efformans rerum formas: et per omnia means, omnia fovet, omnia generat, omnia nutrit, omnia

conservat. Quo dixit Hermes omnia animata egere. Et quem Democritus, animum appellavit mundi. Et Stoici, mundi spiritum per omnia meantem, et omnia vivificantem. Et cum eis Aristoteles vocavit spiritum, et potentiam omnia penetrantem, et stirpibus, et animantibus spiritus præbentem. Et ut Vergilius cecinit:

”Cælum ac terras, camposque liquentes.

Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra

Spiritus intus alit. Totamque infusa per artus.

Mens agitat molem, et toto se corpore miscet.”

Et alio item carmine:

”Deum namque ire per omnes

Terrasque tractusque maris, cælumque profundum

Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,

Quemque sibi tenues nascentem arcescere vitas.”

His forsitan, illa Damasceni, et Nazianzeni consonant, quæ ante attulimus:

Πάντα τῇ οὐσίᾳ πληροῦν: πάντα συνέχον, πληρωτικὸν κόσμου κατὰ τὴν οὐσίαν.

“Omnia essentia implens: omnia continens, impletivus mundi per substantiam”.

Cui consonum et illud:

”Spiritus domini, replevit orbem terræ.”

Sed cur orbem terræ tantum? Non et orbem aquæ? Et orbem æris? Et orbem cœlestes omnes? Et orbem Empyreum? Et orbem luminis primarii? Quem necessario sua præsentia replet, et uti spiritus, et uti lux, et uti ignis, et calor. Qualia voluit etiam extra profundum quaquaversum extendi. Nam cum ignis in profundo, ignis esset idea, atque ideo luminis et caloris, necessarium fuit, extra profundum, ab eo ignem formalem esse, lumen scilicet et calorem. Atque ita lumen procreatum, calorem sibi congenitum, a causis primis traxit. Vel enim hæc duo, in suis causis fuere, vel in causis non fuere. Si dicamus non fuisse. Iam Deus non erit omnium causa, omnium conditor. At hoc, et nefas est dicere. Et est contra toties demonstrata. Tria ergo hæc sunt, primo consequentia, spacium infinitum, in eo lumen infinitum. Et in lumine calor. At hic finitus ne? An et ipse uti comites sui, infinitus? Hoc est rationibus discutiendum. Demonstratum iam est, lumen esse per totum spacium diffusum. Neque ullam esse spacii partem, in qua non sit lumen. Neque in parte ulla lumen, ubi non sit etiam spacium. Calor autem lumini congenitus, si toti lumini est congenitus, per totum spacium necessario erit fusus. Horum enim alterum ratio dictat esse necessarium. Vel enim lumen totum, calorem habet comitem. Vel pars tantum una luminis est a calore comitata, pars vero alia non est ei comes. Si hoc detur, lumen non erit sibi toti simile. Quia parte habeat calorem comitem: parte alia non habeat. Atque hoc obstaculo aliquo eveniet? At quod obstaculum ibi ab initio, huic rei fuit, ubi nullum erat obstaculum? Et lumen quod ibi erat, sui natura obstat nemini. Ergo sublato impedimento, lumen totum omnibusque sui partibus, simile sibi fuit. Partium igitur singularum vires quoque erunt similes. Omnibus ergo luminis partibus, calor erit congenitus. Ab omnibusque similis emittetur. Calor igitur, quia sit toti lumini congenitus: lumen autem congenitum spatio, necessario erit infinitus. At cum omnibus luminis partibus calor sit congenitus, et æque ab omnibus emittatur, in quæ nam emittetur, vel corpora, vel loca? Extra spacium nequaquam. Nulla enim extra spacium, sunt vel corpora, vel loca. Extra lumen iterum, nequaquam. Totum enim lumen in spacio est. Et non alibi. Intra ergo et spacium, et intra lumen. Et intra etiam se ipsum, quia illis ambobus, ipse coextenditur. At emissus, quoquoversum hic calor, ociabitur ne, an aget aliquid? Ociari eum nescire cernimus. Aget ergo aliquid. Idque necessario, vel in se ipsum tantum, vel tantum in lumen, vel in spacium tantum, vel in horum duo. Vel etiam in tria semetipsa unita, spacium ergo calet. Lumen ergo calet. Calor ergo calet. At nulla res, sui natura, in se ipsam agere videtur. In aliud ergo aget. At non in lumen a quo ut a proxima provenit causa. Neque quicquam in suam causam agere,

videtur posse. Neque igitur in spacium, a quo, et non proxime, et in quo essentiam habet. In quam igitur rem aget, si ibi, præter calorem, lumen, et spacium alia est nulla? Necessum igitur fuit, aliud quid; in spacio, et in lumine esse quod caloris actionem suscipere posset, et ab ea aliquid pati. Id autem tale, necesse est esse, ut per spacium fundi possit. Per totum ne spacium, an per eius partem aliquam? Si partem dicamus, quantitas et magnitudo eius partis erit assignanda. Et causa etiam afferenda, cur non per totum fundi queat. Idque necesse sit, vel virium suarum debilitate accidere. Vel obstaculo, vel Conditoris voluntate. At Conditoris summa bonitas, cur per totum fundi nolit? Cum ei maior gloria inde sequatur, quam si per partem dicatur fundi? Spacii quoque obice non impeditur, eius effusio, cum in eo adhuc nil fuerit, quam lumen et calor, nullis obsistendi prædita viribus. Hæc res, si natura sua, fusilis et ipsa sit, ut lumen, ut calor, cur se ipsam dicitur impedire, ne fundatur? Et dum aliud possit nihil, quam fundi, quomodo dicitur, non posse fundi? Fundetur ergo quocumque locorum per spacium, per lumen, per calorem, quousque impediatur. At ab hisce tribus, nullibi impeditur, neque a bonitate Conditoris, neque a se ipsa. Per tota ergo tria illa fusionem faciet. Perque illa tota infinita, fusionem infinitam, nullis terminis, aut propriis, aut alienis terminatam. Sed quid hoc tandem est? Sonat enigmaticum. Sequenti igitur libello erit aperiendum.

Finis Libri Quinti Pancosmiæ.

ANNOTATIO R. P. M. IACOBI DE LUGO.

1 Cum dicit in hoc libro, pater non clausit ignem in potentia sua intellectuali, id est in filio, dicimus quod clausit et non clausit. Clausit quidem in filio ignem essentialem et increatum, id est illuminet quem habet in se generando illum: non clausit quia simul cum ipso filio et spiritu sancto, quem vocat mentem, eum effudit et diffudit in creatas res creando illas.

2 Nominat profundum paternum compluries hic, et præcedente libro, necnon et in aliis suis scriptis cum inquit ibi, extra paternum profundum, spacium fuisse necessario productum, hic cum ait, ignem procreatorem, et rerum generatorem in suum profundum prius sparsu, et recte, quoniam divinam essentiam, et quicquid habet pater, totum infudit in filio generando ipsum, quare per profundum paternum intelligitur filius in divinis, ideo in Evangelio Luce ipse Christus sibi vindicavit, omnia sibi tradita fuisse a patre. Pater enim generando filium communicavit illi essentiam suam, et dedit illi naturam divinam, et cum natura divina tradidit ei omnipotentiam, et quicquid Dei est, absque aliqua transmigracione.

3 Theologi tamen non admittendum cum profundum paternum scilicet filium, necessario fuisse productum spacium in universo, quoniam negant Deum agere de necessitate naturæ. Sed quemadmodum (ut ait Divus Thomas) se habet artifex per suam artem et voluntatem ad artificiatam, ita Deus per scientiam et suam voluntatem se habuit ad creatam. Possumus tamen dicere, Deum produxisse necessario conditionaliter, id est supposita determinatione voluntatis divinæ, necessario agit ad extra. Verbi gratia si intelligamus Deum, esse ignem perficientem, magis deseruit nostro proposito et materiæ de qua tractamus, cum in scripturis consumpti accipiatur etiam pro perfectione iuxta illud Pauli ad Hebræos. Aspicientes in consummatorem Iesum, id est perficientem.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER SEXTUS
DE PRIMÆVO FLUORE.

Si corpora omnia per spacium congenitum, sunt trine dimensa sunt corpora. Si per lumen sunt visibilia. Si per calorem, et constant, et vivunt, magno merito hæc tria corporum omnium dicentur elementa esse, ex quibus ipsa constent, et in quæ resolvantur, si resolvi eis contigat, unquam, ita esto. Corporum vero antytipia, seu antæresis, seu dicas resistantia, unde nam fuerit? Trinam quidem dimensionem a spacio habent congenito, quod spacii primævi, pars est quædam. A lumine, ut sint vel lucida, vel diaphana, vel etiam opaca, ut partim est ante demonstrabitur postea. A lumine habent etiam calorem, a calore essentiam, et vires, et actiones. Antitypiam, a quo nam habebunt? A re nimirum, quæ resistantiam vel indere, vel inferre possit. Eam nos, fluorem, seu humorem, nominamus. Veterum multi, dixere aquam. Eamque vel principale elementum posuerunt, ex quo omnia fierent, vel unum est quatuor esse voluerunt; quæ mundum hylæum, constituunt, et quæ corpora omnia mista conficiunt. Thales, quidem, inter Græcia sapientes nominis magni, Princeps elementum, aquam posuit. Sed altior huius dogmatis est origo. Homerus enim cecinit.

Ὠκεανὸν θεῶν γένεσιν, καὶ μητρὰ τῆθύν.

Oceanum, Deorum genituram, et Matrem Tethyn.

Deorum scilicet qui sub coelo sunt omnium.

Sed is suæ stirpis vetustissimum Orpheum est secutus.

Qui multis seculis ante, id ipsunt docuerat:

Ὠκέανος ὅσπερ γένεσις πάντεσι τέτυκται.

Ὠκέανος πρῶτος, καλλιρῶου ἦρξαι γάμοιο.

Ὅσρα κασιγνήτην, ὁμομήτορα, Τηθύν ὄπειεν.

“Oceanus, qui genitura cunctis est

Oceanus primus, pulchrifluas cœpit nuptias.

Qui sororem eadem matre genitam Tethyn iniit”.

Sed nullo mystico fabularum velamine, aliter cecinit.

Ἔστιν ὕδωρ ψυχῆ, θάνατος δ' ὕδάτεσιν οἴμοιβῆ.

Ἐκ δ' ὕδατος γαῖα: τὸ δ' ἐκ γαῖας πάλιν ὕδωρ.

Ἐκ τοῦ δὴ ψυχῆ, ὄλον αἰθέρα ἀλλάσπουσα.

“Est aqua animus. Mors aquis est permutatio

Ex aqua, terra, ex terra vero, rursus aqua.

Ex quo, animus totum æthera mutat”.

Hanc doctrinam videtur Orpheus in Ægypto didicisse. Est enim apud Hermetem, in hanc sententiam. Tenebras mutatis in humidam quandam naturam.

Ὡς εἰκάσαι μὲ εἰδῶτα μεταβαλλόμενον τὸ σκότος εἰς ὑγρὰν τινὰ φύσιν ἀφάτως τεταραγμένην.

“Ut videret me videre tenebras mutari in humidam quandam naturam, indicibiliter turbatam.”

Quasi idem hoc sit cum illo Mosis. Et tenebræ erant super faciem abyssi.

Profundissimæ nimirum aquæ. Fit et alia aquarum mentio a Mose satis multa.

“Et spiritus domini ferebatur super aquas”.

Et. “Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis”.

Deus bone, quid hoc rei est? Divinus Plato, divino huic oraculo, nulla ratione adhibita, assensum libentissime dedisset. Peripateticus Aven Rois, e contra nullam ei fidem habuit. Quia Moses, ut ipse aiebat, multa diceret, probaret nihil. Atque idcirco, tribus, ut solet ipse dicere, loquentibus in lege, nihil credidit. Rationem in omnibus requirit, sed non aliam quam Aristotelicam. At hoc non magis philosophicum est, quam sine ratione loqui.

Quid igitur nos dicemus? Ex ante demonstratis, sepe numero Aristotelica dogmata, radicitus evulsimus. Si ea Aven Roicus quispiam non restituat, post hac arida iacebunt, et in præsens iaceant. Oraculum sane Mosaicum, verissimum putamus. Sed Theologorum nostratum, tum vetustiorum, tum recentiorum, opinionum varietatibus, et expositionum, ita in se diffidens, ac disceptum, ut fatuis longe sit ipsum integrum, iudiciis ipsorum, ac sacrosanctæ Ecclesiæ relinquere decretis. Nobis vero, nostra demonstrata, quæ fidei Catholicæ non repugnant secutis, satius est ea deducere, quæ, ad mundi universi constitutionem posse facere videantur. A Deo proculdubio, et ex Deo, iis modis quos ante aperuimus omnia entia prodiisse, per medias suas unitates, atque ideas, per essentias, per vitas, per Mentem, et per animas, satis superque est ostensum. Et sicuti illinc, et spacium veniunt, et lumen, et calor; sic venit etiam inde universalis Fluor. Omnis aqua, humor est. Et non solum tres habet sibi connatas proprietates, quas escholasticis quidam, ex Aristotele plus æquo sibi amico, arripuit, perspicuitatem, frigiditatem; et gravitatem habet. Verum propriam ex maxime, fluxionem. Hæc enim ab aqua est inseparabilis, nisi concreseat, illæ tres non semper aquæ natura hærent. Omnis enim naturali statu aqua, fluit, non omnis est transpiciua. Nulla sui natura est frigida. Aliqua sui natura est etiam levis. Quod in progressu philosophiæ huius, fiet suis locis manifestum. Omnis igitur aqua, sui natura fuit, estque fluida. Omnis humor vel aqua est, vel aqueus. Omnis igitur humor fluidus est. Forte alia quoque resperiantur, in natura, quæ, neque aqua dici possunt, nec humor, quæ tamen fluunt, et sunt fluida. Generali ergo hoc nomine utamur, fluoris, ad omnia ea significanda, quæ, vel fluida sunt natura, vel fluunt, seu aquæ sint, seu humores, seu quid aliud tertium, aut ultra. Fluorem igitur dicimus nos, esse supra firmamentum, esse sub firmamento. Quæ positio si conprobata fuerit, omnis tolletur, Theologorum controversia. Id autem ut demonstramus ita primo ponimus. Lumen primævum fluor est. Nam si actionem fluendi habuit, (quod est ostensum) etiam vires habuit fluendi. Et si vires, etiam essentiam in fluore habet, seu fluor est. Calor a lumine primævo progenitas fluor est. Nam si propria actione fluit, etiam viribus fluendi est præditus. Et si viribus, etiam essentia eius est fluxa, et fluor. Calor enim a suo primo fonte lumine, et fluxionem, et ut sit calor, habet. At lumen, et calor, Empyreus est mundus, uti proxime ostendætur. Coelum igitur seu mundus Empyreus fluor erit, et essentia, et viribus, et actione. Et conversim, si actione, etiam viribus, si viribus, et essentia. Empyreum autem mundum fluorem esse, inde constat liquido, quod ardeat. Flamma illa blandissima, et suavissima, et vitalissima. Omni autem flamma, fluit sui natura, et fluida est, et fluor. Quia calore, et lumine constat primordiali. Æther, si sit cum Empyreo idem, quod mox discutietur, ardet et ipse, et est fluor. Si sit ab Empyreo diversus, cælum scilicet, fluor est itidem; calet enim, et luminosus est. Sidera illa in supremo, ut vocant orbe, et planetæ, quia ignes sunt, (ut demonstrabimus) et flammæ, fluores sunt. Nihil enim ardorem aut flammam concipit, nisi fluor sit, quod suis locis, itidem pateat. Planetarum orbes, si orbes sint, ostendemus esse fluores. Si non sint orbes, ostendemus itidem esse fluores. Lunæ sidus, Fluorem, sed concretum esse asserimus. Quod palam itidem, faciemus. Si ulla sit, inter elementa, ignis sphaera, seu sit hypeccauma, fluorem esse necesse est. Superiora hæc, dictatu rationum, ac demonstrationum, erunt tractanda. Inferiora his, sensibus sunt iam cognita. Nam æra liquidum, quis non videt esse fluorem? Quæ in ære fiunt, vapores, nebulæ, nubes, nives, pluvia, grandines, fluores esse nemo ignorat. Si quis, ignes, in ære, accensos, fluores esse dubitet cum ad eos philosophando pervenerimus, omnem eximet dubitationem. Iam mare; iam lacus, stagna, fluminaque, rivos, et fontes quis non videt esse fluores? Semina animalium, omnium membraque ex seminibus atque humoribus formata, fluores esse concretos, qui considerando non assequitur philosophari desinat. Mentemque alio converrat. Plantas omnes fluore conflari, gigni accrescere, nemo tam bardus fuerit philosophus, qui ignoret. Lapidem quoque omnes, et metalla omnia, et quæ recenti voce, dixere mineralia, omnia sunt vel fluores, vel e fluoribus compacta. Terram ipsam generabilium matrem, fluorem esse

concretum, suo loco demonstrabimus. Omnia ergo corpora, incorporea, atque corporata entia, vel fluor sunt, vel e fluore sunt conflata. Universitas ergo rerum, extra Patris profundum procreata, fluor est. Magna equidem, et seculis omnibus inaudita, sunt quæ pronunciamus. Sed philosophis, non est satis pronuciare. Est rationibus construendum, et expetimentis, quantum liceat comprobandum. Sequentibus igitur demonstrationibus, fundamenta prima iaciamus, vel per se nota, vel nota ex iam demonstratis. Demonstratum autem iam antea est, omnem cuiusque generis multitudinem, a sua unitate provenire. Quæ assertio, ab axiomate per se noto, haud multum distat. Unitas autem cuiusque multitudinis. Idea sua est. A qua omnes multitudinis gradus, ortum habent; et ab ea descendunt, et ad eam ascendunt, iterum. Quod exemplis, luminis, et cognitionis, et natura iam ostendimus. Id ipsum dicimus de fluore hoc primævo. Fluores enim, qui sub terra, vel sunt a principio, vel in dies generantur, non sunt omnium fluorum primi. Sed postremi. Ante eos, et causa illorum est, fluor aqueus. Huius causa fluor æreus. Huius item causa est fluor æthereus. Huius item cœlestis fluor. Huius fluor Empyreus. Et huius fluor, caloris. Huiusque fluor luminis. Huius tandem prima ac proxima causa est fluoris idea, atque unitas. Ab idea igitur sua, fluor hic apparuit primo, et ab ea inter rerum primordia est enatus. Ita, ut, si eo universitas caruisset, nulla fuisset extra Patris profundum rerum universitas. Corpora namque omnia, necessario, aut liquida sunt, aut sunt solida, aut inter hæc duo sunt media. Si liquida sunt, fluida quoque necessario sunt. De Principibus mundi partibus, duobus, sensus ipse pandit. Aqua, et ære. Solidam quoque esse terram, restatur idem. De medii status corporibus multa mista, nullum eorum quæ dicta et credita sunt simplicia, videntur numerari posse. Si ignis sphæralis ullus sub Luna, supraque ærem sit, is liquidus erit necessario. Coelestes vero orbis nullo sensus testimonio, vel solidos, vel medios, vel esse liquidas affirmare possumus. Rationes ergo suis locis erunt exquirendæ. Prisci poetæ Orpheus, et Homerus, solidum cœlum sunt arbitrati, quando ipsum *χάλκεον* æreum, ferreumque cognominarunt. Nos est contra, liquidum esse arbitramur. Sed quæstionis huius determinatio pendet est multis, quæ prius sunt quantum fieri possit, ad veritatem cognoscenda, quæ Astronomorum, atque Philosophorum mentibus, ita occalluerunt, atque obduruerunt, ut magnis rationum machinis vix, non dico expugnari, sed oppugnari queant. Sed prius, quam præ manibus habemus rem propositam, de fluore primævo expediamus. A primigenia sua unitate atque idea necesse est fluorem hunc primo fluxisse, ad corporum productionem omnium faciendam. Conditor quidem universorum Deus, verbo tantum suo effecit omnia. In quo verbo, rerum omnium uti est ostensum, sunt ideæ. Sed rerum ordo postulat, ut alia sit anterior natura, alia sit natura posterior. Corpora ab idea corporis veniunt, et a corporum vita, et a corporum Mente, et a corporum animis. Sed e qua nam re corpora constare debuerunt? Ex qua nimirum constari potuerunt. Eam incorpoream, penitus est, non fuit, necesse. Et corporea penitus, non potuit esse. Fuisset enim corpus, antequam fuisset. Mediam ergo inter utrumque esse fuit necessarium, corpoream, scilicet et incorpoream. Ex trina igitur, spacia dimensione, primo esse, fuit necesse. Omne enim corpus tria habet spacia, longum, latum, et profundum. At tria hæc spacia, vel vacua fuere, vel fuere plena. Si vacua fuere, ab initio, et non sunt re alia, quam spacio repleta, quam se ipsis scilicet, corpus naturale, esse non potuerunt. Naturale autem corpus, Physicorum præstantissimi deffiniere, quod præter trinam dimensionem, haberet etiam anterisin; renitentiam, resistentiamque, et antitypam, quæ tactui, aut non cederet, aut cedendo repugnaret; aut repugnando, non repugnaret tandem. At hanc quod faceret, lumen primigenium spacio ingenitum esse non potuit. Nulli enim rei resistit, cedit omnibus. Quid vero calor ab eo vectus? Neque hic ullam in rem, ullam habet renitentiam. Plenior ergo res, necessaria fuit, quæ tria illa spacia corporis repletet et suo esse renitentiam daret aliquam. Eaque talis, ut posset tum longitudinem, tum latitudinem, tum etiam profunditatem corporis subire, seque ipsa omnes illas replere. At subire, nulla poterat, nisi quæ in omnes eas distantias sese posset insinuare. Insinuare aut sese in omnes, nulla poterat, nisi quæ in omnes

fluere, omnesque influere. Fluere ergo opus corpora habuerunt, ut præter trinam dimensionem renitentiam aliquam acquirerent; et naturalia ob hanc evaderent. Qui quidem fluor ita esset in se dispositus, ut et densari, et rarescere. Et in se cogi posset, et concrecere, et iterum in fluorem fundi. Ex eoque summus Conditor, omnium generum corpora formari posse voluit. Uti mundum hunc finitum, et infinitum, omnibus ornatum ornamentis conspiceremus. Concludendum igitur, fluorem primæum, quantum esse corporum omnium principium, atque intrinsecus omnibus inesse, veluti elementum. Totam hanc disputationem de primævis quatuor corporum, vel principiis, vel elementis, in hunc modum concludamus corpora omnia, quæ vel ratio, vel sensus nobis ostendunt: quatuor hisce, intrinsecis constant. Spacio, lumine, calore, fluore. Spacio quidem quia non nisi spacio confiunt, neque sine spaciis tribus illis, vel ab initio constiterunt, vel modo, aut fieri, aut constitui, aut consistere possunt. Omnia autem naturalia corpora, antitypia aliqua debent esse prædita, si naturalia sunt vocanda. Antitypium autem hanc a fluore necessario habent. Non enim a lumine, neque a calore. Duo vero hæc, quid corporibus præstant? Quid in corpora operantur? Lumen quidem caloris est vehiculum. Calor vero corporibus, et constitutionem præbet, et essentiam conficit, et vires indit, et actiones tum in se agit, tum extra se egerit, et vitam propriam exercet. Sine enim calore, corpus naturale non fieret; Neque fluor fluere, neque fluor in se densaretur, neque in se vel cogere, vel concreceret, neque rursus funderetur. Neque corpus ullum, aut solidum, aut liquidum, sine calore, aut factum est unquam, aut fieri potuit, aut potest. Ubi quævis igitur est fluor, ibi etiam est calor. Ubi calor, ibi a lumine est vectus; et hæc omnia in spacio concurrunt; et in omnibus corporibus, ita sunt, ut sine eis omnibus, nullum corpus, aut, ab initio rerum constitit; aut nunc constare potest, aut in posterum gigni, aut consistere est possibile. Merito igitur, quatuor hæc, primæva sunt, corporum omnium intrinseca principia, et elementa.

Finis Sexti libri Pancosmiæ.

ANNOTATIO R. P. M. IACOBI DE LUGO.

Decepti sunt, nonnulli antiqui philosophi opinantes gradatim a Deo processisse res creatas, si ab eo processerit prima creatura, quæ induxit aliam et sic inde usque ad creaturam corpoream. Ait enim, in hoc libro sumam faciens dictorum in aliis sui libris. A Deo procul dubio, et a Deo iis modis quos ante aperuimus omnia entia prodierunt per medias suas unitates atque ideas, per essentias, per vitas, per mentes, et per animos satis superque ostensum est, quod falsum est, cum omnia immediate producta sint in prima rerum productione? Ut bene Moyses in primo capite libri Genesis enarravit. Universa enim et incorpora et corpora proxime sunt a Deo creata: Qui fecit cælum, et terram, mare, et omnia que in eis, ait psalmus.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER SEPTIMUS
DE MUNDO EMPYREO.

Hactenus, ut mundi universi corporei, constructionem recto ordine institueremus. Principia omnium corporum primæva, quæ nam essent, et proposuimus, et demonstravimus. Nunc ad universi ipsius facturam, ac Cosmopeiam propius accedamus. Et nostro more, a vetustissimis ordiamur. Inter Zoroastri oracula, hæc quoque leguntur, quæ a summo ad imum, universum videntur compræhendisse.

Ἐπτὰ γὰρ ἐξώγκωσε πατήρ στερεώματα κόσμον
Τὸν οὐρανὸν κυρτῶ σχήματι προθικλεισας
Πῆξε δὲ πολὺν ὄμιλον ἀστέρων ἀπλανῶν
Ζῶων τε πλανωμένων, ὑφέστηκεν ἐπτάδα.
τὴν δ' ἐν μέσῳ τιθεῖς, ὕδωρ δ' ἐν γαίᾳς κόλποις.
Ἡέρα δ' ἄνωθε τούτων.

“Septem in molem formavit pater firmamenta mundorum.

Coelum curva figura circumcludens.

Compegit multum coelum astrorum inerrantium.

Animaliumque errantium, constituit seprenarium.

Terramque in medio posuit, et aquam in terræ sinibus.

Ærem desuper his.“

Ordo quidem corporum universorum ab aplane, usque ad terram videtur recte positus. Sed numerus septem firmamentorum, non videtur rei respondere. Sunt enim aplane una, septem planetarum orbis, deinde elementa tria, quæ numerum undecim conficiunt. Verum quomodo essent septem, Psellus annexus est aperire.

Ἐπτὰ δὲ φασὶ κόσμους σωματικοῦς: ἐμπύριον ἓνα καὶ πρῶτον, καὶ τρεῖς μετ' αὐτὸν αἰθερίου, ἔπειτα τρεῖς ὑλαίους. Ὁ ἀπλανῆς κύκλος, τὸ πλανώμενον, καὶ ὁ ὑπο σελήνην τόπος: καὶ τὸν μὲν πρῶτον, ἀφορίζουσι κατὰ τὸν νοῦν. Τοὺς δ' αἰθερίου κατὰ τὴν ψυχὴν, τοὺς δ' ὑλαίους, κατὰ τὴν φύσιν.

“Septem vero dicunt mundos corporeos. Empyreum unum et primum. Et post eum tres æthereos, deinde tres materiales. Inerrabilem circulum, erraticum, et eum qui sub Luna est locus. Et primum quidem diffiniunt, secundum mentem. Æthereos vero, secundum animam, Materiales vero, secundum naturam.”

Sed Pselli magis est laudanda voluntas, in huius loci explicatione, quam ipsa explicatio. Neque enim nisi duos æthereos enumerat, et unum hylæum, et locus sub Luna nullo modo potest pro æthereo intelligi. Sed ut nos tenuit voluit dicere, Chaldæos, septem corporeos mundos constituisse. Unum ac primum omnium, Empyreum, quem Menti assignarunt; tres ætheræos, aplanem, loca Planetarum. Et Lunæ orbem. Et hos anima subdiderunt. Et tres alios elementales Æreum, Aqueum, et Terreum, quos Natura tribuerunt. Diligentius Proclus, referente Simplicio, rem hanc eandem est persecutus. Ad illud oraculum.

Ἀρδίυν ἐμψυχοῦσα, φάος, πῦρ, αἰθέρα, κόσμους.

Abunde animans, lumen, ignem, æthera, mundos.

Ad quod in hoc verba scribit:

Τοῦν γὰρ εἶναι τὸ φῶς, τὸ ὑπερ τὸ ἐμπύριον, μονὰς ὄν πρὸ τριάδος, τῆς τοῦ ἐμπυρίου, καὶ αἰθερίου, καὶ ὑλαίου.

“Hoc enim esse lumen, illud supra Empyreum. Quod monas est, ante triadem, Empyreï, ætherei, et hylæi.”

Lumen ergo illud a fontana anima animatum, quod in carmine primo loco est positum, de quo nos egimus, per totum, infinitum spacium fustum, supra Empyreum quoque mundum Chaldæi, locabant. Quod uti vidimus Philo sopercoeleste astrum vocavit, et Panaugiam, quæ fons esset sensibilibus syderum, a qua et Sol et Luna, et errantes, et inerrantes stellæ, quantum quæque possit proprias haurirent luces. Et Proclus de eodem scripsit.

Ὁ ἥλιος ὑπερκόσμιος ὢν, τὰς πηγὰς ἀφήσει τοῦ φωτός: καὶ οἱ γε μυστικώτατοι τῶν λόγων, καὶ τὴν ἐλόγησάν αὐτοῦ τὴν ἐν τοῖς ὑπερκόσμοις παραδεδώκασι. Εκκεῖ γὰρ ὁ ἡλιακὸς κόσμος, καὶ τὸ ὅλον φῶς: ὡς αἱ τε Χαλδαίων φήμαι λέγουσι, καὶ ἐγὼ πείθομαι.

“Sol supramundanus existens, fontes emittit luminis. Et maxime mystici sermones, universitatem eius, in supermundanis esse tradiderunt. Ibi enim est solaris mundus. Et universum lumen. Ut Chaldæorum famæ dicunt, et ego sum persuasus.”

Universitas ergo tota luminis, quæ et super cœlestis aster, et supramundanus Sol, et solaris mundus est dictus, est supra Empyreum cœlum. Quod equidem dogma comprobavit etiam Eustathius Antiochenus episcopus, dum sacram genesin exponens, hæc scripsit verba.

Ἐξῶθεν δὲ τοῦ οὐρανοῦ φῶς εἶναι ἀσκίαστον, καὶ ἄφθαρτον, καὶ αἰώνιον, ἐν ᾧ Ἄγγελοι διαιτῶνται. περὶ οὗ φησὶ Σολομών. Φῶς δικαίοις διὰ παντὸς. Εἰς ὃ καὶ οἱ καλῶς Βιώσαντες ἀναπάνονται. Νοήσεις δὲ τούτου τὴν οἰκονομίαν, ἐξ ἐναργῶς παραδείγματος. Ὅτι φῶς ἀβεστον, τὸν ἔξω χῶρον περιλάμπει τοῦ οὐρανοῦ. Τὸν δ' ἔσοι ἀχλὺς περιεῖχε πρὸ τοῦ γεννηθῆναι τὸ φῶς.

“Extra vero coelum, esse lumen umbra carens, et incorruptibile, et æternum, in quo Angeli degunt. De quo Salomon. Lumen iustis in æternum. In quo et qui bene vixerunt, requiescunt. Intelliges autem huius oeconomiam ex manifesto exemplo. Quod lumen inextinguibile, exteram coeli regionem circumlustrat. Internam vero caligo obtinebat, antequam lumen esset factum.”

Hoc autem lumen supra omnes septem Chaldæorum mundos, ait Proclus, veluti unitatem, et monadem fuisse ante Trinitatem Empyreï, ætherei, hylæi. Omnis enim multitudo a sua est unitate. Sed coram hanc rem ex eius sententia explicemus. Simplicio referente Commentariis suis in Aristotelis tractatum de loco.

Δοκεῖ δὲ καὶ τὰ κέντρα τοῦ κόσμου παντὸς: ὡς ἐνὸς ἐν τούτῳ πεπηγένη. Εἰ γὰρ τὰ λογία, τὰ κέντρα τοῦ ὑλαίου κόσμου, ὑπερ αὐτὸν ἐν αἰθέροπέπηγεν: κατὰ τὸ ἀναλογον ἀναβαίνοντες, τοῦ ἀκροτάτου τῶν κόσμων, ἐν τῷ φωσὶ τούτῳ, τὰ κέντρα φήσῃν ἰδρῦθαι. Μήποτε δὲ τὸ φῶς τοῦτο πρῶτον, ἐστὶν εἰκὼν τοῦ πατρικοῦ βυθοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, καὶ ὑπερκόσμιον, ὅτι καὶ ἐκεῖνος.

“Videntur autem, et centra mundi totius, tamquam unius in hoc esse fixa. Nam si oracula, mundi materialis centra, in eo qui supra eum est, æthere infixere, proportionem ascendendo, supremi mundorum centra in hoc lumine dicemus esse stabilita. Num, vero lumen hoc primum, imago est Paterni profundi? Et ob id supramundanum est, quoniam et illud?”

Post autem nonnulla hæc adiungit:

Μάλιστα δ' ἐκ τῆς θείας παραδόσεως. Εἶπερ καὶ τὸ ἐμπύριον, διὰ τοῦ αἰθέρος: καὶ τὸν αἰθέρα φησὶν διὰ τοῦ ὑλαίου χωρεῖν: καὶ εἶπερ αἱ τετράδες, καὶ αἱ ἑβδομάδες. Αἱ νοεραὶ πάσαι, πηγαῖαν ἔχουσι τάξιν, καὶ διὰ τοῦτο, ἐμπύριον τὴν επιστάσιαν, συμπροερχονται ὁμῶς τοῖς κόσμοις: ὡς καὶ τοῦ ἐμπυρίου διὰ πάντων χωροῦντος.

“Maxime vero ex divina traditione. Siquidem et Empyreum, per ætherem, et æthera dicit per materialem penetrare. Et si quaternitates, et hebdomadæ omnes intellectuales, fontanum habent ordinem, et ideo Empyreum habeat præidentiam, continentur nihilominus mundis: utpote Empyreum per omnes penetrante”.

De qua re iterum Simplicius hæc habet:

Δύο νοήσωμεν σφαίρας, τὴν μὲν φωτὸς ἐνὸς, τὴν δ' ἐκ πολλῶν σωματων, ἴσας ἀλλήλαις κατὰ τὸν ὄγκον. Ἀλλὰ τὴν μὲν ἔδρασον ὁμοῦ τῷ κέντρῳ. Τὴν δ' ἐμβιβάσας εἰς ταυτὴν: ὅλον τε ὄψει τὸν κόσμον ἐν τόπῳ ὄντα, ἐν τῷ ἀκινήτῳ φωτὶ κινουμένην. Καὶ τοῦτον καθ' ὅλον μὲν ἑαυτὸν, ἀκίνητον, ἵνα μιμεῖται τὸν τόπον. κατὰ μέρος δε κινουμένην, ἵνα ταυτὴ ἔλαττον ἔχη τοῦ τόπου. “*Duas cogitemus sphaeras, alteram luminis unius. Alteram ex multis corporibus, aequales inter se mole. Sed alteram colloca simul cum centro. Alteram vero in eam inde: Universum conspicias mundum in loco existentem, in immobili lumine moveri. Eumque secundum se totum immobilem, ut locum imitetur. Per partes vero moveri, ut hac ratione rrinus, habeat, quam locus.*”

Et concludens hanc rem totam, hæc subnectit:

Πῶς οὖν τὰ λόγια φησὶ. Ἐπτὰ γὰρ ἐξώγκωσε πατὴρ στερεώματα κόσμων εἴμη δὲ δυσωπεῖ, καὶ τὸ μὴ ἀτελεῖς εἶναι τὰς σφαίρας, ἀψίδας μόνον οὐσας, καὶ οὐκέτι σφαίρας, εἰ μὴ μέχρι τοῦ κέντρου χωροῖεν.

“*Quo igitur modo oracula dicunt. Septem enim in moles formavit pater firmamenta mundorum, nisi recipiat non imperfectas esse sphaeras, si sic fornices solum, et non sphaeras, nisi usque ad centrum permeent.*”

Admiranda hæc dogmata, in Græcorum, præter quam Platonicorum scholis audita numquam, divinitus fuisse tradita, Proclus multoties asserit, et ita esse credit. Summa autem eorum est hæc. Supra septem mundos corporeos, Empyreum, tres Æthereos, tresque Hylæos, esse lumen, de quo nos disputabamus antea. Quod sit Paterni profundi imago. Ideoque sit unitas ante trinitatem, Empyreï, Æthereï, Hylæi. Et sit etiam supramundanum. Sicuti et profundum supramundanum est. Hoc est supra omne id, quod mundi corporei appellationem potest suscipere. Et quod Panaugia est, et sidus supracoeleste, et Sol supramundanus. A quo stellæ omnes, suos hauriunt fulgores. Sed præter hæc docuimus nos, ipsum per totum infinitum spacium esse fustum. Ideoque esse infinitum. Et nunc addimus, quoniam sit imago Profundi in se infiniti, necesse esse infinitum quoque esse. Tum quia nullis, aut suis, aut alienis finiatur terminis, necessario esse infinitum. Quod si ita est, non fuerit forte, Altera illa sphaerarum a Proclo propositarum. Hoc enim lumen supra Empyreum extenditur in immensum. Sphaeræ autem illæ erant mole, sibi æquales. Et solida ita ut mererentur ab oraculis, στερεώματα firmamenta nuncupari. Neque essent, sicuti cælestes creduntur esse concavæ, et fornicatæ. Ita enim non essent sphaeræ, sed orbis, si soliditas earum usque ad centrum non permearet. At quomodo usque ad centrum permeabit utraque nisi, sese invicem penetrent? Attamen clare dicit.

Τὴν μὲν φωτὸς ἐνὸς, τὴν δ' ἐκ πολλῶν σωμάτων ἴσας ἀλλήλαις κατὰ τὸν ὄγκον.

“*Alteram luminis unius, alteram ex multis corporibus æquales ad invicem, secundum molem.*”

Quæ res rursus, si ita est, dubium vel maximum pronascitur. Nam si lumen hoc, sphaericum Empyreï cum contentis, moli sphaericæ est æquale, cur toties dictum est, supracoeleste, et supramundanum? υπερκοσμῖον, υπερουράνιον. Si namque supramundum est, supra Empyreum quoque mundum est; qui unus est e mundis septem. Si supra eum est, eum quoque mole superat. Si superat, non est ei æqualis. Vel hæc quidem æqualitas, molem respicit. Supramundanitas autem illa, respicit rei naturam excellentiorem, et naturæ ordinem? Nimirum lumen, cum sit ens secundum, extra patris profundum, et eius imago; etiam prius natura est, quam calor, et quam ignis. Calor enim, non nisi a lumine. Ignis non nisi a calore. Empyreus non nisi ab igni. Lumen, ergo ut horum causa, eis est superior. Omnis enim causa, et superior, et diviniior est suo effectui. Proximior enim est divinitati. Sed obiicient philosophi hi nostrates; ergo datur corporum penetratio? Nam lumen ipsum uti est trine dimensum, corpus est; et per sphaeras Empyreï, Æthereï, et Hylæi penetrat. Empyreus quoque dicitur æthereos penetrare, æthereus hylæos. Et Empyreus omnes usque ad centrum

penetrare. Corporum ergo datur penetratio. Misella philosophia, quæ post solutas hasce eius ambages, in easdem nugas recidit. Demonstratum namque iam antea est. Penetrationem hanc corporum, velari in antitypis corporibus, et materiatis. Hæc autem quæ modo tractamus, corpora quidem sunt, sed incorporata, hoc est immateriata, et antitypa minime. Rarissima supra omnem antityporum raritatem; tenuis sima, supra omnem horum tenuitatem. Et confessa igitur, et concessa inter sapientiores illos, suit hæc corporum horum scilicet penetratio, et usque ad centrum permeatio. De lumine namque ita canit oraculum quoddam.

Κέντρῳ ἐπισπερχῶν ἑαυτὸν, φωτὸς κελάδοντος.

“Centro incitans se ipsum, lumine strepente.”

De igne vero seu calore, seu Empyreo ita iterum.

Ἀνωθεν διήκοντος διαμπὰξ ἐπὶ τὸ καταντικρὺ.

Διὰ τοῦ κέντρου τῆς γῆς, καὶ πέμπτον μέσον ἄλλον.

Πυρίοχον: ἔνθα κάτεισι μέχρι ὑλαίων ὀχετῶν.

Ζωηφόριον πῦρ.

“Desuper penetrantis, per universum, ad oppositum

Per centrum terræ, et quintum medium alium.

Igniferum. Unde descendit usque ad materiales canales

vitifer ignis.”

Sed cur, iterum lumen dicimus supramundanum, cum ipsum, mundi infiniti pars melior sit, et sit etiam animatum. Nam de fontano animo ita canit oraculum.

Ἀρδῆν ἐμψυχοῦσα φάος, πῦρ, αἰθέρα κόσμους.

“Abunde animans, lumen, ignem, æthera mundos.”

Animat, inquit, hæc fontana anima, primo lumen. Deinde ignem, Empyreum mundum scilicet, æthera universum in tres distinctum, uti diximus, mundos, et mundos tres alios, hosce materiales, et hylæos. Anima namque sui natura animat tam lumen, quam sequentes mundos.

Esto igitur sane hac ratione lumen hoc mundanum. Priore illa esto supramundanum. Suo enim calore, sibi que proprio, Anima hæc animat cuncta. Cecinit enim: Θερμὴ ψυχοῦσα τὰ πάντα. Calida animans cuncta. Cur autem vocata sit calida, iam est antea dictum.

Ὅτι ψυχῇ, πῦρ δυνάμει πατρὸς οὐσα φαεινὸν.

Ἀθανατος τε μένει, καὶ ζωῆς δεσπότης ἐστίν.

“Καὶ ἴσχει κόσμου πολλὰ πληρώματα κόλπων.

Quia animus, ignis potentia patris existens, lucidus.

Immortalis manet, et vita dominus est.

Et tenet mundi, multas plenitudines sinuum.”

Hæc de entibus, Empyreo mundo superioribus, satis sunt. Nunc ipsum Empyreum uti proposuimus aggrediamur. Hic quidem a Christianis Theologis, libentissime est susceptus.

Non equidem uti sphaera solida, sicuti Chaldæi, sed uti orbis, qui supra cælos æthereos positus, illos complectitur. In quo dicunt Deum, beatas Mentis fœlicesque animas, a corpore hoc solutas, habitare, et perpetua apud Deum frui beatitate. Neque vero Chaldaicum tantum hoc dogma fuit. Sed etiam Ægyptium. Iamblichus namque scripsit Hermetem Trismegistum, de Empyreis Diis, libros C reliquisse. De Æthereis totidem. De Coelestibus mille. Ex quo testimonio, inferimus nos, Hermetem quoque has tres substantias inter se differentes cognovisse et docuisse. Sed modo Empyreum prosequamur. Lumen illud primæuum a Dei luce fuit seminibus rerum omnium prægnans. A lumine hoc fuit calor primævus. A calore primævo, primævus ignis, Empyreus scilicet mundus. Sed quis eum construxit? Respondet Zoroaster.

Νοῦ γὰρ, ὅς ἐστίν ὁ κόσμου τεχνίτης πυρίου.

“Mens namque, quæ est mundi artifex ignei.”

Est quidem a mente opifex scilicet constructus, ea quæ proxima est rerum conditrix.

Intellectum autem hunc, qui artifex Empyreus mundi fuit, vocavit fontanum.

Πηγαῖον ἄλλον, ὃς τὸν ἐμπύριον κόσμον ἄγει.
“Fontanum alium, qui Empyreum mundum ducit”.

A quo proxime omnia et incorpora, et corpora sunt fabrefacta. Et a quo ipsi mundo Empyreum lumen primarium est obvolutum. Et quo lumine, et calore eius cornice, iste intellectus eum ducit. Hoc est regit. Non enim Empyreum duci, aut moveri putamus. Sed stabilis permanet in loco, sicuti et lumen. Et quoniam illa Procli verba, quæ ad hanc rem attulimus, videntur aliter sonare, sunt exactis perpendenda. Sunt autem. Ἀλλὰ τὴν μὲν ἔδρασον ὁμοῦ τῷ κέντρῳ. Τὴν δὲ ἐμβιβασάσας εἰς ταύτην, ὅλον τε ὄψει τὸν κόσμον ἐν τόπῳ ὄντα, ἐν τῷ ἀκινήτῳ φωτὶ κινούμενον. Καὶ τοῦτον καθ' ὅλον μὲν ἑαυτὸν ἀκίνητον, ἵνα μιμεῖται τὸν τόπον κατὰ μέρος δὲ κινούμενον, ἵνα ταύτη ἔλαττον ἔχη τοῦ τόπου.

De duabus illis sphaeris loquitur, luminis, scilicet et ea quæ ex multis composita est corporibus Empyreum, Æthereis, Hylæis. Ait igitur.

“Alteram colloca simul cum centro. Alteram in hanc impone, universum videbis mundum in loco quidem existere, et in immobili illo lumine, moveri. Et hoc quidem per se totum esse immobile, ut locum imitetur. Per partes vero moveri, ut hoc minus habeat, quam locus.”

Quibus verbis dicitur locum mundi, hoc est spacium; et lumen ipsum replens, esse immobilem: Mundum autem in spacio seu loco, et lumine positum, totum quidem esse immobile, ut locum imitetur; per partes vero moveri. Empyreus cum sociis, ut totus quidem est immobilis. Partes autem circumdatæ, tres ætherei mundi, et tres Hylæi, moventur, et eorum partes locum mutant. In ipso scilicet Empyreum, ut creditur circumvoluti. Nam et Theologi nostri, et Astronomorum, qui ipsum pro undecimo orbe receperunt, immobilem esse, cælum Empyreum statuerunt. Sicuti autem ipse ex lumine, et ex calore, ignis et Empyreus est factus. Sic ipsum in causa fuisse, canunt oracula ut mundus reliquus, Æthereus, et Hylæus, sit conformatus. Nam de opifice cum loquerentur, aiunt.

Ποιητῆς, ὃς αὐτουργῶν τεκταίνεται τὸν κόσμον.

Καὶ γὰρ τις πυρὸς ὄγκος ἐὶν ἕτερος, τὰ δὲ πάντα.

Αὐτουργῶν, ἵνα σῶμα τὸ κοσμικὸν ἐκτολυπενθῆ

Κόσμος ἵνα ἐκδηλος, καὶ μὴ φαίνεται ὑμενώδης.

“Factor qui per se agens fabricat mundum.

Etenim, quædam ignis moles erat alia,

hæc cuncta efficiens per se, ut corpus mundanum evolveretur,

Mundus ut manifestus, et non appareret membraneus.“

Ne scilicet omnis transpareret. Quæ autem alia hæc ignis moles erat, præter ipsum Empyreum? Qui cuncta in inferioribus fabrefecit ita, ut apparerent manifesta. In summam reducamus, et concludamus. Extra paternum profundum ab eo, primunn est difflatum spacium in infinitum. Deinde in spacio lumen. Mox in lumine calor. E calore et lumine Empyreus mundus, inferioris faber, fuit immobilis. Neque hic clamet Peripatus, entia sine necessitate multiplicari. Summa enim hic necessitas est, uti spacium ponatur primo, in quo entia omnia quasi in loco locarentur. Deinde ipsum lumen impletet, secum ferens rerum omnium corporearum primordia, quæ in opus educeret per calorem, et in fluorem induceret, ex quo res omnes formarentur. Multiplicatæ quidem sunt in Peripato, nulla cogente necessitate, intelligentiæ illæ cœlestes, et primus motor. Et ea quæ supra primam lationem vitam degunt beatam. Quæ quamquam ibi revera sint, attamen quia sine ulla ratiove, sine demonstratione ulla, illuc sunt inducta, vere sunt sine necessitate multiplicata, sicuti, et materia illa sua prima, et potentia, et privatio, et forma, et natura, et fortuna, et casus, et alia multa. De quibus locis suis. Sed hæc Chaldæorum illa est philosophia, qua in Peripati maximus Corypheus, Arabs Aven Rois dixit, ita fuisse aliquando perfectam, et absolutam, sicuti tempore Aristotelis. Sed in hoc falsus, in illo verum pronunciavit.

Finis Septimi Libri Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER OCTAVUS
AN MUNDUS SIT FINITUS.

Post tot sæcula, quæstio hæc, an mundus sit finitus, an infinitus, nobis renovatur. Idque non sine ratione. Infinitum enim multoties iam, non solum nominamus, verum etiam adstruimus. Et veterum Græcorum non pauci, mundum esse infinitum asseruerunt: multi est contra esse finitum. Qui infinitum dixere, partim quia principia essent infinita, ipsum infinitum quoque contendere. Cuius sententia: Anaximander fuit. Seleucus vero, ipsum per se infinitum esse mundum affirmavit. Diogenes, mundum distinxit ab universo. Hoc infinitum illum, finitum esse censuit. Stoici, τὸ πᾶν, universum simul cum vacuo, infinitum esse docuerunt. τὸ ὅλον, totum vero, absque vacuo esse mundum, esseque finitum. Quibus autem rationibus sua dogmata firmarent, est in ignoto. Scripta namque eorum periire. Et qui eorum sententias retulere, non plene, sed concisim retulere, Plutarchus, Actius, Lærtius, Hesychius, Stobæus. Nos vero, quid ad quæstionem hanc dicemus? Et ad veritatem afferemus? Equidem utrumque. Mundum videlicet, et infinitum esse et finitum. Infinitum esse probemus prius. Pronunciavit Aristoteles. Quorum contrariorum alterum est natura, et alterum est natura. Finitum est natura. Infinitum igitur, quod finito est contrarium, erit quoque natura, necessario. Natura namque ut idem ait, nullibi est clauda. Neque ergo in hac finiti, et infiniti contrarietate clauda erit existimanda. Et utrumque sinu suo geret. Aiet Peripatus. Falsus est magister, finita omnia esse acti? Negavit infinitum ullum actu reperiri. Et si quod reperiat, potentia infinitum esse reperietur. Idque in duobus Solis, numero scilicet augendo; Et magnitudine minuenda. Et tertio in motus, ac temporis successione duo vero illa infinita, nusquam sunt, numquam erunt. Non sunt igitur potentia, qualia dicuntur esse, infinita. Contrarietas ergo hæc, non est plena. Et natura, in ea est clauda. Et si sint potentia, itidem natura esset clauda, et contrarietas vana, et axioma falsum. Contraria enim, si ambo actu non sunt, contraria non sunt. Mortale, immortale. Corruptibile in corruptibile. Calidum, frigidum, humidum siccum actu sunt, ideoque contraria sunt. Si alterum actu non sit, neque contrarium esse, aut dici potest. Inferamus ergo nos, quia in universitate contrarietas finiti, et infiniti conceditur, eam ex æquo, vel actu, vel potentia, reperiri. Atque ita si finitum sit potentia, etiam infinitum erit, potentia. Si vero alterum actu sit finitum, etiam alterum, actu sit infinitum. Et equidem infinitum, sui natura necesse est prius esse, finitum sui natura posterius. Est namque totum, natura, et dignitate, et tempore, et existendi convertentia prius partibus. Finitum autem infiniti est pars. Et infinitum, infinitas in se continet finitas partes. Finitum vero nullum, continet infinitum, aut infinita, neque actu ullo, neque potentia ulla. Continens autem contento, natura est prius. Sicuti totum natura prius est partibus. Partes quæ finitæ sunt mole, infinito toto mole, esse debent posteriores. At quomodo, finitum et finita sunt in infinito? Longe equidem facilius, et secundum naturam magis, finita sunt in infinito, quam infinitum sit in finito. Quod nusquam fert natura. Finitum namque, ut falso creditum est, et mathematicis, et philosophis, non dividitur in infinita, aut infinitum. Hoc vero, et dividitur in finita actu equidem semper, et divisibile est potentia in infinita. Multoque id naturalius, quam e contra, finitum sit divisibile in infinita. Et finitum, quod est, tum potentia, tum actu finitas tantam habet partes. Infinitum vero, et potentia et actu, et finitas, et infinitas habet. Nulla igitur, Aristotelicarum rationum, huic dogmati obstabit. Falsum enim sumit, quando ait. Infiniti quoque pars est infinita. Est etenim contrarium. Finita est quæque infiniti pars. Sophisma deinde est quod ait. Quia infinitum dividatur in partes infinitas numero, inferre hinc eas infinitas esse magnitudine. Reliqua eius argumenta, recte contra hoc sophisma ostendunt, nullum corpus sensibile eorum scilicet quæ ei mundum constituunt esse posse infinitum. At non ideo ostendunt, mundum universum, infinitum esse non posse. Ridicula vero ea sunt, quæ

contra Anaxagoram disputat. Nam infinitus mundus, qualem nos esse asserimus, cum locum alium nullum habere queat, nemo sanæ mentis dubitare potest, eum necessario in se ipso consistere, et non in alio ullo se maiore, aut minore. Hæc, ex aliena, tum ex communi quoque philosophia, manifesto demonstrant mundanæ molis infinitudinem. Nos vero ex nostra, quid adducemus ad rem eandem confirmandam? Sequentia. Deus universi Conditor, et hyperxi sua, et potentia infinitus est ostensus. Infinitus quoque bonitate. Talis cum sit, cur in mundo producendo, dicendus est fuisse, aut finite bonus, aut finite potens? Quis enim eius bonitatem finit? Quis potentiæ eius finitum terminum posuit? Vel alius ipso superior, vel par, vel inferior. Vel ipse met, suas vires finire voluit, aut casu finit. Et bonitati limitem imposuit. At nemo superior, nemo par, est iam demonstratum. Inferiorem, in eum nihil posse, itidem est demonstratum. Ipse met ergo limites suæ potentiæ, suæ bonitati, suæque gloriæ imposuisse erit dicendus? Minime. Si limitem potentiæ imposuit, ex infinita, finitam fecit. Si finitam, terminis finitam. Internis ne, an externis? Quibus externis, si extra ipsum nihil? Quibus internis, si in ipso sunt omnia? Et cur potius hoc, pro termino statuit quam illud? Ac ex omnibus internis quisnam hic terminus fuit? Si dicatur potentia iam eam diminuit, et si hanc diminuit, hyperxim etiam suam diminuit. At hoc vel suspicati, omnium est nefandissimum. Si dicatur terminus fuisse voluntatis, quia sic voluerit. Dicemus nos, voluntatem, non sine bonitate esse. Neque ipsum quicquam velle nisi bonum. Bonitas autem eius est infinita, neque ullis terminis coarctatur. Voluntas quoque in bono erit infinita. Cur igitur hæc in mundo creando, non integræ se se dederunt in opus? Sed sponte sua se se minuerunt, et de infinitis, factæ sunt finitæ? An quia finitum perfectius sit infinito? An quia ex finito, maior eis gloria erat secutura? At neque finitum infinito est perfectius. Et maior eis gloria futura erat, ex toto quam ex parte. Ex universo, quam ex universi portione una. Ex omnibus, quam ex quibusdam. Ex utroque infinito, atque finito, quam ex altero, finito tantum, minusque præstanti. Bonitas ergo infinita, et eius comes voluntas utrumque potius infinitum, et finitum mundum, et producere voluerunt, et produxerunt. Nam quo modo, infinitæ vires, in finitam actionem exire debeant, ne imaginatu quidem videtur esse possibile. Non per se, sique natura, non bonitate, non voluntate. Neque etiam alio vel cogente, vel impediante. Quis enim plus possit, potentia infinita? Omnipotentia? Infinitarum ergo virium, bonitatis, voluntatis, actionem quoque in creando mundo infinitam fuisse est necesse. Actio vero infinita sibi correspondentem parturiit effectum. Suique imaginem. Ostensum namque, plusquam millies iam est, omnem effectum, similitudinem suæ causæ secum ferre. Si id omni causa est datum, cur primum omnium causæ, et causarum omnium causæ, id denegetur? Finitudo effectus, finitudinem arguit actionis. Actionis finitudo, virium, et potentiæ arguit finitudinem. Potentiæ vero finitudo hyperxeos quoque finitudinem convincit. At in prima causa hæc admittere, et nefarium est, et contra toties demonstrata. Contrarium ergo est concludendum. In infinita hyperxi, infinitam esse potentiam. Hanc, infinitam edere actionem. Hanc quoque sibi correspondentem producere effectum, est necesse. Infinitum nimirum. Præsertim, cum in eo, finitum comprehendatur. Et qui illud produxerit; produxerit hunc quoque. At non vice versa, qui finitum procreavit, infinitum quoque procreare poterit. Summa ergo potentia, summa bonitas, summa voluntas, ad summam Dei gloriam, ad summam suam hyperxeos, summum testimonium, infinitum creavit mundum, ut in eo finitus quoque mundus comprehenderetur. Hæc ex primariis nostræ philosophiæ fundamentis, necessario sequuntur. At, et ex secundis in Pancosmia demonstratis hactenus, eadem sequuntur. Nam si mundum, seu universum id appellamus, quod omnia continet, mundus procul dubio erit infinitus propria mole sua. Nam spacium, omnia continere, et incorpora, et corpora, et corporea est iam a nobis demonstratum. Si ergo spacium continet omnia, et mundus itidem continet omnia, mundus, et spacium, eadem res erunt, quo ad capacitatem rerum, et ad locum. At spacium, hac ipsa capacitate, ac loco est infinitum. Mundus ergo his conditionibus erit infinitus. iterum. Si mundus est rerum omnium ornatus,

lumen autem omnia ornat, et est infinitum, mundus hic, ut ita dicam, secundus erit infinitus. Si lumen, specierum omnium, individuorumque semina, et primordiales gerit virtutes, et per universum secum vehit, eas quæ mundum ab initio exornarunt, et in dies amplius exornant, et replent; mundus hic idem luminarius, hac quoque ratione erit infinitus. Si rerum semina, si vires hæ, per calorem infinitum mole, blandissimumque vivificantur, et germinant, calor, rerum corporearum proximior artifex, mundus alias erit infinitus, quia infiniti luminis est comes, infinitumque cum eo spacium replet. Si rerum species, et individua per calorem in fluore procreantur, et fluor est infinitus, quartus hic mundus etiam dicetur infinitus. Si Empyreus mundus, primus ignis, seu primus igneus est, et omnis ignis e fluore, per calorem, in lumine ardet, Empyreus quoque mundus, ex infinitis quatuor compositus, spacio, lumine, calore, fluore, infinitus non esset non poterit. Mundus igitur hisce omnibus, mathematicis rationum necessitatibus, esto in finitus. Totus sphaera solida, et usque ad centrum, spacio, lumine, calore, fluore, Empyreus, repletus. In qua locum non habeat, cauta illa. Stoicorum distinctio, cum vacuo universum dici, sine vacuo dici totum. Non enim, vacuum id, quod ipsi supra coelum statuebant, et nos antea cum eis, vacuum est amplius. Sed lumine primo est repletum; calore deinde, et post modum fluore, postremo Empyreus ea parte, quæ æthæros, et hylæos mundos usque ad centrum non penetravit. Hæc de mundi infinita mole, sunt nobis philosophata.

Finis Octavi libri Pancosmiæ.

ANNOTATIO R. P. M. IACOBI DE LUGO.

Ad probandum universum esse infinitum optime et ingeniose procedit author in hoc, ex rationibus nonnullorum philosophorum, quos ipse sequitur, et primo, quod si datur finitum actu, dabitur etiam infinitum actu, ex maxima illa. Posito uno contrario, necessario, ponitur et reliquum. Secundo Deus est potentiæ bonitatis, et voluntatis infinitæ, ergo universum ab ipso productum erit infinitum, per regulam. Effectus similitudinem suæ causæ secum fert. Tertio mundus continet omnia, et corpora, et incorporea, ergo erit infinitus, cum spacium quod continet omnia sit infinitum, et mundus, et spacium sint idem.

At ex sacris libris nos docemus oppositum. Nam ex dicto illo sapientiæ II omnia in numero pondere, et mensura disposuisti domine Deus creator cæli, et terræ, admonemur omnia sub certo numero, determinato pondere, finitaque mensura. Ex hoc nec multitudo infinita esse potest, quoniam omnis multitudo est in aliqua specie multitudinis, et species multitudinis sunt species numerorum, nulla autem species est infinita, cum quilibet numerus est multitudo facta per unum; item omnis multitudo in rerum natura existens est creata, et omne creatura sub aliqua certa intentione creantis comprehenditur, quoniam innatum agens non operatur. Ideo sub certo numero omnia creata comprehenduntur. Igitur impossibile est, esse multitudinem infinitam in actu.

Ad primam rationem respondent Theologi, et maxime Gaïtanus in primam partem Divi Thome in fine articuli 4 quæstionis 7. Quæ non ex defectu divinæ potentiæ, bonitatis, voluntatisque provenit quin infinitum actu detur, sed ex impossibilitate rei factibilis: et ad illud, quod posito uno contrariorum poni, et reliquum necesse est, dicimus, modo non repugnet rei factibili; ad illud etiam, quod effectus similitudinem suæ causæ fert secum, satisfacit Divus Thomas q. 35 art. 2 ad secundum ponens differentiam inter potentiam agentis univoci, et agentis non univoci, illud manifestat totam suam potentiam in suo effectu, sicut potentia generativa hominis, tota manifestatur in generatione filii. Potentia aut agentis non univoci non tota manifestatur in sui effectus productione, sicut potentia Solis, quod est agens non univocum, non tota manifestatur in productione muris, ex putrefactione generati.

Manifestum modo est, Deum non esse agentem univocum, nihil enim aliud cum eo convenit, unde effectus eius est minor quam potentia. Quare non est necesse ut manifestetur sua potentia in producendo infinitum, sufficit enim quod res assimiletur Deo, ut ens per participationem. Ad tertium, dicimus, mundum continere omnia quæ faciant ad suam perfectionem, et cum superius ostensum sit, spacium productum non posse esse infinitum, similiter nec universum, ea etiam, quæ continentur nequeunt esse infinita, neque secundum multitudinem, neque secundum magnitudinem; nec minor gloria ei provenit ex eo, quod non datur infinitum quam si daretur, quoniam quod non est factibile, non erit ad gloriam creatoris.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER NONUS
DE ÆTHERE.

At idem hic infinitus mundus, quo modo etiam erit finitus? Vel enim, unus idemque est mundus is, qui infinitus simul est et finitus, vel duo sunt inter se differentes, alter infinitus, finitus alter. Non enim videtur, unus, idemque, eodem tempore in se posse, contrarietatem hanc recipere. Ex Chaldæorum quidem allatis dogmatibus, facilis est huius rei solutio. Empyreus enim, ad extera in infinitatem expanditur. Ad intera vero, qua, est tribus primum æthera contingit, eo concontactu finitur, atque est finitus. Æther vero, qui ab eo contingitur, cœlum dicitur, quod in octo, aut novem divisus orbes, ad extera, qua Empyreum tangit, et qua tangit elementa, finitum mundum facit. Atque hic est, cum elementis, totus plerisque aliis philosophis mundus. Possumus autem nos, in hac quæstione libere versari, quoniam sacri veteres Theologi Iustinus, Basilius, Ambrosius, Chrysostomus, Theodorerus, Lactantius, Theophylactus, et Procopius Gazæus, in diversa ab Astronomis, philosophisque abierunt. Quoniam nullus esset in sacris Bibliis locus, qui vel de cœlorum numero, vel de eorum motu, aut rotunditate certum aliquid pronunciaret. Igitur, cum Astronomis, et eos securis philosophis cœli contemplatoribus, cœlestia contemplemur. Et quæ in discussionem venient, perpendamus.

Οὐρανὸν cœlum philosophi appellavere id totum, quod Chaldæi, in tres æthereos distinxerant mundos. Sed etymon etheris apud Græcorum philosophos, non idem fuit. Namque Anaxagoras, a verbo αἶθω, ardeo deduxit æthera. Quoniam putaret, astra non aliud esse quam ignes, quibus totem arderet cœlum. Plato, quamvis de astris sentiret idem, et quod cœlum ignis esset, non ab igne aut ardore, sed a verbo alio, ἀειθέω quod est, semper curro, etymon derivavit. Aristoteles, Platonis sententia comprobata, Anaxagorea reiecta, ipse pessimam, nullis sensibus, nullis rationibus suffultam introduxit. Cœlum, non ignem, non ærem, non aquam, non terram, sed ab his, quintam quandam essentiam esse dixit. Orpheus sane Græcæ sapientiæ pater, et a Chaldæis, et a suis videtur dissensisse, cum caneret. Αἰθέρι πάντα περίξ ἀφάτω λάβε: τῷ δ' ἐνὶ μέσῳ οὐρανὸν, ἔνδετε γαῖαν ἀπειρήτον, ἔνδετε θάλασσαν.

“Æthere cuncta circum ineffabiliprehendit. Inque medio cœlum, intraque terram infinitam, intraque mare.”

Si æthere cœlum comprehendit opifex, unde quaque cœlum æthere est circumvolutum. Ergo videtur æther hic Orphicus, idem cum Empyreus esse. Qui cœlum, totamque trium ætherorum molem amplectebatur. Neque vero nominum utriusque, significatio id negat. Nam Empyreus ab igne dictus est, æther ab ardore. Ardor ignis est species. Sed ulterius progrediamur. Cœlum Astronomi, in orbes octo prima partitione distinxerunt. Chaldæi in tres ætheres. Utri melius, ac verius? Utrum rursus quam utrique, et melius, et verius, hac eadem de re philosophari possumus? Si in Empyreus, sive Orphico æthere, alienum nihil reperiatur, cum eo nihil commiscebitur. Si nihil ei commiscetur, simplicissimus erit Empyreus mundus. Si simplicissimus, etiam sibi sufficiens, et perfectus, et nulla a se externa re indigus. Nam quod tres ætheres Chaldaicos, et tres hylæos, quasi in suo ventre gestet, et per eos usque ad centrum omnium transeat, id non suo, sed contentorum beneficio facit. At supremum, ac primum suum æthera, qua ratione, et quo interstitio ab Empyreus diliunxit? Et quo secundum a primo? Et tertium a secundo? Vel enim unum corpus sunt et continuatum, tum inter se, tum cum Empyreus, vel sunt, et ab hoc, et inter se separati. Videtur quidem Zoroaster, cum Empyreum ab primo æthere segregaret, in id respexisse, quod Empyreus, arderet totus, et totus esset ignis, sibi ubique similis. Æther autem primus, non totus arderet: arderet tamen per intervalla, innumeris eius partibus, atque flammis inter se, et magnitudinibus, et coloribus,

et fulgoribus longe diversis, quæ eius faciem non totam faceret similem, sed varietatibus plurimis dissimilem. Quæ res eadem fecit, ut suum secundum ætherem, in quo non nisi sex sydera, conspiciebat, a primo illo distingueret. Sicuti tertium a secundo, quia in hoc sex, in illo unum tantum sidus, idque ab aliis omnibus opacitate, nitoreque potius quam splendore longe diversum. Ratio namque, ex tali sensu eruta, persuadere videtur, uti quæ partis unius natura ferret, alia non ferret, ex essentia diversa, diversitatem ferret effectuum. Non aliter ac terra, quæ ferat alia quam aqua. Et hæc alia quam ær, testimonio est, tria hæc corpora differentium esse substantiarum. Esto hæc fuerit, satis ut videtur, valida Zoroastri ratio. At non minus valida, hæc est alia, confinia terræ, et aquæ, et æris, sunt satis diversitate, densitatis et raritatis evidentia. Inter ætheres confinia duo; interque primum Empyreum nulla apparent. At forte respondeat ipse. Ær a Peripato, a Stoicis, in tres regiones, eadem analogia est dispersitum. Quoniam infima, pruinas, et rores generat. Media res ab his diversas, nubes, pluvias, similiaque. Supera vero, ignes et cometas gignit. Atque ita, non essentia, sed effectibus in oris genitis esse differentes. Neque ob id confiniis, aut suismet, aut alterius naturæ inter eas interpositos, determinantur. Sed unum est corpus, totus ær, continuatum, nullis aut suis, aut alienis terminis interruptum. Ita esse de æthere, totum, unicum esse corpus, nullis aut cognatis, aut alienis interstitiis dispersitum, sed regionibus tantum, supera, media, inferaque, et stellarum tum numero, tum fulgoribus, tum etiam motibus, cogitatione tantum nostra, non natura sua esse divisum. Sed reclamabunt hic Astronomi omnes, et omnes insimul philosophi. Cælum quidem unius, simplicisque esse naturæ, sed esse in eiusdem naturæ orbis plures, ac forte plurimos distinctum. Quibus haud procul hinc occurremus, si prius discusserimus, utrum æther, seu cælum, corpus simplex sit; an compositum. Simplex esse dixere omnes, eo quod esset incorruptibile. An vero compositum esset, fatigavit neminem. Nos vero ita dicimus. Si cælum corpus simplex est, vel totum simplex est, vel partibus plerisque vel partibus multis, vel una. Si una tantum simplex sit, simplex dici absolute, minime poterit. Tantumdem erit, si vel multis, vel pluribus dicatur esse simplex. Utrum igitur totum simplex revera dici potest? Si cælum simplex sit una tantum res quoque est. Si una res est, si-milaris tota sibi est. Si similis tota sibi est, unam tantum ostendit faciem, et dissimilari nequaquam est, at cælum unam ostentare faciem non videtur, tot stellarum varietate distinctum. Non est ergo simile. Non est ergo res una. Non est ergo res simplex. Si simplex non est, compositum est ex pluribus, tot nimirum, quot in eo facies apparent. Aut etiam pluribus, quæ præ distantia a nobis nimia non apparent. Ruit ergo hic tota priscorum philosophia de cæli simplicitate. Cælum igitur, compositum corpus est. Quam compositionem. Orpheus indicavit quando, Aplanem terram appellavit, Saturnum aquam; Iovem, ærem. Martem ignem, et viceversa Solem nuncupavit ignem, Venerem, dixit ærem. Mercurium aquam. Et Lunam iterum terram. Sed hæc poetico forte, ac mystico sensu aliquo; aut ob stellarum quemdam præcipue similem colorem. Sed stellæ nondum constat, an cæli partes sint essentielles. An corpora diversæ a cælo naturæ, in cælo habitantia. Quam rem sequens disputatio expendet. Modo de cælesti corpore toto, contemplatio est instituta. De quo Platoniorum pars nobilior, Iamblichus, Syrianus, Proclus aiunt, elementalium qualitatum, summitates, cælo inesse purissimas. Igneum tamen a prædominio esse cælum. Plotinus vero, non esse aliud, quam ignem. Hic Chaldæos, illi Orpheum, ni fallimur, secuti Aristoteles elementorum qualitates et essentias omnes cælo ademit. Non alia de causa, quam quod, incorruptibile esset, et toto, et partibus, et in circulum moveretur. Elementa vero, moverentur in rectum et partibus saltem esse corruptibilia. Sed utroque fundamento est falsus. Demonstratum enim iam nobis est, si partibus elementa corrumpuntur, etiam toto corrumpi. Non moveri autem in rectum, nisi sine præter naturam disposita, suis locis demonstrabitur. Sed quantumvis susceperit laborem, quo qualitates Elementales de cælo detraheret, frustra suscepit. Mollitiem namque et duritiem non solum ei reliquit, sed etiam labore alio non minore, construxit. Hoc ipsum demonstramus. Tactu quidem, qui molliciei, et

duritie proprius est iudex, cœlum non attingimus. At visu quo cœlum spectamus duo hæc non iudicamus. Ad rationem ergo confugiendum, quia ipse uti verissima est usus. Eam de cap. IIII libri de Cœlo 12. expromamus. In quo, postquam, ut sibi visum, probavit cœlum esse rotundum, subdidit hæc verba.

Καὶ τὸ συνεχὲς ἄρα ἐκείνῳ. Τὸ γὰρ τῷ σφαιροειδεῖ συνεχὲς, σφαιροειδὲς.

Ergo et id quod ei est continuum, (rotundum scilicet est) melius dixisset contiguum. Subdit deinde:

Ωσαντως δὲ, καὶ τὸ πρὸς τὸ μέσον τούτων. Τὰ γὰρ ὑπὸ τοῦ σφαιροειδοῦς περιεχόμενα, καὶ ἀπτόμενα, ὅλα σφαιροειδῆ ἀνάγκη εἶναι. Τὰ δὲ κάτω τῆς τῶν Πλανηστῶν ἀπτεται τῆς ἄνω σφαίρας ὥστε σφαιροειδῆς ἂν εἴη πάσα φορὰ. Πάντα γὰρ ἀπτεται καὶ συνεχῆ ἐστὶ ταῖς σφαῖραις.

“Similiter vero, et ea, quæ ad medium, horum. Ea namque, quæ a sphærico continentur, et tanguntur, sphærica esse est necesse. Ea vero quæ infra Planetas sunt, contingunt superiorem sphæram: ita ut omnis latio sit sphærica, omnia enim contingunt, et contigua sunt sphæris.”

Hæc Aristotelis sententia est, quia supremum cœlum sphæricum est, id quod proxime ab eo continetur, atque ab eo tangitur sphæricum esse necessario. Et ita deinceps usque ad lunæ sphæram. Qua, in a philosophia ignis continetur. Qui ideo sphæricus. Ab hoc aqua ideo sphærica. Sic enim paulo postscibit.

Λάβοι δ' ἄντις, καὶ ἐκ τῶν περὶ τὸ μέσον ἰδρυμένων σωμάτων ταύτην τὴν πίστιν. Εἰ γὰρ τὸ μὲν ὕδωρ ὅστις περὶ τὴν γῆν. Ὁ δ' ἄηρ περὶ τὸ ὕδωρ. Τὸ δὲ πῦρ περὶ τὸν ἀέρα, καὶ τὰ ἄνω σώματα κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Συνεχῆ μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν: ἀπτεται δὲ τούτων. Ἡ δὲ τοῦ ὕδατος ἐσπιφάνεια σφαιροειδῆς ἐστὶν: τὸ δὲ τῷ σφαιροειδεῖ συνεχὲς, ἢ κοεῖνον περὶ τὸ σφαιροειδὲς, καὶ αὐτό, τοιοῦσον ἀναγκαῖον εἶναι. ὥστε κἄν διὰ τούτου φανερόν εἴη, ὅτι σφαιροειδῆς ἐστὶν ὁ οὐρανός.

“Accipiat vero aliquis, et a corporibus circa medium positis, hanc eandem fidem. Si enim aqua est circa terram, ær vero circa aquam, ignis vero circa ærem. Et corpora supera, secundum eandem rationem, continua quidem non sunt, tangunt tamen hæc. Superficies aucetn aquæ est sphærica. Id vero quod sphærico continuum est, aut positum circa sphæricum, et ipsum necesse est tale est. Itaque et propter hoc, clarum est sphæricum esse cœlum.”

An nonne hæc, primo circularis est ostensio? Qui a supremum cœlum est rotundum, rotundat inferiora omnia, primo proximum, deinde reliqua usque ad aquam. Et rursus: quia aqua rotunda est, ær qui circa eam positus est, rotundatur, et successive, orbis reliqui ære superiore. Mirabiles sane, admirandi Aristoteles rationes, sibi invicem contradictoriæ. Quærimus causam, cur Saturni cœlum sphæricum sit? Respondet Aristotelis, quia conformatum est ad sphæricam primi cœli figuram. Qua ratione id, aut qua vi? Quia continetur hoc secundum a primo, eique est continuum. Accipio. Sed necesse est, secundum cœlum, primo vel cessisse, vel restitisse. Si resfitit, quo modo, ad illius figuram, conformatum est. Ergo ei cessit, si eius, viribus ad suam figuram est conformatum. Si cessit ergo secundum, mollius primo. Molle namque id esse docuit Aristoteles quod in se cedit. Si vere secundum restitit, durius primo fuit, neque in se cessit. Qua igitur vi, sua ne, an aliena est conformatum? Si sua, non opus habuit primi cœli circumplexu, ut sphæricum evaderet. Si aliena, ei cessit, et opus habuit. Impressio primi, actio est, cessio secundi passio. Hæc molliciei est. Μαλακὸν γὰρ τὸ ὑπεῖκον. Molle enim est quod cedit. Primum ergo cœlum tantum habet duritie; uti possit mollitudinem secundi comprimere ita, ut illi sphæricam figuram indat. Secundum quoque tantulum habet duritie, ut hanc eandem sphæricam tertio imprimat. Atque ita singulos orbis superiores usque ad lunæ orbem duriusculi tantum erunt, ut inferiorem sibi proximum rotundum faciant. Atque ita fiet ut primum cœlum, omnium sit durissimum. Lunæ cœlum, omnium sit mollissimum. A quo mollissimo ignis comprimitur in rotundum. Ergo suo compressore mollior. Ær eadem ratione mollior erit igne. Ære

quoque mollior erit aqua. Hoc primum monstrum. Alterum quod ignis, in Peripato sic cessimus, sit etiam humidus, quia mollis. Mollities enim ab humido est. Tertium, terra ambitur ab aqua, ergo ab ea in rotundum agitur, ergo terra mollior quam aqua. Si vero adversis gradibus ascendamus. Aqua est rotunda ergo et ær eam ambiens. Ær rotundus est, ergo, et ignis ambiens. Ignis rotundus, ergo et Lunæ orbis ambiens, ergo et orbis superiores usque ad supremum. Hic contraria omnia eveniunt. Nam inferiora, quæ prius molliora fuerant duriora sunt effecta. Ad quorum duritiem superiora sunt conformata. Et orbis extimus omnium ante durissimus, mollissimus evasit. Quia Saturni orbi duriori circumfusus, ad eius figuram conformatur. Et Lunæ orbis mollissimus, prius, durissimus sit effectus, quia superiorem circa se molliorem in rotunditatem sua duritia conformavit. Inconstantiam hanc in eodem subiecto, Peripati cavillis, ac salvationibus relinquamus. Illud teneamus, Aristotelem qui e cælo omnes voluit qualitates detrudere, mollitudinem, et duritiem, non potuit extrudere. Sed mollitudo, humoris est filia, sicuti durities siccitatis. Ergo in cælo, præter mollitiem, et duritiem, et humor est, et siccitas. Atque hæc elementalia. Nulla enim in tua philosophia alia sunt, aut humiditas, aut siccitas, aut durities, aut mollitudo, quam eæ quæ in elementis primo sunt, et ab his, in rebus mistis. Ergo cælum non est quinta ulla ab elementis essentia. Quam tantopere studuit adstruere.

Verum nos ex nostris principiis, quid cælum sit ad finem deducamus. Fuerunt autem nobis corporum omnium principia intrinseca, quæ corpora omnia constituerent, et ex quibus omnia constarent, et in quæ, (si quando resolvantur) resolverentur. Quatuor illa simplicissima. Spacium, lumen, comes luminis calor, blandissimus vitalissimusque. Et fluor liquidissimus. Ex quo, et in quo, tamquam ex materia, et in materia, corpora omnia deinceps antitypa, et renitentia, in spacio, ut in loco, lumine, et calore effectoribus, formarentur. Horum autem corporum, primum ostendimus fuisse Empyreum mundum ad externa infinitum, ad intera finitum. Qui in fluore, et ex fluore, calore, et lumine indicibili suavitate, et blandore arderet. Et prima esset, flammæ corporearum veluti incorporea. Quæ ni se lucem, non daret. Et est se lumen tenuissimum emitteret. Ideoque esset invisibilis. Intra quam alius esset æther utraque ex parte finitus. Qui non totus quantus est arderet, sed totus quantus est, partibus arderet discretis, et numero innumero distinctis, iis videlicet, quas mortales, stellas, et astra, et sidera appellaverunt. Nam si in Empyreo continuatus est ardor ille primus, et continuo discreta quantitas est opposita, vi naturæ hanc quoque ardorem de se dare oportuit discretum, flammis quidem ingentibus, sed innumeris. Nam continuo infinito ad extimam partem, ardente Empyreo. Constructo, decuit, ad partem quoque intimam, discretum, finitum quidem, sed pene infinitum supremum condere conditorem. Sidera ergo numero forte infinita, in fluore, an densiore, an rariore, nondum notum, calore, et lumine accendit, visui pleraque subiecta humano, ut hac quoque ratione, contrario uno a conditore posito invisibili nempe Empyrei ardere, alter visibilis cerneretur ardor. Et quod mens nostra in numero accretione infinito, ariolatur, alicubi actu pene reperiretur, inter corporea. Et sicuti in Empyreo toto, ad externa spacio infinito fluor extensus, et ei cœxtensus tenuissime erat. In æthere idem fluor, conglobatus esset in partes immensas, et innumeras. Qui sicuti in Empyreo raritate, et tenuitate caleret blandius, et arderet lenius, sic in æthere, coactione sui, caleret acutius, et arderet vehementius. Et visibilis flamma fieret, qua in Empyreo permanet invisibilis, sed Astronomi, audacia quadam sua, infinitas fere stellas, in certum numerum redigere sunt conati. Sex enim magnitudinum observatas, non plures quam MXXII esse, ausi sunt pronunciare. Sed quas vel ob parvitatem, vel ob distantiam a nobis nimiam, cum numerare non possent, prope infinitas esse proferre timuerunt. Nam sereno ære, hieme concreta, nocteque concubia, ad omnes quidem ætheris partes, sed præcipue ad Septemtriones, infinito numero auctas, minutissimasque visus conspicit non lippus. Quam rem per se manifestam, ne suas MXXII stellas, numero crevisse concederent, Astronomi somniarunt, frequentiore numeratarum eo tempore micatione, visum allucinati cum

concedant, ærem tunc purgatiorē a vaporibus esse. Et visum liberiore intuitu cernere. Nullam tamen causam afferunt cur frequentior in cœlo fiat micatio. Et si aliquam afferrent, ea certe ab æris depuratione non penderet. Quid enim elementa agent in cœlum, quod ei est impassibile? Concludamus nos ex nostris principiis, cœlum, atque ætherem Chaldaicum, esse eam totam infiniti mundi, finitam regionem, in qua habitant sidera. Eamque esse, non quintæ, uniusque essentiæ, sed fluorem, infiniti illius primi floris immensam portionem, calore supero præditam, et astrorum flammis, quæ item fluor ardens sunt, pene infinitis, pulcherrimisque pulcherrime distinctam, atque ornatam, ut merito et æther, et κόσμος et διάκοσμος, et mundus potuerit, et debuerit appellati.

Finis Libri Noni Pancosmiæ.

ANNOTATIO R. P. M. IACOBI DE LUGO.

Mirum valde est, quod philosophi qui procedebant lumine naturali habuerint aliquam notitiam de cœlo Empyreo; cum ex ratione naturali non possit investigari; quoniam ea quæ de cœlis cognoscimus per motum ex visu habemus, cœlum Empyreum non subiacet visui cum multum distet, nec motui cum immobile, hac de causa dicitur intellectuale, quoniam et si in se sit visibile; tantum intellectu capitur. Satisfacit huic dubitationi egregie Divus Thomas prima parte. q. 200 art. 3 in situ corporis. Et inquit; referendo Divum Augustinum decimo De civitate Dei cap. 9 error quo Porphyrius adæmonibus angelos discernebat; ut ærea loca essent dæmonum, ætherea vero et empyrea angelorum. Porphyrius tamquam Platonicus cœlum sydereum æthereum igneum existimavit, et quoniam Empyreum dicitur igneam. Dicebat cœlum ætherem esse. Empyreum, non sine eo modo quo nos nominamus cœlum Empyreum distinctum ab aliis supremum omnium, extra omnem immobilitatem, locum capacissimum splendidum quietum contemplationi convenientem et gloriæ beatorum.

Quod Cœlum Empyreum non invenimus positum nisi per auctoritatem Strabi, et Bedæ et Basilii. Et quid mirum si per auctoritatem Ptolomæi credimus cœlum cristallinum esse multis temporibus, si antea incognitum, scilicet usque ad tempora ipsius Ptolomei qui illud invenit esse necessarium. Cur non erit credendam prædictis patribus ponentibus cœlum Empyreum esse locum necessarium, ob contemplationem beatorum. Quare dicit Strabus vir auctoritate dignus per cœlum in principio a Deo, creatum non firmamentum; sed cœlum Empyreum intelligi 2 dist. c. 2 prout refert Petrus Lombardus, et Glosa ordinaria Gen. primo. Quod approbat Alphonsus Tostatus vir eruditissimus dicens quod per illa verba in principio creavit Deus cœlum et, cœlum solum Empyreum secundum veram positionem intelligi, quia non ponitur de materia illa communi creatum, cum in prima sui creatione habuerit ultimum sui complementum, ut Thomas ait disti. 2 d. 12 art. 5 quartum et manifestum est consideranti ordine verba illa in principio creavit Deus, etc. At verba illa in hoc libello posita, id est quod cœlum Empyreum nihil alienum accipit. Sunt sano modo intelligenda, quomodo cum sit receptaculum animarum post mortem, et ubi fabricavit fuit spiritibus angelicis est repletum. Antiqui ignoraverant hanc receptionem non valentes ratione nobili hoc adinvenire, crediderim eos intellexisse cœlum illud non recipere aliquid alienum id est virtutem ab alio corpore superiore, credentes et continentes illud cœlum Empyreum esse supremum cœlum, quod modo est falsum cum adinventum sit cœlum cristallinum nonum traditum. Et a patribus universis cœlum decimum, de quo cœlo verum est dicere nihil alienum recipere, id est ab alio corpore virtutem aliquam et fortasse, nec a Sole, sed suum splendorem habet immediate a Deo conditore.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER DECIMUS
DE CÆLI ROTUNDITATE.

Sed nondum patuit, quo interstitio in parte supera ab Empyreo separetur; neque a parte infera quo alio disterminetur, ab ignis sphaera, quam Aristoteles de Empyrei loco videtur infra cœlum detrusisse. At forte, hæc palam fient, si discutiatur prius, an cœlum sit rotundum. Verum cur discutiamus, quod tam Astronomi omnes, et philosophi fere omnes, pro comperto, ac certo iam diu habuerunt, et adhuc habent? Id quamquam ita credant. quia Theologi magni, et multi satis, Iustinus, et Basilius, et Ambrosius, et Chrysostomus, et Theodoretus, et Theophylactus, et Procopius, et maxime omnium Lactantius, id ipsum pernegant, sunt nobis, quam possimus exacte, Astrologorum, ac philosophorum, rationes examinandæ. Ac videtur, nobis omnium maxime res hæc discutienda, qui cœlum, fluorem esse asseruimus. Fluor autem sui natura videatur consistere non posse, neque ullis suis, et non nisi alienis terminis, a fusione sisti posse. Neque figuram ullam, nisi qua ei a proximo indita fuerit, posse habere. Rationes autem Aristotelicæ, quæ maxime visæ fuerant validæ, anteriore libro, nullarum virium evasere. Itaque in hanc quæstionem est nobis ingenii viribus omnibus incumbendum, ut quo nos philosophicæ rationes deducant cognoscamus.

Dogmatis huius, cœlum esse rotundum, videtur Zoroaster, primus author fuisse. Dum enim, septem mundos corporeos constitueret, cecinit.

Τὸν οὐρανὸν κυρτῶ χήματι περικλείσας.

“Cœlum curva figura circumcludens.”

Sed nobis, qui, ut sæpe iam diximus, nullis præterquam divinis autoritatibus, et philosophicis rationibus, et experimentis philosophamur, non sunt hæc tam facile admittenda. Et præsertim quod κυρτὸν χῆμα, curva figura, non illico est sphaerica. Nam et conica, et cylindrica, et ovalis, et alius formæ alicuius esse potest. Si universum mundum, quem nos parte externa infinitum esse demonstravimus, sphaericum esse dicerent, nihil amplius ab eis exquireremus. quia in infinito, omnes linea a centro ductæ, infinitæ sunt, ideoque æquales et rotunditatem necessario in eo efformant, sed nullis, aut suis, aut alienis terminis circumscriptam. Sed mundi partem intrinsecam, cœlum, nulla centri, nulla linearum æqualitas, esse cogit sphaericum. At multas inquiet Astronomi, adducemus ad id probandum rationes, et experimenta multa, omnibus iam admissa, et credita. Quibus dicemus nos, si philosophi sint, philosophice nobiscum agant, et rerum causas una vestigent. Eorum ergo rationes, revocemus in examen, deinde experimenta perpendamus. Philosophantium, qui cœlum dixere sphaericum, partim vacuo ipsum circundederunt ut Stoici. Alii circundederunt nihilo, Pythagorei, Plato, Peripatus, qui extra cœlum, ne vacuum quidem videntur posuisse. Priorum, alii sphaericum fecerunt, alii conicum, sicuti alii ovale. Posteriores omnes sphaericum. Rationes duas attulit Timoeus. Ut sibi simile esset, ut omnes caperet figuras. Eisdem has causas repetiit Plato. Eis tertiam addidit, ut perfectissimum animal, omnia in se posset capere animalia reliqua. At dicimus nos, cur non et cylindrus, et lenticularis reliquas non capiat figuras? Et Ovum Zoroastro, et Orpheo omnes continuit Deos, hos eosdem qui intra mundum sunt. Sed et quid oportuit, cœlum sibi simile totum esse? Quando, etiam si rotundum sit, sibi simile totum non est. Quem enim lacteæ similitudo tam sibi dissimilis cum partibus cœli reliquis? Quæ similitudo, diaphanarum partium cum opacis iis, quas veteres, et recentes Astronomi, in obscuris sideribus, et nebulosis observarunt? Quæ item similitudo cum iisdem diaphanis habent nigræ in cœlo maculæ ad antarticum, et nubeculæ eum cingentes? Quæ tandem similitudo earumdem cum astris ipsis, non diaphanis ullis, fulgentibus fere omnibus? Et inter hos fulgores, quæ nam est similitudo, cum tam variarum specierum sint, quot sunt ipsi. Cum igitur, tanta sit in cœlo ingentium partium dissimilitudo, quæ necessitas ipsum cœgit, ut in

sola rotunditate sibi simile esset? Dixere alii ut Archetypo, unde prodiit simile esset. Ubi nullum principium, nullus finis, sicuti neque in rotundo. Sed omnia ab Archetypo prodierunt, cur non omnia rotunda? Itaque hæc retio etiam ab Astronomis est reiecta. Sicuti et illa, ut omnia caperet. Potuit enim et ovali, et alia quoque omnia capere. Sed Aristoteles alia est ingressus via. Perfectissimo corpori, perfectissimam convenire figuram. Sphæricam autem, omnium esse perfectissimam in solidis sicuti in planis circularem. Quoniam eis, aliunde addi nihil potest. Quæ perfecti est conditio. Rectæ autem lineæ, semper additio fiat, ideoque imperfectionem semper sapit recta, et eæ figuræ omnes, quæ ex rectis fiunt, angulosæ. Deinde alio argumento. Primo corpori, prima, competit figura. Hæc autem rotunditas est, quia una constat, vel linea, vel superficie. Unum autem prius est, quam plura. Recta autem plura est, quia additiones plures ei fieri queunt. Sed hac in re sophismate nos fatigat, eo, quo de genere uno, in aliud transitur genus, a curvua linea, ad rectam. Et alio. Cur enim, recta, una non est? Et ante additionem, et post additionem, si est continua posterior cum priore? Nam si una non est, plures est, antequam addita ei sit alia. Non ne, et circulus fit additione? Arcuum, et segmentorum tot, quot eum adimpleant? Sed cœlum cur dicit esse corpus primum, vir ille, qui uti ostendimus, et sphæricitatem eius, a sphæricitate deducit terræ, aquæ, æris, et aliorum, his superpositorum? Hac enim ratione, non primum, sed ultimum fuerit corpus, superum cœlum. Deinde si rotunditas prima est figura in solidis, et ubi ea sit, primum corpus facit. Non minus aqua corpus erit primum, quam supremum cœlum. Aquam enim, et ipse sphæricam fatetur. Et terra quoque hac eadem sphæricitatis ratione, primum corpus, erit, et non minus quam terra, ær. Et non minus ignis, quam ær, et non minus orbis Lunæ, quam ignis, et corpus Lunæ, non minus quam orbis eius. Est enim Luna tam rotunda, quam orbis suus. Idem cœteri sunt planetæ, cum orbibus suis. Et stellæ aliæ, cum stellata sphæra. Itaque si rotunditas primo datur corpori, XII ad minus erunt, æque prima corpora. Elementa quatuor, cœli octo. Adde his, epicyclos, deferentes, eccentricos, concentricos, seu Callipeos illos, et Eudoxios orbis, omnes erunt prima corpora. Si planetarum, et fixarum corpora addideris, sine numero iam corpora prima erunt. Tam valida fuit tantarumque virium hæc Aristotelis demonstratio, ut pro uno primo corpore, pene infinita corpora, nobis pepererit. Euge. Quid illa perfectionis demonstratio? Eadem fœcunditate, totidem, ac forte longe plura perfectissima parturiet nobis corpora. Non enim sola octava sphæra, corpus perfectum est, quia ei aliunde addi nihil possit. Sed et septima, et sexta, et quinta, et aliæ deinceps, tam sunt in se perfectæ, ut ad perfectionem sibi competentem addi possit nihil, et eis nihil ad suam essentiam desit. Quid vero æri, ut ær sit, deest? Aut quid aquæ, et terræ, ut aqua, et terra sint vel deest, vel addi potest? Lunæ quoque ut sit Luna? Mercurio ut sit Mercurius? Veneri, ut sit Venus? Soli ut sit, quid aut desit, aut adiungi potest? Sed eadem ratio, de planetis est reliquis. Eadem de singulis sideribus. Quid egent re alia ulla, ut id sint quod sunt? Aut quid singulis superaddemus, ut ea reddamus perfecta? Perfectio, et quæcunque a natura, apud nos fiunt, ex elementis, ut creduntur mista, non ne omnia, (nifi si quæque vel manca, vel monstruofa nascantur) sua nanciscuntur perfectionem. Neque mihi quicquam forte deest, ut ego sim, sicuti neque alii ulli homini, aut bruto, aut stirpi, aut lapidi, aut metallo? Aut aliæ rei naturali ulli? Tot ergo corpora in se perfecta, numero superant, ea quæ prima esse ostendimus. Macte virtute Magnanime Aristoteles qui tam feracem nobis parturisti philosophiam. Talia namque ut plurimum nectis argumenta, ut plus reddant, quam tu promittas. Astronomi, alias de suo ingenio addunt rationes, easque non paucas. Sphæra inquit circa centrum revoluta eundem semper occupat locum. Quid vero tum? Nam et cylindrus, et conus, et ovum idem faciunt. Præter hoc, necessitatem quandam, uti ipsi tibi persuadent, maximam addunt. Nisi cœlum rotundum esset, impossibilia duo consequerentur. Alterum quod locus aliquis esse vacuus: alterum, quod corpus esse posset, non in loco. Nam dum cœlum circumvoluitur, si angulare esset, anguli eius, in vacuo exteriori (quod tamen ipsi non concedunt) locarentur. Et rursus anguli corpus,

non esset in loco, qui extra cœlum nullus est omnino. Ita docent ii, qui de mundi sphæra, vel compendia, vel commentaria scribunt satis multi. Sed hic Aristotelismum inducunt, sed eum falsum. Nam negavit ipse quidem extra cœlum, nec corpus esse, nec locum, non tamen negavit ibi esse vacuum, nec negare potuit. Quam rem nos, libello priore de spacio demonstravimus. Sed argumentum hoc sphæristis istis validissimum, nihil concludit aliud, quam, cœlum non esse angulatum. Non tamen illico est rotundum. Quia et ovale potest esse, et conicum, quod veterum quidam asseruerunt, et lenticulare, et cylindricum. Futilitatem rationum harum, cum Astronomi cognovissent, alias quasdam introduxerunt. Nimirum a motu cœli in circuitum. A motu orbium inferiorum contrario, ab horologiis solaribus, ab apparentiis aliis; ab instrumentorum Astronomicorum usu, quæ omnia fiunt circularia vel sphærica. Sed hæc omnia nullo negotio solvuntur. Quo namque ad instrumenta, nulla possunt tam exacte efformari, ut veritatem ostendere queant. Quam rem Astronomorum quidam non ignobiles, aperte demonstrarunt. Nam et visus oculi qui per foramina instrumentorum perspicit, et sui ipsius variatione, et æris puritate, vel vaporum in eo densitate, fallitur. Horologia vero solaria, vera ad amussim esse si concedamus, cursui Solis rotundo id concedemus, sic et alias planetarum atque syderum: fixorum apparentias. Neque vero, aut hi circulares stellarum motus et planetarum, ad cœli rotunditatem quicquam faciunt, aut eorum æqualis a nobis perpetua distantia, aut inferiorum orbium contrarius motus. Hæc enim omnia sunt adhuc dubia, quæ ipsi pro clarissimis usurpant. Quod enim pro indubitato sumunt, cœlum in circuitum moveri, id maxime omnium est incertum. Et si negetur, vix ullam aliam rationem afferent, quam stellarum in corpus cœli infixarum. De utraque re hac, mox dicemus. Illud quod maxime omnium ipsi urgent experimento, cœlum esse rotundum, videri namque si circumspiciamus, et oculos attollamus, circumquaque in fornicis rotundæ modum concameratum, tum nubilo, tum sereno ære, tum noctu, tum interdiu. Idque oculis omnibus, vel etiam lippis. Sed si rei huius causa in oculis sit, non erit cœli rotunditati tribuenda. At oculorum videtur vere propria esse, visualiumque radorum. Quos optici docent, non nisi ad certum terminum, rectos produci posse, deinde incurvari. Cui incurvationi, cur non poterit concameratio hæc recte assignari. Sed et eorundem radorum rectitudini idem effectus ascribi potest. Nam sicuti, in quantocumque spacio, a centro linea æquales quoquo versum ductæ, circumferentiam extremitatibus suis efformant circuli. Sic ab oculo, tamquam a centro visuales radii profecti, æqualitate sua concamerationem nedum in cœlo, sed sub nubibus et repræsentant. Quæ res ære undique nubibus obducto, apparet manifestissima. Itaque oculorum ea concameratio est, non autem ipsius cœli. Igitur fallente visu, qui solus rei huius iudex esse poterat atque etiam non fallente, radorum visualium æqualitate, rotunditas hæc ipsorum est, non cœli ipsius. Nam si radius in gyrum circumvoluatur, circumferentiam circuli formabit. Ad quam a centro oculi radii ducti, æquales erunt omnes. Cumque sibi circumferentiam obvolvant, necessario evenit, ut in eo æris profundo, quod versus cœlum a terra est undequaque, quaquaversum circumvoluti, tum radorum uti diximus æqualitate, cum incurvationis similitudine fornicem repræsentent in ære, quam in cœlo, quod non cernitur, esse putent. Et tamen autumant optici, nubes interdum, non ultra quinque milliaria, et quando plurimum circiter quinquaginta supra nos attolli. Quod vero aiebant, de stellarum æquali semper ad nos distantia, ad radios eosdem est referendum. Et præterea ad stellarum radios. Quorum tametsi alii sint maiores, alii minores pro astrorum magnitudine, cuspide tamen sua, omnes ad terram desinunt, quocumque circumvoluantur. Ideoque semper suam propriam quæque ad terram distantiam, et servant, et servare apparent. Nullæ sunt ergo et Astronomorum, et philosophorum rationes, quibus cœli rotunditas adstruebatur. Cœlum igitur nostris demonstrationibus nullo modo aut est, aut dici potest sphæricum. Modo ea quæ rationum maxima semper est visa, a cœli circulari motu, et planetarum contrario, ad integram huius rei contemplationem erit nobis discutienda.

Finis Libri Decimi Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER UNDECIMUS
DE CIRCULARI CÆLI MOTU.

Cœlum confessione Astronomorum, et Philosophorum, omnium nationum, ea est mundi tota regio, in qua habitant sydera. Hanc regionem totam in circuitum moveri, iidem omnes, inde usque a sapientiæ initiis, unanimi affirmarunt consensu. Et quoniam ea, circulo moveretur, intulerunt etiam, ipsum esse sphæricum. Quæ nostra fuerat, quæstio proxima, et adhuc est, motui tamen annexa, et ut illi volunt: ab eo pendens. Dixere namque, non posse modo ullo, circuitu circumvolui, nisi rotunda esset figura. Sane hæc argumentatio, si non sunt in ea iocati, satis prodit, eos aut nihil, aut parum admodum, usos esse sensibus. Innumera namque instrumenta ad varios usus ars conficit, quæ in circulum moventur, et non sunt sphærica. Quæ plurimis locis, si quis rei certitudinem optet, observare poterit. Et manibus etiam suis, quidquid angulosum libuerit in gyrum rotare. Quid item prohibet, Pyramidem, cubum, octædrum, dodecædrum, lcosædrum, si axibus figantur circumvolui? Cylindrus nonne rotari potest, nonne conus? Helix certe in gyrum voluitur; voluitur et cochlea, et alia huiusmodi. Et sphærica minime sunt. Quid vero verat innumerabiles, irregulares figuras axibus imponere, et in circuitum movere? Hæc si non adverterunt Astronomi, et Philosophi, quæ ante pedes, quæ in manibus sunt, obtuse sunt philosophati. Quid igitur de rebus, tam longe, tam alte positis credi volunt? Motus igitur in circuitum, nullam infert necessitatem ei corpori quod circumfertur, ut sit sphæricum. Sed et ipsi quando angularem figuram in cœlo fingeant duo quidem, quæ ostendimus impossibilia inducebant, non tamen aliunde, quam ex circulari motu quem supponebant in figura illa angulari. Cognoscunt ergo et ipsi, angulare corpus, moveri posse in circulum. Hoc si cognoscunt, cur nobis fallacias struunt, persuadentes, quod circulo moveatur cœlum, necessario esse rotundum? Apagant igitur est philosophia, tam futilia, tam tibi contradicentia dogmata. Sed clamant iterum, iidem omnes, visu ipso cognosci, evidenti patere experimento, eoque perenni. Quis enim stellas in circulum moveri non cernat? Ubi enim vesperi, vel oriuntur, vel occidunt, sequenti vespere easdem, iisdem locis, et oriri, et occidere conspicimus. Stellas autem omnes cœlo esse infixas, sicuti nodi, tabulis sunt infixi. Nos quidem prius illud negare forte non audebimus. Negare audebimus tamen hoc secundum.

Universa igitur hæc de cœli rotunditate, de cœli circulari motu quæstio huc deducitur, ut cognoscamus, an stellæ sint cœlo infixæ, ut nodi in tabula. (Exemplo enim et dicterio hoc utuntur) an vero liberæ ab omni fixione, per cœlum vagentur, ac suos motus agitent. Rem hanc ad exactum si possimus, perducamus. Quærimus igitur, in præsentia, Principali quæstione, utrum sydera seu stellæ, quas in cœlo habitare diximus, cœlo hæreant infixæ, ut nodi sunt fixi tabulis. Profecto, locus est in sacris Bibliis in quo apparet, rem omnino, secus sese habere. Scriptum enim est apud Salomonem, in hæc verba.

“Oritur Sol, et occidit, et ad locum suum revertitur: ibique tenascensgyrat, per meridiem, et flectitur ad aquilonem. Lustrans universa in circuitu pergit Spiritus, et in circulos suos revertitur.”

Liberum hic locus facit Solem, et nulli tabulæ fixum. Quem et spiritum ideo vocat, quia spiritus, siue ignis sit, siue ær, sue ventus, sive qui in animantibus est, liber est omnino; et natura sua, neque infixus ulli rei est, neque infigi potest. Huic loco, quedam Zoroastri oracula contrarium dicere videntur.

Πῆξε δὲ πολὺν ὄμιλον ἀστέρων ἀπλανῶν.

“Compegit vero multum cœlum astrorum inerrantium.”

Sed verbum hoc πηγνυμαι, πηγνύω, πήγνυμι, non tam figere, quam componere, concrecere, coagmentare, congelare, et condensare, et alia istiusmodi significat. Qualem

autem compactionem vellet ipse significare alio loco expressit.

Ἐπηξεν δὲ καὶ πολὺν ὄμιλον ἀστέρων ἀπλανῶν

Τὸ πῦρ πρὸς τὸ πῦρ ἀναγκάσας.

Compegitque multum cœlum astrorum inerrantium.

Ignem ad ignem cogens.

Compegit inquit astra, ignem ad ignem coagmentando, et ignem cum igni componendo. Quia scilicet antea ex eius sententia sint ignes. Ignem autem quis umquam vidit uti nodum in tabula, rei ulli infixum? Hæc igitur astrorum fixio, ex Zoroastri dogmate, nihil est aliud, quam ignis compactio, et coagmentatio. Quem locum si Chaldæi eius successores, a quibus videtur, omnis Astrologia, in Ægyptios, ac Græcos derivasse, recte intellexissent, nequaquam tradidissent, stellæ cœlo esse infixas. Si tamen ab eis hæc opinio venit. Sed fuerit hæc vel non fuerit Chaldæorum sententia, ad præseatem rem haud multum facit. Res est ad suam naturam revocanda, atque ea discutienda, utrum revera stellæ sint cœlo fixæ, vel ut nodi in tabulis, vel alio modo ullo. Hanc igitur disquisitionem ingrediamur, dicentes, Ætheris, sive cœli corpus necessaria divisione, vel liquidum corpus est, vel solidum, vel inter utrumque medium. Hæc omnia membra discutiamus. Sano si liquidum sit, uti poetæ quidam cecinerunt, ad fixationem omnem est ineptissimum. Quo enim modo quis, vel fingere mente possit, in æthere ipso, ut videtur ære puriore, tenuioreque, aliquid posse infigi? Quod perpetuo, undequaque arcte coactum vinciat? in ære hoc nostrate infimo, æris totius parte crassissima, quis unquam quicquam infixum vidit? Neque etiamsi nebula interveniente fiat crassissimus? Quid dico in ære qualicumque, quando nec in aqua, nebuloso ære, longe crassiore, et densiore, nihil vel a natura videmus infixum, vel humano ingenio, aut artificio ullo infigi posse. Oleum concretius est aqua. Lac, oleo, mel lacte, pix melle: nihil tamen eis infigi potest. Neque enim hæc et talia, se ipsa ullis terminis continere possunt, nedum alia contineant. Imo sit necesse, si consistere debeant, ut ipsa a solidis corporibus contineantur. Si ergo nec ær, aut tenuis aut crassus, nec aqua, liquida corpora, neque crassissimi humores, oleum, lac, mel, Pix, Bitumen, qui inter liquida, et solida, naturam videntur tenere mediam, sibi infigi, solidiora corpora patiuntur, ita ut eis manendi in se vim afferant, quid dicendum erit de æthere, si ære etiam purior esse comperiatur? Si talis sit, quomodo, extrema illa, quam putant sphæram, vel octavam, vel nonam, vel etiam decimam in mundum Empyreum qui extra æthereum cœlunt est, non effundetur? Quo modo, etiam ad nos non decidet, si inter liquidum et solidum sit medium? Quo item modo, tam vehementi, ac citissimo rotatu, et tam perenni non dispergitur? Quo modo ingentia tot corpora terra etiam, ut afferunt maiora, tam liquidum et inconstans, et fluidum corpus vel paruum aliquando per æra ferat, haud multo post dimittit; illud decidit, et suum locum petit. Follibus ær diverberatur; flatu etiam oris pellitur; illa ineffabili, incogitabilique rotatu, atque perpetuo infixæ rei ære tenuiori, permanebunt? Lapilli in aquam iactus, in circulos eam dimovet innumeros, lapis tamen ille, ibi non figitur. Itaque cum in liquidam apud nos rem, et in mediam quoque fixio nulla fieri possit, in liquido æthere quomodo fiet? Quomodo in perpetuum perseverabit? Duobus ergo prioribus membris nullo modo stellæ cœlo infixæ esse possunt. Tertio inquit possunt. Quia cœlum, non liquidum, non medium, sed solidissimum est corpus. Quod Orpheus, et post eum Homerus sunt testati, quando *χάλκεον οὐρανὸν*, æreum seu ferreum dixere cœlum. Hanc quoque positionem consideremus. Suppurant Astronomi tantam est firmamenti in æquatore velocitatem, ut hora una conficiat milliaria 42398437 cum dimidio. Quam celeritatem, inquit, si apud nos, Avis aliqua nanciscatur, unius horæ spacio, totam sub æquatore terram 1884 vicibus circumvolabit. Et plusquam septies, circuibit, tanto tempore, quanto una salutatio angelica peroretur. Quæ velocitas profecto, ita ingenii humani captum omnem superat, ut necesse sit, eam inpossibilem haberi. Attamen si vera sit, quæ nam ærei, aut ferrei cœli soliditas tanta sit, ut tam rapida et continua vertigine non dirupatur, et in frustra non

abeat? Quæ tanta cœli fuerit vel ærea, vel plusquam centies millies ferrea, quæ tanta commotione, non perfringatur? Non disperdatur. Si noluerunt nos credere, extra cœlum esse vacuum, quod locum corpori possit dare, cur hæc tanto impossibilia proponunt, et verissima esse contendunt? Sed præter hæc, nos ab eis quæremus. Unde cœlo sit tanta vel ærea, vel ferrea soliditas? Aristoteles enim situs, dum cœlos in figuram sphæricam conformaret, satis molles esse confirmavit, quando sibi invicem cederent, et impressoris figuram reciperent. Quid vero, si verum sit, soliditatem omnem, vel terram, vel terream esse, vel aqueam concretam dicamus ne, in cœlo, et aquam, et terram esse? Orphei sane, et Platoniorum maiorum sententiam iam antea retulimus, non hæc sola duo ibi esse, sed duo quoque reliqua ærem, et ignem. Plotinum autem diximus, cœlum ignem esse statuere. Si hæc sola vera sit, iam cœlum non est solidum. Si quatuor ibi esse, verum sit, non poterit ibi tanta esse soliditas, quintam celeritatemque perenni rotatione non frangatur. Aristoteles, a seipso, ut semper varius, quintam quandam essentiam, ab elementis quatuor longe aliam, nullisque horum præditam qualitatibus, cœlem esse asseruit. Sed qualis, et quæ, ea quinta essentia, neque aperuit, neque aperire potuit. Sed qualiscumque tandem ea sit, tam mollem fecit, ut figuram sphæricam sibi imprimi sit passa non difficulter, quod iam est ostensum. Sed et hac alia methodo, rem eandem contemblemur. Cœli corpus, vel simplex est, vel mistum. Si dicamus esse mistum, dicendum quoque erit, ex quibusnam sit mistum. Vel ex quatuor scilicet omnibus elementis, igne, ære, aqua, terra, vel ex eorum summatibus, ac veluti floribus. At Peripatus et Astronomi hoc ipsum negant. Omnia namque elementis mista, vel perfecta, vel imperfecta in elementis habitare afferunt. Horum nihil illuc ascendere. Si vero ex nostris fundamentis, est spacio, ex lumine, ex calore, ex fluore, tamquam ex communibus rerum omnium elementis, cœlum dixerimus esse compositum, verum equidem dicemus, sed non tanta posse esse duritie, ac soliditate, ut tam vehementi rotatu, non dispergatur. Si vero cœlum, quod Chaldæi docuerunt, solum est lumen, lumini, nulla est soliditas, nulla durities. Si vero calor aut ignes est, ut Plotinus contendit, absque ulla est, soliditate. Si vero fluor est solus, quem Moses, aquam, Hermes forte, humidam dixit naturam, omni etiam caret, et soliditate, et duritie. At qui hæc asserunt, cœlum, non iam mistum corpus esse, sed simplex crediderunt, et uti simplex considerarunt. Utrovis modo id sint contemplati, duri ac solidi in eo, nihil compererunt. Si nihil in cœlo est durum, si nulla est in eo soliditas, nullam profecto fixationem, vel nodorum, vel stellarum potuit suscipere. Omnis enim fixio, ut sensus ipsi contestantur, sit solidi in solidum, seu duri, in durum. Tales enim tabularum nodi sunt. Hac ratione clavi, lignei, ærei, ferrei, in ligna, in lapides forte aliquos; in metalla omnia, in terras varias figuntur; in carnes animalium, in ossa. Atque huiusmodi alia si quis reperiat, fixationem fieri ullam, duri corporis, in durum corpus, eam fieri cognoscet. At cœlum nulla esse potuit, aut potest esse, vel soliditate, ulduritie. Stellæ, quia ignes, quia flammæ sunt, ut mox demonstrabitur nulla sunt duritie, nulla soliditate. Nulla ergo inter cœlum et stellas, aut accidit iam olim, aut modo est, fixio. Neque igitur, stellæ, cœlo sunt infixæ. Neque cœlum stellis. Neque cœlum stellas sibi fixas gerit, aut circumvoluit. Toto ergo errarunt cœlo et Philosophi, et Astronomi omnes, qui stellas cœlo fixas, uti nodos tabulis esse docuerunt.

Finis Undecimi libri Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER DUODECIMUS
DE CÆLORUM NUMERO.

Hæc sola equidem positio, stellas cælo esse fixas, Astronomos in innumera egit deliramenta: non solum in cælorum numero monstruoso, sed in monstruosiore eorum locatione. Et in mundanarum partium monstruosissima situatione. Sed a Theologis, prius nos expediamus, ut liberiore certamine, cum Astronomis queamus depugnare. Chrysostomus asserit unum fuisse in principio a Deo creatum cælum. Sicubi vero plurium in scriptura fiat mentio ut, cæli cælorum. Aquæ, quæ super cælos sunt, et his similia loca, locutionem esse Hebraicæ linguæ propriam, (etiam recensiores afferunt) quæ in hoc nomine, numero careat singulari. Unum ergo tantum, Chrysostomo est cælum. Iustino vero, et Theodoro duo, Basilio tres. Hæ sententiæ in id feruntur, ut testimonio sint, nullo in sacris literis loco, certum cælorum numerum esse proditum. Libere ergo cum Astronomis agamus. Quorum omne studium, omnisque labor, et iam olim fuit, et etiamnum est, cælestes apparentias, uti loqui solent, salvare. Apparentiæ autem omnes, primo a syderibus visui abiectis, secundo ab eorum motibus observantur. Sydera autem, plurima Astronomorum pars pro certo habuerunt esse cælo infixæ. Hac positione, plerique omnes nixi, Chimæras innumerabiles in cælo confinxerunt. Sed ad hanc rem commonstrandam, ordine a vetustissimis, ad novissimos progrediamur, summa capita recensentes. Chaldæi omnium qui memorantur primi syderum fuere spectatores. Eorum caput Zoroaster cecinit.

Πῆξε δὲ πολὺν ὄμιλον ἀστέρων ἀπλανῶν

Ζῶων δὲ πλανωμένων ὑφέστησεν ἐπτάδα.

Compegit multum cælum astrorum inerrantium.

Animaliumque errantium substituit septenarium.

Pater igitur hic sapientum, cum Planetas animalia vocet, liberum profecto, eis tribuit motum, nec ullis orbibus eos fixos facit. Hanc Zoroastri sententiam Plato et Aristoteles sunt secuti. Ille quidem quoniam astra tum inerrantia, tum errantia, animalia esse docet. Inquiens.

Εξ ἧς δὴ αἰτίας, γέγονεν ὅτι τα ἀπλανῆ τῶν ἀστρων, ζῶα θεῖα ὄντα καὶ διὰ ταῦτα ἐν ταυτῶ στρεφόμενα αἰεὶ δυνάμει. Τὰ δὲ τρεπόμενα, καὶ πλάνην τοιαύτην ἴσχοντα, κατ'ἐκεῖνα γέγονεν. Ex, qua sane causa facta sunt, quæcumque inerrantia sunt sydera, animalia divina sunt, et ob id in eodem revoluuntur semper potentia. Quæ vero versantur, et errorem talem habent, secundum ea sunt facta.

Liberum autem motum planetis antea dederat:

Κατὰ ταῦτα δὴ, καὶ τούτων ἔνεκα ἐγηγνήθη τῶν ἀστρων, ὅσα δι οὐρανοῦ πορευόμενα ἔσχε τροπὰς.

Secundum hæc sane, et horum causa genita sunt syderum quæcumque per cælum incedentia habuerunt conversiones.

Quem motum incessus, reliquis etiam tribuit.

Επεὶ καὶ πάντες ὅσοι τε περιπολοῦσι φανερώς καὶ ὅσοι φαίνονται θεοὶ, καθ'ὅσον ἂν ἐθέλωσι γένεσιν ἔσχον.

Quandoquidem et omnes, quicumque circumeunt manifesto, et quicumque apparent Dii quantum volunt, generationem habuerunt.

Deos enim vocat, sicuti prius, animalia divina ipsa astra, et voluntatem eis tribuit et incessum in circuitum. Aristoteles quoque fere manifestius, stellis, et animam, et actionem, ut animalibus tribuit, quando scribit.

Διὸ δεῖ, νομίζειν, καὶ τὴν τῶν ἀστρων πρᾶξιν, εἶναι τοιαύτην, οἷα περ τῶν ζῶων, καὶ τῶν φυτῶν.

Ideo oportet existimare, astrorum quoque actionem esse talem, qualis est animalium et stirpium.

Actionem autem animalium, nemo nescit esse incessum liberum. Sed ut est varia huius viri philosophia, addidit actionem stirpium: quæ fixæ in solo manent. Ita ut videatur, uno eodemque dicitur, stellis motum liberum et dedisse, et ademisse. Stirpes enim actionem nullam habent, præterquam vivendi, sese nutriendi, et sibi simile generandi, ut et animalia, quæ præter hæc, et sensum, et progrediendi motum habent. Sed vivere quidem astris, etiam nos tribuimus. An vero eis, nutritionem, et similis generationem concedat ipse viderit. Quæ tamen astra eadem longa ante disputatione statuerat.

Λείπεται τοὺς μὲν κύκλους κινεῖσθαι τὰ δ'ἄστρα ἡρεμεῖν, καὶ ἀναδεδεμένα τοῖς κύκλοις φέρεσθαι.

Relinquitur, orbis quidem moveri. Astra vero quiescere, et alligata orbibus ferri.

Sed rationes eius paulo post discutiemus. Nunc historiam apparentiarum τῶν φαινομένων prosequamur. Hermes vero si loca omnia in quibus hac de re loquitur, in unum conferantur, non plus affirmabit, quam negabit, stellas esse cælo infixas. Non possumus ergo, vetustissimis sapientiæ patribus, dogma hoc Astronomorum adscribere. Qui id, vel non docuerunt, vel in dubio reliquerunt. Sed Astronomorum, proprium est hoc inventum. Quod, quibus rationibus excogitarint pergamus summatim reddere manifestum. Ex apparentia hac una, quod stellæ, quas in octavo orbe dicunt esse, semper in eadem inter se appareant distantia, eas illi orbi fixas esse statuerunt. Non enim eandem servare posse credunt, si per se moverentur. Apparentiarum secunda visitur, quod stellæ omnes ab oriente per meridiem in Occidentem ferri videantur. Ergo inquit stellæ omnes quæ nobis oriuntur, et occidunt, infixæ sunt cælo. Et ad eius moventur motum, tamquam clauus ad motum rote, vel nodus ad motum tabulæ. Huic apparenti experimento rationem addunt. Quia si stellæ per se moverentur, non essent semper in eadem distantia, et ordine, et situ inter se, neque uniformi semper motu procederent. Sed aliquando una, præcederet aliam prasertim cum ipsæ inter se sint inæquales, et circulos describant inæqueles. Huic rationi addumaliam. Quia scilicet, temere viderentur asset tere, minores stellas, eande vim motricem habere, quam maiores, eo nimirum Aristotelismo, in maiore quanto, maior est virtus. Sed ne confusio ex apparentiarum, ac rationum sermoni nostro, officiat, singulas singulatim perpendamus. Veræ sunt, quas recensuimus apparentiæ. Sed rationes sunt infirmissimæ. Cur enim, si stellæ per se munerentur, non eandem distantiam, et ordinem, et situm inter se servarent? Aristoteles quidem hanc Astronomorum hallucinationem, et illationem, volens nolens soluit quando scripsit.

Ἀλλ'ἡμεῖς ὡς περὶ σωμάτων μόνων αὐτῶν καὶ μονάδων τάξιν μὲν ἐχόντων, ἀψυχῶν δὲ πᾶμπαν διὰ νοοῦμεθα. Δεῖ δὲ ὡς μετεχόντων υπολαμβάνειν πράξεως, καὶ ζωῆς οὕτω γὰρ οὐδὲν παράλογον εἶναι δόξει τὸ συμβαῖνον.

Sed nos tamquam de corporibus solum, ipsis, et unitatibus, ordinem quidem habentibus, inanimatis tamen penitus cogitamus. Oportet vero, existimare ea participare actione et vita. Sic enim nihil præter rationemrefre videbitur, quod accidit.

Astronomi igitur de astris ita cogitant quasi inanimata essent. Quod si cogitarent, ea participia esse, et actionis et vitæ, absurdum minime videretur, ea per se moveri, et tamen eundem situm, et ordinem, et distantiam servare, et in gyrum moveri. Hæc enim tanta cum ratione facta, non fortuito, non casu, ab inanimis corporibus fieri sunt existimanda: sed a motricibus substantiis ratione præditis non errante. A divinis ut Plato vocat Astrorum animis, et eorum animorum intellectibus. Probatum, est enim testimonio Zoroastri planetas esse animalia. Hermes autem eos διοικητὰς, rectores, et administratores appellavit. Hæc vero munera, non sine ratione, non sine intelligentia possunt obiri. Demonstratum autem iam est, ordinem omnem, ortum a mente habere. Si ortum, cur non et medium et finem? Ordo igitur inter sydera, et situs, et distantia, ab aïo, ab intellectu, syderum,

et non ab ulla eorum in cœlo fixione venit. Quia animalia sunt, et quidem divina. Animo scilicet, et ratione, et mente prædita. Et quia sunt, vitæ, et actionis, ut reliqua animalia, participia. Quod apertissime Plato et Aristoteles docuere. Sese ergo movent. Et eo motu errare nequeunt. Et per suos motus regunt reliqua. Tum quia conditor eorum Deus, spiritus et ignis uti Hermes vocat, eum situm ordinemque et motum eis ab initio indidit. Et in posterum permisit, uti circulo revolverentur. A quo impulsu, et permissione, neque opus habent recedere, neque a Conditoris voluntate discedere. Hæ igitur, et plures, et potiores sapientissimorum hominum, causæ sunt quam ulla, Astronomorum infixio, cur stellæ eas quas diximus apparentias edant. Temere autem huc illata est maior vis, in maiore stella. Nihil enim ad rem facit. Tam enim minima, quam maxima, propria sibi habet, et animum, et vitam, et mentem, et actionem, et proporcionatum sibi vectorem spiritum. His nostris rationibus, non solum hæc prima astronomorum, sed et reliquæ omnes, quas afferunt, pessum eunt. Eadem enim opera, secunda eorum soluitur ratio, per quam aiunt. Stellæ iuxta polum Arcticum, uniformiter circa ipsum continue moveri, describendo circulos, in eadem semper et a polo, et a se invicem æquali manere distantia. Voluit enim Conditor ab initio eas ibi esse. Neque locum mutare umquam. Quia scilicet ita rerum expediret universitati. Et ipsæ rationali animo, et mente ab eo donatæ, non errante, motum suum eodem loco exercent perennem. Sed videntur Astronomi, astris observandis nimium intenti, idem passi, quod in Thalete ancilla risit sua. Qui ea quæ ante pedes essent, non animadvertisset. Videre Spartani, videre Thebani, videre Athenienses, videre Macedones, videreque Romani, ordines exercituum suorum, recta regula institutos. Qui quamvis ex hominibus constarent, quorum voluntates, et animi pavores sunt mutabiles, attamen singuli milites, a loco, in quo a Lochago, a Centurione suo erant ab initio locati, stando, incedendo, revolvendo, circumvoluendo, pugnando, non dimovebantur. Quid dico de hominibus, qui rationis sunt præditi? Quando videmus grues, quæ ratione imitamem habere videntur, dum per æra longum iter volant, ordinem ad amussim, et constituere, et servare, et restituere. Elephantorum, et Cervorum greges, ordinatim ducem sequuntur suum, Thygni in mari, et Pelamides et alia quædam piscium genera, ornatissime natant, et sua itinera peragunt. Quid igitur boni Astronomi dubitarunt, ne mundi ordo in Chaos reverteretur, si stellæ uti clavos in tabulam, cœlo non infigerent? Aut eas inanimas potius quam animatas cogitarent, et rationales, et intellectuales? Aut timuerunt, earum animos in flammis illis combustos iri, et vivere non posse? Et eis memoria excidit, et Pyrausta, et Salamandra? Fatuitates profecto sunt hæc, et non mathematicæ aut philosophicæ, vel observationes, vel argumentationes. Tertium experimentum, recentior quidam affert, vix quam vocant lacteam, quæ uti credunt, est infinita minutarum stellarum multitudo. Eam totum cœlum circumdare aiunt. Cuius motus regularis ab ortu in occasum, ad motum cœli efficitur. Ratione eadem nimirum, quia per se moveri, inquit ille, nequit. Et nos rationibus iisdem, stellæ illas, si stellæ sunt, quæ lacteam conficiunt, dicimus animis rationalibus, et intellectualibus, a Deo Conditore esse præditas, et spiritu vectore, in gyrum volui. Tam facili responso, invictum ut putat argumentum, eluimus. Is idem author, quarto experimento in idem nititur; quod scriptum sit a quodam Pervanæ habitatore. Prope polum Antarcticum nigrorem quandam, plerisque in locis cœli apparere ac si cœlum quodammodo esset perforatum. Quos putat rariores esse cœli partes: quæ simul cum aliis stellis ab ortu in occasum uniformiter ferantur. Quod sieri non posse existimat, nisi ii nigrores uti stellæ in cœlo sint infixi. Huic dicimus primo. Neque Americum Vespuccium, neque Andream Corsalium, neque alios nautas, qui diligentes res Antartici notarunt, ullam de his nigroribus fecisse mentionem. Sed sunt ibi, Astronomi omnes, farentur in cœlo, nebulosas stellæ esse quinque obscuras novem. Non est igitur mirum, si nigrores ii stellæ quoque obscuræ esse dicantur. Et iisdem animis suis et spiritibus sicuti et aliæ citcumferri. Quam aut rationem pro Achille suo producant est omnibus ridenda magis. Aiunt videri planetas, contrariis octavæ spheræ, moveri motibus. Non posse, aut corpus ullum idem numero, eodem tempore diversis motibus cieri, et

præsertim oppositis, nisi ad motum variorum orbium in quibus sunt infixi, devehantur. Nos vero negamus, planetas, aut in opposita, aut in diversa agi, sed videri id, non cogitantibus velocitatem, et tarditatem eorum variam in causa esse, cur alius ante, vel retro videatur, præcurrisse, vel recurrisset. Tarditatem autem, et velocitatem hanc, et motus alios planetarum animi, atque mentes variis temporibus conficiunt, quia intelligunt, naturæ rerum tunc ita expedire, et tunc se se ministros, summi Dei providentiæ, obsequentes præbent. Hæc Astronomorum fixationis stellarum in cælo strues, eis visa est validissima. Quam nos nullo negotio deiecimus. Quæ vero figmenta, huic strui superedificaverunt ostendere prosequamur. Eaque a memoratu vetustissimo ordine pergamus recensere.

Inter Græcos igitur Astronomos Thales, et Pythagoras primi omnium sunt habiti. Ille ab Ægyptiis, hic, et ab his, et a Zabracō Assyrio, ea sapientia fuere imbuti. Sed Thaletis liber de sphaera, videtur simul cum ortu, interitum sensit, tam nihil de eo memoriæ remansit. Pythagoras et eius sectatores, cum in eadem essent sententia stellas omnes cælo esse fixas, viderent tamen alias tarde, alias velociter moveri, has præire, illas retrocedere, et quandoque stare loco, et alias ad nos quasi descendere, et maiores videri solito, iterumque a nobis altius attolli, et videri minores, persuasique essent, stellas ipsas, per se eos motus facere non posse, beneficio cælorum in quibus essent fixæ, fieri sunt arbitrati. Ideoque ante alios omnes memorantur, eidem planetæ orbem non unum, sed plures tribuisse, mundo eccentricos, et in eisdem, orbis quosdam respectu maiorum exiguos, quos ea de causa epicyclos nominarunt, in quibus planetæ corpus esset fixum, et ab eo deferretur. Post hos viros Eudoxus, simul cum Platone in Ægypto apud sacerdotes Astronomiæ operam dedit; sed eccentricos, et epicyclos risit, ipse plures mundo concentricos cuique planetæ assignavit orbis, et ad XXVI numero adauxit. Callippus paulo post, concentricos, et ipse addidit septem, ut omnes numero essent XXXIII quos deferentes appellavit. Aristoteles Callippi amicus, his XXII addidit, quos revolventes nominavit. Quorum officium esset, ne deferentium superiorum motus, ad inferiores perveniret, ne confusio inter omnes oriretur aliquas effecitque hac additione, ut omnes cæli orbis numero essent LV. Sed hæc animi dubius protulit; dixitque standum esse eorum sententiæ, qui exactius hæc fuerint contemplati. Sed hanc totam Eudoxi, Callippi, Aristotelisque traditionem Hipparchus reprobavit, deinde Sosigenes multis argumentis confutavit. Et Pythagoreorum Eccentricos, et Epicyclos in usum revocarunt. Quos Ptolemæus est secutus. Qui cum vel rotas integros orbis, vel altera superficie eccentricos fecissent, cum epicyclis, XXX confecerunt orbis. Quos tamen pro planetarum numero septem tantum numerant quasi alii, horum essent partes. Ptolemæus vero præter hosce, octavæ sphaeræ, nonam superposuit. Eo quod sibi visus est observasse stellas, quas vocant fixas, non perfectum circulum suo motu circumscribere. Neque ad idem redire punctum in ortu secundo, a quo in primo quæque fuerat digressa, ut quasi in spiras circunduci viderentur, et spacio annorum. C gradu uno ad latera moverentur. Qua ratione, XXXVI annorum millibus totam istius modi complerent revolutionem, quam magnum annum vocavere. Atque ita duos octavæ sphaeræ motus esse conclusit, alterum diurnum in longitudinem, alterum hunc obliquum in latitudinem. Sed eum vi alterius superioris sphaeræ fieri existimavit qui esset nonus quia orbis unus sui natura non nisi motum unum cieat. Sed Proclus, et ipse mathematicus ingens, commentario suo in Timæum tertio, et hunc motum, et hanc sententiam confutavit. Tebitius vero quidam Arabs, supra nonam sphaeram, observationibus quibusdam suis persuasus, decimum orbem supra nonum fabrefecit, et ipsum mobilem. Sed Aven Rois philosophus uti habetur magnus, hæc omnia figmenta risit, et est conatus profligare, afferuitque non nisi octos esse cælos eosque concentricos omnes, et tot esse propter stellas eis infixas. Post hunc, alius Arabs, nomine Alpetragius, sustulit, et ipse eccentricos et epicyclos, et octo cælos, eosque concentricos esse docuit, negavitque stellas fixas in spiras volui. Posuit attamen nonam, quæ octo inferiores, tamquam anima, et mens universi, circumvolueret in occasum. Post hos vero omnes nostra ætate, tres surrexerunt novæ de sideribus opiniones, valde tum a veteribus, tum

inter se differentes. Namque Aristarchi Samii revocans opinionem Nicolaus Copernicus, et vetustiorum Astronomiam universam, et universi ordinem invertit. Posuit namque Solem in mundi centro, circa quem Mercurium, supra hunc Venerem. Supra hanc orbem quendam magnum qui, terram, et elementa, et Lunam circumferret. Martem, Iovem, Saturnum, octavum, uti alii. Et dum hæc iste vir fabricat, duo Veronenses Ioannes Baptista Turrius, et Hieronimus Fracastorius, homocentricos illos veteres in memoriam atque usum revocaverunt, sed eos ad numerum LXXVII orbium adauxerunt. Vivit adhuc ni fallor. Vir Danus, nomine Tychon Bræ, qui aliam ex propriis, modo factis observationibus universi instituit hypotyposin, a Copernico diversam. Octavam et tres superiores, eodem ordine collocat, sed eccentricos. Sed Martis orbem, intersecare ait orbem Solis duobus locis. Supra Solem vero ponit Mercurium, deinde Venerem in parvis circulis duobus, hoc maiore, illo minore, qui ambo circa Solis corpus revolvantur, et Solis orbem, uterque duobus interfecet punctis. In centro vero universi collocat terram, circa quam sit orbis Lunæ, a Solis quidem orbe circumdatus, sed quem orbis Mercurii et Veneris non circumeant.

Hæc sunt Astronomorum, ut nobis quidem videntur deliria, summatim huc relata. Necessè, enim est, vel omnia esse vera, vel omnia falsa. Vel quædam vera, quædam falsa. At vera esse omnia, tam inter se discordia, tam rebus repugnantia, tam solutu facilia. Falsa igitur omnia erunt potius, quam vera omnia. Sicuti omnia sunt monstruosa. Fatetur enim cælum esse simplex corpus. In corpore simplici, unde tot, ac tantæ diversitates? Si vero ea partiamur, ut quædam vera esse dicamus, quædam falsa, videndum erit, qui sit ea, quam veram esse affirmare audeamus. Si ad motuum calculos, si ad tabulas, atque ephemeridas respiciamus, vetustiores omnes, iam sunt obsoleræ, neque ullæ præsentibus respondent apparentiis. Nullæ novis observationibus. Quibus una tantum Copernici positio calculorum regulas, recentiores isti astronomi omnes supputant, et veras tabulas se se ex eis conficere contendunt. Sed si Tychonem hunc novum astrorum spectatorem audiamus, in multis illa quoque manca est et diffectuosa. Quam ipse corrigere videtur esse aggressus. Et tamen nullæ vetustiorum positiones tam sunt monstruosæ, quam hæc duæ. Cunctæ tamen, et hæc duæ et illæ veteres, ex unica illa positione. Quod stellæ in cælo, ut in tabula nodi aut clavi sint infixæ, ortum habent. Ad hanc enim fixationem, et orbis octo primo sunt excogitati. Et quia non sufficerent apparentiis salvandis, addita tot deliramenta tot fuere monstra. Et totius orbis, susque deque perturbatio, et quasi novum aliud Chaos. Quæ una et vana, et impossibilis positio, si ex Astronomia dematur, omnia erunt plana. Et liber per cælum sideribus cursus dabitur, et appetentiæ omnes salvabuntur. Si intelligantur astra, ut revera sunt, spiritu proprio vehi, animo moveri, intellectu ordine regi: et conditoris obsequio, quia ita rerum universitati in dies expediat, vel nonos ciere, vel transæctos repetere, atque renovare motus. Non enim, corpora, ut appellat antiquitas, divina, sine animo esse est possibile. At neque solo mundi animo, esse animata. Sed et hoc, et suo quæque stella proprio. Et ita propria et communi vivere vita, et proprio, et communi intelligere intellectu. Et proprio, et communi vehi spiritu. Cuius, quia iam sepius mentionem facimus, suo loco, tractationem instituemus. Concludendum igitur, sidera, quia sint animalia, et quidem divina, et divinum animum, et divinam vitam, et divinum intellectum habere et esse necesse. Qui intellectus cum sit mundi intellectui coniunctus et in eo sit. Et sit item in primo intellectu, necesse est, ut a superiorum nutu, omnis eorum pendeat voluntas, neque ab eo discedat unquam, omniaque ordine exsequantur, quæ illum vel voluisse ab initio, vel in dies velle intelligant. Atque ita, si veræ temen sint omnes quas referunt apparentiæ, et non sint instrumentorum errata (quod non pauci ex ipsamet Astronomiæ Schola, contenderunt) interdum velocius alias tardius incedere aut regredi, stare loco, attolli, demitti videantur. Et triplex ille octavi orbis stellarum motus, si tamen verus sit, (quod Proclus, et alimagni viri pernegarunt, easdem ob causas fieri est credendus.

Sed maximopere, et contendunt, et clamant Astronomi, stellas non esse possibile per se moveri. Argumentaque non pauca, neque ut videtur invalida deducunt in hunc agonem. Ea igitur, et recenseamus, et perpendamus.

Primum potentissimumque aiunt, non posse unum corpus, contrariis motibus moveri, nisi altero eorum, a vectore aliquo vehatur. Quæ res in planetis visitur, qui contrariis, orbi stellato motibus moventur. Sed huic argumento, iam respondimus, videri eos ita ferri, sed revera non ferri. Verum vel tardiore, vel citiore ipsos proprio moveri, et videri vel anteisse, vel a tergo esse relictos. Huic ergo tanto argumento tam facile sit satis. Sed et Aristotelem pro se propugnatorem, in agonem hunc afferunt. Eius igitur rationes expendamus. In disputationis ingressu, asseverat, et astra et cælum totum, loco mota conspici. Id fieri necessario, vel quia ambo quiescant, vel ambo ferantur, vel quia alterum feratur, quiescat alterum. Sed si in hoc ingressi ei occurramus, et alterum fateamur, sidera scilicet mutare loca, alterum negemus, loca mutare totum cælum. Quo modo vel ipse, vel suorum aliquis id comprobabit? Cælum enim visus noster non cognoscit, astra tantum conspicit. Qua igitur ratione, vel ipse vel astronomorum ullus, cognovit cælum mutare loca? Nisi per hanc falsam imaginationem, stellas quas moveri cernunt, in cælo esse fixas. Hanc deponant, astra movebantur, cælum quiescet. Ita de falsis falsissima nectere non desinunt. Deinde subnectit. Si et astra et cælum moveantur, absurdum erit, eadem velocitate, et astra moveri, et orbes. Eadem laborat falsitate. Quis enim vidit unquam, orbium velocitatem? Et falsissimum est quod addit.

Φαίνεται γὰρ ἅμα τοῖς κύκλοις καθιστάμενα πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ.

Apparent enim simul cum orbibus redire rursus in idem.

Non re apparent, simul cum orbibus, redire, non enim visuntur orbes, aut redire, aut non redire. Sunt enim invisibiles. Astra cernuntur sola redire in idem. Quamobrem quæ hinc infert satis multa, omnia sunt falsa necessario.

Aliam deinde divifionis partem sumit. Vel orbes, quiescunt, astra vero moventur.

Absurda eadem, hanc quoque sequi ait. Scilicet citius moveantur exteriora. Et velocitates esse iuxta orbium magnitudines. At quo mode, hoc absurdum est, si est necessarium? Neque aliter fieri possit, quam, quæ astra maiora spacia obeunt, velocius ea obire, quam quæ obeunt spacia minora, et eodem tempore in idem redeant?

Neque ex hoc sequitur quod infert. Non esse rationabile, ut utraque moveantur, et non alterum solum. Et ideo relinqui, ut orbes moventur, astra quiescant, et orbibus alligata ferri. Nam si alterum tantum moveri non est εὐλογον, rationabile, quo modo alterum orbes scilicet movebuntur, astra quiescent. Inaudita hæc est, inde usque a logices initio omnibus logicis consecutio. Absurdum est; alterum moveri. Igitur orbes moventur, infert deinde, hoc tantummodo fieri ut cælum non scindatur, quod totum est continuum. At continuus est etiam totus ær: continua, est tota aqua. Scinduntur utraque, ille ad avium volatum, ad corporum proiectum. Hæc ad piscium, ad hominum, brutorumque natarum. Ad navgiorum quoque navigatum, et remigatum. Nullum tamen eis accidit vel impossibile, vel absurdum. Neque universum de salute periclitatur; neque philosophia it pessum. Recurrunt enim scissa in se illico, et scissuram semetipsis resarciunt, et redingrantur partes quæ discesserant. Cur ergo et astra, modo eodem per cælum, aut non volent, aut non natent, aut ad horum instar, loca non mutant, quiescente cælo? Nusquam enim isti vel philosophi, vel Astronomi probarunt, cælum esse durum aut solidum ita, ut scindi non queat. Et si scindatur, partes in se non redeant; aut abeant in frustra. Hoc enim ante omnia probare erat necesse. Et donicum non probent; sinemus nos sidera per liquidum volare cælum. Sed annectit magister scientiarum idem. Astra esse Sphærica. Idque nulla ratione, nullo argumento ostendit. Sed ait, ab aliis dici, et ibi consessum ὁμολογούμενον. Hanc non probationem, nos non probamus. Sed astra sunt sphærica. Tunc infert. Sphæricorum duos esse motu: κυλισιν καὶ δίνησιν, volutionem seu rotulationem, et vertigine uterentur, in eodem manerent. At locum mutant. Esto utrunque. Sed

neque volutari ea inquit, esse manifestum. Nam quod rotatur, volui oportet. At Lunæ facies semper apparet non ergo voluitur. Non ergo reliqua voluuntur. Negamus utrumque. Facies enim in luna non semper apparet. Et in coniunctione a nobis est avversa.

Sed esto, appareat semper. Quæ ratio hæc hæc est in reliquis, quorum nullum est Lunæ simile. Et umbram in se nullam habent quæ in astris diversitatem substantiæ ostendat, et volui possunt, et volutio non comprehendit, quia tota sint sibi similia. In dissimili ergo Luna, locum similitudo nullum habet. Sed sphærica, cur non sine volutatione, et vertigine, possint moveri præsertim si sint animata, et super eodem sui puncto incedere? Cur hunc tertium motum astris ademit, quæ actionis, et vitæ fecerat participia, ut animalia? Sed ridiculum est absurdum quod subinfert. Naturam astris nullum ad motum dedisse organum. Qui enim ipse in tanta distantia id recognovit. Sed et cur orbibus motum ipse donat, qui bus nullum natura organum dedit ad motionem? Et si dedisset iam de orbibus non orbis effecisset. Sed ratio eadem astris favet, quam ipse orbibus addit. Ideo res moveri, qua sphærica figura sit ad motum utilissima. Astra enim et ipse sphærica vult esse. Et falsum est, figuram hanc ad motum ad anteriora esse inutilem. Eadem enim utilitate in hanc movebitur sphæra, qua in partes alias, quamvis ei nihil promineat sicuti quæ perse moventur corporibus. At cur vel cælum, vel astra animalibus nostratibus conferuntur? æterna mortalibus? Simplicissima compositis? Sed huius viri hic mos in argumentando, omnia confundendi, et de genere in genus contra leges suas transiliendi, est a nobis sæpenumero profligatus. Sed non minus bella est totius huius quæstionis conclusio postrema, in qua scribit. “Postea quam oportet cælum moveri motu in eodem, alia vero astra non progredi per se, rationabiliter utrumque fuerit sphæricum. Sic enim maxime alterum movebitur, alterum quiescet”.

Quia ambo inquit sunt sphærica, alterum scilicet cælum movebitur, alterum scilicet sidera quiescent. Si sphærica figura alterum impellit ad motum, cur eadem, et alterum ad motum non impellet? Cur impellet ad contrariam quietem? Eadem causa eiusdem respectu eodemque tempore contrarios. Aristoteli proferet effectus? Res tantopere, totiesque ab eo reiecta, et confutata? Aristoteles ergo Astronomorum propugnator, et Achilles, tam argutis tamque validis argumentis, Astronomis nihil profuit, nihil conclusit, vel orbis moveri, vel astra non moveri. Cum tam magno igitur protectore, tam magno cælorum numero, tam magnis contra dictionibus, tam magna universi inversione, et perversione, tota hæc tam magna Astronomiæ observatio, et scientia, rideatur, et derideatur.

Finis Duodecimi Libri Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS,
LIBER TERTIUSDECIMUS
CÆLUM AN SIT UNUM.

Verum nos qui Astronomorum tot homocentricos, tot eccentricos, tot epicyclos, tot sydereos, tot syderibus carentes, seu orbis, seu cœlos, uti deliria sumus ridere ausi, quid de nostro ingenio, in hanc philosophiam afferre audebimus? Quod illi non rideant, et quod revera non sit ridendum? Res forsitan temere derisa, est nobis vel restituenda, vel compensanda. Utrumque ut apparet perardui laboris. Sed est nobis labor omnis superandus, ne levitate animi, sed veritatis studio, illa risisse videamur. Quid igitur agendum? Non assentiris inquiet, in tot orbis cœlum esse divisum? Id ne, ratione numeri, an ratione divisionis? Ratione equidem utraque. Neque enim numerum cœlorum probamus. Neque cœlum esse divisum consentimus. Unum igitur est cœlum? Unum profecto. Nam quod Theologi possent obiicere, in sacris *Bibliis*, legi, cœli cœlorum. Aquæ quæ super cœlos sunt, et similia. Theologi iidem facile diluunt, Hebraicam esse phrasin. Eo quod sacra lingua, singulari cœli numero careat. Et semper plurali proferat. Itaque hos revereamur. Cum philosophis modo agamus. Non octo esse cœli orbis, non plures contendimus. Unum tantum esse cœlum asseveramus. Illudque integrum, et totum sibi continuum, in nullos divisum orbis. Id autem ex nostris demonstratis: exque impossibilibus, quæ divisionem consequuntur, et absurditatibus aliis, in probationem deducemus. Ac primo ex nostris fundamentis ita dicimus. Mundus corpus est. Id fatentur omnes. Corpus omne, suis constat principiis intrinsecis, vel uti vocant elementis. Talia principia, atque elementa corporum omnium, esse quatuor, et posuimus, et demonstravimus. Spacium, quo trino, omne corpus constat. Lumen, quod corpora omnia se ipso inficit. Fluor, qui corpora omnia constituit. Et calor, qui corpora omnia e fluore constituta, et format, et vivificat. Hæc singulis suis locis omnia fient manifesta. Quatuor hæc, ad extera, esse infinita demonstravimus, ad intera atque ad centrum esse finita. Spacium universa occupat. Tria reliqua universum occupant spacium. Ad centrum omnia pertingunt. Ad extera per spacium totum, quaquaversum extenduntur. In spatio hoc, e fluore per calorem lumenque primum corpus probavimus fuisse constitutum, Empyreum mundum. Qui omnia quatuor hæc esset. Quatuor hic totus essent Empyreus mundus, qui ea in se veluti absorberet. Et illis sese, et constitueret, et nutrirer, et conservaret. Et illa itidem in se aleret, et servaret. Et mutua sese, et nutritione, et conservatione foverent. Et sicuti spacium sui natura, et partibus et toto, est immobile lumen quoque et calorem, et fluorem universos immobilia esse fuit necesse. Quo enim abirent? Et ideo Empyreum quoque esse loco immobilem est necesse. Nullus enim locus alius superest, in quem transeat. Nam si moveretur, vel in se, vel extra se moveri esset necessarium. At ut extra se abeat est impossibile. Locus enim nullus est, ad quem moveatur, aut ad quem pervenire possit. Totum enim spacium occupat. Spacium autem occupat omnia. In se vero cur moveatur? Aut quomodo? Partibus ne, an toto. Non toto. Ubi enim in se, toti sibi locum inveniat? Non partibus. Quæ aut toti, et sibi ipsis sunt similes: aut sunt a toto, et inter se dissimiles. At quomodo sunt dissimiles in primæva Empyreï natura, quando adhuc nihil in eo aliud sit, quam ipse solus. Sunt ergo partes, et toti, et sibi invicem similes omnes. Si similes, altera in alteram agendi nullas habet vires. Si in se invicem non agunt, neque se se pellunt, neque se se trahunt, aut vehunt, aut proiciunt. Si hæc, aliæ non agunt, aliæ non patiuntur nullæ a loco sibi proprio discedunt. Si nulla discedit, nulla etiam movetur, aut dimovetur. Immobiles ergo sunt omnes. Immobiles ergo totus est Empyreus, et ad extera, et ad intera ad centrum usque. Quod si forte rationes demonstrent cœlum sive ætherem Chaldaicum. (nam de Orphico iam constat esse idem cum Empyreï) esse Empyreï partem, demonstratum quoque erit, eum non moveri, eum esse immobilem. Et si immobilis sit, non moveri in circuitum. Non moveri ab oriente, in

occidentem; non trepidare. Nullis contrariis motibus cieri ab occasu in ortum: non velociter, non tarde; non antrorsum, non retrorsum; non præcedere, non regredi, non stare loco. Non deprimi, non attolli. Et si quid tale in cœli regione fieri appareat: id stellarum, non cœli, neque ætheris esse opus. In id igitur, totis mentis viribus incumbamus, si quo modo vestigare possimus, cœlum, in quo astra diximus habitare, partem aliquam Empyrei esse. In id opus, hac ingrediamur. Si cœlum, Empyrei pars est, ea necessario est, vel toti Empyreo continuata; et quo loco est, ei coniuncta. Vel in toto, esta toto separata, et ab eo disiuncta. Si dicamus eam separatam ab eo esse, tunc necesse erit, vel casu a toto suo esse avulsam: vel vialiqua aliena: vel propriis viribus, se se ab eo separasse; vel ab Empyreo veluti reiectam, ab eo discessisse: vel denique a Conditore Deo, scissam esse seorsum in se stare, et in Empyreo locari. Quacumque de causa id evenerit, necesse est, cœlum propriam habere superficiem, et in supero, et in infero, quibus terminetur. Omne enim corpus finitum, superficie terminatur. Necesse quoque est Empyreum ipsum, qua parte cœlum æthereum contingit, esse propria sua superficie finitum, et quasi clausum.

Sed prius effectrices, quas attulimus, separationis huius causas expendamus. Casu non esse factam constat. Casum enim ex universitate iamdudum expulimus. Vis vero aliena, quæ nam potuit esse tanta, quæ immensum opus, in immensis corporibus efficeret? Si tamen fuit aliqua, ea necessario, vel corporis fuit, vel incorporei. Sed incorporea, sui natura nulli vim inferunt. blande omnia tractant, a suo munere non discedunt. Corporis ergo oportet eam fuisse. Sed corpora, uti multoties est iam demonstratum, agunt nihil, patiuntur tantum. Neque igitur a corporis vi ulla, ea scissio est facta. Et si a corpore fieri potuit, a quo nam corpore? Cum adhuc non nisi unum Empyrei corpus esset inter corpora illa quatuor incorporata, et antitype quasi medium. Ipsum ergo sibi, vim nullam attulisse ratio dictat. Et si attulit, aliena vis non fuit, sed propria. Si igitur vis ulla allata est, propria vel Empyrei, vel ætheris, vel utriusque est allata. Sed ab utro vis, aut ab, utroque, cur dicatur esse allata? Vel quia inter ipsos dissidium sit ortum? Vel animo concordi, eam fecerunt divulsionem? Sed discordia nulla inter eos intercessit, quando adhuc totum, partibus erat simile, et partes toti. Inter similia vero nulla umquam oritur dissensio. Sed concordi animo, cur dissidium faciant, cum uni esse, longe sit melius, quam multis. Dum enim una, entia sunt, essentiam obtinent. Si in multitudinem scindantur, si ea talis sit, ut quæque eius pars uno caret, in nihilum abeant omnia. Si unum retineant, media inter nihilum, et unum remanent. At longe satius est, summum unum esse, quam aut medium, aut postremum. Satius ergo est Empyreo, summum unum esse, et primissimi unius, quasi imaginem, quam se in multitudinem secari. Ad solum ergo res redigitur Conditorum. Eum scilicet voluisse, vel separatos eos creare, vel creatos iam, dissecare. Hanc causam contemplemur. Est iam proverbio inter philosophos dictatum. Deum, et Naturam nihil frustra facere. Quæcumque, faciunt, ad optimum finem dirigere. Si igitur Deus Conditor Empyreum, et cœlum, vel creavit separatos, vel creatos distinxit, id nimirum voluit. Voluntatem enim Dei sequitur necessitas. At voluntas finem aliquem respicit. Ob finem igitur aliquem, eos voluit seiunctos. Finis hic, bonus est necessario. Dei namque voluntas, et bonitas eadem res est, et non nisi bonum vult. Boni ergo alicuius causa, Conditor eos se gregavit. Bonum hoc, et finis hic, quis nam fuit? An quia universo, ita expediit? Esto. At qua ratione expediit? Quid enim hæc seiunctio, vel est operata, vel etiam num in dies operatur? Forte, ut cœlum moveri posset per se, et Empyreum non traheret secum, et partes eius funderet, confunderetque. Traxisset aut, et confudisset, si continui ambo, et continuati perseverassent. At motus hic cui fini, cui rei, inservire debuit? Nempe, ut vel sibi cœlum aliquid acquireret, vel ut aliis prodesset, vel utrumque efficeret beneficium. Vel neutrum. Hæc enim plena, ac necessaria est divisio. Si neutrum dicamus, iam is motus frustra est. Frustra aut Deus nihil facit. Ergo trium reliquorum aliquod. Primum prius expendamus. Motu suo, quid sibi cœlum acquirat? A se ne ipso, an aliundem? A se ipso, ne fingi quidem potest. Oia enim sua, in se habuit, et hent. Et ipsum in se ipsum ageret. Et idem esset respectu

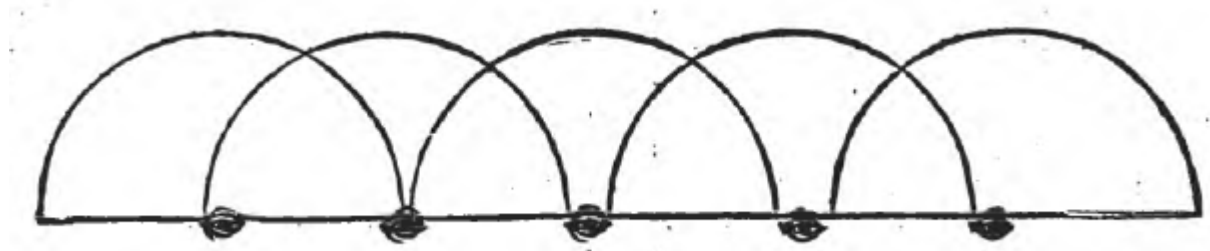
eiusdem, et agens, et patiens. Si perfectio ei deerat aliqua, vel a supis suis causis, vel a se, vel ab inferis necesse habuit petere. Sed ab inferis imperfectioribus, quam acquirat perfectionem? A se quoque ipso, quam nam potuit nancisci? Vel enim eam habuit, vel non habuit. Si habuit, non erat quærenda. Si non habuit, sibi eam dare non potuit. Nemo enim dat quod non habet. A superis ergo quærenda erat. Esto. At cur per motum potius, quam per quietem? Quies, status est. Status identitas. Identitas perfectio est. Motus, indigentiam, et sentit, et indicat, et in alteritatem tendit. Alteritas a suo esse dimovet. A perfectione ergo in imperfectionem cadit. Cælum, si in sua natura perfectum est, quiescet. Si imperfectum, movebitur, non ut a se ipso eam perfectionem quærat, quam non habens, nec sibi, neque aliis dare potest. Sed ut aliunde eam adipiscatur. Non ob inferis, ergo a superis. At quo modo per motum potius, quam per quietem adipiscetur? Forte, vel quia vicinius fiat superis, vel quia ad id per motum se se preparat. Et ad suscipiendum aptius fiat? At vicinius quam sit, superis non accedit. Deus enim est ubique. Neque per motum se se præparat. Præparatio enim omnis per alterationem: susceptio omnis per passionem est; at iamdudum antea, qui philosophi cælum in motu esse docuerunt, inalterabile, impassibileque esse contenderunt. Sed nos, cur cælum imperfectum fuisse creatum concedemus? Qui scimus, quæcumque conditor Deus fecerat, fecisse in sua quæque specie, valde bona. Cælum igitur, moveri non est dicendum cum eo motu sibi acquirat nihil. Neque quod possidet, per eum motum, aut tuetur, aut conservat, aut adauget. Quis enim ei vim inferat, ut quæ habet, vel surripiat, vel in eo corrumpat? Sui ergo causa nulla, cælum est in motu. Sed et motus repetitio, cur ei est tribuenda? An ut semper se te reparat de eo, quod ei nunquam perit? An ut iugiter, imperfectionem semper vertat, quæ ei accedit numquam? Cur perpetua vertigine, infinities petit id quod numquam nanciscitur? Frustraneus hic motus, qua ratione dicitur, a Conditore, qui frustra nihil facit, ei tributus? Si tantarum ab surditatum nulla philosophica reddi ratio potest? Cur tantopere, in hoc vano motu, docendo, persuadendo, philosophi omnes laborarunt? Concludendum igitur, cælum, sui vel perficiendi, vel reparandi, vel tuendi, vel servandi, vel adaugendi causa, nullo modo, ullo cieri motu. Sed sua forte contentum, perpetuo quiescere. Si igitur hoc primo, nihil efficit, neque utroque, efficiet quicquam, quod tertium erat divisionis membrum. Secundum igitur pervidendum. An scilicet motus ei sit tributus, ut aliis prodesse queat. Si id sit, necessario vel superis proderit, vel æqualibus, vel inferioribus. Superis quid proderit, corpus incorporeis? Effectus, causis productum productoribus? Æquales cælum nullos habet. Proderit ne ergo inferioribus? Hanc partem tutatus est Aristoteles quando dixit: eum motum veluti vitam esse omnibus natura constantibus. Atque iterum. Mundum hunc necessario continuum esse superis lationibus, et omnes eius vires inde gubernati. Idem tutati sunt philosophi alii plerique oens. Sed Aristotelis duo illa loca, nullam cæli faciunt mentionem. Eos motus, et lationes sideribus nos damus. Et si quid hæc inferiora a superioribus lationibus beneficii nanciscuntur, asseremus nos, non a cæli, sed a siderum motibus id nancisci. Colligamus rationes superiores. Cælum neque sui, neque aliorum beneficio moveri. Sed et quod reliquum fuerat consideremus. Qua superficie alter concava, Empyreus: alter convexa æther propria continuerentur, et concluderentur, si sint a se invicem seiuncti. Empyreum diximus esse totum sibi simile. An ergo superficies eius illa qua ab æthere seu cælo separatur, similis est cum partibus reliquis, an dissimilaris? Si dissimilarem dixerimus, unde contra demonstrata ea venit dissimilitudo? A se ne, an ab alio? At quid in Empyreum possit, pæter Deum conditorem? Præter eius animum? At Conditor, nullum infert cuiquam maleficium. Animus a Conditore vitæ et conservationis causa entibus tribuitur, et simplicibus, et compositis. Si igitur superficies ea non est reliquis dissimilaris, sed similis, eiusdem ne saltem cum partibus reliquis erit natura, vel diversæ? Si diversæ, unde ea sit diversitas necesse est dicere. Si eiusdem, cur ei contigit esse superficiem, reliquis esse internam, trinamque dimensionem. Utraque hæc absurda sunt. Nulla est ergo in Empyreus versus cælum superficies. Si nulla in eo, nulla quoque erit cælo versus Empyreum. Sed continuum, atque unum sunt

corpus necessario, quando terminos corporum nullos habent. Sed si dicatur, cœli aliquam esse tunc iisdem quæstionibus perquiremus. A se ne eam habet, an ab alio? Si ab alio dicatur, authorem rogabimus exhibeant. Conditorem, rationibus allatis minime proferent. Neque Empyreum. Quia nullam habere est modo demonstratum. Par cœlo nullum habent. Inferius nullam tanta vi afferre possunt. A se igitur habebit, si modo habet. At cœlum corpus aiunt esse simplicissimum. Si simplex, necessario similiare. Unde ergo illa superficiei ab alii partibus dissimilitudo? Si authorem proferre non habent, nulla ergo in cœlo versus Empyreum est sufficies, qua ab eo disseparetur. Quod si ibi nulla est, cur intra cœli corpus, tot concavas, tot convexas, tot eccentricas, tot concentricas et philosophi, et Astronomi confinxerunt? Nimirum ab astrorum, a Planetarum latatione. At profecto unum est mare. Per id unum pisces omnes, pusilli, ingentes, medii natant, et maria tranant. Unus est ær. In eo aves omnes, susque deque pervolant, et magnas eius regiones transvolant, ignes magni, maioresque cometæ, quin et nubes ingentes idem faciunt, nullum inde sequitur impossibile. Ignem videbant natura sua, mobilissimum esse, id etiam docuerunt. Per æra varios ignes cernebant ferri: sidera esse, luce, ac calore, igni soli, rei nulli aliæ, esse similia, cur vel ignes, vel ignibus simile aliquid esse sidera, ut crederent induci non potuerunt? Cur qui sidera ignes, Plato, Anaxagoras, Heraclitus, Zoroaster, esse, et fassi sunt et docuerunt, eis motum, et non cœlo invisili tribuerunt? Si per eorum motum, scissionem timuerunt cœli, timor is vanus fuit profecto. Nam et aqua, et ær, ad motum corporum alie nigenarum scinduntur, et tamen natura non pessumit, universum salutem, suam non ammittit. Sed et illa impossibilia pro certis, eos habuisse, an mirandum, an miserandum, an ridendum magis fuerit incertum habeo. Cœlum primum, corpus immensum, et quo non aliud maius, super duobus polorum indivisibilibus punctis, tam pernici rotatu circumverti, dogmatum suorum penitus obliti. Docuerat enim Aristoteles ante, omnem motum super magnitudine cieri. Poli nulla sunt magnitudo. Docuerat Hermes oem quod movetur, in maiore aliquo moveri. At cœlo primo, corpus maius nullum posuere. Circa centrum, iniquiunt cœlum circumnoluitur. At et centrum faciunt indivisibile. In suis ergo dogmatibus, nec ipsi persistunt, nec possibilia docent. Nam et Planetis, et eorum eccentricis, et epicyclis, polos alios, quibusque suos, et eos etiam indivisibiles, nulla necessitate, largitate superflua donaverunt.

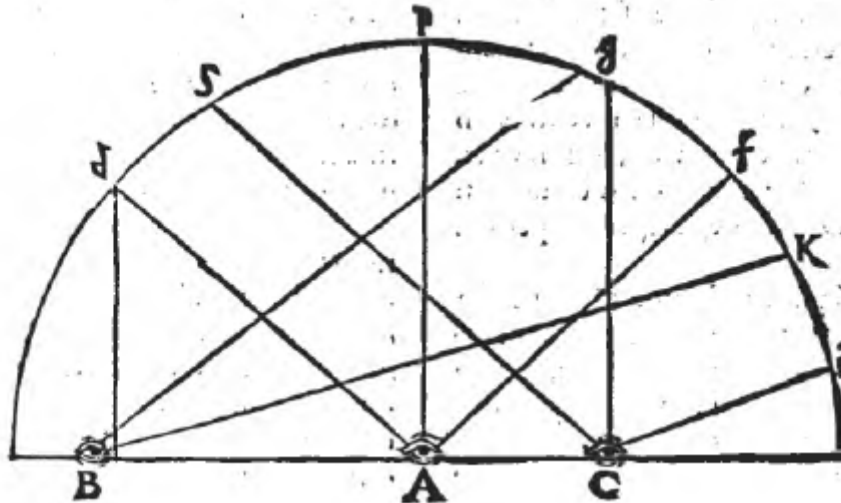
Sed et illud non minus est impossibile, persuadere contra sua dogmata conantur, orbium superficies, esse contiguas quidem, sed non continuas, admittunt tamen inviti, et ignari ex suis positis, esse continuas. Aiunt enim. A centro trahatur linea, per orbem lunæ usque ad intera orbis Mercurii. Tunc necesse est, eam lineam, et convexam superficiem orbis lunæ, et concavam, Mercurii tangere, in punctis indivisibilibus. Tunc duo illa puncta non concedunt esse separata, sed simul utrumque coincidere, et ratione quidem duo esse, re aut vera esse unum, quoniam se se tangunt, secundum se tota. Nos vero dicimus, si duo, unum facta sunt revera, ratio duorum, nihil amplius in ea habet iuris, sed unum sunt omnino. Si unum sunt, continua faciunt utramque in qua erant superficiem. Docet namque Aristotelis. Συνεχῆ μὲν ὄν τὰ ἔσχατα ἐν. “Continua sunt, quorum extrema unum”. Ad horum punctorum instar duæ quoque illæ superficies, in quibus duo illa erant puncta, e duobus una facta est quia simul cum punctis, et ipsæ conciderunt. Erant aut, quæque earum, sui orbis extremum. At quorum extrema unum sunt, cointinua, et non contigua sunt. Orbis igitur lunæ, connexa superficies, cum concava Mercurii, coincidentes; una fiunt, et orbis suos necessario continuos, et non contiguos faciunt. Unus ergo et continuus orbis est, quiesante duos esse asseturabant. Eadem demonstratio est de reliquis. Omnes ergo cœli orbis, quoquot posuerunt, continuum, et unum corpus sunt, suis met rationibus, sibi ipsis contrariis. Ergo cœlum non est in octo, aut plures orbis distinctum. Sed unum continuumque corpus est, volentibus, et simul nolentibus, et Astronomis, et philosophis. Sed et illud non considerarunt, quando octavam vel superiores sphæras, rapere inferiores docuerunt. Raptus hic, et nomine, et re, violentus est? Violentum aut nullum est perpetuum. At raptum hunc, perpetuum esse volunt.

Sed his tam sibi non constantibus, quid facias? Verum et quomodo, se se invicem rapere orbis possent, considerare debuerunt. Aiunt octavam sphæram, naturali motu suo diurno ab ortu ad occasum rapere, secum orbis planetarum omnes, qui in contrarium nitantur ab occasu in ortum. Naturali motui, non alius contrarius est; quam violentus. At violentorum motuum, Aristoteles quatuor fecit genera, tractionem, vectionem, pulsionem, proiectionem. Si raptus hic, nullus horum sit, quintum violenti motus genus erit. Si e quatuor sit, proiectio quidem non est. Neque impulsio. Qui enim impellit, a se repellit, non secum defert. Tractio vero si dicatur, et trahens, et tractum ansas habeat oportet, quibus tractoria in strumenta accommodentur, qua trahant. At nullæ ansæ, nulla tractoria, vel trahenti cœlo, vel tractis cœlis, a natura tributa. Omnes eis prominentias, et Plato, et Aristoteles negarunt. Ergo neque octavus orbis inferiores trahere potest, neque hi ab eo trahi queunt. Restat, si e quatuor sit aliquis, ut sit vectatio. Qui vehit, vel super se ut equitem, vel inira se, ut navis merces vehit. Horum prior cœlo non dabitur. Dabitur secundus, quia octavum, intra se reliquos continet. At nullis vel vector, vel recti præditi sunt prominentiis, vel ansis, ut eis vehi, vel queant vehere. Raptus ergo hic quintus aliquis erit motus, adhuc ignotus, et nondum ab eius celebratoribus explicatus. Donec eam explicent, nos eum, ut falsum, ererum natura, e philosophia detrudemus, reducturi si quando explicabitur. Violentiam tamen semper sentiet, eamque non perpetuam. Si igitur nullus est i cœlo raptus, et rationes nostræ cæteræ, et veritati, et sibi consent, nulli orbis, seu rapti, seu raptores erunt in cœlo. Corpus ergo continuum et unum, est ipsum cœlum, ipse æther. Neque ullis superficiebus, vel concavis, vel connexis est divisus.

At inquierent, saltem ætheris regio, in qua luna habitat, concavam ad nos habet superficiæ. Nam et visus, id conspicere videtur, quando sereno ære, in cœlum suspicimus. Id si ita est, qui eo loci, cœlo fecit superficiem, is idem eidem cœlo fecit in summo superficiem convexam, et Empyreo concavam. Et intra eas, in orbis divisit cœlum. Sed cœlum, versus nos cur fornicatum, et cameratum appareat, causam ante diximus. Ab oculo enim nostro, tam quam a centro, visuales vel radios, vel lineas exire, et quaquaversus, recta extendantur æquales esse, vel incuruentur post aliquod spacium, vel non incuruentur. Eadem fornices figura eadem de causa, nobis apparet in nubibus, quando toti cœlo sunt obductæ, imo Horizonte, circum latera, in summo vertice. Quæ autem causa fuerit probabilis, ut nubes in cameram vere formentur? Apparentia est hæc, et non vera fornix, non vera cœli, aut nubium concava superficies. Tot enim fornices, tum in cœlo, tum in nubibus formantur, quot, oculi, paulo inter se distantes, et sursum suspiciant, et circumcirca, visum voluunt. Figuris res fiet manifestior subiectis. Sunt quinque oculi in plano eodem, modicum inter se distantes, ut in sequenti apparet.

Quinque profecto fornices sibi quisque suam efformabit. Qua ex re, falsi sunt Astronomi dum affirmant, e quocumque loco, hæmisphærium cœli conspici. Quemque locum, suum habere Horizontem, nec non meridianum. Et punctum verticalem. Hæc omnia namque ad fornices oculi cuiusque, et non ad cœlum referuntur. Nam si cœlum fornicatum esset, unicam haberet fornix. Quod si esset, non omnes lineæ, a cuiusque oculi protractæ ad fornixem essent æquales. Quæ res hoc alio manifesta fit exemplo. Unius fornix, oculorum plurium.

In quo quidem exemplo solæ lineæ a medio oculo tractæ sunt inter se æquales. AD AE AF Reliquarum nulla, vel hisce, vel aliis est æqualis. Tres enim ab oculo C ad fornicem protensæ, CH CG CI et illis, et inter se sunt inæquales. Similiter, et tres aliæ BD BG et BK sunt et illis omnibus inæquales, et sibi invicem non æquales. Si refugiant Astro nomi, quo consugere sæpe solent, terram universam respectu cœli esse veluti punctum, ex eo asilo eos extrahemus. Respectus enim hic terram ad cœlum, rem ipsam non variat. Non desinit terram hoc respectu, ea esse magnitudine, qua est. Quæ magnitudo sane magnitudini cœli sua proportione respondet, ut magnitudinem. Non aut, ut indivisibile ad magnitudinem. Sed et hæc Astronomorum suppositio, eiusdem est farinæ cum aliis illis, quibus dicebant, cœlum supra puncta polorum, et centri circumverti.

Finis Tercidecimi Libri Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIÆ
DE AETHERE AC REBUS
COELESTIBUS.

Lib. XIII

AD HIPPOLYTUM ALDOBRANDINUM S. R. E. CARD.

Et Pœnitentiarium Summum.

FERRARIÆ,

Ex Typographia Benedicti Mammarelli. MDXCI

Superiorum permissu.

ILLUSTR.^{MO} AC REVER.^{MO}
HIPPOLYTO ALDOBRANDINO.
S. R. E. CARDINALI
ET SUMMO
Pœnitentiario.

Dum elegatione, tua Polonica HIPP. ALDOBR. quæ tibi fuit honorificentissima redires, et Ferraria esses transiturus, litteris Horatii Caponii, viri integerrimi, atque doctissimi, clientis tui, e Bononia sum admonitus, ut Marcellum Nobilem summæ eruditionis virum, sibique charissimum, adirem, eumque cognoscerem. Et eo intercessore, te et salutarem, et venerarer. Quod post quam nos adisti, libentissimo præstiti animo. Per humaniter me excepisti. Sed non licuit, humanitate, atque affabilitate tua diutius frui. Una enim tantum nocte, es apud nos moratus. Eas tamen mihi perire nolui. Memoria servavi. Et mihi ipsi in memoriam inde evocavi, te filium Sylvestri Aldobrandini fuisse viri, consilio, et prudentia singulari, Græcarum, Latinarumque litterarum, et iuris utriusque peritissimi, qui leguleiorum barbariem inter primos exornavit. Qui in Repub. summa fuit olim autoritate. Memini quoque te fratrem Ioanem habuisse Card. et Summum Pœnitentiarium, qua dignitate tu quoque nostro tempore, tuis summis meritis, es ornatus. Sed quod meæ erga te observantiæ primum caput est, in memoriam venit, Thomæ fratris tui, humanioribus litteris, et Græcis, et Latinis, et philosophiæ ornatissimi, meo satis diu, Patavii amicitia familiarissime esse usum, et Francisci Serfranciscii, qui tum apud eum vivebat, et si memoria non fallit, te quoque eodem tempore adolescentulum adhuc cognovi. Fratrem tuum postea Romæ, sub Paulo III vidi. Hæc recordatio, animo meo post discessum tuum, semper hæsit. Te semper hac fratris recordatione, mente gessi. Te semper toto animo colui, tibi semper summa sum ominatus. Quid si archani huius, atque animo meo sedentis cultus, testimonium aliquod, ex animo promam in apertum, et studiosis omnibus, nunc viventibus, et qui in posterum sunt victuri proferam quo intelligant, quanta te prosequar reverentia, veneratione quanta. Non solum ob ea quæ supra sunt a me commemorata, verum etiam, ob singulares animi tui virtutes, quæ nominis tui celebritate, non tantum aures meas replevit, sed hominum celebriorum omnium. Cum virtutes nomino, non unius generis intelligo virtutes, sed extra litterati vulgi consuetudinem, eas etiam omnes, quas a natura tulisti tecum; quas continua bonorum morum exercitatione, excoluisti, animumque tuum ornasti. Et quas civilium rerum, patris tui exemplis, rebusque agendis prudentia summa, tibi comparasti. Et quas rerum naturæ cælestium divinarumque contemplatione es assecutus. Et quas nostra schola purgativas, ab affectibus passionibusque animi purgandis nominat. Et quæ his perfectiores sunt, quas animi purgati nuncupant. Tanto enim supra humanas perturbationes, audio animum tuum extulisti, ut fere sanctificatorias attigeris, quas procedente ætate sperandum est ita te tuas facturum, ut per eas, Deum ipsum attingas, eique iungaris. Has tritæ philosophorum schole non agnoscunt. Ex archana veniunt philosophia. Eæ, in te qui operationibus, factisque tuis eas es consecutus, sunt agnoscendæ, sunt celebranda, sed loco, et tempore commodiore. Nunc huiusce rei testificandæ causa, cælestes nostros XIII libros omnes, ab Æthere, usque ad Ærem nomini tuo consacravi, doctrina, autoritateque tua, eos a detractorum protege calumniis, et Marcellus Nobilis tuus, hac in re tibi esto comes, et mihi adiutor.

Tibi Devotissimus
Franciscus Patricius.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER QUARTUSDECIMUS
AN AER CUM COELO SIT CONTINUUS.

Quid igitur cœlum atque æther, saltem intima sub luna, superficie non finitur? Est ne igitur cum ignis elemento, aut ære continuum? Et si continuum, etiam unum? Et si unum eiusdem quoque naturæ atque essentiæ cum igne, vel ære? Magnæ sunt mehercule, quæstiones hæ, in quas, superiores nos coniecerunt rationes. Equibus, modis quibus, nos exsolvemus? Forte, si repetamus, Empyreum mundum, totum esse spacium, totum lumen, totum calorem, totumque fluorem. Ex quibus quatuor totis ipsum constare. Hæc aut ad extera esse infinita, ad intera finiti centro. Mundus ergo Empyreus hoc totum est. Itaque si æther, seu cœlum spacium, et lumen, et calor, et fluor, ipse quoque est. Empyreus proculdubio est pars. Si pars, necessario ei quoque unita est. Si unita, ei quoque continua. Quis enim partem, dum pars est, vel ratiocinio, vel re, a suo toto dividat? Si æther Empyreus est unita, et continua pars, eiusdem etiam est naturæ. Quid ergo Chaldæi, unum Empyreum docuerunt esse mundum, tres æthereos, et tres hyleos? Empyreum primo per æthereos, deinde per hyleos usque ad centrum penetrare. Deinde æthereos per hyleos usque itidem ad centrum permeare. Penetrationem hanc consideremus, eo modo, quo in Peripato est disputatum, corporum non dari penetrationem. Quam veram esse nos quoque dicimus, in materiatis, atque antitypis corporibus. In carentibus autem materia ista crassa, Empyreus, æthereis, quasi incorporeis, nihil vetare eam posse etiam per hyleos qui materiati sunt per transire. Cur enim non materiale, per materiata non transeat, quando et materialia quædam, qualitates, et formæ, transeant per tota corpora, uti colores, sapes, et similia? Sed cum Chaldæis agamus, qui de immateriata egerunt penetratione.

Si Empyreus usque ad terræ centrum penetrat, rationes, et causæ sunt inveniendæ, quibus id queat facere. Nam vel essentia, vel viribus, vel actionibus penetrat. Si actionibus dicamus solis, cur non addemus etiam viribus? Cum actio nulla, non nisi a viribus fiat; et nullibi actio sit, aut esse possit, ubi non sint vires. At neque vires ab essentia sua sciunguntur umquam, aut alio ab ea amandantur. Ita ut ipsæ procul sint ab essentia, aut essentia procul a viribus. Igitur ubicunque Empyreus actio est, ibi etiam eius vires sunt, et ubi vires, ibi etiam essentia. Nesce igitur est, si Empyreus usque ad centrum penetrat universi, his omnibus eum penetrare, essentia, viribus, actionibus. His ergo tribus, in ætheribus est tribus, est in tribus hyleis. At quæ nam est Empyreus essentia, quæ vires, quæ actiones? Nomine suo, hæc omnia prodit. Empyreus enim dicitur, quia sit ignis, vel igneus, vel ignitus, vel igne constans. Idque rectissima ratione. E quatuor enim, e quibus est constitutus elementis; duobus ignis est, lumine, et calore. Omnis enim ignis hæc duo est lux, et calor. E luce lumen emicat. Empyreus non lucem, sed lumen damus, rationibus iam expositis. Reliqua duo, spacium est, et fluor. Hæc quatuor, qua Empyreus constant essentiam: vires quoque ei indunt, et actiones, tum in eo, tum ex eo edunt. Et penetrationis vim habent ingentem. Nihil enim igne penetrantius. Nam et essentia, et viribus, et actionibus cuncta penetrat. Idque ab elementis suis tulit. Spacium namque omnia penetrat. Idque ab elementis suis tulit. Spacium namque omnia penetrat corpora. Nullum enim corpus est, quod et extra, spacio non constet, et intra non penetretur. Lumine vero quid nam penetrantius? Quod diaphana corpora omnia, quibus universum maxima ex parte constat, omnia transuerberat, et si in opaca incidat, ea comite suo penetrat, et se se cum eo, occulte insinuat, seque illa intingit, et coloribus, hoc est seipso, opacitate eorum paululum alterato, ea inficit. Calor autem nullo excepto, aut diaphano, aut opaco, omnia ingreditur, et tota permeat. Sed et fluor eadem penetrat omnia, vel potius ea omnia constituit Pusilla namque parte, sola terra excepta, ac forte luna, universum totum, fluor est manifestus; et hæc ipsa duo, uti postea ostendetur, e fluore sunt conflata. Itaque si

Empyreï essentialia constituenta elementa, penetrationem per omnia habent, ipse quoque ratione recta videtur, habere eandem; et si per omnia, etiam per terram, usque ad centrum penetrabit. Spacio namque terra tota constat; constat et lumine, colorata tota. Tota etiam calore, ut ostendatur est interfusa, et fluore etiam sensibili, ære, et aqua, et liquoribus ubique est perfusa, et interfusa innumeris. Si ita se res habeat, uti partim iam est demonstratum, et partim ad sua loca demonstrabitur; nemini ratione recta philosophanti, iam dubium fuerit, Empyreum, per æthereos tres mundos, perque tres hylæos usque ad centrum penetrare.

Sed illæ nos ab huius libri initio propositæ revocant quæstiones, an æther, ignis sphæræ, aut æri sit continuus, et unus, et essentialia sint eiusdem. Ad eas recto calle accedere posse videmur, si essentialiam ætheris prius expediamus. An eadem cum Empyreio sit, an alia? Sane ostensum est antea Empyreum in fluore, et e fluore, calore, et lumine, blandore ineffabili ardere, et flammarum corporearum primam, veluti incorpoream ipsum esse, et præ tenuitate eius summa, invisibilem. Si æther, in se ubi nulla sit stella, præ tenuitate flammam visibilem non edit, forte idem cum Empyreio fuerit. Ostensum enim iam est ætherem quamvis Chaldæi ipsum in tres dividerent, non esse in tres divisum. Neque ullis superficiebus, aut propriis, aut alienis, aut ab Empyreio, aut a se ipso in te distinctum. Sicuti ergo æther totus, unum atque idem corpus est, quia superficiebus non determinatur: sic quoque unum atque idem, cum Empyreio est. Quia cum ipso continuus est, et nulla ab eo dividitur superficie. Atque inde est, ut eiusdem sit essentialia, earundem virium, earundem cum Empyreio actionum. Flammaque et ipse sit blandissima, et tenuissima, et invisibile, et transpicua. Ideoque a Chaldæis iisdem, dictum est. Omne quod supra Lunam est, purum esse lumen, quod sit ætheris, ac cœli substantia, ætheris inqueam illius, qui inter stellas interponitur. Nam astrorum essentialia, et ab eo est alia, et inter se differentiam habent essentialia, uti paulo post patebit. Distinxerunt autem hunc ætherem Chaldæi, in tres, non superficiebus, sed uti diximus, naturæ eius feracitate, maiore, et minore. Quandoquidem in suprema eius regione, numerus stellarum est pene infinitus, eademque semper, eodem inter se distant intervallo. Media, non nisi sex tulit, eademque adhuc fert, in qua variis volitant cursibus. In infima vero, non nisi unam, et colorem, et aliis multis, ab aliis omnibus diversam. Sed si æther unum idemque cum Empyreio, eiusdemque essentialia corpus sit, qua de causa iisdem Chaldæi, dixerunt per tres æthereos penetrare mundos? Si per eos penetrat, naturæ ab eis est diversæ. Nos ita dicimus. Necesse est, et ætherem, et Empyreum, vel differentis, vel eiusdem esse naturæ; vel et eiusdem, et differentis. Differentis quidem sunt, quia Empyreus nullum apparet, quod nos cernamus astrum ferre, ætherem ferre innumera. Eiusdem rursus, quia æther iisdem quibus Empyreus constat elementis. Nullis terminis, nullis superficiebus determinatur, continui sunt, unum corpus efficiunt, illudque simplex, tenuissimum, transparens, luminosum, invisibile. Et eiusdem igitur, et differentis sunt naturæ. Modo quæstiones ab initio positæ ad se nos vocant. Quando camera, fornix cœli vera fornix, vera camera non est, sed uti est demonstratum apparens tantum; æther ut ita dicam lunaris continuus ne est, cum inferiore, vel hypocaustate, vel ære? Hoc quanta possimus animi adversione expendamus. Aristotelem in adiutorium aduocemus. Is ita scripsit. Ἐστὶ δ' ἕξ ἀνάγκης συνεχῆς πῶς οὗτος ταῖς ἀνωθὲν φοραῖς, ὥστε πάσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν κυβερνάσθαι ἐκεῖθεν.

“Est vero necessario, continuus quodam modo, iste (mundus) superis lationibus. Ita ut omnis eius virtus gubernetur inde.”

Hac igitur positione utamur, et alia capite sequenti, in hisce verbis.

Τὸ μὲν γὰρ πῦρ τῷ ἄνω στοιχείῳ, τῷ δὲ πῦρὶ ὁ ἀήρ συνεχῆς ἔστιν.

Ignis quidem, supero elemento, igni vero ær est continuus. Pro elemento supero, cœlum intellexit, quod paulo ante, circulo ferri dixerat. Huic ergo, inquit, ignis est continuus, igni vero ær. Ignem tamen hunc non ignem esse docet.

Αήρτε καὶ ὁ διὰ συνήθειαν καλοῦμεν πῦρ, οὐκ ἐστὶ δὲ πῦρ ὑπερβολὴ γὰρ θερμοῦ, καὶ οἶον ζέσος ἐστὶ τὸ πῦρ.

“Ær et quem, ob consuetudinem vocamus ignem, non est autem ignis. Excessus enim calidi, et quasi ebullitio est ignis.”

Quem sequenti capite, aliter vocat.

Δεῖ δὲ νοῆσαι, οἶον ὑπέκκαυμα τοῦτο ὁ νῦν εἵπομεν πῦρ.

“Oportet autem intelligere quasi hypeccauma hoc quod nunc diximus ignem.”

Ignis igitur hic non ignis, sed hypeccauma, ut ait, supero elemento est continuus; sicuti ær ipsi continuus est. Nomen enim συνεχῆς continuum dicit, et non contiguum, ipsomet docente, initio physici VI.

Συνεχῆ μὲν ὧν τὰ ἔσχατα ἐν. ἀπτόμενα δ' ὧν ἅμα.

“Continua quidem, quorum extrema unum, tangentia vero, quorum simul.”

Non est autem hic usus nomine ἀπτομένων, tangentium, quia significare noluit, hypeccaumatis superficiem superam tangere tantum elementum circularum, sed usus est, et priore, et secundo loco, nomine continui, ut significaret superficiem utriusque extremam esse unam, et revera continua esse hæc duo corpora. Igitur sua sententia hypeccauma cælo est continuum. Si continuum, corpus quoque unum cum eo est. Si unum, eiusdem etiam cum eo naturæ, ergo et simile, nisi dissimulare esse estendatur. Dissimulare autem nulla apparet parte. Ergo simile cum cælo est, sicuti est, et simplex, et tenue, et transpicuum, et invisibile. Ergo hypeccauma, quod calidum, et siccum esse ait, eiusdem est cum cælo cumque æthere naturæ. Ergo et cælum calidum, et siccum. Ergo non quinta essentia. Si ut hoc ridendum sui non admittant, sui dicant, vocem συνεχῆς non pro continuo esse positam, sed pro προσεχῆς, contiguus, qua utitur aliquando; dicemus nos, vel eos, nobis fucum facere, qui aliter interpretantur, quam magister eos doceat. Eumque accusare, quod contra leges suas in philosophia metaphoris, et vocibus utatur impropriis, quæ confusionem, in re tanta, quanta hæc præsens est, possit parere. Vel ipsum, nobis fucum facere Aristotelem, qui scientiam suam, vocum improprietatibus confundat. Verum quomodocumque eis abutatur, nihil in hac re efficit. Neutram enim rem demonstrat. Neque enim probat, hunc suum ignem non ignem, cælo esse aut continuum, aut contiguum. Utrum vis dicat, sumit tantum pro libitu. At hoc philosopho non est facis. Neque etiam ostendit, ærem igni illi non igni, vel continuum esse, vel contiguum. Quin imo hypeccauma hoc, æris esse supremam partem autumat. Qui ær, ut ipse ait, cum calidus, et humidus sit, a superiore circulari motu etiam magis calefit, et exsiccatur. Ita sentit in his.

Τὸ μὲν γὰρ ἄνω, καὶ μεχρὶ σελήνης, ἕτερον εἶναι σῶμα φαμεν πυρός τε καὶ ἀέρος, οὐ μὴν ἀλλ' ἐν αὐτῷ γε τὸ μὲν καθαρώτερον εἶναι, τὸ δ' ἦττον εἰλικρινές, καὶ διαφορὰς ἔχειν, καὶ μάλιστα ἢ καταλήγει πρὸς τὸν ἀέρα.

“Supera enim, et usque ad lunam, aliud esse corpus dicimus ab igne, et ære. Sed in eo, purius hoc esse, illud sincerum minus, et differentias habere, et maxime ubi desinit ad ærem.”

Alio quoque loco, proximo, scribit.

Ἀλλὰ δεῖ νοῆσαι, τῶν λεγομένου, καὶ καλουμένου ὑφ' ἡμῶν ἀέρος, τὸ μὲν περὶ τὴν γῆν οἶον ὑγρὸν καὶ θερμὸν εἶναι, διὰ τὸ ατμίζειν τε, καὶ ἀναθυμιάσιν ἔχειν γῆς, τὸ δὲ ὑπερ τοῦτο θερμὸν ἤδη καὶ ξηρὸν.

“Sed oportet cogitare, eius qui dicitur, et vocatur a nobis ær eum qui est circa terram, esse veluti humidum, et calidum, eo quod evaporationem, et exhalationem habeat terra. Qui vero est supra hunc, calidum iam, et siccum.”

Quale dicit esse ipsum hypeccauma. Quod si superum corpus usque ad lunam, non sit ignis, non sit ær, sed quinta illa sua essentia, ær suo confessu, cælum attingit. Et eo loci, ob cæli vertiginem calidior fit, et siccescit. Et ideo hæc eius pars, hypeccauma, quasi ab exustione, est ab eo nominatu. Unum igitur corpus ær cum hypeccaumate est, et continuatum, quod et ipse dixit. Non enim ær esse desinit, ignis hic non ignis, etiam si calidior, et sicciior est

factus. Sicuti is qui circa terram, ær, etiam si humidior, et veluti, ut ait ἀλμῖς vapor sit factus, desinit ob id ær esse. Igitur Aristotelis sententia, quamquam inconstanti, totum id quod a terra usque ad cœlum est, unum est æris corpus, per partes, qualitibus tantum a se toto differens. Id et nos probamus, sed ille cœlo eum facit modo continuum, modo cum suis contiguum, nullam tamen causam, nullam rationem, aut huius, aut illius affert nullo signo, nullo comprobato argumento, aut experimento. Nos vero quid ad id dicemus? Ær hic totus idem ne cum cœlo corpus est, an ab eo corpus aliud? Sane perardua est quæstio, et quod nos sciamus, a nemine vel tacta, vel tractata. Est tamen aliquid de ea dicendum. Et Aristotelico utendum monitu.

Περὶ τῶν ἀφανῶν τῆ αἰσθήσει, νομιζῶμεν ἰκανῶς ὑποδεδειχθαι κατὰ τὴν λόγον εἰς τὸ δυνατὸν ἀναγάγωμεν.

“Eorum quæ sensibus non sunt manifesta, putemus sufficienter esse demonstratum secundum rationem, si ad possibile deducamus.”

Ær igitur infimus, terræ circumfluis et aquæ, vaporosus est, et quasi aqueus. Nullo is vel superficiæ suæ propriæ interstitio, vel alterius corporis interventu, a media quæ vocatur æris regio separatur, neque media hæc regio ab infima est segregata. At neque media hæc, ab hypocaustate calido illo, et sicco est seiuncta. Nulla enim talis seiunctio, vel apparet, vel ratione ulla est demonstrata. Si ita sit, unum et continuum, et eiusdem sunt naturæ corpus. Et si quid differant, qualitibus different solummodo. Unum autem esse totum hoc corpus, his argumentis ducimus. Quod nulla in eo separatio cernatur. Totum sit fluidum. Totum enim nubibus, imbribus, nivibus, aliisque vel decidentibus, vel pervolantibus locum cedit, iterumque in se coit. Et in supero hypocaustate, cursibus igneum diversorum, caprarum, trabium, cometarum, aliorum plurium, eodem modo cedit. Si enim resisteret, transcursus hi non fierent. Totus ergo est liquidus. Totus simplex, totus tenuis, totus rarus, totus diaphanus, ac sorte invisibilis, nisi quatenus diaphani tatem esse visilem demonstravimus. Hisce ergo omnibus, invisibilitate, transpauitate, raritate, tenuitate, liquiditate, simplicitate, quia omnia in cœlo apparent similia, et nulla appareat inter eos segregatio secute satis concludi videtur posse, ærem, ignem non ignem, cœlumque continuatum, unumque esse corpus. Etenim, quæ nam alia potentior hisce septem causa, quæ vel vetare, vel contradicere queat, quin ærem, et cœlum, continuum vere, et non contiguum, quo nos lusit Aristoteles, corpus esse affirmemus. Et si continuum etiam unum, et si unum, quia simplex, etiam naturæ eiusdem. Nam et cœlum invisibile est, et diaphanum, et etiam liquidum, quia planetarum cursibus dat locum. Nam si durum, etiam resistens esset, et si resistens ii cursus, ii motus per cœlum fieri nequirent. Sed hos ita fieri non dum constat, inquit, non dum est demonstratum. At mox demonstrabitur, si prius eæ nostris hisce rationibus concludamus. Ærem, et cœlum, continuum et unum, et eiusdem naturæ esse corpus, et nullo modo, esse corpora separata. Et qui poetæ, cœlumque profundum ærem dixere, vere cecinere. Et qui alii, per liquidum æthera, aut aves dicit volare, aut Dedalum, et Icarum volasse est fabulatus, a vero non discessit. Cœlum igitur, æther et ær, et ignis non ignis, idem corpus unum sunt. Et qui argumentis a simplicitate, a tenuitate, a raritate, a liquiditate, a diaphanitate, ab invisibilitate, a nulla eorum evidenti separatione, non movetur, vel philosophari desinat, vel meliores afferat rationes, et donec afferat, nos hasce non dimitemus. At demonstratum iam fuerat quoque, cœlum, et Empyreum mundum, nullo interstitio seiungi, et ideo continuum, et unum, et eiusdem ambos esse naturæ. Et si quid differrent, eo different, quod Empyreus nostro sensui, nullum ostenter astrum: cœlum ostendet plurima. At modo per secundas argumentationes, ær, et cœlum, et æther, idem corpus nobis evasit, et æther cute Empyreio idem. Ær igitur et Empyreus, idem. Unum ergo corpus totum est universum, partium locis tantum, in se differens. Nimirum quod pars quæ ad centrum proximat, æris nomine est appellata. Empyreus ea, quæ in infinitum, ad extera protenditur. Inter has duas, partem mediam, ætherem, et cœlum vocavere.

Cum igitur hæc, quæ tria putabantur, unum idemque esse persuasere rationes, locum non habet Chaldæorum, ætheris in tres ætheres distinctio. Neque Empyreï per tres hosce penetratio per ærem, qui de tribus hylæis unus fuerat. Si quæ vero penetratio, per reliquos duos hyleos sit, ea per aquam, perque terram dabitur. Et revera datur. Nulla enim aquæ pars est, nulla terræ, in qua æris pars non sit penetrata. Ær autem et æther est, et Empyreus. Ratione quoque alia penetratio hæc, et Empyreï, et ætheris, et æris in duo illa fieri est credenda; elementorum scilicet, primævorum, spacii, luminis, caloris, et fluoris. Quæ in omnes aquæ partes, in omnes terræ partes pertranseunt. Huc nos rationes, ut videntur veræ deduxere. Quibus Platoniorum axioma adiungamus; τὰ ἄυλα χωρεῖ διὰ τῶν ἐνύλων. Immaterialia penetrant per materialia.

ANNOTATIO R. P. M. IACOBI DE LUGO.

Theologi tenent cælum Empyreum idest igneum dici, non ob ardorem, sed a splendore, quia habet lumen, et claritatem, et est immobile, ut locus esset locatis aptissimus: consistit enim beatitudo nostra in clara Dei visione, qua summa gloriæ claritate beatorum perfundit, et in contemplatione Dei cui sunt charitate affixi. At quibusdam videtur satis probabile, ut cælum Empyreum immobile ordinatum ad statum gloriæ non habeat influentiam in inferiora corpora quæ sunt sub alio ordine, ut pote ordinata ad naturalem, rerum decursum, Divini Thomasi tamen videtur probabilius oppositum prima par. q. 66 ar. 3 in fine corporis. Quoniam sicut supremi Angeli qui assistunt Deo imediatius habent influentiam super medios, et ultimos qui mituntur, quamvis ipsi non mitantur secundum. Dionisium cap. 8 de Cœlesti Hierachia. Ita cælum Empyreum habet influentiam super corpora quæ moventur, licet ipsum non moveatur. Hac de causa possumus dicere, et bene, rationabiliterque cælum Empyreum influere in primum cælum quod movetur, non aliquid transiens, et adveniens per motum: sed aliquod fixum, vel stabile, ut puta virtutem continendi, et causandi, vel aliquod huiusmodi ad dignitatem pertinens.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER DECIMUSQUINTUS
AN SIDERA SINT IGNES.

Quod paulo ante dictum est, nondum constare astra in cœlo moveri, uti promisimus demonstrare aggrediamur. Ut autem demonstratio recta methodo procedat, astra quid sint, prius videtur esse cognoscendum. Hoc enim cognito, facilius, an ad motum apta sint nata, et ab hoc, an revera moveantur innotescet. Itaque hoc ante perquiramus. Profecto, inter Græcos veteres, astra omnia, ignes esse et flammæ, non pauci sunt arbitrati, Thales, Anaximenes, Heraclitus, Xenophanes, Parmenides, Empedocles, Anaxagoras, Diogenes, Archelaus, Plato, Aristoteles, Cleanthes. Ducti nimirum, ut id crederent, ipso visu, ipsoque tactu. Illo quod viderent sidera non aliter lucere, ac lucet noster ignis. Hoc quia Solis calor, tactu sentiretur haud secus, quam calor, nostratis ignis. Fatebuntur ni fallor Aristotelici, omnes quos nominavimus, ita sensisse. Sed Principem suum, qui id videtur impugnasse, inter eos connumerari, non permittent. Si nos non audiunt, aut obaudiunt, audiant Plutarchum.

Αριστοτέλης τοσοῦτον εἶναι τὸ κενὸν, ἐκτὸς τῶν κόσμου, ὥστε ἀναπνεῖν τὸν οὐρανόν. εἶναι γὰρ αὐτὸν πυρινόν.

“Tantum esse vacuum extra mundum, ut cœlum respiret. Id namque esse igneum.”

Sententiam postea mutavit, quod et in Exoterica sua Philosophia fecit, contraria nimirum suæ Mysticæ. Idque solum ut Platoni contradiceret. Est autem ea res, a nobis ostensa alibi. In quintam inquam, essentiam quandam, cœli substantiam mutavit. Quæ a se nullo sensu, sed contra sensum, nulla ratione, est conficta. Sed de cœlo est nobis iam tractatio peracta. De sideribus agamus. Dogmatis huius, astra esse ignes, dictum iam est, primum authorem fuisse Zoroastrum. Cecinit enim.

Ἐπήξε δὲ πολλὴν ὄμιλον ἀστέρων ἀπλανῶν.

Τὸ πῦρ πρὸς τὸ πῦρ ἀναγκάσας.

“Compegit multum cœlum astrorum inerrantium.

Ignem ad ignem cogens.” Et de Sole.

Ἐξ ἀνακρεμάσας ζώνας, ἔβδομον ἡελίου

Μεσεμβολήσας πῦρ.

“Sex suspendens Zonas, septimum Solis.

In medium iaciens ignem.”

Et rursus de eodem:

Πῦρ πυρὸς ἐξοχετοῦμα, καὶ πυρὸς ταμίας.

“Ignis, de igne derivatio et ignis pœnu.”

Parmenides autem de Sole eodem ita cecinit.

Εἶση δ'αἰθερίαν τε φύσιν, τὰ δ'ἐν αἰθέρι πάντα

Σήματα, καὶ καθαρᾶς εὐάγεος ἡελίοιο

Λαμπάδος ἔργα ἀρίδηλα.

“Scies ætheream naturam, et quæ in æthere cuncta.

Corpora, et puræ fulgentis Solis,

Lampadis, opera egregia.”

Hoc securus est Philo, qui Solem esse dixit, φλογὸς πιλῆμα πολλῆς. Flammæ compaginem multæ. Cum his, et superioribus illis (a quibus ut Aristoteles dissentiret, visum et tactum ab negavit) sensu, rationeque dictante, etiam nos sentimus. Præsertim quod et Damascenus, et Augustinus et alii nostri Theologi consenserunt, cœlum esse ignem, ex quo astra, aliaque cœlestia lumina est facta tradiderunt. Sed quoniam nos, non virorum autoritatibus, sed sensuum, mentisque demonstrationibus philosophamur, ratio est nobis eaque valida reddenda, cur ita sentiamus. Eam itaque in hunc modum contemplemur.

Astra, vel igne sunt, vel non sunt ignes. Si non sunt ignes, quid ergo sunt? Non enim terra sunt, non aqua, non ær, non nubes. Quid igitur. Duplex ni fallor in Peripato responsio. Altera, e quinta sunt essentia. Alteri, sunt densiores cœli partes. Priorem prius. Quinta illa essentia, vel simplex corpus est, vel est compositum. Si compositum dixerint. Principi suo contradicunt. Qui sæpius, totum cœlum, elementum vocat. Omne autem elementum Aristoteli est simplex. Deinde si compositum est, ex quibus nam est compositum? Non ex elementis quatuor. Ab his enim, magister eorum, ipsum prorsus facit alienum. Et præterea, nullum aliud corpus, præter hunc essentiam, et quatuor elementa Peripatus non novit. Et cœlum ex elementis his, nequaquam est conflatum. Aliud corpus ex quo conflare queat, non reperitur. Cœlum ergo non est compositum, simplex ergo est. Si simplex etiam uniforme; si uniforme, etiam simile. Si simile, cur ergo docuit, uti præcedente libro vidimus, hæc verba.

Ὅ μὴν ἀλλ' ἐν αὐτῷ γε, τὸ μὲν καθαρώτερον εἶναι, τὸ δ' ἕττον εἰλικρινές, καὶ διαφορὰς ἔχειν καὶ μάλιστα ἢ καταλήγει πρὸς τὸν αἶρα.

“Sed enim in ipso quidem, hoc purius esse, Hoc vero minus sincerum, et differentias habere, et maxime ubi desinit versus ærem.”

Nam si simile, et uniforme est, nullas habet differentias. Si has habet, non est uniforme, neque simile. Igitur neque simplex. Ergo compositum. Ac unde ei hæc compositio? Si

non ab elementis? Si non a se ipso? Si non ab aliis corporibus? Necesse enim est, ut hæc compositio ei adsit, vel a se ipso, vel ab alio. Ab alio nequaquam, quia non ab elementis, non a corpore alio. A se ipso minime. Nihil enim sui ipsius causa est, docente Aristotele,

dictante ratione. Esset enim antequam esset. Et partes haberet, antequam esset totum, ex quibus componeretur. Si hæc sunt impossibilia, falsa illa est doctrina, cœlum vel esse simplex; vel habere differentias. Altera enim, cum altera pugnat. Sed et cur dicitur, has habere differentias, maxime in ea parte, qua desinit ad ærem? Nihil enim in Lunæ regione, aut Mercurii, vel purius reliquis, vel minus purum cernitur. Neque ratio id ulla suadet, nisi forte hæc afferatur una, impuriore partes, uti graviore, deorsum vel tendere, vel tetendisse. Hæc autem contra dogmata sua est. Quoniam cœlo, omnes detraxit elementorum qualitates, inter quas, et gravitatem, et levitatem. Verum et aliter sensui repugnat. Nam præter quam quod, nulla puritas, nulla impuritas, ea qua dixit parte apparet, in opposita, in supera nimirum, apparet maxima. Tantus nempe siderum cœtus, tanta distinctus varietate. Tanta lucum differentia, ut in rerum universitate, alio loco nullo, tanta appareat diversitas. Sed aient, hic iam sermo, de stellis est, et non de cœlo. Esto. Mittamus igitur cœlum. Astra erant in quæstione. Quid nam essent. Respondebat Peripatus. E quinta sunt essentia. Quæ cœlum ipsum totum est. Cuius astra densiores erant partes. Densitas ergo est in cœlo, est quoque raritas. Hæc in ipsius toto corpore, illa in astris. At hæc raritas, et hæc densitas, elementorum quoque sunt qualitates. Cur igitur has cœlo concedit, alias omnes aufert? Hoc est ad libitum philosophari. Esto in cœlo raritas, in astris esto densitas. Unde nam hæc sunt? Unde tanta lucum siderearum, fulgentia, remissio, obscuratio? Unde in eis nebulæ, nigroresque. Si quis e sua philosophia nesciat, aut nequeat eius rei causam affere, desinat velle in philosophia, inter philosophos esse princeps. Qui horum causas, rationum demonstrationibus, sensuum testimoniis, et vestigare, et reddere noverit, cur non in aliquo philosophorum erit numero? Igitur causas hasce perquiramus, Aristotelico monitu.

Λαμβάνοντες τὸ ὅμοιον ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν γιγνομένων.

“Sumentes simile, ex iis quæ apud nos fiunt.”

Igitur in hunc modum contemplemur prius. Si astra, e quinta essentia sunt, hæc vero nihil cum elementis habet commune, cur astra, ut ignes nostri lucent? Cur, colores varios ut ignes nostrates, ostentat? Cur ut ignes nostri, stellarem figuram de se formant. Cur, ut ignes nostri,

rotunda apparent quædam? Cur, ut ignes nostri micant. Cur, ut ignes nostri lumen, de se propagant? Cur ut ignes nostri, cum lumine calorem proferunt? Profecto, hæc septem sunt experimenta eorum quæ apud nos in igne, et ab igne videmus fieri. Sentimus etiam, hæc omnia in astris esse. Sumamus igitur suo monitu, simile in illis, ex his quæ apud non fiunt. Septem hæc similia, in astris, et in nostris ignibus, conspiciamus. Cur ergo, vel ignes non sint astra, vel astra non sint ignes? His septem alia addantur quinque, mobilitas summa, quæ in utrisque conspicitur; tenuitas, acuties, penetratio, raritas. Quid enim perniciosius astris? Quid velocius igne? Quid tenuius, quid acutius, quid penetrantius, quid rarius, nostra flamma? Quid item mobilius, vel tenuius, vel acutius, vel penetrantius, vel rarius radiis. Qui astrorum, vel proles sunt proxima, et simillima, vel etiam astra sunt in longum protensa. Hisce omnibus similibus, ita nos inferimus; vel astra sunt ignes, vel ignes sunt astra, vel utrumque, vel neutrum, vel et neutrum, et utrumque. Utrumque sane, similibus illis omnibus. Neutrum vero, quia cœlestis ille, purus est ignis, et sincerus, et immaterialis, et immortalis, et divini, et intelligibilis ignis, proximior imago. Nostris vero, materiales sunt ignes, et impuri, et corruptibiles. Et quod sunt illius sunt participatione. Cum igitur tria sunt, ignium genera, summus, ac primus est divinus, et idealis. Eius simulacrum est ignis cœlestis. Noster vero huius participatio; recte hos nostros cum cœlestibus, et idem esse, et non idem, et neutrum, et utrumque affirmare vere licebit. Astra igitur ignes sunt, vere, sed inter divinum, et nostrum, medii. Nam et lucent sicut nostri. Color quoque illorum similis est nostro in varia materia accenso. Figura quoque eadem apparent. Nam si hic flammam eminus cernamus, tametsi recta sursum tendat, radiata tamen sicuti stella cernitur; et utrorumque hi radii rotunditatem in summo ostendat quandam. Et hic noster radiatus ita micat, sicuti et illa. Procul ergo omni dubio, astra, ignes sunt. At quales ignes? Tria enim, et Plato, et Aristoteles, et Theophrastus ignium apud nos genera esse docuerunt. Anthraca accensum, flammam, ac tertium φωϛ. Quæ vox, et lucem, et lumen dicit. Quos supra nominavimus Græcorum philosophi veteres, qui astra ignes esse dixerunt, hac in te non una fuere sententia. Thales namque γεώδη μὲν, ἔμπυρα δὲ, τὰ ἄστρα. Terrea quidem, sed ignita esse dixit. Simile quid et diversum, Anaxagoras pronunciavit, cœli scilicet vertigine, raptos de terra lapides, et accensos, esse facta astra. Diogenes pumices inflammatos esse astra credidit. Archelaus laminas ferreas cadentes, ea esse asseruit. Xenophanes vero altius nescio quid cogitavit, esse ea nubes inflammatas, quæ interdiu extinguantur, noctu reaccendantur. Anaximander vero compages æris globosas atque accensas. Parmenides, et Heraclitus, compages ignis; sed qualis ignis anthracis ne, an flammæ in quæstione reliquere. Quod et Plato fecit. Et ante omnes ipse Zoroaster. Nos igitur id, si queamus, pervestigemus. Si solidum, ac densum aliquod ibi corpus sit, quod accendi, aut igniti possit, forte, antraces accensi astra fuerint. Si tale sit, vel terreum erit, vel mistum ex elementis aliquot corpus erit. At hæc omnia, sui natura quiescunt, et loco suo non moventur nisi præter naturam sunt disposita, et deorsum semper tendunt; supera numquam petunt. Et si quando petunt. Quod et Anaxagoras, vertigine attractos lapides esse censuit. At vertigo hæc cœli, cur est hodie, et ante hunc diem, per tot sæcula similes lapides, et pumices, et laminas ferreas non rapuit, nec rapit? Non est ergo horum quicquam, quod in cœlo potuit, aut possit sidus fieri. At potest ne aliquid densum in cœlo, aut ab initio fuisse, aut etiam nunc esse? Videtur potuisse et posse. Luna enim ibi est, terreum quid sapit. Sunt ibi veterum observatione, stellæ nebulosæ quinque, obscuræ novem, quæ eandem cum luna videntur habere naturam. Sunt Neotericorum observata, versus antarcticum, et maculæ quædam in cœlo nigræ, et nubeculæ ad nigredinem vergentes. Sed quia et hæc ad Lunæ naturam accedere videntur, cum de ea nobis sermo erit institutus, eas quoque contemplabimur. Lucentia astra speculemur. Necesse est ea, postquam ignes sunt, genus aliquod ignis esse, vel anthraca, vel flammam, vel φωϛ, lucem. Anthraces si sunt, densum quidam sunt, et solidum. Si id sint, duo contraria in cœlo erunt rarum, et molle ipsum cœlum, densa, et dura ipsa sidera. Hæc densitas, hæc durities, unde eis venit, unde in ætherem sunt ingressæ? A

Conditore nimirum Deo, qui ea talia voluit esse. Sed e qua materia ea efformavit? E fluore nimirum, ex quo cœtera cuncta efformavit corpora. Nihil enim, aut mirum, aut impossibile est, in eodem corpore, et durum esse et molle, rarum, atque densum. Id in nobis ipsis cernimus, et in aliis innumerabilibus. Quid ergo cœlum compositum corpus est? Iam quæstio hæc, sepius renovata, etiam est soluta. Cœlum sideribus interpositum, simplex corpus est. Si cum sideribus computetur, corpus est compositum. At sidera ipsa, simplicia ne sunt, an composita? Composita triplici videntur ratione. Ex quatuor illis nostris, cunctorum corporum elementis, spacio, lumine, calore, fluore. Quibus cœlum etiam constat. Si solida sunt, composita videntur potius quam simplicia. Tertia ratione, fulgorum in eis varietas, non uniusmodi ea, materia constare, arguere videtur. Sed hoc non arguit singula ex pluribus constare materiebus, sed omnia simul, ex pluribus. Vel neque hoc ipsum, ex pluribus constare ea materiebus tam arguit, quam ex una varie temperata. Singulaque sua temperie propria, propriam quoque acquisivisse lucem. At utrum horum, probabilius fuerit, certi nihil pronuciari potest, nisi prius quæstio absolvatur, an dura, densa, ac solida sint astra, et anthraces, an econtra, mollis sint flamma. An etiam mollior sint lux. In hanc disquisitionem toto incumbamus pectore. Idque monitu Aristotelico, similia in astris venantes iis, qui apud nos fieri conspiciunt. Igitur si dicamus, astra esse anthraces, inepta ea faciemus ad motum, imo immobilia ea statuemus. Anthraces enim apud nos in foco, prorsus stant immobiles. At astra, motus et quidem citatissimi, speciem nobis quotidie præbent, dum ab ortu in occasum supero hæmisphærio, et ab occasu in ortum infero, incredibili spacio transcurso, redeunt XXIII horis tantum in eo immorata. Quod Astronomorum, aut philosophorum, aut etiam e vulgo hominum nullus aut negat, aut non contendit. Trium apud nos ignium, secundus, flamma ipsa in motum semper fertur, etiam minima, velocius ascendit maior, velocissime maxima, uti quæ maiores in se habeat vires, et eas in actionem efferat citissime. Ex similibus his apud nos effectis, argumentari licet, sidera esse flammæ, et non anthraces. Sed et simili alio, atque alio, id ipsum confirmari potest. Flamma namque hæc nostras, etiamsi dum prope sumus, sursum tendere videamus: a longe tamen si cernatur, et radiationem illam stellis propriam, et rotunditatem repræsentat. Quam rem cum Astronomi non considerassent, a Luna quæ rotunda visitur figura, sunt argumentati, stellas omnes esse rotundas. Rotundas quidem esse posse, non negamus. Nam et cometæ ipso corpore rotundi visuntur. Et nos anno 1577. Mutinæ, non admodum a terra procul in sublimi, ardentem globum noctu spectavimus, hac et illæ modo cito, modo tarde, per æra discurrentem, ascendentem, descendentem, et transuersim aliquando sese ferentem. Qui quidem in duos globos primum est divisus, minor quasi a maiore, partus. Ac minor semel est extinctus, et non diu post reaccensus, cursu deinde in septentrionem citato, ambo evanuerunt. Neque tamen unquam duarum horarum, quibus arserunt spacio, vel comam, vel caudam, vel barbam promiserunt, aut in longum sunt extensi. Nihil ergo obstat, sidera quoque tametsi flammæ sint, etiam rotundas esse. Sed Aristotelica ratio.

Διὸ καὶ εὐλόγον ἂν δόξειεν ὅτε ὅλος οὐρανὸς σφαιροειδῆς εἶναι, καὶ ἕκαστον τῶν ἀστῶν.
“Et ideo recta ratione, videatur, et totum cœlum esse sphæricum, et singula astra.”

Nullius est momenti. Nam et nodi in arboris ligno, aliquando sunt rotundi, aliquando ovals, alterius aliquando figuræ. Et claus in rotis, quæ rotunde sunt, et rotundi, et quadrangulares, et aliarum figurarum sunt multoties. Sed ad nostras sidereas revertamur flammæ. Astra flammæ si sunt, et si non rotundæ sint, etiamsi sursum tendant, nihil obstat, quin exemplo nostrarum, procul aliquanto spectatæ, et rotundæ appareant, et radiatæ. Nam et Sol, et rotundus visitur, et radiis circumdatus. Nostræ quidem flammæ sursum tendunt, non quia leves sint, quod Peripatus decantat. Sed quoniam a suo contrario fugiunt, terra scilicet, quæ eis etiam sese opponit. Et quia ad propria principia, sicuti res aliæ omnes, redire nituntur, et originem suam repetunt, et simile sibi appetunt. Principium autem nostrarum flammarum, ab astris et a Sole fuit, sicuti Ægyptius Vulcanus, ignis inventor primus, Diodoro narrante, est contestatus. Et

specula, et cristalla alia, flammæ excitantia, etiamnum experimentis innumeris attestantur. Sursum ergo flammæ nostræ tendunt, ad Solem, ad astra, ad Empyreum, unde originem duxerunt. Nihil ergo mirum fuerit, si et astra, quia flammæ sint, ad primam eorum originem, ad Empyreum nimirum sese erigant, tametsi nobis, ob distantiam, et sphæricam ostendent faciem, et radiatam. Sed unde nam sidereæ flammæ sunt accensæ? Et in quo ardent? Causæ huius rei sunt iam exponendæ, et ex principiis primis a nobis positis sunt eruendæ, et similitudine nostrarum flammarum deducendæ. Dicimus igitur flammam nostram, confessione omnium fumum esse ardentem. Fumus, autem, non aliud quam vapor est, e materia igni subdita, elicitus. Vapor autem aliud nihil est, quam humor in ea materia imbibitus. Humor autem, aliud itidem nihil est, quam fluor. Fluor autem, quid aliud, quam e quatuor corporum nobis positis principiis, unum? Fluor, hic eam a Conditore proprietatem est sortitus, ut et rarefieri, et densari posset. Rarefieri quidem, non magis, quam ab initio, a lumine, et a calore, et a Conditore est constitutus. Sed ab eo statu, in densitatem, agi magis, atque magis posset. Et a variis densitatibus, in raritatem usque primam suam, posset redire. Quam proprietatem suam, ita per corpora omnia efludit, et in singula diffudit, ut nulla esse possent corpora, quæ ea non essent participia, et non rarefactione, et densatione, fierent, et consisterent, et gignerentur, et corrumperentur, et conservarentur, et etiam perficerentur. Quæ res experimentorum inductionibus, nostrisque demonstrationibus suis quæque locis palam fiet. Hoc igitur posito, ex eo deducimus, sidera vel flammæ esse, vel esse luces, coagulatas, atque insimul compactas. Demonstremus prius, ea posse esse flammæ. Eodem quo prius monitu, e nostris rebus simile sumendo. Atque hoc a principio dicimus, flammam esse ardorem. Ardor autem omnis in fluore est. Et res alia nulla ardet, quam fluor. Nam et fumus ipse, fluor est, et vapor fluor est, et humor fluor est, et sulphura, et bitumina, et olea, et vina, et pinguedines, et pices, et quæcumque alia ardent, fluores sunt. Et si ligna ardent, si stipulæ, si stuppæ ardent, fluor, atque humor, et pinguedo quæ in eis est ardet. Si lapides ardent, si campi, si colles, si montes ardore etiam perpetuo, Ætna, Tenariffe, Hecla cum sociis, tot alii in novo orbe Vulcani, uti suis locis ostendetur, ardent a fluore. Itaque sidera, fluoris illius primævi infiniti, finitæ partes, lumine, et calore itidem primævis, accensa esse et ardere, nihil fuerit, aut absurdum, aut impossibile.

At quomodo, et cur ipsa ardent, reliquis vero, non ardet æther? Quia nimirum, lumen et calor, toto cælo summa tenuitate, nimium diffusa, nimiumque amplificata, et quasi de sua vi effusa, et diluta languent, ita ut ipsum accendere nequeant. Rarior namque remansit, quam ut accendi atque ardere posset. Astra vero, quæ ardent, ætheris partes sunt densiores a Conditore factæ, et ita compactæ, ut ardorem concipere, et flammam edere, et densitate etiam retinere possent. Densiores autem quomodo, et cur sunt factæ? Quoniam oportuit, raritate, luminis, caloris, atque fluoris, in natura posita, poni etiam in eisdem, contrarium alterum densitatem. Densitatem inquam, luminis, caloris, et fluoris. Nihil enim aliud flamma videri possit, quam lumen densius, et lumen non aliud quam flamma rarior. Calor quoque non aliud, quam ignis rarefactus atque diffusus, et ignis non aliud, quam calor densatus. Quibus ergo partibus, primævus ille fluor, a Conditore densior est factus, eæ calore, et lumine concepto, flammæ videntur esse factæ, et astra. Nam fluor, si rarissimus sit, nullam videtur flammam posse concipere. Si vero densius quid fiat, eam concipit et ardet. Cuius rei multa sunt sensata testimonia. Ær equidem si solus sit ær, nullam concipit flammam, quia rarissimus est. Densius quid, ut vapor, ut fumus eam concipit. Dum quidem fumus ardet, et flamma est, ea quæ proxima succo vel fluori est, densior est, rarescit deinde, ardore eam rarescente, arder tamen usque ad summum apicem, a quo deinceps nimium rarefactus fumus, amplius non ardet. A qua illa, quam e putri vino, per distillationem elicitam, aquam vitæ vocant, medium quid inter aquam et ærem est. Dum enim aquæ speciem fert, aperto vasis orificio illico in ærem vertitur. In eam si quis linteolum immergat ignique propinquet, statim flamma corripitur, quæ lambendo humorem depascit universum, sine ulla telæ combustionem. Talia multa circulatores

circumferunt miracula, multo vulgi stupore, ut multa flammis ardere faciant, urere nequaquam. Fluor ergo flammam concipit, et ardet aliud nihil, quam fluor. Si e tali fluore sint astra a Conditore constituta, ea ardere et flammam esse nihil fuerit mirum. Atque ita verum Philo dixerit de Sole, φλογὸς πύλημα πολλῆς flammæ compagem multæ eum esse.

Sed si tertium ignem φῶς, lucem dicamus esse astra, simul scilicet compactam, quibus, apud nos similibus id comprobabimus? Si alicubi lux sola congregetur, et sui vel flammæ etiam, faciem ostendet. Experimentis multis norunt id, qui noctu navigant. Nam ubi remi in salum immerguntur, innumeræ ibi apparent stellulæ. Plures sub puppi, ubi temo aquam findit, omnes calore nullo, nedum ardore. Mira res in Cypro nobis accidit dum in agro Callopsidæ versaremur sub vesperam. Tum nubes nigerrima ab horizonte Austrino, ad medium fere cælum est protensa, tempestatem minabatur magnam. Tunc versis equis domum revertebamur. Illa in medio itinere in imbrem magnum est soluta, sine vento, crebris micationibus. Is imber, nos obruit. Videbam ego quidem in summis equi auriculis et crinibus, guttulas eius multas, quæ frequentibus nobis fulgurationibus, lumine plenas. E pileo nostro pendentes alias non paucas. Et e pallio quo eram involutus, aliæ tales sine numero. Iurarunt postea, socius et famulus, se certo credidisse, dum id viderent, me totum combustum iri. Tales lucēs veteres nautæ et poetæ, fratres Helenæ, lucida sidera, nominarunt. Nostrates, Sancti Hermi appellant lucem. Contigit etiam eadem in insula, ob nimios die calores, noctu iter facere. Stellam lucidissimam, earum quas cadentes vocitant, ante pedes cadere conspeximus, inter herbas Sole iam are factas. De equo statim descendimus, eoque ubi ceciderat accurrimus. Ambusti, aut adusti illius foeni, nihil vidimus. Tam rara ea fuerat flamma, ut luceret tantum non etiam ureret. Ad fauces Arsizæ fluvii, qui finis est Italiæ et Liburniæ, supra piscatores quosdam flamma ingens in sublimi apparuit. Quæ paulatim descendens, et eos, et naviculam cooperuit. Paulisper morata evanuit, nihil eis vel pannorum, vel capillorum, nedum lignorum adussit. Postridie illac iter facienti mihi, rem narrarunt, multisque confirmarunt iuramentis. Interrogavi, an quid sensissent caloris, exiguum valde, responderunt. Experimenta duo priora, lucem probant aquæ indi, in eaque veluti coagulari. Duo hæc posteriora, probant eandem tenuissimo vaporis. At omnes, lucem in alio corpore, veluti accidens esset, collocant. Idque non mirum, quia et anthraces apud nos et flammæ, in alio sunt corpore, ligno, et fumo, quia materiales sunt, et mortales. At cælestes ignes, et immortales sunt, et immateriales. Et hæc sunt ab illis participatæ. Et veluti, ab identitate, in alteritatem deciduæ. Et nos in *Panaugia* iam probavimus, lucem esse sui natura, substantiam, et per se stare. Id et nunc repetimus, præsertim cælestem lucem id a Conditore ab initio obtinuisse. Atque hinc sequi, ut sidera lux coagulata, et quasi compacta esse queant, et loco Philonici illius dicti, de Sole eum esse, φλογὸς πύλημα πολλῆς. Flammæ compago multæ, dici queat φωτὸς πύλημα πολλοῦ. Lucis compago multæ, de astris omnibus. Sed si recte experimenta illa allata, considerentur, simul cum aliis similibus innumeris, et flamma lux est densior, uti iam dictum et lux flamma est rarior, et pro raritatis, et densitatis ratione ac portione, vel calent magis, vel calent minus, vel calent in sensibiliter, vel calent fervide. Nam et radii, qui confessione omnium sunt lux, et calent, et calent magis, et calent minus. Et lux qui in guttulis circa remos, et fratres Helenæ nautis apparet, et nos circumdederunt, quamvis pusillum nihil obstante aqua de se proferunt teporem. Fluor enim omnis ille primævus, per omnia sparsus sicuti lumen, ita et calorem sibi imbibit, et sine eo esse nequit.

Sed unde tanta est et siderum, et siderearum lucium varietas? Et magnitudinum differentia? Et positionum atque intervallorum diversitas? Causa quidem harum rerum effectrix, sicuti et aliarum omnium est Conditore, et bonitas, et sapientia, et potentia, qui entia cuncta, ab initio, numero, pondere, et mensura effecit, et disposuit optimis. Neque enim meliora, aut melius, vel effici, vel disponi, et in ordines suos digeri potuerunt. Formam vero cuique stellæ ita propriam indidit, ut nulli aliæ communis esse posset. Quarum forma cum lux

et flamma sit, eam propriæ indidit materiæ, partibus scilicet tot, quot ipsæ sunt, fluoris illius primævi, quem materiam corporum esse diximus omnium, densati et rarefacti tanta proportionum varietate, quantum in sidereis lucibus spectamus. Similia namque apud nos quoque fieri conspiciamus. Et quidem quotidie, et in una eademque flamma ac luce. Lecythus enim nostræ lucernæ ad quam hæc scribimus, dum ardet, ad imum unde flamma oritur, obscurior est, quia olei materiam proxime sorbet, et ea intingitur. Altius evecta flavior atque lucidior est. In summum dum assurgit, et inde in fumum abit, quia densatur ibi fumus veluti ad subsidium sibi accurrens stipatur, in rubedinem magis tendit. Sæpe ad focum hyeme sedentes, ex variis lignis aridioribus, minusue aridis, aut humectis magis, vidimus flammæ, cyaneas virides, flaventes, rubentesque, alias pallidas, alias obscuriores. Id sibi quisque observare potest, ne rem fatigem, nimium manifestam. Id aut evenit, quia in his omnibus, non unus est fluor, sed multorum varie temperaturum est commistio, et unusquisque pro sua temperie, munus suum exsequitur. Simile sed purius est in sideribus. Quorum nullum varia flamma lucet, sed singula atque omnia propria lucent flamma, varie a Conditore, non quidem temperata, et cum aliis fluoribus permista, sed varie vel densata, vel rarefacta, tanta equidem rarefactionis, et condensationis diversitate, ac pulchritudine, ut nulla in re alia, et sapientia, et potentia eius sint magis admirandæ. Idque summa sui bonitate effecit, quia rerum universitati id expedire, et perfectionem addere cognovit. Ad Antarcticum vero polum lucentissimas omnium posuit. Quid vero in mentem venerit nostræ ætatis Astrologo insigni, Clavio, ut diceret, in Polo Antartico nullas esse stellas? Nisi forte intelligat, in ipso Poli puncto. Namque Americus Vespucius qui quatuor navigationes eo peregit scribit.

“Cœlum decentissime exornatur sideribus quibusdam, qui sunt nobis incomperta. Quorum ego consignantissime memini, percensui fere XX tante claritudinis, ut apud nos Venus et Iuppiter.”

Deinde addit:

“Propterea pro comperto habui, maioris esse magnitudinis quam autement mortales. Et in primis Canopos tres conspiciamus, duos claros admodum, tertium obscurum, et dissimilem aliis.”

Et mox:

“Quæ vero ipsum (polum) ambiunt tria sunt, quæ figuram præ se ferunt trianguli orthogoni. Quorum id quod medio loco visitur, novem gradus et medium circumferentiæ habet. Et ubi hæc exoriuntur, a læva conspiciatur Canopus Albicans, eximiæ magnitudinis, quod ubi in medium cœli devenerit infrascriptam præsentat figuram.

His succedunt tria alia præclara sidera quorum medium, habet diametrum circumferentiæ duodecim graduum cum dimidio. Et in medio eorum alter Canopus cernitur albus. Hunc sequuntur sex alia conspicua sidera quæ claritate cunctis octavæ sphæræ sideribus præsent. Quorum medium in superficie firmamenti diametrum circumferentiæ habet graduum XXXII. Hæc astra concomitatur Canopus ingens, sed niger. Quæ omnia cernuntur in via lactea. Et ubi ad lineam pervenerint meridionalem, infrascriptam referunt figuram.

Andreas vero Corsalius scribit duas nubeculas fatis magnas circa polum versari, et inter eas stellam esse a polo gradibus circiter XI distantem. Supra quas cerni ait crucem admirabilem, inter quinque stellas, quæ eam circundant, cum aliis stellis quæ cum illa revolvuntur procul a polo gradus XXX. Quæ tante sit pulchritudinis ut nullum cœleste signum ei possit comparari. Alii quoque earum navigationum nautæ, de Cruce hac, quam voce Hispanica Crusum vocant, mentionem fecerunt. Hæc de fulgorum sidereorum differentiis. Magnitudo vero a duabus potest provenire causis. A floris scilicet copia, et multitudine, ad stellam formandam conflua. Unde sex illæ stellarum magnitudines ab Astrologis observatæ, quarum maximam dicunt Terra esse maiorem centies minimam vero vicibus XVIII. Minores his, instrumentis suis, non comprehenderunt. Sunt tamen innumerabiles quæ hyeme, præsertim sereno cœlo, conspiciuntur. Maxima autem omnium ea forte est quam Vespucius observavit graduum XXXII circumferentiam habere. Altera magnitudinis causa est maior a nobis recessus atque minor. Sicuti enim, Venus quando est nobis proxima interdiu etiam conspicitur; quando vero longissime a nobis distat, apparet, longe minor. Quod et reliquis planetis accidere Astronomi docuerunt. Idem est de iis quas fixas vocant, reputandum. Nam quæ hyeme conspiciuntur, maximo etiam apparent a nobis, sed inter se impari abesse intervallo. Ac forte aliæ sunt, quæ nostrum visum fugiunt, et ita Empyreum recesserunt. Hos autem recessus et propinquitates eis Conditor assignavit, quia universo cognovit expedire. Deus enim nihil frustra facit. Disposuit quoque et positionibus eas, et intervallis, certis numeris et mensuris, nobis quidem ignotis, ipsi vero notissimis, ad universi nimirum beneficium, et perfectionem. Atque hæc omnia fecit, ut cœli gloriam eius enarrarent, et laudem annunciaret firmamentum. In quo siderum habitacula esse iussit.

Finis Decimiquinti Libri Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER SEXTUSDECIMUS
DE LACTEA.

Galaxiam Græci veteres vocavere, quod Latini Lacteam viam, vel circulum lactetum, vel cingulum appellaverunt. Eius tractatio, tractationi siderum coniuncta esse debet: quia et inter sidera visitur, et sidera in se continet, quibus est interspersa; et sidus quoddam ingens, ipsa videtur, totum cœlum quasi cingere. De ea, magna fuit inter veteres, controversia, quid esset, et ubi esset. Nam alii, eam in cœlo, alii in ære locaverunt. Et Pythagorei quidem crediderunt, cadente e loco suo sidere aliquo, qua cucurrit, totam incendisse regionem, incendiique illius, quasi reliquias ipsam esse. Sunt qui tradiderint, currum patris solis, aurigante Phætonte, extra Solis vias omnia conflagrasse, idque signum remansisse. Metrodorus, iam olim, Solem illac latum. Alii Solis radiorum esse reflectionem. Parmenides, densi et rari esse mistionem quandam, quæ ei lactis et dederit colorem. Anaxagoras, ut ei Aristoteles adscribit. Lucem esse siderum quorundam, ut vero Plutarchus, umbram esse terræ, quando Sol sub Terra est, et non omnes cœli partes illuminat. Democritus, ut Aristoteles, lucem esse siderum quorundam. Ut vero Plutarchus, multarum parvarumque, et vicinarum stellarum, ob densitatem esse collustrationem. Qui vero in ære eam posuere, dixere pars, circulum esse quasi nubem in ære circumtensum. Et quia sit albus, lacteum appellari. Aristoteles tandem docuit esse multæ, et continuatæ exhalationis incensionem. Sed Aristotelis, admirator omnium maximus Aven Rois, quique eum nihil sine forti dixisse ratione contenderat plerumque, in hoc dogmate cum deseruit, et transfuga est factus et ipse alias intulit opiniones. Dixit enim vel apparentiam tantum esse. Vel reflexionem luminum, multarum stellarum in ignem sphæricum, in quo lumina commisceantur. In debilitatem quoque visus retulit, qui parvas illas stellas nequeat comprehendere. Vel etiam partem cœli esse dixit, quæ a stellis illis parvis lumen recipiat quod multiplicetur ob earum multitudinem, et lumen earum quasi conduplicet, et commisceat. Post hunc e Peripato alii, duplicem eius rei attulerunt causam, orbis spissitudinem, et parvarum multitudinem stellarum. Recentiores Astronomi, partim Democriti sententiam sunt secuti. Partim vero aiunt firmamenti esse partem continuatam atque latam aliis cœli partibus densiorem, minus tamen quam sidera, ita ut media quadam sit inter astra, et cœli corpus densitate. Candorem autem illum esse lumen Solis, quo sicuti alia sidera, ut ipsi credunt illuminantur.

“Divino vero vir ingenio, amicus noster Telesius putat, lacteum circulum, supremi cœli esse portionem, quæ vel eandem Lunæ sortita dispositionem, Lunæ ritu, Solis ad nos remittat lucem vel paululum quid magis, quam Lunam in se ipsam conspissatam, per se visibilis est, lucidaque”.

Nos autem quid nam de tam magna, atque ardua quæstione, audebimus profari? Aut efferre? Audendum namque est aliquid, neque a nostris principiis atque demonstrationibus iam peractis est recedendum. Itaque dicamus, hunc circulum. (si tamen circulum, aut cingulum est, vel potius duæ sunt in æthere, nequaquamque circulari, viæ, sese extremitatibus iungentes vel Empyrei, vel ætheris, vel æris esse necessario portionem. Æris non esse certo sunt argumento, eadem semper eius positio. Ab eisdem enim asterismis discedit numquam, Cassiopea, Cygno, Aquila, Sagittarii sagitta, Scorpii cauda, Centauro, Argo, Geminorum pedibus, Heniocho, et Perseo. Neque partes eius locos mutant, et eadem semper latitudine, quamvis alibi maiore alibi minore, conspicitur, et lucem clariorem hic, minus claram alibi numque variat. Res vero quæ in ære sunt, vel fiunt, in dies mutantur, et nulla certa obtinent loca, tam eæ quæ e vaporibus dicuntur generari, quam eæ quæ ab exhalationibus gignuntur, nubes, ignes varii, cometæ. Neque potuit Aristoteles rationabili ulla

ratione asserere, eum in locum æris continue exhalationem multam aggregari, quia in cœlo supra eum locum, maxima et fulgentissima sint astra, et plura, et crebriora. Hoc enim prorsus falsum esse Astronomorum tabula indicant. Per quas videre est, tota ea circuli, et longitudine, et latitudine non plura quam CLXXXIII esse sita, et primæ magnitudinis, non nisi duo. Secundæ vero non plura quam XVI. Reliqua omnia, infra hanc esse magnitudinem, et maiorem eorum partem, esse quartæ, et quintæ, et sextæ magnitudinis, et aliqua obscura, et nubilosa, ut minime dici queant, et fulgentissima, et maxima, et plura, et crebriora. Quid igitur huic homini faciamus, qui eademsemper, et diligentia, et negligentia philosophatur. Non est igitur hic circulus exhalatio in ære, sub maxima, plurimaque cœli sidera congregata. Non est ergo hic circulus in ære. Supra vero ætherem in Empyreo non esse, valida videtur constare ratione. Namque Empyreum, immotum esse demonstravimus. Galaxia vero, moveri apparet in circuitum. Quæ res duo nobis indicat. Ipsam scilicet in æthere esse, et stellarum esse naturæ. Quod et candor eius indicat limpidae. Hunc aut candorem, vel a seipsa habet, vel ab alio. Si ab alio, vel a Sole, vel ab astris. Si a Sole eum habet, itaqueque convincitur astrorum eam esse naturæ quia, ut astra (quod astronomi putarunt omnes) a Sole illuminantur. At a Sole non illuminari astra, quia flammæ et luces per se sint, iam est demonstratum. Si non a Sole illuminatur, ab astris ne illustrabitur? Si ab eis lumen accipit, a quibusnam accipit? Ab iis ne, quæ extra ipsum, prope ipsam sunt, vel ab iis, quæ ab ea procul sunt positæ, vel etiam sunt in opposito. Vel etiam ab iis, quæ intra suam sunt latitudinem, et quibus est quasi respersa? Vel ab horum parte aliqua, vel ab omnibus? Sane si rationes a sensu ductas simili, sectari nobis liceat, dicemus ab astris omnibus Lacteam viam posse collustrari. Lucent enim, et cœlum universum, suis illuminant luminibus. Sed cur cœlum non totum, uti in lactei parte luceat, causa est inquirenda. Et in hac totus noster versatur labor. Nam cum in hac luceat parte, non luceat in aliis, profecto, non sine causa, id fieri est existimandum. Quæ igitur causa ea esse potuit? Quæ nam alia, quam ea, per quam in ea tota cœli regione, reliqua lucent sidera. Ostendimus autem ea lucere, eo quod, vel lux conspissata sint, vel flammæ sint ardentes, vel utrumque. Nam Salomon flammæ esse scripsit in sapientia, ita
“Nec siderum lymphidæ flammæ, illuminare poterant illam noscem horrendam.”

Sidera ergo flammæ sunt; et ideo illuminant, quia et lux sunt, ignis, ut iam est ostensum. Itaque lacteam candore fulgere necesse est, vel quia tota sua longitudine, et latitudine, lux sit densior, et flamma ardens, vel etiam utrumque, vel etiam neutrum. At neutrum esse fieri non potest. Nihil enim lucere conspicitur, vel apud nos, vel in ære quam ignes. Cur igitur non, et in æthere id fiat ex demonstratis? Utroque igitur, sed longe puriore igne etiam in æthere lucent, et astra, et quæ lucent reliqua. Lactea igitur lucet, vel quia lux est, vel quia flamma, vel quia uti diximus est utrumque. Lux enim flamma est. Et flamma est lux. At quo modo est ibi vel congregata lux, vel flamma accensa, et non æthere toto alibi? Quia Conditor, ut cœli gloriam eius magis enarrarent, eam ibi condensam esse voluit. Necesse autem fuit, eam non esse nullibi. Sed loco aliquo lucere. Elegit igitur eum locum, quo sita est, sua ineffabili sapientia. Cuius Thesaurus, quia cognitione nulla attingimus silentio veneremur. Philosophia enim nulla, tam alte scandit. Sicuti nec apud nos, cur ignis calefaciat, vestigare est potens. Sed cur, non tam vivide? Et non eodem ubique modo lucet? Sed hic clarius, ibi languidius? Et modo latius ea sese fundit lux, modo minus late spargitur, et per anfractus veluti quosdam, et ordine nullo, latitudinem suam effundit? Id vero Conditoris consilium fuisse, necesse est iudicare. Cuius iudicia, sunt nobis inscrutabilia. Illud tamen, ex demonstratis possumus nos dicere, lacteam lucere in æthere, ætherem non lucere: quia hic sit rarissimus, et tenuissimus. Illa vero non tam sit tenuis, nec rara, sed æthere ipso, sit densior ubique, et conspissator. Non tamen tantopere fulgere, quam pleraque astra, quia sit eius flamma, astrorum flammis tenuior, et rarior: astra vero sint densiora, et compactiorem suam habeant densitatem. Media ergo inter ætheream, et sideream, tum raritate, tum densitate. Et ut æthere densior est, ardet, ut vero sideribus rarior, ardet languidius quam sidera. Et

qua parte ipsa fulget clarius, ea putandum est esse densiorem. Ubi fulget remissius, ibi esse rariorem. Sed et illud adhuc in quæstione remanet. Sidera quæ in ea visuntur, et minima, et maiora, et maxima illa, quæ apud Antarcticum Vespuccius narrat, omnium quæ in cœlo sunt lucentissima in ea esse, an revera in Lactea sint, et eius quasi partes? An vero infra eam versus nos, vel supra eam versus Empyreum? Id putamus, nullo sensu comprehendi posse. Ratio tamen dictat, posse stellas, et supra eam esse, et in ea, et etiam eam infra. Vespucciana autem illa, quando tam valide luceant, duplici id ratione fieri videtur posse, vel propria ipsarum magnitudine, vel quia nobis sint proximiora, quam ea quæ lucent minus. Sed si Lactea, aut flamma, aut lux est, ut cætera astra, cur non ut cætera astra, aut micat, aut radiationem non ostendat? Non quidem micat, uti planetæ, ad nos propinquitate. Sed quia rarior est eius flamma, quam sit astrorum flamma, raritas aut illa, inefficacior est, quam ut micationem edere possit. Nam et inter astra reliqua, quæ delutiore ac debiliore sunt luce, minus micant. Et apud nos flammæ, in tenuiore materia ardentes, minorem, edunt micationem, et si in palea, aut stipula sit, aut stupa, aut minimam, aut prorsus nullam edere visuntur. Sed et si in agro, demesso frumento, palea quæ solo fixa remansit, noctu accendatur, longam accensionem ostendet, sed micantiam ostendet nullam. Eadem hæc est ratio in Lactea, quæ in longum latumque ardens, nihil micat. In utroque huius rei causam nos esse arbitramur, si quæ pars, aut micare queat, aut etiam micet, eam non cerni quia, reliqua flamma eam absorbeat, et conspici non sinat. Quod manifesto experimento probari videtur posse. Nam si candela ardens magnæ opponatur flammæ, vel etiam Soli, et nos procul aliquanto spectemus, profecto, neque ipsa apparet, neque nos eam discernimus. Sed cur stellæ, quæ in ea apparent esse, micationem suam non ammittunt? Et a nobis discernitur? Quia et maiores sunt, quam candelæ flammula; et vividius, ardent, et vivacius micant, præsertim quæ maiore sunt magnitudine.

Finis Libri Decimisexti Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER DECIMUS SEPTIMUS.
DE ASTRORUM MOTU.

Omniū cœlestium, quas hactenus agitavimus quæstionum, maxima nobis superest, eaque non simplex peragenda. Capita eius recenseamus prius, deinde singula persequamur. Primum omnium, si stellæ nulli orbi sunt infixæ, uti est demonstratum, quomodo in æthere pendent? Quo deinde modo per se moventur ipsæ? Quomodo in motu eandem semper inter se distantiam servant. Si flammæ sunt, quomodo, comam, vel barbam, vel caudam uti cometæ faciunt, per se non trahunt? Qua ratione tam citato ferri possunt cursu? Et qua tandem de causa, non in rectum, ut flammæ cæteræ, sed in circuitum revoluuntur? Maximæ profecto ad nostra demonstrata, hæ sequuntur dubitationes. Ob quas, tametsi illa sint probatissima, vix consistere videntur posse. Sed eas pro nostra virili, expedire ac solvere adnitamur. Ac primo loco, primam. Quam igitur rationem excogitabimus, ut credibile fiat, stellæ nullo orbi infixas, in æthere suis viribus pendere? Facillimam sane, eorum, quæ prope nos fiunt simili sumpto experimento, quod Aristoteles et admonuit, et in opus duxit. Cernimus quotidie, nubes parvas magnas, ingentes, tantaque magnitudine, ut cœlum operiant totum: tantaque densitate, ut Solis lucem radiosque lumenque nobis adimant. Aalicubi etiam Cimerias obducant tenebras, in ære pendere, non solum horis, sed et diebus, noctibusque integris. Per hyemem etiam mensibus, et sub septemtrionibus etiam annis. Æquiore igitur ratione, quærat quis, qua causa id fiat, cum nubes graves sint, et gravitate sua deorsum ferri debeant, quam is qui quærat. Cur flammæ quæ natura sua supera petunt, in superis maneat? Videmus etiam eos ignes, tam varios qui in ære generantur, in eo etiam pendere, et aliquando eodem loco stare, aliquando cum mutare sensim aliquando etiam velociter transcurrere. Nulla autem horum maior ratio est, cur pendeant in ære, quam siderum, cur pendeant in æthere, præter quam quod sidera videntur, æterno ibi esse tempore, flammæ autem hasce ac nubes esse temporarias. Sed hæc temporis, aut æternitatis ratio, nihil ad horum, aut illorum pendentiam confert. Vim autem naturæ affert nullam, quod sidera pendeant. Non equidem magis, quam naturæ eidem vim afferat terra, quia in ære pendere videatur circumfuso, idque seculis omnibus. Sed nullo miraculo vel terram, vel sidera, hæc in æthere, illa in ære pendent, quia in proprio ac naturali sibi sunt loco. In quo, nihil vel grave est, vel leve. Et si grave quid vel leve dicatur, id in alieno, non proprio patitur loco. Terra natura sua, centro suo innititur, circaque ipsum conglobatur, partibus eius cunctis, ad id vergentibus, ac nitentibus. Quid igitur vetat sidus singulum, in proprio ac naturali consistens loco, centro suo itidem niti, circaque ipsum conglobari, quando et rotunda omnia esse, credita a philosophis, et tradita etiam sunt ab Astronomis? Et rotundæ manifesto appareant figuræ. Si vero Orphei et Heraclidæ, et Pythagoreorum quorundam sententiæ locus in philosophia concedatur, singula astra, esse mundum quendam, qui et terram, et æra, et æthera in se contineat; cur non et rotundum esse concedemus, et centro suo inniti. Et eadem qua diximus ratione, nulla naturæ vi, aut miraculo pendere. Multo certe maiore et vi, et miraculo, quam vis exiguo æternitatis respectu, nubes, quæ graves confessione omnium sunt loco præter naturam, non rotundæ, nullo innixæ centro, pendent. Si ergo contra naturam nubes alieno in loco pendent diutius, cur non sidera secundum naturam loco proprio, non manebunt. At non ut terram, manent inquiet aliquis, sed moventur vel moveri apparent. Si moventur, quomodo moventur? Theophrastus, in Peripato fere principi par, scripsit ὁφ'αὐτῶν γὰρ κινεῖται τὸ πῦρ. A seipso enim movetur ignis. Non id quidem de anthrace dictum est, sed de flamma, et luce, cuius radii per se moventur. Sed huic quæstioni iam videtur superius factum fuisse satis, quando diximus Solem testimonio Salomonis esse vel nominari spiritum, philosophicis testimoniis pluribus, astra omnia esse animata, et intellectu prædita. Igitur, per

se quidem movetur sui natura flamma omnis, spiritus omnis per se movetur. Anima principium est motus, quod et Aristoteles cogente veritate est falsus aliquando, et Theophrastus procul omni dubio confirmavit. Quid igitur mirandum, si sidera ut flammæ per se mobiles, si spiritu præditæ, si præditæ anima, per se moveantur, a nullo vectæ, a vehiculo, nullo aut rota, aut orbe circumlatæ moveantur? Sed modus est quærendus. Si flammæ sunt, res tenuis, raraque, in motu vel non disperguntur tam rapido, vel non rarefiunt magis, atque indies magis, ita ut ad summam redactæ raritatem, non amplius luceant, et in cœli unde conflatae sunt, diaphanitatem non transeunt? Non autem sparguntur, neque extinguuntur, neque evanescunt, quod in flammis nostratibus, et iis quæ in ære accenduntur, evenire sæpissime videmus, quoniam uno in natura contrario posito rerum Conditor, gloriæ suæ ergo, et sapientiæ, et potentiæ testimonio, voluit contrarium quoque alterum consistere in universitate. Ita ut in natura una ignium, alii essent perpetui; alii essent temperarii. Id si dixerimus rem verissimam affirmabimus, sed supernaturali ratione. Naturali vero hac alia. Quod sicuti corpus aliud est corruptibile, aliud est æternum. Sic in ignibus nihil mirum fuerit, ut alius corrumpatur, alius duret perpetuo. Alius quidem corrumpitur, quia ut sit, materia eget, in qua accendatur. Et ex qua ut Theophrastus ait, seipsum generet, et qua defficiente, defficiat et ipse, et quasi seipsum det interitui. Æternus aut ille, nulla indiget materia, ut sit, aut alimento, quo nutriatur, aut seipsum regeneret. In se enim ipso consistit, et de substantia sua sese nutrit, quæ non consumitur. Et si consumitur, in proximum sese vertit ætherem, ex quo si refectione opus habet, tantundem attrahit, quantum ipsi deperit. Atque ita sese perpetuo, et generat, et regenerat. Et ex qua substantia est genitus, ex eadem etiam alitur. Atque ideo in raritatem ætheris, atque perspicuitatem non vertitur. Quia dum reficitur, in seipsum redit. Et qui prius erat, esse quoque in posterum perseverat. Et dum idem esse perseverat, e suo loco non dimovetur, neque ex prisca eius vicinia discedit. Hæc tertia inter propositas fuerat quæstio. Sed cur barbam, aut comam, aut caudam sicuti cometæ singula sidera secum, neque alunt, neque trahunt? Quæ fuerat quarta. Ea profecto res, nec necessaria est, neque possibilis. Non necessaria, quoniam et alii ignes in ære accenduntur, præter cometas. Chasmata, foveæ, domus ardentes, recessus, globi, et alia similia, quæ quamquam moveri, oriri et occidere appareant, numquam tamen ignes alios secum trahunt.

Sed nos forte frustraneum suscipimus laborem, dum passiones sidereorum motuum perquirimus. Ipsa autem sidera, fortasse stant immota, et moventur minime. Si quis enim dicat, ætherem illum in quo non erratiles stellæ habitant, ideo firmamentum nuncupari, quia firmum stat, et nullo movetur motu. Et stellas quæ in eo sunt, nullo itidem moveri motu. Ratione vero contrarii alterius, quod natura in singulis atque omnibus requirit generibus, esse etherem alium, ab eo contentum, qui per partes moveatur, stellas autem quæ in eo sunt, et toto et partibus moveantur, nullis orbibus infixæ. Moveatur itidem ær, moveatur, et aqua, moveatur quoque terra et toto et partibus omnis, solum firmamentum et toto, et partibus stet omnibus. Magna sunt hæc omnia. Maiora merito erunt, si vera fuerint. Sunt enim pleraque seculis omnibus inaudita. Ea ad veritatem si possumus, discutiamus. Sensus quidem de tam longe positis, plene iudicare, non videtur posse: attamen a sensu ductis rationibus, ea vestigare, et quod verius appareat stabilire, non prohibemur. Itaque dicimus.

Sensus, et experientia, et ratio ostendunt, brevius spacium facilius posse pertransiri, quam spacium longius. Multo enim facilius, Centum passus ambulamus quam passus mille. Idem faciunt animalia cuncta. Et si quid vi, aut arte fiat, longe fit probabilius, ut lapidem manu, aut sagittam arcu, per XX passus iaciamus, quam per centum. Hoc docentibus sensu, experientia, ratione, quis negare audeat, probabilius, et facilius, et rationabilius, et credibilius esse, ut millia passuum 795 una hora pertranseantur, quam millia passuum 42398437 hora eadem. Quis non rideat hominem, qui asseruerit hæc innumerabilia, probabilius transiri, quam illa pauca? Et nihilominus, non solum, non ridemus, nos et doctuli, sed maxime et admiramur, innumeros homines, qui creduntur sapientes, qui id nobis inculcant quotidie, et non solum

conantur persuadere, verum et persuaserunt ita, ut nec dubitare, neque hiscere audeamus contra. Astrologos dico, et qui eos secuti sunt physicos. Tanta enim magnitudine firmamentum faciunt, et tantum eius circuitum in extima circumferentia, ut æquator eius, si XXIII horis debeat circumvolui, necesse sit, tanta eum velocitate ferri, ut unius horæ spacio, ea millia passuum quam diximus, 42398437 circumvoluantur. Quam velocitatem, superaddunt, si posset avis quæpiam consequi, et circa terram volaret sub æquatore, una tantum hora totam terram circuiret 1884 vicibus. Qua re, impossibilius, aut incredibilius excogitari potest nihil. Longe maior sequetur impossibilitas, si computetur motus, nonæ, quam finxerunt sphæræ quæ firmamentum eo circumagat modo; et ipsa motu eodem circumlata a sphæra decima, quæ et ipsa moveatur, et reliquas omnes, secum rapere, et circumferre dicitur. Longe ergo nos, et possibilius, et facilius, et credibilius, supra docuimus, æthera ac cælum, non moveri, quia sit cum Empyreo immobili, continuatum corpus. Sed esto, cæli ea pars, quam modo firmamentum appellavimus, sit immobilis. At sidera quæ in eo habitant, nonne videntur, circulo moveri? Si circulo revera moveantur, nonne idem sequetur impossibile, ut eadem hora una, eadem millia passuum 42.39.84.37. conficiant. Quid ergo, quia hoc sit impossibile, impossibile quoque fuerit stellas in circuitum revolui? Profecto, ut impossibile hoc vel fugemus, et fugiamus, vel demonstremus sidera vere moveri, ratio aliqua est quætenda, quæ utrum libet horum nobis persuadere queat. Una hæc esto. Non esse sidera, omnia in convexa cæli superficie, seu uti nos docuimus, in nulla ibi superficie sunt cum nulla ibi sit, sed neque omnia tam longe a nobis sunt collocata. Sed tota cæli crassitudine sunt sparsa, hæc vicinius ad nos, illa longinquius. Crassitudo aut cæli huius, ex eorum computis millia est passuum 809424.71 et amplius. In tanta igitur crassitudine, quæ sidera sunt sparsa, necesse est, non eadem velocitate moveri omnia, sed varia prout, vel summis, vel infimis sunt proximiora. Quæ enim eodem tempore minoraspacia obeunt, tardius moventur; quæ vero maiora, velocius. Quod et Physici, et Astronomi, et fatentur, et afferunt. Non ergo omnes stellæ ea tot passuum millia, hora una movebuntur. Sed quæ nobis sunt proximiores longe conficient pauciora. Sed non adhuc tollitur dubitatio. Nam quæ longissime a nobis distant, si vere moventur, non poterunt illud impossibile non subire. At impossibile nullum admitti potest; et ex earum motu oritur, impossibile ergo est illas moveri. Ergo non moventur. Vel illæ quidem supremæ immotæ permanent? Viciniores hæc moventur. At apparent moveri cunctæ, quia semper eodem tempore ad idem redeunt, et eandem servare inter se videntur distantia. Quid ergo apparentia tantum est hic motus? Nam et alias apparentias adducunt astronomi, in quibus sensum nostrum falli autumant; ut in innumero illo stellarum, quæ hyeme cælo sereno apparent numero. Et quando Sole Oriente, aut terra, aut mari, in horizonte, non curva, sed recta linea secatur, aiunt visum in eo decipi, sicuti etiam in cæli illa, quam ostendimus camera, et in aliis pluribus. Quid igitur dicemus, hunc siderum motus apparentiam tantum esse, an vero, revera eas moveri? Si moveri negemus, multo sensu fallimur. Sin e contra, moveri eas fateamur, impossibilia illa uti possibilia admittimus. Qua igitur ingrediemur via, ut id dignoscamus?

Tentemus, si possibile sit, terram movere, et vetustissimorum Nicetæ Siracusani, Philolai, inter Pythagoreos facile principis. Et de eadem schola Heraclidæ, et Ecphanti, et Seleuci Mathematici, et Aristarchi Samii, quorum authoritas, Aristotelis et Ptolemei authoritatem facile obruat. Quibus accedit nostræ ætatis Astronomus summus Nicolaus Copernicus, qui omnes cælum sidereum stare simul cum stellis, terram vero moveri autumarunt. Si igitur tanta hæc controversia, huius motu possibili conciliari queat, est omni diligentia perpendendum, et quæ impossibilia ex terrame motu orientur pervidendum. Sed ante omnia hac utamur divisione. Quoniam stellæ circulo moveri videntur, necesse est, eas vel cælo infixas, ab eo circumferri, vel ipsas per se, in circuitum sese circumferre, vel terram nos rotatu, suo circumferre in gyrum. De tribus autem hisce modis, primus prorsus impossibilis videtur. Secundus vero quo ad suprema sidera impossibilis. Quo vero ad media,

fortasse possibilis. Possibilis autem ad ea quæ nobis sunt propinquiora. Sed supremorum impossibilis fugienda. Terram vero revolvi, quamvis a magnis, contrarium sit traditum viris, et oculi nostri sibiipsis persuaserunt, neque se, neque terram verti, tamen longe videtur rationi esse consonantius, eam potius quam vel cælum, vel suprema astra circumvolui. Nam terræ circumferentia, uli Ptolemæus, (qui falsa omnia in cælo est imaginatus) tradidit millia passuum 22500 non excedit. Quæ summa si per XXIII horas dividatur comperietur, terram sua vertigine, una hora conficere, non amplius, quam millia passuum 937. Si vero sides maior recentionibus nautis ac Geographis habeatur, qui terræ ac maris ambitum, non semel obnavigarut, non plura continere millia passuum reperere, quam 19080 cuique cælesti gradui, millibus passuum 53 computatis. Modo si totus hic ambitus, in motum XXIII horarum distribuatur, qualibet hora, circulatione sua, non plura milliaria conficiat, quam quæ ante diximus, 795. Quod spacium, tametsi ad nostram, aut avium velocitates comparatum, vix fieri posse videatur, longe tamen possibilis est, et verisimilius, quam ut firmamentum, aut suprema in eo sidera, eodem temporis spacio, hora qualibet, passuum millia 42398437 conficiant.

Hanc veri similitudinem, ac possibilitatem, experimenta multa adiuvant. Nam si quis, influmine, navicula vehatur, aut littora in mari legat, videbit ripas, et littora retrocedere, se se vero, et navim non moveri. Quod et Virgilius scite cecinit.

“Provehimur portu, terræque, urbesque recedunt.”

Si quis item de proximo loco, vel domus culmen, vel turris cacumen spectet, et super eas vento ferantur nubes, videbuntur, et domus, et turris moveri, nubes vero stare. Si quis item eminus, navim plenis velis euntem aspiciat, videbitur eam stare (moveretur tamen velocissime). Tantum visus etiam in distantia debita decipitur. Quanto facilius est eum falli, in stellarum, aut cæli motu, quæ immenso a nobis intervallo absunt, qui in tot rebus aliis decipitur manifesto. Verisimile ergo hisce exemplis fit, ut nobis idem eveniat, noctu stellas intuentibus, ut putemus, quæ sicuti ripæ, et littora immotæ stent, moveri, et nos qui terræ rotatu vehimur, firmos stare. Sed sunt Astronomorum, et Aristotelis argumenta, vero itidem similia, quæ contrarium persuadeant, terram nempe stare, moveri sidera. Ea recenseamus uti si non certi aliquid, in tanta re, ac tam magna controversia venemur, saltem, quod possibilis, et verisimilius sit cognoscamus. Aristoteles igitur, prima sua ratione, ait. Si terram moveatur, vi et præter naturam eam moveri, sed nulla ratione, assumptum probat. Et si hæc ei est probatio; simillima erit, et hæc alia. Si cælum movetur, si moventur astra, vi, et præter naturam moventur. Et tantundem hæc quantum illa valebit. Vel ergo æquipollent, vel utræque futiles sunt manifesto. Ait secundo. Si terram movetur, partes quoque eius, natura eodem moverentur motu. Concedimus id. Circumferuntur enim cum ea, omnes eius partes, non minus, quam ipse putet, ad motum orbis moveri sidera. Si vero a terram pars aliqua avellatur, motu præter naturam fertur, non aliter ac, si a cælo stella avelleretur aliqua, motu ferretur præter naturam. Sed mirabilis est eius ratio tertia, qua afferit, terram ideo duobus motibus variis ferruntur. Hanc tam bellam rationem quis nam e sua schola logicus, ulla includat argumentandi forma? Multis, et nullis terminis connexam? Planetæ quidem variis moventur motibus, non tamen vel inter se, vel cum firmamento iisdem. Cum sint tamen, sua doctrina eiusdem cum reliquo cælo, essentiæ. Quid igitur mirum, terram substantiæ a cælo diversissimæ, si moveatur, diversis a cælo motibus cieri? Sed unde illa venit illatio, ut duobus moveatur? Quæ cum a præmissis ullis venerit, nec aliter fuerit probata, futilia erunt ea omnia, quæ ipse inde contendit sequi. Quod amplius dicit, terram totam, natura ferri ad universi medium, non est verum. In universi enim medio eam dicerent consistere, et super eo stare firmam ponderibus libratam suis, non tamen vetari, quim et circulo circa ipsum moveatur, non aliter, ac cælum dicunt Astronomi circa idem centrum, et circa polos suos circumverti. Neque recta argumentatione colligit, quia terram sit in medio, eam esse omnino immobilem. Potest enim in medio esse, et ab eo discedere nusquam, aut sursum, aut deorsum,

aut ad latera, atque hisce motibus esse immobilem, non prohiberi tamen, eam circa medium circumvolui. Neque illa valentior est ratio, quoniam partes eius aliquæ, sursum vi proiectæ, ad eundem redeunt locum, ideo eam non circumvolui. Nam sicuti, et ipse, et astronomi autumant, firmamentum motu raptus, inferiores cœlos secum trahere, et non solum cœlos, verum etiam ignis sphæram, et supremam æris regionem, eadem rationis vi, dici poterit, terram circumvolui, et aquam, a se vectam, et æris infimam regionem, intra montium cacumina comprehensam, secum circum vehere. Atque ideo proiecta illa eum ærem non excedere, et cum eo circumvolui, et ad eum recidere locum. Ridicula autem illa est argumentatio, qua contendit impossibile esse, a medio, aut extra medium, et partes eius, et eam totam ferri. Neque enim id, quisquam aut asseruit umquam, aut nunc asserit. Quam vero ab Astrologis affert rationem gravitatis, eam totam, et partes ad centrum niti. Esto verum, non tamen id prohibet eam circulo etiam, circa centrum moveri eundem. Astronomi recentiores quidam, asserunt, est terram circulo moveretur, nubes, et aves, contrario motu cernerentur ferri. Quæ sequella ridicula videtur. Aves enim pro libitu, quaqua versum volant, et ærem seu stabilem, seu circumlatum, seu ventorum vi agitatum, findunt, et nulla æris vi rapiuntur. Nubes vero, vel immotæ stant loco eodem cum ære circum vectæ, vel moventur ventis, quoquot, et e quibus horizontis, aut aliis stent partibus. Et is idem æt, abeis diverberatus potest cum terræ vertigine circumvehi. Metuunt deinde, ne eo motu, ædificia ruant, et eos obruant. Qui timor, vanus equidem est. Quoniam ut sunt gravia, iis locis ubi sunt firmata, quasi terræ partes, et cum ea fere substantiæ eiusdem, ad centrum, et ipsa nituntur. Cur etiam ædificiorum timent ruinam, hoc tam lento motu? Et non timent, ne in frustra frangatur cœlum, motu tam impossibilis celeritatis? Addunt. Motus hic terræ in circuitum, ei præter naturam est, cum alium, in rectum, et deorsum habeat naturalem, corporis autem simplicis, unus tantum est simplex motus simplex autem corpus terram est. Sed simplex corpus esse terram, inveterata quadam, et vana, et falsa opinione sumunt tantum, non tamen probant, neque probare possunt, et dum probasse sibi credunt, sensibus carent omnibus. Omnibus enim sensibus repugnat, et suis præterea positionibus, afferere terram corpus simplex esse. Nam quod simplex est, non nisi unum est; nullas habet partes, ex quibus componatur, terram autem, frigidam, et siccam ponunt, necesse autem est, alteram harum qualitatem a proprietate essentiæ, longe alia, venire, quam veniat altera. E duabus ergo essentiis terram componunt. Si componunt, simplicitatem ei prorsus adimunt. Sensibus autem omnibus hæc simplicitatis positio repugnat. Quoniam in terra, tot colores, tot sapes, tot odores, tot sonitus, tot durities, tot mollitudines, raritates, densitates, et tot qualitates, quas vocant secundas in se contineat. Tot item terrarum genera, tot fluores, tot lapides, tot metalla, atque metallica. Summa mentis amentia, ac summa sensuum carentia est, affirmare, et ad clamores usque contendere, corpus simplex esse, quod sit, tot essentialibus, totque accidentalibus differentiis compositum. Ruit ergo hoc a simplicitate terræ argumentum, non posse eam duobus moveri motibus, nixu ad centrum, et circulari. Et quando detur, eam corpus esse simplex, dicetur, eam circulo naturaliter moveri, non minus quam ipsi contendant, cœlos, ignem, ærem supremum, circulo moveri, quæ corpora simplicia esse etiam contendunt. Et axioma est Ptolemæi, corpora simplicia, suis sita locis, vel circulo moveri, vel quiescere, hoc terræ tribuens, illud cæteris. Sed ideo infertur, si terram incircuitum moveatur, eam vel non quiescere, vel duobus moveri motibus. Omnibus enim partibus, suo loco positis, quiescit, quæ nunquam per se inde locum mutant, tota vero rotatur, et hoc unico movetur motu, quoniam nixus partium ad centrum non est motus; non enim hinc, illuc mutat terminos. Sed loco suo positæ, in eo permanent, ut in eo serventur. Nam rectus ad medium, neque toti terræ est naturalis, neque partium eius, naturali sitarum loco. At inferunt amplius, si super axem alium, ab universu axe moveretur terram, non eosdem semper circulos, circa mundi polos facerent urbes. Sed hac ratione, concludunt nihil. Nam si regolatissimo ab occasu in ortum afferatur ferti motu, nullum aut impossibile, aut absurdum consequitur, ad firmamenti phænomena, iisdem servatis, tum in ipso, tum in

terra circulis imaginariis, æquatorem dico, tropicos, Zodiacum, alios. Quando igitur, rationes veterum Aristotelis, et Ptolemæi, et recentiorum qui eos sunt secuti, nulla obstant, et contrariæ multæ persuadeant, et impossibilitatem illam firmamenti, vel supremarum stellarum motus, ostendant, et facilitatem motus terræ maiorem, videtur recta, ac philosophica ratione concludi posse, firmamentum et eius stellas omnes stare, terram vero circulariter moveri. Quando vero, monitu Aristotelico, in rebus sensui non manifestis, ratio ad possibile ferat, rationabiliter ac sufficientur conclusum esse, est putandum. Hisce addimus moveri posse terram, non circa ignem, aut antichthona, ut Philolaus, et Oecetes existimarunt. Neque, ut Copernicus in orbe lunæ. Quod ei absurdum accidit quia putavit, planetas, sicuti alia astra, orbibus infixos ferri. Qua opinio, mala omnia in Astronomiam, et in physicam invexit. Sed in medio mundi positam, super centro, non sibi proprio Heraclides, Ecphantus, sed universi centro, quod etiam eius centrum sit, moveri circulo, ab occasu in ortum, quod et hi putarunt. At a quo nam movebitur? A natura nimirum sua. Non enim motus hic est violentus. Natura autem omnis uti postea videbimus, est animi proles, sicuti animus est proles intellectus, et hic proles opificis intellectus. A quo, proles hæc, iussa capientes, et a principio sunt operatæ, et in præsens operantur, et in posterum sunt operaturæ, et cathena hac plusquam aurea connexa sunt omnia, usque ad terram, atque universi centrum, ita ut nihil sit timendum, motu hoc circulari, aut partes eius ruituras, vel gravitate sua moveri sit desitum. Continentur enim ac servantur, a suis naturis, animis, et mentibus, quæ sunt illi Chaldæorum, Zonei, et Azoni, et Synoches, et Teletarchæ, quorum mentio est iam facta. Predicta ergo omnia persuadere facile posse videntur, terram in circuitum moveri. Sed et anteriora, qua attullimus stellis motum inesse, æque videntur posse persuadere. Quandoquidem planetæ in motu sunt manifesto, et eiusdem sunt cum stellis aliis naturæ, atque essentiali, quod contendere omnes. Et si essentiali, etiam virium, et si virium etiam actionum dabitur ergo et stellis superis, motus. Nam eas flammæ esse diximus, impossibile autem est, flammæ quiescere, et non moveri. Impossibile autem illud, velocitatis supremarum, ita temperari videtur posse, si ipsarum ab ortu in occasum motum, et terram ab occasu in ortum, simul componamus, ita ut huius possibilitas, impossibilitati remedium afferat, et quod impossibile videbatur, possibile hac temperie reddatur. Sed quæ adhuc superest quæstio, etiam est solvenda. Si stellæ flammæ sunt, cur non in rectum, sed in circuitum feruntur? Utroque feruntur motu. Sursum quidem quando, stellæ quædam ita a nobis recedunt, ut evanescere videantur. Deorsum vero quando a summitate illa iterum, ad nos ita accedunt, ut visiles fiant. Quales olim Chaldæi dicuntur observasse, certis temporibus apparentes, aliis se se occultentes. Et quod de Hipparcho scribit Plinius, Novam stellam, et aliam in ævo suo genitam depræhendit, eiusque motu, qua die fulsit ad dubitationem est adductus, an ne hoc sæpius fieret. Et non modo an obirent nascerenturve, sed an omnino aliqua transirent, moverenturve. Item an crescerent, minuerenturve. Quæ sane novæ stellæ genitura (si verum sit quæ in cælo sunt, ingenerabilia, incorruptibiliaque, esse) nihil aliud fuisse est existimanda, quam nova suo ævo eius stellæ apparitio. Apparuit autem, quia ex immensa cæli altitudine, in qua oculis nostris non visebatur, sese demiserit, et nobis facta sit propinquior, ita ut conspiceretur. Multi quoque ut Clavius testatur, ex recentioribus, complures auctoritates, et historias adducunt, sæpius stellas huiusmodi, longis temporum intervallis, in cælo exortas esse. Sicuti et proxime, quam nos sæpe magna spectavimus admiratione, anno MDLXXII in Cassiopea nova stella apparuit, et per biennium fere luxit, semper minor facta, tandem evanuit; hoc est primo de altitudine sua descendit, deinde in eandem se se recepit. Non aliter sane quam dicantur planetæ, modo esse in Apogæo, modo in Perigæo, quamvis epicyclis ferri dicantur. Quod nos de nostris minime dicimus. Sed eas et natura, et spiritu, et animis, et intellectibus suis ferri, prout Conditoris Dei, providentia iubentur, et prout mundo expedit ut inoveantur. Qua ratione, si veri sint motus illi trepidationis, stellarumque tum in Septentrionem ab eccliptica, tum in meridiem in modum spiræ, et non circuli, et reliqui omnes si qui sunt alii, qui stellis

tribuuntur non errantibus, salvari (ita Astronomi loquuntur) possunt longe facilius, quam ratione alia ulla. Nimirum, uti sunt sidera, et spiritu, et animo, et mente prædita, ita moventur, quoniam universitati ita expedire cognoscunt, et in eo sunt Dei providentiæ ministræ. Concludamus igitur, et sidera moveri ab ortu in occasum. Et quia velocitas ea impossibilis est visa, terram quoque necessarium fuit moveri, motu contrario ab occasu in ortum. Atque ita fiet, ut uno contrario in natura posito, ponatur, et alterum, et impossibile illud tolletur, et possibile hoc admittetur, et temperatis motibus, velocitate unius cum tarditate alterius, recta constituetur harmonia et perfecta, et tertius dabitur planetarum quasi mistus motus, qui ab Oriente oriatur partim, partim oriatur ab Occidente, prout sequenti contemplabimur libello. Verum adhuc una superest quæstio. Quam ob causam, tum astra, tum terram non in rectum, sed in circulum moveantur. Ignis enim natura sursum petere videtur, terram deorsum? Motorum suorum motum intrinsecum imitantur. Natura namque uti est animi progenies, et omnis progenies productricis causæ similitudinem secum defert, animo, quantum effectui licet, similis evadit. Animus autem rationibus iisdem, quia est mentis progenies, uti menti similis, mentis motum imitatur. Mentis autem motus intrinsecus, confessione philosophantium, est circularis, ubi enim incipit, ibi quoque desinit. Incipit autem a se ipso, et omnia sibi intrinseca entia intellectione sua transcurrens in idem desinit. Animus quoque motu sibi intrinseco in circulum movetur. Idem et natura facit. Hæc autem, et animus, motionis corporum sunt causæ. In gyrum ergo natura, naturaliter sua movet corpora. Animus eas vires naturæ largitur; et ut eas largiri possit, sortita est ab intellectu a se participato. Omnia ergo corpora, naturali statu ac loco, in gyrum circumferuntur. Et quæ eorum partes sunt, naturali statu ac loco, et cum eis circumvoluuntur, et in eis immotæ manent. Sed cur astra circuitum ab oriente conficiunt in occidentem? Terra vero e contra ab occidente in orientem? Vel hæc apparentia est revera; res aut vera est minime. Nobis quidem ita apparet, et nostri respectu, et orientem dicimus, et occidentem, sed revera in mundo per se toto, nullus est, aut ortus, aut occasus ullo loco determinatus. Quod et Astronomi fatentur. Esto sane ita. Sed cur astra et terram contrariis motibus cientur? Quia Deus Conditor, in corporum universitate, omnia ex contrariis constare voluit. Ita enim et sapientiam, et potentiam suam manifestavit magis et quia ita universitati rerum expediit, ut contrariis contraria temperarentur, ne vel essentia, vel viribus, vel actionibus, aut in nihilum abirent, aut infinita evaderent. Omnia namque certis numero, mensura, et pondere construxit, ut his terminata, et essent et viverent, et conservarentur.

ANNOTATIO R. P. M. IACOBI DE LUGO.

Ex dicto Salomonis in Ecclesiastis libro allegato hic ab auctore post principium. Pergit spiritus, idest Sol secundum suam virtutem, quia ibi Sol nominatur spiritus, rumpserunt nonnulli, Solem stellas esse spiritus, non dico habere spiritum. At Divus Paulus in Epistola prima ad Corinthios cap. 13 refutat hanc opinionem, appellans Solem, Lunam, et stellas, corpora cælestia, terrestria vero arbores et reliqua vegetabilia; Non sine ratione tamen aliqua, sol nominari potest spiritus propter eius subtilitatem: quoniam nomen spiritus imponitur ad significandam subtilitatem alicuius naturæ. Ær enim et ventus dicuntur spiritus ex scripturis sacris, et etiam apud physicos subtiliores vapores per quos diffunduntur virtutes animæ in partes, corporis, dicuntur spiritus.

Alii vero quos nominat Divus Thomas I part. et quæst. 60 art. 3. Ex hoc dicto Salomonis senserunt Solem et Lunam atque sidera esse animata, ut Platonici Origenes etiam. Nec non et Divinus Hieronymus. Exponens hoc dictum Salomonis; Divinus Basilius vero, et Divinus Damascenus sunt contrariæ opinionis, intelligentes nomine spiritus non ipsum Solem, sed animam cæli vel naturam angelicam præsentem esse Soli. Augustinus in 2 Gen. ad litteram in neutram partem declinans sub dubio reliquit. Ideo teneat. Unusquisque quod sibi

magis placet, modo non neget cælos, Solem, lunam esse corporea; non est tamen hic ommittenda observatio Divi Thomæ sedantis hanc controversiam loco citato, huiusmodi distinctione; sidera inquit cæteraque cælestia corpora esse anima, ita sive animantia, bifariam intelligi potest, aut univoce: hoc est anima informante quæ sit corporis forma, quales sunt animantium animæ, et hoc modo videtur intelligere prima opinio, cum qua auctor huius libri. Aut equivoce, hoc est anima assistente vel presidente, quæ corpori unitur tamquam movens mobili, ut rotæ quæ movetur unitur et presidet figulus; Basilius, Damascenus non repræhendunt eos qui iuxta posteriorem intellectum credunt astra esse animata vel animalia, ut verissimile est sensisse Philonem atque Divum Hieronymum forte etiam Origenem; sed eos duntaxat refellunt qui stellas anima vas et sidera docuerunt esse animalia iuxta priorem intelligendi modum.

Sit autem animatus Sol quovis modo, sensus literalis verborum Salomonis, est ut Sol lustret et circumdet et circumspiciat universa per circuitum pergens spiritu suo, per quandum virtutem naturæ occultam qua omnia invisibiliter nutrit, vegetat, et unumquodque ad certum finem legitimum perducit, ut optime declarat auctor huius libri loco suo. Et hoc pertinet ad excellentiam Solis.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER OCTAVUSDECIMUS
DE PLANETIS.

Magnam quandam Astronomi, ætheri ac cœlo fecere mundi partem. In qua non nisi septem dixere habitare astra. Saturnum, Iovem, Martem, et quæ variæ locavere, Solem, Venerem, Mercurium, Lunam. Cuius regionis totius, a summo ad imum, profunditatem ausi dimetiri pronunciarunt esse passuum millia 38821837 atque amplius. Per quam sidera illa septem, huc et illuc errabunda discurrere tradiderunt. A quo errore Latine errone, Græce planetas nominarunt. Primus omnium, hunc eorum numerum videtur notasse Zoroaster. Cecinit namque.

Ζῶων τε πλανωμένων ὑπέστησεν ἑπτὰδα.

“Animaliumque errantium substituit septenarium.” Et

Ἐξ αὐτοῦς ὑπέστησεν, ἕβδομον ἡελίου

Μεσεμβολήσας πῦρ.

“Sex eos substituit, septimum Solis

in medio iaciens ignem.”

Hunc secuti sunt Astronomi, et philosophi omnes physici. Sed ut nostra fert sententia, iniuria maxima Solem affecerunt, dum inter errantes eum connumerant. Nulla enim, aut in cœlo, aut alibi est res, quæ in motibus suis erret minus qua Sol ipse, ut qui numquam ab orbita seu linea sua, quam eclipticam vocavere, ne latum quidem, aut deflectat, aut discedat unguem. Nec minus erravere Astronomi, dum Lunam inter astra collocant, quæ ab astris diversissima est essentia, ut suo loco demonstrabitur. Neque ergo Sol, erro aut Planeta est. Neque Luna inter astra est numeranda, quamvis errare videatur. Sed modo, hæc duo seponamus. De quinque reliquis agamus. Planetæ quidem appellati sunt, atque errone, quoniam et citra, et ultra eclipticam, Solisque viam, variis meant motibus. Modo enim a Solis orbita ad septentriones, modo ad meridiem deflectunt. Et modo tarde, modo velociter citantur. Nunc stare, nunc præcurrere, nunc retrocedere apparent. In quibus sane motibus, quamvis nobis errare videantur, ipsi minime errant. Conditoris enim sequuntur iussa. Deus autem, et natura nihil frustra faciunt. Si vero natura nihil facit frustra, neque motum ullum ciet frustra. Si nullum frustra ciet, omnes ad finem dirigit. Si ad finem dirigit omnes, sunt quoque per sua initia, per sua media ordinati omnes. Si omnes ordinati, in nullo errat. Si in nullo errat, neque in horum astrorum errat ullo. Si in horum errat nullo, qua de causa errone, atque planetæ sunt nominati? Perperam sane, nomen hoc eis est tributum. Nostro equidem arbitrio, et errore errant, eorum vero culpa nulla. Neque enim natura eorum errare potest. Est enim animi proles, animi inquam rationalis, et intellectu præditi, quorum neutrum in cœlesti regione, errare potest. Neque propria culpa, neque corporis quod animat cœlestis, et uti Plato et Aristoteles dicerent, divini. Sunt enim et hi Planetæ (usitato iam atque recepto utamur, nomine) sicuti et cætera astra flammæ ac luces, eademque ignis constant essentia. Suntque non uti Astronomorum, et philosophorum plerumque vulgus existimavit, corpora inanima. Sed sunt, ut vere eos appellavit Zoroaster, et post eum Plato, et Aristoteles, animalia. Igitur, et natura quæ actiones eorum peragit, et spiritu, qui eorum est vector, et animo, qui motus eis dat initia, et intellectu, a quo omnis rerum venit ac pendet ordo, ipsa vivunt, et feruntur, et agunt, et Conditoris nutibus obtemperant, et universi harmoniam contemperant, et ut mundo expedit, cursus obeunt, et actiones alias suas peragunt, et generationis tam variæ rerum nostratium, semina, atque spiritus influunt. Magnitudine autem eos inter se differre astronomi autumant, et miras quasdam, et incredibiles prædicant. Aiunt namque cum qui Iupiter dicitur inter eos esse maximum, ut qui magnitudine sua, terram totius magnitudinem, nonagies quinquies cum dimidia contineat, seu 95 integras terras et dimidiam adæquet.

Proxime Saturnum mole sua dicunt, nonaginta et uni terris, cum parte eius octava esse æqualem. Martem vero esse universæ terræ æqualem, et eam insuper sui dimidio superare. E contra terram esse Venere maiorem plusquam partibus XXXVII hoc est si terram in 37 partes divideretur, una eorum partium, Veneri esset æqualis. Mercurium autem stellarum omnium esse minimam afferunt, et ob parvitatem raro conspici. Et iam pusillam eius esse molem, ut si terram in frusta 21952 scinderetur, unum solum, Mercurio æquale futurum. Sed et differunt lucibus, eiusque coloribus. Nam Saturnus visitur pallidior. Iuppiter fulguranti atque hilari fulget luce. Mars rubicundiore, et ignis specie, ideoque a Græcis πυρόεις igneus est appellatus. Venus lucidissima est. Mercuri color veluti est plumbeus, et in cæruleum vergens. Hæc autem colorum differentia, unde nam est? Nimirum a raritate ac densitate flamma, ac lucis, ex qua singuli sunt constituti. Si rarior namque sit, dilutiorem reddit lucem, si densior vividior. Qua ratione, nostratibus experimentis multis comprobata, Saturni minus valida lux, ad raritatem ætheris eam ostendit declinare, ita ut si raresceret magis in ætheris transiret raritatem, et diaphanitatem prope subiret, et languidissime, vel non amplius luceret. Modo quia compactior ea est raritate, lucet, sed lucet luce languidiore. Rara namque flamma, apud nos etiam, minus fulget valide, quam si sit densior. A qua raritate recedit magis Iuppiter, et densior est, atque ideo fulget clarius. Mars vero Iove est compactior, quod igneo suo colore prodit. Nam et nostrates flammæ in crassiore ac densiore materia accensæ, et rubentiores apparent, et sentiuntur calentiores. Venus vero stellarum, omnium pulcherrima, clarissima lucet flamma. Sed quam duo superiores minus. Et ut nos quidem arbitramur inter densitatem, et raritatem æque media. Nam si flammam aut in foco, aut in lucerna spectemus, attente, cernemus, eam eius partem, quæ prope vel lignum, vel oleum, aut ceram est, reliquæ fere radix, subobscuram et fere cæruleam esse, materiæ huctæ vicinitate, et quasi materiata. Quæ ardore ipso attenuata, et in medium sui accensa est clarissima. Deinceps in rubedinem vergit parte superiore, ubi fumus in se se recipit, et quasi suppetias sibi laturus cogitur, et fit densior. Media ergo flamma omnis est lucentissima, eo quod inter extremas duas crassities, æqualiter est media. Venus ergo, qualis apparet, tali etiam inter raritatem, et densitatem temperie media constare est credenda. Mercurius autem cæruleo suo colore prodit se se quasi fundum esse flammæ, sicuti Mars rubedine sua summitatem. Quæ res ad situm quoque eorum videtur pertinere. Non defuerunt enim inter philosophos atque Astronomos, qui, sub Marte Venerem locarent, sub hac, Mercurium. In quo quidem situ, atque ordine eorum, non minor fuit inter siderum contemplatores discordia, quam fuerit in reliquis, quæ iam commemoravimus inter Astronomos. Nam Crates Philosophus, et Metrodorus putarunt, Solem ac Lunam, omnium supremos. Democritus, Solem superiorem Mercurium locabat. Maxima vero Astronomorum pars, sub firmamento collocarunt, primo Saturnum, deinde Iovem, Martem postea. Sub quo Alpetragius Venerem locavit, Solem deinde, sub quo Mercurium, postremam Lunam. Plato vero, postremos omnium Solem ac Lunam, quem Aristoteles est secutus. Sed hic Mercurium sub Marte, et supra Venerem. Martianus autem Capella, supra Solem primo Mercurium, Venerem supra hunc, et infra Martem. Quem secutus est, recens author Tychon Brae Danus. Omnium vero diversissime eos collocavit Nicolaus Copernicus. Nam Solem in centro locavit universi, supra quem Mercurium, et proxime Venerem. Et supra hos Lunam, et tellurem in orbe eodem. Hæc tanta sententiarum discordia, non aliunde ortum habuit, quam reliqui Astronomorum quos commemoravimus errores, quod crediderint planetas quoque, sicuti et sidera reliqua, orbibus quibusdam infixos ferri. Et præterea quod nullam haberent, hunc ordinem vestigandi methodum. Quam præcipuam triplicem esse autumant. Diversitatis aspectum, velocitarem motus, eclipses. Priorem fatentur ipsi, Martem, Iovem, et Saturnum non attingere, nihilque de iis tribus statui posse certi. Colligunt autem eorum ordinem ex motus velocitate ac tarditate. Aiunt enim, quanto motus est tardior, tanto maiore via atque circuitu movetur; quanto velocior, tanto minore. Igitur Saturnus, qui tardissime fertur, longissimum iter habet; atque

hoc supremo convenit, igitur omnium summus est. Luna quia citissime, infima. Iupiter quia secunda movetur tarditate, subest Saturno. Mars, quia tertia, subest Iovi. Sed farentur iterum, hac ratione nihil de Sole, Venere, ac Mercurio statui posse, qui prope eadem feruntur celeritate. Sed duo non adverterunt. Alterum, quod quia celerrime omnium octava quam vocant sphaera, suum perficit motum XXIII, scilicet horarum tempore, infra etiam Lunam esse debere. Qua celeritate, cum etiam planetae ferantur, et non ferantur, uti est demonstratum motu raptus, Planetae inter stellas erunt interpositi, et nullus altior fuerit alio, nisi certiores afferant rationes. Alterum autem non cogitarunt in eodem spacio viae, posse a duobus tardius et citius iter confici, pro virium cuiusque robore, quod apud nos, tum in animalium conspicitur cursibus evenire, tum in navibus eodem vento, aut non eodem euntibus; et pronavis mole, et velorum magnitudine, et remigum, tum robore, tum moltitudine. Nihil ergo ex motus tarditate, et velocitate, de quatuor planetarum ordine conficiunt. Tertia eclipsium methodo conficiunt, et non conficiunt quatenus scilicet Luna, Solem, Venerem, et Mercurium eclipsibus operit. At non conficitur, certi quicquam, an Sol supra ambos sit, an infra ambos, quod Plato, et Aristoteles sensere. An vero sit Venus altior Mercurio, an hic Venere altior. Itaque cum haec sint incerta omnia, non est Astronomorum decretis standum. Quid igitur in tanta quaestione audebimus pronunciarere? Profecto, si visui, et apparentiae credamus. (Credere autem hac in re, alii sensui nulli est par) modo cum haec scribimus, Saturnus ex eorum computis, ex visu ipso, lucet in Geminis, et clarissime discernitur. Iupiter in Scorpione. Mars in Sagittario, Venus in Ariete, nullus tamen horum inferior stellis eius asterismi reliquis apparet; sed in eadem cum eis altitudine conspicitur. Neque item alius alio, aut altior, aut depressior spectatur. Igitur verior fuerit, quam modo referebamus, sententia, eos inter reliqua habitare sidera. Interque ea suos cursus motusque alios peragere. Et nullos esse, aut orbis, aut caelos eorum proprios, qui non nisi una refulgeant stella. Atque ideo recta razione, simul cum eis, XXIII horarum spacio, diurnam conficere circumvolutionem. Neque ad instrumenta sua Astronomi confugiant, quae omnia et oculos eorum, et iudicia fallunt, multis quidem fallaciis aliis, sed duabus his evidentissimis. Altera quod eorum centra cum mundi centro coincidere supponunt, cum tamen eis integro terrae semidiametro. Millibus passuum tribus mille, atque amplius quingentis superstent, quae distantia non est spernenda, quantumvis caelum a terra distet, et quanti, non autem puncti, uti iam diximus, cum eo habet proportionem. Altera vero quod instrumentis eorum, credunt integrum caeli medietatem supra horizontem dimetiri, quod esse falsum iam ante, dum de caeli ageremus fornice, demonstratum est. Motibus autem aliis cuique propriis pluribus moveri, quorum summa est, ut ipsi in contrarium nitantur, sideribus reliquis, et uti loqui consueverunt ab occasu in ortum, qui nulli in mundo sint; sint tamen nostri respectu. Et praeter hunc, aliis agi quibusdam fatibus multis. Quinque scilicet illi, quos proprie planetas nos appellavimus. Directione, et tunc velocius moventur. Duplici statione, in quibus videtur stare, et nullum ciere motum. Retrogradatione, quando scilicet moventur tardius. In qua ab ortu in occasum videntur ferri, sicuti in directione, ab occasu in ortum. Et dum hisce cientur, modo ab ecliptica ad Septentriones feruntur, modo versus meridiem, terminum tamen, ultra sex gradus utrimque non excedunt, ita ut tota latitudine gradus XXII non exeant. Sed et minores se ipsis interdum apparent, interdum maiores quoque, quasi a locis suis, sursum vel ascenderint, vel ad infima sua descenderint, et tunc maiores apparere, sicuti in ascensu minores. Quoniam unum idemque corpus, quam pius nobis locetur, apparet maius, quanto vero procul magis, tanto apparet minus. Sed Astronomi haec omnia eccentricis illis fuis atque epicyclis adscribunt, nos vero, eorum naturis spiritibusque, et multo magis, animis eorum ac mentibus. A quibus per hos motus reguntur, et divinam exequuntur providentiam, et universi conservant harmoniam. Hi sunt ergo planetarum motus, qui ad actiones ab Aristotele astris tributas pertinent. Modi autem quibus mundi harmoniam efficiant, haud procul hinc patebit, si passiones eorum quasdam prius explicemus, et Solis Lunaeque naturam exponamus. Passiones autem quas dico, in alteratione

quadam consistunt, quam corruptio etiam sequi posse videtur. Experimento id constat. Divus namque Augustinus, ex M. Varrone refert Ogygii Regis tempore, Venerem stellam, mutasse colorem, et magnitudinem, et figuram, et cursum. Quæ res ævo etiam nostro accidit anno MDLXXVIII Romæque visum id est die XVI Novembris. In Germania vero die Decembris XXVI. Perque totum eum annum, sub vesperam, Sole nondum merso, visa est magnitudine insolita, figura vero, modo triangula modo quadrangula, modo rotunda: et splendore maximo, et rubedine maiore, quam sit Martis rubedo. Cursum tamen non mutavit. Si stellæ immutabiles essent, duo hæc tam magna non evenissent accidentia. Evenerunt. Horum eventuum, quæ nam causa est dicenda? Stellæ omnes flammæ sunt, rarefactione, ac condensatione fiunt, tum clariores, tum minus claræ. Copia vero, vel maiores, vel minores sunt. Quam rem apud nos fieri quotidie cernimus. Et ex iis quæ apud nos contingunt, admonuit Aristoteles, ea quæ sensibus non sunt manifesta, nos debere venari. Iuxta quam rationem dicimus nos, alterationem illam veterem, quæ Ogygis tempore evenit, quia de colore nulla fit mentio, non posse nos quicquam divinare, sicut neque de magnitudine, maiore vel minore, vel etiam figura. Hæc enim omnia tacentur. Sed desecunda, videtur posse aliquid dici. Videlicet splendorem illum maximum, et rubedinem, ex condensatione provenisse. Ostendimus enim, quando vel fumus, vel fluor qui ardet, densatur magis, in rubedinem eum tendere. Figuras aut mutasse, dum vel magis, vel densatur minus, ab omnibus partibus non æqualiter. Si vero magnitudo illa insolita intelligatur, proparvitate, evenit sane ex densatione maiore. Eadem enim moles, dum rarefit, maior; dum densatur, apparet necessario minor. Si vero crevisse magnitudine intelligatur, proculdubio id evenisse est existimandum, quia, vel alia ex æthere ei accesserit materies, vel quia eadem quæ prius erat, rarior sit facta. Cursum autem veterem illam mutasse, nihil est mirum. Nam et stellæ reliquæ, mutare locum non videntur. Et stella nova, quæ anno 1572 nata est in Cassiopea, sedem suam, toto XVI mensium tempore servavit. Rarefactione autem, in ætheream diaphanitatem est mutata et evanuit. Vel quod antea diximus, iter sursum arripuit, ita ut oculi nostri eam non potuerint sequi visu. Haud aliter ac Mercurius, qui dum in Apogæum sui epicycli dicitur scandere, omnibus oculis, nisi acutissimis fit invisibilis. Itaque hæc novæ stellæ occultatio, vel extinctio, et evanescentia, et in ætherem conversio fuit, vel maior a nostris oculis ascensio. Et quod de his Veneris, et novæ stellæ mutationibus diximus, possunt, de aliis quoque similibus, ac debent intelligi. Sicuti de stella alia illa recens Hipparchi tempore nata, et de Solis, quam postea dicemus luce languidiore.

Finis Libri Octavidecimi Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER NONUSDECIMUS
DE SOLE.

De Sole autem, quem cum Luna ab aliis seposueramus proxime, tam magno Summi Dei opificis instrumento et primario luminari, quid nobis dicendum? Hic mundi, ut refert Plinius, totius cor, et animus, et mens creditus est, et principale naturæ regimen, et numen. Hic reliquorum siderum rector, ea et occultat, et iterum revelat. Lucem eis aufert, et iterum restituit. Cœli tristitiam discutit, æris, humanæque mentis nubila serenat, Præclarus, eximius, omnia videns, omniaque exaudiens, ut principi literarum placuit Homero, quem Orpheus, πανδερκες ἔχων αἰώνιον ὄμμα, omnia cernentem habens æternum oculum, appellavit. Hic a plerisque, et veteris et novi mundi gentibus, pro sensibili Deo, pro maximo Deo, et habitus est et cultus, et habetur etiamnum et colitur a multis. Ab hoc enim ab ipsis reputato Deo omnia sibi beneficia, putarunt, et putant provenire. Ab eo plantas, animalia cuncta, hominesque produci crediderunt. Vitæ, alimentorum, accrementi, perfectionisque omnis authorem esse existimarunt. Hic a Platone, summi boni quasi proles, et sensibile simulacrum est appellatus. Et quas ille in intelligibili mundo, vices gerit, hunc dixit in mundo visibili vires habere asseruit. Et quomodo bonum, ad intellectum, et ad intelligibilia se se habet; sic Sol in visibili mundo se habet ad visum, et ad visibilia. Et sicut bonum, omnis intelligentiæ ibi causa est, et omnis veritatis. Sic et Sol in mundo hoc omnis visionis causa est, et omnis quæ per visum cognoscitur veritatis. Hunc tantorum, et tot operum effectorem, quis umquam pro dignitate, laudavit? Aut laudare queat? Aut quis umquam de eo scripsit, præter Iulianum Cæsarem. Quem solum, de Sole librum scripsisse comperio, secundum tamen ea, quæ de ipso *Phoenicum Theologia* tradiderat. Quo libro, et qua Theologia postquam caremus, tentandum nobis, si quid de tanto rerum sensibus subiectarum moderatore, ac benefactore, Physicis rationibus dicere possimus. Quid nimirum sit, et qualis, et quantus, et quo loco habitet, et quo motu agitur, et quid agat, et quid etiam pati queat. Sol igitur, qui claritate sua omnibus se prodit, eamque rebus omnibus communicat, quidnam est? Græcorum philosophorum, maior pars, satis simpliciter, ne dicam fatue, de eo sunt locuti. Anaximander namque cavam fornixem esse igne plenam affirmavit. Xenophanes, esse vel nubem accensam, vel igniculos, ab humido ascendentes, et in Solem coagmentatos. Anaxagoras, Democritus, Metrodorus ignitam esse petram docuerunt. Antipho, Hecataeus, et Diogenes, esse pumicem, ab æthereis, accensum radiis. Heraclitus, accensionem esse ex mari, quæ in Oriente accendatur, in Occidente extinguatur. Philolaus, duplicem esse lucem. Primam per se, et supra mundum, quæ, per vitreum aliquod, qui sit Sol, refrangatur, et per id ad nos lucem transmittat secundam. Vel Solem esse ignem in Cœlo, qui lumen, alium scilicet ignem ad nos transmittat, et esse tertiam luminis refractionem. Cum Philolao, videtur Empedocles, fere sensisse idem. Nam duos dixit esse Soles, alterum archetypum, alterum hunc quem cernimus archetypi imaginem. Anaximenes et Parmenides, esse quid igneum, Euripides ignem. Plato ex plurimo igne. Aristoteles ex quinta essentia Cœlesti. Zeno Stoicorum pater, et ipse ignem esse dixit. Stoici quidam, Heraclitum potius, quam authorem suum secuti, accensionem esse e mari illuc sublatam. Epicurus terrestre quid in, modum pumicis excavatum, rotundum, et ab igne ardens. Fornices, petras, pumices, vitra, nubes, e mari vapores, uti fatuas mittamus. Aristotelem, donec nobis dicat quid illa sua quinta essentia sit, missum faciamus. Reliquos ignes, igneos, ignitos amplectamur. Nam et cum re ipsa, et nobiscum consentiunt, et vetustissimo Zoroastri dogmati, assentiuntur, qui cecinit.

Ἐξ ἀνακρεμάσας ζώνας, ἑβδομον ἡελίου
Μεσεμβολήσας πῦρ.

“Sex suspendit Zonas. Septimu Solis.

In medium fecit ignem.” Et iterum.

Πῦρ πρὸς ἐξοχέτευμα, καὶ πρὸς ταμίαις.

“Ignis, ab igne derivatio, et ignis dispensator.”

Sol inquit, ignis est, et ab igne est derivatus, et ignem dispensat, hunc scilicet nostratem. At a quo igne est derivatus? Ab archetypo illo Empedocleo, a prima illa Philolai supramundana luce. Quam nos primævum appellavimus lumen, a quo et Empyreum ostendimus esse constitutum, et in æthere lucas, ac flammæ, et faces omnes, quas astra, stellas, ac sidera nominamus. Et quod ἱερουράνιος ἀστήρ supercœleste astrum fuit Philoni, Solisque exemplar. Horum virorum autoritates tam insignes, autoritati Aristotelis unicæ, proculdubio sunt anteferendæ. Sed et rationibus, et multis, et validis a luce, a lumine, a colore, a micantia, a figura, a radiatione, et a calore antea demonstravimus, astra omnia esse ignes, flammæque, lucasque a lumine, per ætherei fluoris densationem accensas, et triplices esse ignes, et diximus, et dicimus, primævum illud lumen et Empyreum. Stellas et Solem. Et ignes reliquos elementales, hos corruptibiles illos incorruptibiles, æthereos hos, illos hylæos. Concludamus igitur indubie, cum stellis omnibus, præter Lunam, Solem esse ignem. At qualis ignis, ut stellas mittamus nunc, est ipse Sol? Carbo ne accensus, an flamma? Nam qui Græcorum, vel petram, vel pumicem, vel vitrum, eum esse dixerunt, carbonem esse sunt opinati. Qui vero nubem, vel e mari vaporem accensum, flammam esse voluerunt. Alii ignem simpliciter nominarunt. Sed qualem non expresserunt. Nam triplicem ignem philosophi multi esse voluerunt. Carbonem, flammam, φῶς, quod et lucem, et lumen dicit. Vivit ergo adhuc quæstio, Carbone, an flamma, an lux sit Sol? Sane in æthere, nulla videtur, crassa esse materia. Carbo igitur non est, vel ex petra, vel ex pumice, vel ex vitro. Neque ibi est sumus ullus, aut vapor, aut e nube, aut e mari. Igitur Sol non erit flamma. Flamma enim sumus ardens est. Solum ergo lumen et lux, erit Sol? Quid ergo dixit Philo, φλογὸς πύλημα πολλῆς. Flammæ compactio multæ? Vel utrumque locum in Sole habuerit, et flamma, et lumen? Si flamma est, ergo sumus ardens est, inquiet Peripatus. At ibi nullus sumus est, neque hinc illuc ascendit. Si neque ibi est, neque ascendit, ergo ibi nulla flamma. Ergo Sol flamma non est. Vera conclusio, si flamma omnis, fumus ardens esset. Sed si flamma, sine fumo esse queat, vera non erit, et in æthere flamma esse poterit. Hic enim apud nos, sæpe cernimus flammam esse, et sine fumo esse, ardere tamen in fluore, ut in vino stillatitio linteolum ardet, nullo inde surgente fumo. Ardet ipsum stillatitium per se vinum. Olei, picis, bituminis, sulphuris superficiem flamma lambit. Flamma, quæ meum pileum et pallium, uti supra narratum, arsit in nullo fumo, sed in imbris guttulis est accensa. Falsum ergo est, flammam esse ardentem fumum. Est aliquando, non est semper. Sed et illud ridiculum, quod Peripatus asseverat, fumum esse exhalationem siccam. Sed hoc postea, rem modo nostram. Experimentis hisce, et fumus, et fluor ardet, flammamque facit. Fumus et fluor apud nos, in æthere fluor solus. Quod si verum est, ut vere est, quid prohibet Solem cæteraque sidera, non e fumo, sed e fluore, flammæ esse, non quales nostrates, quæ ex postremis sunt, et fumis, et fluoribus, sed æthereas ex fluoribus primævis, ac lucibus. In fluore ergo æthereo, Sol, flamma est φλογὸς πύλημα πολλῆς flammæ coagulum multæ. Quod et effectibus prodit multis. Radii eius ardentissimi ab iis sentiuntur, quos proxime ad æquatorem aspicit. Et aquæ ibi rarissimæ, et campi, et montes arentes, et animantia præ calore æstuantia, et homines cute nigerrimi. De quibus postea. Sol ergo flamma est. Sed cur, non sit etiam anthrax? Nam apud nos, quanto vel anthrax, vel flamma est in materia densiore, tanto sunt τὸ διαστατικὸν, καὶ τὸ διαίρετικὸν. Dividit enim et distare partes facit. Sed Sol præter hæc, occultam quandam possidet virtutem, eamque admirabilem. De qua Salomon hæc scripsit.

“Quod enim ab igne, non poterat exterminari, statim ab exiguo radio Solis calefactum, tabescebat.”

Potentior ergo Solis radius, quam ignis est, quia spiritum secum vehit, rerum omnium vectorem, et effectorem, uti loqui solent, immediatum. De quo postea suo loco.

Itaque quoniam Sol, et calore, et colore suo prodit, sese ardentissimum esse, necesse est cum, vel anthracem esse, vel compactam, et densatam valde flammam, vel compactam, et densatam valde lucem, vel horum duo, vel omnia. Esto sane omnia, sed quomodo, aut qua ratione? Anthrax quidem est, non ligneus, non lapideus, non pumiceus, non vitreus, quales sunt apud nos anthraces. Sed anthrax æthereus, ex fluore primigenio, in æthere admodum compactis, et calore, et lumine primævis accensus, et in densissimam coactus lucem. Quæ eadem, et anthrax sit, et flamma, et flamma sit et lux, et anthrax. Et anthrax, et lux eadem et flamma. Ardere autem hunc anthracem, non similem nostratibus, sed æthereum, duo quæ apud nos fiunt, satis ex monitu illo Aristotele, contestantur. Anthraces nostri exiguam præbent flammam si habeant longe lateque diffundunt lumen, secundum, quod dum flamma est, tremere non desinit, unde et lumen, quod ab ea emicat, ad umbrarum confinia, tremit quoque. Ita si Sol anthrax tantum esset accensus, pro magnitudine sua, luceret longe minus quam nunc lucet, et radios non tam longe iacularetur, et lumine non impleret universum. Quæ opera flammarum, non anthracum, sunt propria. Tremere autem modo nostratis, Solis flammam, duo sunt manifestissimo argumento. Alterum quod radius eius, per foramen in domum ingressus, ab ingressu totus tremere videtur in ære. Alterum, ubi solum ferit, ad umbrarum confinia, etiam tremit. Et tertio si foramen, introitum det angustum, in solo radius totus tremit. Si det latiore, in medio non tremit, luminis copia eum tremorem interimente. Sol igitur, fluore æthereo densissimo compactus, anthrax lucis et flamma est factus, sicuti et astra, sed compactione, et maiore, et densiore, atque ideo ardentiore. Quid vero ita? Quia Conditoris sapientiæ et providentiæ ita visum. Ut id scilicet corpus, quod corporibus omnibus, lucere debuit, et calorem, et vitam, et bona, omnia præstare, muneri suo sufficeret. Nam in tenui materia, tenuis quoque flamma est, et tenue ex ea lumen emicat, et tenuis calor ita, ut in longinquum minime possint pertingere. In densiore vero e contra, et lux, et calor maior, et flamma vehementior, et lumen et calor inde promicantes longius porriguntur. Hac ergo finali causa, summus Solis opifex, qui nihil frustra facit, ex densissimo æthereo fluore, eum compilavit, ut non immerito Peripateticus Albertus; sed quo casu nescio (neque enim in Peripato hæc docentur) protulerit, Solem corporum omnium simplicium esse densissimum. Et si densitas id possit efficere, a reliquis stellis substantia longe esse diversum. Sed non ea ratione, quam ipse affert, scilicet quod solus Sol luceat, stellæ ab eo lumen accipiant et luceant. Omnes namque stellas ostendimus nos lucere per se, una excepta luna: atque esse flammam, et nunc addimus, etiam anthracem. Concludamus ergo hanc de Solis substantia, quæstionem. Solem sine dubio esse æthereum ignem, in fluore primigenio, a lumine et calore primigeniis accensum, omnium simplicium densissimum et vere $\pi\lambda\eta\mu\alpha$ coagmentationem flammæ plurimæ, ideoque lucidissimæ, et lucentissimæ, et ardentissimæ, et calentissimæ. Et de eo vere dici potest. Sol est carbo, flamma, lux. Et flamma, lux, carbo; et lux, carbo, flamma, omnium maxima, ratione triplici, mole, lucis vigore, et vigore caloris. Nullo enim alio in corpore, tanta lux conspicitur, nulloque calor efficacior, ut vere dixerit auctor libri Sap. cap. 16.

“Quod ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio Solis calefactum, rabescebat.” Uti iam diximus. De cuius luce, satis superque diximus in Panaugia. Nunc de magnitudine dicendum aliquid, sicuti de calore, paulo post erit agendum. Igitur dicamus.

Solem terra esse maiorem Optici facile se demonstrare posse confidunt, et eos secuti astronomi, ea demonstratione uti certissima utuntur. Aristarchus Samius, nescio, an primus, huius rei demonstrator, ait. Si sphaera lucida, atque illuminans, sit illuminatæ sphaeræ æqualis, ab hac in oppositam partem, proicietur umbra columnaris in infinitum. Si illuminans sit minor, illuminata maior, tunc umbra proicietur calathoides semper latior in infinitum. Si vero illuminans sit maior, tunc umbra semper angustior in progressu desinet in conum. At Sol, proculdubio sphaera lucida est, terram, opaca sphaera est. Terra a Sole illuminata, umbram noctu iacit, quæ in conum desinit. Ergo Sol, terram, est maior. In conum autem eam umbram

desinere, ex Luna eclipsi probant, quæ in eam umbram incidens eclipsin sui luminis patitur. At demonstratio hæc, partim nulla est, partim est aliquid. Est quidem aliquid, quia in umbra Luna, quæ lumen proprium non habet obscuratur. At eadem obscuratio ei accideret, si in umbram vel calathiam, vel columnarem ingrederetur. Si nota in umbram incideret, tota obscuraretur, si in collaterales umbræ lineas ingrederetur, tanta parte, quanta in umbra remaneret, quanta vero extra eas esset, non eclipsaretur, quod in conoide sola, primo errore, dicunt ei evenire. Cuius non magis propria est, quam duabus etiam aliis sit communis. Nulla autem est demonstratio, quia secundo errore, conicam esse terræ umbram, non demonstrant. Addunt, tertio errore, pro argumento, ideo conicam esse, quia in orbe Mercurii, aut etiam Veneris desinit, cum aliæ duæ in infinitum, quarto errore, abeant. Conicam, quinto errore, in his orbibus putant desinere, quia nec Mercurius, nec Venus eclipsantur. Id autem quia in eam non incidunt. Non incidunt autem, quia illa esse desiit. Desiit autem, quia in coni desiit apicem. Sed his omnibus falluntur, præter quam quod desierit. Nam desiit ea quidem, non qua ipsi aiunt ratione. Sed quia luces Mercurii et Veneris, tantum lumen de se, et circa se effundunt, ut eam umbram vincant, et diluant, nec amplius umbram esse sinant. Lumen enim, et umbras et tenebras etiam superat: non autem tenebræ vincunt lumen, et umbra multo minus. Id quotidiano videmus experimento, pusilla candelæ flammula in tenebrosam cubiculum illata. Veneris autem tantum lumen est, ut tenebrosissima nocte, usque ad nos pertingat, et itinerantibus viam illuminet. Mercurii lumen numquam vidimus, sed Luna ipsamet dum in eclipsi est, quod dicimus verum esse prodit. Umbra enim, in qua est, ea parte qua est rubicunda, ea rubedine ita superatur, ut non impediatur, quin a nobis cerni queat. Et si magis super se esset luminosa, nullam umquam pateretur eclipsim. Et si Sol eam pati dicitur, id, non quia obscuretur fit, sed quia Luna opacitate sua, eius lucem nobis occulit. Itaque tot erroribus fulta demonstratio, quomodo ostendet, aut persuadeat, Solem esse maiorem terram? Et si in tanta, et tam evidenti re Astronomi, omnes sunt decepti, quibus eorum demonstrationibus, aut instrumentis credere possimus, aut debemus, Solem esse non solum terram maiorem, sed maiorem centies sexagies sexies? Nos vero, quid de Solis magnitudine audebimus physice proferre? Sane certi nihil præter quam hoc unum, eum esse ignem maximum. Qui possit, et elementa omnia, nec minus æthera totum illuminare, et calefacere. Lumen enim et calorem sensibus haurimus. Ratio autem dicitur, si tam longe lumen et calorem suum diffundit, et in corpora a se longe diversa, qualia sunt elementa, eum facilius in proximiora, et similia sibi, id ipsum facere et longe magis, quia nullo videtur obice impediri. Tam longe scilicet lateque, quam in Panaugia est a nobis declaratum.

Sed non minor est de situ Solis incertitudo. Inter enim veteres philosophos, Zoroaster, uti vidimus, in medio sex planetarum collocavit. Hermes vero, illico supra Lunam eum posuit, quem et Plato, et Aristoteles sunt secuti. Ducti ni fallor, quod eiusdem fere viderentur esse magnitudinis. Et ex calore, quem ab eius radiis sentiebant, cum non procul, ut cætera astra esse existimarunt. Ante Platonem vero Anaximander, et Metrodorus et Crates, supra etiam stellas fixas Solem ponebant, et sub eo Lunam. Aristoteles ad Alexandrum scripsit, supra Solem esse Venerem, et supra eam Mercurium. Astronomi vero posteriores medium inter planetas locum ei deputarunt, demonstrationibus partim puerilibus, partim ab aspectus diversitate ductis. Pueriles illæ sunt, quando aiunt, eum uti astrorum, et Planetarum regem in medio sedere debere loco. Cuius veluti consiliarius sit Saturnus, Iupiter iudex. Mars exercitus dux, Venus, uti materfamilias, Mercurius uti scriba, Luna uti nuncius. Quibus, in re tanta, quid nugacius? Simile huic, quando eum cordi medio comparant, reliquos membris aliis animalium. Neque enim cor in medio est corporis, neque membra sunt aliis comparanda. Diversitas autem aspectus, per instrumentorum fallacias, in neutram nos partem, certitudine ulla inclinatur, atque ideo certi nihil pronunciamus. Hoc unum dicimus, si verum sit, quod Proclus, et Damascius crediderunt, Chaldæorum Theologiam, fuisse θεοπαράδοτον, a Deo traditam, cum ea sentiemus, Solem inter planetas, medium stare. Si vero ex simplici

Astrologia, Zoroaster ita pronunciavit, ex calore, et magnitudine, et luce vivaciore, et radorum viribus, Platonis sententiæ assentiamur libentius. Quoniam tria hæc, longe maiorem, quam Astronomorum discordantium instrumenta, certitudinem nobis promittere videntur. Quo vero ad motum eius (quinta hæc fuerat ab initio proposita quæstio) quæ prima est eius actio, paucula. Movetur, ut planetæ, motu diurno, et annuo, contrariis, seu potius altero retardante, uti de illis docuimus. Sed actiones eius reliquæ, minus manifestæ sunt, perscrutandæ. Sunt autem eæ, vel cum stellis aliis communes, vel suæ sunt propriæ. Communes quidem sunt lucere, illuminare, calere, calefacere. Hæc namque omnibus, uti sunt ignes competunt. Et qua ignes etiam moventur. Mobilissimus enim, et moventissimus rerum omnium est ignis. Sed motum circulare, et retardantem, et in latera, et velociorem, et tardiolem, et reliquos antea commemoratos, habent a spiritu, ab animo, habent ab intellectu, habent a Dei providentia. Habere ab intellectu, etiam Peripatus contendit universus. Quid vero non solum pluribus, sed etiam contrariis, tum stellarum cæterarum, tum etiam suis planetæ, et Sol cum eis, ferentur motibus? Cum corporis simplicis natura unus tantum, et simplex est motus? Non quidem a natura iis ferentur. Sed ea, potentioribus redente, et nihil repugnante, animalium exemplo, ferentur a spiritu, ab animis, a mente, intrinsecis, et a providentia extrinseca. At eodem tempore, et pluribus, et contrariis cieri motibus, repugnat naturæ. Si natura repugnat corporum, non repugnat incorporeis, animo et menti. Non spiritui inter corpora et incorpora medio. Contrariorum namque, sicuti essentiæ, sic etiam vires, sic etiam debent esse contrariæ actiones. Non est igitur impossibile stellas omnes eodem tempore vel pluribus, vel contrariis ferri motionibus, quando non corporis natura feruntur sola, sed ab incorporeis, quando et animalia saltu feruntur tribus, aut pluribus, iisque contrarii, sursum, deorsum, ante, retro, ad latera, omnibus supra corporis naturam, quæ deorsum tantum habet moveri.

Sed ad proprias Solis actiones accedamus. Uti flamma est, lumen e se emicat et calorem, in æthera primo totum, sicuti et alia sidera, quandoquidem quin id faciant, vetat nihil. Hæc communia. Sed Sol, astris ne omnibus, ea sui luminis iaculatione, lumen suum tribuit, eaque lucere facit? Tribuit quidem omnibus, sed lucere nequaquam facit. Nam et ipsa flammæ sunt, et sua essentia lux sunt, non minus, et suis viribus lucere possunt, et lucent. Sed lumen suum, eis Sol addit, lucemque eorum reddit lucidiorem. Lucem ergo eis non indit, sed insitam adauget. At cur præsentem Sole, stellæ non cernuntur? Non lucent? Num eis e contra lucem adimit, eamque ita diluat, ut lucere nequeant? Id non Solis, non stellarum culpa fit, sed oculorum nostrorum, hic est defectus. Qui in tam amplo, apertoque Solis lumine radios suos visuales qui et ipsi ut patebit postea, lucidi sunt, et intra oculum et extra, ita debilitat et reddit languidos, ut luces alias discernere nequeant etiam aliquando vicinas. Lumen enim maius, ut est in dicterio, offuscat minus. Experimenta id comprobant. Flamma satis magna ad Petrammalam in Hetruria, emicat e terra. Qui illac iter noctu faciunt, et sub auroram, a longe eam conspiciunt. Sereno vero die, intervallo itineris eodem, vix discernitur ob solaris luminis copiam ac vigorem. Si vero radii visuales congregentur in profundo puteo, sursumque suspiciant, tunc sidera cernuntur. Id et Astronomi quidam confirmant, et experientia docet. Non igitur Sol, stellis, lumen adimit umquam. Si candelæ et faces interdiu accendantur. Et Solis lumini, vel opponantur, vel etiam intra lumen ponantur, languent, et fere a nobis non visuntur, non tamen extinguuntur. Si flamma hæc nostras in tenuissima fuerit materia, per rarefactionem maiorem, extingui aliquando continget. Eadem noctu lumine maiore, nobisque propiore, etiamsi lumen suum usque ad nos non porrigit, lucem tamen suam, etiam in tenebris ostentat. Ita est de stellis. Sed cur, luces illæ, cum suum quæque proprium lumen emicet noctu, æther tamen illuminatus non apparet? Magnam quidem, res hæc dubitationem afferat, quando Solis lumen etiam tunc fulgens, interdiu in æthere cernitur, cur non et astrorum lumen non discernitur noctu? Id evenire existimandum, quia tanta sit æther raritate, ut lumen neutrum concipere ita possit, ut orientare queat, neque interdiu Solis, neque astrorum omnium noctu. At cur, solius unius Solis lumen, ærem totum implet, et totam ut videtur aquam: tot

autem astra, luces ostentare noctu satis habent, lumine autem ærem non implent, ne dum aquam? Contrariorum, contrariæ sunt causæ. Sol magnitudine sua, quam ostendat proxime, id videtur posse facere. Illa et parvitate, quæ apparet, et longinquitate, quæ, uti creditur, et demonstratur, et apparet oculis, id non posse facere videntur.

Sed lumen Solis, nemo non videt, nemo non fatetur, totum ærem, totam forte aquam, et totam terræ superficiem illuminare. Verum calorem eius cum lumine, et in lumine descendere, multi negarunt antea, multi in præsentia negant. Dubii sunt non pauci, incerti plerique omnes. Hanc rem, quæ secunda est præcipuarum Solis actionum, e tenebris eruere adnitamur. Sensuum testimoniis utamur, ex demonstratis rationes afferamus.

Mirum cogitatu sane est, quomodo Peripati magister, numquam in Sole, semper in umbra deambulaverit, neque se a radiis Solis calefieri senserit: neque id senserit eorum ullus, qui in gymnasio suo sese exercuit.

Nam qui calor, eos in Sole forte ambulantes in cuti adussit, nigricantesque reddidit, non a radiis Solis fuit, ut eorum fert opinio, sed ab ære, astrorum latrone atrito. Et si radii quid in causa rei huius sint, non sint, nisi in solido corpore refracti. Primum profecto illud tam stultum est, ut stultius, queat esse nihil. Stultitiam auget, quod magister dixerit, non calorem tantum, sed etiam lumen, in ære ab astrorum latrone atrito generari. Sane astra, ut tunc opinabantur homines universi, diu, noctuque ferebantur, æstate, hieme, autumno, vere. Cur ergo, noctu etiam lumen in ære non generabatur? Cur noctes, omnes frigidiores non erant diebus? An quia noctu, ferri cessabant astra? Stultior veteribus Peripateticis factus est recentior Albertus, cui cognomen magni, haud scio quo merito, sui tribuerunt. Is summa, an fatuitate, in sagacitate excogitavit, lumen per se non posse calere. Sed dum a Sole descendit, ab eo partim rapi, partim a Solis latrone trudi ignis elementalis partem, usque ad terram, quæ ea sit, quæ calorem cum lumine nobis affert. Hoc dogma in scholis docetur, eoque auditores infatuantur. Nam si latro astrorum, ignis particulam, deorsum tradit, cum latro semper fiat, cur semper eam particulam ignis non trudit, aut detrudit? Cur non noctu æstate? Cur hyeme, non die? Cur sub septentrionibus numquam? Ut ibi faciat calorem. Sed hæc figmenta, quia rebus ipsis non consentiunt, acutulorum sunt deliramenta. Tota igitur hæc res, ad exactum est perpendenda. Astrorum latro sane, et perpetua, et perennis est, nec umquam cessat, quod et Peripatus contendit. Ab ea latrone, inquit Aristoteles, duo generantur, lumen et calor, ære ea latrone atrito. Omnia hæc esse impossibilia demonstramus. Fixorum uti vocant siderum latro, ab ære abest longissime, et eum atterere minime omnium potest. Distat autem ab hypocausto, ex Astronomorum, quos ipse in rebus Cœlestibus, sibi etiam ipsi præfert, sententia M. Pass. 78821837. Tanta enim est tota orbium, qui planetas deferunt, ut ipsi aiunt, crassitudo. Per quam, impossibile est astra fixa, ærem attingere, aut atterere. Et per crassitudinem orbis, solius Lunæ, quæ est 109056 M. Pass. impossibile est a Planetis sex ærem attingi, aut atteri. A Luna quoque idem impossibile est, ob crassitudinem ignis elementi, quam M. Pass. 115567 esse aiunt. Nullo ergo modo possibile est ærem, ab astrorum latrone, aut attingi, aut atteri. Quæ enim se se atterunt, necessario prius se se contingunt. Deinde, ær quomodo atteritur. Quæ atteruntur, ea solida sunt, et dura utraque, æther mollis est, ær mollis, et tenues utrique, si res durior per ærem feratur, aut ær ab ea quovis modo diverberetur, turbatur quidem et confunditur, et dispergitur: teritur, aut atteritur minime, quando nec aqua, ære crassior, attritionem nullam patitur. Itaque neque astrorum latro, ærem attingit et si attingat non terit, quia tenuis et mollis æther est, et ær nullo modo atteritur. Falsissimæ ergo hæc duæ priores sunt assertiones. Tertia eiusdem est falsitatis. Nam etiamsi ær atteri possit, ex ea attritione lumen nequaquam generatur. A Sole in quo iam ante lux est genita, et in ea luce lumen, et toto æthere prius ab ea fustum, in ærem diffunditur, nulla nova eius generatione. Haud sane aliter, ac in cubiculi ærem candela illata, totum suo lumine replet. Lumen ergo in ærem a Sole funditur, non autem in æris attritione ulla generatur. Sed et quarta falsitas his ita comes. Nimirum ab eadem astrorum latrone, per eandem æris attritionem, calorem in ære

generari. Nam si astrorum latio ærem attingit nunquam, ær ab ea non atteritur. Si non atteritur, ut est ostensum, ab eo non attrito, nullus calor generabitur. Sed alia occurrunt via. Non calere Solis radios, nec ærem, aut corpus aliud calefacere, dum de Cœlo descendunt, sed postquam in corpus solidum inciderint, ab eo refractos in se resilire, et ea redensiores factos, ærem atterentes, et fricantes calorem in eo excitare. Et de eius materiæ potentia deducere in actum. Si id pro vero astruunt, rationem reddant, unde eveniant, quæ modo recensebimus? Si quis hieme fugidissima, sole Oriente, nulla adhuc refractione facta, manum, aut faciem radiis opponat, calidos sentiat? Si quis penes murum Soli expositum, qui tota die radiis sit verberatus, ambulet, ea parte faciei, quam radii tunc feriunt, plus caloris sentiet, quam parte alia, quæ ad murum versa, manet in umbra? Etiam si murus caleat? Si quis per herbida prata ambulet, nulla ibi refractione facta, caput si radii feriant, et faciem, et pectus, calorem percipit? Cur in summis navium malis, nauta in specula positus, calorem radiorum non ibi refractorum sentit, et paucis horis cute nigrescit? Quod non patiuntur nautæ alii tam cito, in tabulatis sedentes, ubi radiorum tota fit refractione. Sed dum hæc solvunt, nos liberius, et verius philosophemur. Radios Solis uti ignis prolem, a patre divulsam numquam, per se, et in se calere asserimus, et alia quæ tangunt calefacere, vel illico, vel tempore aliquantulo interposito. Arida ab eis etiam igniuntur. Trans aquam rotundo vasi infusam, permeantes, aqua non dum satis concalefacta, escam accedunt. Per crystallum concavum transeuntes, ignem in opposita esca creant. A speculo concavo resilientes, in aridare ignem accendunt. Hæc omnia ignis sunt opera, etiam si dicantur in his omnibus uniti, et quasi parvulus Sol facti, lucidissimi, et ferventissimi simul fiunt. Quia nimirum lux et ignis idem sunt et lumen producant et calorem, et a simul iunctis uti sunt iuncti ipsi, lux et ignis. Calor igitur perpetuus est luminis comes. Neque lumen umquam sine calore est, etiam si calor, aliquando sine lumine reperiatur. Quando scilicet re aliqua a lumine concalefacta, ipso abeunte, calor ibi remanet, vel sedes suas ponit. Id autem fit, quia lumen omne, sed sensibilius Solis lumen, non aliud est, quam flamma rarissima, sicuti flamma densissimum est lumen. Et sicut flamma, omnis uti est ignis, calet, et calor sit, sic lumen cum sit flamma, calor quoque est. Sed ut lumen, flamma est tenuissima, et rarissima, sic etiam eius calor est lenissimus, et suavissimus, ut potius tepor dici debeat, quam calor, tepor tamen e genere est caloris. Sol ergo corporeorum ignium, ignis est primus, imago Empyrei, primævique et luminis, et caloris, lux compactissima, ignisque ferventissimus, atque ardentissimus. Radii vero eius, sunt ab eo ignes secundi, recti, acuti, penetrantes, utentes, quasi a densa Solis mole estuantes. Lumen vero a radiis, ignis est tertius, et flamma in exilissima quasi materia leviter succensum. Et quamvis in nostratibus flammis, lumen a calore, diversum quid esse vindatur, quia calor alicubi est, ubi non sit lumen, neque calor in lumine, neque lumen in calore esse videatur, nihilominus in Sole corpore purissimo, necesse est hæc omnia, lucem, lumen, ignem, flammam, caloremque idem esse. Nec minus idem sunt in radiis, gradu tamen secundo, et in lumine gradu tertio. Talis ergo cum Sol sit, et radii ab eo micantes, et lumen ab his emicans, quid ille per hæc duo veluti sua instrumenta in ære operatur, aut in aqua, aut in terra? Nimirum virtutes suas omnes per ea in hæc transfundit, sunt autem virtutes eius admirabiles. Est enim uti Dionysius affirmat, a summo bono, et bonitatis corporea imago, et bonitatis illius, quantum corpori licet in corpora omnia transfusor. Nam sicuti a bono, in lumen illud primævum, semina rerum omnium sunt transfusa, et ab hoc in Solem, sui simulacrum itidem sunt transfusa, sic a Sole, rerum semina eadem, per radios perque lumen in inferiora transfunduntur. Cooperante id in eo, intellectu suo, animoque suo, et spiritu. Ostendimus enim supra, stellas, et Solem animata esse, et anima quidem sibi congrua intellectuali. Spiritum autem divina eum eloquia appellant, ut eo loco. Oritur Sol et occidit, et subdunt lustrans universa in circuitum pergit spiritus, etc. Sicuti autem intellectus, seipsum intelligendo, species et ideas, quæ in se sunt intelligit; et intelligendo operatur, ac facit, hoc est in animum sibi adiunctum, et species eas, et earum notitiam transfundit. Et animus idem operetur, in spiritum, qui rerum vector est omnium, ut postea

ostendetur, sic spiritus, species, in corporum, tum essentias, tum vires transfundit, unde actiones omnes prodeunt, et prodeundo, res ipsas ad sui imitationem generant, sic dicendum est de Sole. Cuius intellectus dum ideales species in se revolvit intelligendo, et spiritus in corpus; et corpus per vires, et actiones extra se fundit, et res quæ a Sole dicuntur gigni. (Sol enim et homo, generant hominem) generat omnes. Sunt autem Solis vires, lumen et calor, et rerum semina, a lumine suo vecta, et in corpora hæc devectora, et a calore invectora, et fota in causa sunt rerum generationis omnis. Lumen enim suum, sicuti delator est seminum rerum, sic eorundem est mensura, et numerus, et fomes. Dum enim illuminat, et quæ inepta sunt, subiens, et ea permeans calore comite, tum separat, tum congregat et purgat, et movet, et generat, et nutrit, et adauget, et perficit, et renovat, et vivificat, et continet; ita ut cuncta corpora illum expetant, uti genitorem, uti motorem, uti calefactorem, uti illuminatorem, uti denique vitæ datorem, eiusque conservatorem. Omnia enim hæc, corporibus omnibus tum influit, tum indit, tum manifestis luminis viribus, tum occultis, et spiritualibus actionibus, qualem supra ex libro Sapientiæ attulimus. De quibus occultis, suo loco postea. Unum hoc concludamus, tria hæc lumen, calorem, semina, Solis vera esse instrumenta, ad ea omnia efficienda, quæ in tribus hylæis mundis efficiuntur. Aristoteles, cum lumen Soli negare non posset, ne cæcus videretur, negavit calorem, et pro eo motum substituit, dixitque supera, lumine et motu agere in hæc infera. Nos vero etiam motum Soli damus: non quod ad ærem, aut aquam, aut terram motus pertingat, sed quod Solis sit quartum quoddam instrumentum, quo tria illa lumen, calorem, et semina, quacumque it, secum circumferat, et hylæos mundos totos iis impleat, quiquidem cum duplicis sint naturæ diaphanæ et opacæ, diaphana tribus omnibus penetrat, lumine, calore, seminibus, his occulte, evidenter illis: opaca non nisi duobus calore et seminibus. Atque ita, quæ sui natura, unita videbantur, separat opacitas. Alia etiam ratione in diaphanis lumen et calor videntur separari. Quia utrumque æri permiscetur, lumine tamen abeunte, hieme quidem abit et calor: æstate vero lumine abeunte non abit calor. Vel dicendum verius, calorem hunc restantem, non esse luminis perpetuum comitem, sed a luminis calore æri impressum, et alium factum ibi remanere, lumine suum calorem secum semper asportante. Namque ær, suscipere quidem utrumque potest, retinere tamen potest neutrum, sed alterius tantum prolem in se relictam. Quod ipsum, et in aqua, et in terra fieri est necesse. Aqua nimirum, utrumque et lumen calorem eius comitem suscipit: neutrum retinet, sed calorem sibi a calore luminis inditum eo usque retinet, donec a luminis contraria tenebra, frigus secum ferente, vel ab ea divellatur, vel in ea extinguitur. In terram vero uti opacam lumen, luminisque calor non videntur posse penetrare, sed quo loco feriit, prolem de se relinquit, penetrat tamen spiritus a lumine et calore vectus, et in intima penetrat, secumque rerum semina defert, qui et naturalem terræ calorem, et fovet, et excitat, et vivificat, et sese in eo multiplicat, et semina rerum variarum pro terrenæ naturæ capacitate huc atque illuc diffundit, et ibi multa commovet, alterat, concoquit, extenuat, incrassat, et mutat, et fœcunda facit, et nova generat, et vetera corrumpit. Unde tanta rerum mistarum, sub terra varietas, et tanta supra terram. Sed hæc loco magis proprio diffusius. Hoc modo concludamus, solis radios ac lumen, calidos sua esse natura, utpote igneos. Quos secum ipse trahit et circumfert, quocumque cum fert spiritus in circuitum. Atque ita verum fuerit, cum lumine et motu in hæc inferiora agere. Motu quidem ut radiorum, et luminis delatore; lumine vero ut delatore, caloris, spiritus, seminumque, sine quibus generatio fit nulla. Hic autem luminis calor, dum in opacam terram penetrat simul cum spiritu et hominibus, calorem terræ insitum recreat, et omnes unam, quæ ibi sunt renitentia, rarefaciunt, liquant, fundunt, movent; concoquunt, densant, urunt, siccant mederantur, nutriunt, et coloribus, qui luminis sunt proles, propriis exornant singula. Sed hæc uti diximus melius postea. Concludamus semel. Has esse summaras, summi huius, Dei ministri actiones. Ut scilicet motu suo se se mundo circumferat, secumque lumen et calorem, et spiritum circumferendo, mundo infundat. Et quæ a superis

rerum semina in se receperat, in mundum radiis suis disseminaret, eumque totum, tanto rerum ornatu efficeret fœcundum.

Sol vero iste, pati ne aliquas potest passiones? An est omnis omnino passionis expers? Quod Aristoteles scribit.

“In omni præterito tempore, iuxta traditam rerum memoriam, nihil fuisse mutatum, cœlum, neque toto, neque partibus.”

Videtur esse omnino falsum. Fuerat enim a Platone in Politico memoria proditum. Τὴν τῶν παντὸς φορὰν, τότε μὲν ἐφ' ἃ νῦν κυκλεῖται φερέσθαι. τότε δ' ἐπὶ τ' ἀναντία.

“Universi lationem, aliquando ad ea, ad quæ nunc circulatur ferri, aliquando in contraria.”

Et quæ ibi sequuntur in hanc sententiam multa. Quæ etiamsi Plato mystico forte sensu scripserit, attamen in motu, mutationem totius Cœli fuisse, memoria fuerat proditum. Quin imo Ægyptii; (quod Pomponius Mela retulit) quater cursus suos mutasse sidera, dum Ægypti sunt, obeliscis suis insculperant. Et ipsomet Aristotele referente, nonne a Pythagoreis quibusdam fuerat traditum, Galaxiam esse viam quandam, quam in Phætonis casu, stella aliqua cadens confecisset. Alii, Solem iam olim illuc cursum suum fecisse? Memoria ergo lapsus est Aristoteles. Dicent sui, pro fabulis hæc ipse habuit. Esto fabula utraque, simul cum tragica fabula Thiestæ. In qua dictum, ante eum natum fuerat, Solem retro cursum suum vertisse. Sed cur quod possibile fuerat negavit, et more suo derisit, ne Deum illum suum, summo Cœli culmine sedentem, de sede daret præcipitem. Sed Conditor universi Deus noster sicuti mundum condidit pro libito, etiam ita regit. Et mentes, et animos, quas corporibus regendis dedicavit, suo nutui obtemperantes facit. Inde fuit, ut ad præces Iosue, Sol cursum suum retardaverit. Idem passus est pugnante Gedeone. Tercio pro Ezechiae salute. Sed has historias, vel non legit, vel non credidit. Quia Deum suum servum fecerat, nulla voluntatis libertate. Sed cur non legit a Græcis suis scriptam historiam, Castore quodam et Adrasto Cyziceno, et Dione Neapolita, mathematicis nobilibus. Qui referente Divus Augustino ex M. Varrone. Ogygis temporibus, qui multis ante Aristotelem seculis, Thebis regnaverant, in Cœlo mirabile exitisse portentum. Stellam Veneris nobilissimam, mutasse colorem, magnitudinem, figuram et cursum. Post Aristotelem, Hipparchus Astronomus primarius, observavit in Cœlo novam stellam esse natam. Qualem et nostra æras vidit in Cassiopea, et multis mensibus spectavit. Profecto novi orbis Mexicani in suis historiis habuerunt, Solem quater extinctum, et quater fuisse natum. Sed rudium ingeniorum esto hæc credulitas. In nostris historiis habemus, ut Petrus Messias refert. Iustiniani Cæsaris tempore, maiore anni parte, ære sereno, nulla velato nune, Solem tam exiliter luxisse, ut vix Lunæ splendorem, lux eius superaret. Ex quo aiunt eveoisse, ut totum fere orbem famis invaderet. Ex quo eventu nos ita coniecimus, exiguam illam lucem, exiguum etiam calorem emisisse, ita ut fata maturescere nequirent. Exilis autem lux illa facta est, quod ex nostris fundamentis, flamma Solis, et etiam anthrax, rariores eo tempore sint facti, ita volente Deo. Sicut enim in denso, flamma, et lucentior est, et calentior, ita in raro, et minus lucet, et minus calet. Rarefactionem ergo, eo tempore Sol est passus, sine dubio: Dei nimirum iussu, et eiusdem Conditoris iussu, iterum flammam suam et anthraca densavit, ut aut plusquam antea, aut more solito luceret. Neque enim memoriæ mandatum est, antea fulsisset magis, an postea vel æque. Vel magis vel minus. Sed et Paulus Diaconus refert anno 790 obtenebratum esse Solem, et radios suos diebus XVII non dedisse. Quod ex eadem accidit raritate. Quam raritatem, et densitatem, Venerem quoque et Ogygis temporibus, et nostris uti retulimus; passam fuisse est necesse. Et nova Hipparchi stella orta est, quia æther in flammam fuerit condensatus. Sicuti quando nova, nostra æta te est nata. Quæ deinceps post menses aliquot rarescens, tandem post fere biennium rarefacta omnino evanuit. Sol ergo, et stellæ, et cœlestia reliqua, et passa sunt, et pati possunt, et alterationem, et ortum, et interitum, et naturali causa, et divina Conditoris voluntate. Quæ nihil frustra, et extra ordinem bonitatis facit. Quod Plato, et ante cum philosophi multi, et post eum Theologi plures,

confirmarunt. Et ratio a superioribus nostris deducta demonstrationibus confirmat. Solus Aristoteles, quia Deum suum, servum fecit, cum suis omnibus, falsis et fundamentis et consecutionibus innixi, obstinate, et impie pernegant.

Finis Libri Deciminoni Pancosmiæ.

ANNOTATIO R. P. M. IACOBI DE LUGO.

Cum in principio huius libri narrat Solem fuisse adoratum ab antiquis, inter alios fuere. Athenienses, credentes illum esse Deum quendam, ideo ut refert Divus Augustinus octavo de civitate Dei. Anaxagoras factus est reus apud ipsos Athenienses, quia dicebat Solem esse lapidem ardentem, negans per similia verba Solem esse Deum, vel aliquid animatum. Nos autem Christi hæredes et ante nos Iudæi, non debemus credere aliquid divinitatis esse in Sole, Luna, et stellis, unde sint creature puræ. Ideo Dominus cognoscens a pulchritudine Solis ex eiusque excellentia posse induci homines ad sui honorem, admonuit Deuter. 4 huiusmodi verbis. Ne forte elevatis oculis ad cælum, videns Solem et lunam, et omnia Astra cæli, et errore deceptus adores ea, et colas quæ creavit Deus in ministerium cunctis gentibus quæ sub cælo sunt.

Quod autem magis urget, est id quod refert Augustinus contra Faustum, Manichæos, scilicet ex illo psalmi dicto. In Sole posuit tabernaculum suum: excidisse in adorationem Solis, quoniam cum Christus (ut aiunt ipsi) in cælum, ascenderet, corpus suum reliquit in globo Solis, inde vero solam animam secum supra cælos ad dexteram patris evexit. Ad quos Manicheos dicimus, ista esse figmenta, quoniam iuxta illud Pauli Apostoli primo pater Deus constituit Christum Iesum, corpus et animam, iuxta expositionem omnium patrum supra omnem principatum et potestatem. Et quo ad dictum psal. Littera Hebræa habet. Soli posuit tabernaculum suum in eis Cælis, scilicet cum sit ex medio planetarum dicitur Solem habuisse a Deo tabernaculum suum et habitationem in eis cælis; si vellimus requirere sensum allegoricum dicemus in Sole iustitiæ posuisse ecclesiam suam. Nihilominus Solem cælestem non esse adorandum, neque astra colenda cum ex divino statuto creata sint potius, et sint nobis in signa, tempora, et annos quam ut colantur a nobis. Clarum est.

Non est certum an liber Sapientiæ sit Salomonis, sed ob elegantiam stili creditur fuisse cuiusdam Philonis Iudæi, qui Græce linguæ fuit valde peritus.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER VIGESIMUS
DE LUNA.

Cum sole, lunam, secundum luminare in propriam se posuimus antea contemplationem, eo quod cum reliquis sideribus, qui planetæ nominantur, nulla conditione videretur convenire. Cum sole vero duabus, tantum molis æqualitate, et figuræ rotunditate. Neque enim luce, neque radiatione, neque scintillatione, neque lumine, neque calore, neque colore cum aliis convenit. Fusca enim, et splendida simul, sed alia, atque alia parte, tantummodo conspicitur. Quibus in rebus, ne obscuris quidem, aut nebulosis quæ dicuntur stellis, est similis. Que fulgorem quidem habent quendam sed subturbidum, et et ad instar nebulæ nigricantem. Quare sicuti aliæ omnes a reliquis singulis specie inter se differunt, ita Luna, quoque differt ab aliis cunctis. Verum de ea operæ præcium fuerit, eadem considerare quæ de Sole sumus contemplati. Quid Luna sit omnino, qualis, quanta, quo cœli loco, quas habeat vires, quas actiones, quidque tandem pati possit. Ac de prima quidem harum quæstione, omnium cœlestium rerum rem difficillimam præ manibus habemus, et quo ad veterum placita, et quo ad essentiam eius variam contemplandam. Veteres quidem Græci philosophi, nulla in re alia, tam fuere discordes, quam in hac una. Namque eorum vetustissimus Orpheus de ea ita cecinit.

Μήσατο δ'ἄλλην γαῖαν ἀπείρατον, ἦν τε σελήνην.

Ἀθάνατοι κλήζουσι, ἐπιχθόνιοι δέ τε μήνην.

Ἦ πολλ'οὔρεα ἔχει, πολλ'ἄστεα, πολλὰ μέλαθρα.

“Molitus est aliam terram infinitam, quam selenem.

Immortales vocant, terreni vero Menem.

Quæ multos montes habet, multas urbes, multas domos.“

Quam sententiam videtur Thales esse secutus, qui terream esse Lunam affirmavit. Pythagorei quidam senserunt idem, eamque animalibus habitari asserverunt, maioribusquam nostra, sint, quindecies, Plantasque louge nostratibus habere pulchriores. Democritus in eandem ivit sententiam cum Orpheo, quod terreum esset quiddam, in quo campi essent, et montes, et vallium anfractus. Anaxagoras quoque ad superiora addidit, inæquali eam esse constitutione, et terream esse, et frigidam, et præterea admistam cum terreo, caliginem habere quandam. Heraclides et Ocellus, terram esse dixere, caligine obductam, sicut et Heraclitus, esse terram caligine circumdatam. Diogenes vero physicus pumiceam censuit esse, Iom vitraceam, transpicuam, et patim et obscuram. Pythagoras e contra cum aliis non paucis igneum corpus esse dixit, ex Chaldæorum puto dogmatibus, quibus a Zabracō fuerat institutus, esseque quasi speculum quoddam. Anaximenes vero et Parmenides Pythagoram sunt secuti, igneamque esse crediderunt. Sicuti et Berossus semiigneam sphæram. Zeno Parmenidis auditor igneum astrum esse, mente præditum, et prudens, et artificio confectum. Cleanthes et ipse igneam scripsit. Empedocles censuit esse ærem nebulosum, ab igne compactum, et ei commistum. Hunc bona Stoicorum pars, sunt secuti, nam mistam esse ex igne et ære tradiderunt. Xenophanes, autem nubem esse compactam et ignitam. Idem fere Chrysippus sensit, namque accensionem esse ex dulcium aquarum vaporibus collectam, et a Sole accensam. Mathematici vero quidam, compositum quoddam et diforme esse corpus, et inæquale. Sicuti enim nubes partibus quibusdam sunt rariore, quæ a Solis radiis collustratæ, splendidiore visuntur, quam quæ densiores sunt, quæ minus lucent, ita esse in Luna. Nam quæ in ea, rara sunt, luminosa fiunt, quæ vero compacta, minus fulgent. Aristoteles solus in sua permansit sententia, ex quinta illa sua eam esse essentia. Sed si quis eum interroget, cur igitur, uti Sol, uti reliqua sidera, ex eadem conflata essentia, non lucent? Necesse esset, eum differentia huius tantæ, aliquam afferre causam, si philosophorum culmen esset voluisset. Quam quoniam non attulit, et sui omnes, et

differentiam hanc, et eius causam reticent, reliquorum dogmata suo præferimus. Videntur enim omnes, causam aliquam afferre voluisse, omnesque ab ipsiusmet Luna apparentiis variis, eam videntur deprompsisse. Sunt enim in Luna, partes obscuræ, ut terra est, et nubes, et caligo. Sunt et aliæ lucentes ad ignis instar, et opacæ utræque, et lumini solari nullum transitum concedentes. Quæ res in solari eclipsi perquam fit manifestum. Est ergo Luna sine dubio toto corpore opaca, et minime diaphana, opacitate autem, ut apparet, non uniformi, sed varia, tota tamen nulli lumini pervia. Mirabilibus enim modis, in propriis eclipsibus, in horas variat colores. Nam si primo vespere deficiat, veluti carbo leviter accensus principio visitur. Deinde horribiliter nigra per horas amplius tres, apparet. Si vero in medinocidio defectum patiatur, et subpunicum et igneum quendam in pyropi speciem mittit colorem. Post vero horam seprimam, rubeum suscitatur. Si vero sub auroram patitur, colorem emittit cyaneum, et glaucum. A quo Empedocles glaucopim eam appellavit. Cum vero in novilunio apparere incipit, ea parte qua non splendet, ostendit quidem circulare corpus, sed fulco quodam colore infectum. A qua die, in dies, color hic semper redditur obscurior, usque ad plenilunium. In quo nullus iam is apparet color, sed facies eius, fere tota splendet, præter eas quæ maculæ appellantur, quæ eius faciei, pars est, non parva. Ex quibus omnibus colligere licet primo, quod, uti dicebamus, sit opaca tota, et nulli pervia lumini. Secundo quod nullum proprium tota habeat colorem. Tertio quod per partes variis sit coloribus infecta. Quarto quod umbram et eam quidem obscuram satis pro opacitatis ratione, de se emittat, eamque in eclipsi Solis ad nos porrigat, non aliter ac terram, Sole Lunæ opposito, eam versus suam umbram iacit, eamque obscurat, sicuti eius umbra obscurat terram. Itaque hac umbræ obscuritate, et sui corporis opacitate, terræ est persimilis. Nec ei est dissimilis, duabus reliquis qualitibus. Terra namque et ipsa, nullum proprium tota colorem habet. Et per partes habet varios, sicuti et Luna. Neque ullum dubium nobis est, si quis nostrum, in Lunam ascenderet, terramque inde prospectaret, eadem illi in terra apparitura, quæ nobis hinc in Luna apparet. Unde non immerito, Orpheus, Thales, et Heraclitus, et alii quos recensuimus, Lunam, alteram terram esse crediderunt. Et quam ideo Oecetes Pythagoreus, et Philolaus, non immerito, Antichthona vocaverunt, quasi terræ huic nostræ, terram alteram contrapositam. Quorum omnium sententiam Aristoteles, solitus veteres omnes acriter carpere, hac in re, vel sui moris immemor, vel animi maxime dubius, nec illos ausus est reprehendere, nec ipse aliquid de suo pronunciare, præter quam quod eam inter astra connumeravit. Astra autem quintæ illius essentiæ suæ, partes densiores esse tradidit. At nostra quidem sententia, tanto merito potest luna astrum nominari, quanto a veteribus quibusdam, terra quoque, astrum est nominata. Non enim hæc aliter in ære, ac Luna in æthere pendet. Non aliter ac Luna rotunda est. Non aliter ac Luna, et opaca est, et umbram usque ad Lunam iacit, sicuti et Luna, usque ad terram. Neque non et ipsa sicut Luna, et obscuras habet partes, et luminosas. Obscuras quidem omnes quæ ab aquis extant. Luminosas vero omnes, eas, quæ universo mari, lacubus, stagnis, fluminibusque operiuntur. Non enim minus aqua, superficie sua splendet a Solis lumine, quam splendet pars ea Lunæ tota, quæ eius maculas, tum circumdat, cum intercurrit. Id ei fiet clarissimum, qui maria alta naviget, et malum ascendat. Longe enim circumquaque maria splendescere circumspiciet. Idem cernet si quis situm ad mare montem, conscenderit, longe lateque splendens pelagus, circumspiciet. Quam ob rem, non forte procul a vero fuerit, Lunæ globum, alterum esse terræ globum simul cum aqua tota conglobatum. Globum scilicet æthereum, sicuti hic nostras, globus est hylæus. Et quæ Lunæ pars, lumine Solis splendet, eam esse aquam ætheream alteram. Quæ gravitate sua non equidem ad nos cadit. Non enim centrum hoc, Lunæ est centrum; ad quod aqua illa tendit ita, sicuti nostra aqua ad centrum istud tendit, et partes similiter aliæ lunaris terræ, sicuti partes terræ nostratis. Quid vero etiam mirum fuerit, si ibi sint, sicuti in terra nostra, planities, et montes, et convalles? Et in eis gentes tum hominum, tum aliorum animalium inhabitare? Quæ et maiore sint statura quam nostratia ut in puro æthere, et diutius etiam vitam producant. Et ibi

sint etiam plantæ nostris pulchriores. Conformitates enim, quas utriusque recensuimus, nobis id persuadent potius, quam ut quintæ tantum essentiæ eam dicamus, aut vel igneam esse, vel quid ignitum. Tametsi Olaus Magnus, sub poli Arctici elevatione graduum LXX tradat, ab initio Maii usque ad Augusti initium, nullam aspici stellam, (planetam credo intelligat) præter Lunam. Quæ in plenilunio vicina horizonti, eo temporis spacio videatur magnus quidam anthrax ardens, qui et stuporem et terrorem omnibus incutiat. Attamen putamus nos, cum colorem tunc eam ostentare, ob vapores qui densissimi in ea terra eleuantur. Neque aliter, ob eos igneam apparere, quam in eius eclipsi, sæpe numero se se ostentat aliquibus partibus ignita. Umbra namque terra, sicut ibi vapores eam quasi caligine quadam obducunt, ultra quam ignis speciem præbeat. Itaque terram eam putamus potius quam ignem, vel verius utrumque, sed aliquibus partibus terream magis, aliquibus magis igneam, aliquibus ex æquo temperatam. Sed igne, non tam, ut camera sidera puro, cum nec luce, nec colore, nec micantia, nec radiatione sit illis similis. Nec vero nubem tantum concretam, et ignitam cum Xenophane consentimus. Etiam si quod in ea splendet, cum albis nubibus conveniat colore quidem, sed non splendore. Nam et sæpe alias, et modo cum hæc scribimus, bis iam Sole Occidente, nubes eam atra operiebat, in Oriente vero magni nubium altissimarum montes, conspiciebantur. Qua nullo modo, radiis solaribus, aut lumine, Sole iam in occasu, et nigris nubibus obducto, attingi poterant, nullum tamen splendorem vel ad nos emittebant, neque ullo in se fulgebant. Neque vidimus interdiu, ob candidas nubes, in ære pendentes, præsentem Sole, lucidiorem fieri diem. At Lunæ splendor nocturnus, et lumen inde ad nos emissum, claro argumento est, Lunam non esse nebulam. Etiam si interdiu, neque ipsa præsentem Sole diem reddat candidiorem. Quod neque tanta stellarum multitudo, nec planetarum præsentia facit. At Luna, a Sole ne lumen recipit, ut Astrologi autumant? Vel per seipsam cum splendorem habet qui in eius partibus conspicitur, aqueo splendori similis? A Sole eam recipere, videtur primus tradidisse Thales, et eodem tempore Pythagoras. Post quos et Parmenides, et Empedocles, et Anaxagoras, et Metrodorus. Proprio vero lucere lumine asservit Anaximander, et Antipho, et Xenophanes, et Berosus. Et si Stobæo credimus etiam Aristoteles. Profecto, qui eam ignem, vel igneam esse dixerunt, necesse habuerunt asserere, eam propria lucere luce. Ignis enim sua natura, ubicumque sit locorum, lucet semper. At qui eam igneam esse affirmarunt, ut Parmenides, Empedocles, Anaxagoras, non videntur, in suis perstitisse fundamentis, quando non proprio, sed alieno dixere eam lucere lumine. Quid vero nos de proposita dicemus quæstione? Equidem certi nihil habemus, quod respondeamus. Nam in tanta lunæ a nobis distantia, non nisi (monitu aristotelico) similitudine quadam, sicuti de cæteris astris fecimus, philosophari licet. Similitudine ergo hac, non ægre dixerim, Lunam et proprio, uti igneam, lumine lucere. Alieno vero, uti et terream, simul et aqueam. Nam et terra, et maria nostra, non suo, sed Solis lumine splendescunt. Solari ergo lumine, inter astra omnia, sola Luna splendet. Cur autem Lunam, terram alteram dicamus, persuasibili non caret ratione. Nam quid mirum est, in æthere partem unam fœculentam constitisse, et crassam. In quam veluti feces ætheris omnes, Conditoris legibus, qui omnia certis numero, pondere, et mensura fabrefecit, confluerint? Sicuti et in parte mundi hylæa, fex omnis in unam hanc nostram terram confluit undequaque. Luna ergo, ætherea terra esto. Et terra nostra, elementalisis esto Luna. Neque duæ hæc terræ, sive duæ hæc Lunæ, a Conditore frustra sunt conditæ. Similitudine enim mutua, altera alteram fovet, et sibi invicem favent, et influxus, quibus et ipsæ, et utriusque partes, tum vivant, tum conserventur, altera ab altera suscipiunt. Quandoquidem ad Lunæ motum, ac lumen, et plantæ, et animalia multa, et humores omnes, tum commoventur, tum alterantur. Quæ res ita per se est manifesta, ut nemo sanus, eam negare, aut debeat, aut queat. Quin et tota nostra maria, ad Lunæ aspectus varios, certum est, varie commoveri. Et fluxus maris et refluxus, et cæteri æstus fere, a Lunæ lumine trahuntur, et retrahuntur manifestissime. Hæc autem omnia minime fieri possunt, nisi permagna inter eam et nostratiam, intercedat Sympathia. Hæc autem Sympathia, non nisi in

magna est, tum virium, tum actionum convenientia. Virium autem convenientia, non nisi in essentiae similitudine consistit. Pro ratione namque essentiae, uti toties dictum, rei vires insunt, et ab ea proveniunt. Et pro ratione virium, actiones quoque eduntur necessario. Quae virium et actionum conformitate, audentius iam afferimus, Lunam esse terram alteram aetheream, et aetheris universi ferocissimam partem, et eius fecem. Sed quid de stellis illis XIII obscuris et nebulosis poterit dici? Quae cum Lunae obscuritate, atque etiam splendore, similitudinem habere videntur quandam. Nam ut sunt obscurae, terreum sentiunt. Ut vero fulgorem habent aliquem, igneum quid sentiunt. Sunt ergo et ipsae ex terreo, exque igneo commistae, et Lunae naturam videntur habere, et si naturam, cur non etiam vires? Et si vires, cur non etiam actiones? Tametsi ob distantiam, multo nobis ignotiores lunaribus. Nam cum Deus, nihil frustra fecerit, frustra non fecerit corpora tam ingentia, quanta Astronomi dicunt esse siderea, quorum minima, longe terra maiora esse asseverant. Quod et de Canopo illo obscuro, quem Vespuccius ad Antarcticum esse affirmat, erit dicendum, et de nigris illis maculis quas in Australi caelo, observasse virum quendam Astronomiae peritum, Clavius retulit. Quas necesse est feculentae, et crassae, et terreae aetheris materiae esse conflatas, longe etiam Luna, et terra nostra obscuriores. Haec de Luna substantia, qualitatibus, viribus, sunt exposita. Magnitudinem vero, iam etiam antea exposuimus ex Astronomorum sententia esse tantam, ut terrae sit XXXIX pars. Facile quidem terra minorem esse probatur, eo quod in terrae umbra interdum occultitur tota. Et ammisso lumine eclipsin patitur, sicuti ab ipsa eclipsin patitur Sol, et nos eius umbra obtenebramur. Et quidem ut minor Luna esset quam terram, fuit rationi consonum fuit. Quia aether longe quam hylaeus mundus purior, minus fecium haberet. Et haec in plura corpora, quasi in sentinas conflueret plures. In Lunam scilicet, in stellas illas obscuras et nebulosas. Quarum singulae, multo quam terram sunt maiores. Et praeterea in maculas illas ad Antarcticum nigricantes, et Canopum illum Vespuccii ingentem, artamen fuscum. Nigror enim hic horum omnium, non aliud est putandus, quam foeculenta, qualis lunaris est, totius aetheris defecatio. In plura corpora dispersa, pro magnitudinis, ipsius aetherae molis ratione. Cui non una ad suscipiendas feces satis habuit sentina. Sed pluribus, una Luna, longe maioribus, videtur opus habuisse; ne scilicet, si una non caperentur, aut duabus, num amplius per aethera diffunderentur, ipsum multis in partibus inquinarent. Et si Aristotelis illud monitum, ea quae a sensibus sunt procul, rationibus, ad possibile sunt deducenda, et ad nostratum similitudinem reducenda, profecto ratio alia nulla, vel possibilis, vel vero similis harum aetherearum nigredinum, et obscuritatum, adduci potest, quam ea quam nos afferimus. Si enim aether simplex esset corpus, purum quoque esset; nec tot, nec tantas in se haberet colorum, lucium, opacitatum diversitatem, nec tantam in tam multis, et tam magnis partibus obscuritatem. Sed quoniam aethera fluorem esse demonstravimus; necesse est, eum florum aliorum, qui oculis subiiciuntur, similitudinem habere aliquam. Horum autem nullus est, qui fecem, et secum non gerat, et fere continue non deponat. Sed quoniam, aliae illae obscuritates, partim sunt a nobis remotissimae, partim recens observatae, in Astrologorum veterum non venere notitiam ad Lunam sermo noster redeat. Eam Astronomi annexi sunt probare, esse terra minorem. Quanto autem minor sit quam terram etiam praescribunt. Nimirum triginta novem Lunas, cum tertia unius parte, unam terram posse adaequare asserunt. Quorum demonstrationibus, si non, ut in multis aliis quibus fidunt, maxime falluntur, fuerit per nos standum. Moveri autem Lunam, nemo non videt. Sed in epicyclo affixam ferri, uti in caeteris planetis risimus, ita in hac ridemus. Nihil enim solidum ut ipsa de se ostendat, in liquido potest infigi. Sicuti neque e contra, liquidum et fluidum corpus, qualis Astrorum flamma est, solido ulli infigi posse, ne imaginari quidem potest quisquam. Quo igitur modo, solidum et crassum corpus, in aethere stat liquidissimo? Eo nimirum modo, quo nubes in aere pendent. Quo ipsa in eodem aere pendet terra. Idem de obscuris illis, et nebulosis sideribus erit dicendum. Et de maculis, et de Canopo illo fusco. Haec enim duo in rerum natura, maxime Conditoris summam, et sapientiam, et potentiam produnt, et admirationem humanae mentis

omnem superant. Et quia fœculenta corpora, torpidissima, sui sunt natura, et ignobilissima, necesse habuerunt, ut præter ea quæ a Sole, beneficia hau riunt, sese propriis, Luna et terram mutuo iuarent, altera alteri vires suas influendo. Qua in re, quid terram in Lunam agat, sicut est nobis ignotum, sic est fere nobis cognitum, quæ Luna agat in terram. Aquas scilicet, et humores omnes commouet cum oceani, tum plantarum, tum animalium, certis quibusdam legibus, saluti cuiusque accommodatis. Moveri aut in circuitum ipsam quoque nihil prohibet. Diximus superius, terram hanc nostram ferri ab occasu in ortum 24 horarum spacio, hora qualibet, M. Pass. 795. Luna vero, quæ 39 terræ pars est, ambitum sui corporis habebit non maiorem quam M. Pass. 489. Ad quam rationem, qualibet hora M. Pass. conficiet non amplius quam 209. At moveturne ab Occidente in Orientem ut terra? An vero contra? Sane ratio similitudinis nos commonet, eam quoque ab occasu in ortum ferri. Sed cum nec ipsa, nec terra ignes sint, cur in circulum moventur? Virtute quidem nulla naturali, sed divina Conditoris providentia. Torpere namque et ociosa esse entia, a se producta, ne vilissima quidem sinit. Nullum enim ens, ut Hermes docuit, est in mundo ociosum. Motus autem ocio et torpedine est contrarius. Motum ergo tum Lunæ, tum telluri per animam perque spiritum cuiusque indidit, qui motionem intellectus imitaretur, et naturæ etiam contrarius non esset. Motum eum nimirum, qui a deputata eis sede, non discederet, neque locum alterius occuparet. Occupasset autem, si hinc illuc, motu retro cierentur, et mundi ordinem inverterent. In sua ergo quæque sede, et has duas, et astra omnia oportuit moveri. Id autem non aliter fieri potuit, quam ut in circulum moverentur. Ab animo scilicet cuique proprio, qui per mentem sibi additam, cum mente sibi præside absoluta, et per eam opifici menti, et mundo Archetypo, et summo patri annecterentur, ab eoque penderent. Motus autem illos varios, ob quos et ipsa Luna, dicta est sidus errans, ab eodem ipsius animo necesse est ferri, et a spiritu, prout de Sole a Salomone est dictum. Secundum scilicet providentiæ leges, ut cum reliquis planetis, inter stans cælum, et terram volubilem, harmoniam, qua et ætherei, et hylæi mundi machina, temperatur et continetur, tum iuaret, tum etiam pro sui parte adimpleret. Quibus harmonicis motionibus, tam varias nobis facies singulis mensibus ostendit, novam, dimidiatam, plenam, dimidiatam rursus, et rursus arcuatam, seu cornutam, ex qua non visitur, et rursus se se ostentat, apud nos eadem die numquam, in qua cum Sole coire dicitur. Vespucio tamen, ut ipse testatur, bis eadem est conspecta die ultra æquinocbialem. Id autem non videtur aliter fieri potuisse, quam ære, multo quam apud nos a vaporibus libero, ac puro. Cumque ipsa sola eas facies ostendet, Sol alter potuit appellari. Sed eas ita ostendit, ut ratis quibusdam legibus tum nos, tum Solem, tum sidera aspectet veluti amans. Quid autem his suis motibus in alia agat, sicuti maiore ex parte nobis est ignotum, ita superis animis, et mentibus ratio dictat esse notum. Agere autem multa est necesse, quia eorum motuum nullum, frustra fieri est dicendum. Deus enim nihil frustra facit. In terra quidem, et aqua, et ære, multa efficit, partim nobis nota, partim ignota. Sed quæ liquido cernuntur et cognoscuntur fluxus maris sunt et refluxus. Quos lumine suo et splendore quem eius pelagus esse diximus æthereum, radiis suis, suaque similitudine secum trahit, certissimis naturæ legibus et horis. Aquasque omnes, et humores, cum qui in terræ visceribus occuluntur, cum qui in summo eius, et plantis et animalibus, cum aqueis, tum terrestribus commouet, et statis legibus gubernat. De qua re suis postea agetur locis. Cumque tam varia Luna agat, duas ipsa patitur passiones. Alteram qua ornatur, alteram qua deformatur. Prior illa est ab illuminatione, tum siderum, tum Solis. A quo dimidia sui parte semper ad Solem versa illustratur, et splendores illos varios, quos paulo ante diximus, per varias eius ad Solem distantias, ostendit. Posterior, qua splendores hos ammittit, et obscuratur tota, et horribiliter deformis redditur per eclipsin. Aliquando non tota id patitur, sed parte interdum maiore, interdum minore quam dimidia. Id autem ei evenit, quando terræ umbram vel tota, vel iis partibus incurrit. Sed etiam tertia ei accidit passio, in Solis coniunctione. Quando ad eum omnino tota facie versa, nobis universa occulitur. Hæc in cœli regione. Sed in æris regione, præ vaporum varietate, alias pallidior, alias

rubentior apparet. Circundatur aliquando lumine quodam claro, interdum, fulvo interdum etiam ad rubedinem vergente. Quibus coloribus creditur semper aliquid prænunciare. De quibus alibi sermo habendus.

Finis Libri Vigesimali Pancosmicæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER VIGESIMUS PRIMUS
AN STELLÆ ALIQUID AGANT.

Si stellæ animalia sunt, ut Zoroaster, et post eum Plato docuere, recta ratione Aristoteles, eas et animatas fecit, et vitam eis, et actionem etiam tribuit, uti ante commemoravimus. At qualem nam haberent actionem non declaravit. Nisi forte suorum quis dixerit, eam tunc ipsum declarasse, quando dixit cœlum, motu et lumine in hæc agere inferiora. Nam motus actio est quædam: et sine motu, actio fit nulla. Sed cum postea stellas orbibus infixit, dicimus nos, immobiles rursus ipsas per se reddidit, et omnes omnibus ademit actiones. Easque cœlo tribuit, cui et motum dedit. Sed cœlum rursus, lumen non emittit, stellæ quæ lucidæ sunt, lumen emicant. Itaque cum aiat, cœlum motu, et lumine in nostratia agere, utrumque compræhendit. Et cœlum agere motu: et stellas agere lumine. Verum motu hoc, et lumine quid agunt? Declarare id videtur voluisse, quando VIII *Physico* scripsit.

“Motum veluti vitam esse omnibus natura constantibus. Sed verius hic locus, non de cœlesti, sed de motu in genere est ei scriptus. Primo meteoro clarius. Necessario, mundum hunc continuum superis esse lationibus, ita ut omnis eius potentia gubernetur inde”.

Sed iam est a nobis demonstratum, neque cœlum moveri, neque Astrorum motum huc pertingere. Motus quidem, in circuitum defert astra, vel potius ipsa spiritu et animo suis vecta, et circumlata, eum motum cient. Is tamen motus, mundum hunc inferiorem non attingit. Si non attingit, neque in eum agit. Omnis enim actio fit per contactum. Falsum ergo multis partibus est hoc dogma. Cœlum motu in hæc agere. Quid ergo e duobus, motu uno secluso, solo agit lumine? Lumen enim huc pettingit. Atque ideo dixit alibi. Sol et homo generant hominem. Sed modum quo id vel lumen faciat vel Sol, nequaquam docuit. Nam etsi, loco alio dicat.

“In omnium semine inesse calorem qui ea faciat fœcunda. Atque hunc non esse ignem, neque igneam vim ullam, sed spiritum qui continetur in semine spumoso, et in eo spiritu natura insit, quæ sit analogia stellarum elemento”.

Clarum tamen nihil docet. Et si clare doceret, de iis doceret tantum, quæ spumosum habent semen, animalibus scilicet, et his non omnibus. Nam multa sine semine generantur. Zoophytis, plantis, lapidibus metallis, hic locus non accommodatur. Sed et quæ analogia inter naturam illam, et stellarum clementum sit, explicare debuit. Et quando satis tam pauculis videatur explicata, lumen certe non est. Non enim lucis et ignis essentia aut elementum est ipsum lumen, sed proles. Et quando lumen stellarum sit elementum, et elementum Solis, quo modo cœlum, et Sol in hæc nostratia, agunt lumine? Res pulcherrima, res in tota philosophia excellentissima dignissimaque quæ sciretur, nutu brevissimo, eoque confuso, et obscurissimo, non debuit a tam magno philosophatore tractari. Et si ei detur, his tam spinosis, plene hanc tractationem esse executum, non tamen nisi animalium ex semine generationem exposuit, Adres vero alias innumeras, ea expositio minime facit. Hunc ergo tam exilem ac ieunum dimittamus. Astrologos genethliacos advocemus, qui nobis de Astris eorumque actionibus plurima pollicentur, et adimplent pollicita. Qui usque a vetustissimis Belo Assyrio, et Zoroastre Chaldæo orti, per omnia ævi sæcula, a plerisque hominum, in magna sunt habiti admiratione, et divinis fere culti honoribus. Propterea que, multa prædicebant hominibus futura, ex naturis et motibus præcipue planetarum, et inter hos Saturni et Solis. Quos interpretes siderum aliorum nominabant, quoniam illorum influxus significationibus suis interpretabantur, partim per ortus eorum et occasus, partim per varios colores. Interdum ventorum prænunciantes magnitudinem, interdum imbrium, aut æstum excelsus, aliquando etiam cometarum apparitiones, et Solis, Lunæque eclipses, et terræmotus, et summatim omnia, quæ ex circumstanti ære, ac cœlo possunt contingere, vel

noxia, vel utilia, non solum gentibus, et regionibus, sed etiam regibus, et privatis quoque hominibus. Hæc prædicendi ex astris vel scientia vel ars, apud omnes postea gentes innotuit. Nam a Chaldeis in Persas, et ab his in Indos penetravit. A Chaldæis itidem ad Aegyptios permanavit, et ab his ad Lybias, ad Aethiopas, atque etiam Græcos. Et quamvis omnibus ætatibus sit verisimile, eam exercitam fuisse, Romanorum tamen Imperatorum temporibus, maxime videtur Romæ, et innotuisse, et floruisse. Multa enim in historiis leguntur, quæ a Chaldæis et prævisa sunt et prænunciata. Quæ eventibus sunt comprobata. Sicuti, multa alia falsa cum evaderent, multis Chaldæi derisui fuere. Quare multis occasionem etiam præbuere, qui scriptis eam artem falsitatis redarguerent. Inter quos, præcipuus videtur Plotinus fuisse, Platoniorum eo tempore præcipuus. Quem postea, viri magni duo Marsilius Ficinus, et Ioannes Picus. Qui maximis ingenii viribus, in Astrologos hosce divinatores, sunt inventi. Sed his confutationibus in id maxime incubuit Plotinus, ut significari quidem a planetis posse futura concederet, fieri tamen non concederet. Atque in tria præcipue capita, omnem hanc suam disputationem est partitus. Nimirum. Non posse planetas, vel divitias, vel inopiam, aut alia fortunæ vel bona vel mala, aut adimere, aut largiri. Non posse, in corporibus humanis, prosperam adversamve ingenerare valetudinem. Multo minus posse, animo turpia, aut honesta, aut vitia, aut virtutes indere. Quæ omnia planetis Astrologi, et tunc tribuebant, et nunc etiam tribuunt. Idque propterea quod, ipsorum alii natura sunt mali, ut Saturnus et Mars. Boni alii, Iupiter et Venus Neutri, Sol Mercurius, et Luna. Mutari autem hanc eorum et naturam, et vires et actiones, pro variis, temporibus, et locis, et motibus, et aspectibus eorum, tum inter se, tum cum stellis fixis. Nam his omnibus, ipsi vel bene, vel male affici dicuntur. Et pro affectione vires, et pro viribus actiones, et pro actionibus ex affectione illa pendentibus, varios, et bonos, et malos, et neutros eventus provenire. Hæc Astrologi summatim, Plotinus e contra, Stellæ vel animatæ sunt, vel non animatæ. Si hoc, vel calidæ, vel frigidæ. Si calidæ tantum, non nisi calorem in inferiora fundent. Si frigidæ etiam frigus. Si ita, non nisi ad nostra corpora, actiones suas propagabunt, ut ea calidiora, aut minus calida efficiant. Unde multa corporum accidat diversitas. Aqua non efficitur, ut tales, aut tales, vel fratres, vel filios habeamus: neque ut citharoedi potius, quam grammatici evadamus, aut sapientes fiamus, aut insipientes. Neque vel divites inde fiamus, vel pauperes. Vel regno potiemur, vel cademus in servitute. Hæc enim a corporum temperie, quam solam Astra inanima efficere in nobis possunt, nequaquam veniunt, aut inde pendent. Si vero astra sunt animata, tunc consilio utentur. Si hoc, et divina sunt, et divinum locum habitant, cur nobis quotidie, nihil anobis læsa, aut iniuria affecta, malefacient? Neque ut astrologi afferunt, consentit Plotinus, planetas, locis, et figurationibus, aut naturas mutare, aut hæc facere posse. Si enim hæc in causa essent, semper eadem facerent, quando in eadem venirent loca. Non faci ut antem, non igitur naturam mutant, neque cum in angulis sunt, neque quando ab eis declinant. Neque modo lætantur, neque alias moerent. Et si moereant, cur nobis malum inferant? Si lætentur, cur bonum, aut e contra? Si namque divina sunt animalia, tranquillo animo sunt, et perpetuo fruuntur bono. Vita enim cuiusque in se ipso consistit. Id autem ad nos nihil pertinet. Ridiculum quoque hoc aut illo aspectu, trino, sestilive lætari, opposito, quadratoque tristari planetas. Quæ enim ipsorum, aut qua de re potest esse discordia?

Similia alia multa tradunt Astrologi quæ vanitatem manifestam sapiunt, et sunt tum rationibus, tum eventibus ridenda. Sed et illud, cur Saturnum dicunt frigidum, quia a nobis longe distet. Lunam quoque frigidam dicunt iidem, cum nobis sit tamen proxima? Cur item alium dicunt delectari die, alium noctu, cum supra Lunam perpetuus sit dies. Hæc omnia quo ad rerum effectiones, et eventa, ab astris, ait esse vana. Concedit tamen ab eis eventa significari posse. Id autem, quia omnes mundi partes, sunt inter se connexæ. Atque ideo aliæ aliis serviunt, et mutuus est rerum ordo. E quo signa aliqua sunt per se manifesta. Alia sapiens ex aliis elicit, sicuti in auguriis, et aliis animalium præsagiis. Nam sicuti in his

quæque pars, suum proprium habet munus, sic et in universo, singulæ eius partes, singula sortiuntur opera, per quæ invicem, et pariuntur, et agunt, et cuique accedit aliquid, quo illud vel adiuvetur, vel offendatur. Neque tamen id temere. Neque quodlibet a quolibet, sed hoc ab illo tantum, atque ita deinceps, ex communi scilicet mundanarum partium σύμπνοια conspiratione, et sympathia. Hæc Plotinus, Ficinus vero, Plotini sensa latius ex posuit, et facundius est persecutus. Utrosque imitatus est Io. Picus, sed latissime, tum artem Astrologicam, tum eius et fundamenta, et rationes omnes funditus evertere est conatus. Non tamen effecerunt, quin adhuc innumeri, velint esse Astrologi, sintque in futurum ex tituri. Tanta est animis humanis insita, futura præsciendi aviditas. Sed Astrologos istos, et eorum tum osiores, tum amatores missos faciamus. Rem nos nostram agamus. Quæstio est nobis proposita, utrum stellæ aliquid agant. Hæc quidem universalior est, quam ut ad homines solos, uti hi tres magni fecere viri, redigatur. An scilicet stellæ, hominum tantum, vel curam gerant, vel ipsis Solis boni, vel mali influant aliquid. Sed in amplius, est quæstio fundenda, utrum omnino agant aliquid stellæ? Actio hæc, vel inter eas versatur, vel per totum extenditur cœlum, vel per partes eius omnes, et singulas vagatur, et proximas, et longinquas, et procul maxime positas. Vel etiam in superum mundum Empyreum porrigitur, vel in inferiorem hylæum descendit, et per ærem pervadit universum, et aquam, et terram occupat universas, tum horum partes. Nec non etiam, an quid in metalla, in tot generum lapides, in plantas in Zoophyta, in tot animalium species, non minus quam, an in homines tantum agerent, considerare si non Astrologi, qui pecuniarum suam artem fecerunt aucupium, philosophi saltem debuerunt, quibus, veritatis investigandæ proprium est munus, et rerum causas inquirendi. Nos igitur ita dicamus. Astra confessione tum Astrologorum, tum philosophorum omnium, corpora sunt. Corpora aut omnia, sunt substantiæ. Substantiæ aut omnes vires habent suas. Vires in actiones sibi proprias exeunt. Siderum substantiam iam antea sumus contemplati. Vires modo eorum, et actiones sunt cognoscendæ. Astra a Deo sunt creata. Deus nihil frustra facit. Igitur, astra, corpora tam insignia, tam ingentia, tanto numero, quis dixerit eum fecisse frustra? Neque igitur vires eis indidit frustra, neque ex iis viribus, frustra exeunt actiones. Et quamvis Platonem, et Aristotelem, tam magnos rerum indagatores, et his vetustiores multos, et horum posteriores longe plures philosophos, videamus hac de re, ne verbum fecisse, rei ut nos putamus difficultate, ac forte etiam impossibilitate deteritos, attamen quantum possent in eam incumbere, et penetrare debuissent. Quod ipsi cum non fecerint, nos aliquid attentemus, et ex demonstratis, quantum eruere possimus, periclitemur. Igitur, demonstratum antea est, stellas esse ignes, luces scilicet, et flammas in fluore, et ex fluore singulas compactas, et a lumine, et calore primævis id ipsum quod sunt, esse. Diximus quoque ab ideis rerum formas per essentias, per vitas, per mentes, per animum fontanum in spacium esse fusas, quæ rerum generandarum essent semina. Quas spacium, et recipere primo, et in se continere postea deberet, et continendo in se servate. Quoniam vero spacium monstravimus immotum stare, lumen autem per ipsum totum fundi. Fundi autem sine motu nequiret; necesse fuit lumini ea semina in hæerere, quorum vector ipsum esset, et quasi seipso, vehiculo usum, quaquaversum difunderetur, ea semina deferet. Per spacium primo universum, qua ipsum funderetur. Per calorem postea sibi comitem, perque fluorem, ex quo, seminum illorum vi, corpora omnia, formæque corporum omnes efficerentur. Itaque primum corpus, qui mundus fuit Empyreus, spacio, lumine, calore, et fluore conformatum, constans, seminum eorum omnium plenus fuit. Vel enim, plenum iis fuisse, vel vacuum est necesse. Si vacuum dicamus, perfectissimum mundum, imperfectissimum esse concedemus. Quis enim nescit, vacuum, nihili esse fratrem? Neque esse inter entia numerandum: imperfectionemque ipsissimam, maximamque omnium esse. Longe ergo satius est fateri, plenum seminibus fuisse. At plenum ne totum? Vel partibus, aut parte plenum, aliis vacuum? Si aliquibus vacuum, eadem redit imperfectionis, parte vacui ratio. Et erit Empyreus perfectus, partim imperfectus. Et ad hæc ratio est excogitanda, cur

parte aliqua, semina spargi non potuerint? Vel satoris impotentia, vel negligentia, vel inscitia, vel invidia. Atque ita profligatae iam toties illae absurditates iterum redibunt. Vel in Empyreo impedimentum aliquod interfuerit, cuius obiectu, et viribus semina spargi per totum non potuerint. At aliud in eo tale, nihil adhuc fuit, Lumen enim, et calor, et fluor cedit omnibus uti est demonstratum. Nulla ergo obfuit causa, cur semina totum non implerent Empyreum. Sed ea semina, frustra ne ei Conditor indidit? At hic, nihil frustra facit. Non sunt ergo ea semina in Empyreo frustranea. Si non frustranea, neque ociosa. Si non ociosa, in motu erunt. Si in motu, etiam in vita. Si in vita, etiam in viribus. Si in viribus, etiam in actionibus. Si in actionibus, foecunda erunt quoque. Si foecunda etiam parturient. Si parturient, etiam producant, ac germinant. At quid producant? Empyreos nimirum partus, Empyrea animalia, Zoophyta, plantas, lapides, metalla, reliquorum entium genera, Empyreo convenientia, Empyreo propria. Non enim aut aquea, aut terrea. Non enim haec, illius sunt loci, sed loci huius. Sed illa humanus sensus non attingit, non conspicit. Conspicit tamen ea, et attingit humana ratio, et quidem uti deduximus ex demonstratis, plusquam probabilis, fere necessaria. Sed si aether, si caelum, Empyreus pars est, atque hic, eius fuit effector, ea semina, eosque effectus illum, a suis tamen remissiores effudit. Omnis enim effectus sua causa est remissior. Si vero caelum Empyreus pars non est, neque est ab Empyreo effectus, nihilominus tamen Idearum eadem vis per essentias, per vitas, per mentes, per animum fontanum pertransiens, et spacio, et lumini se se infundens, et in calorem, et in fluorem effundens, et in Empyreum etiam se se uti diximus effundit, et per ipsum se se diffundit in mundum caelestem, sive aethereos tres illos Chaldaicos, quos unum aethera, unumque caelum constituere ostendimus. Et quot sunt in Archetypo Ideae, et unitates, tot inde sunt et essentialia, et vitales, et mentales, et animales seu vires, seu dixerimus rationes, seu rerum semina, quae mundum omnem corporeum implerunt, ut spiritus ex eis, ut naturae, ut qualitates, ut formae, ut corpora efformarentur, et constituerentur, et conservarentur. Semina ergo haec in caelum descenderunt. Id vero, vel per totum, ut seminibus sit plenum, vel per partes, aliae plenae, aliae vero ipsis sint vacuae. At vacuas dicere, nihilum in eis habitare, est dicere. Inter entia autem nihilum non admittitur. Et praeterea, quo privilegio, pars alia sit eis plena, alia sit vacua? Aut quo Conditoris defectu, aut aetheris obstaculo, non in omnes caeli partes ea semina sunt disseminata? Ne igitur toties reiecta illa impossibilia redeant, et ne nobis, rebusque ipsis negocium facescant frustraneum, non est admittendum, partem in caelo ullam esse rerum seminibus, atque rationibus vacuum. Si vero caelum totum plenum eis sit omnes quoque eius partes eis erunt plenae. Si partes omnes, etiam astra, caeli eiusdem partes, eis seminibus erunt plena. At singulane singulis? An singula omnibus? An omnia omnibus? An vero, semina omnia incorpora sunt corpora? Neque enim alter in lumine, in calore, in fluore corporibus incorporis, videntur posse consistere. Dicendum ergo, eodem modo ea quo in Empyreo, etiam in aethere, ac caelo consistere. Si in caelo etiam in stellis. Et quia corpora incorpora sunt, uno gradu ab incorporis decidunt: sicuti haec uno itidem gradu ab incorporis penitus Ideis, essentialibus, vitalibus, mentalibusque seminibus infra cadunt. Si ita rerum ordo constat, ratio dictat, in stellis singulis, singula esse semina, sicuti in Ideis, in essentiis, in vitis, in mentibus omnia erant in omnibus. In animo vero fontano incorporo corporo, sunt in singulis omnia, in lumine, in calore, in fluore, in Empyreo, corporibus incorporis, singula in omnibus, ita in stellis singulis semina erunt singula, ita ut in omnibus stellis, semina sint omnia. Distributio enim haec quadripartita, et necessaria in se est, et sapientiae Conditoris, et conditarum rerum generibus est conveniens. Per stellas ergo, perque caeli intermedias stellas partes, singularia sunt sparsa semina, unius stella, unius modi semina dicata. At unum ne semen, uni stellae, an plura? Et unum, et plura. Unum essentia, specieve. Viribus plura, pluraque actionibus, quatenus in speciei eiusdem individuos secantur effectus, qui ab eis pronascuntur. Non enim, stellae ociosae sunt substantiae, neque ociosas habent vires, aut ociosas actiones. Agunt igitur. Quid vero agunt? Actiones, quae singulis illis competunt, quaeque propria sunt cuique, notas

partim, partim nobis ignotas. Notæ quidem sunt, ardere in se, calere, lucere, lumen effundere, calefacere. Si verum sit, Solem, et hominem, hominem generare, cur non verum fuerit, Solem, et bovem, Solem, et equum, Solem, et quercum, solem, et platanum, generare, bovem, equum, quercum, platanum? Id si verum est, cur non verum fuerit, specierum aliarum omnium individua, Solem generare? Esto sane eadem inductione id verissimum. Sed si id Sol facit, cur non faciat Saturnus, cur non faciat Jupiter, Sole paulo minores? Cur non idem faciant, Mars, Venus, et Mercurius, etiam si Sole sint minores? Eiusdem omnes sunt substantiæ, ætherei scilicet anthraces accensi, flammæque lucisque æthæreæ? Si enim ab una eadem natura effectus unus provenit, sicuti ab homine, homo, ab equo equus, cur non idem in cœlestibus, æthereisque fuerit? Sed illa prius. Stellæ, semina quæ habent singulæ. Vel in se ipsas iaciunt, vel in socias mutuo, vel enim ea iaciunt, vel non iaciunt. Iacere hoc, fœcundare intelligimus. Si non fœcundant, ociosa, et semina sunt, ociosæ et stellæ, et frustra a Conditore conditæ sunt. At id dicere est nefarium. Fœcundant igitur. Id vero, vel in se ipsis, vel extra se? Et in se et extra se. In se quidem, ut modo quo illis convenit, fœcudentur. Et prolificent. At sensus noster id non cognoscit. Cognoscit tamen ratio. Dictat enim, Deum stellas non frustra fecisse. Frustra autem essent, si operarentur nihil. Semina ergo quæque sua in se fœcundant primo. Atque ita Pythagoreis assentiendum illis, qui singulas stellas singulos esse mundos affirmarunt. Qui suos æres, suas aquas, suas terras continerent, et animalia in eis habitarent puriora, nostrisque diviniora. Idque longe est probabilius, quam putare, aut asserere, tot, ac tanta, et tam pulchra corpora, vel frustra esse a Conditore fabrefacta, aut quasi frustra. Aut si hoc nulla admittit philosophia, necesse est illud admittere, aut aliquid simile, ut scilicet, et ipsa sidera, mundi sint cœlestes, spiritu, animo, menteque propriis viventes, et viventes mundi totius vita communi, ex communi tum mente, tum animo, tum spiritu. Extra vero se, agant procul, quam procul lumina sua iacere possunt: et cum luminibus etiam seminum vires, quibus se se mutuo foveant, et sibi mutuo faveant, et inter se invicem conspirent, et sibi invicem, et toti, bona inspirent, et bonitate, sibi a Conditore data, omnia perspirent, et in unum ita conspirent, ut harmoniam illam divini artificis, omnia consonent, et personent. Non eam quam fatue in Pythagoreis irrisit Aristoteles, sed eam, quam et ipsa in cœlestibus, et nos in universo, dictatu necessariæ rationis esse, et afferimus, et contendimus. Nam si stellæ in se tantum agere dicerentur, frustra quidem non esse factæ dicerentur, sed quasi frustra, si dicerentur, non in se mutue quicquam agere, et non ope mutua, se se iuvare. Aut si tanta in hylæum mundum lumina tot numero funderent, quæ ad eum vix pertingunt. Aut si solius tanta terræ gratia factæ esse crederentur. Ad quam, lumina ipsarum, aut non, aut vix pertingunt. Ac certe ratio affirmare, aut credere non audet, tam ingentia corpora, terra multo maiora, tot numero, et pulchritudine tanta, fuisse a Conditore Deo, unius tantum, et tam exigui, et tam deformis corporis, qualis terra est, gratia procreata. Sed cum lumine agant, et calore, et seminibus ab his delatis, lumina autem, et calor stellarum terram non attingunt, attingit autem eam, unicus Sol, et lumine, et calore, et seminibus, quia solus videtur omnium generator. Quid igitur? Impossibile ne fuerit, aut non verisimile, sidera cuncta, in Solem unum, in Lunam unam, et lumina, et calores, et semina sua iacere? Et his duobus, uti generationum regionibus æri, aquæ, terræ propioribus, suis quasi vicariis uti atque administris. Et verum esse id, quod Philolaus dicebat, Solem primea locis esse receptaculum, et secundam esse lucem, et per eum tamquam per vitrum tertium φῶς, lumen ipsum, usque ad terram pertransire. Nos vero et primum lumen illud primævum, et secundum quod est in sideribus, in Solem unum effundi dicimus; et per eum, tum in Lunam, tum in hyleum totum fundi. Et quoniam primum lumen vector est caloris, et calor, et lumen vectores sunt, et seminum, et floris, hæc omnia in sidera esse ab eis devecta, et a sideribus, in Solem quidem, et lumen, et calorem. In Lunam vero fluorem esse afferimus distributa. Et a Sole, et a Luna, eadem ad nos esse contributa. Unde omne lumen omnem calorem a Sole esse sentimus, omnem novarum rerum generationem, et veterum renovationem esse

cernimus, certis quæque temporibus, prout sunt Sol, et Luna, temporum tum effectores, tum moderatores, tum etiam distributores. Per quæ tempora, omnes fiunt e suis seminibus rerum genituræ, et renovationes. Suis inquam seminibus tum manifestis, tum occultis. Manifestis quidem animalium, plantarumque, occultis vero lapidum, metallicorum, aliarumque rerum, quas cernimus quidem fieri, unde autem fiant non cernimus, et pro miraculis habemus. Sed horum quæ sensibus sunt obiecta, sensibus etiam percipimus. Quæ vero sensus non cognoscit, ratio dictat ex demonstratis, ab occultis provenire seminibus. Aut enim a se ipsis fiunt, aut ab alio. Non a se ipsis. Nihil enim est causa sui. Quia fuisset, ante quam esset. Ab alio ergo fiunt. Quod si sensibus non apparet, semen occultum, atque specificum nominamus. Nam et ea semina, quæ cernimus, quæque tangimus, per se nihil sunt efficacia, nisi occultum in eis semen ea faciat fœcunda. Semen autem hoc occultum, in omnibus manifestis est seminibus, in humore scilicet illius habitans, quia Lunæ luminibus, humorem cælestem deferentibus dum fovetur, vitalis est, et conservatur, donec calor humoris illius comes a lumine Solis fatus illud fovet, et spiritum in eo, vel præexistentem servat, vel novum generat, vitalemque facit, et fœcundat. Sed de his suis locis postea. Modo concludamus. Sidera non esse ociosa, nec frustra facta. In se prius agere, seque ipsa fœcundare, iis quæ sibi conveniunt. Conveniunt autem, quæ desuper, ab Empyreo, a fluore, a calore, a lumine, a luce, ab animo, a mente, a vitis, ab essentiis, ab Ideis, in ea defludere. Agere quoque ea extra se, tum in astra alia, tum in Solem, tum in Lunam, tum in hyleum, eadem dona, quæ sibi a superis venerunt, in intera transfundendo. Quid vero si astra ita agunt, cælum astris intermedium, frustra erit, et nihil in se, extra se nihil ager? Non est tam absurdæ rei assentiendum. Sed eadem quæ a superis in ipsum defluerunt, tum in se fœcundat, cum in alia usque ad nos transfundit. At quia fluorem simplicem, hunc ætera esse diximus, quid si ira distribuamus. Ab astris lumen et calorem, in solum transfundi Solem, et cum his etiam, quæ in astris latent semina. Fluorem vero, quæ in intermediis hisce cœli partibus est, in solam transfundi lunam? Et sicuti Sol, lumen, et calorem, et cum his semina, in hylæum transfundit, ita Lunam in eundem transfundere, cœlestem fluorem, unde humorum atque humiditatum nostratum dicta sit mater, nutrix, atque moderatrix. Ita sane nostra sententia esto. Qua distributione rationi, demonstrationibusque longe consonantior fiet, ut non sidera a sole, sed Sol a sideribus lumen accipiat, et ab eis, uti Zoroaster eum vocavit, πρὸς ταμίαν, ignis pœnu, et quæstor, efficiatur. Et Luna καναχυσμῶν, uti idem ei tribuit, effluxionum, atque effusionum sit mater. Omnia tamen simul, Mente, animo, spirituque, naturaque, tum propria cuique, tum totius mundi communi, ita vivunt ut omnia Sympathiam, et συνοκειλίαν, cognationem et concordiam, inter se mutuam, induant, et ita consonent, ut nulla in eo sit dissonantia, nulla discordia, quæ ad universi, tum ornamentum, tum perfectionem, tum conservationem, non conferat. Idque efficiatur totum, per lumen, per calorem, perque insensibilem quandam teporem, omnia penetrantem, omniaque vivificantem, et semina, cuique propria per omnia gestantem, atque spargentem: a quibus, omnia propriis quæque locis, fœcudentur et germinent, pro seminis locique temporisque proprietatibus. Atque hæc de cœlis, de sideribus, deque eorum essentia, viribus actionibusque, longe aliter, quam ab aliis, aut astronomis, aut Astrologis, aut philosophis reliquis, sunt nobis philosophata.

Finis Libri Vigésimi primi Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER VIGESIMUS SECUNDUS
DE IGNIS ELEMENTO.

Peragrata contemplando universa ætherea regione, et tota eius tractatione peracta, est modo in hylæum mundum speculando descendendum. Quem Zoroaster, uti retulimus, triplicem fecit, Aerem, Aquam, Terram. Situmque eis in orbe assignavit.

Γῆν δ'ἐν μέσῳ τιθεῖς, ὕδωρ δ'ἐν γαίᾳς κόλποις,
Ἥερα δ'ἄνωθεν τούτων.

“Terram in medio posuit. Aquam in terræ finibus,
Aerem supra hasce.”

Tria ergo tantum in mundo hylæo collocat corpora quæ posterī vocarunt elementa. Hermes vero inter sapientissimos tempore secundus, de re hac ita loquitur in Asclepio.

“De cœlo cuncta descendunt, in terram, et in aquam, et in æra. Ignis solum, quod sursum versus fertur, vivificat, quod deorsum, ei deserviens.”

Quatuor ergo mundi videtur statuere elementa. Sed eo sensu, quo alio oraculo, ante ipsum Zoroaster, et post eum Orpheus expresserunt, ille.

Τὸν ὅλον κόσμον

Ἐκ πυρὸς, καὶ ὕδατος, καὶ γῆς, καὶ παντοτρόφου αἰθρῆς.

“Universum mundum.

Ex igne et aqua, et terra, et omnia nutriente æthere.”

Subintelligamus, constituit Conditor. Aetherem autem intelligit cœlum, ita ut mundus universus sit constitutus, ex terra, aqua, aere, et æthere, qui omnia nutriat, quod Hermes dixit, vivificat ignis. De qua nutritione postea. Orpheus vero, eadem de re ita canit in Iove

Ἐνδε δέμας βασιλείον, ἐν ᾧ τὰ δὲ πάντα κυκλεῖται.

Πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆ, καὶ αἰθήρ, νόξ τε καὶ ἡμαρ.

“Inque vultus regius, in quo hæc omnia

circulantur, ignis et aqua et terra, et æther, noxque diesque?”

Pro quarto et hic, ponens æthera, sicuti Hermes ignem superum vivificum. Tres ergo hi sapientiæ, Chaldaicæ, Aegyptiæ, et Græcæ patres. Mundum ex quatuor corporibus hisce constituunt. Ocellus vero Lucanus, Pythagoræ auditor, omnium quos sciamus primus, sub Luna, et supra ærem ignem statuit, ita ut mundus ex quinque constituatur elementis, terra, aqua, ære, igne, cœlo, sive æthere. Quorum quatuor priora, versari in generatione docet. Lunam vero esse quasi sepem.

Ἰθμὸς γὰρ ἀθανασίας, καὶ γενέσεως, ὁ περὶ τὴν σελήνην δρόμος.

“Sepes enim est immortalitatis, et generatrinis, cursus is qui Lunæ est”.

Deinde addidit:

Τὸ μὲν οὖν πῦρ, καὶ ἡ γῆ ἄκρα, τὸ δ'ὕδωρ, καὶ αἰθήρ μεσότητες.

“Ignis quidem et terra, sunt extrema, aqua vero et ær medietates.”

Hanc sententiam Empedocles est secutus. Et post eum Hippocrates. Sed Aristoteles, ipsismet Ocelli verbis, nulla eius facta mentione, eam transtulit, et suam fecit. Itaque universus post cum Peripatus, inter Lunam, et aerem, ignis elementum, et sphæram statuit, et ita esse, et credit, et contendit. Hæc res an ita se habeat, operæ precium veritati fuerit, diligenter examinare. Tam magnum namque corpus, quem Aristoteles ærem decuplo superare, videtur statuere. Et quod Astronomi, uti retulimus, crassum esse asserunt M. Pass. 11556 cum nulli sensui pateat, et multis repugnet rationibus, non est oscitanter prætermittendum, neque veritatem vestiganti negligenter concedendum. Præsertim, cum et primi illi sapientes, et post eos multi, inter quos Plato et Græci alii, et Latini, partim cum

ignem non agnoverint, partim etiam pernegarint. Quærendum ergo utrorum sententia sit potior. Hoc igitur opus aggrediamur.

Aristoteles in hoc dogmate, sicuti in plerisque fere omnibus constituendo, varius et inconstans. Modo ignem ibi ponit, modo aeris supremam partem. Quam quia a cœlorum motu et incalescat, et uratur, modo hypeccauma, modo non ignem vocat. Ignem inquam non revera, sed qui ex consuetudine ignis. Hæc omnia sunt iam a nobis et indicata, et explicata. Non sunt ergo hic iteranda. Illa vero discutiamus. Si ex tua confessione, ignis non est revera, iam ibi nullus est ignis. Si ibi nullus est ignis, iam nullum ignis est elementum. Non sunt igitur quatuor elementa, sed tria illa Zoroastrea, Hermetica, Orphica, aer, aqua, terra. Si ignis ex consuetudine, ibi esse dicitur, quia hominum cogitationes, aut appellationes, nihil constituunt in natura, nullus ibi est ignis; nullum est ignis elementum. Tria ergo et non quatuor. Si ibi ignis non ignis est, eadem omnia sequentur. Si ille ignis, ær tantum est adustus, et nondum in ignem versus, ignis ibi non est. Ignis ergo, quartum non est elementum. Tria igitur tantum in hylæo mundo elementa. Hæc ex Aristotelis inconstantia. Modo rem ipsam perpendamus, et ex veritate examinemus. Aristoteles met ipse, tres ignis species facit. Ita enim V Topico scribit.

Ὅν γὰρ ἐστὶν ἐν εἶδος τῶν πυρὸς. Ἐτερον γὰρ ἐστὶ τῷ εἶδει ἄνθραξ, καὶ φλόξ, καὶ φῶς. ἕκαστον αὐτῶν πῦρ ὄν.

“Non enim est una species ignis. Aliud enim specie est, anthrax, et flamma, et lux, unumquodque eorum ignis existens.”

Et repetit:

Καθάπερ ἐπὶ τῶν πυρὸς τὸ λεπτομερέστατον. Λεπτομερέστερον γὰρ ἐστὶ τὸ φῶς, τῶν ἄνθρακος, καὶ τῆς φλογός.

“Sicuti in igne id quod subtilissimarum est partium. Subtiliorum enim partium est lux, et anthrace, et flamma.”

Tres has easdem ignis species ante eum Plato in Timæo constituerat, et post eum, eius discipulus Theophrastus, confirmavit. Ad hos ergo ignes, ignis elementum excutiamus. Si carbo sit, et sit ignis, necessario erit accensus. Nam si extinctus carbo sit, non amplius erit ignis. Si accensus sit, lucebit. Lucet enim sua natura ignis omnis. Si lucebit, etiam lumen emicabit, lucis enim, uti iam multoties dictum, proprium est, lumen emittere. Si lumen emittet, illuminabit inferiora, et superiora forsitam. At neque accensum esse carbonem sub Luna, aut supra ærem, nec visus, nec sensus alius ullus percipit. Neque ibi lucere quicquam conspicitur. Neque inde lumen ullum ad nos venit, neque nos, neque infera hæc illuminar. Non igitur ignis elementum, carbo est accensus. Sed et alia methodo. Si carbo esset accensus, et caleret ipse in se, et proximum calefaceret ærem, et per ærem, et aquam, et terram. Et quia semper ipse est, semper et caleret, et calefaceret, proxima. Semper ergo aerem calefaceret. Aer ergo nunquam frigidus esset. At sæpissime frigidissimus ita est, ut frigus omne, in alia videatur emanare. Non ergo carbo accensus est, ignis elementum. Prima ergo ignis species, eum locum non occupat. Et si occuparet, iam actum esset de nobis, de terra, de aqua deque ære. Omnia enim iam combussisset. Quam combustionem, longe est rationabilius, nobis esse timendam, quam timenda fuit Aristoteli, veterum positio, cœlum esse ignem. Ait enim, si cœlum esset ignis, iam omnia essent exusta. Sed ignis hic, si carbo accensus esset, et magnitudine, et proximitate, totum ærem, qui minimam habet resistantiam, et calidus est, in ignem convertisset. Nam inter habentia symbolum, facilis est transitus mutuus, docet magister idem. Facilitate ergo transitus huius, et proximitate, sunt enim vel continui, vel contigui. Et magnitudine, est enim Sole longe maior, nullo negotio, nulloque labore suo, ærem totum in ignem convertisset, et per ærem, aquam, et per utraque terram. Esse autem Sole maiorem facilis est demonstratio. Metiti enim sunt Astronomi, Solem centies fexagies, esse terra maiorem. Aristoteles autem illis longe acutior, et melior magister, metitus est, aquam decuplo esse maiorem terra. Aerem decuplo, quam aqua, centies quam

aqua, millies, quam terra. Si ergo Sol, tanto minor, interposita Lunæ sphæra, et ignis huius, et æris sphæris, Æthiopiæ, et Lybiæ interiores regiones ita suo calore adurit, atque exurit, ut deserta omnia reddat? Quanto timendum magis esset, carbonem plusquam octingentis Sole maiorem, et nobis proximiorē longe, cuncta in cinerem fuisse iam olim redacturum. Sed neque id evenit, neque id time-

mus, neque ab eo calefimus, neque illuminamur, neque lumen ab eo ullum emicat, neque lucet. Secure ergo concludendum, nullum ignem uti carbonem sub Luna, supraque ærem esse.

Quid vero si flamma dicatur esse? Si flamma sit, necessario ardet, si ardet lucet; si lucet, lumen de se dat, si lumen dat illuminat, si illuminat, etiam calorem de se reddit. Alia methodo, si flamma est, ardet; si ardet incendit, si incendit adurit, et comburit. Et longe quidem, et facilius, citius, flammam videmus apud nos hæc omnia facere, quam anthracem, qui sensim, et occulto se se lignis et materiebus infert, et insinuat. Flamma vero, et manifeste, in materias insilit, easque corripit facillime, et citissime etiam depascit, et pascendo, alia se ipsam auget si liceret, usque infinitum. Multis ergo iam seculis, flamma hæc tam ingens, et Sole plus quam octingentis et terra, millies maior, omnia nostraria, omnia elementa tria reliqua, nedum in cineres, sed in nihilum vertisset. At adhuc perstant, qualia a Conditore ab initio sunt constituta. Non ergo supra aerem, infra Lunam, ulla est edax flamma. Neque enim

conspicitur, neque alio sensu, sentitur ullo. Neque ullum de se apud nos edit effectum. Nulla ergo ibi flamma.

Si vero dicatur, flammam quidem esse, sed non edacem, non consumptricem, qualis flamma, ex vetustissimorum dogmate est æther. Iam est dicemus nos, vel æther alius, vel æthereæ naturæ, ætherearumque, et qualitatum, et proprietatum. Si alius æther est, cur non idem cum reliquo est æthere? Ratio segregationis naturæ eiusdem a se ipsa fuerit, saltem probabilis reddenda. Si alius æther non est, sed æthereæ, et naturæ, et qualitatum, et proprietatum, iam duo ætheres erunt. Ille quidem priscus, et de se protulit, et gerit, et nutrit astra. Hic vero iunior, quid facit? Ociosum ne corpus tantum, sedet? At nihil ociosum fert, aut suffert natura. Et qua ratione, eisdem et natura, et qualitibus, et proprietatibus, non etiam æthereas edet actiones? Astra, si non aliud, saltem gerat. At nulla gerit, ociosus ergo. Ociosum ex entibus eximit natura, eximit Conditore Deus, qui nihil frustra fecit, nihil facit ociosum. Nullus ergo supra aerem, infra Lunam, est alius æther, nulla alia ætheris natura. Neque terrius est ignis, φωϛ, lux. Luceret enim, et lumen ederet, et nos illuminaret. Cumque ærem dicatur in suprema eius superficie convexa circumplecti, idque semper, nulla in ærem obscuritas, nulla nox ingrueret, nullam nos noctem, nullas tenebras sentiremus. At quotidie, nox aerem ingruit, nos obtenebrat, nullus ergo aerem ignis lux ambit nullus infra Lunam ignis lux, lucet. Si neque ibi anthrax, neque flamma, neque φωϛ, quæ tres erant ignis species infra Lunam, supraque ærem rationes hæc satis et multæ et validæ demonstrarunt, reperiatur nullus ignis ibi erit. Et ex supra allatis Aristotelis inconstantibus, illa verior fuerit, nullum revera ibi ignem esse, sed ex consuetudine ignem appellari tantum.

Sed quoniam corpori huic supra ærem, et infra Lunam uti ipsi crediderunt posito, et Ocellus, eius primus author, et Empedocles, et Hippocrates, et post eos Aristoteles, elementi nomen, sicuti aeri, et aquæ, et terræ tribuere, secunda velitatione, an is ignis, quando ibi esse reperiatur, elementum esse possit, cognoscamus. At elementum, quidnam est? Elementum Aristoteles, deffiniivit, non uno modo; hoc tamen semper significato, ut elementum diceretur id, ex quo primo inexistente, res ipsa constat. Aliter. Elementa dicuntur, ea in quæ ultima corpus resolvitur. Quod eadem cum priore sententia dicitur. Nos vero duplex elementi munus agnoscimus. Vel enim compositionis pars est, vel pars est mistionis. Empyreus, æther, ær, aqua, terra, mundanæ compositionis sunt elementa, in se integra. In quæ ultima, universum partiri potest. Eadem forte, in mistis corporibus, sunt mistionis elementa. Corpora autem mista, vocavere veteres, quatuor non integris, sed refractis

ac retusis constare elementis, et eorum qualitatibus terræ, aquæ, æris, ignis huius de quo agitur. Nos vero et mista ex elementis hisce, quæ vocantur corpora, et elementa ipsa, et æthera præterea, et astra, et Empyreum, non simplicia, sed et ipsa dicimus esse mista, ex primævis illis nostris elementis quatuor, spacio, lumine, calore, fluore. Et primam horum mistionem esse in Empyreo, secundam in æthere, atque ære, tertiam in astris, quartam in aqua, quintam denique in terra. Sextam in mistis cæteris, sed variis gradibus distributam, ut suo loco demonstrabitur. Modo ex dogmate alieno, sunt mista, ex communibus hisce elementis, non quatuor, sed tribus reliquis. Namque ignem hunc sphæralem, aut compositionis, aut mistionis elementum esse, nullus sensus, nulla ratio indicat. Cœli quidem ignes cernimus, locum ubi sunt æthera dicimus. Quia iis ignibus ardet semper, et quia in eo semper curritur. Ignis sphæram sub Luna, quia nec videmus, nec ullo sensu, percipimus, et rationes tot pernegarunt, mundanæ compositionis partem, dicere non audemus. Sed cum rationibus, audenter pernegamus. At cur nos tam magni viri, Ocellus, Empedocles, Hippocrates, et cum eo Galenus et medici cæteri, et Aristoteles cum reliquis de Peripato suis, non certos faciunt, quo modo, aut quibus dioptris, aut instrumentis aliis, ipsi ignem ibi esse depræhenderunt. An vero ideo, ignis ille elementum dicitur, quia mistionem corporum cum elementis aliis ingrediatur? Ita esse docent. At si id verum esset, ad mistionem veniret, et cum aliis misceretur. Aer, aqua, terra, mistionem videntur ingredi facile posse, quoniam eam inhabitant regionem, ubi mistio fit omnis, ubi mista reperiuntur omnia corpora. Ille ignis tota æris crassitudine a nobis distat, qua centies terræ crassitiem superat. Neque potest de tanta altitudine cum his misceri. Et si misceri deberet, vicinum aliis fieri esset necesse. Descendere ergo huc necesse haberet. At descendere, neque visus est umquam, neque a quoquam vel philosopho, vel Astronomo est depræhensus. Et si ipsi id vel viderunt, vel deprehenderunt, doceant nos, eos quæsumus, quo modo, et quibus organis, elementalis hic ignis, tam alte residens, in hæc mista, aut venerit umquam, aut in præsentem, veniat quotidie. Quoque modo in aquea descendat mista, et non extinguitur? Quove in terrea, et non obruitur, non suffocatur? Si venit, et ea ingreditur, profecto descendit. Si descendit, vel præter naturam descendit, vel natura eum ducente? Si natura duce, quo modo, docuit nos magister, unius simplicis corporis, unum simplicem esse motum? Nam hic ignis, qui simplex est in Peripato, et ascendit natura, et descendit itidem natura. Naturales ergo duos et non unum, eosque, si Diis placet, etiam contrarios habebit motus. Si hoc per Peripati positiones, impossibile est, ignis ille, vel non descendit, vel descendet præter naturam. Mistionem ergo præter naturam ingreditur. Et quia in mistionem omnem ingreditur, mistio omnis præter naturam erit. Si vero a natura descensum habet, gravis erit. Et quia natura ascendere etiam dicitur, ascensum autem docent esse levium, ignis hic, et levis erit, et gravis quoque. Qua Chimæra, quid ridendum magis? Sed si levis est, et natura ascendit, quando descendet. At si descensus hic perpetuus fit, quia perpetua est rerum mistio, et perpetua generatio, natura rerum mater, non sponte sua, sed coacte, opera sua peraget coacta semper, et perpetuam patietur violentiam. Et perpetuam patietur esse aliquid, quod contra leges suas, perpetuum perduret. Et permittet, semper fieri, quod fieri semper vetat. Et omnis rerum generatio invita fiet natura? Apage has fatuitates a vera philosophia. Non minora his absurda consequentur, si descensum huius ignis, vi factum esse dicant. Nam si vi descendit, a quo nam hanc vim patitur? Motus enim violentus quatuor est generum. Vel impulsione, vel iactus, vel attractionis, vel vectationis. His motibus vel a se ipso, vel a superis, vel ab inferis movetur. Si a se ipso, iam non violenter, sed naturaliter movetur. Quid enim sibi ipsi vim inferat in natura? Si a superis, non nisi impulsu, moveri videtur posse. At quo modo truditur deorsum, ut neoterici quidam inquirunt, si cœli motus iuxta eorum dogmata, non nisi in gyrum voluitur, nullumque rectum habet motum. Ac qui impellit, ipse sequitur quod impellit. Et cœlum ergo descendet? Summa fatuitas. Si qui impellit, non sequitur, iactu utitur, parte corporis et ipse sequitur. Si cœlum igitur, aut impellat ignem, aut iaciat, vel tuto, vel parte sui ignem sequetur. Cœlum igitur, descendet, et ipsum?

Fatuitas maior. Idem fiet, si cœlum huc usque vehat. Hi motus a superis violenti. Ab inferis attractio. At quis eum trahet? Aer ne, an aqua, an terra? Sed non libet, cum talibus philosophis altercari. Eos illud tantum interrogem, totus ne ille descendit ignis, an vero eius partes aliqua? Si totus venit, totus illic locus vacuus relinquitur. Si partes, partium earum locus vacuus relinquitur. Aer enim vel æris partes, illuc non ascendent, nec locum sibi a natura assignatum deserent, ut vacuum alterum aperiant, aut non proprium operiant. Si asserant tractorem esse, occultas quasdam inferæ naturæ vires, qualis cernitur in magnete. Dicemus nos, hunc effectum, et similes alios cerni. Ignis vero illius attrahendi, vim nullam vel apertam, vel occultam cerni, effectum talem, nullum conspici, et si asserant a se conspectum, indicent et nobis, si vere sunt philosophi. Non enim minus sapientiæ, quam beneficentiæ philosophi esse debent amatores. Itaque nisi aliquid dent in conspectum, aut demonstrationem rationis nullam afferant, eos de veritatis schola, de philosophandi recta ratione extrudemus.

At forte non minor alia illa fuerit fatuitas, omnæ ignem dicere esse levem. Omne leve sur-sum ferri. Attamen sphæralem ignem et moveri in circuitum cœli raptu. Id contra ræceptoris est axioma, unius simplicis corporis, unum esse naturalem motum. Et quia ignem sursum ferri docuerat magister, non sunt ausi sui, hunc circularem, contra naturam esse, dicere. Sed tertium quid de suo inventu repererunt, ut dicerent, secundum naturam ferri. Quasi, natura, naturaliter, et secundum naturam, non idem significarent. Ita rideri malunt, et nova monstra, ut Aphrica, aut olim Musica quotidie parere, quam præceptorem noluisse salvare videri. Probare prius oportuerat, ignem istum ibi esse. Dein motus isti an ei tribuendi essent cogitare. Nunc vero quod ponunt, nequaquam probant. Aiunt eum circulo moveri, quia videant Cometas circulo revolui. At Aristotelimet ipsi, ad id sufficit, ut ær summus ita feratur. In eo enim cometas gigni ait, et non in igne. Neque usque ad hæc secula monstrarunt, ignem illum, et nostratem eiusdem esse naturæ, ut et ille feratur sursum. Neque distinguere noverunt, de tribus nostris ignibus, quis sursum feratur. Anthrax hic iacet. Lumen et deorsum, et sursum, et quaquaversum protenditur. Flamma igitur sola, si vera eorum sit positio, sursum ciebitur. At ignis ille, uti est ostensum, flamma non est. Non ergo sursum fertur. Postquam ergo, nullo sensu id quiverunt, demonstrare, duabus rationibus, persuadere sunt annexi, et multis philosophari nesciis, persuaserunt. A motu nostratis flammæ ad supera, et a primarum, ut vocant qualitatatum, combinatione. Hæc duo perpendamus. Flammam, inquit omnem, videmus sursum tendere. Id primissime falsum est. Nam multæ, in aere accensæ flammæ, deorsum feruntur, feruntur in latus, feruntur saltu, feruntur in circuitum, cadentes stellæ, capræ, cometæ, et quas nos Mutinæ, piscatores ad Arsiam conspexere, et sine ordine multi, ignes fatui quos vocant. Aliæ quo loco nati sunt, eodem usque ad obitum persistunt. Domus ardentes, trabes, aliæ. Primum ergo hoc axioma vanum, ac falsum est. Et si viderint nostrates flammam, quas solas id facere non bene, non plene conspexerunt, cur universilissimum axioma ex hac particularissima construxerunt, omne leve ferri sursum. Et in incerto adhuc sit, an flamma levis sit revera. Id si nesciunt, cur affirmant. Sed de levitate, et gravitate, alius erit disputandi locus. Nunc flammam persequamur. Flamma in ligno, aliave materia accenditur. Lignum Peripati confessione, mistum corpus est. Et quod in eo accenditur, vel humor, vel aer est. Eam Aristoteles definit, πνεύματος θερμοῦ ζέσις. Venti sicci accensio (sui quasi sapientiores, corrigunt, rectius dixerit) flamma est fumus ardens. Utraque vera est definitio. Fumus tamen non est corpus simplex. Et si ex humore flamma est, corpus grave est, doctrina sua. Quo modo ergo supera petit? Fumus humor est, e ligno exhalans. Neque sursum semper fertur, nisi in oamino. In eo quoque non raro fertur deorsum. Flamma in latus, humi etiam quærit materiam. Si in aperto flamma accendatur, non attollitur, nisi quantum spiritus, cum ær sit, dum non exit, aut non evanescit, eam sustollit. Quo absumpto, spargitur illico, non aliter, ac e camino egressus. Si totalitati suæ, ut aiunt, natura uniri appeteret, cur natura, hoc desiderio, a se illi indito, semper eum frustratur? Numquam igni illi supero coniungitur. Tantam ergo naturæ frustrationem, tantam eius nequitiam,

Peripatus advertit numquam? An sine oculis philosophatur? Præceptoris verba tantum audit? Numquam cum rebus confert? Si confert et cognovit, cur in tam stulto dogmate persistit? Motus ergo flamma non est simplex, neque in simplici corpore, flamma est accensa. Quo modo ergo ignis sphaeralis, flammæ est totalitas? Flammeus ergo ignis, neque simplex est, neque est pars illius totalitatis, neque eam appetit, neque ad eam movetur, neque simplici movetur motu, neque recto, neque levis est. Tota ergo hæc Peripati doctrina est falsissima. Accedat nunc illa altera combinationum ratio, qua docent. Quia primæ qualitates quatuor, calor, frigus, humidum, siccum, quatuor tantum modis possunt, binæ copulari. Frigus cum sicco, aiunt terram constituit. Aqua frigore terræ iungitur, et humida est. Hac secunda, æri aqua annectitur, qui sit humidus et calidus. Reliqua est combinatio, caloris et siccitatis, quæ quarto corpori necessario datur, hoc est igni. At ignem hunc nostratem negant elementum esse, aut mista constituere posse. Hoc quidem recte. Ergo inferunt, necesse est alium esse in natura ignem. Hoc autem pessime. Hæc Ocelli Lucani, fuere inventa. Aristoteles, sine sui nominis commemoratione, Ocelli verbis, pro suis venditavit. Sicuti et Hippocrates. Sed errore, et in medicina, et in philosophia errorum maximo. Id ut pateat ita dicamus. Quis docuit Ocellum, quatuor hasce primis esse qualitates? Quas ipse non qualitates primas, sed ἐναντιότητας contrarietates appellavit. Quod nomen etiam Aristoteles usurpavit. An primæ non sunt, quæ reliquas præcedunt? E quibus reliquæ enascuntur? Primæ certe ex suis etiam dogmatibus, calor, et humor sunt, frigus post calorem, siccitas post humorem sunt genita. Ergo frigidum et siccum, non prima sunt, quia post duo illa, calorem et humorem nata sunt. Nec sunt forte secunda, quia inter hæc et illa, aliud quid fit medium de quo postea. Nunc ita esto. Demus Ocello, demus Aristoteli, hasce quatuor, primas ex æquo, esse qualitates. Et eos interrogemus. Quæ necessitas Naturam impulit, ut elementis, primis ut putarunt corporibus, eas compartiretur in binas? Neque enim omnes omnibus accommodantur, neque singulæ singulis binæ. Neque enim terra sicca est, neque aqua frigida. Neque necesse fuit, corpus quod natura non admisit fingere, cui siccum et calidum accommodarent. Nam Ocellus, calorem et frigus, efficientes esse ait, humidum et siccum esse patientes. Si ita erat, ut et Aristoteles confirmavit, nonne terræ satis erat siccitas? Aquæ vero humiditas, ut pati possent. Cælum vero, quod uterque in eas agere fatentur, calore agere, cur non dixerunt? Aerem vero frigore, ut post eos Stoici, quem primum frigidum esse aiunt, et sensus videtur eis constellari. Quid ergo opus fuit, quartum sub Luna, pro cælo ponere corpus? Sine ullo sensus testimonio, sine ullo rationis iudicio? Eadem et sensuum, et rationis obtusitate Aristoteles, terræ, et simplicitatem, et duas attribuit qualitates. Terram enim, non esse corpus simplex, xenxus offendunt omnes, imo mistorum corporum omnium, eam maxime mista esse ostendunt. Tanta in ea intus et extra rerum est varietas, colorum, saporum, odorum, frigorum, calorum, siccitatum, humiditatum, densitatum, raritatum durtierum, mollicierumque, et aliarum similium passionum, quanta in corpore alio ullo quantumvis permisto. Et quam ei frigiditatem tribuerunt, Aristoteles ademit postea, quatuor aut etiam pluribus a se scriptis verbis, hisce.

ὑπάρχει δ' ἐν τῇ γῆ πολὺ πῦρ, καὶ θερμότης.

“Est vero in terra multus ignis, et multa caliditas.”

Καὶ γὰρ τὴν ἀναθυμίασιν διαφέρειν ἀναγκαῖον, καὶ τὸν ἥλιον, καὶ τὴν ἐν τῇ γῆ θερμότητα ταῦτα ποιεῖν.

“Etenim exhalationem differre est necessarium, et Solem, et quæ in terra est, caliditatem ista facere.” Et.

ὕσαντος τε γὰρ, ἢ γῆ ξηρανομένη, ὑπὸ τε τῶν ἐν αὐτῇ θερμοῦ.

“Nam post pluviam, terra exsiccat, ab eo qui inest calore.” Et rursus:

Καὶ τῶν ἐν αὐτῇ πυρὸς.

“Et eo qui in ipsa est igne.”

Si terra natura est frigida, in se calorem, et ignem, quomodo habet? Dicent per accidens, et in superficie. Inquimus nos. Quod rei semper inest, non est per accidens, et terræ calor non accedit, nisi is qui a Sole est ei superficiarius. Internus vero perpetuo ille inest. Si terra, frigida a natura est, a primordio constituta, calor ei accessit postea, præter naturam id fuit. Et frigiditatem naturalem, vel expulit, vel retinuit. Si expulit, non amplius est frigida. Si retinuit, vel calorem non habet, vel habet utrumque. Si utrumque habet, quo modo ei frigiditas est adscripta? Et si vere adscripta est, natura, quo modo tantam vim perpetuo patitur? Si violentum nullum Aristotelis oraculo est perpetuum? Absurditatum harum duæ sunt causæ. Altera, asserere, terram simplex corpus esse. Altera uni simplici corpori duas tribuere qualitates. Quarum hæc, priorem destruit, et prior posteriorem. Nam si simplicia sunt hæc corpora quatuor, quæ prima esse dixerunt, unius tantum sunt naturæ. Omne enim unum primum esse est nobis iam dudum ostensum. Unum enim ante omnia est. Et omne primum itidem est unum, et itidem ante omnia est sequentia. Et omne unum, et omne primum, simplex etiam est. Et omne simplex, et primum est, et unum. Si igitur quatuor hæc prima sunt corpora, etiam per se, sunt una. Et si una etiam simplicia. Et si simplicia, duplicia neque sunt, neque esse possunt. Si duplicia non sunt, neque duas habent qualitates, neque habere possunt. Et si duas habeant, duplicia sunt. Si duplicia, simplicia non sunt, si simplicia non sunt, neque sunt una. Si una non sunt, neque etiam sunt prima. Igitur ex hisce necessitatibus qua ratione se se eripient, ut dicant vere, ignem esse calidum et siccum, et ideo necesse fuisse, corpus quartum confingere, cui tribuerentur? Quod et simplex esset, et primum et elementum, tum mundanæ compositionis, tum etiam missionis universæ. Idque naturæ necessitate nulla, contradictionibus, et absurditatibus, sibi invicem pugnantibus, quas recensuimus multis. Hoc ipsum quod de igne dicimus, de tribus reliquis dicendum. Nam si ær duplicem, si aqua duplicem, si terra duplicem habent qualitatem, neque simplicia, neque una, neque prima corpora, aut esse, aut dici queunt. Sed ignem illum sphæralem, præter tot impossibilia quæ eum comitantur, etiam frustra, etiam superflue excogitarunt. Nihil enim ad mundanam compositionem facit, nihil ad missionem. Mundus enim Empyreus, æthereus, cum tribus hylæis ære, aqua, terra, ad omnem, et compositionem, et missionem suffecerunt. Et si sensibilis mundus, suprema sui parte ætherea, ignes numero innumeros, et magnitudine immensos, eosque perpetuos habet. Media subinde, magnos alios, parvosque et durabiles, et momentaneos, infima denique terra, alios temporarios, alios æternos, eosque innumerabiles? Quid opus habuit natura hac amplius ignis sphæra? Præsertim singulis cæteris maiore? An natura, quæ nihil frustra facit, opus habuit, aut est coacta, entia sine ulla multiplicare necessitate? Ignem igitur hunc sphæralem, ut tandem concludamus, quia naturæ nulli usui, qui non compositioni mundi: non rerum missioni, inseruit, qui per falsissimam qualitatum combinationem tantum est inductus, quia nulli unquam hominum est conspectus, nullo sensu cognitus, nullo ratiocinio colligitur: multis rationibus exploditur de sphæra sua, in omnem posteram perpetuitatem deturbemus.

Quid ergo inquiet Peripatus, nullus in universo ignis est, qui mundi pars integra sit, et in missionem rerum se se inferat? Imo vero est in universo calor, e secundis rerum causis unus, Zoroastreus ille vitifer ignis, Ζωηφόριον πῦρ. Quem nos luminis comitem, per omnia docuimus penetrare ab Empyreo usque cælo, usque ad mundi centrum. Unum e quatuor nostris elementis, quæ primæva constituimus, spacium, lumen, calorem, fluorem. Quæ longe verius elementa nos vocamus, quam antiquitas, ignem, ærem, aquam terram. Quæ mistis tantum hylæis inserviunt, et hylæum tantum mundum constituunt. Nostra vero omnibus insunt corporibus, et hylæis hisce, et æthereis, et Empyreo. Spacium quidem, quia, corpora omnia spaciis tribus, trineque sunt dimensa. Lumen quia omnia sunt vel lucida, vel luminosa, etiam ea quæ videntur obscura. Calor vero, quia omnia sunt calida, etiam ea quæ frigida videntur. Fluor, quia omnia sunt fluida, etiam ea qua siccissima sunt visa. Hæc elementa corporibus omnibus communia, omnibus accommodantur, primis, secundis, tertiis,

centenis etiam, et millenis, si per tot gradus, aliud post aliud reperirentur. Sed hæc ante nos, nemo cogitavit, nemo vidit. Quæ contemplatione procedente manifestiora se se pandent.

Finis Vigesima Secundi Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAE.
DE AERE, AQUIS,
TERRA.

Libri Decem.

AD ILLUSTRISSIMUM ET REVERENDISSIMUM
S. R. E. Cardinalem SCIPIONEM LANCILOTTUM.
FERRARIÆ,

Ex Typographia Benediicti Mammarelli. MDXCI
Superiorum permissu.

ILLUSTR.^{MO} ET REVER.^{MO}
S. R. E. CARDINALI
SCIPIONI LANCILOTTO.

Anno ab hinc LIII Scipio Lancillotte magna est orta inter duas nobiliss. civitates Ferrariam et Bononiam disceptatio, de flumine Reno, a loco in quo in Padum nunc influit, amovendo, et in locum alium transferendo. Ea apud Summos Pont. aliquot, est agitata. Eorum iussu, præsules multi loca inviserunt. Cardinales non pauci, et visendis locis, et utriusque partis, iuribus audiendis sunt præfecti. Senatores, equites, architecti, iureconsulti hinc, inde, sententias suas scriptis mandarunt satis multi. Nihil ab eis conclusum, nihil confectum. Novissimus tu, Cardinalis Lancillotte, anno ni fallor ab hinc quarto, fide integra, scientia perexquisita, iudicio peracri, a Sisto V Pontefice Maximo ad visenda loca, ad iura audienda, es missus. Vidisti diligentissime. Audisti patientissime. Dum in eo utriusque fluvii versareris negotio, cum Serenissimo Alphonfo II Ferrariæ Duce, ecc. inter alia, navi ad loca videnda non semel es vectus. Memini, semel in eadem tecum esse navi. Incidit, cum præsulibus, qui tecum erant honoratissimi, letteraria non una quæstio. Interfui et ego. ea occasione, et doctrina singularis tua, et animi moderatio, et prudentia, et gravitas, et singulares aliæ animi tui, cognitivæ sunt, virtutes. Eas ob causas me tibi addixi. Te ab eo tempore, animo meo non solum gessi, sed etiam honore ingenti colui. Cuius rei testificandæ, nulla mihi ante hunc diem, oblata est occasio. Eam ardenti animo arripui. Qua te, summo quo possem prosequerer honore. Inter ergo novæ mese Philosophiæ disputationes, magna universi aquarum intercidit contemplatio. Et ei coniuncta aeris, et terræ speculatio, perdifficilis, et multis difficultatibus obvolutæ. Tibi ergo, aquarum nature, et scientissimo, et peritissimo, universam eam tractationem dicare volui. Quis enim te, inter cæteras quas cales omnifariam scientias, hisce de rebus, tum philosophiæ, tum iurisprudentiæ, tum experimentorum rationibus, iudex melior, iudicium exactius ferre queat? Labores ergo hosce meos, magna rerum difficultate decem libris explicatos, observantiæ, et reverentiæ erga te meæ, apud viventes, et posteros homines, testimonium, nomini tuo dedicatos esse volo. Tu eos, et eorum authorem libenti animo, in clientelam, atque tutelam suscipe. Vale. Ferrariæ.

Tui nominis observantis.

Franciscus Patricius

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER VIGESIMUS TERTIUS
DE AERE.

Hactenus equidem, partim sola ratione, quia sensus eo non pertingerent; partim censuum solo visu quia eo reliqui non attingerent, et a visu ducta ratione, philosophati sumus. Deinceps ad reliquos sensus propius accedamus. Et secundum eos, et ab eis ductis rationibus philosophemur.

Aeremque primo loco contemplemur, qui inani similis, nostra omnia, et tangit, et circumdat, et etiam penetrat. Et in quo, præter visum, etiam tactum, et auditum, et gustum, et olfactum exercemus. In eoque continue versamur. Aerem ergo qui sensibus omnibus, et rationi cognitus est, speculemur. Et quid sit videamus, et quantus et qualis, et quas vires habeat, et quas edat actiones, et quas, et a quibus patiatur passiones, et qua mundi regione sit, et quo pertingat, et quid in se vel compræhendat, vel admittat consideremus. Et si quid tale aliud, in natura eius reperiatur cognoscamus. Itaque a primo propositorum capitum initium facientes, quid aeris essentia sit inquiramus. Et quare ab æthere differat, discernamus. Inter philosophiæ huius initia, Aerem e quatuor diaphanis corporibus posuimus secundum, cum primum æther esset, aqua tertium, quartum aquea. Et quia diaphanus sit, et perspicuus, non minus quam æther poetæ multi cum æthera vocarunt, neque alterum ab altero distinxerunt. Alii eum pro æthere, quasi cum eo idem esset posuerunt, inter quos ipse sapientiæ pater Zoroaster, dum canit.

Τὸν ὅλον κόσμον:

Ἐκ πυρὸς, καὶ ὕδατος, καὶ γῆς, καὶ παντοτρόφου αἰθῆρης.

“Universum mundum: (constituit)

Ex igne, et aqua, et terra, et omnia alente, æthere.”

Et alius sapientiæ Græcæ pater Orpheus cecinit.

Πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ γῆ, καὶ αἰθήρ, νύξ τε καὶ ἡμαρ.

“Ignis et aqua, et terra et æther, noxque et dies.”

Uterque ignem pro cælo ponens, æthera, pro aere, iisdem et verbis, et verborum ordine. Aliis quoque philosophantium non paucis visum, eandem substantiam aerem esse cum æthere, perspicuitatis ni fallor, et transparentiæ similitudine ducti. Sicut enim per ætheris diaphanitatem astra noctu cernimus, et interdiu Solem et lunam, sic per eandem transpicuitatem quæ in aere est, et hæc eadem perspicimus, et alia quæ intra Lunam sunt, ignes, cometas, colores, nubes, et similia. Eadem ergo in utrisque, et aere, et æthere actio, easdem arguit vires, eadem vires, eandem quoque essentiam. In eadem Plinius fuit sententia, dum vult inter terram cælumque, eodem, spiritu pendere septem sidera, quæ ab incessu, vocamus errantia. Cælum nunc vocans, quod aera ignium summum, unde tot stellarum collucentium illos oculos. Itaque aer, et æther nihilo inter se differunt. Alii differre valde asserverunt. Eo quod æther et loco aeri superster, et natura. Quæ incorruptibilis, et immortalis sit, et toto et partibus in æthere; in aere vero, si non toto, saltem paribus corruptionem patiat. Distinctio quoque Zoroastri, triplicis ætherei mundi, et triplicis hylæi, idem videtur voluisse. Nam in hylæo uti sæpe iam vidimus, primum posuit aerem, et sub eo aquam atque terram. Ocellus quoque scripsit.

Ἰθμὸς γὰρ ἀθανασίας, καὶ γενέσεως, ὁ περὶ τὴν σελήνην δρόμος. Τὸ μὲν γὰρ ἄνωθεν ὕπερ ταύτης πᾶν, καὶ τὸ ἐπαναυτὴν θεῶν κατέχει γένος. Τὸ δ' ὑπο κάτω σελήνης, νείκους καὶ φύσεως.

“Sepes enim est immortalitatis, et generationis, cursus Lunæ. Nam quod supra ipsam est, et ad eam pertingit, Deorum tenet genus. Quod vero infra Lunam, contentionis et naturæ est locus.”

In quo subnectit, Φύσις τε καὶ γένεσις ἔχουσι τὴν δυναστείαν.
“Natura et generatio habent imperium.”

Si ita sit, ut supra Lunam, natura et generatio non imperent, is locus non erit naturalis, neque corruptibilis, neque materialis. (Væ omnia sunt in hylæis) æther profecto, longe erit aere perfectior, et nobilior. Esse autem æthera, nobiliorem aere, etiam Pythagoreis, aliis cum Ocello placuit, et Platoni, et Aristoteli, et Cythio Zenoni, et reliquis, de eorum omnium schola, omnibus. At si verum sit, quod Ocellus, et hi omnes asserunt, ubi generatio sit, et materia, ibi naturam dominari, æther hac conditione, aere præstantior non fuerit. Ostendimus enim ex historiis, et partim nostra vidit ætas, Veneris stellam valde passam. Et Solem cursum suum, aliquando retinuisse. Et nulla eclipsi esse obscuratum. Et sæpius sereno cælo, lucem languidam, ostendisse diu. Quæ quidem omnia, passionēs, et dispositiones Ocellianæ materiæ sunt. Quinimo, et generatio ibi non semel locum habuit, in Hipparchi nova stella. Et anno 1411 (quod in annalibus Ferrariensibus legi) inter VII et VIII noctis horam apparuit stella splendore tam magno, ut cælum ardere videretur. Et multi cometæ, ut postea dicitur, in æthere, supra Lunam scilicet, sunt et geniti et extincti, quod et stella nova ævi nostri fecit. Sed ostensum iam est a nobis, ex varietate lucium siderearum, splendentium, fulgurantium, obscurarum, nebulosarum, macularumque, et Galaxiæ tanta diversitate, et Lunæ tanta diformitate, et sæpe deformitate, ætherem non esse simplex corpus, non esse sine passione, sine alteratione, generatione, et corruptione. Eiusdem ergo æther cum aere est naturæ? Non videtur. Nam et aqua hæc omnia patitur, et terra, non tamen idem vel inter se sunt, vel cum aere. Ergo neque aer cum æthere, eiusdem est naturæ. Et eos hæc ratio distinguit. At quo, et qua differentia recte distinguet? Minore equidem, atque maiore passione. At magis et minus, speciem non variant. Sed cur non variant, cum in æthere rarissima sunt qua fiunt, in aere frequentissima. Varietas vero substantiarum quæ in æthere sunt, qualis ab initio a Conditore facta est, talis sine mutatione ulla permanet. In aere e contra, quamvis ignes raro appareant, attamen et hi, frequentiores, quam æthereæ novitates fiunt. Nam in aere, Natura νεῖκος contentiones suas exercet. In eo præcipue secum pugnat. In hoc tonitrua, fulmina, nubes, imbres, grandines, imbres, procellæ, turbines, et plurima mortalium mala. In hoc imbres decidunt, nebulæ subeunt, vapor ex alto cadit, rursumque in altum redit. Venti ingruunt inanes. Iidem cum rapina remeant. Sic ultra, citraque comeat natura, inter se in aere pugnans continue. Quia stare pugnæ minime licet, sed assidue rapta, convoluitur. Et circa terram immenso rerum globe quasi furit. Hoc ventorum furentium regnum, hoc procellarum. Neque id raro, sed quotidie, sed continue, et sentimus, et experimur. Differentiæ hæ raritatis, et frequentiæ, si a natura materia fiant, nulli dubium, quin æther, et aer sint inter se diversi. Sed non videntur materia fieri, quoniam ipsa passionēs omnes æque recipit. Sed sunt a forma ea, quæ utrique ipsorum a Conditore totius materiæ, propriæ cuiusque parti indita fuit. Parti inquam materiæ totius, in qua, et ex qua, essentia cuiusque tota formaretur. Materiam dicimus, fluorem illum primævum. Fluor namque solus, et contrahi et dilatari, et rarescere, et densari, et cogi, et extendi potest. Qui cum continuus sit, et per spacium universum ad centrum usque protensus, sua continuatione efficit, ut integralia mundi corpora, Empyreus, ætheres illi tres, et tres hylæi, omnes sint unum continuatum corpus. Et quo ad fluorem, materiamque, omnes unius eiusdemque sint natura, atque essentiæ. Quo etiam ad universalem ipsorum locum, qui spacium est, nullibi alter ab altero dirumpitur, aut segregatur. Nec minus quo ad formam universalem, quæ per omnes hosce mundos est extensa, continuati sunt. Formam autem hanc, vel solum lumen, vel cum lumine calorem simul, esse putamus. Si vero formam præstantiorem hisce, universo demus, ea erit mundanus animus. Qui nullam universi corporis partem destituit, sed per omnes se se, suasque vires, actionesque, vitamque universam fundit. Nam si animus, est corporis seu organici, seu non organici, entelechia, et energia, et forma, cum nulla ἐνεργικωτέρα, et actuosior animo mundano sit, ea profecto erit universi, universalis forma. Atque ita verum fuerit, quod superius conabamur adstruere,

ætherem Empyreo esse continuum, neque in orbem esse dissitos, et atheri aerem, et unius, et eiusdem esse naturæ, quo ad ea, quæ continuationum harum, causæ erant, tum materiales, cum formales, tum efficientes. Et nunc addimus, Finales cuiusque partis, non easdem esse. Ad alium enim finem Conditor, Empyreum formavit, ad alium singulos tres ætheres, ad alium singulos tres hylæos. Et pro cuiusque fine, cuique etiam propriam indidit formam; per quam esset, et sibi idem, et ab aliis alter. Sicuti ergo Empyreus formam, lumen et calorem, omnium purissimos, et ut Zoroaster solet loqui, ἄνθη, flores, luminis et caloris, corporumque omnium rarissimum lenissimum, blandissimumque esse voluit: ita et ætherem primum illi continuum, quem et cœlum, et firmamentum libuit appellare, Empyreus densiorem esse voluit. Ratio id enim dictat, tum quia lumine suo, Empyreus nobis occulit, tum quia flammæ, tum molibus, tum numero fere infinitæ, densata quædam esse corpora, in quibus calor, et lumen, in lucem coacta flagrant, et flammæ eorum nutriat. Nam, et flammæ ipsæ, et obscura illa in eo corpora, et nebulæ, et nigrores quidam, et maculæ, densitatis proculdubio sunt opera. Duos reliquos huic subditos ætheres, eadem dictat ratio, primo æthere esse densiores, in quo Saturni, et Mercurii, et Lunæ plumbago, et Martis, et Solis quasi rubens color, id produnt manifesto indicio. Et Iovis, et Veneris, media raritatis, et densationis temperies. Et quia densiores partes in his sunt effectæ, argumento est, totem quoque esse densiorem. Cuius densitatis tota veluti sex in Lunam confluit. Sub æthere universo, primarii fluoris pars alia, prioribus continuata, substitit. In qua, Natura, bella sua exerceret, exercitus, quos recensuimus, instrueret, pugnasque committeret. Qui exercitus, quoniam variarum formarum, ac figurarum, quo melius sua obirent munera, conflari debuerunt, densiorem æthere fieri oportuit, quo melius, et sistinerentur, et sustinerent. Verissimum enim est, quæcumque a suo principio longius recedunt loco, essentiæ quoque perfectione, et dignitate, longius recedere est necesse. Conditor aut incorporeus est, incorporibus, quæ ad incorporea magis accedunt, Conditori sunt proximiora. Rariora autem quæ sunt, incorporea quoque magis sunt, et minus corpora. Sed et alia ratione in idem res deducitur. Inter corpora enim, incorporeum maxime omnium est spacium, quia est rarissimum. Lumen secundo loco rarum, primo densius. Calor, etiam lumine densius, fluor calore. Empyreus fluore, æther primus, Empyreus; æther secundus, primo; æther tertius, secundo, aer summus, æthere infimo; aer secundus, aere summo, ita ut iam in nubes concreseat, aer infimus, aere secundo, nebulosus iam, et vaporosus, et fere iam aqueus. Et hoc densior, quæ iam, est aqua. Et hac aqua terra, corporum densissima. Si vero verum sit, quod philosophantium plerisque placuit, elementa ubi se se mutuo tangunt, similitudinem naturæ aliquam habere, quam ipsi Symbolum appellarunt, idem sentire, a ratione alienum non fuerit sentire, ubi cœlum sit Empyreus continuum, Empyreus raritatis aliquid habere, Empyreum, aliquid item, de cœli densitate. Et ubi cœlum, secundus attingit æther, hic, cœlo similis sit, cœlum ætheri. Secundi vero, æther tertius habeat aliquid, et secundus tertii. Et aer ubi tertium hunc æthera contingit, raritatis illius sit particeps, æther vero ad aeris densitatem quadantenus accedat. Et æris media regio, eadem ratione, summa sui parte, ad infimam summæ sit similis sicuti infima sui, sit similis infimæ regionis parti superæ. Sicuti hæc tertia, sui parte infima, minus rarus est, et densior, et crassior ita, ut sit quasi aqueus. Sicuti et aquam verisimile est, superiore, sui superficie aereæ raritatis esse participem. Et incrassescere deinceps, ita ut eius parte infima, qua terram contangit, densissimam esse, et quasi terream, non aliter ac terra ibi aquea est, et fere fluida. Incrassescit deinde et ipsa sensim, ita ut in centro, ubi maxime ab Empyreus, et a corporum principiis natura distat, densissima esse videatur necessario. Itaque aer totus, sicuti materia primæva est fluor: forma vero, et essentia aer, sic constitutione tota, æthere densior est putandus. Sed suprema regione, ætheri quam fieri potest, raritate simillimus. Inde postea discedens, et descendens densescere, et crassescere, rationibus iisdem est necesse, ut ad aquam prope, sui crassissimus, densissimus evadat. Atque hæc de essentia, consistentiaque et substantia eius satis sunt, ac de eius in mundo situ, atque regione. Post essentiam, essentielles proprietates et

qualitates sunt cognoscendæ. Essentiales eas vocamus, qui ad essentiam rei concurrunt constituendam, vel ab ea pronascuntur. Quibus si careret aer, aer iam non esset. Sunt autem, eius raritas, et fluiditas, et mobilitas, et partium tenuitas, et perspicuitas. Alias dicimus, in essentia et ab essentia esse. Quæ vires verius dicuntur, quia per eas, essentiæ in actionem exeunt; et rem aliam, extra se, tum efficiunt, tum afficiunt. Qualis in aere caliditas, et humiditas. Et quales essent in elementis reliquæ illæ qualitates, si vere, et appositæ eis fuissent tributæ. Eas Aphrodiseus Alexander, et Galenus essentias elementorum esse dixerunt. Quam rem Peripatus posterior, et medicorum non pauci, dum non intelligunt, multas, easque ridiculas obierunt altercationes. Quibus videlicet modis, qualitates hæ, quas putant accidentia esse, possent essentialia esse formæ. Sed ad aerem redeamus. In eo Aristoteles, maxime omnium est absurdissimus. Tam enim de eo varie loquitur, et inconstanti est sermone, ut mirum sit, eum in tanta haberi venerationem. Nam cum prius dixisset aerem esse calidum et humidum, ita deinde scribit.

Ἀλλὰ δεῖ νοῆσαι, τοῦ λεγομένου, καὶ καλουμένου ὑφ' ἡμῶν ἀέρος τὸ μὲν περὶ τὴν γῆν, οἷον ὑγρὸν, καὶ θερμὸν εἶναι. διὰ τὸ ἀτμίσειν τε καὶ ἀναθυμίασιν ἔχειν γῆς. Τὸ δ' ὕπερ τοῦτο, ερμὸν ἤδη, καὶ ξηρὸν.

“Verum cogitare oportet, eius quia nobis dicitur, vocaturque aer, quod vaporem referat, terræque exhalationem habeat, partem eam quæ circa terram est, veluti humidum et calidam esse. Quæ vero superior hac est, calidam iam esse et siccam.”

Quasi dicat, non sui natura, et ex combinatione illa primarum qualitatum. Sed quia exhalationem a terra habet, calida est. Quia vaporem, humida. Subnectit enim.

Ἔστι γὰρ ἀτμίδος μὲν φύσις, ὑγρὸν καὶ θερμὸν.

“Est enim vaporis natura, humidum et calidum.”

Est ergo hic circa terram aer, non sui natura, neque ex illa quam prius docuerat, qualitatum combinatione, sed alterius rei, vaporis nimirum admistione. Imo, quem prius totum calidum fecerat, et humidum sui natura, partem eius superam modo, calidam et siccam esse affirmat. Id quoque non sui natura, sed quia a terra exhalationem habeat. Illico enim subinfert.

Καὶ ἐστὶν ἀτμὶς μὲν δυνάμει οἷον ὕδωρ ἀναθυμίασις δὲ δυνάμει οἷον πῦρ.

“Sed est vapor quidem potentia quasi aqua, exhalatio vero, potentia quasi ignis.”

At si hæc exhalatio illuc non ascenderet, cuiusnam naturæ aer illæ esset? Ignis inquit esset, ait namque.

Τοῦ μὲν οὖν ἐν τῷ ἀνω τόπῳ μὴ συνίστασθαι νέφη, ταύτην υποληπτέον αἰτίαν εἶναι, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀήρ μόνον, ἀλλὰ μᾶλλον πῦρ.

Cur vero supero in loco, non consistunt nubes, hanc esse causam existimandum est, quoniam non est aer solum, sed potius ignis.

Aer ergo superus ille, aer non est, hoc est humidus, et calidus, imo potius ignis, hoc est calidus et siccus. Talem enim in copulatione qualitatum ignem esse dixerat. Sed inconstantiam viri huius, nos quidem admiramur, non ut sui, veneratione ingenti, sed modestissima stomachatione. Nam rursus, quem hic ignem esse vult, paulo ante ignem esse negarat.

Περὶ δὲ ταῦτα, καὶ τὰ ἐχόμενα τούτων, ἀήρτε, καὶ ὁ διὰ συνήθειαν καλοῦ μὲν πῦρ. οὐκ ἐστὶ δὲ πῦρ.

“Circa vero hæc, et quæ his annectuntur, aer, et quem ob consuetudinem vocamus ignem, non est autem ignis.”

Sed et mediam aeris regionem, quam cum toto antea fecerat calidam, rursus ait esse frigidam. Quoniam in ea nubes, frigore illius in pluvias concresecunt. Itaque aer totus, quartum mundi elementum, Aristoteli periit, dum et ignis calidus et siccus sit. Et aqua humidus, frigidus, et vapor calidus et humidus. Nos vero essentialia aeris qualitates quas esse dicemus? Fluiditatem calorem raritatem, tenuitatem, diaphanitatem. Hæ essentialia eius

constituunt, ut iam dictum. Per qualitates vero, obtusum corpus est, cedens, tenerum, divisile facile, facile ductile, facile spargibile, facile discerptile. Sed e quatuor a teneritate. Tenuitas, a cessione, cessio a raritate, raritas a vacui atomis intermistis. Quibus si careat, maxime resistit. Carebit autem, si vel ipsa ex eo expellantur, vel ipse in ea compellatur. Utrumque fiet alterius aeris, ubi clausus sit superventu, et compulsionem. Quod inter alia in follibus, in utribus, in pila lusoria maiore, visitur, si inflentur. Tunc enim tantum non cedit, verum etiam magnopere, et resistit, et renititur, et retropellit, et ictus valenter recipit, et potius, quam ictibus scindatur, ut dispergatur, integer volat, et natat, et vehit. Quinimo et pondera sustinet, quæ in aperto non sustineret. Sed et in aperto, moles ingentes magno fert spacio, gestante vento, qui nihil est aliud, ut suo dicetur loco, quam in se intentus, et a se contentus aer. Præter hæc, non solum leves movet aquas, sed maria immensa commovet, et convoluit, et per ea vastas navium moles, non tantum impellit, sed ut quasi volent, efficit, dum in Carbasia illatus, impletis omnibus vacui poris, in se ipsum intenditur, et intumescit. Et quod sæpe stupent homines, arbores magnas, saxa gravissima, rupes ingentes, e montibus divellit: terras cum montibus concurrit, motat, concussat, aperit, sursum iactat, tecta, murosque et magnas cum populis urbes, et cum totis maria litoribus non solum quatit, sed per reliquum fert aera. Tanta vis est aeris inani similis, compressi, et se ipsum impellentis. Quid vero? Tantarum virium est aer, ut non immerito, veterum quidam philosophantium, terram universam pendere in eo tradiderint. Addimus nos, eam undique, ab eo ita contineri, ut ne vel in partes discerpatur, vel tota alio se conferat, et locum mutet prohiberi. Ausim etiam afferere, terram circa medium universi centrum sisti, ibique manere immobilem, non minus, imo etiam magis, in causa esse aerem, quam gravitatem. Quam nullam in rerum natura esse, postea ostendemus, dummodo, et tota simul, et partes eius locis naturalibus consistent. A quibus si avellantur, graves fiunt per accidens. Sed esto, a rerum Conditore Deo, circa medium universi centrum, terra est collocata. Naturaque ei illa indita, ne inde partes eius, nisi vi discedant. Aer ne tota loco suo dimoveatur, non parvam affert opem. Nam præter Conditoris providentiam, præter Mentem, præter animum, præter spiritum ei tributum, clementia omnia, opem sibi mutuo præstare, et valde rationi consentaneum. Ut mundi totius partiumque Sympathia, συνουκείωσις, cognatioque conservetur, et sibi partes omnes consonent. Atque aer, ut sua munia obeat facilius, id a Conditore habuit, ut partium et totius constitutione qualem diximus, per aquam, perque terram, perque omnia mista, meet, seque ipso impleat. Ea penetratione, sibi ipsi extra posito ita annectit, ut mutuo complexu diversitatis efficiat nexum, ut et terra, et aqua, in medio universi spacio, facile librentur, et pendeant. Cedendi ergo, et impellendi, et sustinendi, et aliis contrariis viribus, mira Conditoris sapientia aer constitutus, per eum quasi per suam machinam, omnia in universo hylæo ministrantur; et vegetantur, et vitalia fiunt, et soecundantur, et producantur, et nutriuntur, et augentur, et perficiuntur, et conservantur. Et quibus Zoroaster, non immerito, aerem παντοτρόφον αἰθρην, omnia lentem ætherem nuncupavit. Ostia nimirum corporum omnium hylæorum ætheri simillimum, ætheris ipsius, et lumina, et calores, et seminum influxus ab eo recipiens, in inferiora hæc defert, et veluti eorum auriga fit, et vector. Sed priorum illarum, tum actionum, tum passionum, densatio, et rarefactio partium, causa est primaria. Harum vero secundarum, calor natus ille primævus, a Conditore toti inditus, itidem primaria est causa, verum et siderum calor, et lumen ei supervenientia, calorem illum vividum reddunt, et eum fovendo, rerum semina, et influxus ipse foveat, eisque favens, per omnia meando, omnibus illa infert, grvidaque et foecunda reddit. Verum sicuti aer calore suo primævo, calet totus, et fluidus est et tenuis, ab æthereis concalefactus et adiutus, omnium generationum machina est, et organum. Sic etiam in adventitiis sibi alias adventitias patitur passiones. Nimium namque interdum incalescit. Et e contra frigus alias imbibit siccessitque humescitque, ut quæ per proprias et vires et passiones, nona generavit entia, per hasce alias eadem corrumpat, et ducat ad interitum. Veterum nonnulli, aerem esse frigidum dixere. Addidere, de Porticu

sapientes, eum summum esse frigidorum. Perperam utrumque. Frigus enim in aere, sicuti a cœlo calor, accidentales sunt qualitates, accedunt enim ei, et ab eo recedunt. Quod æstas et hyems indicant clarissime et dies, noctesque singulæ. Unde aut calor in aerem veniat, nemini non notum est. Unde vero frigus, nemini notum, vel ed, vel fuit. Dicemus nos, quando venerimus ad terram. Siccitatis quoque et extraneæ humiditatis suscipit interdum impressiones. Unde in eo putrefactio. Et ab eo, plantis, animalibusque putredines, pestesque induntur. Siccitas illi accedit universalior, vel a diuturna radiorum Solis diverberatione, vel a ventorum quorundam perseverantia. Quibus humiditas in eo adventitia, vel desiccatur, vel alio pellitur. Humiditas hæc, vel a ventis, apud nos australibus, alibi aliis, vel pluviarum frequentia, vel aquarum stagnantium vaporazione. Quibus et nimium humescit, et etiam putrescit. Vel verius in eo, hæc ipsa humiditas, has patitur passiones. Nihil tamen vetat, ipsum aerem totum esse corpus ætheri simile. Neque verum est, inferam eius regionem esse, vaporibus calidam et humidam. Sunt enim accessorii et ipse non raro siccus est, et frigidus. Qualis aut media eius sit regio, in incerto videtur positum. Neque enim ibi, nubes, nubiumque proles a frigore gignuntur, uti Peripatus asseruit. Id nos suo loco palam faciemus. Interim totum calidum esse dicimus. Situm eius in universo, exploso illo sphærali igne, sub Luna esse nemo ignorat, usque ad mare, ad aquas, terrasque, ita ut æthera, atque has connectat, ima et summa sic separet, ut tamen iungat. Separet, quia medius intervenit. Iungat, quia utrique per eum inter se consensus vehitur, vimque siderum in nostratia transfundit. Et terræ sic appositus est, ut statim ibi futurus sit, unde illa discessit. Tum et a quas, et terras partibus suis penetrat. Et illico ubi illæ desint, eo movetur, et earum vacua loca adimplet. Neque id tantum, sed per minimos etiam utriusque poros meat. Neque vacuum, ullum relinquit locum præter atoma illa, quæ sibi sunt commista.

Magnitudinem autem, atque universam eius molem, Vitellio et cum secuti multi, demonstrasse sibi persuadent. A terra namque ad nubes usque, non amplius quam unum et quinquaginta circiter millia passuum ait extendi. Superam autem non ultra quam CC ad summum M. Pass. attolli versus ætherem, Aristoteles centies terra esse maiorem. Nos vero, totam ei regionem etiam damus, quam ignis illo fictitius creditus est tenere. An vero tanta hæc eius moles sit, penes Astronomos opticosque eorumque instrumenta fides esto. Vitellionis autem, sententia incerta esse videtur. Nam interfortunatas insulas in Atlantico, in Tenarife ut nautæ afferunt, est Mons nomine Pichus qui se se usque ad 72 M. Pass. extollit; semperque in summitate nubibus est obvolutus. Alii supra etiam nubes attolli semperque ardere flammis, eius traditur cacumem. Quod si verum sit, nubes illæ longe altiur attolluntur, et si supra nubes, ardet cacumen, iam is vel in hypeccaumate, vel in æthere ardet. Et longe vicinior, quam Astronomi putarunt, est nobis æther. Unde omnes, ex distantia stellarum ab eis constructæ demonstrationes, pessum ire est necessarium.

Finis Vigesima tertiæ Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER VIGESIMUS QUARTUS
DE AQUA ET MARI.

Aquam, medium, inter aerem et terram elementum fluorem atque humorem esse, nemo sanus dubitaverit. Id enim omnibus iam sensibus notum est, visui, tactui, auditui, gustui, olfactui. Fluor inquam aqua est, et humor: qui et fluere maxime omnium percipitur, et quæ tangit, vel in superficie, vel intra aliquantum, vel etiam tota, humida reddere cognoscimus. Hæc prima eius essentia, et prima eius essentialis proprietas et actio. At et densior aere est, quantumvis crassissimo, rarior tamen quantumvis fluida terra. Sed et superficie, et toto corpore terra continuator, et ideo tenacior, et conglutinatio, pars enim fluens partem alteram secum trahit, nec sponte ab ea distrahitur, ita ut parte fluere, vel effluere e vase aliquo cœpta sequatur tota quamvis minimo duriore obiectu, disrumpitur, et in plurimas discedit facile partes, et quanvis tenax sua natura sit, non tamen ita in se consistit, ut propriis terminis sisti queat, quin fluat et dilatetur, quo usque durioris rei terminis cœrceatur. Atque ideo est a veteribus scite dictum, Humorem id esse quod propriis terminis non continetur, sed alienis. Itaque omnis aqua, etiam tenera dici potest, quia minime est dura, et tactui cedit, sed non tamen mollis proprie dici potest; si molle id sit, quod non tactui tantum, sed cuicumque duriori cedit, et eo ammoto, ad suum locum, quæ cesserat pars redit. Est præterea omnis aqua, si naturali consistat statu, tota sibi ipsi similis, tota similis. Certum est quoque, eam compingi posse, et concrecere, tum frigore in grandines, in glacies, in crystallas, tum calore, in plurimos fluores, in sales, in lapides in plantas, et reliqua, quæ appellantur mista, quo modo ostendemus postea. Nunc elementum ipsum agitemus. Conpingitur aqua, etiamsi non concrecat, et in se ipsam constringitur, dum aqua eadem durat, nec in aliud vertitur: quæ res multis est experimentis cognita. Nam et rivi, et fluvii, lati prius, in angustias acti, nihilque altiores sæpe facti, per eas et eodem labuntur cursu, si altiores fiant: etiam citatiore. Et quæ a fontibus, aut fluviis, aut lacubus ad usus humanos, per subterraneos tubulos, vel lapideos, vel lateritios, vel plumbeos ducitur: compertum est, quæ duorum palmorum diametro prius fluebat, si vel ventus, vel aqua alia a tergo impellat, eam in se redactam, per diametrum unius transire palmi. Id autem ratione ulla fieri non posset, nisi densaretur, et in se coiret. Densari autem et coire, alia ratione nulla potest, præter quam quod vel aerem per atomos sibi intermistum in alias pellat partes, unde spuma fit, vel in atomos vacui sibi inter mistos, interim resideat. Quos dilatata, et rarior facta, mox aperiat. Hanc condensationis, ac rarefactionis quæstionem, magnis ingeniorum conatibus in Peripato agitatam, non aliter sane, quam ad hunc modum, quem cum vetustioribus quibusdam, post Heronem Mechanicum, nos primi, ni fallimur renovamus. Quam dum de spacio egimus diligentius expendimus. Aqua ergo, cum aere sit densior, et terra, rarior, interque horum medio sita, non solum loco, verum etiam natura, et corporis sui constitutione, rara simul et densa, non immerito vocabitur, quo fit, ut densitate sua, nec loco pellatur, tam facile quam aer, nec diverberetur, nec scindatur, nec dispergatur. A raritate vero habet, ut hæc omnia facilius quam terra pariat. Ab utraque vero simul et raritate et densitate, tenacitate aliqua prædita ut sit obtinet. Et ut continuatione, et fluxu, in se non consistat, neque natura sui, loco sistatur, ideoque alienis terminis opus habeat, si sisti velit, nisi ad exiguam altitudo eius corporis redacta sit, ut videatur in plano fere superficies tantum facta. Unde fit, ut altitudinis tantum ratione, in depressiorem locum fluxus fieri videatur. Quæ res, fluminibus, et maris fluxibus magnum est fundamentum de quibus ita non multo post. Eadem hæc aquæ raritas et densitas, quæ ei, et tenaces, et tenues partes tribuunt, in causa sunt, ut lentius quidem quam aer, in terram aqua sparsa, poros eius subeat et sursum turbine vel tubulis tracta, in aerem tollatur. Sed hoc quidem vi; continuatione tamen partium, natura cohærentium sequitur. Illud vero natura, non tam quod centrum petat gravitate, quam quod, suis terminis

nequiens contineri, alienos ut quiescere queat, petit. Sin vero, poros subiens, aquam aliam intus præxistentem reperiatur, in ea ut sibi simili re conquiescit. A raritate, densitateque iis, et ut calida sit habet et ut frigida. Nam ex Anaximenis vetustissimi doctrina ἡ μανότης θερμὸν. Raritas calidum. Omne scilicet quod rarum est a calore tale est, et calidum sui natura est, quod et Aristoteles est fassus dicens.

Πάντα γὰρ ὅσα πεπύρωται ἔχει δυνάμει θερμότητα ἐν αὐτοῖς.

“Omnia quæcumque ignita fuere, habent potentia calorem in ipsis.”

Et e contra, quæcumque densa sunt, a frigore densa sunt. Itaque et aqua, quia densa est, frigida tactui nostro apparet. Verum hæc quæstio. An aqua calida, frigidave sui natura sit, magnopere, et a veteribus, et a recentibus philosophis est agitata. Frigidam esse aquam sui natura inter veteres dixere Ocellus, Hippocrates, Aristoteles, dum scilicet primarum qualitatum, combinationes versantes aquæ humiditatem, frigiditatemque adscripsere. Aristoteles tamen, suæ positionis oblitus, alibi, et in hac maris quæstione, mare dicit esse calidum verbis apertissimis, ante supra allata scriptis.

Καὶ θερμὴ γέ ἡ θάλασσα διὰ τοῦτο ἔστι.

“Et calidum sane mare, ob id est.”

Quia nimirum a calida exhalatione cum terra adusta, in sublime elata, in mare decedit, et ea terra calescit. Sed nos hanc questionem non ita agitamur quaeramus, an aqua alterius vel actione, vel admistione, vel calida fiat, vel frigida. Quis enim nescit, si aqua igni sit apposita, eam concalere fieri, ita etiam ut in vapores tota abeat? Sicuti eadem frigori exposita densatur, et sit gelu. Sed illud quærendum philosophis esse ducimus. An ex inditis a natura aquæ principiis essentiamque ipsius constituentibus, calida ne dicenda sit, an frigida? Ocellus profecto, et cum secuti Hippocrates, et Aristoteles, e nullis principiis vel per se notis, vel sensu cognitis, vel demonstratione ulla comprobatis, combinationes illas qualitatum, pro arbitrato coagularunt. Ideo, et sensibus omnibus, et plurimis rationibus, et ipsæ repugnant, et sunt ab aliis oppugnatae. Nos vero e nostris corporum principiis, non prohibitu postis, sed clarissimis demonstrationibus confirmatis, et sensibus postea comprobatis hanc solvamus quæstionem. Corporum Principia primissima, posuimus, spacium fluorem, lumen, calorem. Nullum enim corpus est, quod ex hisce non conflatur. Quod iam in Empyreo, in cœlo, seu æthere, in aere, satis superque probavimus. Idem dicimus de aqua, quoniam et trinæ dimensionis corpus est, ob spacium sibi innatum. Et ob fluorem fluida est, et humor. Ob lumen vero diaphana. Itaque et ob calorem, calida fuerit necessario. Calore, inquam illo primævo, calida primo est aqua. Calore quoque secundario, a primo illo ortum ducente, calida itidem est. Omnis enim secundarius, et tertiaris, et millenarius si fieri possit calor, a primo est calore, sicut color, a primo lumine, sicut humor a primo humore, et distantia omnis a primo spacio. Et universim omnibus, vel corporibus, vel incorporis rebus, omnia quæ post primum sunt. Quod autem de calore aquæ secundario dicimus, id ita exponimus. Aqua omnis, in natura sua constituta, in duo genera prima divisa est, ut alia falsa sit, alia sit dulcis. Salsa quidem omne mare cui amaror, nomen etiam dedit. Dulcis autem omnis aqua reliqua, tum perpetua, tum temporaria. Perpetuam voco, aquam lacus, fontes, fluvios, puteosque perennes. Temporariam voco, pluviam. Scio, lacus quosdam, et fontes, et fluvios, et puteos, esse amaros alios etiam alterius saporis. At hæc quidem omnia ex accidenti aquæ sunt. De qua re, non est nobis præsens sermo. Amaror hic, et dulcedo aquarum, natura ne sua, aquis insunt, et sunt earum, qualitates essentielles? An aliunde eis accedunt? Sed illud prius. Ut æther una essentia est, ut aer itidem una, ita etiam aqua, una ne essentia erit, an vero duæ? Si duæ, aqua non unum, sed duo erunt elementa. Si hoc absurdum sit, tota aqua unum erit elementum. At quo modo unum, si dulcis et amara inter se non conveniunt. Mare quidem, aliud a dulcibus videtur esse aquis. Et Aristoteles videtur ita distinxisse, mare ab aliis, quod non suo naturali loco esset positum, sed aquæ locum occuparet. Hoc primum sane, ac magnum, in hoc elemento incommodum philosophia patitur. Cui additur secundum. Dulces aquas, tenere

quidem lacus plurimos, qui si mari conferantur, parui sint omnes. Fluvios etiamsi sine lacubus longe plures, eis tamen etiam minores esse. Fontes vero et putei, ridicula res fient, Oceano comparati. Itaque mare, loci magnitudine, et aquarum copia, et molis immensitate, videtur inter aquas principatum obtinere. Sed et tertium aquarum genus, sese nunc offert. Omne illud scilicet, quod in subterraneis cavernis latet. Quas existimant, non solum ingentes replere speluncas: verum etiam fossoribus metallorum, curiosisque aliis, fluvii aquarum sub terra sunt auditi, et interdum etiam visi. Accedit et Tartarus Platonis, inique nimium, ab Aristotele sugillatus. Hæ subterraneæ, aquæ, an et ipsæ falsæ sint, an vero dulces, an et alterius saporis, si compertum fuerit, vel alteri accedent parti, vel tertium genus per se constituent. Si ita evaserit, ut sint tres aquæ veluti primariæ partes, sic tria etiam genera: quod nam horum trium, aquæ dixerimus elementum? Si mare, cur non et onmnis dulcis superterranea aqua? Cur non et subterranea? Si secundam, cur non et prima et tertia? Si tertia, cur non et secunda, et prima? Si tota tria simul, quo modo tam diversa inter se genera, genus unum constituent? Sciunt logici, supremum substantiæ genus, supremum itidem quantitatis, in duo primum genera, esse divisa. Qualitatis vero genus in quatuor distingui. An vero potius, id enumeratio, et non diviso est? In re physica, cur logice argutamur? Aqua unum genus est. Hoc in superterraneum, et subterraneum duo prima genera dividatur. Primum rursus in duo alia, Mare, et dulces aquæ. Hæ plures sunt. Et mare non est unum. Non ea ratione, qua Geographis elt divisum, in Oceanum et Mediterraneum. Nam utrumque Oceanus unus est; siquidem Mediterranea maria omnia, Persicum, Erithreum, nostrum hoc in plura discerptum. Balticum, Botnicum, Livonicum, et si quæ talia alia sunt, proles sunt Oceani, et partes, intra terras per angustias influentis. At et maria tria alia novimus ab universali separata. Galilæum, Mortum, Hircanum, quod tamen Plinius, et Dionisius Affer, tradiderunt, ab Oceano per apertum in Scythiam influi; et veteres Geographiæ mappæ, qualem nos unam habemus, id ostendunt; non aliter ac Orpheus antea, se per Meotin in Oceanum Argo ipsa transisse canit. Sed compertum postea est, Hircanum circum circa montibus clausum. Quod Scaliger, ex Strabone dividit. Sed hæc ad Geographiam magis pertinent, de qua suo loco. Totum ne ergo aquæ genus, tripliciter divisum, elementum aquæ erit, an tria erunt, aquæ clementa? Ita distinguamus. Elementum bifariam videtur dici, compositionis, quod iam docuimus, et mistionis. Nam et ut est, totius universi pars earum una, quas integrales solent appellare, quales diximus nos, esse Empyreum, æthera, aerem. Quandoquidem et Aristoteles et Plato, cælum universum elementi nomine aliquando significarunt. Et quales, nos cum aliis omnibus, aquam et terram esse dicimus elementa. Alio modo, quod philosophorum nemini est ignotum, elementum mistionis dicitur elementum, dum scilicet in misto corpore conflando, suam ipsum priorem non retinet formam. Secundo modo, aquam elementum esse, sive ea dulcis, sive sit falsa, nullo videtur dubio laborare. At an et compositionis sit elementum, non est facile determinare. Difficultates enim eædem recurrent, cur hoc potius, quam illud? Aut cur tria tam diversa genera, unum faciant genus. Ne autem diu in hac haereamus quæstione, ita audebimus proferre. Omnem aquam, ubicumque ea sit, elementum aquæ totum constituere, non aliter ac Peripatetici dixerunt, aerem in tres distingui regiones, infimam, mediam, supremam et ante eos Chaldæi ætherem unum intres diviserant ætheres, quorum alius supremus, alius medius, alius infimus nec non fuit. Quæ divisio etiam in aquam cedit, subterranea est infima. Mare medio loco, lacus plerique et flumina, supremo. Omnia namque flumina finem cursus sui, habent mare. Qua ratione, etiam Aristoteles dixit, Mare potius finem aquarum esse, quam principium. At cur dicat mare, non suo loco stare, sed loco aqua, vel nulla causa est, vel ea ridicula. Tantundem enim esset dicere, aeris mediam regionem, non suum, sed aeris, nempe totius, locum occupare. Corpora hæc psincipalia, suis locis stant omnia. Empyreus suo, æther suo, aer suo, terra quoque suo. Superis, mediis inferisque partibus suis locis collocatis. Igitur et aqua, infima sub terra est, media mare est. Suprema fluvialis omnis, quæ ut e loco supero, in inferius tota se se exonerat. Mare ergo suum proprium a natura habet locum, neque alienum

ullum iniuria occupat. Neque assentimus iis, qui se solos dum credunt esse philosophos, verentur, mare fateri, elementum esse, quia ex salsedine, opinantur, illud corpus esse compositum, et non simplex, quale volunt elementum omne esse, quam tamen simplicitatem, in nullo repperunt elemento, non in terra, non in aqua, non in aere, non in æthere, non denique in firmamento. Forte in Empyreo, et in primævo illo fluore nostro, simplicitas fuerit summa, quia prima corpora sunt. Reliqua omnia partim composita, partim mista. Dum illi inquam putant, mare quia mistum appareat, non esse elementum, nec elementi partem, flumina potius, et puteorum aquas elementi nomine insigniunt. Nos vero aquæ elementum esse asserimus, totam simul aquam, intres, quas diximus divisam regiones. Cuius tamen elementi, principalissimam partem, esse Oceanum autumamus. A quo, et subterraneas omnes, et superterraneæ deriventur, et propagentur. Et sit revera Oceanus Temerinda, ut Scythica utamur voce, hoc est aquarum mater. Et non Meotis, quod accolæ putabant, ac forte adhuc putant. Qua sane ratione, nulla salsedine impeditur, quin Oceanus, non sit aquæ totius elementum, quando aliæ omnes, proles, eius sunt, et propagines, ac veluti Solis radii. Verum longe aliter senserunt, qui de fontibus, atque eius origine quæsierunt. E diametro namque nobiscum pugnant, ut qui dicamus, omnes aquas ab Oceano, oriri. Illi vero dicant, Oceanum, ab aliis aquis ortum ducere. Moses sane, vir sapientia, non solum Ægyptia, sed et si Philoni fides danda, et Æthiopica, et Lybica, et Hebraica, et Arabica, et Chaldæa, et Græca instructus, a nobis stat. Siquidem ait Conditorem in undi Deum, iussisse omnes quæ sub cælo essent aquæ, in unum congregari locum, congregationesque aquarum, appellasse maria. Locus autem hic unus, non alius putandus est, quam terra, et eius cavitates, seu ut Zoroaster inquit, sinus. Γῆν δ'ἐν μέσῳ τιθεῖς, ὕδωρ δ'ἐν γαίᾳ κόλποις.

“Terram in medio posuit, aquam vero in terra sinibus. Idque patrem fecisse dicit.”

Quod et Hermes confirmavit, dum ait Poemandro

“Ex luce, verbum quoddam sanctum supersedit naturæ, et ignis sincerus exiliit ex humida natura in sublime, quia levis erat, et acutus, et efficax, et aer levis, et ipse securus est spiritum, ascenditque usque ad ignem, a terra, et aqua, ut videretur ipsum pendere ab illo.”

Γῆ δὲ καὶ ὕδωρ ἔμεινε καθ'ἑαυτὰ συμμεμιγμένα.

”Terra vero et aqua remansere inter se ipsas commistæ“ Itaque a primordio rerum et mundi constitutione, aqua et terra in infimo remanserunt, inter se ita commistæ, ut aqua sinus et cavitates impleret terræ. Et quæ maximam terræ cavitatem replet, mare fuit, a quo reliquæ infra terram et supra terram pronascerentur, ut a Sole radii, ut a trunco rami. Quod et veterum philosophorum quidam Aristotele referente, tradiderunt.

≡ Εἶναι γὰρ τὸ πρῶτον ὕγρὸν ἅπαντα, τὸν περὶ γῆν τόπον.

“Esse namque primum humorem omnem in loco circa terram.”

Sed nihil opus habuerunt ποιεῖν αὐτῆς γένεσιν: facere eius generationem.

Neque Græcorum Theologis, ut ait, ποιεῖν αὐτῆς πηγὰς: facere eius (scilicet maris) fontes. Ita enim ab initio factum est mare, sicut et cælum, et terra, et aer, et sidera. Quid enim illis in mentem venit, maris originem quærere, et fontes, terræ autem, aut aeris, aut cæli ortum, non itidem quæsiverunt? Equidem Bernardinum ego Telesium nostri seculi, ingens ornamentum, rebus ab illo scriptis omnibus, uti physicum maximum admiror maxime, qui propriis inventis, philosophiam e Peripateticorum compedibus primus exemit, in hac maris inquisitione admiror minime. Nulla enim necessitas naturæ, cum impulit, ut generationem maris inquireret; et assereret, id assidue generari, a Solis radiis terra in fundo posita, in mare versa. Cur enim non, quomodo et terra, quomodo aer, quomodo cælum, quomodo Sol, vel facta sint a principio, et quomodo ad præsens assidue fiant, aut fient postea indagavit? Sane axioma illi cum veteribus commune est. Primorum, priores causas non esse inquirendas. Neque enim, cur ignis calidus sit, aer fluidus, terra frigida et solida, quæsivit aut quærere debet quisquam. Aquæ ergo omnes, a rerum primordiis, in terræ sinus sunt congregatæ et maria appellatæ. Maria autem sunt aquæ amaræ. Omnes ergo aquæ a primordio fuere ama-

ræ. Et ita sane est: sed postea dulces factæ sunt, eo quo dicemus modo. Sed Aristotelem prius discutiamus. Qui longissimis tribus capitibus de mari disputans, quædam pauca recte, plura docuit perpetam. Inter hæc disputatio de maris salsedine, et amaritudine, est. De qua re primo dicit. A Sole tenuiores, et dulces, potabilesne partes, sursum tolli ob levitatem, falsus relinquitur ob gravitatem.

Τὸ μὲν οὖν πότιμον, καὶ γλυκὸ πᾶν ἀνάγεται διὰ κουφότητα, τὸ δ'ἀλμύρον υπομένει διὰ βάρος.

“Quod potabile quidem est, ac dulce, totum sursum ducitur ob levitatem. Salsum vero restat, ob gravitatem.”

Quam sententiam, uti sibi placentem, ne oblivio, obliteraret, repetit sæpius. At hoc non est, reddere causam, propositæ quæstionis. Cur mari salsugo insit. Interrogari enim potest. Id ipsum falsum quod remanet, quam ob causam falsum est? A principio ne ita fuit, an postea ei inditum? Adventicia ne mari qualitas est, et non innata? Si innatam esse dixerit a principio. Causam frustra et varie quaerit. Si adventitiam dixerit; recte causa ei erat indaganda. Sed causa, eius salsitatis, non est ea quam reddit, quia salsum remanet, id enim foret, principii petitio. Vidit hoc sagax homo. Ac primo aliorum opinionem recensuit, dein suam induxit. Si aliunde causa venit, dicimus non necessario, vel a cælo, vel ab aere, vel ab alia aqua, vel a terra eam venire, vel ab horum pluribus. A terra venire, sensisse quosdam refert, sed non nominat.

Ἀλλὰ μὴν, καὶ ὅσοι τὴν γῆν αἰτιῶντα τῆς ἀλμυρότητος ἐμμεμιγμένην γὰρ ἔχειν φασι πολλοὺς χυμοὺς αὐτὴν, ὥσπερ ὑπὸ τῶν ποταμῶν καταφερομένην διὰ τὴν μίξιν, ποιεῖν ἀλμυράν.

“Sed enim, et quicumque terram causam esse putant salsitatis, immistos enim ipsam habere dicunt sapes multos, ita ut a fluminibus delati, ob mistionem faciant salsum. (mare)”

Quam quidem sententiam facile redarguit. Cur enim fluvii eam deferentes, falsi non fiunt? Suam deinde apponit, ex duplici illa, vaporis humidi, et exhalationis siccæ, elevatione in aerem per Solis attractionem. Inquit enim. Nos vero dicamus.

Ἐπεὶ γὰρ κεῖται διπλὴν εἶναι τὴν ἀναθυμίασιν, τὴν μὲν ὑγρὰν, τὴν δὲ ξηρὰν: δῆλον ὅτι ταύτην οἰητέον ἀρχὴν εἶναι τῶν τοιούτων.

“Nam positum iam est, duplicem esse exhalationem, hanc quidem humidam, illam vero siccam, clarum est, quod, hoc esse principium talium rerum putandum est.”

Nos vero siccam exhalationem nullam in natura fieri posse ostendemus. Salsitas ergo maris, ut ipse vult, a sicca exhalatione, quæ nulla est, non proveniet. Sed veritatis cognoscendæ causa donemus eam exhalationem fieri posse, et fieri. Quid tum postea. Addit. Πειρατέον δοῦναι τὴν αἰτίαν, καὶ περὶ τῆς ἀλμυρότητος. Φανερόν δὲ διὰ πολλῶν σημείων, ὅτι γίνεται τοιοῦτος ὁ χυμὸς, διὰ σύμμειξιν τινὰ.

“Tentandum dare causam, etiam de salsedine, clarumvero est permulta signa, quod talis sapor fiat per commistionem quandam.”

Idque probat, exemplis sudoris, cineris, urinæ. Esto. Infert ergo ex his.

Ὡσπερ γὰρ, καὶ ἐν τοῖς εἰρημένοις, οὐτῶ καὶ ἐν τῷ ὄλῳ, ἐκ τῶν φυομένων, καὶ γιγνομένων κατὰ φύσιν, ἀεὶ δεῖ νοεῖν ὥσπερ ἐκπυρουμένων, τὸ λειπόμενον τοιαύτην εἶναι τὴν γῆν.

“Nam sicuti in dictis, sic et in universo, ex iis rebus, quæ nascuntur, et fiunt secundum naturam: semper oportet cogitare, tamquam ex adustis quod reliquum fit, talem esse terram.” Et modum subdit.

Μεμιγμένης δ'οὔσης, ὥσπερ εἶπομεν, τῆς τε ἀτμιώδους ἀναθυμιάσεως, καὶ τῆς ξηρᾶς, ὅταν συνιστῆται εἰς νέφη καὶ ἡδωρ, ἀναγκαῖον ἐμπεριθιλαμβάνεσθαι, τὴν πλῆθος ἀεὶ ταυτῆς τῆς δυνάμεως, καὶ συγκαταφέρεσθαι πάλιν ἐν τοῖς ὑετοῖς, καὶ τοῦτο ἀεὶ γίνεσθαι κατὰ τάξιν.

“Nam cum sit mista, uti diximus, vaporosa exhalatio et sicca, quando constantur in nubes et aquam, necesse est, in simul compræhendi, aliquam multitudinem semper huius potentiae, et deferi rursus in imbribus. Et hoc fieri semper ordine.”

Itaque rem totam concludit.

Θθεν μὲν οὖν ἡ γένεσις ἔνεστι τοῦ ἄλμυροῦ ἐν τῷ ὕδατε εἴρηται.

“Unde ergo generatio inest salsi in aqua, dictum est.”

Et quæ post, scripta sunt non pauca, id ipsum uti censuit probant. Sed nos dicimus, non minus facile, hanc sententiam confutati, quam ipse veterum illam doctrinam refutavit. Inquit enim. Cur fluvii eam terram mistam deferentes in mare, ipsi prius non fiunt salsi? Ita et nos ab eo ragamus. Cur non et imbres, qui eam salsedinem, aut mistionem in mare deferunt, et ipsi non prius salsi fiunt? Hanc objectionem, nec vidit, nec dissolvit ipse. Supetias ei inepte satis it, Iulius Cæsar Scaliger, vir acutus. Imbres aliquando esse salsos. Ut sint, an ii, et pauci, et rari, tantam salsedinem mari, Oceano toto indent? Quis nescit aquam pluvialem omnem, natura esse dulcissimam. Sed esto tota ac omnis salsissima. Quo modo non pluet etiam in fontes? In puteos, in rivulos? Si in hos non fluere dixerit quis, stultitia summa laborat. Si in hos quoque pluit, cur non salsos efficit? Imo omnium salsissimos, quia minus ibi est resistentiæ. Cur etiam fluvii omnes non salsi redduntur? Præsertim si ad fontes pluerit, et diu? Quemadmodum compertum est, ad fontes Nili, quotannis ante incrementum per multos pluere dies, et dum etiam crescit. Cur ergo Nilus non fit salsus? Præsertim cum in Africa tota, ut est calida terra, et sicca, plurima sicca attolli debeat exhalatio. Cur lacus omnes, cur etiam stagna omnia non sunt salsa? Quandoquidem nulla pluviam non sentiunt? An vero dicet, in eos qui salsi non sunt, numquam pluviam decidere? Fatuitas Quidem hæc fuerit, si causam non afferat. Si ergo in omnes aquas, quas Sol aspicit, pluit, cur aqua hæc omnes, ab pluviis non fiunt salsæ? At et qua ratione, pluvia, quæ maiore an in parte nulla est, et quando est, non semper magna, nec semper diuturna sufficiens fuerit tantum Oceanum, tot mediterranea ac tanta maria, salsa efficere? Et fluviolos parvos, rivulos, fonticulos, salsa reddere, non sufficet? Cur non potius, innumera flumina, parva, media, maiora, maxima, continua, perennia, lata, profunda, quæ toto anno se se in mare præcipitant omnia, longe facilius dulcem fecerint Oceanum? Quam pluviam salsum? At non ob ea dulcescit. Multo ergo minus a pluvis amarescet, aut salsescet. Quæ ut experimentis omnibus compertum est, sunt insipidæ, vel eo modo dulces, quo amaræ sint contrariæ. Si tales sunt, ut revera sunt, cur potius, simul cum fluminibus salsedinem maris in dulcorem non immutant? Idque longe minore opera, quam solæ ipsæ, nequaquam salsæ, salsitatem mari indant. Cur ergo Aristoteles uti ridiculam veterum sententiam irridet: ipse tante sapientiæ vir, ridiculosiorem longe proferens? Sed iterum. Suntu omnes pluviam salsæ, amaræque omnes in mare cadant, erunt ne cum tanta Oceani mole comparandæ? Non magis sane quam formica cum elephanto. Ergo si quid amaroris in mare afferunt id in superficie remanebit. Non enim guttæ ultra superficiem meant. At mare, et in superficie, et in medio, et in fundo, totum salsum, totum amarum est. Negat id Scaliger, contrarium asserit, mari nempe in fundo aquas esse dulces, superficiem non dulcem. Quia ut inquit pro comperto ac vero habeatur.

“Idque quia utinatores in vitreis vasculis extulerunt. Quia demissus cantarus cum operculo cattiterinus: idque operculum sublato funiculo, ac mox impleto vase ori restitutum. Et hoc in locis profundis.”

Cur non potius vir, acutus sane, sed qui pro Aristotele, contra manifestam veritatem etiam peierare libens sustinuerit; dixit id apud Aristotelem quo allegat problemate legisse, quam ullo experimento cognovisse? Neque vero ab eo problemate, quod sperarat habet. Neque enim hæc, quæ ibi verba scripta sunt, quæ ipse vult, volunt.

Διὰ τὴν τῆς θαλασσης, τὰ ἄνω τῶν ἐν τῷ βάθει ἄλμυρωτερα, καὶ θερμότερα.

“Cur maris superiora, iis quæ sunt in profundo salsiora, et calidiora.”

In quibus non affirmat, quæ in fundo sunt, esse dulcia. Sed tantum, minus amara. Neque, ea quæ subdit experimentis puteorum correspondent.

Ομοίως δὲ, καὶ ἐν τοῖς φρέασι τοῖς ποτίμοις τὸ ἐπὶ πολλῆς ἄλμυρώτερον τοῦ εἰς βάθος.

“Similiter vero, et in puteis potabilibus, quod in superficie est, salsius eo quod in fundo.”

Hoc autem non esse verum, tam facile est cuique cognoscere, ut facilius nihil. Illud vero prius, cum apud utrosque viros hosce in Cypro legissem, cum inde anno MDLXVIII navigatione redirem, inter Creticum et Ægyptium, freto medio cum mare staret placidissimum, nec itineris tantillum navis conficeret, nullo spirante vento, experiri libuit, vase cattiterino eiusmodi, quale ipse describit, fu-ni longissimo alligato, quem nautæ, scandaglium vocant, et altero levioere funiculo, operculo accommodato, ita ut attractus illud aperire posset. Itaque manibus propriis utrumque funem in mare demissimus. Vas cum plumbo Pilotico, sensim ad fundum pervenit altissimum, passuum scilicet CXLVII. Cum sensi terram tenere, minorem funem traxi, operculum reseravi. Extraximus opertum, mari plenum, salso amaroque, haud maiore salsedine vel minore, quam quod in superficie positum, vase alio gustabamus comparando. Testes huic rei nautarum non paucos adhibuimus, et navigantium aliquot. Inter quos Philippum Mocenicum, quem honoris et perpetuitatis rei causa nomino, tunc Cypri Archiepiscopo Primate. Mare ergo totum quantum est, salsum amarumque est. Neque ipsum pluvix, aut exhalationes sicca ullæ pluviis admistæ, amarum aut salsum reddunt, aut reddere queunt. At amaror hic, natius ne illi est, an adventitius? Causam enim Aristoteles requirit λεκτέοντις ἢ αἰτία. Ea ipsa causa est, quam et ipse posset reddere, cur ignis calidus sit, aer tenuis, terra solida. Quorum si nullam reddere ipse potest, et in igne etiam vetuit aliquando inquirere, cur esset calidus, liberis nobis concedat, si parem ipsi reddiderimus, hoc est nullam: præter eam unicam, potentissimamque et verissimam: quia amarum nimirum in rerum primordio, a Conditore summo conditum mare est. At cur tale ab eo factum est, et non potius dulce atque potabile? Causam afferemus nos, quam ipse fortasse reddere, aut nequiret, aut nesciret. Salsum quidem mare opifex rerum summus, ab initio condidit, ob hanc unam finalem causam summam, ut corpulentius ac crassius, et terrestrius, densiusque efficeret τὸ γεῶδες hoc, in mari etiam Aristoteles agnovit, terrestrius scilicet esse quam dulces aquas. Crassities postea hæc, ut multis usibus, natura foret. Inter quos ille præcipuus, ut facilius in se, et consisteret, et coiret, et tenacius esset, ne totam nimirum operiret terram. Et animantibus hominibusque vivendi locum, et habitaculum præstaret. Alius usus, ut ea crassitie et viscositate comode pondera sustineret: quæ Conditor præviderat, homines navibus per æquora vecturos, ut sibi mutuo, qui longius distarent, opitulari possent, et comoditati eximix alteris alteri essent. Præterea, ut minore opera in se posset concrecere; ex qua concretionem, fœcundius, et ad rerum procreationem esset aptius, et plantarum innumerarum specierum, lapidum, Zoophitorum, animaliumque foecundissimum efficeretur. Unde et Orpheus concretilem undam mare vocavit.

Κύματι ρέναισθω παγερῶ βαρυηχέος ἄλμης.

“Unda irroret concretile, grave sonantis maris.”

Qua ratione Oceanum omnium genitorem vocat.

Ωκεανὸς, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.

Ωκεανὸς πρῶτος, καλλιρῶου ἦρξε γάμοιο

Ὅσρα κασίγνητην ὁμομήτορα τηθὺν ὄπυιεν.

“Oceanus qui, generatio omnibus est factus.

Oceanus primus, pulcrifluas cœpit nuptias.

Qui sororem uterinam Tethyn iniit.”

Quibus quidem carminibus, docere voluit, nullius rei generationem fieri posse, sine Oceani aquis, et iis quidem sasis. Sal enim omnium rerum semen esse primarium alibi ostendemus. E semine etiam omnia ortum ducere, non est difficile persuasum. Mare autem facile in se coire, et corporescere et densescere, sales ex eo concreti indicant aperte, et quod Scaliger asserit, spautam, Hyrcani partem ad quingentos interdum passus prope litus in salem concrecere. Non tamen exurere ut Strabo dicit, Gallum militem qui ibi fuit, retulisse. Ostendemus autem postea nos, quæcumque in mari tam variarum specierum fiuntex maris concretionem fieri. Præterea salsum factum est mare ideo, ut terram subiens in

sales facilius converteretur unde tot mineralium, fluorum, lapidum, metallorumque species confierent. Quorum omnium sal primaria est origo. Deinde ut per terras percolatum, potabileque factum, dulcibus omnibus aquis ortum daret, lacubus, fontibus, fluminibus, puteisque, ut iis, quæ sub terra vitam ducerent, tum etiam iis qui super terram viverent, usui esse possent. Hisce ergo omnibus de causis Oceanus totus et mare quodcumque a Conditore summo salsum usque a principio factum est. Neque fontes ullos habet, sed ipsum fons et scaturigo reliquarum aquarum omnium est. Neque e terra a Solis radus soluta assidue, mare gignitur, neque ab exhalatione ulla sicca, terrestrive salsum fit, aut amarum. Neque alieno loco residet, sed suo. Neque finis tantum est aquarum, sed etiam principium. Ira ut universitas aquarum, et elementum, tum compositionis, tum mistionis quoque, longe merito sit habendum.

At si mare, aquarum universitas est, calidum ne an frigidum fuerit dicendum? Hoc enim maxime ad essentiam eius videtur pertinere. Et est hac de re, quæstio tum a veteribus, tum a nostratibus philosophis magnopere agitata, et a nobis ante paulo proposita. Itaque eam exequamur. Ocellus equidem, tantum protulit, aquam esse frigidam et humidam. Rationem apertam nullam addidit, qua id confirmaret. Combinationi qualitatum quatuor reliquit implicatam. Decuit Ocellum, ut qui Pythagoræ auditor fuisset, per profana philosophari: iuxta illud αὐτὸς ἔφα, præceptoris. Mos hic, et Hippocrati, et eius coætaneo Democrito fuit, ut per aphorismos breves, ille medicos, hic ad usum vitæ, morumque, mentis cogitata traderent. At Aristotelem, qui philosophiam, ex ænigmatis professus est eximere, non idem decuit. Aquam frigidam esse, tantum proferre, rationem prolati nullam reddere. Sui satis habuere, magistrum hoc dixisse. An verum dixisset, quærere neglexerunt. In Ocelli sententiam iverat prius Empedocles, aquam scilicet esse frigidam. Quod hoc carmine est contestatus. *Ἡέλιον μὲν λαμπρὸν ὄρα, καὶ θερμὸν ἀπάντη
Ομβρον δ' ἐν πᾶσι δυοφερόντε ριγαλέοντε.*
“Solem quidem lucidum vide, et calidum prorsus.
Imbrem vero in cunctis, atrumque, frigidumque.”

Frigoris autem cum sit coagulatio quædam, idem poeta aquam σχεδὺνην φιλότητα, amicitiam quæ sensim cœat, solitus est appellare, sicuri contrarium aquæ ignem, cuius opus videretur segregatio νεῖκος οὐλόμενον, litem perniciosam. Strato vero physicus, scholæ Peripateticæ alumnus, in Aristotelis sententiam pedibus iit, et addidit, aquam non solum frigidam esse, verum etiam frigidorum omnium primum, et summum. Quod dogma posteriores de eadem schola omnes, sine vita discrimine, sine dubitatione ulla sunt amplexati. Inscite ac perperam utrumque. Non enim huic sententiæ favet id, quod ipsi, maxime eam constituere putaverunt. Quod videlicet viderent, eam in glaciem, in crystallam, in grandines verti, quæ tactui summe esse frigida viderentur. Nam per hæc, contrarium potius et credere, et concludere debebant. Non enim hæc, aquæ aut essentia, aut vires, aut actiones erant, sed passiones, per quas aquæ essentia, viresque et actiones, quæ præcipue in fluxione, ac primo existunt, in essentiam, vires alias, atque alias actiones inverterent, fluxionem scilicet adimerent. Hæc opera quidem in se frigida sunt, nemo negat. At aqua, ea nequaquam agit. Sed ab alio patitur. Nihil enim in natura est, divulgato iam axiome, quod a seipso patitur: ut itidem nihil est, quod in se ipsum agat. Itaque horum frigiditas illa summa, in aqua, in sua natura constituta, non est, sed in aliud ens acta. Neque est aquæ propria vel frigiditas illa, vel concretio. Sed multis entibus sunt communes utræque. Nam et plantarum, et animalium, quæ porosiora sunt, frigore ita in se cœunt, ut non solum spiritu intercluso, emoriantur, verum etiam leni opera frangantur. Id Theophrastus, in Peripato summus, est contestatus, pisces scilicet quosdam in Paphlagonia ni fallor, ita frigore densari, ut si in terram cadant, non aliter quam glacies in frusta abire. Vasa quoque figulina, hieme a frigore, dum nimium in se cœunt, confringi. Et Plutarchus refert, in Parnaso accidisse, ut qui montem Thyadibus opem laturo ascendissent, vestes eis frigore tam rigidas esse factas, ut si vel extenderentur, vel

complicarentur, etiam disrumperentur. Quod lineis, hieme sæpissime accidere, vetulæ nostrates omnes sciunt. Compingi ergo, etiam si frigoris sit opus, non tamen id aquæ propria actio est, sed ipsius, cum rebus multis aliis passio communis. Quam tamen passionem ipsa patitur. Sed vel ab aere ambiente, quod Stoici senserunt: vel a terra, ut tradiderunt alii, qui terræ summam tribuerunt frigiditatem. Argumento est certissimo, si aqua a se ipsa, et suo proprio frigore congelasceret, flumina, non in superficie tantum, sed in fundo atiam gelu fierent. Maria quoque Balticum, Livonicum, Finonicum, Bornicumque, et in fundo, et in superficie congelarentur. At non nisi in superficie id videntur pati. Non ergo fluviorum, non eorum marium aquæ a proprio frigore gelu fiunt. Sed ab aeris frigiditate, eam patiuntur passionem. Aqua ergo, quibus maxime fidebant rationibus, et experimentis, non est per se frigida, nec primum, nec summum frigidorum. Sed ab aere, vel a terra eam patitur frigiditatem. Ergo inquit, per te aer frigidus est, qui calidum ponebas. Hæc sane quæstio posterius est discutienda, quando quid frigus, unde veniat, et reliqua disputabitur. Præsens quæstio est, an aqua frigida sit sui natura, et an summum sit, et primum frigidorum. Si ad ea quæ iam, tam multis rationibus, tamque sensatis experimentis sunt a nobis profligata, addat Peripatus, manibus frigidam sentiri, tactuique id parere: inferemus nos, cur non et hoc quoque sit adventitium, aut ab aere, aut a terra, aut ab umbra. Nam et putealibus aquis, hieme calorem, æstate frigus, tangimus inesse. Ab aere ergo id utrumque esse fatentur omnes, sive ea sit antiperistasis, sive suga quædam a contrario, sive in angusta concentratio. Nam si calor hic me ex aere fugam capit, et in tuta sese recipit, uridem de frigore non erit, cum eadem ratio sit contrariorum. Ut frigus nimirum æstate ex aere concalefacto fugiat, et in latibula sese condant? Frigus ergo et calor, æque in aquam ab aere se se induunt. Si vero aliud frigus, et non hoc fugæ tantum, dicant manibus sentiri. In aqua dicemus nos id fieri, sub dio quidem, sed non in Sole posita. Itaque ab eodem aere refrigerari. Nam si in Sole non sit, certe in umbra erit. Si in umbra sit, certe refrigerium idemquod et nos, ipsa quoque suscipit. Omnis enim umbra, quod vel cæcis notum est, refrigerat. Itaque frigora hæc omnia, hactenus recensita, ab aere in aquam veniunt. Amplius. Ardente aere summa æstate, aqua sæpe manus, et faciem lavamus, refrigerationis causa, thalamos etiam irroramus, fonticulos vel fingimus, vel adimus umbrosos. At non in Sole, sed in umbris. Nam et Poeta hoc ipsum innuit. “Ante focum, si frigus erit, si messis in umbra.”

Verum si et hoc, aquæ demus, et refrigerationis gratiam omnem ei referamus. Illud tamen evicerimus huc usque, aquam primum ac summum frigidorum, nequaquam esse. Fuerit ergo frigidorum secundum, vel tertium, aut quotumcumque, quandoquidem frigidam sentimus. Sed hoc qui dicit, nescit sane quid inter se differant, natura, et per se, ab eo quod accedit aliunde, et per accidens, et quasi per accedens, est alicubi. Navigantes in æstatis æstibus, noctu aquam in mare vasculis non demittunt, ut frigus ab eo reportet, sed in aere suspendunt, dein ante Solis ortum, in reconditissimam navis umbram abduunt, ut frigida, usque ad prandium aut cœnam conservetur. At si aqua per se frigida esset, ab aere frigus non captarent, sed e mari extraherent, si diei calore concalefacta esset. Si respondeant, non in mare ponitur, quia mare calidum, eorum docente magistro; at ponitur in puteos refrigeranda. Huius iam causa reddita est, in aerem, in fugam, in antiperistasis. Itaque id frigus in puteos aliunde accedit, per accidens est. Alia tamen ratione, at que eventu, salnitrum, quod calidum natura sit, aquam, si ei iniiciatur, frigidam reddit. Eo nimirum modo, quo et aeris motus, si verum esset quod Aristoteles asserit, in eo calorem excitaret tantum, ut sagittarum plumbum liquefaciat. Experientia namque docuit nos, si phialam vino, aut aqua plenam, follis vento diverberaveris, vinum refrigerabis. Si itidem eadem funiculo alligatam, in gyrum per aerem velociter roraveris, refrigerabis. Illud vero Aristotelis, motum calefacere ærem, nulla ut puto experientia asseruit. Nam et contrarium docuit in his verbis.

Διατι ἄηρ ὁ ἐλάττων θερμότερος τοῦ πλείονος. Αἱ γὰρ στενοχωρίαί, ἀλειονότεραι. Ἡ δὲ διὸ τί,

κινεῖται μᾶλλον ὁ πολὺς, ἢ δὲ κίνησις ποιεῖ ψυχρὸν. σημεῖον δὲ τούτου ὅτι κινουμένα ψύχεται τὰ θερμὰ.

“Cur aer paucior, calidior copiosiore? Nam locorum angustiae, calentiores. An quoniam movetur magis, copiosior? Motus autem facit frigidum. Signum huius est, quoniam calida, si moveantur, frigescent.”

Quid apertius? Quid contrarium magis illi priori? Sed et flabellum quo aestate utimur, eius sententiae falsitatem convincit, illius veritatem comprobat.

Haec sunt experimenta, et testimonia, et rationes, quae dogma nostrum validissime confirmant. Aquam sui natura non esse frigidam. Quibus addamus etiam alia. In balneis, ubi lavamur, calidissimus est aer, locus anterior in quo spoliatur, et ipse calidus est. Qui ergo hunc, e via prius ingrediuntur, calidum sentiunt. Qui vero loti, in eum egrediuntur sentiunt frigidum. Id comparatione maioris et minoris fit caliditatis, ut quae minor est caliditas, frigus videatur. Sic manus nostrae quae innatum calorem habent magnum, aquae minorem calorem, pro frigore habent. Sed et vinum, et acerum, et oleum, et mel, et pix, quae natura calida, sine controversia sunt, si manu tangas frigida senseris. Plantae quae calore vivunt, et serpentes, et alia forte animalia, praesertim crustacea, si manu tangas frigida iudicabis. Quae omnia Peripatus minime considerans, in praepetoris, et Ocelli dogma praepet abiit. Nec ex eo praepetio extrahi, machinis rationum, experientiarumque, sensus quoque, testimoniis ullis, potest. Sed ipsum in sua ignavia, relinquentes, tentemus, si quomodo possimus aquam omnem natura sua esse calidam demonstrare. Profecto, Bernardinus Telesius vir admirandus, et Franciscus Mutus, auditor eius, satis superque id videntur comprobasse, principia ab eo inventae philosophiae secuti. Nos quoque nostra secuti corporum principia, rationes quae idem probare possint producimus. Itaque. Nullum corpus natura sua frigidum esse audenter satis profiteamur. Omne corpus natura sua, esse calidum autumamus. Hoc autem totum, a principiis nostris pendet. Nam sicuti nullum corpus est, quod spacio careat, quodve ex fluore non sit constitutum, et quod non lumine sive puro, sive infecto, non sit praeditum: sic nullum est, quod calore, aut efficiente, aut indito non sit effectum, praeditumque. Quod quidem iam a nobis est probatum in Empyreo, in caelo, sideribusque, in aethere, et in planetis, et in aere. Quid ergo inquiet, frigus nihil est? Non alicubi est? Non aliquid efficit? De frigore postea, ac siccitate. Itaque et aqua tota, spacio est dimensa, et fluor est, et lumine diaphano splendet. Ergo et calorem habet innatum. Et quaecumque aqua, quae mare est, omnis, ac tota calida est, etiam Aristotelis confessione, ut iam est ostensum. Dulcis quoque aqua omnis calida est. Dulcedo namque omnis, caloris est progenies; quod philosophorum, etiam Peripateticorum, quod medicorum etiam, nemo negat, docent omnes. Itaque cum tota aqua in haec duo genera dividatur: et haec calorem habeant: aqua tota et omnis, procul omni dubio, calida erit. Quae scilicet sincera aqua sit. Quae vero rebus aliis fuerit commista, iam etiam per accidens calida erit omnis, nulla enim in rerum natura, mistio fit, nisi a calore. Et quaecumque e terra emergunt, aut sub terra inveniuntur aquae, vel simplices sunt, vel mistae. Si simplices, item calidae. Ex aere enim non solo subterraneo, qui calidus natura est, fiunt secundum Aristotelem, secundum vero sententiam nostram ex mari omnes ortum habent. Si mistae, eadem calidae. Vel enim vaporibus miscentur, vel succis; ac fluoribus, vel adhuc fluentibus, vel iam concretis, ut metallorum, ut lapidum, haec autem omnia a calore fiunt. Clarissimum iam est, omnes aquas esse calidas. Nam et sulphurosae, et salsae, aluminosae, ferreae, aeneae, tales omnino horum metallicorum admistione fiunt. Haec autem omnia calida sui natura sunt, vel a calore effecta. Haec aut Aristoteles docet.

Πάντα γὰρ ὅσα πεπύρωται, ἔχει δυνάμει θερμότητα ἐν αὐτοῖς.

“Nam omnia quaecumque ignita fuere, habent potentia calorem in se ipsis.”

Neque nostrae sententiae obstat, quod hic, potentia dicantur, habere in se calore.

Dictum enim est ad sensum. Quasi dixerit. Etiam si tales actu non sentiantur, attamen in se

calorem habent. Calidam quoque sui natura esse aquam, illud argumento est manifesto, quod citissime ab igne calefiat, a frigore tardissime densetur. Omne enim agens, citius in propinquius, vel natura, vel loco agit, quam in distantius. Distat autem aqua, a frigore magis, quam a calore. Cuius frigoris passione, ut contrarii corrumpitur, et in aliam abit naturam, glaciem nimirum. Itaque alteratio eius hæc, indicat aquam esse calidam. Quin imo et generatio, quæ ab ea fit, sine calore effici non potest, neque ipsa sine calore generari. Et quam habet perspicuitatem, a partium est tenuitate, caloris autem opus est attenuare. Splendor quem habet in superficie, lucis species, ac luminis proles est. Lux autem, et lumen omne, calor ipse est. Motus quoque calorem ei inesse manifesto prodit. Quæcumque enim moventur, per calorem moventur. Mare vero plusquam decem motibus, natura sua movetur. Dulces vero aquæ, venæ, putei, fontes, flumina, vel moventur, vel ad motum prona, ac prompta sunt, et si obstaculo sistantur alieno, haud multo post putrescunt. Summa. Calor omnem causat rerum generationem; calor omnia generata nutrit, adauget, servat. Aqua vero, tot, tamque varias plantas, tot, tamque varia Zoophyta, tot, tamque varia animalia in se genera: tot pisces, tot cœte, tot monstra. Si frigida esset, quomodo tam variis rebus essentiam, aut vitam daret, quando Aristotelesmet ita scribat.

Πᾶσι μὲν οὖν ἡ φθορὰ γίνεται διὰ θερμότητος ἔκλειψιν.

“Omnibus sane corruptio fit, ob caloris defectum”, sicuti e contra mox.

Γένεσις μὲν οὖν ἐστὶν ἐστὶν ἡ πρώτη μέθεξις ἐν τῷ θερμῷ τῆς θρεπτικῆς ψυχῆς. Ζωὴ δ' ἡ μονῆ ταύτης.

“Genitura quidem est, prima participatio in calore, nutritivæ animæ. Vita vero, mansio eiusdem.” Et alibi rursus.

Ανάγκη τοῖνυν ἅμα τότε ζῆν ὑπάρχειν, καὶ τὴν τοῦ θερμοῦ τουτου σωτηρίαν. καὶ τὸν καλούμενον θάνατον, εἶναι τὴν τούτου φθορὰν.

“Necessarium ergo, et ipsum vivere simul inesse, et caloris huius conservationem. Quæ vero mors vocatur, esse huius corruptionem.”

Calor ergo aquæ innatus, tot in ipsa animantia gignit, nutrit, auget, conservat. Caloris privatio, ad mortem adigit. Privatio autem caloris, nulla maior quam frigiditas. Frigida ergo aqua sui natura, minime omnium est dicenda. Atque hæc in universum, de aquæ elemento, natura, et essentia, et essentialibus eius qualitibus dicta sunt.

Finis Vigesima quarti Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER VIGESIMUS QUINTUS
DE AQUÆ ROTUNDITATE.

Docent, et Geographi, et Astronomi, et cum eis philosophi terram et aquam, unum conficere globum. Et præter hoc, aquam per se, sui que natura esse rotundam. Sicuti et terram. Nam si totum ex utrisque constans, rotundum est, et partes, qua altera ab altera segregantur, rotunditatem eandem habere, est necesse. Argumentum hoc, quamvis firmum non satis videatur, quia tota fere omnia alterius cernamus figuræ a partibus, et partes a toto, ut et in nostro, et in reliquis corporibus omnibus, et ipsius etiam terræ: attamen, quibus aliis rationibus id probent, expendamus. Prius ergo aquam per se positam, dein terram, mox utramque simul iunctas contemplemur. Plinius igitur, non aliud in rerum natura aspectui manifestius putavit esse, quam hoc ipsum, aquam esse rotundam. Aspectui tamen non satis confisus, argumenta ad id comprobandum adhibet. Ex Aristotele primum aquæ guttas affert, et suspensas, et pulveri, et frondium lanugini illatas, in se parvis conglobantur ait orbibus, et absoluta rotunditate cernuntur. Experimentum hoc, præterquam quod falsum est, ridiculum etiam est. Quid enim guttulæ ad Oceani, ad lacuum, ad fluminum rotunditatem fidei afferant? Sed et falsum est, eas absoluta rotunditate cerni. Nam parte, qua vel pendent, vel pulveri, vel frondibus insident, planæ sunt, et non rotundæ. Et gutta eadem, si in rem humectam, aut aquam cadat, non conglobatur. Sed vel diffunditur, vel in bullam efformatur, quæ tota, tangente humorem parte, plana remanet. Quæ extat, pars rotunda est. Sed et in ære imbrium guttæ, dum cadunt fiunt rotundæ. Sed etiam non rotundæ fiunt. Quam rem facit manifestam, grando, que et rotundis guttis, et non rotundis, sed variarum figurarum devehitur: et est tamen ex imbrium guttulis concreta. Quæ vero absoluta visuntur rotunditate, fugæ ratione in eam cœunt. Quoniam dum in alieno sunt elemento, ab eo refugientes, in se cœunt, et a se salutem quærunt, partibus in unum coactis, et quam maxime fieri possit, ut conserventur, unitis. Virtus enim unita, fortior est dispersa. Secundum vero affert, quod in poculis repletis, media maxime tument. Quod tamen facilius ratione, quam visu deprehendi ait. Id vero aspectui, uti profitebatur, non est manifestum, fatente ipso. Neque si asserat, verum esse deprehendetur. Non enim media tument, sed quæ labra poculi circum circa tangunt. Quæ ut plurimum sicca sunt; eam siccitatem, aquæ refugit tantis per humiditas. Quæsi humida fient, quod eminere visebatur effluet illico. Quod vero hic verbis subdit. “Mirum in poculis repletis, addito humore minimo circumfluere, quod supersit, et effluere. Contra evenire, ponderibus additis ad vicanos sæpe denarios.”

Cur id fiat ipsemet docet. Quia scilicet.

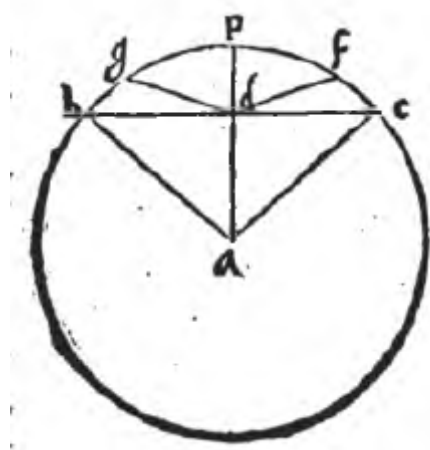
“Intus recepta humorem in verticem attollunt. At cumulo eminente, infusa dilabuntur.”

Sed hæc ad rotunditatem aquæ nihil faciunt prorsus, et si quid faciant, ad aquæ illius faciunt. Ad aquarum vero universitatem comparata, ridicula, vanaque evadunt. Et quamvis particulæ hæ, sint cum tota aqua homogeneæ, atque ob id sint, cum tota, naturæ eiusdem, multis tamen rebus aliis, et a maiore, et a tota aqua differunt. Nam nec pondera sustineat, nec ullo cientur motu. Quem si ineant, illico effluent, et diffluent. Nec magna aqua, aut in pulvere, aut in Soliis, aut in pelui intumescet, aut pendens rotundabitur. Nec idem centrum, aut hæ, aut illæ, cum aquæ universitate habent. Itaque ineptiæ sunt hæ, pueriles satis. Ad maiora accedamus quæ his verbis subiungit Plinius idem.

“Causam quærentes, propter quam e navibus terra non cernatur, e navium malis conspicua? Ac procul recedente navigio, si quid quod fulgeat, religetur in mali cacumine, paulatim descendere videatur, et postremo occultetur?”

Hoc sane validissimum, hac de re scribentibus omnibus, visum est semper argumentum, e clarissimo ductum experimento; quod Geographi usurparunt omnes ut

persuaderent, aquam non totam, sed aquæ superficiem esse rotundam. Quod quia plurimum virium habere est creditum, in ultimum examen, reiiciamus, et prius Astronomorum, et Geometrarum, et Geographorum rationes alias excutiam? Quas maxima constare necessitate, et ipsi sibi credunt, et aliis persuadere conantur. Quorum omnium fere, labores omnes in unum locum, vir nostra ætate celebris Christophorus Clavius adnixus est conferre, et confirmare, ut uno suo labore, studiosis harum rerum omnibus consuleret. Multa sane hoc conatu laude dignus. Sed longe dignior, pace eius id dixerim, si rem ipsam expendere, quam aut horitates illorum sequi, mallisset. Sed argumenta et autoritates illius, nos prius expendamus, et simul rem ipsam contemplemur. Is igitur vir, dum in sphæram commentaria scribit, ad guttæ, et mali duas rationes tertiam ex, Aristotele adducit. Hoc primo assumpto. “Aqua suapte natura, confluit ad loca decliviora. Declivior aut locus est, qui centro est vicinior”. Axioma sane hoc, si hæc conditio absit, ut loco alter altior sit, alter declivior, falsum est. Nam si in plano aqua sit, nusquam confluit, sed eodem loco immota manet, ut in stagnis, in lacubus, paludibus, fossis, puteis, pelvibus. Quæ omnia, æqua esse superficie, et sensus ipse docet, nullo in medio tumore, et aquarum libratores. Qui libella æquissima adhibita, experiuntur, an alicubi solum declivius inveniatur, quo vel paludem exsiccent, vel rivum, vel fluvium alio derivent. Si nullibi declivitas reperiatur pro certo habent, eam aquam alio non posse duci. Itaque vel opus non incipiunt, vel a cepto desistunt, quando aqua eos non sequatur. Dicimus itaque Aristotelicum axioma in locis, quorum alter declivior sit, elatior alter, esse verum. Falsissimum vero esse in pelvibus, in puteis, in fossis, in paludibus, in stagnis, in lacubus plerisque. Et ex his verius concludetur, mare, atque Oceanum esse ut appellatione produnt, æquora, quam rotunda. Idque alio eiusdem Aristotelis axioma. Elementa in suis locis non moveri, sed natura quiescere. Quorum partes si vi e naturali loco dimoveantur; ad ipsum quam citissime possunt, redeunt, et in eo aquiescunt. Non ergo aquæ elementum, cum sit in loco sibi naturali, ab altiore in declivorem confluet locum. Si non confluet, altiorem locum in se nullum habet, nullum declivorem. At haberet, altiorem, si in medio esset rotunda. Haberet et depressiora omnia quæ medium circumdarent, itaque a medio in ea conflueret. At non confluit. De eo confluxu modo loquimur, qualem Aristoteles et Clavius proposuerunt. Nam motus alios, Maris et Oceani alius erit disquirendi locus. Quam vero ambo figuratam proponunt demonstrationem, magno æquivoco, et fallacia laborat. Ea est huiusmodi.

Inquiunt. Lineam A, D, minorem esse reliquis tribus ab eodem centro ad circumferentiam ductis. Quia D sit centro vicinior, et ideo declivior. Igitur per axioma, aqua ad declivem locum tam diu fluet, quousque ad E assurgat, ut ipsis B, C, fiat æqualis. Ut hoc alibi concedatur, in mari magno atque Oceano non concedetur. At nec concedetur alibi, nisi aqua, a superiore

loco, et extra eam circum ferentiam posito ad D confluat. Non enim a B aut a C, aut ab E illuc fluet, quia cum sint in eadem ferentia, et inter se a centro æquales, nullum eorum, locum suum relinquens eo confluent, si locus D, non sit aqua vacuus. Non enim aqua cum sit corpus, aquam penetrat. At Oceanus aqua sua iam plenus est, et planus. Neque aqua, ea quæ lietus Africum, aut quæ littora Brasiliæ lambunt, ad medium quod est aqua plenum confluunt. Si vacuum esset, eo confluerent. Non confluunt aut, non quia sint rotunda, sed quia in eadem sunt planitie in æquore eodem. Idem est in reliquo Oceano toto; in Mediterraneis omnibus maribus. Ergo demonstratio, quæ necessitate Geometrica concludere illis est visa, et per se ad mare collata vana est, et experimentis confutata. Si dicant sensum falli, neque eum posse rotunditatem illam percipere quod et dicunt: demonstrationem vero, veram esse et Geometricam. Dicemus nos, Geometrica esto, physica cerre non est, nec vera. Nam si vera esset, in omnibus aquis vera esset, lacubus, stagnis, paludibus, fossis, puteis, pelvibus. At in his quæ sub oculis habemus, eam rotunditatem, nec cernimus, nec experientia respondet. Nam si pelvis utque ad summa labra impleatur aqua, dein rore si ligno quo frumenti, leguminumque mollia eminentia abradimus, rotunditatem aquæ in medio abradere tentabimus, ridiculi evademus. Esto ergo Geometrica hæc demonstratio, certe non est physica. Quia physice considerata B, et C, non sunt altiora D sed in eodem cum eo sunt plano. Unde aqua in D ab eis non confluet. Confluet tamen si sit aqua in F aut in G. Quia lineæ ab his tractæ ad D ostendunt, ea loca esse altiora, D vero esse declivius. Ex priore hac quæstione, de aquæ rotunditate in superficie, quasi eam absolvisset, aliam Clavius aggreditur. Utrum ex terra, et aqua unus fiat globus. Sed vos priorem expediemus prius, et dicamus.

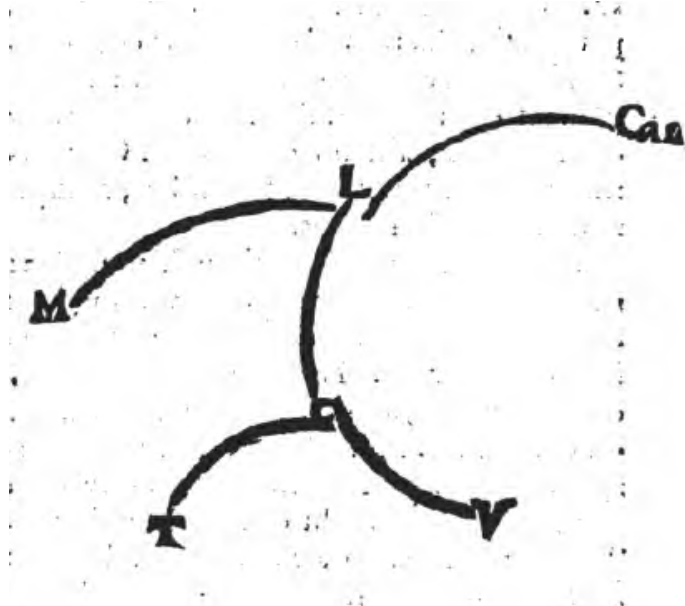
Omnis aqua in superficie, necessario est, vel plana tantum, vel rotunda tantum, vel plana, et rotunda, vel nec plana, nec rotunda. Necessaria est hæc divisio. Nec planam habere, nec rotundam, non videtur posse dici. Eminentias enim nullas habet, præterquam in undis, ventorum vi commotis. At nobis de violenta superficie non est sermo, sed de naturali, et nulla vi agitata. Naturalis ergo aquæ superficies, nec plana, nec rotunda, dici non potest. Sed neque et plana, et rotunda potest dici, una eademque. Contrarietatem enim eodem tempore non admittet. Neque unam esse planam, aliam esse rotundam, est dicendum. Est enim aqua universa homogœnea, similariumque partium omnium, si in naturali suo sit statu. At homogœnea non esset, si partium alia, plana esset, alia rotunda. Ex plena ergo divisione, necesse est eam totam in superficie, vel planam esse, vel rotundam. Alterutro horum demonstrato, alterum excludetur. Ostendamus non esse rotundam, rationibus, et experimentis usi clarissimus.

Apud Oppidum Comaclum, stagnum sane permagnum est. Per id stagnum, anno ab hinc tertio, e Comaclo, Cymbula solvimus ut Ostellatum peteremus. Fundus itinere fere toto, clarissima aqua, minus duobus pedibus altus, est conspicuus. Initio discessus, urbs tota conspicua. Itinere procedente, ima domorum primo, sensim e visu tolli cœpta, mox altiora. Tandem et humiliora culmina nondum sex M. Pass. itineris confectis. Turris facta, alta pedes LXXII a medio sui supereminebat visilis. Ea quoque ad XM Pass. e visu est sublata. Hic Geographos rogamus, an tam brevi spacio, quo totus fundus duobus pedibus, minusque pressus, et conspicuus cum esset, an mare illud, potuerit in medio, ad V scilicet Pass. M. pedes LXXII in rotunditatem attolli? Ita ut minus duos pedes, et pedes LXXII aqua super fundum, attolleretur? Aut Mons sub aqua pedes LXXIII est. At e tanta terræ subiectæ et aquæ altitudine, littora id stagnum circundantia, multa visa essent depressiora. At visuntur stagno altiora. Non ergo in eo medio, aut terræ, aut aquæ ullus est mons, nulla elevatio, nulla rotunditas. Hoc primula experimentum. Alterum in mari alto. Anno MDLXII nos in Cyprum navigaturi, e navi magna, adhuc ad Venetum litus, anchoris alligata, sub Solis ortum, supra maris superficiem, montem in Liburnia Aussero imminemtem, clarissime conspeximus nigricantem. Distat autem e Venetiis Pass. M. amplius CC. Orto Sole, non amplius est visus. Modo si tanto spacio, maris superficies, in medio tumida fuisset, vel

totum montem, vel maximam eius partem, nostro visui ademisset. At totus in diluculo conspicietur, post Solis ortum nullus est conspectus. Anno deinde MDLXXVIII e Ienua in Hispaniam navigabamus. Ultra Tolonem in Gallia sub aurora velo ibamus. Corsicæ insulæ montes, imo tota ipsa insula, uti nautæ, qui ad eam, familiarem habebant navigationem affirmabant, conspiciantur et ipsa nigricans tota. Distabat autem a nobis ex longitudinis littorum computo M. Pass. plusquam CCC. Sole orto ab oculis evanuit. Neque tamen ante ortum, mare planum fuit, aut post ortum in tumorem est auctum in medio. Experimenta hæc, et similia multa, nautis assidue sub oculis versantur, quæ debuerant Geographi observasse. Et causam fortasse reperissent, cur in maris rotunditate tantopere fallerentur. Experimentis addamus rationes, ex hisce axiomatis. Aqua tota, homogenea est. Aqua suis terminis contineri nequit. Aqua alienis continetur terminis. Hæc tris posita et sensui patent, et sunt ab Aristotele tradita, et ab omnibus comprobata. Ex primo ita argumentamur. Aqua, si sui natura rotunda sit in superficie: quæque eius pars, et tota rotunda esset, quod et guttarum, et poculorum productores et fatebantur, et concludebant. At partium nulla rotunda est. Neque ergo tota sui natura est rotunda. Aient, totam cerni posse, quæ sit in multas partes toto orbe dispersa, et sub terra satis multa occulatur. Sed ex partibus, quæ rotunda esse cernuntur, quia sint homogeneæ, totius rotunditatem necessario concludi. To to non cernitur. Esto. Ad partes veniamus. Parvas, magnasue? Utrasque. Parvulæ ut gutte, quarum reddita iam causa est, omittantur. In poculis dixit Plinius, ratione potius, quam sensu id cognosci. Secunda hæc vera, sensu id non cognosci. Prior falsa. Neque enim ratio dictat id ita esse. Cur vero ad orificia, videatur paululum elata, est iam a siccitate ostensum. In medio vero nullus tumor, quod et ipse fatetur visu cernitur, quamvis oculus exactissime id medium collimet. In pelvi usque ad labra pleno, tumor in medio nullus. Nullus in alio ullo maiore vase. Flumina, ne effundantur, ripis natura, arteve factis cœrentur, et continentur. Si quis ima altera ripa prostatus collimet signum in ima altera ripa positum, sine dubio conspiciet, nullam in media rotunditate impediens. Quando flumina pluviarum aut nivium aquis ita turgent, ut a summis ripis vix contineantur, cur in medio non cernuntur elata? Utroque casu, tantum abest ut sint elata, ut quæ rapide feruntur, in medio cava videantur, quia in medium omnis supernatans immundities delabitur. Sed neque lacus in medio tument, testante id visorum in ripis signorum experientia, id ipsum fit in stagnis. Sed ad maiora etiam accedamus. Sunt enim et magnæ aquæ partes, toti aquæ homogeneæ.

Quia mare aqua est, propriis terminis non continetur. Continetur alienis, terræ scilicet littoribus. Quæ erant axiomata duo reliqua. Ex quibus ita dicimus. Si quæ rotunditas in mari est, ea necessario erit, vel in medio, vel ad unum, vel ad utrumque littus. Si ad utrumque littus erit, mare ibi erit altius, in medio erit declivius. Ex Aristotelico ergo axioma ab littoribus in medium declivius confluet, illudque replebit et complanabit. Id si fiat, planum totum fiet, nullibi erit rotundum. Si vero ad littus tantum alterum ea erit rotunditas, altius ibi erit. Igitur inde fluet in medium, et ad littus alterum ubi est declivitas, eamque tum in medio, tum in littore altero complanabit. At hæc nusquam visuntur. Ad littora ergo, aut alterum, aut utrumque nulla erit rotunditas. Igitur si qua est, ea in medio inter littora erit, quod et afferunt Geographi. At si in medio siet hæc rotunditas cui dubium ad littus utrumque esse declivitatem. Et si sit, mare a medio ad littora confluere debere donec ambo loca repleat, eaque complanent. Si enim non complanabit, neque etiam defluet a medio. Si non defluet, altior non erit. Si altior non sit ibi, nulla est rotunditas. Si ibi est rotunditas, et non defluit, axioma Aristotelicum falsum redditur. Falsum redditur et illud, aquam propriis terminis non contineri. Continetur enim dum rotunditas, et altitudo, in medio permanet. At nullam permanere, nullam aquam suis contineri terminis, nautarum nemo conspexit unquam. Ergo in medio, sicuti neque a lateribus, nulla est, aut unquam fuit naturalis rotunditas in mari, nulla in Oceano, nulla in aqua ulla. Falsum igitur, totum est hoc dogma. Addimus. Si mare inter littora, in rotunditatem surgeret, navigia dum a littore altero

solvunt, primo ascenderent. Grave igitur (ut sunt omnia gravia) contra naturam ascenderet. Atque ideo tardius moverentur. Et cum ad rotunditatis summum pervenissent, ad alterum littus, veluti ferrentur in præceps. Quæ res, ut nullo experimento constat, ita est impossibilis, ut gravia scilicet sursum ferantur. Sequerentur etiam impossibilia alia non pauca. Nam si inter omnia bina littora, mare in medio attollitur, inter insulas frequentes, ut sunt in Dalmatia ad Iaderam, et ultra Epidaurum; ut sunt in Ægeo, ut sunt in India ad Maldivarem, et alibi sæpissime, frequentes etiam essent inter eas, quaquaversum rotunditates sibi ipsis interdum contraponitæ. Exemplis id exponamus. In Adriatico e regione oppidi Thermularum, tres sunt Diomedæe insula quas hodie Tremidi appellant. Si quis igitur, a Thermulis ad proximiorum, quam Caprariam dicunt, navigio solvat, inter littus illarum, ac littus huius, rotunditatem inveniret, si vero alius ab Oppido Vico, quod est in Italia littore eandem peteret Caprariam, alio situ, staret rotunditas. Sunt Thermulæ ubi T. Capraria ubi C. Vicum ubi V. Tunc una rotunditas ab Africo ad Septentrionem inter T. et C. intumesceret, alia ab Euro in Corum inter C. et V. situ staret diverso. Item alia a Capraria C. ad Lissum L. insulam a meridie ad Septentriones, a Lisso L. ad Casolum Cas. ab occasu ad ortum. Lisso ad Melisselum alia. Hæc subdita ostendit delineatio.

Qua rotunditate tam varia delineatione, nihil ridiculosius. Nam hæ omnes tum inter se sunt differentes, tum ab aliis different, quæ a Melisello ad Anconam, aut ad Sanctum Archangelum, aut ad Polæ promontorium, aut Venetias protenderentur. Si vero quis, ne in risum res versa videretur, diceret. In magno pelago rotunditatem esse, inter proximas insulas non esse; interrogarem nos. Cur in magno, et non etiam in parvo? Cum tota aqua sit homogenea, et eiusdem naturæ, atque ideo figuræ etiam eiusdem; quod guttularum, et pocolorum allatores autumabant. Cur in eadem natura tanta diversitas? Si dicant, hæc non in parvis spectari maribus debere, verum in Oceano. Si causam non reddant, ridendi erunt. Sed esto in Oceano experiamur. Maximo omnium tractu, et nullis insulis impedito, per gradus CCXXX ab Ambone insula Orientali, usque ad Magellanicum fretum. Medium itineris huius sub insula fuerit Madagascare. Ibi, si verum sit Oceanum rotundum esse, ingens mons aquæ fuerit. Si ergo a Magellanico navis solvat versus Ambonem cui dubium, eam a declivi littore, versus aquarum cumulum ascendere? Quo casu, et gravia sursum ferrentur, et egerime ferrentur. Ad summum cumulum cum perveniret, media velocitate in eo versaretur. Inde ad Ambonem in declive, ac ferre in præceps ferretur velocissime. Quorum nihil nautæ experiuntur. Imo velocitati huic tertie, contrarium experiuntur. Semper enim Oceanus ille, ad Magellanicum fertur ocissime. E contra alia navis ab Ambone si solvat, difficile ascendet ad

Oceani usque cumulum, a cumulo citissime descendet. At contra evenit. Eadem enim velocitate, fluxuque Oceani eodem ab ortu in occasum perpetuo feruntur. Non est ergo Oceano in illo aquæ mons. Neque alibi ulli. Non ergo verum est, mare, aut Oceanum, aut aquam ullam in convexam superficiem ac rotundam surgere. Sed neque concava sunt in medio, magis quam ad ripas, aut littora. Illuc enim ab altioribus confluerent. Cum ergo neque rotunda, neque concava ullis in locis maria sint, necesse est, ea mediam inter has tenere superficiem, planam scilicet et æquam, et nomini æquoris respondentem.

At cur navis, e littore solvens, e malo littus cernit, e navi non cernit? Quod primum ac maximum Geographorum argumentum, in postremum locum, a nobis fuerat reiectum. Id modo solvamus, solutione ab experientia petita. Dictum nobis iam est, Montes Ausseri, et Cyrni, per longissima spacia sub aurora cerni, orto Sole, non amplius cerni. Pater id navigantibus cunctis, non solum in his, sed, si observare velint, etiam in montibus omnibus horis eisdem. Si mare intermedium rotundum esset, neque ante ortum cerni possent ulli, neque potuissent illi. Quia in longiore spacio, maior esset rotunditas. Ergo maris rotunditas in causa non est, cur non cernantur, quod Geographi asserebant. At cernuntur, ergo maris nulla rotunditas. Alia ergo est causa quærenda, cur post ortum Solem non cernantur. Ea vel in visum nostrum est, referenda, qui longinquiora minus percipit. Vel in vapores e mari elevatos. Quos continue inde attolli in altum, et nemo negat, et experientia comprobatur. Vel in Solis radios, qui in polita, ac levi aquæ, et æquoris superficie, reflectuntur, et sursum resiliunt, visumque nostrum reddunt debiliorem, vel etiam in duas, aut tres hasce omnes causas effectus hic est referendu. Priorem illam et tertiam nemo est qui neget, scilicet, longinquitate visum nostrum hebetari. Heberari eundem maiore luce, nemo nescit. Solis quoque radios a planis et levibus resilire, ignorat nemo. Eosdemque, si quis intente inspiciat visum debilitare. Sed et aliter. Si prope terræ, aut maris superficiem visus intendatur, hebes reddetur. Quam rem etiam Aristoteles ex parte annotavit. Problem. XI sect. XV in his verbis.

Οτι ἡ ὄψις ὑπὸ τὴν γῆν, ἐὰν λίαν φήρηται, ὀλίγη εἰς τὸ ἐνοπτρον προσσίπτει. Ὡστε ἀνακλωμένη πρὸς πᾶν ἔσται ἀσθενής.

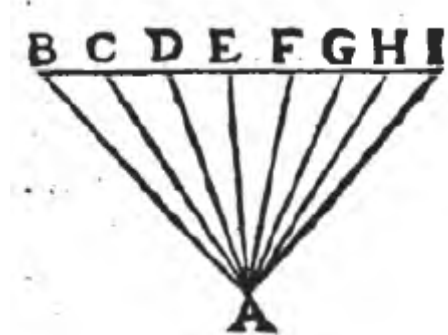
Quoniam visus, eis terram si multum feratur paucus in speculum incidit. Itaque refractus ad omnia erit debilis. Est autem maris superficies, diurna luce, quid aliud, quam speculum quoddam, a quo Solis radii refranguntur, qui visum debilitent navigantibus. Cum ergo visus noster in navi ima, inter radiorum refractiones, et tremulum quoddam lumen, quod e maris superficie, sursum ferri cernitur feratur, in longiore spacio, facile promontoria, aut res alias in littore ad maris imam superficiem positas, non discernit. Quæ e summo malo, quo refractionis, et lumen tremulum non pertingit, conspiciuntur. Esse autem vere Solis radios, in causa, qui nobis multa a visu adimant, satis est probatum matutino illo Ausserensis montis, et Cyrni insulæ experimento. Quæ in crepusculo cernebantur, radiis vero obortis, et totum hemisphærium implentibus, oculis nostris sunt adempta. Vapores quoque huic rei impedimentum afferre, nemo est qui ignoret, qui semel saltem in cælum, nubilo ære aspexerit. Quando fulgentissimam Solis lucem nubes nobis occultant. Nubes autem non aliud sunt quam vapores coagulati. Navigabamus ante annos aliquot secundo iam itinere e Cypro. Mane summo, densissima nebula, nullo spirante vento, navem operuit. Ubi locorum essemus ne divinare quidem poteramus. Ad meridiem iam rarescente nebula, cacumen montis altissimi prius, conspici cœptum. Magis etiam rarescente, et cacumen clarius, et montis pendix videri. Nebula dispersa tandem, agnovimus Cretæ montem, ad austrum versum, qui a nautis Gambela nominatur. Id evenit, quia nebula in summitate prius sit dilapsa, deinde sensim evanuit tota quam rem confirmat, quod refert Andreas Corsalius in navigatione, a Mozambico ad Indiam nebulas: quasdam horizonti vicinas elevari quæ conspici non sinant stellam ullam, quæ minus quam, sex gradibus sit elevata. Hæc ad solutionem argumenti Geographorum validissimi dicta sunt. Priora illa ad aquæ et marium, et Oceani rotunditatem destruendam et complanandam sunt, et rationibus, et experimentis demonstrata.

Finis Vigesima quinti Libri Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER VIGESIMUS SEXTUS
AN AQUA ET TERRA UNUM EFFICIENT GLOBUM.

Priore de aquæ rotunditate, dicebamus Clavium, aliam non minorem ingressum esse quæstionem, Geographis, et Astronomis, tum etiam philosophis communem. Utrum scilicet, ex terra et aqua, unus esset confectus globus. Id omnes hi, pro certissimo habent, ita, ut certius fere videatur eis nihil, fatentur tamen iidem omnes, non ad amusim, et Geometrice, esse sphericum hunc globum, quia montibus altissimis, profundissimisque vallibus et tumeat terra, et deprimatur locis innumeris, Ratione naturali id probant unica. Quod gravia omnia ut sunt terra et aqua, ad universi centrum unum, partibus earum omnibus et inclinent, et nitantur. Indequè evenire, cum partes omnes eo properent, una circa ac supra aliam ita agglomerentur, ut necessario rotunda earum conformetur figura. Hæc ratio non est sincera. Sed aliquot in se, continet fallacias. Nam id si verum esset, terra tota uti aqua, longe gravior, aquis subsideret, aquæ ei toti supernatarent. At maria a terra superantur. Terra ipsa superatur montibus. Maria imas terræ cavitates, occuparunt tantas, ut reliqua terra non sint minores. Quia igitur dici potest, terram gravitate sua, partiumque suarum, pendentiaque ad centrum, rotunditatem aquisivisse? Cum plusquam cava sit, dimidia emineat altissime. In ea vero quæ eminet, quatuor generum sunt partium situs. Vel enim montes sunt, vel convalles, vel colles, vel planities. Nulla harum est, quæque marium superficiem non emineat. Ab eis enim omnibus, si aquæ decurrant, tamquam ab eminentiore, in mare tamquam ad declivius, confluent. Unde factum axioma, Flumina omnia ad mare devolvuntur. Et aliud, finis aquarum mare. Superficie autem marium, declivior semper est fundus. Fundus autem maris, declivissima est terræ pars. Eaque, aut fere dimidia, aut vere dimidia, aut etiam plusquam dimidia. Hac igitur medietate, in rotunditatem terra nullam surgit. Non ergo est tota per se rotunda. Huic fundi maris dimidiæ, si eius quæ exerat, lacuum, stagnorum, fluminum, profunditatem addamus, huius quoque medietatis, si non maior, saltem multa pars, aquarum fundis est dedicata. Elatiores his omnibus sunt planities. Quæ in omnibus, tum habitari, tum deferri orbis partibus, sunt plurimæ; earumque pleræque sunt ingentes, immensæque. Harum aliquot enumeremus, et ad reliqua terræ elatiora conferamus. Earum prima esto, illa, quæ a Scythico usque Oceano, ac sinu Graduico qui est sub LXX latitudinis gradu, per Moscoviam usque in Tauricam Chersonesum per gradus XXI extenditur. Quæ totius latitudinis, ab arcto usque ad æquatorem pars est fere quarta, et si cuique gradui demus M. Pass. LXII cum dimidio iuxta Ptolemæum continet Pass. M. MCCCXII. Secunda esto, ea quæ a Moscovia per Asiam ultra Imavum usque, ad Quinsai protenditur gradibus CXXXVI hoc est M. Pass. 8500 et amplius. Tota item Africa, quanta a Nili fontibus est usque ad exitum, gradus, latitudinis comprehendit C hoc est M. Pass. 6250. In longitudinem vero Africa eadem, a fontibus Nigri fluvii qui sunt sub gradu LX usque ad excursum eius in pelagus Atlanticum, qui est sub gradu V quod spacium graduum est LV tota plana est per M. Pass. 3437. Memorant in orbe novo, a portu formoso qui est in latitudine citra æquatorem gradu V usque ad fretum Magellanicum, quod ultra æquatorem est sub gradu LII totam. Peruanam regionem a montibus Andis ad mare, usque planam esse. Spacium autem hoc graduum LVII Pass. M. implet 3562. Sunt et in superiore ad septentriones novi orbis parte, planities ingentes atque immensæ ita, ut navigantibus nulli conspiciantur montes. Sunt in nostra Europa, Ungaria tota planissima, tota Polonia (unde illi nomen lingua eius gentis inditum) usque ad mare, tum Euxinum, tum superum Livonicum, ac Finonicum. Hæc tum longitudines, tum latitudines, non sunt dicendæ, vix esse sensibiles respectu totius terreni globi. At si tantæ ac tot numero sunt in superficie terræ, planities, qua ratione, aut est rotunda terra? Aut vere dici potest rotunda? Neque ei

rotunditatem montes efficiunt, cum tot convallibus sint, et inter se inæquales, et anfractuosi. Et ad planities iam dictas, et alias innumeras, vix fere sunt sensibiles dicendi. Ad hoc enim, sensibilitatis asyllum, et Clavius, et eius magistri Astronomi, solent confugere, cum eis, montes, valles, scopulique obiiciuntur. Aiunt enim, terræ rotunditatem non impediunt, quia non sunt, sensibilis momenti. Quæ fuga ut eis concedatur, certe in planiciebus non est concedenda. Nam sunt maxima terrenæ superficiæ pars, quæ rotunditatem eius impedit. Quæ enim ratione, eadem terra subiecta, eodem loco, eodemque tempore, duo contraria in se recipiat, planum, et convexum? Imo in maris in Oceani, in aliarum aquarum fundis, et convexum recipiat et concavum? Aquarum autem fundi plusquam dimidia superficiæ terræ sunt pars. Et planicierum prior numerus, tum graduum, tum Miliorum, a Septentrionibus versus æquatorem, quarta fere est pars. Cui si Nili latitudo addatur, plusquam duas totius a Polo ad Polum latitudinis tertias partes compræhendit, sicuti et pervana, fere tertiam aliam complectitur. At Africana Nigiris longitudo, graduum est LV Asiatica vero cum parte Europæ plusquam gradus CXL continet. Itaque non possunt dici insensibiles respectu globi totius. Neque etiam eo possunt confugere si dicant, fidem non esse habendam, aut Marco Polo, aut Hispanis, aut Polonis, aut Paulo Iovio, aut aliis qui earum planitierum memoriam scriptis reliquerunt, quod vel sponte, vel errore sint mentiti. Nam etiam si detur, quod non datur, hos falsos esse mentiunculis, natura ipsa non mentitur. Si enim tantæ regiones planissimæ non essent, sed in medio ad rotunditatem, ac tumorem surgerent, Boristhenes, Tanais, Volga, Nilus, Nigir, Danubius tanta terrarum spacia non decurrerent, aut in ascensum, inde in descensum currerent. Non enim flumina ulla prius ascendunt, postea descendunt. Sed totus eorum cursus, ex axiomate, tum Aristotelico, tum Claviano, descensus est ad decliviora. Et igitur flumina hæc per plana decurrunt, inclinata tamen tantum versus maria, ut in ea ferri possint. Neutra ergo, terra et aqua, cum non sint rotundæ, quibus machinis Astronomi, et Geographi, ex utraque globum unum confecerunt? Eumque ita rotundum, ut unam eandemque habeant superficiem convexam, uti autumant. Qui enim una eademque esse potest convexa superficies, vallis imæ, cum montis aut pendice, aut cacumine? Aut huius cum planicie supposita? Aut cum maris plano? Certe multi sunt inter Alpes lacus, inter montes alios altissimos, quo sensu, quæ ratione, Geographi, aut Astronomi depræhenderunt, lacuum superficiem eandem esse cum imminenti cacumine montis. Cum hic ad cælum attollatur, illa in imo resideat? Sane Chimeræ sunt hæc et non mathematicæ demonstrationes. Neque illorum ratio ea, qua asserunt, quia singulæ et terræ, et aquæ partes centrum expetant, utramque in unum globum conglobant. Utramque enim in loco a natura deputato, uti est Aristoteli demonstratum, quiescere est necesse. Et earum partes etiamsi ad centrum vergant omnes, id in suo quæque loco, sine ullo motu faciunt, nec ab eo discedunt, neque descendunt. Neque se se de loco trudent, neque in declive fluunt, nisi pars inferior vi e suo loco abstrahatur.

Exemplo a Clavio, alia in causa proposito id fit manifestum. Nam si unum tantum est centrum A. terræ aut vel aquæ partes in plano constitutæ. B. C. D. E. F. G. H. I. omnesque ad ipsum vergant, et inclinationem habeant, neque a suis abibunt locis. Et si summota pars

inferior fuerit, suo quæque itinere, non autem omnes ad perpendicularum descendant. Nam si omnes suis in locis, ad perpendicularum vergerent, ad centrum sane non vergerent. Quam rem exemplum hoc aliud clarissime ostendit.

Attamen in tantum sunt, imaginatarum demonstrationum amatores, ut lineas ad catherum in murorum constructione ductas, ad centrum omnes tendere contendunt. Et muros inter se aliquam habere inclinationem, quamvis non sensibilem autumant. At nos non id quærimus, aut hic, aut in superioribus, an sensibilis vel non hæc inclinatio sit. Vel an aquæ tumor, aut montes, aut valles, sint sensui nostro compræhensibiles, quasi sensus noster corrigere naturam, aut queat, aut nequeat. Sed an reveta ita se res habeat, et vera sit. Non esse autem hasce ipsorum demonstrationes veras Euclidis Geometrarum patris, demonstratio demonstrat. Quæ est libro XI *Prop. VI* ubi ait.

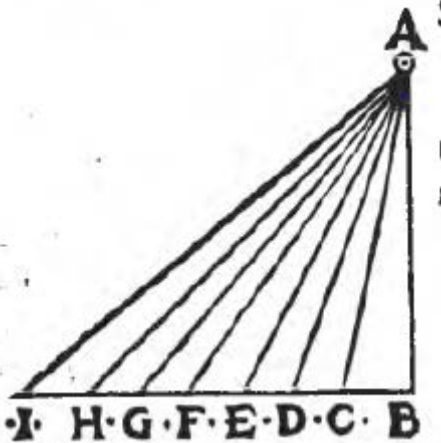
“Si binæ rectæ lineæ, in eodem plano ad angulos rectos fuerint, parallelæ erunt ipsæ rectæ lineæ”.

Quod de binis hic ait, de omnibus intelligi debere Geomtrarum nemo dubitaverit. Sicuti dulcitaverit nemo, parallelas nunquam concurrere. Non igitur ad centrum tendent. Non igitur ab uno plano partium tendentia et inclinatio, parallelarum rotunditatem eius plani poterunt efficere, si Euclidis demonstratio vera est, etiam quæ inde deduximus, vera sunt. Et illæ alias Clavianæ demonstrationes falsæ erunt. Vel si hæ veræ sunt, quis amplius Euclidi, aut mathematicorum fidat assertis. Itaque tota hæc prior Clavii disputatio, an ex terra et aqua unus fiat globus, in se vana, contra eos, in quos est instituta, est frustranea. Quam vero ipse, ad id probandum instituit, tota ex eadem principii pendet falsitate. Ait namque.

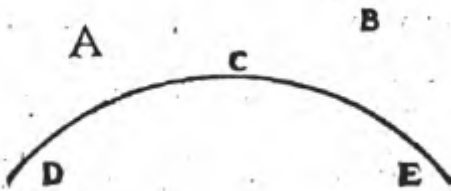
In quacumque orbis parte, per eandem omnino æris lineam, terra et aqua non impeditæ, sed libere demissæ descendant. Ut hoc sit, aut non sit verum, ad rem propositam non facit. Non enim hoc ait agimus, an præter ipsarum naturam loco sint positæ, et eadem linea descendant. Sed an naturali loco sitæ tumeant in medio, et sint sphæricæ totæ, potius quam planæ. Esto universi centrum tantum unum. Ad eum omnes aquæ, terræque partes tendant, sed non omnes ad perpendicularum. Sed suo quæque e loco. Nec sunt istius vergentiæ lineæ omnes æquales, prout æquales non sunt, quæ in Africa a montibus Lunæ, aut a monte Amara, qui omnium altissimi feruntur, et ab imis eorum convallibus ad centrum usque ducuntur.

Quod si vera Plinii relatio est, montes esse quosdam, qui L millia se se attollunt, si verum sit Tenariffem LXX millia excedere, si Andes, si Caucasus, si alii innumeri, rotunditati totius terræ magnam auferunt partem, si tot planities, si tot maris fundi concavitate, idem faciunt, qua ratione alta, rotunditate, aut terræ, aut Maris, aut utriusque simul asserere andebunt? Nisi concava velint esse convexa, et plana esse rotunda? Sed quam postea explicat rationem, Solem, stellasque aliis citius, aliis tardius oriri, et singulis XV gradibus, hoæ unius spacio variari in terra, et idem in Oceano fieri. Hoc autem fieri non posse nisi maris superficies continuaretur. Ad rem nihil facit. Quis enim negat, terrarum et maris superficiem continuari? Continuitatis autem, rotunditatem minime facit. Quo vero.

Ad poli altitudinem, quod subnectitur, navigantibus e Lusitania ad Canarias, altitudinem poli, singulos gradus deprimi.

Si concedatur esse verum, non tamen probatur, aquæ rotunditas. Idem enim etiam in plano accidit. Figura hæc, id ostendit. Quis enim non videt, Polum A. maxime elevari iis qui sunt in B. Ad perpendicularum enim et ad angulos rectos eis superstare? Quanto vero a B, discedunt magis C D et reliqui, tanto acutiores fieri angulos visus. Ideoque polum eis videri depressionem. Præsertim quia visus, non ultra 40 millia, ut probant optici, rectus procedit. Idque eo magis evenit, quia plures, atque plures e mari vapores elevantur, qui tandem e conspectu prorsus auferunt, iis qui sub æquatorem navigando pervenerunt, ultra quem, paulo progressis polus noster occulitur, sicuti antarcticus non cernitur, his qui ad æquatorem non perveniunt. At si vera sit Oceani rotunditas, sub æquatorem culmen eius esse videri potest. Is enim visum poli alterius adimit, alterius aperit. At qui sanus oculus concedat, ex altissimo loco, quæ elevata sunt cerni peius? Aut omnino eorum perire visionem? Figura id etiam ostendit, sunt A. B. uterque potus. C. erto oceani culmen. D E loca utrimque decliviora. Qui in C. sunt, proculdubio utrumque polum cernent. Qui vero in D E alterum tantum. Sed in tanta Oceani latitudine, præceps et utrimque, sed aliquandiu perdurat. Igitur non illico poli alterius visio ammitteretur. Sed uterque aliquandiu conspiceretur. Sed ammittitur illico transgressis. Alia igitur est huius rei causa quærenda, et non rotunditas aut planities Oceani causanda.

Nam si planus sub æquatorem Oceanus esset utrumque polum inde conspicerent, non minus, non magis, quam qui essent in culmine. Eam rem, quam nos in causam referemus? Aliam sane nunc non videmus, quam maximam distantiam, et in ea distantia, vel visus debilitationem, vel maximam vaporum elevationem inter visum et polum interpositam, vel hasce tres omnes. Quod vero ad conclusionem rationis huius affert, ferri non potest. Aquam eandem cum terra habere superficiem convexam a Septentrione in Austrum, ita ut neque terra, neque mare magis attollatur.

Quis enim ferat, altissimos Norvegiæ montes. Montem sub polo, Slotum, mundanorum omnium eminentissimum, eiusdem esse cum subiecto mari, superficiem? Aut Lunæ montes,

cum subiecto lacu, unde Nilus exit? Mons Aussero imminens in Liburnia. Cyrna insula, manifesto nobis ostendere, montes superficiei maris super stare. Neque unam eandemque esse. Eclipsim Lunæ præterea Clavius affert. In qua ait.

Umbram aggregati ex terra et aqua, rotundam esse, in quacumque cœli parte contingat eclipsis. Igitur necesse est, terram et aquam unum componere globum. Quia Lunæ partes quæ nondum sunt eclipsatæ, corniculatæ sunt.

Sunt ita. At aggregatum hoc, sive globus, eam corniculationem minime facit. Aqua enim cum non sit opaca, umbram facere, nequaquam potest. Sed eam facit natura umbræ, quia sicuti lumen omne, ita et umbra omnis rotundatur. Est enim umbra luminis extremum, quod iam antea probavimus. Umbra ergo sui natura se se in rotundum cogens conum, et non quia a rotundo corpore exeat, illius in Luna apparentiæ causa est. Nam si eius rei, aggregati globi rotunditas in causa est, eadem eiusdem globi rotunditas, Solem in horizonte, dum vel oritur, vel occidit, corniculatum ostenderet necessario. At hoc minime fit, etiam Clavio facente, et sensu demonstrante. Sed corpus eius ab horizonte linea recta semper scinditur. Cui rei ut occurreret, ait.

“Sensum nostrum in hoc mirum in modum falli”.

Cur autem fallatur, causam affert ridiculam.

“Quia terram, sensui maior appareat, quam Sol”.

Nam, nonne eadem, maior etiam quam Luna apparet? In Luna corniculatas partes fatetur, cur non easdem etiam in Sole, ab eadem causa fatetur? Et virus noster, quo modo in Sole fallitur, non fallitur in Luna? Nam Sol nonne terram, ex sua astronomia, maior est? Cur ergo dicitur, propter quantitatem nimiam terræ, recta ea linea videtur? Multo magis eadem nimia terræ quantitas in Luna, quæ, quam terra multo est minor, idem non facit? Neque Solis, aut terræ, portiuncula circuli maximi dici potest linea illa, quæ Solem recta scindit, primo oriri incipiente, circuli corda dein maiore, denique toto Solis diametro. Est enim Solis diameter, longe terræ diametro maior. Quod et ipse probat.

“Et si verum est quod subdit, sensum hallucinari; in eo quod cœlum uti furnum credat: cur non etiam hallucinatur in multis aliis astronomorum observationibus? Et cœlestium apparentiis? Cur non æque in his omnibus, atque in illis errat?” Ratio huius fuerat quærenda, et causa reddenda. Sed hæc me hercule, meræ sunt fugæ, et meræ nugæ.

Verum nos, ex hac ipsa Solis in horizonte, recta sectione, seu ea fiat, primo oriri incipiente minore corda, dein maiore. Denique diametro, et post diametrum corda alia diametro minore, deinde alia minore cum semper a recta linea scindi; conspiciatur, arguimus horizontis planitiem, seu Sol e mari cernatur surgere, seu a terra. Idem apparet, in Lunæ ortu et occasu, dum est in horizonte, vel in mari navigantibus, vel iter terra facientibus, vel loco stantibus. Idem quoque ex hac concluditur, terræ, et aquæ superficiem, non esse rotundam, sed vere planam. Nam si rotundæ essent, in ortu et in occasu, tum Lunæ, tum Solis, ea sectio corniculata appareret; non aliter, atque ab umbræ rotunditate, in eclipsi, corniculata Lunæ pars nondum eclipsata, visitur, et corporis Lunæ rotunditas simul ostenditur. Et in Solis eclipsi, quando non totus eclipsatur, et corniculatus apparet, et rotunditas, tum ipsius, tum Lunæ, cernitur manifesta. Ea autem corniculatio efficitur, quia a rotundo corpore ea fit sectio. Quæ si a piano fieret corpore, minime talis appareret. Concludamus partem hanc. Sicuti a rotundo, seu curvo, sectio Lunæ, et Solis fit corniculata, sic a plano, ac recto, in eis fit sectio, et plana, et recta. At fit ab horizonte, aquæ et terræ separatis. Eadem fit etiam a coniunctis. Igitur, et aqua in se, et terra seorsum, planam, et non sphæricam habent suam quæque superficiem, et simul unum corpus si efficiant, aut ut unum confiderentur, id aggregatum, globum unius, eiusdemque superficiei non formabunt. Atque ita Astronomorum, et apparentiæ, et Geographorum rationes, prorsus evaserunt nullæ.

Finis Vigésimi sexti Libri Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER VIGESIMUS SEPTIMUS
DE MARIS UNIVERSI MOTIBUS.

Unius corporis simplicis, unum esse naturalem motum, et credidit, et tradidit Aristoteles. Et aquam, quæ elementum simplex sit, naturali motu ad declivia ferri tantum. Atque ideo mare, quod aquæ locum occupasse scribit, a septentrionum altiore terra, ad declivia fluere. Meotim scilicet in Pontum. Pontum in Aegæum. Hoc in Siculum, Sardonicum, et Tyrrhenum. Quæ sint omnium profundissima. Hunc unicum, tam magnus magister, naturalem mari assignavit motum. Alium, deinde, non universo, sed ei qui sit in fretis inter duas terras, angustis tribuit. Qualis est Euripus Chalcidicus, qui septies in die currat, atque recurrat. Eum nec naturalem, nec violentum appellavit. Nam cum eius motus causam, uti ferunt, in exilio diu esset contemplatus, nec eam inveniret, præ fastidio ac moerore, se præcipitem in eum coniecit. Dubius sane, si naturalem dixisset, causam dicere se debere, cur toties sibi ipsi contrarius esset. Si violentum, causa erat dicenda, cur perpetuus esset. Sed næ, Aristoteles, qui ignorantiam atque ignaviam veteribus philosophis omnibus, ut solus sapere videretur, obiicere numquam destitit, de multis aliis maris motibus, solos hosce duos ipse cognovit, reliquos ignoravit omnes. Nam nec si qui alii in mediterraneo essent, cognovit, et de Oceani motibus, ne verbum quidem fecit. Vel potius, fluxum cognovit et refluxum maris, non est tamen ausus eius rei causam vestigare, vel eam scribere est oblitus. Neque enim dici potest eam non cognovisse, quando mentionem eius aperte faciat in his verbis, qua scripta sunt libro

II
Meteoro cap. VIII.

Ὡστε εἴσω γίγνεται πάλιν ἢ ρύσις, ὥσπερ ἄμπωτις εἰς τουναντίον, τῆς ἔξεθεν πλημμυρίδος.
“Ita intro fit rursus fluxio, sicuti refluxus in contrarium fluxui ab extra.”

Sed Aristotelem omniittamus. Viderunt posterius maris motus quosdam. Sed neoterici, mediterraneis omnibus, et toto Oceano obnavigatis, multos et varios agnoverunt. Hos omnes annitamur nos colligere, et cum effectibus causas coniungere tentemus. Itaque primo dicimus, maris huius nostri Mediterranei plures esse motus, eosque varios. Et in Oceano, alios esse non paucos, partim ab his diversos, partim genere eosdem. Eos omnes, ante omnia bifariam dividamus. In violentos motus, et in naturales. Utrorumque iterum dicimus, alios esse incertos, atque inordinatos, alios vero statos, et certis temporibus ordine recurrentes. Violentos prius expediamus, notioresque ignotioribus præponamus. Violenti sunt omnes maris, atque Oceani motus, qui a ventis excitantur. Ventus enim, cum vel ær sit motus, vel sit in aere, extrinseca a mari causa est. Et quia extrinseca etiam violenta. Horum violentorum ii inordinati sunt, qui nullis anni statis temporibus, mare commovent. Sed modo Boreas, modo Auster, modo Eurus, modo Corus, modo hic, vel alius ille, hoc vel illo loco; vel per se solus, vel cum aliis, non raro etiam contrariis, vel e partibus diversis mare perflant, et in undas tollunt. De qua re Virgilius.

Una, Eurus, Notusque ruunt, creberque procellis Africus. Horum alii tantum.

Vastos voluunt ad littora fluctus. Quod fit sæpissime. Alii vero, quod rarius fit, etiam mare inflant, atque extollunt, ut solitas excedant metas, et terras inundent. Quod Veneti sciunt optime, et nos ibi non semel vidimus, Euro flante, mare ita excrevisse, ut superscansis in urbe canalium ripis, et per plateas, et per vias omnes, Cymbis sit navigatum. Cistetnæ omnes salsæ factæ, et merces præciosæ multæ, in terraneis apothecis et cellis corruptæ.

In Belgico vero, historiis est proditum, Corum interdum tam flavisse vehementer, ac diu, et Oceanum inflavisse, ut arginibus ad mare, omnibus vel disruptis, vel superatis, urbium magnum numerum, præsertim in Selandia, et Holandia, cum multis mortalium

millibus absorbisse. Quatum vestigia etiam quædam tranquillo mari conspici narrant. Id evenisse etiam in Baltico mari, in historiis eius regionis legimus. Quod et alibi evenire est rationi consonum. Ex hisce ac prioribus illis maris commotionibus, motus alius maris, circa promontoria surgit. Quem nos in mediterraneo navigantes, sæpius vidimus, et nautæ quotidie fere experiuntur, quas vocant correntias, alias simplices, quando iam cessante vento, fluctuque, aquæ impetus ab eo in fluxum commotus, cum eo qui ultra promontorium quietem egerat, luctatur. Alias vero contrarias, quando venti duo, hinc et inde circa promontorium contrarii spiraverint, et in fluxum uterque mare impulerit. Currentia utraque hæc, periculosa ex maris lucta est, sed periculosior secunda. Hi quatuor ventorum motus violenti, pro ventorum instabilitate, sunt incerti omnes. Alii vero stati, vel certis anni temporibus, vel certis annorum intervallis. Priores dicti sunt Etesiæ, quoniam quotannis, certo anni tempore, flant venti quidam, qui mare commovent. Noti fuere antiquitus, et nunc etiam sunt, æstate a ponto in Aegæum flantes venti, usque in Aegyptum pellentes undas. Favonii sunt alii, ab occasu, aut a Coro, qui totum Mediterraneum, ad Syriæ usque littora convoluunt, multosque dies æstate perdurant. Quos nautæ, Provenzas, Ponentales, et Maestrales vocitant. In Oceano, Columbus primus, in littore Lusitanico observavit, ventum quendam statis anni temporibus ab alto flare. Unde coniecturam fecit, eum illinc ab humefacta terra provenire. In qua sententia tam constanter perstitit, ut navigia, orbem notum quæsiturus a variis peteret Regibus, et vix impetrarit. Eumque ingenti totius orbis beneficio, ingentique sua gloria adinvenerit. Stata etiam annuæ sunt, Persici atque Indici maris tempestates, quas nautæ Lusitani, vocant, Motiones. Persicum quidem, dum Sol Australia percurrit signa, fit quotannis tempestosum. Et quando ad Sagittarii finem pervenit ingenti tempestate commovetur. Indicum e contra, dum Persicum agitur, quiescit. Illo acquiescente ipsum maximas patitur commotiones, præsertim cum Sol Cancrum petit proximum. Sunt et alii maris violenti motus, qui libello de mundo recensentur in hanc sententiam. Strabo namque in hæc verba scribit.

Καὶ γὰρ κατακλισμοὶ, καὶ σεισμοὶ, καὶ ἀναφυσήματα καὶ ὑποιδήσεις τῆς ὑφάλου γῆς μετεωρίζουσι, καὶ τὴν θάλασσαν, αἱ δὲ συνιζήσης ταπεινοῦσιν, αὐτήν.
“Etenim diluvia, et terræmotus, flatuum eruptiones, et tumores subiti terræ, qui subest mari, ipsum extollunt, quando vero subsident terræ eadem, mare deprimitur.”

Hoc autem toto mari, ubique locorum fieri potest. Sicuti iam olim magna eius parte, Atlantica illa ingens insula, subsedit tota. Rem hanc eandem testatus est Aristotelis libro de Mundo in hanc sententiam. Fieri in mari quoque hyatus et Chasmata, et recessus locorum, et undarum incursiones sicuti in Helice et Bura contigit, et ignis in mari spiramenta, et fontium emanationes, et fluminum eruptiones et arborum enascentiæ, et fluxus, et vortices, similes iis qui a ventis fiunt, alias in pelago medio, alias in Euripis, et in fretis, multas quoque repulsiones, et elevationes, per Lunæ certa atque ordinata tempora. Et hi omnes inter violentos maris motus sunt connumerandi.

Alia vero sunt Marium turbationes, quæ aliquot annis interpositis recurrunt, ut in Narbonensi singulo septennio tempestas maxima regreditur, quam superioris ætatis Veneti nautæ. Mar de бага appellabant. Recentes e Provincia nautæ, et Hispani, observationis annos videntur ommisisse; mare tamen ipsis magna parere naufragia non est oblitum. Hæ omnes maris turbationes, ab externa mari causa sine dubio fiunt, a vi scilicet ventorum. Quare non recte, a quodam nostræ ætatis de maris fluxu scriptore, causa reiecta est in Persici, et Indici maris crassitudinem. Hæc enim nec se ipsam facile, aut multum commovet, nec ventorum rabiam concitat, sed eam sustinere satis habet. Est alius non annuus, sed horarius maris motus, in Euripis, quem Talanto sin videntur Græci veteres appellasse. Cuius causa in ipso mari esse partim, mari esse externa. Videturque revera is motus mistus quidam, ex naturali atque violento. Sed effectus prius dicendus, causa postea vestiganda. Non in omnibus fretis, aut Euripis is motus fieri videtur. Fretum appellamus inter

proximas utrinque terras, per augustum interfluens mare. Quæ tamen angustiae latiuscule pateant. Euripum autem eum dicimus, qui angustior magis, ac magis sit. Qualis est ad Thracium Bosporum, cuius D passuum tantum est latitudo. Apud Abydum maior est, septem nimirum stadia. Ad Chalcidem vero Euboee, utrumque littus ponte iungitur. Fretum vero latius est, quale Siculum XIII ut aiunt Pass. M. latum. Herculeum vero, M. Pass. VII Magellanicum ubi minimum sex. At neque in Thracio, neque in Abydeno, nulla in Herculeo, nulla item in Magellanico, fit maris talantosis seu libratio. Fit tamen in Chalcidico, fit in Siculo, sed varie. Nam in Siculo, bis tantum in die reciprocari dicitur mare. In illo vero septies. In Liburnia vero ad Ausserum oppidum, angustissimus est Euripus, isque manufactus, ideoque cava appellatus. In quo plusquam vicies mare conspeximus quotidie reciprocari, dum ibi aliquando per plures dies, observandæ huius rei causa, ociosi sederemus. Est autem longitudo eius circiter passuum quinquaginta, latitudo X passus non attingit, profunditas pedum circiter VII. Reciprocationis huius atque librationis causam, quam Aristoteles in Chalcidico, diutius speculando, et non inveniando, mortem sponte operiit, nos minore longe, et speculatione, et desperatione reperire, non desperare, non desperamus. Mare ad ora Euripi cuiusque utrinque latius panditur. In ea latitudine, profunditas maris quoque maior quam in Euripo, et maior aque moles. In mole maiore, maior etiam virtus. Hæc virtus in calore est, mari innato. Calidum vero mare esse etiam Aristoteles fatetur. Itaque mare suapte natura calidum et humidum non fervere non potest. Fervendo spiritus in se generat. Spiritus vapores tollit. Vapores dum attolluntur, aquam etiam attollunt. Quæ res Lebethis ad ignem appositi, et bullientis exemplo fit manifestissima. Tumidius, atque altius factum mare, brevem in Euripo fundum incurrit facile. Aqua enim omnis, uti vidimus, e sublimiore, locum petit inferiorem. Indeque in partem alteram excurrit. At ibi alium suo similem fervorem, similesque spiritus, vapores similes, et similem nanciscitur tumorem. Qui ad incursum illius parumper cedit, mox resumptis viribus eum repellit. Repulsus autem retrocedit in Euripum. Ille sequitur, et in alteram excurrit partem. A qua et ipse repellitur. Idque fit non aliter ac duo arietes, qui frontibus se se incur sant, et recursant. Aut athletæ duo, dum luctantur, alter alterum per vices, et motat, et suspendit, et librat, non tamen alteri cedit alter. Nam, quam assignavit Aristoteles causam, in maris gravitatem, et lancis similitudinem, ridicula videtur. Mare enim in suo loco, ex suomet dogmare, grave non est. Gravitatis ergo cum in mari non sit, librationis maris et talantoseos causa esse nequit. Modus ergo hic est perpetuæ huius reciprocationis in Euripis. Causa vero, perpetuus fervor, a perpetuo atque ingenito mari calore. Cur vero Chalcidicus septies tantum in die naturali, Ausserensis vero plusquam vicies currat, atque recurrat, in causa esse remur, quod in illo, mare ab utroque ostio, et latius sit, et profundius, aut quod in Euripo altior sit aqua, ita ut tanta moles difficiliter et assurgat, et cursu se se cieat et recursu. In Ausserensi vero, mare utrinque nec tam latum, nec tam profundum, et in ipso brevissimum sit revera. Ut tam parva mole, facilius, atque ideo sæpius motum cieat. Quando vero ventorum vis fortior, ab utraque parte, mare concitat, in unam tantum, in quam vis impellit, fluit partem. Hæc igitur misti huius motus, et modi sunt, et causæ.

Nunc ad naturales maris pergamus motus. Eorumque historiam primo, deinde causas perquiramus.

Mirabamur olim dum pueri natari disceremus, quid causæ esset, cur dum pedes in prima littoris brevissima aqua, sentiremus placidum quendam ipsius circa pedes circuitum. Et dum stare videretur, accederet tamen, et pedes obtegeret, et iterum recederet, pedesque nudaret. Effectum hunc eundem, multis annis postea, apud Strabonem cum ipsius causa, legimus. Eius verborum, quoniam ad propositam quæstionem pertinent, huc afferamus sententiam, ne semper Græca sine necessitate obtrudamus. Sententia eorum igitur, hæc est, libro primo scripta.

“Sicuti enim animalia continuæ spirant et respirant, eodem modo et mare ex se, et in se

continenter, reciprocum quendam movetur motum. Clarum id fit ei, qui in littore stans in unda, simul mari teguntur pedes et nudantur. Iterumque teguntur, atque hoc continenter.”

Hæc ad nostram puerilem illam admirationem. Maiora ipse addit.

“Huic fluctuationi, et unda supervenit accurrens, etiamsi sit placidissimum, et habet vim quandam maiorem. Nam omne alienum in terram eiicit, multamque extra mare propulit algam. Magis vero hoc fit, si stet ventus. Attamen etiam in malacia, et spirantibus e terra ventis. Nihil enim minus ad terram unda, vento etiam adverso, quasi proprium quendam motum, quo ipsum concitetur. Tale illud poetæ est. Extremaque littora circum. Curvum attolitur, saleque respuit algam.”

Iterum quoque.

“Littora reboant, eructante mari extra.”

Undæ ergo accessio, vim quandam habet ut aliena expellat. Quam rem purgationem quandam maris esse aiunt. Qua et cadavera, et naufragiorum fragmenta in terram efferuntur. At recessio, tantam vim non habet, ut vel cadaver, vel lignum, vel suber levissimum ab unda eiectum, unda recurrens sic secum rapiat, quin in terra non remaneat. Et si quis e vicinis locis in mare decidat, a fluctu relinquitur et terra egesta, cum turbida ipsa aqua, etiam gravitate adiuvetur, ut prius subsidat, quam ut pelagus protrudi possit, fluctu tamen egeritur. Nam et fluviorum vis cessat, ac ostia est egressa.

Hæc sane omnia experimenta, quibus et alia addi possent, illud probant, maris universi, proprias quasdam esse vires, quibus quæcumque aliena (modo ne sint gravissima, aut in altissimo iaceant pelago) in eo reperiuntur, extra se eiiciat. Quæ res non est ita pelago propria, ut non sit æri, quoque et terræ communis. Aer namque, quidquid in eum aliunde veniat, aut in eo generetur, vel suos motu dissipat, vel eiicit, vel sinit cadere. Sive ii vapores sint, sive exhalationes. Quas res, quia dum tenues sunt, in ipsum subeuntes, non recipere non potest, aut aditum eis negare, cum similitudine sui, et quadam veluti cognatione subeant, attamen eas sensim densiores facit, et in aliam commutat naturam ut facilius, impetu in eas facto, vel accendat, et ardore consumat, vel in nubes coactas in pluvias solvat, et in præceps det. Vel si neutrum queat, in furorem ipse actus, toto suo campo in furorem itidem acto, id persequitur, quod in se ferre non sustinet, eumque furorem ventum appellamus. Terra quoque aliena omnia quæ ventrem suum aggravant, modo radices non egerint, seu ær illa sint, seu aquæ, seu ignes, ita concutit, et se ipsam tandiu quatit, quousque vel scissione sui, vel elatione, vel hyatibus de se, et in se factis, omnia si possit, e se eiicit. Verum de æris et terra motibus suis postea locis latius disseretur. Ad maris motus redeamus. Mare igitur, hosce duos primum naturales habet motus, ut leviter, veluti respirando ad littora accedat et recedat, idque perpetuo. Se se paululum attollendo, et reprimendo, vel exerendo et se se comprimendo. Et alio, vehementiore, eiusdem tamen generis, aliena omnia e se eiiciendo. Motus hi, actiones duæ eius sunt; actiones omnes a viribus veniunt, vires omnes ab essentia. Essentiales igitur sunt hæc maris motiones, et ab essentia nascuntur maris. Essentia autem eius est, ut et humor sit, et calor simul. A primævis illis, et calore et fluore originem ducentes. Uterque autem et humor et calor, et movendi, se se, et a se emovendi nocua, vires habet. Humor enim, omnes sordes et luit, et abluit. Calor quoque et penetrandi, et incidendi, et heterogenea separandi habet vires. Quod bulliente lebete quovis manifesto apparet. Mare autem humorem esse, nemo non videt. Calorem quoque habere innatum, tum quod aqua sit, tum quod sit falsum indicio certo est. Aristoteles quoque, uti retulimus, esse calidum, clare est confessus. Quid ergo mirum est, si mare semper ferveat, ac veluti bulliat, et saliat, et resideat. Ut aqua et fluor omnis in lebete bulliens? Quid item mirum, si mare sui natura fluor est, fluat et refluat, vel sensim et occulto, vel manifesto? Quid item mirum est, si servendo, spiritus et vapores in se creet? Et eos continue, et emittat, et novos regeneret? Quibus genitis attollatur, et emissis resideat. Quos spiritus etiam Strabo vidit.

Λοιπὸν οὖν αἰτιάσθαι τὸ ἔδαφος, ἢ τὸ τῆ θαλάσση υποποκείμενον ἢ τὸ επικλυζόμενον. Μᾶλλον δὲ τὸ ὕφαλον, πολὺ γὰρ εὐκίνητότερον, καὶ μεταβολὰς θάττους δέξασθαι δυνάμενον τὸ ἔνυγρον καὶ γὰρ τὸ πνευματικὸν, τὸ πάντων αἴτιον τῶν τοιούτων πλέον ἐνταῦθα.

“Reliquum ut causa dicatur esse solum, vel id quod mari subiacet, vel quod inundatur. Potius vero id, quod mari subest. Multo enim mobilius est, et mutationes citas suscipere potest, quod humidum est. Nam et spiritus, qui omnium talium causa est, copiosior ibi est.”

De quo spiritu, ante eum, et Polybius, et Posidonius, et Athenodorus, ut ipse refert meminerant. Et ante hos omnes Aristoteles generalius.

Γίνεται δ' ἐν γῆ, καὶ ἐν ὑγρῷ τὰ ζῶα, καὶ τὰ φυτὰ διὰ τὸ μὲν ἐν γῆ ὑπάρχειν ὑγρὸν ἐν δὲ ὕδατι πνεῦμα ἐν δὲ τούτῳ παντὶ θερμότητα ψυχικὴν: ὡς τρόπον τινὰ πάντα ψυχῆς εἶναι πλήρη.

“Fiunt in terra et in humida, animalia et plantæ, eo quod in terra inexistat humor, in aqua vero spiritus. In hoc vero omni, calorem animarium. Ita ut quodammodo, omnia anima sint plena.”

Sed et calidum esse mare, Aristoteles idem eodem loco.

Ἡ δὲ θάλασσα ὑγρά τε καὶ σωματώδης πολλῷ μᾶλλον τῶν ποτίμου, καὶ θερμὴ τὴν φύσιν ἐστὶ, καὶ κεκοινωνηκε πάντων τῶν μορίων, ὑγροῦ καὶ πνεύματος καὶ γῆς.

“Mare vero et humidum est et corpulentum, multo magis quam aqua potabilis, et calidum natura est, et particeps est omnium partium, humoris, et spiritus, et terræ.”

Sed et Strabo maris cognovit calorem, dum scribit.

Πολὺς δὲ καὶ ὁ θύννος συναυνέται δεῦρο ὑπὸ τῆς ἀλέης τῆς ἐξωθεν παλαιᾶς πίων καὶ παχὺς.

“Multus etiam Thunnus compellitur huc, e calore externi maris veteris, pinguis, et crassus.”

Concludamus igitur, utrumque hunc maris universi motum alterum sensibilem, ac sere insensibilem alterum, esse proprium, et naturalem. Et eorum causam esse, cum Soli subditi calorem, tum calorem mari proprium, et essentialem. Qui dum ipsum fervere faciunt, et spiritum in eo generant, per quem attollitur, et eo exeunte, et evaporante residet. Rursus, alio mox generato, iterum elevatur, iterumque perpetuis vicibus etiam in summa tranquillitate, et resedat, et intumescat, et undam ad littus leniter pellat. Hæc de universi maris motibus duobus, universalibus. Nam et in Mediterraneis omnibus, et in toto oceano reperiri pro comperto nostra ætate habemus. Sed sunt quatuor aut etiam quinque alii, naturales itidem maris motus. Quorum prior diurnus est, alter hebdomadarius, tertius est menstruus. Quartus semestris. Quintus annuus. Quis credat tantum in uno corpore naturalium motuum varietatem? Apud veteres, referente eodem Strabone, Posidonius quinque horum, motus tres cognovit, diurnum menstruum, annualem. Per quos inquit mare, cæli motus imitari.

Sympathia quadam quam cum Luna habet. Diurnum autem maris motum vocat, eum, qui actus, et receptiore voce, fluxus et refluxus nominatur. De quo, quia multas ambages habet, in sequentem librum disputationem differamus. Reliquos hoc libro ordine prosequamur: motum eum quem Posidonius Menstruum appellaverat, nos hebdomadarium nuncupamus, quoniam, per singulas mensis fit hebdomadas, neque totius mensis, moratur absolutionem. Eius sententiam Strabo explicat his verbis.

Τὴν δὲ μηνιαῖαν, ὅτι μέγιστα μὲν αἱ παλίρροιαὶ γίνονται περὶ τὰς σύνοδους, εἶτα μειοῦνται μέχρι δίχτομου πάλιν δ' αὖξονται μέχρι πανσεληνου καὶ μειοῦνται πάλιν ἕως δίχτομου φθιναδος. Εἶτα ἕως τῶν συνόδων αἱ ἀνξήσεις, πλεονάζειν, καὶ χρόνω, καὶ τάχει τὰς ἀνξήσεις.

“Menstruum vero, quoniam maximi fiunt refluxus, circa coniunctiones, deinde minuuntur usque ad dimidiatam Lunam. Rursus augentur, usque ad plenilunium. Iterumque minuuntur, usque ad secundam dimidiatam. Deinde usque ad conventionem iterum crescunt, et incrementa hac se se, et tempore, et velocitate, superant.”

Hi autem motus non tam menstrui sunt, quam hebdomadarii. Fiunt quidem intra unum mensem omnes, sed per hebdomadas dividuntur. Hoc enim est longis nautarum observationibus deprehensum, ut die una ante Lunæ cum Sole coitum, et coitus die, et duobus sequentibus, mare in alto pelago maxime intumescit, et maxime detumescit. Et tunc maris

fluxus ad terram, et refluxus a terra fiunt velocissimi. Ob hæc tum tumoris, tum cursus incrementa, iis quatuor diebus, mare vivum appellant. Quarta a coitu die, minus crescit, minusque decrescit. Et fluxus, et refluxus minus sunt celeres. Quinta die omnia minus. Sexta quoque minus omnia. Septima vero, quæ est una, ante Lunæ quadram. Et sequenti octava, qua fit dimidiata. Et nona quæ est una post quadram, die. (Quod Plinius in Euripo Euboico tantum annotavit) mare totem, nec intumescit fere, nec detumescit, nec fluit, nec refluit. Ideo nautæ per tres hosce dies, aquas mortuas esse dicunt. Post quos iterum incrementum suscipit ita, ut decima a coitu die, sextæ respondeat, undecima respondeat quintæ, duodecima quartæ, et incrementis æqualibus, et decrementis, et fluxibus et refluxibus. Tertiadecima vero dies post coitum respondet diei quæ coitum præcessit. Quartadecima in qua est plenilunium respondet diei coniunctionis. Quintadecima respondet, diei secundæ a coniunctione. Sextadecima tertiæ, in quibus quatuor maxima fiunt iterum incrementa, et decremента maxima medio in pelago. Et per consequens, ad littora, fluxus maximi, et celerimi refluxus. Ab hoc sextodecimo die, decimus septimus, in diminutione respondet quartæ a coitione diei. Decimooctava quintæ, Decima nona sextæ, vigesima septimæ post hanc 21, 22, 23, quieti dantur. Sequentes quatuor incremento 24, 25 et 26 et 27. Vigesima vero octava prima iterum est, summi augmenti ante coniunctionem. Vigesima autem nona dies, dies est coniunctionis. Aqua, eadem ordine recurrunt vices, ita ut hi maris motus, summa quadam constant harmonia. Nam summæ plenitudini bis quater dantur dies, decremento bis tres, quieti itidem bis tres, incremento bis quatuor. Quæ sane vir harmonicus possit, ad harmoniarum reducere rationes diatessaron, diapente, et diapasson replicatas, et per hebdomadas distributas.

Menstruus vero Posidonii motus, non nisi ille est, qui in coniunctione fit, quem ait, et celeritate, et tempore, alios superare. Quod si veram sit, motus ille qui circa plenilunium iisdem quatuor increscit diebus, et qui quatuor illis coitus respondent, minor aliquanto his fuerit, quamvis sit crescentibus maior, et hic descentibus et hic itidem quietis, et mortuis sir plenior. Hic ergo ratione, et hebdomadarius, et menstruus maris motus sunt declarati.

Semestrium vero motuum Posidonius nullam fecit mentionem, neque post ipsum Strabo. Eius tamen Cornelius Tacitus meminit his verbis.

“Mox impulsu Aquilonis simul sideræ æquinotii, quo maxime tumescit Oceanus.”

Duo autem esse æquinotia nemo non novit, sexque menses alterum ab altero distare. Quam rem a Nautis Oceani observatam, confirmavit Ludovicus Guicciardinus. Alius ergo hic a præcedentibus omnibus est maris Semestris motus. De annuo vero, quem tertium numeraverat Posidonius, idem Strabo ex eodem scribit.

Τὰς δ'ἐνιαυσίας παρὰ τῶν ἐν Γαδεΐροις πυθέσθαι φησὶ, λεγόντων ὡς κατὰ θερίνας τροπὰς μάλιστα αὐξοῖντο, καὶ αἱ ἀναχωρήσεις, καὶ ἐπιβάσεις. Εἰκάζει δ'αὐτὸς ὑπὸ τῶν προπῶν μειοῦσθαι μὲν ἕως ἰσημερίας. αὐξεσθαι δὲ ἕως χειμερινῶν τροπῶν. εἶτα μειοῦσθαι μέχρι εἰαρινῆς ἰσημερίας. εἶτ'αὐξεσθαι μέχρι θερινῶν τροπῶν.

“Annuos vero a Gaditanis se audisse ait, qui dicerent; quod circa solstitium æstivum maxime crescerent, et recessus maris, et accessus. Se vero coniestari a solstitio hoc minui usque ad æquinoctium, augeri vero ab eo, usque ad solstitium hiemale, deinde minui usque ad æquinoctium vernum, crescere inde, ad solstitium æstivum.”

Quam Posidonii traditionem, quamvis non satis probet Strabo, refert tamen ex eodem Seleucum quendam e Rubro oriundum mari tradere, cum Luna circa æquinoctialia decurrat signa, æquales hos motus fieri. Cum circa solstitialia inæquales, et quantitate, et celeritate. Sed hic motus annuus iam non est, sed vel semestris, vel etiam trimeuris. Sicuti et ille Posidonii. Igitur mare, et diurnum habet motum, et hebdomadarium, et menstruum, et trimestrem, et semestrem. An vero, et annum habet aliquem? Qui ordine sit sextus? Sane habet. Observavimus enim nos, in Liburnia, Mense Ianuario, qui circa brumam est,

magnam littorum partem denudari solitam, et siceam remanere, magis quam tempore alio ullo. Atque ita, per dies aliquot perstare. Id an ibi tantum fiat, an etiam alibi, aut ubique, compertum non habemus. Hos ergo universi maris motus sex esse concludamus, diurnum, seu quotidianum, hebdomadicum, menstruum, trimestrem, semestrem, atque annum. Et ante hos perpetuos duos quos recensuimus, priorem, respirationi similem, secundum validiorem, et maris purgatores. Videntur autem hi octo omnes, misti quidam esse, non ex violento, et naturali, ut Euripeæ talantoses. Sed ambobus naturalibus, tumescentia nimirum, et depressione, et cursu simul, et recursu. Dum enim intumescit, intumescendo ad littora currit; dum vero detumescit, a littoribus simul recurrit.

Finis Vigesima septimi Libri Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER VIGESIMUS OCTAVUS
DE MARIS AFFLUXUS ET REFLUXUS VARIETATE.

In contemplationem nunc veniat, diurnus maris motus, quem in hunc librum, quia multas haberet ambages, et summorum philosophorum, auctorumque plurimorum ingenia torserit, reiecimus. Fluxum vocant, et refluxum. Nos affluxum, magis proprie dicemus. Fluxus enim omnibus aquis currentibus nomen est commune. Affluxus vero hic vere est, quo mare senis horis ab alto ad littora affluat. Senis aliis a littoribus ad mare refluat. Utrumque bis horarum 24 spacio Homerus, Timæus historicus, Plato, Aristoteles, Heraclides eum, et cognoverunt, et nominarunt. Sed Aristoteles, si Plutarcho, Aetio, et Stoboeo credimus, causam quoque eius reddere est conatus. Eum scilicet a Sole fieri, qui plurimos moveat ventos, et circumferat. Ii dum in Atlanticum mare ingruunt, mare impellere, et affluxum eius efficere, iis cessantibus mare descendere, qui descensus sit refluxus. Triplex hic est error. Quod a Sole, quod a vento, quod in Atlantico tantum fiat. In longinquo vidit, quod in Aegæo, et Athenis fieret, non vidit. Ventus nullus tam ordinate spirat ut senis horis flet, senis aliis deflet. Ventus sepe multis diebus flat incessanter, non tamen iis, unus tantum fit affluxus, unus refluxus. Sol ventos, et comovet sæpe, et sæpe non commovet, sed et perpetui, et quotidiani effectus, cur causam tum violentam, tum non quotidianam attulit philosophus is, qui violentum, nullum perpetuum esse docuit? Si mare, motibus aliis natura sui movetur affluxui, et refluxui similibus, qualis Euripeus ille, qui ei mortem uti dicitur, intulit; cur et hunc naturalem esse noluit? Extrinsecam eius causam quæsit. Sed esto, suo seculo, historia huius motus, nondum plene fuit cognita. Et quando iam notior fuit, et nunc, quando est iam notissima, cur et philosophi, et Astrologi, et nautæ, et scriptores eius omnes, in violentas causas, et non in maris naturam; hunc motum retulerunt? Alios quos commemoravimus, quorum pars noti eis fuere, naturæ tribuerunt? Sed res hæc tota est diligenter perquirenda. Perquiri autem non potest, nisi prius cognoscatur. Cognosci nequit, nisi eius historia quantum fieri potest universa, prius exponatur. Ut autem exactius exponi possit, maria sunt in sua quasi genera partienda. Itaque maris primum genus illud est, quod undequaque terra clauditur, neque ullum habet exitum. Quale est mare Caspium, Palus Mantiana, Lacus Asphaltites, et si quod aliud est tale. An hæc maria tria affluxum sentiant, nec ne auctores, nec veteres, nec recentes tradidere. Secundum marium genus est, quod vel introitum, vel egressum angustum habet unum, ut Mæotis palus, mare Eritheum, vel habet, utrumque ut Pontus Euxinus, Propontis, qui ingressum, et egressum habent angustissimos. Horum nullum, affluxum, et refluxum pati, auctores tradunt præter Erythrei partes duas. Tertium genus, duo habet maria, Mediterraneum nostrum, et Persicum, ab Oceano per ampliores fauces intra terras incurrentia. Horum Persicum affluit, et refluit, quod et nostrum maiore parte facit: non facit in Tyrrheno, in Ligustico, in Gallico, et parte Hispanici. Quartum mare, est ipse ingens Oceanus, bifariam quasi divisus in Eoum, et Australem. Ille ab Indicis insulis usque ad Americæ, et novi orbis continentes. Hic a continente hoc latissimus occiduus, ad insulas usque easdem, extensus. Per Oceanum utrumque, variis locis varius fit affluxus, et refluxus. Eos per locorum varietatem, modo quo clariore colligere poterimus, explicemus.

Itaque extra Herculeum, et Gaditanum fretum, si ad dexteram, et ad Arctos te volueris per totam Hispaniæ Oram, perque Gallicam, et Belgicam, et Britannicam, et Germanicam usque ad Baltici maris fauces, magnus ad littora fit affluxus, plerisque locis non minor pedum 15. In Belgico littore pedum plerumque 18 ubi vera arctas fauces ingreditur, multo etiam plus attollitur. Nam in Britannia ad Bristolum pedes extollitur 60 in Gallia vero ad S. Michælem, et S. Malon, etiam 90. Quantum vero per Norvegiæ littora occidua, aut arctoa, et mare Scythicum attollatur, est nobis ignotum. Sicuti etiam, an omnino fiat pariter

ignoramus. Neque enim regionum illarum descriptores littoris id mandarunt. Ab eisdem Herculis columnis ad occasum exiens, si per Africa occidua littora iter torseris, Oceanum invenies quorundam sententia, affluxum eadem altitudine usque ad caput Viride habere quanta est in littore Lusitano. Sed Lusitanus quidam sine nomine Nauta (Pilotum vocant), qui ut videtur satis accurate, iter suum ad insulam usque S. Thomæ descripsit, narrat, a freto Herculeo, secus Africæ oram, usque ad Cancri tropicum, fere insensibile esse maris incrementum. A quo Tropico usque ad Nigiris, aut Se negæ fluvii ostia, quæ ultra caput Viride II gradibus circa æquinoctialem sunt, Oceani incrementa sentiri. In ostiis vero fluvii, maiora esse. Nam et in se recurrit fluvius, et affluxus similis est Lusitano. Aloisius vero Cademustus refert, ad eiusdem fluminis oram, fluxum vehementissimum esse ita, ut quatuor horis subeat, octonis vero refluat. Ad insulam vero S. Thoma inquit ille, non maiorem quam Venetiis esse, pedibus nimirum quatuor minorem. Aliis navigationum relationibus constat tota Australi Guineæ et Africæ ora, Oceani incrementa esse parva. Incapitæ Bonæ Spei qualia sint, compertam non habemus. Petrus Martinez Sacerdos Iesuita, in syrtibus quæ in medio pelago, inter fere Madagascar, et Cafrieriæ continentem sunt, vocanturque Bassi del Iudeo, ubi ipse naufragium est passus narrat, affluxum, usque ad hominis umbilicum esse. In continente vero e regione posito, altiorem homine non esse. Ubi ait, dum affluxu accedit mare; inter saxa rumpi, dum vero recedit non rumpi. Ex Lusitanorum relationibus, scimus, hic usque ad fretum sinus Arabici, esse fluxum, et refluxum, sed qua altitudine nescimus. Neque enim, id perscripserunt. In faucibus vero eius sinus, maior est quam toto eo mari reliquo, sed quantum utrobique attollatur, Io. Barros, qui diligentissime illud mare videri volunt descripsisse, nullam eius rei mentionem fecit. Sicuti apud neminem legimus quantum in Arabiæ littoribus ad meridiem versis crescat. In sinu vero Persico, Nicolaus Comes Venetus, ait non esse maiorem quam Venetiis. Sed in Indico mari circa Calecutium, iam talis est, qualis in Lusitania. Circa Cambaiam vero tantus, ut dum refluit, 12 et 15 miliaria fundum maris denudet. Ad Taprobanem tam altus est, quam altus circa Britanniam. Eadem altitudine, et in sinu maximo Bengalico, et circa Malacam, est, et per Sinarum littora usque ad Giaponas. Hæc sunt, quæ de affluxu, et refluxu in orbe vetere, tum intra, tum extra in Oceano, nobis in notitiam venerunt, quantacumque ea potuimus diligentia vestigare. Quæ tam varia sunt, ut non sine magna possint legi admiratione.

In orbe vero novo, varietas est non minor. Eam a locis Artico polo subiectis initio sumpto percenseamus. Supra Groenlandiam, Normoriam, Biarmiamque, ubi polus non amplius, quam 10 gradibus elevatur, ut in Mercatoris, et Posteli Geographicis tabulis est videre, nova quædam terra, ab Anglis anno 1550 est inventa, quam incolæ Suetam Zemgliam, hoc est sanctam terram nominant, in tres insulas, et unam Chersonensam, quasi circulo dispersita. In quarum prima ad orientem est mons nomine Stolpus, mundanorum, uti tradunt, montium altissimus, ideoque ab indigenis mundi columna appellatus. Insulæ hæc tres, et chersonesus, ab octuagesimo latitudinis gradu usque ad 87 versus polum protenduntur, et quatuor maximis vel fretis, vel Euripis, vel maris fluminibus separantur, qui in perpetuo sunt, sex horarum fluxu, et refluxu. Quod vero latitudinis reliquis tribus, usque 90 gradibus continetur, mare occupat veluti circuli quædam area, et quasi est Euriporum quoddam receptaculum. In cuius centro, montem est aiunt altissimum rotundum, et quasi in pyramidem conformatum, ad perpendicularum suppositum, totumque e magnete constantem. Circa quem tota ea maris circulari area gurgitem esse dicunt incredibilem, qui per Euripos, influentes aquas totas ab sorbeat atque in gurgiter, et post horas sex regurgitet atque evomat, et per eosdem impetu rapidissimo reddat. Quorum unus in fretum Avianicum qui Asiam a novo orbe disternat recta fere usque ad Giaponas quam freto Herculeo videntur esse antipodes, effluat. Alter ad meridiem nostrum versus Groenlandiæ summum caput ferit, ubi oppidum est S. Tho. et inter Islandiam, et Norvaica littora at Farem, ad Helandiam, et Orcadas recta fluxu suo tendit, et Scotiam, et Angliam totam mediam intercipit. Atque efficit, ut bifariam fluxus hic

divisus, orientior, Daniæ, et Frisiæ littoribus recusus, in occidentem cursum suum flectat. Altera vero occidentior eius pars, Hebridæ, et Hyberniam intercipiens Gallicis, et Hispanicis ea plaga littoribus impeditus, in canalem qui inter Angliam, et Belgium est, retorqueatur, atque ita socio ab ortu venienti, supra Hollandiam occurrat contrario, ubi in occurso aliquandiu luctati, uterque unde venerat regreditur. Euripus vero tertius qui occidentem versus oceanum illabitur supra occiduam Groelandiæ caput, terram quam recentes nautæ, Corterealis appellant, incurrit. A cuius littoribus repercussus in occidentem cursus eius vertitur, et tum supra, tum inter, tum etiam infra insulas Laboratoris, Bacalaos, Terræ novæ, et Canadæ, labitur, et inde per Norumbergæ, et novæ Franciæ, et Floridæ longissima littora, usque in intimum. Mexicanum ingentem sinum discurrit. In quo toto tractu, ex Loannis Verrazzani Florentini, et Iacobi Carterii relatu locus quidam est sine ullo vel fluxu, vel refluxu. Ad insulam vero Brionem valde magnus uterque. Ad caput itidem S. Aloisii, magnus, ubi sub latitudinis gradibus circiter L fluxus alius in Borream, fert, alius in occasum. Et inter eas multas insulas, magni, varii sunt, et inconstantes, quatuor pedum altitudine. Ad sanguenai vero fluvium, tam altus, quantus est in Atmonico littore ad Galliæ Burdegalliam. Et in flumine ipso ad sex pedes. Toto vero eo quem diximus usque in Mexicanum sinum tractu, non maior est quam cubito. Circa Hispaniolam mare non crescit, neque in sinu quem vocant Cariæ. Circa vere Cubam, et omnes illius sinus insulas idem fere contingit, et in medio eius pelago ad Syrtes Alacranas ubi Alonsus Zuazus naufragium fecit, usque ad hominis umbilicum ascendit. In intimo vero sinu usque ad Floridam cubito non est maior. Ad Urabam vero, ad S. Martam, ad Patiam, tota Brasilica ora usque ad Magillanicum fretum æstus, quidem esse dicitur, sed exiguus, et qualis ad Barcinonem. In freto vero ipso, dixere quidam continuum esse fluxum ab ortu in occasum, nullum esse refluxum. Sed id falsum esse experientia docuit. Navis enim Alvari Meschitæ, postquam fretum fuerat ingressa, a refluxu bis in altum est retracta narrante Maximiliano, qui iter illud littoris commendavit. At invenere, ibi maiora esse maris incrementa quam decrementa, quod impossibile videtur. Ultra quod fretum in altera Oceani parte, quam mare del Sur vocitant, quodque usque ad Eoas extenditur insulas, non uniusmodi est. Nam si id fretum egressus ad dexteram flexeris, et Peruana littora legeris, usque ad mare aliud illud, quod Vermeium seu rubrum Hispani appellant, ingentem fieri narrant accessum maris, et recessum. At ab eo rubro, ad Borrheam nullum. Ad urbem vero Temistitanum, quæ in medio est Mexicani regni continente, duo lacus sunt, alter dulcium aquarum, alter salsus, atque hic fluxum habet et refluxum, alter ille non habet. Hæc Marini æstus tam varii, notitia a centum citra circiter annis per navigationes innotuit. Quæ cum et Homero, et Timeo, et Platoni, et Aristoteli, et Heraclidæ ignota fuerit, et post eos Pythæ, et Posidonio, et Athenodoro, et Plinio, et Avenroi, et Albumassari, frustraneo satis labore causas affluxus, et refluxus conati sunt pervestigare. Sed præcedenti historiæ, observatorum recentiorum etiam aliam addamus. Biennio ante nos natos Federicus Chrysogonus, ut videtur primus librum de fluxu, et refluxu maris edidit, eiusque causas conatus est reddere. Sed nos historiam prius colligamus, deinde causas perpendemus. Ait is vir, Sole, et Luna coniunctis, duos maximos maris tumores una die fieri, alterum sub luminaribus, alterum in opposita ipsis parte, quæ Nadir luminarium est vocata. Locis vero per 90 gradus a luminaribus, et Nadiro, distantibus, duas maximas maris ea die fieri depressiones. Et præter hæc cerni, alias mare velocissime fluere, alias tardius pro locorum, ac temporum ratione. Nam a coniunctionis die usque ad septimam, minus, et attolli, et lentius quotidie fluere octava vero, et nona die, motum maris esse insensibilem. Rursus augeri usque ad oppositionem. Inde minui usque ad Lunæ quartam secundam. Iterum inde augeri ad aliam usque oppositionem. Addit 15 a coniunctione diebus fluxum paulatim crescere, 15 aliis iterum decrescere. Superaddit, quando Sol in signis a Cancro in Capricornum est, mare per sex menses ab Austro in Septentrionem fluit. Refluit autem a Septentrione in Austrum sex mensibus aliis, Sole a Capricorno ad Cancrum redeunte. Quam rem, et Annibal Raimundus asserit.

Post hunc, Federicus Delfinus Mathematicus de fluxu eodem scripsit, et refluxu. Et Chrysogoni historiae subscripsit nihil de suo addidit in historia, addidit in causis, de quibus postea Iulius Cæsar Scaliger, Augustinus Cæsareus, Io. Maria Benedictus, Hieronimus Borrus, Annibal Raimundus, et plerique omnes qui de hoc æstu aliquid scripserunt, ab hac historia non recedunt. Neque ab ea recedunt nautæ, sed specialiora quædam addunt. Qui quoniam nova nomina ventis dederunt, in re nautica, nominibus nauticis, nobis quoque liceat uti. Qui igitur veteribus venti fuere, subsolamus, Circius, Aquilo, Caurus, ii nautis sunt, Levantes, Græcus, Tramontana, Mæstrus. Qui vero olim Eurus fuit, nunc est Siroccus, quam Auster Ostro, quam Africus, et Garbinus, qua denique Favonius, modo Ponentes appellatur, singulis his ventis diei naturalis, tres horas tribuunt nautæ. His notitiæ gratia positus, nautarum observationes perstringamus. Petrus igitur de Medina, docet. Tum mare incipere suum tumorem cum a Novilunio, Luna fuerit in Græco et in Grabino. Esse autem Lunam in Græco ante eius ortum horis tribus, et tunc mare in summo esse incremento. Tribus aliis ab ortu horis mare pergit decrescere, donec Luna in Siroccum venerit. Ex inde per tres horas intumescit. Et cum Luna ad meridianum, seu Ostrum pervenerit, erit mare in dimidio incremento, donec in Garbinum veniat usque ad summum, increscet. Decrescere deinde incipit, donec per tres horas usque in Ponentem Luna descendet in dimidia mare erit diminutione. Et tribus horis aliis minui pergit. Et cum pervenit in Mæstrum in imo est decremento. Inde discedens per tres horas in tramontanam venit. Et mare tunc ad dimidium increvit. Tribus horis aliis, illa ad Græcum accedit, et mare in summo est tumore. Addit idem author, fluxum quotidie, quatuor horæ quintis partibus accessum suum postponere. Ita ut si hodie venit hora prima, cras veniet eadem hora prima, et quatuor quintis horæ sequentis, quatuor quinta, die qualibet, usque ad dies XXX addendo.

Nicolaus vero Sagrus, omnium ut videtur nautarum diligentissimus, addit. Die coniunctionis post mediam noctem horis tribus Luna erit in Græco. Et mare plenum. Die sequenti quatuor quinta postponet, ut in Græcum veniat. Et mare sit plenum. Atque ita singulis diebus, si quatuor quintas horæ partes addamus, mare erit plenum. Sed hæc tota historia, cum a Medina, tum a Sagro in mari Oceano tantum, et ab Herculeo freto, circa Hispanias et Gallica littora et Belgica, usque in Selandiam est observata. A Sagro quidem in hunc modum.

In die coniunctionis Lunæ cum Sole, post medinoctium hora una cum dimidia in freto Herculeo fluxus erit. Et a Tariffa quæ finis freti est ad dexteram in sinum voluendo usque ad Ruttam, eadem hora veniet. A Rutta ad caput S. Mariæ accedet hora secunda cum quarto. A capite hoc, ad caput S. Vincentii, et ad dexteram flectendo toto Lusitano littore ad caput finis terræ, et inde ad Orientem per totam Cantabricam oram, et etiam Gallicam, usque ad regis insulam, tribus post medinoctium horis mare erit plenum. Ab hac usque ad insulam Hechas in mari medio ad decimum fere milliarium, quod nautæ vocant derotam, mare erit plenum hora tertia, cum tribus quartis. Sed in littoribus, hora quarta cum dimidia. Ad Hebas usque ad ingressum Canalis Anglici, a qua plena, hora quinta, et quarto uno in derotta. In littoribus hora sexta cum tribus quartis. Toto vero littore Normandico, usque ad Caletum, et Neuportum aqua plena hora nona. In derota horæ unius tribus quartis. In Canali vero medio hora duodecima in eadem Lunæ coniunctione. Horarum hæc varietas stuporem nobis incutit, qua ratione, in eodem mari, eodemque canali, eodemque coniunctionis tempore, aliter ad littora, aliter a littoribus miliari decimo, aliter medio in Canali accidat affluxus. Quo fit ut fluxus, qui sex horarum est tantum, ubi nona hora accedit in decem millium distantia, duabus horis cum quarto uno iam defluerit. A Caete vero ad Gravelingen extra Canalem Anglicum, in derotta plenum sit post mediam noctem, una hora cum dimidia, qua plenum erat uti vidimus ad Ruttam, hæc in gradu longitudinis est nono, Gravelinge vero in gradu XXIII ut distent gradibus XV. Ab hac vero usque

ad Selandiam quæ in XXVI longitudinis gradu est, mare plenum ad littora hora tertia est, qua eadem vidimus mare plenum fuisse toto Lusitano littore, quod in gradu est VI.

Itaque in eadem Lunæ coniunctione, eadem hora tertia plenum est in duabus regionibus, quæ XX gradibus in longitudine inter se absunt. Sed et illud adnotat Sagrus non minus mirum. Si a Selandia quis ad caput Angliæ Dobra, naviget mare plenum erit a medinotio tertia quidem hora, sed eodem itinere, fluxus aquæ obuius fiet, per horas duas cum dimidia, donec flacescat, quod nautæ dicunt aquam fieri stancam.

In qua re contrarietas est magna, crescit enim ibidem mare et decrescit tempore eodem. Quod simile videtur fluminibus. Quæ affluxu maris obuius, turgescunt simul ita ut retro fluant, et nihilominus in mare fluere pergunt. Simile et illud, quod Venetiis obseruauerunt multi, dum ad urbem, et toto stagno adhuc affluxus crescit, ad duo tamen castella, inter quæ mare in stagnum influit, plus semipede decrevit.

Adnotat idem Sagrus et alii, in mari et Oceano alto fluxum et refluxum fieri nautas non negare. Sed non cognosci aiunt. Cognosci vero ad littora, qualiacumque ea sint, seu portus, seu golfi et sinus, seu freta, seu canales. Duo illa ex itum non habent duo hæc fretum quod angustius est, et canalem qui est latior, et ingressum habent et egressum, et ab utraque parte mare. In hæc duo, obseruauit Sagrus, a quacumque parte apertius mare sit, et mole maiore ab ea affluxum ingredi; ab opposita incipere refluxum. Si vero ab utraque parte mare æquali sit mole, ab utraque affluxum influere, et in medio valde crescere, deinde ab utraque æque etiam refluere. Sed quod addit, admirationem magnam pariat, in freto Herculeo, fluxum a Mediterraneo incipere, decrementum vero incipere ab Oceano. Quæ res contraria priori est. Nam si a maiore maris mole affluxus in freta incipit fluere, ab Oceano influere deberet, qui longe maior Mediterraneo est. In quo ut in opposita parte et angustiore, et mole minore, initium refluxus capere deberet. Addit his Augustinus Cæsareus. In Oceano plenum mare esse quando Luna est in Græco et in Garbino, et quando est in Siroco et Mæstro esse vacuum. E contra in Mediterraneo, in his Luna existente esse plenum, in illis esse vacuum.

Hæc universa summatim est maris affluxus et refluxus, ex nautarum obseruationibus collecta historia. Huic modo annectamus historiam aliam breuiter, de affluxus et refluxus causis, ex sententia, et dogmatibus philosophorum et ex nautarum traditionibus. Pytheas igitur, ut videtur primus in Lunam huius æstus causam retulit.

Quem et Posidonius et Plinius inter vetustiores, et Aven Rois, et Albumassar, inter medios, et Albertus Magnus, et Rubertus Lynconiensis inter recentes, sententiarum tamen inter se aliqua diversitate, sunt secuti. Pytheas equidem, dum Luna lumine impleretur, affluxum maris ad littora fieri putauit, luminis minutione, a littoribus refluxum. Retulit id Strabo, sicuti et hoc. Posidonium sensisse, quando Luna signo Zodiaci uno, supra horizontem attolleretur, mare intumescere quousque ad cœli medium perveniret. Inde ea declinante, mare paulatim abscedere, donec uno ab occasu signo distaret, tunc motum eius sisti. Atque hunc esse diurnum marini æstus circuitum, Plinius noui hoc attulit, æstum triduo in mense sisti, septima, octava, nonaque Luna. Aven Rois, Lunam, motu ac lumine suo, mare calefacere, et eo calore, exhalationes in eo generare. Quæ si, dum Luna ad cœli culmen ascendit, generabatur, fluxum fieri, si dum a culmine descenderet, fieri refluxum. Hanc sententiam latini nominis duo illi sunt amplexati, sed Albumassar, eam irrisit, aliam intulit ipse. Quando Luna ab Orientis puncto ad meridiem scandit per sex, et paulo amplius horas, ipsa mare extollit. Inde dum descendit ad occasum vim maris attollendi ammittit. Idemque fieri in hemisphærio inferiore. Alpetragius Arabs et ipse, motui primi mobilis maris ascripsit æstum. Alii Soli tribuerunt, qui radiis suis mare bullire faceret, atque ita attolleret. Fuere inter veteres qui dicerent, mundum magnum animal esse, dum respirat fluxum facere, dum inspirat refluxum. Alii, quia mare fluxibile sit, dum in unam impetum cæpit partem fluxum facere, cum repellitur refluxum.

Quidam, quia Luna humori omni dominetur, dum est Oceano ad perpendicularum fluxu cum commovere scripserunt. Alii Lunæ motui tribuerunt, quia ad eius motum cresceret mare, et decresceret, atque hos motus variaret ex aspectuum suorum cum Sole diversitate. Singularum harum sententiarum falsitatem, non est animus confutando persequi. Per se enim ex sequentibus patebit. Hæc de causis fluxuum et refluxuum fuere opiniones, antequam per navigationes eorum varietas esset cognita. Post vero cognitam, in Lunam eandem, quos recensimus omnes, Chrysogonus, Delfinus, Cesareus, Benedictus, Medina, Guicciardinus, et Raimundus, et Borrus. Sed aliter atque aliter retulerunt. Et adhuc nautæ omnes referunt. Tres aliæ inter recentissimos fuere sententiæ quæ cum his non consentiunt. Prior Gonzali de Oviedo est, nihil hic Lunæ tribuit, causam varietatis fluxuum, fundi ac littorum situm ac figuram esse ait; nihil de situ hoc amplius aperuit. Secunda est Iulii Cæsaris Scaligeri. Qui ait, ducem Oceani Lunam, dum ab ortu in occasum fertur, Oceanus secutus decurrit. Et quandiu nullus est obex, sequitur. At si obiectu littorum, retunditur, cogitur inde regredi. Sex horis inquit Luna secum ducit aquas, totidem maris ponderi esse datas. Quo repulsum a terra, se ipsum premendo, recumbit in sedes priores.

Paucos ante menses editus est liber, titulo Caufa æstus maris, magno sane apparatu, sed causæ redditu ut videtur et exitu ridiculo. Ait, omnes aquas ad quaslibet fauces naturali cursu properare. Oceanum, a Laboratoris terra, ad Magellanicas fauces decurrere. Tum etiam ab Oriente easdem ad fauces accurrere. Per quas cum transire nequeat omnes, inde retro regurgitat, et æstum, in Africa, atque Hispaniæ littoribus excitat: aqua, aquam proximam impellente; et ea palpitatione in opposita parte intumescente. Sed quot nam horis, aut diebus, aut hebdomadibus, aut etiam mensibus ea palpitatione retrocedat? Cur item in proxima, faucibus illis Brasiliæ ora, tam parvum facit incrementum? Tam magnum autem facit, in longinquissimis, Lusitano. Et aversis etiam Gallico, Britannico, ac Belgico? Sed cur etiam Sardoum, Cynicumque pelagus ad fauces Herculeas ingruens non regurgitat, et in Narbonensi et in Ligustico, fluxum non facit? Si duæ hæc insulæ arctis sunt faucibus vicinæ cur Tyrrhenum, cur Siculum mare ab eis, et palpitationem retro agens, æstum ad earum littora non concitat? Nullæ toto mari angustiores sunt fauces, quam ad Bizantium Bosporum; Pontus in eas ingruit, nullum tamen fluxum aut refluxum sentit, nullum Propontis, quæ ad Abydum per angustissimum fretum, in Aegæum exoneratur. Hoc vero, cum Ionio toto latissime fusa sentiunt. Sentit et Adriaticum, nullo coangustatum freto. Nugæ igitur hæc sunt. Sed et causa illa altera, mare cursum stellarum ab æterno imitari. Atque ideo circa terrarum orbem, perpetuo cursu ferri, vera esto. Sed quæ subnectitur, est falsissima. Nimirum, quia Sol medium terræ globum illustret, mare ad partem sui, a Sole exinanitam, depressioremque factam accurrere, et damnum resarcire. Damnum autem cum per ordinem cursus solaris fiat, per eundem ordinem, damnum resarciri fuisse necessarium. Per iter vero si impediatur in fluxum et refluxum concitatur. Ridicula et hæc sunt. Sol enim in eodem terræ hemisphærio dimidio, cur damnum non facit, Ponto, Propontidi, Tyrrheno, Ligustico, Narbonensi; cur non Hircano et mortuo, idem damnum infert?

Sed de Scaligeri, viri uti creditur, magni, magnique aliorum irrisoris, Aristotelis solius admiratoris sententia, quid dicendum? Maris fluxus plures, eum confundere, et eos dum recenset, etiam ignorare. Ait namque Mares ab India in Occidentem fluere, atque ob id naves XX diebus ab India ad Madagascarem pervenire. Inde autem non regredi, nisi tribus mensibus. At hic fluxus, præter quam quod fallum esse navigationes variæ conscriptæ convincunt, non est is sex horarum fluxus, de quo modo disquirimus. Hic unus error. Secundus, in Mediterraneo asserit, secundum Africæ littora Orientem versus pene perpetuum esse fluxum. Id tametsi unus scripserit, nautæ omnes neget, attamen hunc cum eo de quo agitur permiscet, et cum eo qui a Ponto fluit perpetuo. Quem itidem cum fluxu atque refluxu commiscet. Sed et in aliis versatur erroribus. Quis enim ferat hunc irrisorem, affirmantem, meridianum Venetiarum esse Tripolim? Nam Venetiæ in gradu longitudinis XXXII, cum

dimidio sunt sitæ. Tripolis, vero Africana in gradu XXXVIII. Syriaca in gradu XVIII. Quis item ferat duos illos Mediterranei quos recensuit fluxus, ab alterum ab ortu, occasu alterum, in concursu, facere aquarum cumulum ad Lunæ perpendiculum. Id si verum esset, in medio utriusque itinere, circa Melitam et Siciliam is fieret camulus, et eum nautarum nemo umquam vidit, authorum nemo scripsit. At quo modo a Syria sex tantum horis MCCCC militaria ad Melitam usque decurrat mare? totidemque retro recurat. Idemque faciat is, qui ab Herculeo freto, a Luna, ut loquitur, avehitur fluxus. Hæc enim distantia, MCCCC Pass. M. in sex horas distributa, cuilibet horæ, CCXXXIII assignata forent decurrenda. At et qua acutie dictum est? Hunc aquarum cumulum, ad lunæ fieri perpendiculum? Mediterraneum namque totum, circa Cancri tropicum plusquam gradibus XI iacet. Luna autem, eius tropici limitem, excedit numquam. Sed non minus acuta philosophatur, cum scribit. Suam ducem Lunam, suosque amores, secutus Oceanus decurrit. Et quandiu obex nullus est, sequitur. Ubi retunditur obiectu littorum, cogitur inde regredi. Flectitur autem maxime, ab eo littore quod pene orbem secat, a terra deductum Laboratoris, ad fretum usque Magellanicum. Henc sententiam nos ita perpendimus. Aqua a Lusitana ora, a sua duce Luna fluxum ad littora novi orbis horis sex decurrit. Post quas ab eis reflexa, aliis sex horis cogitur in Lusitaniam regredi. At spacium hoc, millium est quater millium ducentorum. Qualibet ergo hora aqua illa currens atque recurrens. M. Pass. conficiet DCC. Quæ ridenda, et deridenda vetus hic irrisor, in suis labyrinthis consarcinavit, quis ei amplius fidem præstet, in causis affluxus et refluxus assignandis? Sed et illud non minus irridendum, dum asserit, Africana littora nostris esse depressiora. Cur enim ab Italiæ tota ad meridiem ora, a Galliæ, et a parte Hispaniæ, mare Tyrrenum, Gallicumque illuc non confluit, nostraque littora non denudat? Quamvis etiam ab eo credantur profundissima. Sed has insanias (ita ipse hic irrisor loquitur) missas faciamus.

Borris porro, Maris fluxum, Luna ortum sequi ait, usque ad semicælum. Inde vero ea ad occasum tendente, mari refluere. Sed cur sub horizonte eodem ordine fluxus fiat, causam refert in cæli partem, lunæ oppositam. Quæ cum nullo Lunæ tangatur lumine, eadem tamen cum Luna marium movendorum vim habere asserit. Id vero minime omnium est probabile. Nam si Lunæ id munus proprium esse docuit, qua ratione, rem a Luna longe diversam, et pene contrariam, et cum ea habentem commune nihil, et ab ea loco distantem longissime, easdem cum ea vires habere potest asserere? Sed et nullus est in cælo locus, qui secundum Lunæ cursum, non sit aliquando Lunæ oppositus. Totum ergo cælum easdem cum Luna habebit vires? Telesius vir ingens, qui proprii viribus ingenii novam cudere est ausus philosophiam, quem ea de re, nos maxime admiramus, quæstionem etiam hanc, omnium optime videtur persecutus. Mare inquit sui natura calidum, pronum est in motum, quo et servetur, et obiectetur. Et quo Solis actionem fugiat, ne ab eo iusto plus solvatur in vapores. Pars prior verissima est. Secunda hæc non placet. Cur enim omnia maria, ea fuga non cientur? Cur aquæ dulces nullæ? Cum et tenuiores sint, et solutu faciliores. Sed et causa hæc communis motibus maris omnibus est. Fluxus vero et refluxus propriam dicit esse, quia Sol in mari ingeneret vapores, qui egressum molientes, a mari superposito prohibiti, ipsum attollunt, et agitant. Idque vere et Autumno maxime. Quia medius Sol, plurimos crassioresque educit vapores. Sed causam reddat, cur in Aremoricis, et Belgicis, quæ a medio Sole longe distant, par æstus fit, ac in Taprobana, quæ equinoctiali et medio Soli est subiecta? Et cur ibi tam magnus, ad S. vero Thomæ insulam, quæ eidem æquinoctiali subiacet, non maior fit quam Venetiis? Aestate inquit, minor fit, quia Sol tenuissimos vapores gignit qui facile elabuntur, et ipsum non attollunt. At et æstate, æstus hic æque attollitur, atque alias. Hieme item, inquit minus, quia Sol languidissimus perpauca ingeneret, qui sint mare attollere impotentes. At et hoc falsum est, hieme æqualem aliis temporibus, æstum non fieri.

In Pleniluniis, inquit, maior, quia multa a Luna resiliens lux, multos educit vapores. At quæ nam Lunæ lux resilit, in nostra maria, cum Luna est apud antipodas? In noviluniis, ait, quia refrigerato ære, internus maris calor, se se colligens, valentior factus, plures facit

vapores, et emittit. Sed si a superposito mari prohibiti egressu ipsum attollunt, quo modo eos emittit? Et si emittit, quo modo egressu prohibentur, et attollunt? In Lunæ quadratis, addit, non multa a Luna resiliente luce, nec proprio maris calore in se collecto, minime attollitur. At cur non saltem dimidio attollitur, ut et lux ei est dimidiata a plenilunio? Et calore dimidiate in se collecto? Hæ fluxus ei viro causæ suni. Refluxus vero hæ aliæ. Nimirum, quia vaporum copia elapsa, mare resideat, non aliter, ac lebeti subtracto igne aqua bulliens in se residet. Idque in mari æquali tempore evenire, quia in parte alia, vapores illi dum generatur in parte alia evaporant. At idem mare quod ad littora ascendit dum altum perstat, a vaporibus sustinetur. Et dum sustinetur, illi non evaporant; et si evaporant, non alia in parte, sed eadem evaporant, et eadem, et ibidem, mare residet. Subdit. In fretis celer est motus, quia ab eo, quod ingredi nequit, impellitur id quod præcedit. Hanc verissimam, ni et nos fallimur, protulit causam. Infert. Non æque autem universum attollitur mare, quia a non æque reflexa luce, non æque universum incalescit. Atque ideo alibi plures, alibi pauciores, et tenuiores, et crassiores generat vapores. Atque ita magis hoc loco, minus alio attollitur. Sed esto Luna in æquinociali, et quidem plena, medio inter Taprobanem, et S. Thomam itinere, æqua ab utraque reflectetur lux, cur igitur non æquus utrobique æstus attollitur? Cur in Belgico ubi lux eadem sed non æque ut ibi reflexa, fluxui S. Thomæ maior, æquus Taprobanæ fit fluxui? Lumen ergo Lunæ, aut eius reflexio, nullo modo fluxum causare posse apparet. Addit insuper, ubi mare brevius est, a cuius fundo robustior resiliat lux plures vapores gignit, ubi profundius pauciores. Ubi quoque crassius plures, pauciores ubi tenuius. Sed cur in Britannico canali, ubi mare plerumque pedes altum est CLXX et attollitur pedes XVIII in Adriatico vero ubi multo brevius est, attollitur non plus IV. In Mexicano vero, ubi mare crassius est, quam in Lusitania, cur non, aut vix attollitur, in Lusitania vero ubi tenuius, pedes XV intumescit? Harum ergo differentiarum, aliæ quærendæ sunt causæ, sicuti forte, et æstus huius universi prius.

Finis Vigésimi octavi Libri Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER VIGESIMUS NONUS
DE CAUSIS AFFLUXUS ET REFLUXUS MARIS.

Causas quidem cur mare afluat, et refluat, anteriore libro, ex aliorum sententiis recensuimus. Nunc eas breviter in summam colligamus. Fuere autem Sol, Venti, fundi, ac littorum situs, et figurationes. Oceani decursus, obices, refractio, in cumulum concursus, reflexio aquæ, palpitatio, regurgitatio, calefactio, frigeffectio, cœli in circuitum imitatio, cœli partes lunæ oppositæ, lunæ cursus, lunæ radii, luminis resilitio, vapores, lunæ aquarum ductio, lunæ tractio, lunæ avectio. Lunæ ortus, lunæ per ventos decursus, lunæ ad meridiem ascensus, lunæ descensus ad occasum. In tanta, et rei ipsius, et in tanta sententiarum diversitate, quid nos audebimus, vel afferre, vel proferre? Ita primo pronunciamus. Neque omnes quas retulimus fluxus causas, esse omnino veras, neque omnes, prorsus esse falsas. Secundo, in quæstionem hanc ita descendamus. A non causa, a non causis, affluxum marium, tam variarum, et a se discordem, nequaquam fieri dicimus. Omne enim quod fit, ex confessis iam, et concessis, fit a causa aliqua efficiente. Efficiens causa omnis essentia est aliqua. Et proprias habet in essentia, et ab essentia vires, quas tum in se, tum extra se in actiones profert. Itaque, et affluxus marini, et refluxus ab essentia aliqua, per vires eius, perque eius actiones veniet. Causa hæc, et essentia necessario, vel in æthere est, vel in aere, vel in mari, vel in terra. Si in æthere est, vel æther ipse est, vel astra, vel Sol, vel Luna, vel horum plura uno, vel pars maior, vel omnia. Non negamus quod prius docuimus, mundi partes omnes inter se συννοικείουσιν cognationemque habere, et conspirationem, et simpathiam, tum quia ab uno fonte sunt, ab unitate una, ab una essentia, ab una vita, ab una mente, ab animo uno, ab unoque spiritu, ab una natura. Ignem, et calorem, et fluorem primævos a summo, ad centrum usque penetrare. Atque ita cuncta entia, cuncta corpora, uno vinculo esse colligata. Sed hæc omnes, universales sunt causæ, nos vero, præsentis indagatione affluxus, et refluxus marini propriam, seu proprias si plures sint, quærimus causas. Sicuti ergo universales illas libenter profitemur, Solemque generalem quandam esse causam confitemur, sed solam Lunam proprie huius rei causam esse non fatemur quin etiam diffitemur. Hanc negationem rationibus fulciamus. Si Luna, uti aiunt, dux aquarum esset omnes aquas æque duceret, non aliter ac ignis, omnia comburit ustilia. Sol omnes discutit tenebras, Luna ipsa omnia maria, omnes lacus, stagna omnia, amnes omnes, quando lucet, suo collustrat lumine, at non omnes ducit aquas. Nullas enim dulces ducit, nullos fontes, nullos lacus, palustres nullas. Non est ergo aquarum omnium dux, non tractrix omnium, non avectrix. Hæc prima nostræ negationis confirmatio. Hæc secunda. Aient, marinarum ducem esse aquarum. Si ita esset, omnes marinas æque duceret aquas. At non omnes ducit, non omnia trahit maria, non omnia avehit. Cur non Hyrcanum ducit? Non Mantianum, non Mortuum. Non Moeotim, non Pontum, non Propontidem, non Tyrrhenum, non Ligusticum, non Narbonense? Non quod reperit Verrazzanus? Non Rubrum in sui plusquam dimidio. Maria hæc undecim, magna, ingentiaque suo lumini exposita. Postremum suo etiam cursui, intra Cancrum, suoque corpori suppositum ad perpendiculum cur non ducit? Hæc tertia confirmatio. Si Luna marinarum dux esset aquarum, ea maria quæ movel affluxu, at que refluxu, cur non tota movet? Movet partes? Rubrum quod diximus, initio, et fine affluit, et refluit, plusquam dimidio, in medio hoc æstu abstinet. Mediterraneum, continuarum, atque unum mare, in Africis littoribus æstuat omnibus, Africani fratres uterini, eique coniuncti, nulla re ab eo seiuncti Tyrrhenum, Ligusticum, Gallicum, pars Hispanici, illius æstus, nihil sentiunt. Quarta hæc comprobatio. Si Luna marinarum dux esset aquarum, ea maria quæ tota movere dicitur, cur non æque omnia affluxu attollit? Sed hoc altius, depressius illud? Adriaticum intimo in sinu ad Venetias, ad quatuor usque pedes intumescit, reliquum

maiore parte, ad spithamas non amplius duas. Qua mensura, et Aegæum sua incrementa capit, et Ionium, et Creticum, et Cyprium, et Syriacum, et Aegyptium, et Africum, ad Gerbas, usque et Portum Farinæ. Sed a monte pulcro, (Nauticis utimur nominibus et quia notiora, et quia vetera obsoleverunt) usque ad Herculeum fretrum, ad duos, et amplius pedes crescit. Extra fretrum vero hoc, unus idemque Oceanus, per Lusitana littora, per Cantabrica, perque Gallica ad 15 usque pedes inflatur. Per Belgica, et Britannica ad pedes usque 18. In finibus Bristolii illinc ad 60 hic S. Michælis ad 90. Per littora vero Atlantica, et Aethiopica usque ad Manicongum, non altius fit quam in Adriatico. Ad insulas vero Maderæ, Canarias, S. Thom. ad Venetam ascendit altitudinem. In orbis vero novi, citeriore ripa, a florida, et sinu Mexicano, et Pariana, et Brasiliana ora, per leucas plusquam tres mille, ad Magellanicum usque frettum quod et diximus iam, ad duos circiter palmos crescit. In ulteriore vero ad Panamam, et totis Maris Australis littoribus ingentes attollit fluxus, quod et in Cambaico, et Indico, et Taprobanico fieri diximus maribus. Hæc probatio quinta. Si Luna marinarum dux esset aquarum, et Mediterraneum, et Oceanum, suo per ventos cursu, eodem, moveret utrumque affluxu atque refluxu, in ventis iisdem. At id non facit. Mediterraneum namque ubi æstuat, in Adriatico, Ionico, Siculo, et cæteris, æstus ad terram affluit quando Luna est in Sirocco, et in Mæstro. Refluit vero quando ea est in Græco atque Garbino. Et contra Oceanus turget quando Luna in Græco est, atque Garbino, deturget vero, quando eadem per Siroccum decurrit, atque Mæstrum. Confirmatio sexta. Si Luna marinarum dux esset aquarum, omnibus in locis, iisdem horis fluxus cieretur, aliis iisdem cieretur refluxus. At vidimus ex Sagri relatione, eadem a medinotio hora cum dimidia, et tertia hora, loca littorum inter se 15 et 10 gradibus distantia affluxu inundari. Intermediis vero horum graduum locis, semper horas cognovimus variare. Septima methodus. Si Luna marinarum dux esset aquarum, eadem aquæ superficies, eadem a Luna duceretur hora. At observationibus nautarum constat ad littora Normandicia, et Picardicia, Caletum usque affluxum accedere hora a medinotio nona. Decima vero a littore millario, non plena hora. Vigesimo vero, et sexto inde milliario, in medio scilicet canali, et sub eodem meridiano, hora 22 Methodus probatum octava. Si Luna, marinarum dux esset aquarum, affluxus eodem tempore, æqualibusque horis cresceret, æqualibet decresceret. At Venetiis, aliquando septenis, atque octonis accedit; plerumque senis, totidemque recedit. Circa Senegæ fluminis oram in Atlantico quaternis in littora influit, octonis defluit. Idem circa Garunnæ ostia septenis accedit, quinis recedit auctore Scaligero. Nona confirmationis methodus. Si Luna marinarum dux esset aquarum, lumine suo, eas duceret, traheret, aveheret. Lumine enim eas contingit, et actio ois fit per contactum. Lumine suo tantum ea maria in æstum, de quo loquimur, concitaret tum, cum ea lumine tangeret. At in medinotio, cum maxime a maribus nostris lumen eius est aversum, maria non minus æstuant, quam si id eis sit præsens. Et a medinotio, ante ortum, quando nondum ea suo ferit lumine æstuant aquæ, ac postquam ea ferire cœpit. Idem lumen, dum hæc nostra collustrat, Antipodum maria, quæ nondum collustrat, in æstum excitantur, non minus quam si eis præsens esset. Methodus decima. Si Luna marinarum dux esset aquarum, eodem lumine præsentem, eodem actore agente, unum eundemque produceret effectum. At contrarios duos producit. In ascensu ad meridianum, affluxum attolit, paululum a meridianum digressa, defluxum ciet, et depressionem efficit. Methodus confit undecima. Si Luna, marinarum dux esset aquarum, et lumine eas duceret, quando ea non lucet, nec lumen emittit, non eas duceret. Contrariæ enim causæ, contrarios producunt effectus. At iidem effectus affluxus, et refluxus, in Lunæ coniunctione, quando maria nullum eius aspiciunt lumen, efficiuntur, ac in plenilunio, quando plenissimo eam spectant lumine. Utroque enim tempore maria in rumorem maximum citatissime feruntur. Duo decima probandi methodus. Si Luna, marinarum amor esset aquarum, lumine, veluti semine suo, maria uterum gestarent, quando eam vel cornuta, vel dimidia, vel fere tota luceret facie. At tunc minus maribus, et Oceano, turget venter, quam cum ab eis tota auversa, cum Sole solo, suos exercet amores. Addamus

hisce, si Luna 39 pars est terræ, facies eius 19 pars esset vultus aquæ, quæ dimidiam terræ obvelat faciem. Qua ergo ratione in minore quanto, maior est virtus, quam in maiore? Alia et hæc. Quando Luna, Australia percurrit Zodiaci signa, et iis qui sub arcto habitant, paululum supra horizontem accensus, et horrendus apparet carbo; et nullis radiis septentrionalem percutit Oceanum, sed eum ii quasi præterlambunt, et transvolant, cur maria ea oestuunt? Adiungamus. Si Luna amor esset Oceani, et lumine suo cum eo coit, et pregnantem facit, et tota sua mensis lunatione cum eo amores suos agitat, cur quatuor mensis diebus, Oceanus ociosus residet, et lunæ agitationi continuæ, suo agitato non respondet. Tanta varietas ab una profecto causa non venit. Una eademque uniformisque causa, unum, et eundem, uniformemque, in uno, eodemque et uniformi subiecto, effectum parere debuit Luna; si Oceani esset dux, et amor, at non parit eundem; Luna ergo sola, tam variorum effectum non est causa. Eadem absurda consequentur eos, qui in unum Solem tot æstuum causam retulerunt, aut in motum primi mobilis, aut in cœli quartas, aut in cœli partem Luna oppositam. Quam ergo aliam Lunæ causam uti sociam addemus? An forte Solem? Ita sane Solem. Sol enim calore suo, radiorum suorum, luminisque calore, calores omnes rebus nostratibus inditos primævos, tum conservat, tum vivificat, tum excitat, tum in opus deducit. Calore vivificato, et vivificante, omnia ad motum, idonea redduntur, et reddita cientur motu, quasi vita altera ab interna, in exteriorem prodeunt vitam. Sicuti enim primaria vita, in essentia motio, et actio fuit ostensa, et secundaria vita, motio, et actio ab essentia ad externa, ita maris calor primævus, a Solis calore fatus, et excitatus in motum fert Oceanum, et in cæteriore quandam vitam. Luna vero, quam terram, et aquam alteram ætheream, esse demonstravimus, humores omnes hos terrenos, tum fovet. Tum servat, tum viviscat, tum nutrit, tum in motionem excitat, et concitat. Et sicut ipsa Solem variis aspectibus quasi amores suos indies, in horas intuetur, et ab eo seminibus æthereis, superisque incorporis, et idealibus, grava redditur, sic ipsa Oceanum, amores suos aspectibus variis inque horas, inque dies contuetur, ipsamque reliquosque humores hosce terrenos, iisdem, quibus a Sole grava est facta seminibus, gravidos fœcunquedo facit. Id autem sine sui motione, sine luminis diffusionem, sine influxuum seminumque effusione nequaquam fiat. Igitur ad Lunæ motum, ad Lunæ cum Sole, cum terra, cum Oceano aspectus, ad eius lumen, ad eius etiam tenebras, quas minimum esse lumen, iam ante ostendimus, ad seminum influxus, humores nostrates omnes fœcundantur, vitam concipiunt, ventrem gerunt, parturiunt, fructus pariunt, eosque alunt, et ad vitam, et motionem concitantur. Et comoventur, et alterantur. Hæc autem omnia similitudine æthereæ terræ, et aquæ, qui Luna est, ad terrenam Lunam, et aquam, quæ terrestris hic, et aquens seu globus sit, seu corpus quaecumque, necesse est fieri. Similitudinem *συννοικείωσιν* sequitur, et cognatio, et quædam veluti consanguinitas. Ab his oritur sympathia, a sympathia favor, fovorque mutuus, et fotio. Ab his actio, et commotio, humorum omnium. Si ita est, ubicumque in terra sint humores, et quidem qualescumque, Lunæ subditi sunt; Luna summum in eos habet imperium. Dulces, amarus, acres, acidus, austerus, falsos, aliosque oes imperio premit. Non tamen omnes eius imperio æque parent, æque commoventur. Neque enim omnes eadem sunt substantiæ consistentia, aut æquali, vel raritate, vel densitate. Neque eodem omnes sunt calore, aut æquali. Experimenta id docent innumera. et philosophis in confesso est omnibus, aquas dulces, fontium, fluviorum, lacuum, tenuiores, rarioresque esse minusque corpulentas, quam sint falsæ aquæ, quam sint marinæ, quam sit totum ipsum mare, totusque Oceanus. Itaque has facilius navium pondera sufferte, illas his sepiissime supernatare. Si ita est, et Luna in omnes aquas imperium habet, cur non omnes æque commovet? Quia omnes æque ei parere non sunt paratæ. Cur nullæ dulces, tot motibus, tamque variis cientur, quot cientur maria. Differentia hic non a Luna Solius est imperio, non a Solis concitatione, quæ universales quædam sunt causæ. Sed particulariores sunt, et inquirendæ, et adveniendæ causa, cur salsæ cieantur, dulces cieantur minime. Sed quid vetat maris propriæ naturæ hoc tribuere? Nam sicuti stellas propria natura,

ab intellectu, ab animo, a spiritu, in æthere ferti docuimus, planetas quoque eisdem causis ferti, Solemque Lunamque, et sub eis ærem, quid miraculi est, mare, quoque pluribus natura sua, non aliter, ac planetæ motibus cieri? Inter quos et affluxus sit, et refluxus? Ab intellectu nimirum, ab animo, a spiritu suo. Sed cur, et dulces aquæ eisdem non moventur? Et hæc suos motus habent, et his carere possunt. Neque opus fuit iisdem eas moveri, quando essentia quæque proprias habet vires, et a propriis viribus proprias actiones, a reliquis omnibus diversas. Neque enim in æthere, Sol, et Luna eisdem habent motus, et planetæ singuli, suos habent proprios, quibus, et ipsi conservarentur, et mundi harmoniam concinarent, eamque servarent. Motus tot talesque mari, easdem ob causas fuere necessarii, tum quia rerum pater, iuxta Orphei sententiam, futurus erat Oceanus. Nihil enim sine sale fit. Sal sine mari non fit, et dulces aquæ, dum in eo sunt, cum eo simul agitantur, quæ vero per terras, ab eo secretæ vagantur, ab eo ortæ sunt, et eius sunt proles. Sed degeneres, sicuti, et quæ alios induerunt sapes. Oceanus ergo ad rerum generationem, est a summo Conditore destinatus, ut patebit postea. Dulces aquæ, ad earum nutritiones, et augmenta. Utrasque ergo has aquas, proprios motus habere fuit necesse. Dulces, suos, mare quoque suos tot, quot recensuimus, perpetuum, diurnum, et horarium de quo agimus, hebdomadarium, semestrem, menstrum, semiannuum, atque annum, nec non alios quos explicabimus. Sed proprietas hæc, tot motibus moveri, unde nam est præter dictas? A causis duabus. Altera communi omnibus, fluiditate, a fluore primævo orta. Altera propriissima mari, salsedine, a primævo calore originem ducente, sibique insito. Salsedo igitur propriissima est causa, nulli alii communis natura, cur mare tot motibus ageretur. Nulla enim dulcis, nulla alterius saporis aqua, tot agitur; nulla affluxum, et refluxum, de quo agitur patitur, præter unam salsam. Salsitudo ergo motuum arinorum proxima, et interna, et propriissima est causa. At hæc quo nam suo merito, qua ve ratione? Uti ne est salsedo? Aut qualitate alia, qua sit prædita? Utroque. Nam uti salsedo, calorem in se habet maiorem, quam dulces habeant. Et quamvis in omni humore insit spiritus, ut ostendetur postea, et copiosior, et potentior, in salso est humore. A spiritu ergo hoc, mari salso inexistente, uti a proximo instrumento, et intimo, mare tot motibus agitur. Inter quos, unus est affluxus eius, et refluxus. Per hos motus, mare, quasi terrenus quidam æther, æthereos stellarum imitatur motus. Idque merito. Siderum enim variis motionibus, in Solem, vires, seminaque rerum uti ante docuimus, veluti confluunt. A Sole in Lunam defluunt; a Luna in ærem, inque Oceanum influunt. Nam et ær, a Sole, a Luna, suos habet motus. Oriente namque Sole, in aurora, lenis quædam aura spirare solet, veluti Solis nuncia, et præcursor. Orto eo, eadem ad cæli plagas videtur eum vel præcurrere, vel sequi ad meridiem usque, in eo, quasi requiescens aliquandiu sistitur; deinde resurgit. Et Solem usque ad occasum comitatur. Quam rem nautæ familiarissimo norunt observatu. Quod et nos sæpissime notavimus, cælo sereno, et ventis maioribus tranquillibus, quorum plagas, situsque mundanos, in gyrum aura illa circuit. In Narbonensi, noctu, auram eandem Lunam sequi observavimus. Imperium enim noctu Luna, Sol habet interdiu. A Luna ergo, et a Sole in mare astrorum motus veluti imprimuntur, tum eorum quæ perpetuo, uniformique circumeunt mundum motu, tum eorum, quæ variis multiplicibusque feruntur. Qualibus, et maria feruntur, et Oceanus. Sed suo modo. Nam illos quidem non assequitur, sed emulatur. Planetarum qua vocantur, directiones, velocitates, retrogradationes tarditates. Stationes, stationibus quatuor dierum, suis apogeos, elevatione, perigeos depressione. Horario Solis horas; Diurno eiusdem circuitum. Hebdomadario, planetas emulatur, semestri, plenilunia, menstruo novilunia, semiannuo, Solis per signa sex decursionem, perpetuo inerrantium stellarum imitatur motiones. Inesse autem plures salsedini spiritus, multa docent experimenta. Dinado nec turbida fuerint, semper bulliunt. Fece residente requiescunt. Fex autem salsa est. Sal ubi coquitur, plus alia aqua fervet. Salina ad Cythium in Cypro, pluviali aqua repleta non monetur. Sole per æstatem, fundum incalescente, bullas attollit, et in salem vertitur. Sed maxime omnium id confirmant lacus duo qui ad Temistitanum sunt, alter dulcis, alter salsus, a dulci derivatus. Quia fundo

salsus factus, fluxum patitur, et refluxum, alter quiescit. Sed si salsedo, propria est marinorum motuum affluxus, et refluxus causa. Cur non omnia maria, hosce motus duos sentiunt? Hanc quæstionem persequamur. Mare Caspium, si verum sit non intumescere affluxu, et refluxu detumescere, quod tamen in incerto est, ob duas id fuerit causas. Ob minorem scilicet aquæ salsedinem, et ob ingentem eius profunditatem. Hanc secundam Ambrosius Contarenus refert. Illam priorem, 80 flumina, quæ in illud, cum quinque lacubus non parvis exonerantur, faciunt. Inter quæ ingentia, Ochus, Oxus ab oriente, ab occidente Cyrus, Araxes, qui 40 ostiis in id influit, ab Aquilonibus Volga qui 72 ostiis, testante eodem Contareno, id mare ingreditur. A quibus tot, et tam magnis necesse est ipsum dulcius reddi. Cui rei fidem facit quod in eo Sturio, et Murena quæ dulces amant aquas, magna copia capitur, et quod ad littus quoddam in salem sponte concrevit. Qui sal, dulcibus admistis aquis facilius cogitur. Probat id salina ad Cythium quam diximus, ex aquis pluviis, et fundo salso. Et ubi salsa aqua admista dulci, coquitur. Profunditas autem in causa est, ut novi spiritus, et vapores, cum Solis radii, et Lunæ ad fundum non pertingant, vel nihil, vel minore copia, et viribus generantur, ii magna mole pressi, neque se, neque mare superpositum queunt attollere. Mantiana vero palus si non affluat, et refluat (nihil enim hac de re, a quoquam traditur) duæ hæc forte causæ fuerint in causa. Vel tertia etiam hæc, quæ in Asphaltitæ certo comperitur, aquæ crassitudo nimia. Quæ nihil in se mergi patitur. Et ob eius crassitiei gravitatem attolli nequit. Adde quod et bituminosa est. Et ob id non amplius salsa, sed amara. Nos autem salsedinem causabamur, et in Rubri maris sinu intimo, fit affluxus ob fundi salsitatem. In faucibus vero ab Oceani est influxu. In medio vero, si non fiat, (nam et hoc quoque in dubio est) ab aquæ eius renvitate, accidet, contraria, proxime dictæ, causa. Scribit enim Io. Barros, ex Io. de Castro experimentis, eius aquam longe esse repertam tenuiorem, et Crystallo similiorem quam ea sit, quæ extra eius fauces, in Oceano hauriebatur. Quam tenuitatem etiam eius perspicuitas ostendit. Toto enim fere eo mari fundus clarissime conspicitur. Tenuitas autem hæc, et paucos, et debiles tum vapores, tum spiritus gignit. Qui vel inde expirant, vel impotentes sunt eam aquam sustollere. Mæotis autem, et Pontus, et Propontis, cur affluxum et refluxum non patiuntur? Vel fluxum quidem patiuntur perpetuum, refluxum non patiuntur. Fluit enim Mæotis in Pontum perenniter, ex altiore loco in depressiorem; Pontus itidem in Propontidem, et hæc in Augeum eadem de causa. Quod et Aristoteles est contestatus. Refluunt vero numquam, aut hæc in Pontum, aut Pontus in Mæotim. Ab inferiore scilicet loco in superiorem, aquæ non fluere habent necesse. Ad hanc causam, addimus Mæotim a Tanai, atque aliis fluviis effectam, necessario esse salsam minus. Signo id probamus. Quod Sturionum, et Murenatum est feracissima. Hæc autem dulciores uti dictum amant aquas. Pontus vero et ipse tales habet. Nam ex Arriani descriptione magna flumina recipit LII inter quæ, Istrum, Hypanim, Beristhenem, Thanain, Phasim ingentes amnes, quibus eum dulcescere est necesse. Vel salsedinem eius ita temperari, ut ea spiritus de se dare nequeat, quibus mare intumescat, et qui forte gignantur, altitudine aquæ ita premantur, ut etiam opprimantur. Strato quoque dulcissimam esse aquam est attestatus. Esse autem Pontum profundissimum, testimonio sunt Bathea, veteribus Plinioque cognita, vadis numquam repertis. Et quod nunc habet agnomen Nigri maris. Nigredo autem maris a profunditate nautis est, sicuti viriditas a brevitate. Propontis cum suas a Ponto habeat aquas, eodem dulcore necesse est, esse præditas, et a propriis aucto amnis. Si verum sit quod dicunt, Balticum cum sociis Livonico, Finonico, Botnico, non affluere et refluere, profunditatem in causam asseremus unam, quam testatur Olaus esse immensam. Et præterea, quia in ea maria, lacus exonerantur dulcium aquarum LXXX flumina vero plusquam LX. Quibus dulciora necesse est fieri, et facilius frigoribus conglaciantur, ut glacie quoque pressa, attolli nequeant, ac forte, bituminosa in fundo sunt, quod succinum bituminis speciem, magna copia in littora fluctibus convoluant. Sed mirius multo est, cur Tyrrhenum, Ligusticum, Narbonense, non increscant, neque decrescant, cum et continua sint Africo affluentem et refluentem: neque magni in

ea amnes præter unum Rhodanum, neque multi excurrant. Quia tamen confessione omnium sunt profundissima, quam ulla alia maria, hæc sola fuerit causa, cur non æstuent. Hæc de maribus quæ non æstuant, cur non æstuent dicta sunt. Sed ea quæ æstuant, cur alia magis, alia attolluntur minus. Quatuor sunt, maria quæ omnium maximæ attollantur. Unum, quod Europam ab Herculeo freto in extera parte circumfluit. Quod Lusitanum, Cantabricum, Aremoricum, et Gallicum, et Belgicum et Britannicum, et Germanicum, per littorum partes nuncupant. In orbe vero novo Australis Oceanus esto secundus. Cambaicus, et Indicus, quia continuati, esto tertius. Quartus is qui Taprobanam circuit. Ut a postremo incipiamus, refert Plinius circa eam insulam mare interesse vadosum, senis non amplius altitudinis passibus, esseque perviride et arboribus fruticosum, ut iubas earum, gubernacula deterant. Et recentes authores aiunt, ob vada brevia, quotidie dilatate fines, mari recedente. Quæ res ex Io. Barro fit clara. Ex qua historia et superiore, colligimus, sicuti quæ maria ob profunditatem non intumescunt, ita quæ brevissima habeant vada, maxime omnium intumescere. A contrariis enim causis, recta ratione, contrarii proveniunt effectus. Illud addamus quod experientia docet, quocumque in loco, vel aqua, vel mare in canalibus, in Syrtibus incurrens, iis impeditur, quasi ita ardentius factum concitatur, et citatius, et velocius fertur. Ea velocitate maiorem aquæ vim secum trahit, et ea magis attollitur. Hac eadem de causa maximopere turgescit, in Cambaico littore quia vada ita brevia sunt et impedita ut in refluxu mare multa milliaria retrocedat, et fundus denudetur. Hoc ipsum, et in Indico fit. Id ipsum referunt fieri ad Panamam in Australi Oceano, ubi recurrente mari per duas leucas, et littora, et insulæ quædam denudantur, et Syrtes. Igitur ex tribus hisce littoribus vadosis, certum fit mare plusquam alibi crescere in aperto. Idem eadem de causa fieri existimandum in Europeo quem diximus Oceano. In quo constat, brevia esse littora, quamvis minus, quam tribus illis, ideoque minus quam illa attollitur. Sed in Anglico canali, ubi profunditas minor CXLIII est pedum in medio, cur tantopere intumescit? Certe in Belgio ex Sagri, aliorumque relatione, multa sunt brevia, multæque Syrtes. Quod ad rem confirmandam facit. At si in medio, ut in littoribus attollitur in causa fuerit, quod canale magno impetu citatissimeque ingreditur, et obiectu ab utraque parte littorum, cum dilatati nequeat, in altitudinem crescere habet necesse. Hic ergo præter vada, duæ causæ sunt aliæ, impetus ab aperto ingens, et littorum angustia. Eadem hæ causæ sunt, cur in arctis Selandiæ et Hollandiæ canalibus, et sinibus tres etiam pedes altius attollatur, quia celeritate maiore, maiore copia ingressum, necessario assurgit magis. Ad Bristolum in Cornubia, ob easdem angustias maiores, et brevia, et maiorem impetum, et molem Oceani insequentis maiorem, ad sexaginta usque pedes intumescit. Et in Armorico, ad S. Malo, ubi apertæ fauces in angustissimos canales desinunt, et defluxui recto Oceani ingentis obiectos, etiam ad pedes increscit XC. Experimenta igitur hæc altitudinis æstus docent, tres verissimas præter salsedinem, esse causas, vada brevia, et impetus Oceani ab aperto, et littorum coarctatio, ubi sit profundior observarunt nautæ, ubi mare Syrtibus, et canalibus cæcis, et quos vocant bancos fundi assurgentis, tum et velocius currere, et altius insurgere, quia ipsis quasi superequitat. Ubi vero inter littora eminentiora et angusta arctatur, velocitatem quidem intendit, sed non valde assurgit. Id in causa esse, cur in fretis, Magellanico, Herculeo, Siculo, Euboico, currat velocissime, sed attollat parum. Quod et nos in Ausserensi observavimus. At vero in Adriatico, in Ionio, in Aegeo, toto fere Africo, parum intumescit, intumescit tamen. Id nimirum fit ad littorum, tum profunditatis, tum æqualitatis proportionem. Nam sicuti profunditas magna in causa est, cur non affluat, brevitatis et inæqualitatis cur magni fiant affluxus, ita mediocris altitudo, et æqualis, in causa necessario est cur fiant mediocres. Idemque fiat, toto citetiore mundi novi littore. Sed in Mexicano sinu etiam aquæ crassitudo, et gravitas, coadiuvat, ut parum tumeat. Tradunt enim, aquam totam quæ eo sinu continetur reliquis esse crassiorem. Sed affluxus et refluxus quo nam fit modo? Nautæ omnes aiunt, eum a mari ad littora venire, refluxum a littoribus ad mare. Horum uter

prior? Nisi enim ad littora flueret, non reflueret. Et nisi reflueret non afflueret. An hic, quæstioni similis est, ei quæ de ovo, et gallina quærit, utrum prius? Sane videtur. Nam si modus refluxus confideretur, quem nos in multis littoribus studiose spectavimus, non videbitur quæstio carere ratione. Namque tranquillo mari, motu eo, quem perpetuam quasi eius respirationem appellavimus, continue, et fluere, et refluere ad plana littora, tempore eodem conspicitur. Parti enim eius recurrenti, et ad humiliora refluenti, pars alia altior supervenit, et priorem illam obruit, eique superequitat, et super eam in littus currit. Illa, quasi timida, salutem sibi quærens, in ventrem se obruentis, conditur. Et se ipsa gravidam eam reddit, et altiores facit. Hæc altior facta, citatior ad littora affluit. Eodem igitur tempore, affluxus fit et refluxus. Sed hic prior videtur recurrere, ille supervenire, postea hunc absorbere, altiorque fieri suo quasi capite, ventre vero et cauda, depresso. Evidentior hæc res cernitur, si undarum fluctus ad littus ingruant. Subinde enim, unda quæ accurrit, a recurrente prægnantior facta, eminentior fit et tanto citior accurrit. Idem videntur pati flumina, quæ quamvis undas occursantes habeant, eas nihilominus subeunt, et in mare labuntur, quæ res facilius visu, quam verbis ullis, aut rationibus persuadeatur. Et si recte, rem totam hanc concipiamus, nullo motu mare, seu perpetuo, seu horario, seu diurno, seu hebdomadario, seu semestri, seu menstruo, seu semiannuo, aut annuo commovetur, qui affluxus ab alto ad littora. Et a littoribus in altum non sit refluxus. Affluxus igitur, et refluxus, est omnis maris motus, a se ipso non nisi maiore atque minore differens, et horarum, et temporum intervallis. Hic autem motus omnis cum duplex sit, et quamvis coniuncti etiam contrarius est alter alteri, a contrariis duabus necesse est utrumque fieri causis. Sicuti contrarii sunt effectus, tumor et depressio. Affluxus, enim non sine tumore aquæ fieri potest, refluxus, non sine aquæ detumescencia. Dum ergo intumescit, altior aqua fit, dum detumescit, aqua fit demissior. At qua causa, quæve ratione, aqua altior fieri, et attolli potest? Ea nimirum, quam quotidie experientia ostendit, ad focum dum ollæ, lebetesque bulliunt. Bulliunt autem quia feruent. Fervent quoque a calore suppositi, vel appositi ignis. Et nisi calerent, non ferverent, nec bullirent, nec attollerentur. Dum vero bulliunt, at attolluntur, necessario rarescunt. Per ergo rarefactionem, quæ attolluntur aquæ, altiores se ipsis fiunt. Rarefactio autem, non nisi vacui atomis, quæ omni (uti ostensum antea est) insunt aquæ dilatatis, et maioribus redditis. A calore nimirum in vapores partes aquæ soluta. Eodem hoc modo, (nullum enim alium, experientia ostendit ulla) necesse est mare intumescere, ob poros eius rarefactos, et in vapores aquæ parte acta, ab insito maris calore, a Sole interdum, a Luna etiam noctu, sideribusque concalecto. Per quem calorem quasi animi sui, spiritusque, instrumentum vivens, quiescere, neque scit, neque vult, neque potest. Cumque planum iaceat, et sit æquor, et aqua eius æqua, quo nam motum suum tendat, non habet, præterquam in se ipsum, et in littora, vel circumstantia, vel adstantia, vel supposita. In supposita inquam. Nam plurimis in locis in fundo maris sunt voragines ingentes, quæ maris ingentem vim, tum absorbent, tum regurgitant. Ut quas diximus sub polo nostro, quatuor sorbere Euripos, et eosdem iterum revomere. Talem aliam Olaus voraginem in Oceano Norvagico supra Hegalandiam esse scribit. Aliam Iovius supra Hirtam. Aliam narrant esse in Oceano Gothico, in quo, affluxu intumescit mare, curritque fluminis ad instar rapidissimi. Cum refluit in horrendas, horrendo cum sonitu, mergitur voragines, et navigia interdum secum absorbet. Tales voragines in immenso Oceano, cur non sit verisimile, esse plurimas? Quæ mare sorbeant et reddant. Cur non talis sit ad Caribdin? Ad Euboicum Euripum? Si id sit verum, ad rarefactionem alia addetur causa, materies addita ad affluxum, et ad refluxum iterum retracta. Sed rarefactioni, quia sit universalior, totique communis mari, primas damus, rarefactionem calori primigenio, et spiritui mari innato, qui in calore vivit, in humore habitat, in eo, et ex eo, nutritur et augetur, et conservatur, et sui quod perit reficit, tum a calore proprio, tum a Solis calore eum vivificante, et humore a Luna proxime, cæterisque stellis vivificato. Cumque omnibus in maribus ubi calor hic et spiritus concitantur, et mare rarius reddunt, et in omnibus maris

partibus raritatem operentur, necessario, inflantur omnes, et altiores factæ, impetum quo possunt capiunt, et se se invicem tum coadiuvant, et impediunt, et eo conflictu varie agitantur, neque omnes hora eadem. Atque hinc est varietas illa horarum affluxus ad littora, a littoribusque parum distans, aut distans magis, prout retulimus ex Sagro. Sed cur statis horis sex, affluxus de quo agimus accedit, totidemque recedit. Nimirum, quia omnis motus fit in tempore. Neque tamen maior causa est, aut urgentior, cur de hoc potius quærat, cur senis horis fiat, quam si quæreretur, cur alii illi motus diebus VII fiant, alii semestri, alii menstruo tempore, et semiannuo et annuo. Hic enim ordo, a mente pendet per animum, per spiritum, per huius instrumenta calorem, rarefactionemque et densationem neque est cum philosophis dicendum, ascendente Luna ab ortu ad meridiem, affluxum descendente ab eo fieri refluxum. Hanc enim rationem per nauticam Græci et Garbini aliorumque ventorum historiam, falsam esse ostendimus. Sed causam esse diximus quoniam eadem vires, quæ affluxum operantur rarefactione, nulla re vel diminuta, vel impedita, operantur et refluxum, densatione. Et quia illa sex horis inflat mare, horis sex aliis æqualibus, eadem illa deflat. Seu potius quod sex horis a proprio loco abierat vigentibus iisdem viribus, locum eum repetit, et quasi in circuitum mare se se in se circumvoluit. Nam dum altius factum, in decliviora currit, retro interim quasi se ipso exinatum deprimitur. Et dum adhuc crescit, a tergo decrescit, uti ad castella Veneta ostendimus. Et fit demissius. Eam vero declivitatem replere est necessarium, eo igitur mare necesse est recurrere. At non recurrit, quod adhuc ad littus currit, ad littus enim currere adhuc cernitur, et duos contrarios habere motus tempore eodem. Recurrit ergo eius ea pars, quæ a littore impetum cepit refluendi, et quam diximus a superveniente ingurgitari, et altitudinem eius subterlabere, quemadmodum in ftuminibus ostendimus. Quod si ita fieri, rationabilius sit, quam Lunæ lumini, vel impedito, vel non illuminante, effectum hunc tribuere, iam mare, per affluxum manifestum et modo manifestum refluxum, cœlestes imitando ignes in circulum, duodenis movebitur horis, eumque diurnum, nocturnumque Solis Lunæque decursu bis repetet sicuti motibus aliis, motus planetarum omnes imitari mare demonstravimus. Et sicuti. Imitatur quoque perpetuo suo motu, perpetuum siderum circuitum. Et annum Solis, et menstruum Lunæ, et semestri illius novilunia et plenilunia. Oportuit etiam horarium mari in esse motum, ut plene æthereos eiusdem originis, et cognationis fluores, ardoresque in motibus omnibus imitaretur, et similitudinem aliquam inde, et illuc referet. Id autem providentiæ iam est opus, et intellectus, et animi ratione præditi. Sed cur in novilunio, et plenilunio, velocius currit, et altius inflatur, in diesque utrumque minus facit. In quartis vero Lunæ, quietem habet, et fore mortuum videtur? Sane extrema et contraria omnia motum habent et faciunt magnum, ut calor, ut frigus, ut cætera contraria. Plenilunium autem et novilunium luminis Lunæ, et carentia et plenitudine contrariorum ratione æstus magnos in mari facit, ab his, quia minus sunt contraria, faciunt minores, et quanto ad minorem contrarietatem pergunt, tanto minorantur et æstus. In quartis autem quia ad æqualitatem venerunt, pugnamque omnino remiserunt, quiescunt æstus, nulla parte alteram superante. Eadem ratio est cur Luna in nostro hemisphæro existente, luce cum tenebris contraria, et nostra maria, et ea quæ in altero sunt apud antipodas hemisphærio, iisdem æqualibusque motibus commovet. Sed cur ad Sinexam in Atlantico, quaternis horis in littus ascendit affluxus, Octonis descendit? Tres remur esse causas, Oceani ab aperto impetum, littorum declivitatem, vadorum circum circa brevitatem et inæqualitatem. Priore causa rapidissime scandit, tertia facile superscandit. Secunda copiosior recipitur. In reditu, idem impetus obstat, eadem littorum declivitas, quæ divitius aquas retinet, et fundi inæqualitas impediens maris defluxum. Hæc autem manifesta est in Venetis, et littore, et stagnis. Similes quoque putandæ sunt causæ cur ad Garumnam, septenis accedat affluxus, quinis defluxus recedat.

Finis Vigésimi noni Libri Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER TRIGESIMUS
OCEANI ET MEDITERRANEI MOTUS ALII.

Oceanus rerum pater, non iis solum, quos explicavimus, motibus cieri satis habet, sed et alios tum universaliores, tum universales minus, habet, quos operæ præcium non est præterire, sicuti neque eos qui sibi cum Mediterraneis sunt communes. Et eos qui nostro videntur esse proprii. Ut vero ab Oceano patre, cuius mediterranea maria sunt progenies, initium fumamus, ita dicimus. Oceanus, universam terram, quam in tres ingentes dividimus insulas, et circum, et extra, et intra, amplectitur undequaque. Insularum prima est universa Asia cum Europa atque Africa sibi annexis. Sexunda universus novus orbis qui duobus fretis, Anianico, et Magellanico, cum Oceano circumfluo terminatur. Tertia ignota adhuc quæ sub Antartico polo iacet. Cuis littora Orientalia, quia Marcus Polus nostratium hominum primus omnium cognovit, eiusque notitiam aliquam scriptis suis ad posteros transmisit, tum quia sub polo est, Policam, et quia sub Antartico est, Antipolicam libet cognominare. Inter et extra hasce tres, tum maiores, tum minores, tum etiam minimæ, innumeræ iacent insulæ, tum Oceano, tum Mediterraneis, eminentes, et circumflue terræ. Sunt et aliæ sub maris superficiæ, et mole, terræ, solum scilicet ipsius maris, et fundus, quem nautæ lastrum solent nominare. Quod quatuor est generum, vel enim est petrosum, vel fabulosum, vel lutosum, vel herbitum, et algosum. Neque vero id æquale, et planum est ubique: sed alibi eminent, alibi deprimitur, est ubi in colles, vel altiores, vel humiliores, est et ubi in montes altissimos assurgit, et in profundissimas dehiscit valles. Si montes in maris superficiem excedant, tunc insulæ fiunt, et scopuli, mari imminentes, et circumflui. Si vero fere ad superficiem accedunt, non tamen eam superemineant, Syrtes, et cautes veteres dixere, recentes nautæ, (liceat nauticis uti nominibus) seccas in alto, et seccagnas ad littora nuncupant, si sint petrosæ. Si vero sint fabulosæ eminentiæ, scagnos, et bancos, et bassos vocitant. Horum aliqua semper sub æquore latent, aliqua refluxu denudantur, affluxu iterum cooperiuntur. Petrosæ semper sunt nautis fugiendæ, et abominandæ. Ad eas enim naves si impingant, in frustra abeunt, cum navigantium, vel morte certa, vel periculo magno. Minus timendæ sunt si sint harenosæ si lutosæ minus: minime oium si sint algosæ. Nam et alga sub mari in cumulos collesque componitur, et navis, secunda nostra in Cyprum navigatione, ad caput Cythium in algæ montem insedit. Lutosos omnino, quia lutum facile ab undis diluitur, et dispergitur, aut colles, aut montes sub mari, nautæ non videnturprehendisse. Nisi sint ad fluminum exitus, delati eorum decursu limi, continuo auctu, coagmentati, et duriores facti, vel cum sabulo comisti, et alga, vel petris, et cautibus intermisti. Ad instar fundi, littora quoque quatuor videntur esse generum, vel enim circa fluviorum fauces, et stagnorum, et paludum, sunt lutosa. Vel in superficie prima algosa, vel arenosa, vel saxea, et petrosa. Hæc vero postrema, trium sunt specierum, vel enim in petras minores, et non continuatas, fluctus allabitur, vel in cautes continuas insilit, easque omni terra spoliat, et albicantes reddit, vel in prærupta montium incurrit, et gemens retrocedit. Tres illas priores, et placidiores littorum species, præsertim arenosam; spiaggias vocant nautæ. Tres posteriores costas brava, et asperas nominare solent. Littora hæc qualiacumque sint, triplici denominantur appellatione, vel enim pars eorum aliqua, in pelagus, plus reliquis procurrit. Hæc promontoria veteres dixeres recentes, capita, et puntas vocant. Vel intra terras hinc inde duas, mare se se insinuat. Si ore angusto portus, si lato sinus, et Græco quasi nomine Golfos seu colpos nuncupant. Longitudinem vero littorum qualiumcumque, appellant costas. Hæc operæ præcium fuit adnotare, ut facilior motuum marinorum, vel iam explicatorum, vel explicandorum cognitio haberetur. Nunc ad motus accedamus. Oceani duplicem proprium, Scaliger motum esse tradidit. Alterum ab Oriente, quem dicunt, Solis circuitum imitari. Alterum a terra Laboratoris, quæ est ad

Septentrionem, fluereque in meridiem, quod iam commemoravimus. Sed fluxus Oceani quem nautico receptoque nomine, currentiam appellabimus, non solum duplex hic est, sed multiplex, et varius, et sæpe duobus his contrarius. Hanc rem demonstramus. Sicuti antea demonstravimus virum hunc acutum, confudisse affluxum et refluxum, cum aliis maris fluxibus. Sed non minus in hoc fallitur, quem perpetuum ait esse, et a Malabare ad Madagascarem XX diebus naves ferre; ab hac veto illuc, non minus mensibus tribus. Si quis enim Lusitanorum navigationes satis multas, quæ scriptæ sunt, inveniet non paucas, a Mozambico, ubi earum statio est, e regione Madagascaris in continente posita, et XXVIII et XXX et XXXV diebus in Malabarem pervenisse. Quod tempus multo minus est, tribus illis suis mensibus. Quæ res videtur potius esse, argumento, fluxum hunc de quo agimus, ab Occidente ad Orientem tendere. Quod et ratio suadet ante posita, mare in canales ingredi ab ea parte ubi latius est, nulli aut tabularum Geographicarum perito, dubium est, Oceanum ad eum canalem ab occasu multo latiore esse, et minus impeditum, quam ab ortu. Sed et nautica experimenta id comprobant non una. Scribit enim Io. Empolius in sua navigatione dum vellent a portu S. Blasii qui est ultra caput bonæ spei paulum, Melindem, quæ inde versus Indiam est, tendere nunquam potuere, quia currentes aquæ, eos usque ad oppidum Pate, quod ultra Melindem versus Indiam est, invitos abstulit. Et utitur, his verbis: *Et l'acque ci trasportarono tanto abbasso, che fummo a tenere Patti*. Vox illa Abbasso, decliviora significat loca. Aqua autem omnis ad declivia currit. Quod testimonio esse potest, eum Oceanum, versus Indiam suum tenere cursum, a promotorio eo quod vocant *Capo delle correnti*, quod in faucibus huius canalis est in continente. Eadem voce Abbasso utitur Petrus Martinezius, qui in iisdem canalibus, ad Giudei Syrtes naufragium fecit. Dum scribit.

Altrimenti calando vela in tal sito, era metterci a rischio, che le correnti ci tirassero al basso, come ferono alla nave San Pietro, etc. Et repetit in Syrtibus iisdem currentes magno impetu decurrere. Et versus Sofalam ferre, quæ iis Syrtibus est Orientalior. Thomas quoque Lopezius, dum a capite bonæ spei navigarent, et a capite iam dicto, currentum, irent versus Indiam, ait eo quod magnæ currentes essent quamvis vento prospero, current, multas undas, a puppi nimirum in navim insilisse. His omnibus testimoniis non esse verum probamus, Oceanum ab Oriente in occasum tendere ubique. Sed Scaligero quid facias, qui audeat asserere, Madagascarem sub octavo esse parallelo, cum sub secundo iaceat et tertio, et Capricorni tropico? An vero a Moluccis, et reliquis Orientis Archipelagi insulis, currentes Oceani ad Occidentem tendant, neque negare, neque affirmare audemus, nemo enim id iter peregit. Sed si Victoria navis reditum consideremus, ad negationem magis animus inclinabit. Ea enim a Tidore solvens, non nisi XVI mense in Hispaniam appulit. Hoc autem iter ex testimonio Io. Gaietani, a Tidore ad caput Bonæ Spei continet leucas DL quæ sunt milliaria MDCL. Ab hoc vero ad insulam S. Helenæ ex relatione alterius sine nomine Piloti, sunt MCCCC milliaria. Aqua ad Æquinoctialem mill. sunt MDC. A quo ad Hispaniam ratione graduum non plura sunt 2520 mill. Quorum summa est 7114 milliariorum. Sed e XVI mensibus si auferas dies XLIX, quibus e regione capitis bona spei, huc, modo illuc, quod nautæ dicunt, volteggiant, et LXX dies alios quibus in ora Guineæ in malacia steterunt superest integer annus in itinere consumptus. Quos dies si in milliaria illa partiatis, 7114 cuilibet diei non amplius quam milliaria 19 tribueris. Quæ res ostendit brevissimum ratione celeritatis navigationum, illud iter esse. Si vero Oceanus, ad S. Helenam usque, in Occidentem suas currentes tenderet, quia currentes, secum navim ferant, longe minore tempore iter confecissent. Sed tardissime confecerunt. Igitur currentes Oceani illius, ab ortu non feruntur in occasum, ut et Scaliger, et Anania falso tradiderunt. Ille rationibus, quas falsas esse ostendimus. Hic vero argumento ducto, quod in freto Magellanico crediderit, semper ab Oriente in Occidentem fluxum ferti. Quam rem ex navi Aluari Meschitæ, a refluxu bis retro relata falsam esse ostendimus. Sed quamvis constet, tota Guinea costa, currentes magnas esse, quam vero partem versus, nemo tradat, duobus firmissimis experimentis docemur, non esse ab

ortu in occasum. Nam Io. Empolius narrat suam navem ea costa, in malaciam, quam calmam vocant, incidisse, et 54 diebus in ea perstitisse, totoque eo tempore, minus quam sex leucas confecisse. Victoria vero navis etiam 70 dies in ea perstitit, et itineris fere nihil processit. Hæc autem ostendunt currentes, eas naves antrorsus non tulisse. Ferunt autem semper in eam partem navim, quo fluxus hic intenditur. Id multis experimentis constat. Nam si malacia sit, proiecto in mari vel subere, vel ligno alio, vel panis bucella, videas ea a corrente ferti. Et nos experti sumus id esse verissimum. Nam priore, e Cypro reditu, e Papho solventes, placido Euro per biduum sumus lati. Destituit deinde nos in alto, unde nullius terræ nobis erat prospectus. Calma ut vocant per sex dies mare tenuit. Neque navigationis magister quem Pilorum vocant, quamvis quotidie, uti dicunt cartizaret, et suos in carta navigatoria calculos subduceret, divinare poterat in quo vel meridiano, vel parallelo essemus. Sub vesperum tamen sexti diei iterum Euris lenis inflavit vela. At ante Solis ortum iterum etiam nos destituit. Quo tempore nos nebula illa densissima, de qua diximus, obtexit. Cum vero circa meridiem, mons ille altissimus nobis se ostendere cœpisset, cœpimus nos, Pilotum, et Nauclerum, et peritiores nautas alios interrogare, quæ nam terra illa esset. Alius esse Rhodon, alius Cason, alius Carpathon dicebant. Cum vero caligo evanisset, et Gambellam montem, qui in medio est Creta ad meridiem, agnovimus, ridiculi tunc divinatores illi evasere. Namque a Rhodo plusquam 200 itineris milliaria confeceramus, quam illi putarant. Id autem non alia ratione evenerat, quam quod occultus ille Syriaci maris fluxus, eo usque navim evexerat. Quo etiam illud amplius collegimus fluxum illum, non tantum littora legere, verum medio quoque ferri pelago. Quod si hoc fit pelago, cur non in Oceano etiam fiat, et naves quas vento vehit, fluxu quoque vehat. Franciscus Ulloa narrat in Oceano Australi, die una dum erat in calma, et malacia, 10 leucas confecisse usque ad noctem. Quæ res indicat, currentes aquas eum vexisse. Qui fluxus sicuti si secundus sit iter adiuvat, ita sit adversus, retardat iter. Ille autem in Magellanico freto fluxus, quem putant esse perpetuum a nostrate Oceano in pacificum, præter id quod de Alvari Meschitæ navi retulimus, ratio dictat, ex axiomatico illo nautico, in canalem, si ab uno ore magnum sit mare, illac ingredi, si ab utroque, ingredi ab utrisque, et ab utrisque egredi, constat, et ab Oceano hoc, et a Pacifico, currentem in Magellanicum, incurrere, et in medio, sibi occurrentes iterum in sua retrocedere regna. Idem Ulloa narrat, in eodem Oceano Australi, se se in mari albo, et rubro, magnam invenisse currentem. Et Fernandus Alarchonus idem se invenisse scribit. Idem fieri refert Petrus Cieca in littore a Panama ad Magellanicum, ubi et caput aliud ab effectu ut putamus, delle correnti nominat. Hanc autem currentem contrariam esse iis qui a Panama in Peruanam navigant, ex Benzoni pater. Qui eam semper versus Levantem currere affirmat. Et sæpe retro naves retrahere ait. Sed ad nostratem Oceanum redeamus, quem libet interiorum appellare. In quo sane, experimenta navigationum docuerunt, eos qui accurate a Fortunatarum magna Canaria, seu Ferro, discedunt, et navigia dirigunt ad eam insulam quæ inter Antiglias novi orbis Desiata dicitur, secunda maris corrente, XXV diebus iter peragunt, quod est Leucarum DCCL si vero non accurate id observent eadem currentes, navem ferent in Lucaios, aut ad Cubam, quod Columbo prima sua navigatione accidit XXXIII aut amplius diebus. Quæ experimenta docent, has currentes, ab Africa, et ab insulis capitis viridis venire, quæ ad rectam lineam ab Oriente sunt oppositæ ipsi Desiata quæ in Occidente est. Unde autem hæ currentes ad virides veniant, aut in id pelagus quod inter eas, et Desiatam est, certi nihil habeo dicere, præter hæc duo. Alterum currentes has a littore Africo viridibus adiacente initium non capere. Alterum rationi esse consonum, eas inter duo capita, Viride scilicet, et Sancti Augustini, quod est ad Brasiliæ initia quæ distantia non maior est quam mille millia, ab alto Oceano ingredi. Et a Garbino, in Mæstrum Tramontanam iter suum tendere. Experimenta, et rationes id comprobant. Accidit enim Alvaro Cabrali Lusitano, dum post Vascum Gamam, Indiam classe peteret, quo facilius caput Bonæ Spei obnavigaret, ut nescius ad caput Sancti Augustini iter dirigeret, in quo uti nautæ vocant Paraggio, currentes semper habuit contrarias. Sicuti contrarias eas

experiuntur, quicumque ab Antigliis fortunatas eodem quo venerant itinere petunt, atque ob id tres, et amplius menses in reditu consumunt, cum prius id spacium diebus 25 confecissent, secundis scilicet hi, contrariis, et renitentibus illi, currentibus. At unde inter hæc duo capita veteris, et novi orbis hæc currentes ingruunt? Unde nam aliunde, quam ab altissimo, atque latissimo Oceano, qui inter Indicas insulas, et caput Bonæ Spei, et terram Antipolicam, et Brasiliana littora interiacet. Ita sane est. Sed unde nam Oceanus hic vastus, impetum hunc capit, qui partim per Magellanicum, partim inter duo hæc capita, veluti exoneratur? Sane necessarium videtur, impetum hunc vel ab Indicis insulis innumerabilibus initium sumere, vel in vastissimo suo ventre eum parere, et de se dare. Utrumque ex demonstratis ratio dictat, fieri posse. Nam quia mare salsum sit, est etiam calidum, et quia calidum, est et spirituosum. Et quia spirituosum in motu est perpetuo, et quiescere nescium, et impotens, ubicumque sit locorum. Sed in latoribus locis, et in amplo pelago, manus sentiunt nautæ has currentes. Motus enim omnis, et in stabili fit re, et in stabilis comparatione magis cognoscitur. Contraria namque, stabile, et mobile, uti alia omnia contraria iuxta se posita, magis elucescunt. Et testantur Hispani, quando in patriam redeunt, dum prope Antiglias quascunque versantur, currentes illas facile sentiunt. Cum in altum sunt progressi, eas non animadvertunt. Sed adversas tamen experiuntur. Temporis longitudine in regressu. Sunt ergo in alto Oceano, antipolico, a se ipso genitæ currentes. Sed et ab Indicis insulis impetum etiam capiunt. Quæ cum satis angustis fretis, iisque innumeris variisque sint inter se dissitæ, nullum est inter eas fretum, quod suas non habeat currentes. Itaque miris modis perpetuo mare illud agitur, modo in hanc, modo in illam currens et recurrens partem. Ita ut et ab Oceano magno impetum accipiat, et in eundem Oceanum, eundem impetum restituat. Iuxta axioma illud, in canales, a maiore mari, fit influxus. Sed et in eandem partem etiam refluit. Quod Herculeum fretum nobis declaravit ante. Itaque currentes hæc, cum inter insulas Indicas ab Oceano magno fiant, in eundem etiam recurrunt, et ipsum commovent, et impetum eius innatum magnopere coadiuvant. Antipolicus quidem Oceanus, a lava maiore, minore, Sumattra, aliisque circumcirca positis aliquem impetum recipit. A Gilolo vero, a Vendenao, a Moluccis, ab S. Lazari Archipelago. In mare Cinicum impetus idem fertur, usque ad Iaponas, et fretum Anianicum. Fervet autem multo magis, in angustis fretis mare, tum quia parva eius moles, calore et spiritu facilius agitur, tum quia vicinas quas lambit terras, veluti contrarias fugit. Sunt autem inter se contraria, liquidum, ut est ipsum. Et durum, ut est terra, et calidius ipsum a terra fugit frigidior. Itaque omnis eius agitatio, per fugam fit a contrario. Et dum contrarium fugere semper nitatur, a contrario numquam fugit. Continua ergo fuga, et continua non fuga angitur, et premitur, et agitur perpetuo, et libens in alta maria se se in preceps dat, ut in homogeneo latoque quiescat magis. Itaque ab Indicis insulis bifariam in altos Oceanos duos, hinc, et inde, mare capit impetum altero ad nos, altero ad Iaponas, sed nostrum nobis notiozem prius peragamus. Currentes ergo a medio Oceano antipolico, inter duo viride, et S. Augustini capita ingressæ, ab hoc per littora, in arctos extenduntur, donec ad Os Draconis veniant. Inde in ponentem tanto impetu precipitantur, ut nullus torrens, tam cito feratur. Quia nimirum angustias octo tantum millium inter Margaritam insulam, et Cumanæ continentem ingreditur; quas ratione fugæ suæ a contrario maximopere, horrens, in latius intro pelagus præcipitatur, in magnum scilicet Mexicanum sinum. Cui cum ab Oriente prætensæ veluti quædam perforata sepes, sint Antiliæ omnes, inter quasque duas, eadem currentes in occasum inter Hispaniolæ littora, et continentem ruunt. tanto impetu, ut Columbus cum redire vellet diebus 40 vix 70 leucas confecerit. Ac tota ea tam magni sinus longitudine usque ad caput Iguerum, et Cotumelum insulam penetrant. Et cum finem nullum eius fluxus faciant, et exitus non cernatur, multi existimarunt, per subterraneas cavernas, eas aquas in Australem Oceanum pertransire. Verum tandem compertum est, in sinu intimo in Iucatanâ, ubi Campece est, et Cotoce, et caput Iucatanum, a quo ad caput S. Io. Baptistæ in insula Cuba non plura sunt quam millia 45 tanta velocitate ad Arcton ferri aquas, ut nullus fluvius tam rapidus reperiatur.

Cumque in littora opposita, Spiritus Sancti, et Culatæ incurrant, nec ad occasum exitum inveniant, necesse habent in Orientem regredi. Et inter fauces quæ inter Cubam sunt, et caput Floridæ, egredi. Atque inde fit, ut qui a veræ Crucis portu, qui ex hac parte in sinu est occidentalis maxime, in Hispaniam sunt redituri, oporteat eos recta versus Orientem, insulam Bahanam tendere, ut secundas habeant currentes, et possint Bermudam petere, quam etiam petunt ii, qui ex Hispaniola redituri solvunt. A qua Bermuda, plerumque 55 diebus in Hispaniam appellunt. Quod iter mense longius est, quam a Canariis ad Desiatam, quod 250 conficitur diebus. Id autem evenire et exstimandum. Quod Canarias inter, et Desiatam, et secundiores, et validiores sint currentes, a Bermuda vero, sint debiliores duplici de causa; tum quia, itineris longitudine sint, ut nautica voce utar, magis stanche, tum quia, ea currentia quæ a Laboratore venit hanc transuer sim feriat, et eam retardet. Id autem esse non procul a vero, ostendit iter quod tardius Alfonsus Nunius, testante Petro Martire 60 confecit diebus ob æquæ currentes, quæ navim, in occasum propellebant. Diximus autem præcedentibus libris, a laboratore fluxum venire, et per Canadæ, et Norumbegæ littora, ad Floridam, et sinum descendere Mexicanum. Ex quibus apparet a Bermuda citra versus Meridiem currentes esse ab Oceano Antipolico; alias vero contrarias inter Bermudam, et littora novæ Franciæ currere in occasum. Ex qua currentiarum diversitate, constat falsum esse id quod Scaliger, cum authore libri, Causa æstus maris, tradiderunt, Oceanum ab Oriente, Solis sequendo cursum, perpetuo in occidentem ferri. Sed mirum magis est, (ut homunculum hunc secundum ommittamus) Scaligerum virum apptime doctum, et acutum, id protulisse, ut mox sibi contradiceret. Ait namque in sinu Arctico, secundum littora, quæ Scythiam claudunt, omnino motum esse Orientem versus, contrario fluxu, Oceano Æthiopico. Sed tamen eodem quo ille motu. Nam quo modo, si totus Oceanus Solem sequendo, ab ortu in occasum fluit, idem contra Solem cursum tendat ab occasu ad ortum? Tum in Scythico, ut ipse ait; tum in Mexicano a Iucatano ad Floridam, inde ad Bermudam, et ultra multo? Item quo modo, Solis cursum imitatur is Oceanus qui a terra Laboratoris, quæ sub Aquilone est, vsque ad Aremorica, et Germanica descendit littora, quæ ad meridiem sunt Laboratori? Et Groelandiæ, et Euripis illis Arctis vende venit. Et e contra quo modo a faucibus Magellanicis, in Oceano Pacifico, a meridie, per littora Peruana, Nicaraguana, Guatimalana, usque in rubrum mare, septentriones versus indesinenter currit? Sicut et in Mexicano, per fauces Cubæ, et Iucalani, continue ab austro in Aquilonem transit? Hoc sane non est Solem sectari, aut imitari. Sed Soli obviam ire, et cursum eius medium secare. Neque magis Soli obremperant tot ille currentes, quas Oceanus Arctous, sub polo, per quatuor illos exercet Euripos. Quorum non nisi duo, dum in receptaculum illud, circa magneteum montem, incutunt, ab Oriente, in Occidentem currunt. Sed iidem duo, ab Occidente in Orientem iterum recurrunt. Duo vero reliqui, Aquilonem spectant alter, meriditem alter. Et dum ille in aream fertur, in meridiem fertur et dum recurrit, in Aquilonem currit. Alter vero e contra, quando in aream ingruit, in Aquilonem vergit. Quando vero egreditur in meridiem regreditur. Quid vero tot illæ currentes, et recurrentes quas supra Baccalaos, tum Verrazzanus, tum Cartierus, circa Brionem, S. Aloisium, Sangnenaum, et innumeras illas insulas, invenere, alias in Circium, alias in Aquilonem, alias in Corum ferentes? Sed num quid hi Solis amatores, non viderunt, aut non perpenderunt. Moeotim a Septentrionibus in Pontum. Pontum in Propontidem, Propontidem in Ægæum, versus Austrum fluere, usque quo Cretam pertingant? A qua, pars maris eius, superata Doride, versus Rhodon, et versus Cyprum in Orientem fertur. Cypro circumvoluta, per Syriaca littora, in meridiem quousque in Ægyptum veniat, labitur. Inde in occassum vertitur. Pars altera ab Ægæo, inter Creten, et Cytheram præter fluens, et Peloponesi littora præteriens, sinum Adriaticum semper in occasum petit. Sed in eo intimo, a Septentrione in meridiem voluitur. Deinde per Italiæ oram ad Hydrunti, usque promontorium in Orientem currit. Ab eo promontorio rursus vertitur ad meridiem, usque quo Siciliam pertranseat, dein pars per fretrum, pars reliqua inter Melitam, et Siciliam, tandem in occasum

ad fretum Herculeum perlabitur. Ommittimus, ingressus, flexus, et egressus, quos Ægæum, per sinus Strymonicum, Singiticum, Thermaicum, deinde per Saronicum, et Corinthiacum facit, diversos semper, sæpæque contrarios. Non igitur, hæc tot maris motuum, ac tanta diversitas, Solis motum semper imitatur, aut sequitur. Sed diversitatis huius, littorum positus, et canales, et freta, et Euripi sunt causa. Et maris ipsius fuga a contrario, natura sibi, perpetuoque insita. Sed magna apud veteres fuit, et anceps quæstio, utrum mare hoc nostrum Mediterraneum a Ponto sit effectum, in ipsum per Byzantium Bosporum defluente, an vero potius ab Oceano, per Herculeum fretum indeclivia Sardoi Siculique decurrente. Strato quidem Physicus Peripati alumnus, existimavit Pontum aliquando exitu caruisse. Sed fluminum multitudine ita auctum, ut vi exitum, qui est ad Byzantium sibi paraverit, et in Propontidem, et Hellespontum, eruperit, et id mare effecerit. Et hoc iterum aucto, in Ægæum aquam defluisse, usque in profundissima Creticum, Siculum, Sardoum. Sed videtur sibi contraria dicere, dum ait, ab externo mari, ab Oceano nimirum, apud columnas Herculis fretum porrupisse. Causam vero affert, quod externi maris aliud sit solum, quam interni. Quod Strabo ex Stratone retulit. Plinius autem mare hoc nostrum ab Oceano ortum esse ait. Scribit enim ita.

“Origo ab occasu Solis, et Gaditano freto, quam irrumpens Oceanus Atlanticus, in maria interiora diffunditur.”

Et alio loco, aliorum recitat opinionem.

“Non est ommittenda multorum opinio, priusquam digrediamur a Ponto. Qui maria omnia interiora, illo capite nasci, non Gaditano freto existimavere, haud improbabili argumento, quoniam æstus semper a Ponto profluens, numquam recipocetur.”

Solinus vero priorem sententiam est secutus, Atlanticum æstum, in nostrum mare dissidium immittere dicens dum a Solis irrumpit occasu. Dissidium hoc qua nos conciliabimus ratione? Propontidem, et Hellespontium, et Pontum, et Moeotim, nullo modo effici ab Oceano potuisse, cum tamen inter Mediterranea maria videantur numeranda. Quoniam nec Ægeum, nec mare aliud, per Abydenas fauces, in Hellespontum ascendat. Hæc autem in inferiora, Ionium, Siculum, Sardoumque cum descendant, rationi est consonum hæc a Ponto fuisse derivata, usque ad loca maxime declivia. Rursus cum Oceani fundus altior Mediterraneo sit, rationi itidem consentaneum est, ab Oceano in decliviora Sardoi, Siculique maris, aquas confluisse. Sardoum itaque, et Siculum, et a Ponto, et ab Oceano, sunt effecta, non ab alterutro, sed ab utroque. Totumque interius mare, aquis utrorumque in eundem locum confluentibus, fuisse in superficie complanatum. Si vero verum sit, quod iam retulimus, et quod Gaspar Contarenus Cardinalis retulit, mare quod a Ponto fluit, ea quam descripsimus littorum circuitione, per Africana, et Hispanica littora in Oceanum exit. Et quod Gonzalus de Oviedo, scripsit, Oceani aquas, per Gaditanum fretum ingruentes, usque ad Alexandriam Ægypti per eadem Africana littora procurrere, necesse fuerit, nautarum observationibus quæstionem hanc permittere dirimendam. Nam si prior illa vera sit, falsam erit hæc secunda, si vera fuerit hæc, falsa videatur prior. Non videntur enim contrario fluxu utræque posse esse veræ. Vel si veræ sint, alteram necesse erit littora proxime lambere, alteram vero a littoribus procul magis, illi non occurrere, sed proxime attingendo, itinere contrario eam præterire. Neque vero id est impossibile. Mare enim, præter eas, quas recensuimus currentes, quæ omnes ei a natura videntur insitæ, etiam alias habet, partim etiam ex utroque commistas. Quas huc conferre, a re preposita non fuerit alienum.

Nam inter eas vel syrtes, vel seccas, vel scagnos, vel bancos, vel freta, vel canales, et promontoria mare varios edit motus, vel enim sunt incursus tantum, vel incursus, et recursus. Vel sunt currentes, vel sunt quas vocant traversias, vel sunt vortices, veu vertigines. Hæc explicemus.

Incursus tantum ille est, quando mare, intrat tantum, non etiam iterum exit. Qualem dixere esse in Magellanico ab Oriente, in pelagus Pacificum.

Et Petrus Martyr, narrat, Columbum, in ore Draconis, incursum maris in occasum sensisse rapidissimum, nullum tamen illinc esse recursum. Incurrit autem, et rursus recurrit mare in lacunas quasdam, quæ littoribus sunt proximæ. Id autem fit, æstu affluxus, atque refluxus, vel tempestatibus. Quod etiam in fluminum faucibus, fere semper accidit, causis iisdem. Incursum quoque in plana littora quas spiaggias a nautis diximus appellari, iisdem fit de causis. Et si magnos venti ad littora voluant fluctus, non sine magno fiunt naufragorum periculo. Nam unda incurrente ad littus feruntur, eadem recurrente in mare referuntur. Et alia superveniente, operiuntur, et opprimuntur unda.

Traversias vero vocant nautæ, quæ maris motione incerta est, et cuius causa ignoratur, et unde veniat, et usquequo decurrat. Et quam modo per hunc locum transiens reperias, regrediens eodem loco, non reperias. Quæ magno impetu plerumque, ab uno in alium mutantur locum etiam in alto. Quas nautæ etiam, filones aquæ nominant, fierique plerumque in sinuum inarcationibus credunt. Sunt, et secundi generis traversiæ, circa promontoria. Quando scilicet duo venti inter se contrarii hinc inde occurrunt, et mare commovent ita, ut et ipsum sibi occurset, et fluctus tollat, et frangatur. Quales multas Io. Barros scribit, mirabili quodam, atque horrendo modo, circa caput Bonæ Spei sæpenumero evenire, cum maximo navium discrimine. Accidere enim inquit, ut sæpe navis plenis velis eat. Cumque in dromon, aut paragium, ut vocant, capitis illius, aut alterius proxime, pervenerit, posterius velum uno vento plenum sit, antequam vero, contrario repente infletur. Atque ita periculosissima in mari fiat traversia. Sed et ad alia quoque promontoria eadem fiunt traversiæ, et contrariæ currentiæ, non a contrariis ventis concitatae, sed a contrariis maris motibus. Qualem perpetuam esse narrant, circa caput, quod in Atlantico vocant Boiadorem. Ultra quod transisse, ante CC annos ne in cogitationem quidem veniebat nautis. Et quales multas Cartierus refert in suis ad Canadam navigationibus sibi occurrisse. Sed fiunt, et aliæ tales traversiæ fluviorum aquis, cum corrente maris luctantibus. Qualem Columbum ultra Os Draconis referunt invenisse, dulcium aquatum in mare ingruentium. Qua nullam horribiliorem esse ferunt.

Finis Trigesimi Libri Pancosmiæ.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER TRIGESIMUS PRIMUS
DE PROPRIO TERRÆ LOCO.

A supremis per gradus ordine naturæ positos tertio labore, ad infima pervenimus: a summis ad ima, ab incorporeis, ad corpulentissima, a tenuissimis; ad crassissima, a purissimis, ad rerum omnium feces, ad terram nimirum ipsam. De cuius essentia, viribus, actionibus, passionibus, qualitatibus, quantitate, loco est agendum. Sed ante omnia quod postremum, est propositum, de loco eius proprio dicendum. Iuniores enim quidam Astronomi, ut cœlestium phænomenon rationem reddere possent, eam in orbe lunæ collocarunt. Peripatus autem sicuti supremo cœlo, sic terræ nullum assignarunt locum, sed diversa, ac fere contraria ratione. Cœlo quidem, quia nullam haberet extimam superficiem, qua ambiretur terræ vero, quia in indivisibili puncto, universi centro eam collocarunt. Dum enim aiunt terram in centro esse, centrum autem, nec corpus, nec superficies, nec linea sit, terram ambire quæ corpus sit, minime posse, nemo est qui non videat. Attamen, sicut cœlum per partes in loco esse dicunt, quia omnes se se invicem contineant, ita partes terræ quia centro incumbunt æque, et ad ipsum nituntur, se se invicem sustinere est necesse. Itaque duobus mundi extremis, et contrariis et similibus rationibus locum, et abnegarunt, et concesserunt. Inter vero sapientes, vetustissimus Zoroaster in universi mundi medio, eam collocavit, dum ita canit.

Γῆν δ' ἐν μέσῳ τιθεῖς, ὕδωρ δ' ἐν γαῖας κόλποις Ἡέρα δ' ἄνωθεν τοῦτων.

“Terram in medio ponens, aquam vero in terræ finibus Æremque desuper hasce.”

Hermes autem Trimegistus in hunc modum loquitur.

Διεχώρισθαι δ' ἀπ' ἀλλήλων ἦτέ γῆ, καὶ τὸ ὕδωρ, καθῶς ἠθέλησεν ὁ νοῦς.

“Separatæ vero ab invicem sunt, terra, et aqua prout voluit mens.”

Sed hæc verba, non tam loci differentiam, aut identitatem designant, quam naturæ diversitatem. Zoroaster vero, clarissime, in medio terram statuit, et in eius cavitatibus aquam. Locum vero ambarum simul esse, ærem, utrasque ambientem. Neque videtur, a rei veritate, ulla in parte, discessisse Zoroaster, quandoquidem philosophantium nemine dissentiente, terram ingentes habere specus constet, et ut Aristoteles vocat chasmata; in quæ omnia, aqua, et spiritus, et venti, incurrant, eaque repleant, ut quasi terra, fornicata habitacula tribus hisce habitatoribus sempiternæ præbeat. Quod cum ita sit, si vera est Peripati sententia terram esse in centro, aqua quoque in centro erit. At si in centro esse, non est, esse in loco. Aqua etiam non erit in loco. An veco, etiamsi terra in loco non sit, aqua nihilominus in loco erit, in terræ nimirum concavis, atque speluncis. Cum autem ita inter se sint compositæ, aqua in loco erit, terra locum non habebit. Ac si natura utræque sunt inter se diversæ, et mole etiam differunt, et seiunctæ locis sint, ita ut altera omnino sit in loco, altera omnino non sit in loco, quæ nam earum universi centrum obtinebit? Hæc namque res, apud recentiores in magnam est controversiam deducta. Aiunt enim, aquam, et terram, gravia corpora esse, grave autem omne, ad centrum tendere. Utraque ergo ad centrum tendet; eique coniungi appetet natura. Quæ nam ergo magis centro proximabit? Quid prohibet utrasque centro æque esse proximas? Si enim omnia gravia centrum petunt, qua gravis aqua, qua gravis terra, nulla ratione altera centro propinquior, altera longinquior ab eo erit. Si vero dicatur, terram esse graviolem, ideoque prius centrum petisse, locumque in eo occupasse, iam de maiore, et minore, non aut de gravitate simpliciter quæstio erit. Concedunt plerique omnes, terram aqua esse graviolem. Inde sequitur, non æquo tempore, si ab ære demittantur utraque ad centrum pervenire posse. sed terram futuram ibi priorem. Aqua ergo ad centrum universi non perveniet, sed terræ supernabit. Ergo moles aquæ, a terræ mole erit diversa. Et quia aquæ partes, et ipsæ, uti graves centrum appetunt; non possunt aut ad ipsum, obstante terra, pervenire, saltem in ipsam, tota aqua conglobabitur, et proprium sibi efficiet centrum, circa quod, ipsa unus globus

efficiatur, qui sit a terræ globo, longe alius. Itaque aquæ centrum, cum universi centro, non erit idem. At cum et terræ tota partium gravitate, et centri appetitu, se ipsam, et ipsa conglobetur, in globum unum, et ipsa convolvetur. At videmus ipsam montibus, vallibus ingentibus, planiciebusque admodum distinctam. Non ergo omnes eius partes æque ad centrum universi tetenderunt. Aqua quoque ut et ipsa gravis est, et centrum appetens, rationabile est, omne quod potuit impedimentum attulisse, ne terra, universi centrum occuparet sola. Itaque terra, gravitatis partium inæqualitate, et aquæ impedimento, potius circa proprium suæ molis centrum est circumvoluta, quam circa universi centrum. Ex quibus sequitur necessario tria esse in mundi medio centra. Duo, aquæ, et terræ inter se distantia. Et universi centrum ab utrisque distans. Quod si concedatur, verum quoque erit, gravia quæque, non tam universi centrum petere, quam proprii globi centrum. Itaque respectu universi, eiusque centri, nec terra, nec aqua, nec earum partes ullæ erunt graves, ut pote quæ universi centrum minime petant. Quæ, cum istis disputatoribus absurdissima videantur, ad id confugiunt, ut dicant, ex tota aqua, et tota terra unum constari globum, cuius unum quoque fiat centrum, quod idem sit cum universi centro. Atque ita non tria, non duo, sed unum et terræ, et aquæ, et elementorum reliquorum esse, et universi denique centrum.

At vero dogma hoc peribit universum, si terræ gravitas, si gravitas aquæ de medio tollatur. Cur enim potius, gravitas partium duarum sit ea, quæ mundi centrum constituat, quam levitas longe maioris partis, æris nimirum? De quo dicitur, eum quia levis sit a medio ferri, sursum. Quod si id admittatur, ut rationi consonantius, quia maior mundi pars præstantior, et dignior in eo est, putanda, gravitas indigniorum partem nullam habeat in centro mundi constituendo, aut auctoritatem, aut potestatem. Quod si omnino, omnis et gravitas et levitas tollatur ex universo, quod Plato fecit, quod fecit Aristoteles, ridenda erunt, quæcumque de gravitate, aut levitate terræ, aquæ, et æris, centrisque tum eorum, tum universi sunt disputata. De sententia autem Platonis, qua omnem gravitatem, et omnem levitatem de mundo sustulit, nulli dubium esse potest. Eandem quoque fuisse Aristotelis sententiam, sui omnes in dubium sunt vocaturi, nisi apertius significetur. Id itaque ostendamus. Uno contrario in natura posito, ponitur, et alterum. Ergo et e contra uno contrario sublato, auferetur et aliud. Sed in natura nihil leve est. Ergo nihil grave. Nihil autem leve esse, Aristoteles docuit, præcer ignem. Ignis aut nullus levis est. Ergo nulla levitas, ergo nulla gravitas. Tria genera ignium Aristoteles posuit. Ignis sphaera, ignes æreos. Ignem hunc nostratem. Ignem sphaericum nullum esse sub Luna, iam est a nobis demonstratum. At esto, sit ibi ignis sphaera, ibi certe levis non est.

Non enim πρὰς τὸ ἔσχατον τοῦ παντὸς ad extremum universi fertur. Sed suum locum nactus, vel quietem agit, vel fertur circulo, neutro modo levis est dicendus. Neutro enim modo ad extremum fertur, et si ferretur, non natura, sed vi ferretur, non aliter ac dicit ipse.

Ἀνω δ'εἰς τὴν τοῦ πυρὸς, ἀναιρουμένου τοῦ πυρὸς οὐκ αἰσθήσεται ὁ ἀήρ, ἀλλ' ἢ βία.

“Sursus vero, in ignis (regionem) sublato igne non feretur ær, nisi vi.”

Itaque si ille sphaericalis ignis in æthera feratur, vi ferretur, et non natura. Ille ergo sphaericalis ignis nullo modo levis est. At nec ignes ærei, stellæ cadentes, nubes, candelæ, capræ, cometæ, tales alii, sursum non feruntur, sed vel in latus, vel est deorsum, ergo ærei ignes non sunt leves. De igne vero hoc nostrate, quam duplex est, anthrax, et flamma, alter sine dubio sursum non fertur. Flamma vero, nullum proprium hent motum, sed et in latera, et deorsum, et sursum, fumum semper sequitur. Non ergo per se sursum fertur, cum nec ad sui totalitatem, nec ad mundi extremum unquam perveniat, non est ergo dicenda esse levis. Et si maxime levis sit, nihil ad rem nostram. Non est enim cum elementis comparanda flamma, de quorum levitate, et gravitate disputamus. Nullus ergo ignis sui natura levis est. At nec ær levis est, Aristotele docente.

Ἐν τῇ αὐτοῦ γὰρ χώρα πάντα βαροῦς ἔχει, πλὴν πυρὸς καὶ ὁ ἀήρ.

“In sua enim regione, omnia gravitatem habent, præter ignem, et ær.”

Probat autem hoc evidenti experimento:

Σημεῖον δ'ὅτι ἔλκει πλεῖον ὁ πεφουσημένος ἀσκὸς, τοῦ κενοῦ.

“Signum autem est, quod plus ponderat inflatus uter, quam vacuus.”

Non est ergo ær levis. At in his duobus levitas omnis continebatur. Nulla ergo est in universo levitas. Ergo et gravitas omnis tollitur, contrario suo e medio sublato. Amplius, neque aqua gravis ullo modo est, in sua regione, urinantes enim, et pisces, et homines nullam supra se sentiunt gravitatem. At sentirent, si gravis esset, et gravitas tactu, aut pondere cognosceretur. Quod si aqua gravis non est, in sua regione cur terra in sua regione erit gravis dicenda? Neque enim in sua regione pondus ullum habet. Si enim haberet, nec cavernosa esset, in sua chasmata, ac speluncas, tota caderet: nec faxa tantum virium haberent, ut tantum pondus sustinere possent. Nullus ær, nulla aqua in cavitatibus subterraneis, reliqua aut esset, aut per meatus permearet. Sed in se non cadit, ergo in suo loco non est gravis. At partes videntur graves, quia cadunt. Verum est, sed cadunt a non proprio in proprium locum, ut toti scilicet suo uniantur, et cum eo reintegrentur, non autem ulla id faciunt gravitate, exemplum autem illud.

Οὐ γὰρ ἐὰν τις μεταθῆ τὴν γῆν, οὗ νῦν ἡ σελήνη, οἰσθήσεται τῶν μορίων ἕκαστον πρὸς αὐτήν, ἀλλ'ἄλλου περ καὶ νῦν.

“Neque enim si quis transponat terram, ubi nunc est Luna, ferretur unaquæque pars ad ipsam, sed eo, quo et nunc.”

At quo modo id probat Aristoteles philosophus ingenio tam acri? Nulla ibi adest probatio. Et si quæ est, circularis est, subnectit enim.

Ὀλωσ ὑπὸ οὖν τοῖς ὁμοίοις, καὶ ἀδιαφόροις, ὑπὸ τῆς αὐτῆς κινήσεως, ἀνάγκη τοῦτο συμβαίνειν ὡςθε ὅπου πέφυκεν ἐν τί φερεσθαι μόριον, καὶ τὸ πᾶν.

“Omnino in similibus, et indifferentibus, ab eodem motu, necesse est hoc accidere. Itaque ubi nata est, una aliqua pars ferri; et totum.”

Quo pars movetur, eodem movetur, et totum, et quo totum movetur, eodem et pars movetur. Non ne hæc circularis est demonstratio. Sed quid nam rationi consonantius est, partes ne ad totius moveri motum? An vero totem ad motum partium? Quod cæci vidissent, Aristoteles non vidit. Aer sibi similis est, et a se ipso indifferens, suprema eius pars circulo, ut aiunt sui, movetur, ergo et media, et quæ supra montes, proxima infimæ est, rotabirur. Quæ est hæc falsitas, et absurditas? Flumen sibi simile est, una eius pars aggeres scandit. Totum ergo flumen iiluc curret, nihilque ad mare alveo decurret? Oceanus Britannicus æstu ingenti currit ad littora. Cur et Narbenensi, et Ligusticum in tra columnas non idem facit. Quando ergo Aristoteles nullam probationem adducit, si terra apud Lunam esset, partes eius non ad totum, sed huc ad medium ferrentur, et quas profert, vel dignitates, vel argumentationes, partim sint circulares, partim falsæ, tota eius et sane prolixa de gravi, et levi disputatio, et falsa, et frustatoria est, et terræ partium descensus, non gravitatis ratione ulla fit, sed similis appetitu, et partium cum toto desiderio redintegrationis. Ergo et Geographorum rationes omnes, quæ hinc desumptæ sunt, frustraneæ, et vanæ sunt, et inefficaces, ad terræ, aut aquæ rotunditatem adstruendam. Nos vero de universi centro sermonem prosequamur. Unum est universi centrum, a quo lineæ quantum possunt productæ, omnes inter se sunt æquales. Ita enim ante alios omnes, vetustissimus docuit Zoroaster.

Κέντρον ἀφ'οὗ πᾶσαι μέχρις ἂν τύχον ἴσαι ἔασιν.

“Centrum a quo omnes usque quo contingat, æquales fuerint.”

Possunt autem lineæ, ex Geometrarum concessionibus protrahi in infinitum. Omnes ergo quæqua versus, a centro in infinitum, productæ linea, inter se erunt, æquales. In quo sane infinito spacio medium, centrum est. In hoc medio terram, uti vidimus, Conditorem collocasse docuit idem Zoroaster.

Γῆν δ'ἐν μέσῳ τιθεῖς. Terram in medio ponens. Quod medium etiam terræ centrum appellavit. Ἀνωθεν διήκοντος δι' ἀμπάξ ἐπὶ τὸ κατ'ἀντικρυ διὰ τοῦ κέντρου τῆς γῆς.

“Desuper penetrantis transuersim, in oppositum. Per centrum terræ.”

Itaque universi medium, et centrum eius, et terræ centrum eadem res, sunt. At terra non gravitate sua ad centrum a principio defluxit. Sed a Conditore eo loci posita est. Ἦν δ' ἐν μέσῳ τιθεῖς. Terram in medio ponens, nulla gravitatis coactus necessitate. Sed ut Hermes ait. Καθῶς ἠτέλησεν ὁ νοῦς. Sicuti voluit intellectus, nimirum Conditor ille primarius. At cur in medio posuit totius universi. Quia fæcem rerum longissime esse voluit a purissimis. Cum enim omnes universi integrales, et partiales partes ex primo illo fluore sint constitutæ, Omnis aut fluor, et putissimam habet partem, et mediam, et fœculentam, quæduabus illis subsideat, Empyreï mundi feces, Conditor, non in unum effudit locum, sed huc, et illuc toto dispersit cœlo. De cuius fecis partibus sunt, eæ stellæ omnes, quas veteres Astronomi, et obscuras, et nebulosas nominavere; et eæ quas recentes nautæ Americus Vespucius, circa Antarcticum polum observavit, quem magnum canopum vocat, sed fuscum; et nubeculæ illa duæ quas circa polum continue volui Andreas Corsalius annotavit. Et maculæ illæ in eadem cœli parte quas supra commemoravimus. Quæ quia crassiores cœli substantiæ nimirum, a priore illa Empyria declinantis, et nigriores lucentes minus remanserunt. Ætheris autem, sub cœlo positi, quia, et ipse fluor sit, et purissimas suæ naturæ habet partes, et medias, et fecosas, feces Conditor, non effudit, non dispersit, sed in unam redegit Lunæ molem. Quæ tum densa, tum obscura, nigraque maiore sui parte, nec ipsa luceat, nec lumini transitum præbeat. Et si qua parte minus est fecosa, ea vel vix luceat, vel alienum tantum recipiat lumen, seu potius reverberet, quia vero, et hylæus mundus suas habet partes alias quantum natura sua patiat, purissimas, aerem nimirum, alias medias, aquam universam, alias fecosas qui terra est. Voluit Conditor Deus, hasce hylei mundi feces, uti omnium crassimas, et obscurissimas, longissime a superis omnibus seponere, uti indignissimas, quæ cum aliis, non dico miscerentur, sed qui puriores essentias, ne tangeret quidem, neque ab eis tangeretur. Itaque terra longissime ab omnibus est seposita, ut longinquius non potuerit seponi. Atque hæc quidem verissima, ut philosophica ratio dictat, causa est, cur terra in universi medio sit collocata naturæ suæ nimirum spurcicia, non autem vel partium, vel totius ulla gravitate. Cuius partes quamvis nobis, a terra sublata graves, quia manum nostram deprimant, videantur. Universæ tamen terræ, graves minime fuerint. Nec gravitate deorsum feruntur ulla, sed redintegrationis, et conservationis propriæ appetitu, et providentiæ ordine, quæ nihil in universo permittit esse violentum. Et si sit, non sinit esse perpetuum. Nam Aristoteles dixit, si æris pars aliqua, in locum tolleretur ignis, id vi fieret; et nisi impediretur, ad totum ærem rediret, eius reditus deorsum, sed gravitas nulla, quæ in ære levi ut ipse docuit, ei causa esset, sed propria conservationis amor, et Conditoris obedientiæ qui nihil extra cuiusque locum quem a principio cuique tribuit, durare diu patitur. Si ignis illius Ocelliani, atque Aristotelici sphæralis particula, in Lunæ orbem aut Solis, casu aliquo perveniret. (liceat enim, et nobis casus fingere sicuti ipse terram ad Lunam sustulit) an putandum est, eam inde, non descensuram? Certe ratio dictat eam descensuram. Sed nulla gravitate, quia levissimum omnium ignis suo dogmata est. Qua ergo de causa descendet? redintegrationis sui totius, quod ea mancum factum est, conservationis propriæ, Conditoris obedientiæ universi perfectionis, de causa descendet. Multas ergo causas nos adducimus cur ignis descendat cum Aristoteles nullam adduxerit, cur terra prope Lunam posita, eius partes ad medium ferrentur. Terra ergo, cum in universi medio posita sit a Conditore, tamquam fex fœculentissima, huc ab legata, dum in medio habitat, in proprio habitat habitaculo. In eoque, et Conditori obedientiam præstat, et ad universi perfectionem, suas partes facit, et se ipsam, suaque omnia conservat. At vero universi centrum, eum punctus sit, et indivisibile quid, quomodo locus tantæ molis esse potest? Qui centrum terræ locum esse dixerunt, nec quid centrum esset intellexerunt, nec quid locus. Terræ locus, non est centrum. Sed terra locum suum circa centrum habet, ambit enim centrum tanto ambitu, quanta ipsa est, et verius centri locus terra est, quam locus terræ, ipsum centrum. Sed quia centrum indivisibile est, in

loco esse, quod spacium trinum est longum, latum, altum, minime dici potest. Est tamen centrum in terra, non terra in centro, sed circa centrum. At vero, terræ centrum, cum universi centro, eadem ne res sunt, an diversæ? Et a se invicem distantes. Hanc quæstionem Aristoteles tetigit, sed eam prosequi ut videtur, animus ei defuit. Nobis facilis est solutio. Si terra ita centro universi esset circumposita, ut ab eo, ad universam undequaque terræ superficiem tractæ lineæ æquales essent, tunc utraque centra, una res essent. Sed non sunt æquales. Non ergo idem erit eorum centrum. Non esse autem æquales eas lineas, sensus simul cum ratione ostendit. Ratio si ad eandem vel circumferentiam circuli, aut sphæræ superficiem eandem non pertingunt, necesse est non esse æquales, sensus autem ostendit, superficiem terræ non esse sphæricam, nec talem qualis est in circulo circumferentia omnibus in partibus sibi similis. Nam cum et Astronomi, et Geographi, et nautæ totius terræ circuitum, dicant esse milliariorum 22500. Sphæricitatem eius multa impediunt. Pervana enim Planities, quæ a loco, cui nomen Tunbez est, usque ad fretum Magellanicum per leucas 500 extenditur: quæ 2000 milliaria comprehendunt, non ne 11 fere totius circuitus pars est. At tanta superficiæ pars, cur respectu totius, insensibilis est dicenda? (Ita enim solent solvere) si 11 pars est. Montes quoque qui ibidem sunt nomine Andes cum longiore tractu quam plana, protendantur. Non sunt insensibiles putandi, toti terræ collati, si totius sunt pars fere decima. Taurus est mons qui supra Rhodum initium sumens, ad extremos totius Asiæ orientales fines extenditur, variis per partes nominibus insignitus, gradus 120 in longitudinem occupat quæ tertia est totius terræ ambitus pars. Cur non dicetur longitudo hæc respectu totius, et sensibilis, et momenti magni? Præsertim si latitudo eius adiiciatur, qui iuxta Strabonis computum, stadiorum est trium millium, quæ in 375 milliaria reducuntur. Planities vero tota, qui ab eo monte ad Scythicum Oceanum spectat, cum a Germania finibus incipiat, etiam ipso monte longior est, cur non fere dimidia totius longitudinis pars dicatur, continens gradus 150. Si quis vero ab universi centro ad Scythici Oceani superficiem ad Scythiæ planitiem, ad Tauri cacumina trahat, quis eas dixerit esse æquales. Aliæ tres trahantur ab eodem centro ad maris, ad plani Peruani, ad Andium superficies, quo modo æquales probabuntur? In Tenarife insula media mons Pichus, est mundanorum montium omnium altissimus qui 72 milia cælum versus tollitur; circum eum plana sunt, a planis maris superficies depressior quis has lineas tres, æquales esse dixerit? Quæ cum ita sint inæquales, quis sanus dicere audeat vel terram per se solam esse rotundam? Vel aquam cum terra unum pangere globum? Dicunt, non geometricum, et exactum; attamen, quantum fieri potest rotundum. At hoc quantum fieri potest, nullo modo fieri potest, cum aquæ superficies, quam planissimam esse demonstravimus plusquam terra in longitudine, ac latitudine pateat. Et terra ipsa de sex longitudinis partibus quinque plana sit tota, quatuor vero aliis montibus gibbosa. Cuius ergo terra figuræ est, si non est rotunda? Nullius certe regularis, non sphærica, non cubica, non octædra, non dodecædra, non icosædra, non Pyramidalis. Sed multifariam irregularis, καθὼς ἠθέλησε, ὁ δημιουργὸς νοῦς, qualem eam voluit esse, conditrix Mens. Ut ea varietate, et potentiæ, et sapientiæ infinitatem in finita re exerceret; et plurimis ea usibus esse posset. Causas ergo erroris huius maximi, terram cum aqua rotunditatem unam ponere, iam deteximus, inde provenisse, quod putarent terræ, et aquæ se se partes ita pondere suo quæque præmere versus centrum, ut dum omnes eo æquis viribus festinant, insimul totum conglobetur. Quod nullum globum cum effecerit, vanitas est non conglobatæ, non sphæricæ rei, centrum quærere. Multo vero maior vanitas ea est, quærere, an sphæricæ rei idem centrum sit, cum universi infiniti centro. Ut ergo tandem tam perplexas ambages solvamus, et rem totam concludamus, dicimus, universum, quantumvis infinitum, centrum in sui medio habere, circa quod terra sit circumposita, ipsamque universi centrum, continere, at proprium centrum non habere, quod cum universi centro, nec idem sit, nec diversum. Hoc itidem, et aquæ universi, partes per terræ hyatus, et chasmata dispersæ sunt, si non infinitis, certe huc atque illuc innumeris. Ex quibus tot fontes, tot lacus, tot flumina diversissimis, distantis simisque

locis scaturientia, quo modo, vel imaginabili, unum vel proprium, vel cum universi, ac terræ, commune centrum habere potest? Itaque nec sola per se aqua globus est, neque cum terra coniuncta, globum unum efficit. Neque utraque iuncta simul, centro, universi, centrum commune habent. Concludamus. Universum, quod infinitum esse demonstravimus, quodque finitas in se habet partes, Empyreum, ætherem, ærem, aquam, terram, in omnium medio, indivisibile habere centrum, circa quod terra, et aqua simul, et æris pars subterranea, locum a Mente conditricis, habent proprium, natura sibi competentem. Circa quod terra consistit, illudque amibit, et ut amatum complectitur, et circa quod quiescit, et si motum habet, etiam movetur. Ostensum enim nobis est, antea, terram in circuitum moveri longe esse possibilis, quam vel stellas, vel firmamentum. Itaque si movetur, circa medium movebitur. Et quæ in ea, qualicumque moventur motu, circa medium moventur. etiamsi ipsa stabilis permaneat. A quo medio loco; nec ipsa per se discedit, nec ab eo divelli libens patitur. Et in eo conservatur ipsa, et perficitur, et universi perfectionem implet, et Conditricis Mentis iussis, quæ illuc eam ablegavit, perpetuo obtemperat, nulla sui gravitate pressa. Si quæ vero sui pars ab ea tota divellatur, conservationis sui propriæ avida, non ad centrum, sed ad universitatem terræ, quantum poterit citissime redibit. Omnia namque in loco proprio, tamquam in propria forma servantur, et perficiuntur, et perfecta facta conservantur, cuius quidem loci amplitudo tanta sit, quanta ipsius terræ moles est. Cuius molem Astronomi firmamenti magnitudini collatam instar puncti esse docuerunt. At multo magis talis appareat, si cum Empyreo, si cum infinito ipso conferatur. Sed ad notitiam eius nostram quæ pertinent, non videtur certo sciri eius moles posse, cum tot anfractibus divisa, tot aquis operta iaceat. Attamen quantacumque simul cum aqua est si in longitudinem, et latitudinem per 360 secetur gradus, gradus autem quilibet, ut ex Lusitanorum navigationibus est observatum, 17 et mediam, leucas contineat, harum autem quælibet quatuor Italicis, miliaribus respondeat 10 miliaria cuilibet gradui respondebunt. Itaque totus terræ circuitus continebit miliaria 25200 soliditas autem tota quanta sit tunc assignabimus quando Geographi, et Astronomi concordēs inter se fuerint. De qua adhuc maximopere altercantur, et id in præsens muneris, non est, nostri.

Finis Trigesimi primi Libri Pancosmia.

FRANCISCI PATRICII
PANCOSMIAS
LIBER TRIGESIMUS SECUNDUS
DE TERRAE SUBSTANTIA.

Terra hæc, quæ in medio infiniti mundi posita, essentiæ, virium, actionumque suarum conservationem, et perfectionem eo loci nacta est, cuius nam, et qualis substantiæ ipsa erit? Qualium facultatum? Qualium operationum? Qualesque patietur passiones? Et a quibus actoribus? Hæc enim omnia, sunt de terra consideranda. Primo ergo principem eius essentiam, sive substantiam contemplemur. Sed superflua forte videatur hæc inquisitio. Quis enim tetram nobis tam proximam sensibusque expositam omnibus, non cognoscit? Si penitus res hæc introspectiatur, maiorem quam promittat, de se præbebit difficultatem. Re, quod dicimus, comprobemus. Terram esse corpus, nemo dubitat. At quale corpus? Simplex inquiunt Peripatus omnis. At simplex quid nam sit, non omnis inter se conveniunt. Namque eorum non pauci, simplex in materia nullum esse afferunt. Quod si eis detur, nulla corpora erunt simplicia. Igitur nec terra. Alii dixere, simplicia ea esse, quæ substantiam suam non mutant. Nulla ergo elementa, quia per partes, in continua sunt substantiæ mutatione, simplicia non erunt. Si dicant, partes quidem mutantur, tota non mutantur. Ergo partes, dicemus nos, simplices non sunt, et partes totum constituunt. Ergo nec tota simplicia erunt. In similibus enim, et indifferentibus, docebat Aristoteles, quo motu partes moventur, movetur et totum. At partes substantiam transmutant. Et hoc singulæ, et omnes possunt facere. Ergo et tota elementa poterunt substantiam transmutare. At substantiæ transmutatio, corruptio et est, et nuncupatur. Ergo elementa tota corruptibilia sua natura sunt, quæ tamen Peripatus æterna esse maxime voluerat. At et cælum mundi elementum est, et vocatur a magistro; ergo et cælum erit corruptibile. Ergo et mundus: pro cuius æternitate tantopere magister laboravit. Tot ambages, cum sophismatibus connexuit. Sed hæc paucula hic obiter inciderunt secuta, simplicitatis immutabilitatem. Ad rem nostram redeamus. Alii dixere, simplex illud esse, quæ unum tantum est. At terra, at elementa nulla unum sunt, terra ergo simplex non est. Habent enim elementa omnia, maceriam, et formam. Et præterea per eos qualitatum primarum binas. Alii dixere, simplex illud esse, quod potentia caret. Itaque qui materiam simplicem posuere, materiam penitus tollunt, quia ipsa non aliud sit, quam pura potentia. Et potentia caret alia omni. Alii simplex esse aiunt, quod in compositionem alterius venit. At ita, quia elementa simplicia non sunt, corporum naturalium compositionem non ingrediuntur. Atque ita neque elementa erunt, et nulla composita corpora in natura reperientur. Itaque ea schola, quæ elementalia mista corpora omnia, ex elementis constituere est annixa: omnia mista, et composita corpora destruere est annixa: mira quadam, et sibi propria philosophandi methodo. Ut pote quæ plerumque, ea quæ adstruere maxime vult, maxime destruit. Nos vero quid aiemus? Terram esse corpus quidem, minime tamen omnium simplex, maxime omnium compositum. Neque enim terram esse corpus simplex, nobis licet asserere, qui iam antea, unum illud supremum rerum omnium principium, solum simplex esse demonstravimus. Qui reliqua entia omnia ab eo progenita, et procreata, prout unitatis, ita et simplicitatis esse participia docuimus. Corporeorum vero entium præter unum illud corpus primissimum, quod spacium appellavimus nulla alia esse simplicia. Imo vero hoc ipsum non posse esse omnino simplex, et tunc asservimus, et modo asserimus. Neque enim spacium hoc per se, ulla sui parte stare liberum posse monstravimus, sed fluore sibi cognato, inde usque ab initio, et lumine, et calore fuisse repletum ostendimus. Quæ tria, et per totum spacium funderentur, et in eo, et cum eo, et inter se miscerentur, e ex se reliqua omnia corpora, Empyreum, ætherem, ærem, aquamque et quæcumque ex eis, et in eis sunt partes, constituerent. Itaque nullum omnino esse corpus simplex nostris dogmatibus est iam constitutum. Quid ergo concedemus nos terram esse simplicem, quæ corporum omnium est compositissima? Non solum quo nos

dicimus modo, ex spacio, fluore, lumine, et calore, neque quo ipsi modo elementa omnia ex materia, et forma esse composita affirmant. Nec ut Telesius vere vir ingens, et summis veterum in re physica anteposendus, docet, terræ priorem hanc partem, a solaribus radiis, esse inversam, et in aliud ens actam dicit. Sed eo modo, quo Gaspar Contarenus Cardinalis, nostro seculo Peripateticus summus, demonstravit, terram nullibi, nullaque, sui parte esse simplicem, præter quam circa centrum. Cui quoniam reliquus Peripatus non assentitur, et in magistri insensata fere sententia, terram esse simplicem perstat, est rogandus, ut terram nobis incredulis ponant ob oculos, et simplicem esse cognoscere nobis faciant vel invitent. Si id vel nesciant, vel nequeant ostendere, de philosophiæ schola sunt exsibillandi. Quoniam nihil aliud, quam verbis contendant; rerum autem veritati sue ostendant nihil. Nos cum eis lenius, quam ipsi nobiscum, placideque agamus. Ostendite vos quæsumus terram prius, deinde terram simplicem. Non putamus vos, pro terra, ea quæ in terra sunt ostensuros. Lapidum nimitum quibus, totæ montium moles constant. Montes autem, Universum hunc quem vos terræ globum dicitis, et cingunt multifariam, et recingunt quaquaversum. Neque metalla pro terra nobis ostendetis, non tot marcasitas, tot sales, tot sulphura, tot vitrea, tot alumina, tot arsenica, tot bolos, tot boraces, tot magnetes, tot vitra, tot cristalla, tot concretos fluores, tot inconcretos, tot aquarum genera. Sapere enim vos, ante alios sapientes omnes, vobis damus. Itaque hisce omnibus talibusque aliis semotis, solam terram nobis commonstrate. Non putamus vos dicturos terram esse eam, quam dicunt aliqui (nescimus an de vestre an de alia schola sint) totam pressione, et pondere partium lapidem densissimum esse factam. Unam pro tot rebus terram a vobis petimus.

Si præceptoris vestri: sive de eius schola viri primarii, ac tertii eius successoris Stratonis physici stetit monitis, album aliquid pro terra nobis afferetis. Ita enim ab eorum altero est scriptum.

Καὶ ἡ γῆ δὲ φύσει λευκῆ, παρὰ δὲ τὴν τινὲ βαφὴν πολύχρους φαίνεται.

“Et terra quidem natura alba est, obtincturam vero multi color apparet.”

Probat id experimento cineris.

Δῆλον δ' ἐπὶ τῆς τέφρας τοῦτο ἐστὶν. ἐκκαυθέντος γὰρ τοῦ τὴν βαφὴν πεποιηκότος ὑγροῦ λευκὴ γένηται οὐ παντελῶς δὲ, διὰ τὸ, καπνῶ βεβῆσθαι μέλανι ὄντι.

“Clarum autem in cinere est, exusto enim eo qui tincturam faciebat humore, alba fit, non omnino tamen, quia fumo qui niger est, intingitur.” Addit aliud.

Διὸ καὶ ἡ κονία ξανθὴ γίνεται, τοῦ φλογουειδοῦς καὶ μέλανος ἐπιχρῶζοντος τὸ ὕδωρ.

“Ideo et pulvis flava fit, quia quod flammeum, et nigrum est, colorem ei indit aqua.”

Itaque cinis terra est, pulvis terra est, sed neutra tetra simplex est, tincta enim utraque est. Cinis quidem fumo, qui niger est, pulvis autem a flammeo, et nigro. Sed hoc secundum tam clare dictum est, ut divinatore sit opus peracuto. Sed esto. Cinis ergo, et pulvis, quia coloratæ sunt, terræ simplices non sunt. Ergo, et quæcumque aliæ terræ coloratæ fuerint, simplices terræ non erunt. Solæ ergo illæ quæ natura albæ sunt, terræ erunt simplices. Quatuor tantum terrarum albarum genera nos equidem novimus. Si quis plura noscat, veritati augendæ hic adiiciat. Arenam, non quidem omnem, quia fluvialis, et marina, humore tincta est, sed eam, quæ fere totam inter Atlantem, et Nigirum, Lybiam operit, quia Sole ex siccata alba est, et Alexandria ad nos affertur, si modo arena omnis, lapilli potius non sint quam terra. Id enim et magister docet in Probl.

ἡ δ' ἄμμος ἐστὶ πέτρα ἐψυγμένη εἰς μικρὰ καὶ ἐλάχιστα μόρια. “Arenam est petra comminuta in parvas, et minimas particulas.” Ceresa quoque alba est, et gypsum, et quam Gallico nomine Marnem appellant, Deus bone ad tam pauculum terræ, totam terræ elementum, principalis totius Universi una pars, reducitur. Sane si terra elementum est, mistorum, et compositorum corporum elementum erit. At arena mistum componit nullum, gypsum nulli naturali corpori miscetur. Ceresa nihil generat. Ergo hæc tria, terræ elementum nequaquam erunt. Marne autem, per agros quidem sparsa, eos fœcundat. At eorum, quæ ex ea nascuntur

fœcundatione, marnæ, mitionem non ingreditur. Et si ingreditur, sola Marne, elementum erit terræ. At Italia, Germania, Grecia, præter Gallias, tota Europa, tota Asia, tota Africa, totus novus orbis, quia Marne carent, terræ non erunt; terram non habebunt: terræ elementi, aut eius pars, non dicentur. Cur igitur Geographi, illudentes nobis, terrarum orbem totum, in Europam dividunt, in Asiam, in Africam, in Americam, et ut nos, in Antipolicam, cum terra, non nisi una Marne, et non nisi in unis Galliis reperiatur? Cur Aristoteles, cur Peripatus, tam exiguam rem, unum de elementis quatuor esse voluerunt? Esto ut placet. At ex summi magistri dogmate, omnes terræ colore præditæ, cum mistæ sint, elementa esse non possunt, neque debent. Alioquin, quod contendunt, elementum terræ esse simplex, locum in veritate non haberet. Simples ergo terræ quæ sunt, eæ elementum terræ non sunt eæ aut sunt, quæ albe sunt. At ex quatuor albis, tres elementum non sunt. Sola Marne elementum erit. At in Solis Galliis Marne in usu est in terris aliis, totius terrei globi, cum Marne nulla sit in aliis nullis terra elementorum reperietur. Si ex simplicitate terrei elementi, talis philosophia Peripato conflatur eam ipse sine invidia, sibi solus habeat. Nos aliam ingrediamur viam, qua rerum generationem investigemus, et comperiamus. Novem illa rerum genera, quæ in terra, et fiunt, et habitant, aquæ concretæ, fluores, terræ compactæ, lapides, metalla, plantæ, zoophyta, animalia, homines. Si dicamus ex terra fieri, id erit comprobandum. Antequam comprobetur, terra necessario fuerit cognoscenda. Terra ergo quidnam est? Nam terram simplicem, nos quidem, neque cognoscimus, neque agnoscimus cum eam nullibi reperiamus. Nam et Marne ipsa, et gypsum, et cerusa, non carent humore, quo sunt coagulatae. Quid ergo arena illa alba, sola ne, quia gluten non habet, terra erit? Nos non tam pauperem terram conspiciere sustinemus. Sit nobis terra (si modo arena non sit lapillus minutissimus) et arena, et Marne, et cerusa. (nam gypsum forte lapis natus est) si omnis etiam colorata, et incolor terra; terra sunt. Omnia hæc terra complectatur. At tandem terra sui essentia quidnam est? Id nimirum totum quod et durum et molle simul est sive cum glutine, sive sine glutine sit ullo. Durum autem id appello, quod tactui resistit, molle vero, quod tactui cedit. Quod ergo tactui resistit, et tactui non resistit, terram esse statuimus. Quodque impressionis tactus vestigium, et recipere, et servare possit. Quod tamen a sui primordio, tale sit factum a natura, et non sit ex alio confectum, ut cera, ut caseus, ut caro, ut alia quædam talia non pauca. Summatim terra est, quod natura sua primæva, tactui cedit, et non cedit. At talis terræ essentia, fluoris ne illius primævi, pars est ulla? An et ipsa fluere illo constat? Statutum enim iam est, unum e corporum principiis fluorem esse? At terra fluere nequaquam visitur, ut aqua et aer flunnt. Quoniam ergo terra non fluit, fluor non est. Terra ergo corporum omnium, sola invertit ordinem. Quandoquidem omnia fluores sint, ipsa sola fluor non est. At et ipsa fluor est compactus. In fluorem enim vertitur calore. Docet id magister ipse *Metoro* 4 cap. 6 Τήκεται δὲ καὶ ὁ πηλὸς καὶ ἡ γῆ. Funditur vero, et lutum, et terra. At videndum utrum omnia corpora adhuc sint fluores, an vero a principio tantum fuerint? Profecto, alia adhuc fluores sunt, alia ex fluoribus sunt confecta. Nam et stellæ omnes et ipse Sol et Luna, ex fluoribus quidem densatæ et concretæ sunt: fluores tamen adhuc non permanent. Sic de terra dicendum; et ipsam a principio fluorem extitisse, nunc vero non amplius esse. Fex enim illa per ærem, et aquam, in minutissimas atque aromas concisa partes, quaqua versum volitabit, non aliter ac in vino novo, fecosum quod est, per totum cursitat. Et quæ vel reliquiæ illorum sunt corpuscula atoma, quæ per Solis radios volitate cernimus, vel ab hac fece sint modo secreta, certe in ære videmus motu inconstantissimo habitare, et cur sitare. Nec minus, in aquis, quantumvis purissimis, ac limpidissimis, ea videmus inesse et quæ si quiescat aqua, in fundo residere cernimus. Talis ergo, in elementis ære, et aqua, a primordio fex minutatim volitans, Verbo mentis conditricis, in unum est postea redacta locum ex qua omni, est terra constituta. Dum ergo elementorum fex, in atomis adhuc esset, pars fluoris erat. Et cum eo insimul, et ipsa fluebat. At postquam Conditoris iussu in unum est redacta locum, fluere desiit et in se densata constitit. Non tamen primævæ suæ originis, memoriam penitus abolevit. Nam,

si qua data porta, etiam num fluit. Nemo nescit lateres e terra, et aqua conflari. Ii in fornacibus ut durentur, excoquuntur. Eorum qui igni proxima sunt, non solum aquam quæ eis inest, ut reliqui omnes in fumum agunt, sed etiam solvuntur, et liquefiunt, et fluunt. Quæ res quotidiano constat experimento. Cinis, Aristotele docente, terra est, is cinis vitrariis fornacibus iniectus, prius fluor fit, deinde vitrum. Quæ res testimonio sunt, terram omnes vehementi igne, in fluorem posse verti. Terra ergo omnis, si non fluor est, fluxilis tamen est, quia e fluore primævo est constituta, et in fluorem funditur. Et si actu semper fluor non est, semper tamen potentia fluor est. Num cum lateribus illis, si arena si pulvis adsit, etiam fivit. Hæc experimenta ostendunt evidentissime terræ essentiam ex fluore esse, ab initio constitutam, et fluorem, eam esse compactum; et in fluorem solvi posse, neque umquam vel intus, vel extra seiungitur a fluore. Semper enim pars eius quæque vel aquæ, vel æri, vel flori alicui in ea genito, est coniuncta. Idque a Conditore suo, sapientissime est factum. Nimirum, ut aqua quæ fluor semper esset, semper etiam flueret, neque a suo munere unquam desisteret, numquam tamen diflueret e se ipsa. Et ideo cum suis non posset, alienis cœrceretur terminis: et terra quia fex erat prius dispersa, ne iterum dispergeretur, et in nihilum fere rediret, glutine opus habuit, quo in se contineretur, et consisteret. Tum etiam quia sex erat crassa, et ineis et nihili ut aliquid posset ex se proferre, fluoribus suis, et intus immisceri, et extra operiri, opus habuit. Ut mutuo videlicet complexu, munia sua omnia, a Conditore sibi iniuncta, obire posset, sunt autem eius munia, quæ ab eius essentia, ac viribus eius provenire possunt. Ut nimirum ea omnia, et agere, et pati possit, quæ tali competunt essentiæ. Fex enim cum sit, densa est, et crassa. Ut vero talis lumini non est pervia, luminis tamen capax, et hac ratione multicolor, atque etiam obscura, et umbrosa, et densitatis merito, et crassirei dura, et alieno loco gravis, et gravitatis ratione tum difficile mobilis, tum stabilis, et duritiei causa, resistens, et non facile suscipiens, et suscepta retinens, et servans. Hæ ergo omnes, et vires, et qualitates, et opera terram consequuntur, quatenus imperfectissimorum corporum, elementorum scilicet fex est, et fecium postrema. Patitur autem a cœlo maxime, ab astris videlicet, a planetis, a Sole, a Luna; patitur et ab ære, et ab aqua. Ab illis quidem tria maxime, duo indubia lumen, et calorem: tertium autem minus notum, influxus nimirum quosdam occultos, coelestium ætherearumque impressionum. Cum enim ipsa per se iners sit, et in efficax, cernantur autem in ea, opera quædam, quæ a rerum seminibus proximis, oriri non videantur posse, necesse est, aliunde in eam qualitates illas miras influï, et infundi. De quibus, quando de iis quæ in terra fiunt, perquiremus, aptior erit disserendi locus. Sed modo inter terræ qualitates, non ne est, et siccitas, et frigiditas adnumeranda? Siccitas quidem, si duritiam dicit, terra, et sicca erit, et non sicca, dum enim pressioni resistit dura est, et sicca, dum aut pressioni etiam cedit, nec dura est, nec sicca. At siccitas non videtur duritiam tantum significare, quia et glacies, et grando, duræ sunt, sed non sunt siccæ. Siccitas ergo, si nihil aliud sibi velit, quam omni carere humore, terræ, siccitas non videtur convenire. Nam et ipsa ex fluore est, et fluor est, et fluor fit. Neque terra ulla sui parte, humore caret. Nam et quæ maxime videtur a calore exsiccata, cinis, pulvis, arena, ad alium ignem funditur, et fluit, igitur humor ei non deest. Et quæ glutinosa est, nullam secum habet siccitatem. Gluten enim omne ab humore est. Eadem autem hac glutinis ratione, terra sui natura, necessario est calida. Omne enim gluten ab humore, humor autem omnis, et a calore est, et calidus est. Nam si a primævo illo fluore sit humor, iam calori iunctus omnis humor natura sua fuerit necessario. Neque humor sine fluore; neque fluor sine calore essentiam suam habebit. Sin vero humoris qui gluten terræ facit, ab ære fuerit vel ab aqua, cum ær Peripati confessu calidus sit: aqua, nostra demonstratione calida sit probata, nullus humor frigidus erit: nullumque gluten erit frigore. Cumque terra glutinosa sui natura sit, id a calore habebit, non a frigore ullo. Atque ita terra nequaquam frigida erit dicenda. Et quamvis, Ocellus, Hippocrates, Aristoteles, Peripatus universus, Galenique omnis secta, terræ tribuerit frigiditatem, secundus, et tertius in sententia non perstiterunt. Hippocrates namque, terram calidam esse hisce verbis scripsit.

Ἀπελείφθη τοῦ θερμοῦ πουλὸ ἐν τῇ γῆ. “Relictus est calor multus in terra.”

Ab æthere scilicet, quem vere calorem esse existimat, causamque reddit, quia ponderosa esset, et in se constipata. Id autem experimenta multa comprobant. Omnis enim quaruncumque rerum, constipatio calorem generat. Si enim ligna aliquo in loco, seu in navi, seu domi constipaveris in acruum: si lapides, si metalla, lapidibus, metallisque superponas, calorem inde exire senties. Quod in lignis, nos non semel sumus experti. Si de sale, de frumento, de farina idem feceris, idem quoque experieris. Naves multæ in Cypro Bombicem; in Hispania, in Britannia, lanam constipabant, et etiamnum arcte constipant. Evenit aliquando, ut tantum calorem ex eo conceperint, ut exardescerent, et comburerentur. Quod Navi, Maffei Bernardi, nobis pueris, in portu iam, quem prope Venetias, Malemauchi vocant, meminimus contigisse. Metallorum, lapidumque, et salium fossores idem sub terra continue sentiunt, calorem scilicet, eumque non exiguum. Hæc eadem forte ratio quoque fuit, cur Aristoteles, non uno in loco calorem hunc subterraneum est apertissime confessus. Semel quando ita scripsit.

Ἵπάρχει δ'ἐντε τῇ γῆ πολὺ πῦρ καὶ πολλὴ θερμότης.

“Inest autem, et terræ multus ignis, et multa caliditas.”

Paulo vero post.

Καὶ ἦν ἐν τῇ γῆ θερμότητα ταῦτα ποιεῖν, οὐ μόνον δυνατόν, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον ἐστί.

“Et cum qui in terra est calorem, hæc facere non solum est possibile, sed etiam necessarium.”

Iterum idem repetit:

Ἵπάρχει γὰρ ἡ γῆ, καθ'αὐτὴν μὲν ξηρὰ, διὰ δὲ τοὺς ὀμβροὺς ἔχουσα ἐν αὐτῇ νοτίδα πολλήν. ὥστ'ὑπὸ τε τοῦ ἡλίου, καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ πυρὸς θερμενομένης, πολὺ μὲν ἔξω, πολὺ δὲ ἐντὸς γίνεσθαι τὸ πνεῦμα.

“Existit vero terra, per se quidem sicca, ob imbres autem, habens in se humorem multum.

Itaque et a Sole, et ab eo qui in ipsa est igne, calefacta, multus sane extra, multus quoque intra fit spiritus.”

Nequis autem putaret se de non naturali sed de adventitio quodam terræ calore loqui, se se et hunc cognovisse ostendit.

Καὶ γὰρ δὴ τοῦ γιγνομένου πυρὸς ἐν τῇ γῆ αὐτὴν οἰητέον τὴν αἰτίαν, ὅταν κοπτόμενον ἐκπρηθῇ πρῶτον εἰς μικρὰ κερματιθέντος τοῦ ἀέρος.

“Namque sane, eius qui gignitur ignis interra, hanc putandum esse causam, quando primum minutatim sectus ær, incenditur.”

Itaque hic alius est sub terra, accenso ære genitus ignis, ab eo quem toties subterraneum ignem, et calorem nominavit. Quid ergo? Si terra, si aqua, si ær, non sunt natura frigida. Quod nam aliud erit frigidum corpus? Unde frigus erit? Quod hieme sentimus frigus, unde ad nos perveniet? Hoc sane iam, et quæ ad hæc consequuntur, quarto labore erunt prosequenda. Hæc vero de integralibus mundi corporibus sunt satis.

Tribus his laboribus, centum dierum horis matutinis finis est impositus.

ANNO MDLXXXIXV AUGUSTI.

Cuius rei ergo.

SUMMO DEO, SUMMA GLORIA ESTO.

Sed quia obtectorum et superstitiosorum omnia sunt plena, audiant, quæ R. P. Dominicus Bannes Prædicatorum ordinis I parte Sancti Thomæ q. A 8 dub. 5 in hæc verba scribit. Argumentum deductum in rebus fidei ex auctoritate plurium Sanctorum, reliquis licet paucioribus in contrarium stantibus. Et in rebus quæ ad fidem non attinent, concursus omnium consensus probabilitatem affert, non tamen firmitatem.

AUTORUM QUI HOC NOVÆ
philosophiæ opere citantur
catalogus.

A

Adrastus Cycizenus.
Aetius.
Albertus magnus.
Albumasar.
Alexander Aphrodiseus.
Aloisius Cadamustus.
Alpetragius.
Divus Ambrosius.
Ambrosius Contarenus.
Americus Vesputius.
Anaxagoras.
Anaximander.
Anaximenes.
Andreas Corsalius.
Annibal Raimundus.
Antipho.
Apollo Delphicus.
Archelaus.
Architas senior.
Architas iunior.
Aristarchus samius.
Aristoteles.
Athenodorus.
Avenrois.
Aureolus.
Divus Augustinus.
Augustinus Cæsareus.

B

Divus Basilius.
Berosus.
S. Biblia

C

Cabalistæ.
Caietanus.
Callippus.
Castor Sisticus.
Chaldæi.
Cleanthes.
Christophorus Clavius.
Chrysippus.
Crate philosophus.
Cyrillus.

D

Damascius.
Daniel propheta.
Diodorus Siculus.
Diogenes Apollinates.
Diogenes Laertius.
Dion Neapolita.
Dionysius Afer.
Dionysius Areopagita.

E

Empedocles.
Epicurus.
Euclides.
Eudoxus.
Euripides.
Eusebius.
Eustathius episcopus Antiochenus.
Ezechiel propheta.

F

Federicus Chrysogonus.
Federicus Delphinus.

G

Galenus.
Gaspar Contarenus.
Genzalus de Oviedo.
Gregorius Nazianzenus.
Gulielmus Postellus.

H

Hebrei.
Hecateus.
Heraclides.
Hermes Trismegistus.
Heraclitus.
Hermias.
Hesychius.
Divus Hieronymus.
Hieronymus Borrus.
Hieronymus Fracastorius.
Hipparchus.
Hippocrates.
Homerus.

I

Divus Iacobus Apostolus.
Iacobus Cartierus.
Iamblichus.
Ioanes Baptista Turrius.
Ioanes Barros.
Ioanes Chrysostomus.
Divus Ioanes Evangelista
Ioanes Gaetanus.
Ioanes Maria Benedictus.
Ioanes Picus.
Ioanes Verrazzanus.
Ion.
Iosaphatus Barbarus.
Iulianus Cæsar.
Iustinus martyr.

L

Lactantius.
Laurentius Ananias.
Leucippus.
Lodovicus Guicciardinus.

M

Magi.
Malchus Porphyrius.
Marcus Polus.
Marcus Varro.
Marsilius Ficinus.
Martianus Capella.
Mathematici.
Maximilianus Transilvanus.
Mercator Geographus.
Metrodorus Chius.
Moses.

N

Nicolaus Comes.
Nicolaus Sagrus.

O

Ocellus Lucanus
Oecetes Pythagoreus.
Olaus Magnus.
Origenes.
Orpheus.
Optici.

P

Parmenides.
Divus Paulus Apost.
Paulus Diaconus.
Paulus Iovius.
Divus Petrus Apostolus.
Petrus Martinezius.
Petrus Medina.
Petrus Messia.
Philo Iudeus.
Philolaus.
Philoponus.
Piloti duo anonymi.
Plato.
Pletho Gemistus.
Plinius.
Plotinus.
Plutarchus.
Polybius.
Pomponius Mela.
Posidonius.
Proclus.
Procopius Gazaeus.
Psellus.
Ptolemeus.
Pythagoras.
Pythagorei.
Pythias Massiliensis.

R

Rubertus Linconiensis.

S

Seleveus etythreus.
Seleucus Mathematicus.
Sibylla.
Simplicius.
Solinus.
Solomon.
Sosigenes.
Stoici.
Strabo.
Strato Physicus.
Syrianus.

T

Tebitius.
Thales.
Theodoretus.
Telesius.
Theophrastus.

Theophylactus.
Timæus historicus.
Timæus Locrus.
Divus Thomas.
Thomas Lopezius.
Tychon Brae.

V

Virgilius.
Vitellio.

X

Xenocrates.
Xenophantes.

Z

Zeno Cithieus.
Zeno Elates.
Zoroaster.